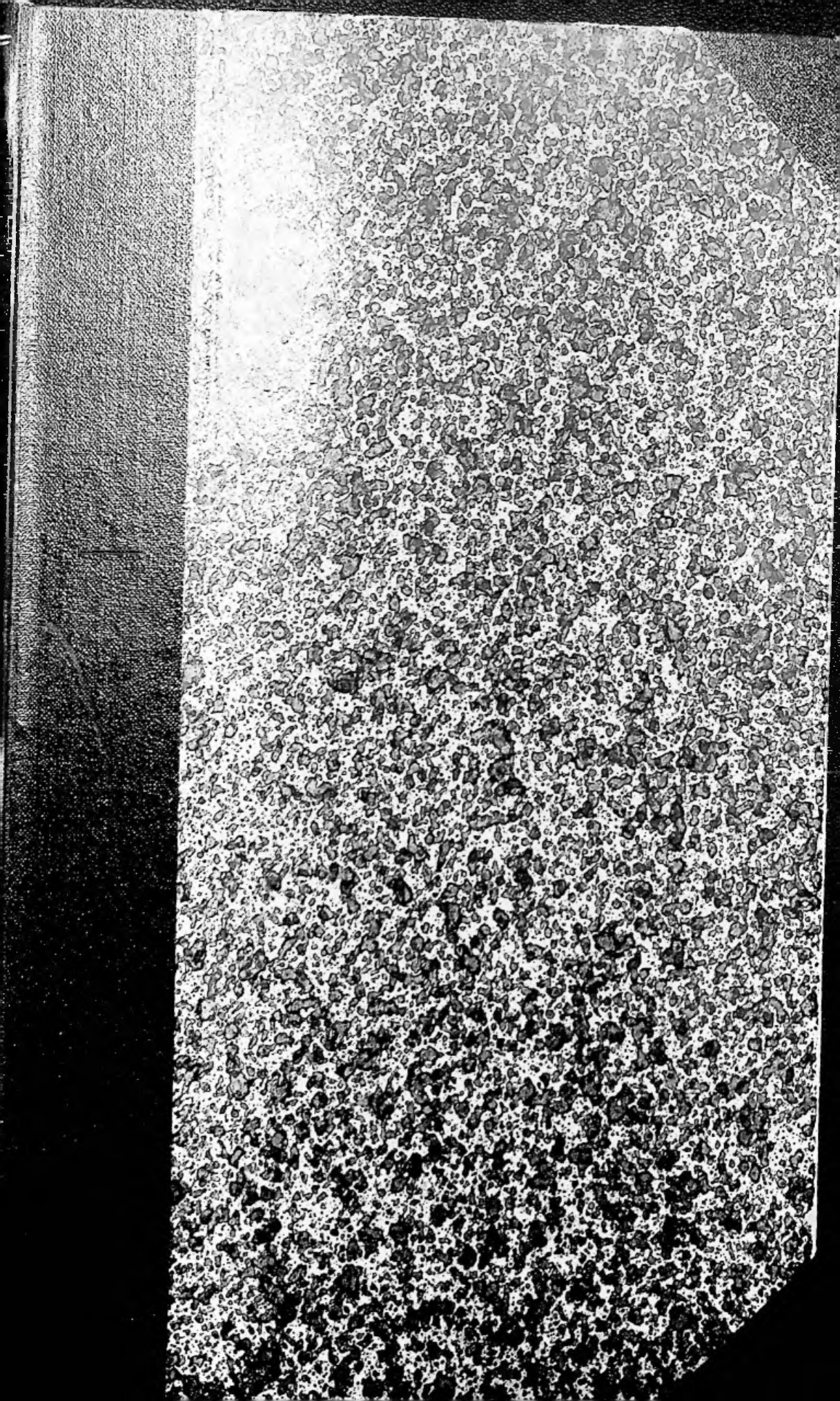

DE OPKOMST
VAN HET
NEDERLANDSCH GEZAG
IN
OOST-INDIE.

VERZAMELING VAN ONUITGEGEVEN STUKKEN UIT HET OUD-KOLONIAAL
ARCHIEF.

UITGEGEVEN EN BEWERKT

DOOR

JHR. MR. J. K. J. DE JONGE,
Adjunct-Rijks-Archivaris.

VIJFDE DEEL.

'S GRAVENHAGE,
MARTINUS NIJHOFF.

AMSTERDAM,
FREDERIK MULLER.

MDCCLXX.

VOORREDE.

In een tijdsgewricht als waarin wij geplaatst zijn, waarin, zoogenaamd groote, staatslieden in het duister te zamen overleggen, hoe men weinig kwaads vermoedende, maar zwakke naburen, van hunne vrijheid en onafbankelijkheid zou kunnen berooven; een door niets gewettigde krijg losbreekt, die stroommen van bloed en tranen doet vergieten en de kiemen strooit voor nieuwe oorlogen in de toekomst; een schijnbaar krachtig rijk bij den eersten aanstoot inéén zijgt; daar tegenover een groot, maar sedert eeuwen verdeeld volk, op eens in bloed en ijzer wordt tot één geklonken; de regtstoestanden in der volken zamenleving plaats maken voor geweld en willekeur; vrijheid en waarheid, door het gekletter der wapenen verschrikt, zich schuil houden; terwijl in eigen vaderland een onrustbarend gemis aan impulsie wordt waargenomen; waarin alzoo het voortschrijden in de toekomst „a leap in the dark”, toeschijnt; in zulk een tijdsgewricht oude en vergeelde papieren rustig te

doorlezen, van aantekeningen te voorzien en er een geschied-verhaal uit zaâm te stellen, van wat er in de eerste helft der 17de eeuw op koloniaal gebied en in het verre Oosten is voor-gevallen; daartoe behoort grootere mate van koudbloedigheid dan ik bezit en bij mijne lezers mag veronderstellen.

De zamenstelling van dit deel vorderde dan ook van mij meer inspanning en zelfbeheersching, dan eenig vorig gedeelte van den, door mij ondernomen, arbeid, niet omdat dit gedeelte een minder belangrijk tijdperk van onze koloniale geschiedenis omvat; maar omdat de gebeurtenissen van het heden, het verleden nog verder van ons schijnen weg te schuiven.

Ik zou dan ook bijna geneigd zijn, den lezer, indien in de tegenwoordige tijdsomstandigheden er nog één mogt gevonden worden, bij de aanbieding van dit deel toe te voegen: neem mij deze uitgave niet kwalijk. Toch, tusschen den tijd, dien wij beleven en den tijd in dit deel behandeld, zijn punten van overeenkomst; toen gelijk nu, werd er bloed vergoten, was er tweedragt en strijd.

Dit deel omvat het tijdperk, dat tusschen de jaren 1623 en 1647 besloten ligt.

De strijd tusschen de Nederlandsche en Engelsche Compagnien, werd in dat tijdperk, zoowel in Indie als in Nederland, voortgezet en voldongen. Het bloedige drama van de terechtstelling der Engelschen op Amboina treedt daarin op den voorgrond. Ik heb getracht, om, voor de eerste maal uit de *oorspronkelijke* stukken, een onpartijdig verslag te leveren van het langdurig proces tot scheiding, tusschen de twee verbonden Compagnien,

zoowel in Indie als in Nederland gevoerd. Met het oog op de regelen der kunst van zamenstelling, schijnt bij oppervlakkige beschouwing het verhaal van het regtsgeding op Amboina, niet te huis in een geschiedverhaal van de opkomst van het Nederlandsch gezag over Java, omdat daardoor, schijnbaar althans, de eenheid van handeling wordt verbroken. Die beoordeeling zou echter niet juist zijn; want er bestaat een causaal verband tusschen die gebeurtenis op Amboina en de wijze, waarop sedert het Nederlandsch gezag, zoowel op Java, als in geheel den Indischen Archipel, zich heeft ontwikkeld.

Niet minder belangrijk en tot nu toe geheel onbekend is de strijd, welke Jan Pietersz. Coen tegen de voorstanders van een streng monopolie-stelsel, ten gunste van meer milde beginselen van handel en bestuur ondernam; een strijd waarin hij te gronde ging; maar die ook na zijn dood nog van tijd tot tijd herleeftde.

Eindelijk heb ik getracht, in dit deel eene schets te leveren van de lange worsteling, welke zoowel op het terrein des oorlogs als op dat der diplomatie, in dit tijdvak voorviel tusschen Batavia en het rijk van Bantam ten westen, het rijk van Mataram ten oosten. In het einde zegepraalde de Nederlandsche Compagnie schier overal in Indie; met Portugal, met Bantam, met Mataram werd de vrede gesloten. Het Nederlandsch gezag te Batavia gevestigd, was sedert niet alleen een feit, het werd nu ook een door traktaten erkende regtstoestand en de uitbreiding van dat gezag over Java zou nu voortaan slechts een vraagstuk van tijd zijn. De periode van hoogsten luister der

VIII

Ned. Oost-Ind. Compagnie neemt dan een aanvang; maar ook de kiemen van verderf beginnen zich meer te ontwikkelen.

Behalve op deze hoofdpunten werd in dit deel de gelegenheid geopend, om de aandacht te vestigen op de beginselen en de inrigting van het bestuur der Nederlandsche Compagnie in Indie.

's GRAVENHAGE, November 1870.

I N H O U D.

VIJFDE HOOFDSTUK	Blz.	1
ZESDE HOOFDSTUK	*	XXX
ZEVENDE HOOFDSTUK	*	L
ACHTSTE HOOFDSTUK	*	LXI
NEGENDE HOOFDSTUK	"	XCVI

ONUITGEGEVEN STUKKEN.

I. Notulen van het verhandelde tusschen de vergadering van de XVII Bewindhebbers der Gen. O. I. C. en den afgetreden Gouverneur-Generaal Jan Pietersz. Coen, over het herstel der zaken van de Comp. in het algemeen en meer bijzonder over de invoering van een gewijzigd stelsel van handel en bestuur. 1623—1626	*	1
II. Concept-reglement voor eene vrije vaart uit Nederland naar Batavia; op het open stellen van den binnenlandschen handel en de vaart in Indie, op het stichten van volkplantingen en de uitgifte van gronden in Indie, voorloopig vastgesteld door de kamer der XVII Bewindhebbers, op voordragt van Jan Pietersz. Coen, in de najaarsvergadering van 1624 en bij de Staten-Generaal der Ver. Nederlanden ingeleverd 19 Junij 1625	"	8
III. Aanschrijving der vergadering der XVII Bewindhebbers van de Gen. Oost-Ind. Comp. aan Gouverneur-Generaal en Rade van Indie, dd. Amsterdam, 24 April 1625.	"	18
IV. De vergadering der XVII Bewindhebbers van de Gen. O. I. Comp. aan Gouverneur-Generaal en Rade van Indie, dd. Amsterdam, 10 Aug. 1627	"	20
V. De Gouverneur-Generaal Pieter de Carpentier en Rade van Indie aan de Bewindhebbers der G. O. I. Comp. (Heeren XVII) dd. Batavia, 25 December 1628.	"	22

VI. De GG. Pieter de Carpentier en Rade van Indie aan de Bewindhebbers der Gen. O. I. Comp. (Heeren XVII) Batavia, 3 Januarij, 1624	Blz.	25
VII. Extract uit het „Journael van 't gepasseerde op de reyse naer den Mattaram, beginnende den 24 May A°. 1623“, gehouden door Dr. de Haen		30
VIII. Extract uit het „Journael van de voyagie gedaen door Jan Vos met het schip Zierikzee, gaende door last van den Ed. Heer Generael nae den Matharan, over Damack, etc. 9 Augustus—27 October 1624.“		40
IX. Resolutie van Gouverneur-Generaal en Rade van Indie, betreffende het onderwijs te Batavia, 7 Mei 1624		54
X. Resolutie van Gouverneur-Generaal en Rade van Indie, houdende instelling van de weeskamer te Batavia, 1 October 1624		56
XI. Ordonnantien en instructien vastgesteld door Gouverneur-Generaal en Rade van Indie op den 16den Junij 1625, betreffende het collegie van schepenen, den baljuw ende andere officieren van justitie; de orde van procederen in criminele zaken; het stuk der arresten; de desolate boedels; de geprivilegieerde schulden; de slaven; de weeskamer; de voordernisse van de justitie, de politie; de successie		57
XII. Resolutie van Gouverneur-Generaal en Rade van Indie waarbij „landen en thuynen voor desen by forme van leen nytgegeven, van voors. servituten en beswaernissen geëximeerd en ontlast worden, mitsgaders deselve voor vrye eygen allodiale en patrimoniale goederen gereputeerd worden en men deselve voortaan doneren sal. 1 Febr. 1627“		84
XIII. De GG. P. de Carpentier en Rade van Indie aan de Bewindhebbers (HH. XVII), dd. Batavia, 27 Januarij 1625.		88
XIV. De GG. P. de Carpentier aan de Bewindhebbers (III. XVII) (over land gezonden) dd. Batavia, 14 Augustus 1625		96
XV. De GG. P. de Carpentier aan de Bewindhebbers (III. XVII) dd. Batavia, 27 October 1625		97
XVI. Dezelfden aan dezelfden, dd. Batavia, 3 Februarij 1626		102
XVII. Dezelfden aan dezelfden, dd. Batavia, 13 December 1626.		106
XVIII. De GG. Pieter de Carpentier aan dezelfden, dd. Batavia, 26 December 1626		110
XIX. De GG. Jan Pietersz. Coen en Rade van Indie aan dezelfden, dd. Batavia, 9 November 1627		114
XX. Dezelfden aan dezelfden, dd. Batavia, 6 Januarij 1628		118
XXI. Dezelfden aan dezelfden, dd. Batavia, 3 November 1628.		126
XXII. Dezelfden aan dezelfden, dd. Batavia, 17 November 1628.		138
XXIIz. Translaet van eenen Maleyschen brieff ons uyt des Matarams leger neffens een in Javaensche tale toegeschikt, den 21sten September A°. 1628		140

XXIII. De GG. Jan Pietersz. Coen en Rade van Indie aan de Bewindhebbers (ter Kamer Amsterdam), dd. Batavia, 10 Februarij 1629	Blz. 141
XXIV. De (provision.) GG. Jacques Specx en Rade van Indie aan de Bewindhebbers (HH. XVII), dd. 15 December 1629	145
XXV. De directeur-generaal Antonio van Diemen aan de Bewindhebbers (HH. XVII) (op de tehuisreis geschreven aan boord van het schip Deventer), dd. 5 Junij 1631.	169
XXVI. Berigten omtrent de bevolking van Soemadang, Oekoer en andere Preanger-districten, 1630—1632	186
XXVII. De Gouverneur-Generaal Hendrik Brouwer en Rade van Indie aan de Bewindhebbers (HH. XVII), dd. Batavia, 1 December 1632	190
XXVIII. Dezelfden aan dezelfden, dd. Batavia, 7 Februarij 1633 . .	201
XXIX. Dezelfden aan dezelfden, dd. Batavia, 15 Augustus 1633. .	202
XXX. Dezelfden aan dezelfden, dd. aan boord het schip Wesel, 25 December 1633	208
XXXI. Dezelfden aan dezelfden, dd. 27 Dec. 1634—8 Jan. 1635 . .	214
XXXII. Dezelfden aan dezelfden, dd. Batavia, 4 Januarij 1636 . .	220
XXXIII. De Gouverneur-Generaal Antonio van Diemen en Rade van Indie aan de Bewindhebbers (HH. XVII), dd. Batavia, 28 December 1636	225
XXXIV. Dezelfden aan dezelfden, dd. Batavia, 9 December 1637 . .	229
XXXV. Dezelfden aan dezelfden, dd. Batavia, 22 December 1638. .	235
XXXVI. Dezelfden aan dezelfden, dd. Batavia, 18 December 1639. .	239
XXXVII. Dezelfden aan dezelfden, dd. Batavia, 30 November 1640 . .	242
XXXVIII. Dezelfden aan dezelfden, dd. Batavia, 31 Januarij 1641 . .	246
XXXIX. Dezelfden aan dezelfden, dd. Batavia, 12 December 1641. .	248
XL. Dezelfden aan dezelfden, dd. Batavia, 23 December 1642. . .	254
XLI. Dezelfden aan dezelfden, dd. Batavia, 13 Januarij 1643 . . .	258
XLII. Dezelfden aan dezelfden, dd. Batavia, 22 December 1643. .	259
XLIII. Dezelfden aan dezelfden, dd. Batavia, 23 December 1644. .	263
XLIV. Dezelfden aan dezelfden, dd. Batavia, 28 Januarij 1645 . . .	266
XLV. De President Cornelis van der Lijn en de Raden van Indie aan de Bewindhebbers (HH. XVII), dd. Batavia, 9 Julij 1645 . .	267
XI.Va. De President Cornelis van der Lijn aan de Bewindhebbers (HH. XVII), dd. Batavia, 12 Julij 1645	269
XI.Vb. De Raden van Indie, Joen Maetsuycker en Simon van Alphen aan de Bewindhebbers (HH. XVII), dd. Batavia, 12 Julij 1645 . .	272
XI.Vc. De Raden van Indie, Joen Maetsuycker en Simon van Alphen aan de Bewindhebbers (HH. XVII), dd. Batavia, 17 December 1645	275
XI.VI. De President en Raden van Indie aan de Bewindhebbers (HH. XVII), dd. Batavia, 17 December 1645	278

XLVII.	De vrede tusſchen het rijk van Bantam en de Ver. Nederl. Geoctr. O. Ind. Comp.	Blz. 279
XLVIII.	De GG. Cornelis van der Lijn en Rade van Indie aan de Be- windhebbers (III. XVII), dd. Batavia, 15 Januárij 1647 . .	281
XLVIIIa.	De GG. en Rade van Indie aan Toemenggoeng Wiro-goeno, eerſten raad van den Soesochoenan van Mataram, dd. Batavia 19 Julij 1646.	283
XLVIIIb.	De GG. Cornelis van der Lijn aan den Soesochoenan, dd. Batavia, 25 October 1646	284
XLVIIIc.	Dezelfde aan Kini Toemenggoeng Wiro-goeno, dd. Batavia, 25 Oct. 1646 (vrede met Mataram).	285
XLVIIId.	Memorie voor den opperkoopman Jan Harmansz. en den koop- man gaande, met den kapitein der Maleijers Intje-Amat, in ambassade naar den Soesochoenan, dd. Batavia, 25 Oct. 1646 . .	288
XLVIIIe.	De GG. Cornelis van der Lijn aan den Soesochoenan. (Ratifi- catie van den vrede), dd. Batavia, 4 Februarij 1647. . .	290
XLIX.	Staat, opgenomen en bijééngebragt uit de boeken der Gen. O. Ind. Comp. door den Advokaat der Comp. P. van Dam, over de jaren 1640—1702, waaruit hier medegedeeld de jaren 1640—1650	292

VIJFDE HOOFDSTUK.

De Gouverneur-Generaal Pieter de Carpentier bezat, de bij elkander opvolgende staatsdienaren zeldzame verdienste, van bij zijne optreding niet oorspronkelijk te willen zijn. Hij achtte het aan zijne achtbaarheid niet verschuldigd, dat hij moest afbreken, wat zijn voorganger had opgebouwd. Hij schijnt een voldoende bewustzijn van eigen kracht te hebben bezeten, om niet te wanen, dat zijn gezag in de waagschaal zou worden gesteld, indien hij zich bij den Raad van Indië beriep op de „recommandatie en de nagelaten adviesen van den Ed. Heer „Jan Pietersz. Coen.”

In overeenstemming met die adviesen werden dan ook vele gewichtige maatregelen genomen. De raad van het fort Batavia, later, in 1626, raad van Justitie genoemd, werd met nieuwe leden tot een getal van negen aangevuld, ook het collegie van schepenen werd versterkt. De handel werd buiten het kasteel verwijderd en naar eene faktory in de stad verplaatst, om den inloop van vreemdelingen in de sterkte te beletten. Tot ondersteuning van den nieuwen staat werd eene belasting van den 10den penning op het geslacht van alle grof vee, binnen Batavia en hare jurisdictie ingevoerd. Eene vrijwillige collecte van gelden tot uitbreiding en versterking van de stad, door Coen reeds uitgeschreven, werd door de Carpentier voorloopig gehandhaafd, even als de uitgifte om niet, van erven tot aanbouw

van huizen of tot aanleg van plantagiën. De verkrijgers van op deze wijze uitgegeven gronden, verkochten echter in het geheim hunne perceelen; om die reden regelden Gouverneur-Generaal en Raden de wijze van overdragt. Zij bepaalden, dat voortaan geen erven mogten worden vervreemd, dan met scheppen-kennis, onder behoorlijk transport in daartoe aangelegde registers en met betaling van den 10den penning der waarde, door verkooper en kooper, vervreemder of verkrijger, ieder voor de helft te voldoen ¹.

Ook in zijne betrekking tot den Panembahan van Mataram, volgde de Carpentier den weg, welke hem door Coen was aangewezen ². Op den 11den Mei 1623 besloot de Hooge regering „volgens de nagelaten advysen van d'Ed. Heer Coen „eene statelijke ambassade naer den Mataram te senden, ge- „considereert sijnde hoe noodig het zij, dat de vriendschap en „alliantie met den Mattaram gecontinueert en van onser sijde „in sijnen presumptueusen monarchalen Javaenschen staet, voor- „alsnog met hoofsche besendinge gevoedet worde.”

Ook nu weder werd Dr. de Haen voor dit gezantschap aangewezen en hem den last verstrekt, om geschenken aan den Panembahan over te brengen en grooteren toevoer van rijst naar Batavia uit de landen van Mataram te verwerven ³.

Maar weldra werd de Carpentier gestoord in zijn rustig streven naar regeling en ontwikkeling van de nieuwe, op Java aangelegde, volkplanting, door de tijding, dat op het eiland Amboina eene zamenzwering door de Engelschen zou zijn gesmeed, welke te naauwernood nog tijdig door den gouverneur der Molukken, Herman van Speult, door bloedige teregtstelling was verijdeld.

Deze gebeurtenis op het eiland Amboina, heeft een zóó gewigtigen invloed uitgeoefend op de verstandhouding tussehen Engel-

1. Resol. GG. en Raden 13 Maart, 8 April en 26 Mei 1623.

2. Zie Opkomst van het Nederlandsch gezag over Java, Deel I (IV), bl. 273.

3. Resol. GG. en Raden 11 Mei 1623.

schen en Nederlanders, op de uitbreiding en ontwikkeling van het Nederlandsch gezag in Indië, heeft gedurende een tijdvak van bijna vijftig jaren zóó noodlottig teruggewerkt op de lotgevallen van de republiek der Vereenigde Nederlanden in Europa, heeft zelfs als middelijk en meer verwijderd gevolg, de invoering van een milder stelsel van handel en bestuur in Indië verijdeld, dat men wel gedwongen wordt om eenigermate breedvoerig het verhaal te doen, van wat men zou kunnen noemen, de geschiedenis van het proces tot echtscheiding tusschen de twee jonggehuwde Compagniën.

Na het sluiten van het traktaat tusschen de Engelsche en Nederlandsche Compagniën in 1619 en het oprigten van den raad van defensie, was er slechts voor korten tijd ontspanning gekomen in de verhouding tusschen Engelschen en Nederlanders in Indië. Langzamerhand waren van beide zijden weder nieuwe grieven ontstaan, niet alleen binnen Batavia, maar ook op andere plaatsen in den Archipel ¹.

Nadat de groep der Banda-eilanden, door Coen in 1621 was veroverd, hadden de inwoners van Poelo-Run, die zich sedert 1615 onder bescherming van de Engelsche kroon hadden gesteld, uit vrees voor het wapengeweld der Nederlanders zich weder aan het gezag der vorige contracten met de Nederlandsche Oost-Indische Compagnie onderworpen. De Engelschen hadden daarop Poelo-Run verlaten; doch niet zonder formeel protest in te leveren tegen de handelingen van Coen en met de verklaring, dat het eiland Run sedert 1615 onder de souvereiniteit en de bescherming des Konings van Engeland stond.

Sedert 1620 hadden de Engelschen slechts aan twee der vier uitgezonden expedities van defensie deelgenomen. Nu in 1623 weigerden zij, onder voorwendsel van niet krachtig genoeg te zijn, schepen voor de vloot van defensie af te zonderen, niet-tegenstaande ieder der partijen, krachtens het traktaat van 1619

1. (Cf. Deel I, bl. cxxx.)

verplicht was 10 schepen te leveren. Ook aan de blokkade van Bantam zocht de Engelsche Compagnie zich te onttrekken. De redenen, welke de Engelschen voor hunne terughouding aanvoerden, waren ontegenzeggelijk in overeenstemming met hun eigen belang; maar geheel in strijd met de bepalingen van het traktaat, in 1619 gesloten.

Een Chinesche jonk, naar Batavia bestemd, was door de Engelschen in zee aangehaald. De Engelsche Compagnie was over die daad van geweld voor den Nederlandschen regter te Batavia geroepen en tot schadevergoeding aan den Chinee's veroordeeld. Dit vonnis hadden de Engelschen met een protest beantwoord.

De Engelsche president had 36 bezwaarpunten, grootendeels over finantieele nadeelen, welke de Engelsche Compagnie in de Molukken zou geleden hebben, op den 1sten Januarij 1623 aan het Nederl. Indisch bestuur ingeleverd. Daarenboven had hij te kennen gegeven, dat de Engelsche Comp. voor dat jaar aan den handel in de Molukken geen deel zou nemen, omdat het haar aan magt en geld ontbrak; doch de Nederlanders beweerden, dat de Engelschen alleen daarom in 1623 zich aan den specerijhandel wilden onttrekken, omdat juist toen de specerijen bij inkoop, slecht, schaars en duur waren, en op de markt in Europa geen aftrek vonden. Men verweet hun dus, dat zij alleen in de voordeelen, niet in de nadeelen en kwade kansen van het traktaat van 1619 met de Nederlanders wilden deelen.

Indien men bij dit alles in aanmerking neemt, dat aan de eene zijde de Nederlanders in hunne Britsche bondgenooten niet anders zagen, dan geveinsde vrienden en lastige mededingers, waarvan men zich gaarne zou hebben ontslagen; de Engelschen aan de andere zijde hunne vorderingen en bezwaren voordroegen op een toon van beleedigende laatdunkendheid, te dikwijls bij onze Engelsche naburen in gebruik; wanneer men zich daarbij te binnen brengt, dat krachtens de artt. 23, 24 en 25 van het traktaat van 1619 het tijdstip naderde, waarop beslist zou moe-

ten worden, of en zoo ja, welke nieuwe forten door de Engelsche Compagnie in Indie, inzonderheid op de Molukken zouden gebouwd worden, dan laat het zich gemakkelijk verklaren, hoe op nieuw een geest van naijver, afgunst en argwaan het gemoed van beide partijen vervulde, waardoor bij de minste onverwachte aanraking eene bloedige botsing kon ontstaan.

Sedert 1605 had de Nederlandsche Oost-Indische Compagnie door verovering op de Portugezen, het kasteel van Amboina of Victoria met de onderhoorige negerijen onder haar volstrekt gebied. Het andere gedeelte van Amboina, Hitoe met Loehoe, Lissidi en Combello op de zuidwaarts uitstekende landtong van groot Ceram, waren door uitsluitende contracten naauw aan de Compagnie verbonden en nagenoeg van haar afhankelijk gemaakt. De inwoners van Loehoe, Lissidi en Combello stonden onder het bestuur van een stadhouder van Ternate, maar zochten zich te onttrekken aan hunne verbindtenissen met de Nederlandsche Compagnie, door het drijven van een levendigen speecrijhandel met vreemdelingen en meer bijzonder met de Engelschen ¹. In 1623 waren deze inlanders er in geslaagd, om zich bijna geheel los te maken van hunne verplichtingen; zij kwamen telkens in verzet; zelfs waren er Nederlanders, die zich buiten de loge van Combello of Loehoe hadden gewaagd, door de inlanders vermoord. Voor het sluiten van het traktaat van 1619 hadden de Engelschen meermalen de inwoners van Combello en Loehoe tot verzet tegen de Nederlanders aangespoord en huz daartoe zelfs hulp verleend ². Na het sluiten van het traktaat hadden de Engelschen, krachtens art. 8 dier overeenkomst, hunne agenten op Hitoe, Loehoe en Combello geplaatst. Op grond van datzelfde artikel, bezat de Engelsche Compagnie nu ook in het Nederlandsche kasteel van Amboina eene faktory. Op die verschillende posten bevonden zich 18 of 20 Engelsche kooplieden

1. Zie Deel III, Opkomst van het Nederl. Gezag in Indië, bl. 317 en Deel I, Opkomst Nederl. gezag over Java, bl. xxiii en xxiv.

2. Zie Deel I (IV), bl. xxiv en xxix.

en onderkooplieden, met hunne bedienden en slaven, onder het algemeen bestuur van eenen agent, Gabriel Towerson genaamd. In tegenstelling met wat elders plaats vond, was de verstandhouding tusschen de Nederlanders en de Engelschen op Amboina, voor het uiterlijke althans, van vreedzamen, zelfs eenigzins vriendschappelijken aard gebleven ¹, tot dat op den 23sten Februarij 1623 eensklaps daarin eene geweldige stoornis ontstond. Op dien dag ontving de Gouverneur Herman van Speult het berigt van den luitenant Huwel, die de wacht op het kasteel had gehad, dat den vorigen avond, terwijl de Nederlanders zich tot het avondgebed vereenigd hadden, zeker Japansch soldaat, Hytje-so genaamd, op de wallen en de punten van het kasteel was gekomen en daar had rondgewandeld, hetgeen aan gewone soldaten buiten diensttijd niet geoorloofd was; dat deze Japanner tot één der schildwachten het woord had gerigt en aan dezen had gevraagd, hoe sterk het garnizoen van het kasteel was, hoe vele malen en op welke uren des nachts de wachten werden afgelost. De gebeurtenis, schijnbaar onbeduidend, had echter de aandacht van den luitenant getrokken, om-

1. De koopman Pieter van Santen legde op 26 October 1625 voor Gouverneur-Generaal en Raden omtrent de verstandhouding tusschen Nederlanders en Engelschen op Amboina de volgende beëdigde verklaring af: „Seyt noyt verstaen of generet te hebben, dat de Gouverneur of yemant uyt den raet tegen de Engelschen qualyck geaffectioneert is geweest, alsoe de gouverneur met de gemelte Engelschen en bysonder met Capiteyn Towerson, soolange hij deposant in de quartieren van Amboyna geresideert heeft, altyt in sulcke minne, onderlinge vruintschap en conversatie geleest en sulcke correspondentie met deselide gehad heeft, als onder vrunde soude kunnen onderhouden worden, sijnde de familiariteyt soodanich, dat als wanneer den Gouverneur yets sonderlings op sijn tafel hadde, Capiteyn Towerson, met sijn suite altyt versocht heeft sijn maectijt met hem, Gouverneur, te willen comen houden, gelijk in diergelijke gevallicheyt de Gouverneur soodanige vrijicheyt oock ten huysse van Towerson gebruikt heeft, verclarende hij deposant vorder, dat de Engelschen haer na hun believen sonder vragen in des Comp^s luthof aldaer mochten gaen verlusten, refererende hem verder op de geruchten en rapporten van de Engelschen self, die sij altyts van des Gouverneurs familiariteyt, vruintschap ende goede correspondentie met de Engelschen onderhouden, gedaen hebben.“

In gelijken zin legden verklaringen af: de koopman Crayvanger en de opperkooplieden van Amboina, van Leeuwen en Wyccoop.

dat reeds driemalen zoodanige vragen aan de schildwachten door Japanners waren gedaan.

Ook de Gouverneur van Speult vond dat rondloopen en ondervragen door den Japanner vreemd, te meer omdat het reeds zijne opmerkzaamheid had gewekt, dat sedert eenigen tijd de Japansche soldaten en de slaven der Nederl. Compagnie meer omgang met de Engelschen hielden dan vroeger. Van Speult had daarover reeds met den Engelschen agent Towerson gesproken en hem zoodanigen gemeenzamen omgang ontraden. Towerson had die raadgeving toen goed opgenomen en aan van Speult toegezegd, dat hij er tegen waken zou.¹

De Gouverneur van Speult liet Hytje-so voor zich ontbieden, en vroeg hem of hij zich den vorigen avond op de wallen had vertoond, en wat hij daar gedaan had. De Japanner ontkende eerst, maar nadat hij tegenover de getuigenis der schildwachten was gesteld, erkende hij dat hij den vorigen avond op de wallen geweest was; doch dat hij dat voor zijn genoeg had gedaan en toen om „zich te vermeijen” een praatje had gehouden. De Gouverneur van Speult maakte hem de opmerking, dat dit niet geoorloofd was en dat de zaak hem verdacht voorkwam. De raad van het kasteel werd nu door den gouverneur bijééngeropen en terwijl deze vergaderd was, werd de Japanner door den fiskaal de Bruijn op nieuw ondervraagd, en tegen de Nederlandsche schildwachten gehoord. Hytje-so bleef „hertneckig” bij zijne eerste verklaring; doch scheen zeer „gealterceerd.” „Na rijp advies en toestemming van den raad,” ging nu de fiskaal over tot scherper examen, dat is: tot pijniging.

Reeds dadelijk doet zich hier de vraag voor, of het toen reeds bij het aanvangen der „precedente informatiën” naar regten geoorloofd was, om tegen Hytje-so tot pijniging over te gaan, dan wel of de regters, zooals men dat toen neemde, „in’t stuk der torture hebben geexcedeert.” Volgens de regtspleging, welke

1. Brief van H. van Speult aan GG. en Raden, dd. Amboina 5 Junij 1623.

destijds, voor een gedeelte ten minste in Holland werd gevolgd, gold de regel, „dat men tot het pijnigen niet komen mag of men moet zeker weten dat de misdaad is begaan,” of ook „wanneer de informatie, gedane confessien ende verdere be- „wijzen en indicien bij elkander gevoegd van zoodanig gewigt „en consideratie zijn, dat zij uitmaken *indicia sufficientia ad „torturam*, de procureur generaal in dat geval op de rolle „eischen kan, dat de beschuldigde zal worden gebragt ter scher- „per examen.” ¹

Hoewel de criminele ordonnantie van 5 Julij 1570, bij de pacificatie van Gend, ten minste voor zooverre zij punten van godsdienst raakte, was geschorst, schijnt zij voor het overige, naast de costuymen van Rijnland, nog bijna twee eeuwen lang als leiddraad bij de criminele regtspleging, in Nederland te zijn aangemerkt. ² In plaatsen onder het volstrekt gebied der Nederlandsche Oost-Indische Compagnie in Indie, werd regt gesproken in naam der Staten-Generaal of der Hooge Overigheid, en men schijnt er de criminele regtspleging, welke in Nederland gevolgd werd, te hebben uitgeoefend, eerst door usantie en bij analogie der aanschrijving van 4 Maart 1621, later op uitgedrukten last van het Opperbestuur, dat in de instructie voor de Hooge Regering, dd. 17 Maart 1632, de „observatie der instructien en praktijken in de Ver. Nederl. provincien doorgaans, zoo in het civiel als in het crimineel” voorschreef. Evenmin als in Nederland, werden in Indie de voorschriften der criminele ordonnantie, in alle deelen nagekomen; maar werd de criminele procedure én hier én in Indie voor een deel ook beleid naar plaatselijke stijlen, usantien en manieren. Invloedrijke regtsgeleerden bleven niettemin aan de ordonnantie van 1570 regtsgeldigheid

1. Cf. Simon van Leeuwen, *Costuymen van Rijnland*, bladz. 109. Bort, tractaat van criminele saecken, fol. 455, n°. 45; fol. 501, n°. 53 en fol. 502.

2. Cf. Bort. II. titel 5, n°. 51. Bavius Voorda, *De criminele ordonnantie*, inleiding, bladz. 9 sq.

toekennen en sommige voorschriften dier ordonnantie werden ten minste door usantie, als algemeen verbindend aangemerkt. Onder die voorschriften moeten in de eerste plaats gerekend worden de bepaling, omtrent hetgeen men onder *indicia sufficientia ad torturam* te verstaan had en hetgeen bij confrontatie en recolement in acht moest worden genomen.

Met grond mag men betwijfelen of de vermoedens tegen en de bekentenis van Hytje-so reeds dadelijk van dien aard en dat gewigt waren, dat men, met inachtneming der ordonnantie van 1570, tot de torture mogt overgaan. Maar indien men de vraag stelt of de regter op Amboina, door toen reeds tot scherper examen te besluiten, iets erger gedaan heeft, dan de regter in Nederland zou hebben gedaan, dan zal men die vraag ontkenkend moeten beantwoorden; want het was usantie om verklaringen van meer dan één getuige aan te nemen als voldoende indicia tot pijniging. Tegen Hytje-so getuigden de met hem geconfronteerde soldaten en de beoordeeling van het gewigt dier indicia was aan de beoordeeling des regters overgelaten. De uitkomst scheen hier den regter, die tot pijniging verwees, in het gelijk te stellen; want na de pijniging kreeg de bekentenis van Hytje-so een geheel ander karakter. Hij beled, volgens de stukken, dat een ander Japansch soldaat, Sydney Michel, die vroeger in dienst der Engelsche Compagnie was geweest, hem verzocht had, dat hij onderzoek zou doen naar het aantal soldaten op het kasteel, naar de wijze waarop de aflossingen van de wachten plaats hadden, en of hij ook zou willen medewerken aan het overleveren van het kasteel aan de Engelschen. Hytje-so had geantwoord ja, indien hij goed beloond werd; die belooning was hem, zoo verklaarde hij, door Michel namens de Engelschen toegezegd. Sedert drie maanden had hij nu meermalen over de zaak gesproken, zoowel in het kwartier der Mardikers als in de loge der Engelschen, met meer andere Japanners en met twee Engelschen Mr. Timotheus Johnson en den barbier Abel Preys of Price. Alle Japansche sol-

daten hadden beloofd aan het verraad deel te zullen nemen. Het plan zou worden uitgevoerd, wanneer een Engelsch schip in de haven zou zijn aangekomen, dan zouden twee man op iedere punt van het kasteel de wachten overvallen, de overigen zouden den Nederlandschen gouverneur in de zaal opsluiten en bewaken, en hij die weerstand bood, zou worden doodgeslagen. Deze confessie werd, zoo het schijnt, onmiddellijk op schrift gesteld en door Hytje-so onderteekend, de acte ten minste draagt de dagteekening van 23 February, denzelfden dag waarop de zaak aan 't licht was gebragt.

Hier doet zich op nieuw eene vraag van vorm in de regtspleging voor. De ordonnantie van 1570 schrijft voor, dat wanneer een gevangene door middel van de pijnbank, de hem opgelegde misdaden belijdt, hij buiten de plaats waar de pijniging is gedaan, binnen één dag daarna, op nieuw moet worden afgevraagd of hij bij zijne confessie persisteert. De regtsgeleerde Bort zegt daaromtrent uitdrukkelijk, dat de gevangene het feit hem ten laste gelegd, in de torture bekennende, weder ondervraagd moet worden vier en twintig uren daarna, niet vroeger „ne durare adhuc tormentorum metus videatur”¹ en in Nederland, werd in de praktijk ook aldus gehandeld.

Zijn die voorschriften, is die praktijk nu bij het verhoor van den eersten Japanner in acht genomen? De regters, die over de zaak op Amboina gezeten hebben, hebben onder eede verklaard, dat de confessiën der beschuldigten behoorlijk zijn gerecoleet, dat de beschuldigten buiten pijn en banden nogmaals en herhaaldelijk zijn gehoord; maar uit de acte van confessie van Hytje-so, gedagteekend op den dag zelve, waarop hij was aangegrepen en verhoord, uit de confessiën der overige beschuldigten, waarop dan toch de eisch des fiskaals en het vonnis der regters werd gegrond, blijkt niets van recolement of confrontatie. In hoeverre in zulk een geval, in die dagen de

1. Bort: Tractaet van Criminele Saecten, bl. 501, 502 en 50^v.

regtsregel gold: *non apparere et non esse in jure idem*, durf ik niet beslissen ¹.

Eene andere hoogstgewigtige informaliteit wordt er nog in de copie authentiek der confessien, ten processe voortgebragt, gevonden. Zij bestaat daarin, dat twee acten en ééne confessie, onder dagteekening van 23 Februarij door alle de leden van den raad van Amboina, ten getale van 15, zijn onderteekend, niettegenstaande één dezer raden, namelijk Jan Jacobsz. Wijncoop in Februarij 1626 voor Gouverneur-Generaal en Raden de beëdigde verklaring heeft afgelegd, dat hij tijdens de eerste en tweede examinatie der Japanners, alzoo op 23 en 24 Februarij, op Amboina niet aanwezig was. Valschheid in geschrifte, dolo begaan, kan men den opperkoopman Wijncoop moeilijk ten laste leggen, want in dat geval, zou hij zijne afwezigheid op 23 Februarij niet zelf ongevraagd hebben aan den dag gebragt. Men kan deze informaliteit dus alleen daaruit verklaren, dat de acten zijn voorzien van de dagteekening van het eerste verhoor en later bij recolement en resumtie door alle regters zijn geteekend, zonder bijvoeging van eene latere dagteekening.

1. De wijze waarop de zaak is aangelegd en de verhooren hebben plaats gehad gaven dan ook later aanleiding tot hevige klagten van de zijde der Engelschen. De opperkoopman Jan van Leeuwen, raad en regter in het geding op Amboina werd op den 3den February 1626 op een groot aantal vraagpunten door Gouverneur-Generaal en Raden gehoord; op vraagpunt 91 of de Japanners op een quaet fundament valsche ende gefabriceerde accusaties en suspities geexamineert en seer jammerlijk gepijnicht zijn, antwoordde van Leeuwen, dat alle de rechters over de judicature van de saecke der Engelschen en Japonesen geseten hebbende, geweest sijn lijden ter goeder naem en faem dewelcke als goede en getrouwe raetspersonen toestaat en betaemt om niemants wille of mit haet, nijt ofte faveur van d'een of d'ander partye, hare consciencie souden willen beswaren of anders yets voornemen te doen, als daer hare gelaene eet en eere hun toe was verplichtende, principalyck tot praedjudicie van alsulcke, met welcke sy te vooren in alle familiarituyt ende goede correspondentie geconversert hadden, ende dat derhalve de gemelte raetspersonen mede dese gemelte Japonnesen niet op einich quaet fundament, valsche en gefabriceerde accusaties ter examinatie gebracht hebben.

De Engelschen hebben zelfs later beweerd dat de informalitet bij het verhoor der Engelschen zóó groot was, dat de confessien der beschuldigten allen op één dag, den 25sten Februarij gesteld zijn. Die bewering is echter bepaald onwaar; de Engelschen zijn volgens de authentieke stukken verhoord op 25, 26, 27, 28 Februarij, 1 en 3 Maart en het vonnis uitgesproken 9 Maart 1623.

De bekentenis van Hytje-so door torture verkregen, maakte den Gouverneur van Speult zoo „verbaasd en gealtereert,” dat hij onverwijd de poort en de punten van het kasteel met dubbele wachten deed bezetten, aan al de Japanners de wapenen ontnemen en hen in hechtenis nemen deed.

De tweede Japanner Sydney Michiel werd nu voor den raad geroepen en in verhoor genomen. Na eenige torture, zooals in de acte van confessie te lezen staat, beleed Sydney Michiel dat hij door eenen Pedro Congie, mede een Japanner, naar de sterkte van het Nederlandsch garnizoen op Amboina had doen vernemen, omdat de barbier der Engelschen, Abel Price, twee of drie maanden vroeger, hem voor het eerst had gevraagd of hij de Japanners zou weten te winnen tot overlevering van het kasteel aan de Engelschen. Na die vraag had hij met zijne Japansche medesoldaten daarover beraadslaagd en eindelijk in het voorstel toegestemd. Verscheiden malen had hij over het „beleid van de sake en den tijd” met Kapitein Towerson, met Thomson, John de Clerq of Clarke, Abel Price en anderen geraadpleegd.

Het plan zou volvoerd worden, wanneer een Engelsch schip in de haven van Amboina zou gekomen zijn, wanneer met hulp der Engelschen en van hunne slaven het kasteel zou zijn vermeesterd en alles doodgeslagen, wat weerstand bieden mogt. Op elk der punten van het kasteel zouden twee Japanners zich begeven hebben, en den Gouverneur zou men in de groote zaal hebben bewaakt. Duizend realen en een aandeel in den buit, was het loon voor ieder Japanner, dat de Engelschen hadden toegezegd. In de hoofdpunten kwam dus de confessie van den tweeden Japanner met die van den eersten overeen.

Acht Japanners werden volgens de authentieke stukken nu achtereenvolgens op 24 Februarij, gehoord. Hoewel in de blijkbaar onvolledige, in haast opgestelde confessiën met geen enkel woord van „torture” wordt melding gemaakt, zijn alle de overige Japanners, volgens de depositien van de kooplieden van

Santen en Crayvanger, leden van den raad van Amboina en regters in het geding „al te samen, maer met water, d'een min „d'ander meer gepijnicht, naerdat se eerst frivolijk en met „ongefondeerde redenen weijgerden iets te bekennen." Na die „torture bekenden zij allen nevens d'andere Japonders met d'Engelschen gebitchaert ende hunnen dienst daarmede toe belooft „te hebben." ¹ Deze bekentenis zouden zij ook na de pijniging, bij confrontatie met de Engelschen hebben volgehouden.² Slechts één Japanner verontschuldigde zich door te zeggen, dat hij van de zaak kennis had gehad; maar dat hij zijne hulp niet had toegezegd, omdat hij oud en ziekelijk was.

Door alle de Japanners waren dus de Engelschen als eerste aanleggers van de zamenzwering aangewezen.

De barbier der Engelschen Abel Price, een jong mensch van 24 jaren, bevond zich op dat oogenblik toevallig in hechtenis, beschuldigd van „moedwil, brandstichting en geweldpleging in ander lieden huizen." De Gouverneur van Speult liet dezen Engelschman nu uit de gevangenis halen en voor den raad in verhoor nemen. Het proces verbaal der verhooren zegt, dat nadat hem was voorgehouden de plaats waar, de personen waarmede en de tijd wanneer de Japanners met de Engelschen over het voorgenomen verraad hadden onderhandeld, Abel Price de bekentenis aflegde, dat hij uit naam en op last van Kapn. Towerson, eerst met den Japanner Sydney Michiel, en daarna drie of viermaal met de andere Japanners, in gezelschap van

1. Informatie en confessie van Pedro Conje, Seysimo, Thome Corea, Tsiosa, Quiunday, Sinsa, Tsairenda, Janchoe. Msc., R. A.

2. Dit blijkt echter niet uit de processtukken van het geding op Amboina, maar wel uit de depositien van de regters van Santen en Crayvanger, op 25 en 26 October 1625, en van Leeuwen en Wyncoop in Februarij 1626 voor Gouverneur-Generael en Raden te Batavia. Crayvanger antwoordde o. a. op vraagpunt 93: dat alle Japanners tot den lesten, daerby (bij hunne confessie) syn gebleeven, persisterende, verelarende hij deposant daerenboven, dat eenige Japanders buiten pynen en banden, eenige Engelschen, in presentie van den raet hebben overtuight dat sij aenleijders van 't feyt waren, en genoemt tijt en stont, en plaetse waer zij met de voors. Engelsen van 't inncemen van 't casteel gehandelt ende gesproocken hebben."

Mr. Thomson, Johnson en Clarke over het meester worden van het kasteel had geraadpleegd. Dat de Japansche soldaat Michiel ook eenige malen in de Engelsche loge over den aanslag was komen spreken, en nu en dan rapport aan Towerson had gebragt. Alle de Engelsche kooplieden op de buitenkantoren van Amboina hadden kennis van den aanslag en het feit zou volvoerd worden, zoodra een Engelsch schip voor Amboina zou geankerd zijn.

De acte welke deze bekentenis bevat, maakt van pijniging geen melding; doch van Speult zelf in zijn verslag van 5 Junij 1623 en de kooplieden van Santen en Herman Crayvanger in hunne verklaringen van 1625 zeggen, dat Price tot bekentenis is gebragt *na kleine of geene torture met water*.

Na de confessie van Price werden alle de Engelsche kooplieden met Gabriel Towerson aan het hoofd, in de raadzaal voor den Gouverneur van Speult en zijnen raad onthoden en daar werd hun aangezegd, dat zij in hechtenis zouden blijven. Towerson werd in de loge der Engelschen bewaakt, de overigen werden in de gevangenis van het Nederlandsch kasteel opgesloten. Onmiddellijk werden alle de goederen en papieren van de Engelsche Compagnie opgeschreven en in bewaring gesteld.

De eerste, die nu op dien dag, den 25 Februarij, in verhoor genomen werd, was Timotheus Johnson of Jonsen, een onderkoopman, 29 jaren oud.

Hoewel de processtukken ook hier weder van pijniging, confrontatie en recolement geen melding maken, blijkt het toch uit de verklaringen, afgelegd door de kooplieden-regters van Santen en Crayvanger, dat Johnson met water gepijnigd is, en eerst daarna bekend heeft, dat op den nieuwaarsdag van 1623, de kapitein Towerson, als hij op dien dag alle de onder zijn gezag staande Engelschen bij zich in de loge had verzameld, hun had voorgelouden hoeveel onregt de Engelschen van de Nederlanders hadden te lijden en voorgesteld of zij geemoed zouden hebben om zich over dat onregt te wreken. Hij,

Towerson, wist middel om met al zijn volk, zoowel dat op Amboina als op de buitenkantoren was gevestigd en met hulp van eenige Japansche soldaten, zich meester te maken van het Nederlandsch kasteel op Amboina.

Johnson erkende, dat alle aanwezigen daarop hunne toestemming gegeven hadden en dat men voornemens was geweest den aanslag ten uitvoer te leggen als de Gouverneur van Speult op een togt zou zijn uitgegaan, wanneer de bezetting het zwakste zijn zou. Alle Engelsche kooplieden op de buitenkantoren waren met de zamenzwering bekend en hij, Johnson, had nog slechts zes of zeven dagen te voren over de zaak geraadpleegd in de woning van een der Japanners met de kooplieden Thomson, Clarke en den barbier Price.

Gedurende de volgende dagen 26, 27, 28 Februarij, 1 en 3 Maart werd nu het verhoor der 16 overige Engelschen en van den hoofdman der slaven van de Compagnie, Augustino Peres voortgezet. Van de Engelschen werden er twaalf aan het scherper examen, dat is aan de pijniging onderworpen, hoewel daarvan niets in de processtukken wordt vermeld, Robbert Brown, John Farden, John Beaumont, Jan de Clercq of Clarke, William Webbersz., George Sarack, John Gregs, Samuel Colson, John Witherhal, Gabriel Towerson en Emanuel Thomson ondergingen allen, volgens de verklaring der opperkooplieden Wijncoop, van Leeuwen en der kooplieden, van Santen en Crayvanger, de torture met water alleen, terwijl John Beaumont slechts zeer ligt werd gepijnigd omdat hij ziekelijk was en meer gevorderd in jaren; maar Thomson en Clarke werden eerst met water en daarna wegens hunne „obstinaetheyt in 't ontkennen, „niettegenstaende presentelyck by confrontatie van verscheyden personen overtuygt waren” met brandende kaarsen onder de okselen en elleboogen gepijnigd. ¹

1. Beëdigde beantwoording van vraagpunt 54, van het interrogatoire van den opperkoopman Jan van Leeuwen, gewezen regter in Amboina voor G.-G. en Raden 3 Februarij 1626, en dito declaratie van de kooplieden van Santen en Crayvanger, dd. 26 October 1625. Msc. R. A.

Hoewel sommigen meer dan anderen in bijzonderheden traden, kwamen toch de bekentenissen van alle deze getortureerden hoofdzakelijk hierop neder, dat op of omstreeks den 1sten Januarij 1623, de kapitein Towerson, nadat hij van alle aanwezige Engelschen den eed van geheimhouding op den bijbel had afgenomen, voorgedragen had, hoeveel onregt de Engelschen van de Nederlanders hadden te lijden, en daarop gevraagd had of men geen moed hebben zou om dat onregt te wreken. Sommige Engelschen hadden daarop gezegd, dat de Engelschen daarvoor te zwak waren, maar Towerson zou volgens het getuigenis van eenigen hebben geantwoord: men moest zijn slag waarnemen als een Engelsch schip op de reede kwam; volgens verklaring van anderen zou de aanslag geschied zijn als de Nederlandsche gouverneur met zijne beste soldaten op een togt afwezig zou zijn; de Japansche soldaten had men tot zijn dienst en dan zou hij, Towerson, nog de Engelsche kooplieden met hunne slaven van de buitenkantoren ontbieden, om gezamenlijk het feit te volvoeren. Allen hadden toen in den aanslag toegestemd en men was overeengekomen dat ieder, die hun tegen zoude staan, zou worden doodgesmeten.

Belangrijk was vooral het verhoor van Eduard Collins, die, volgens de eenparige verklaringen van de opperkooplieden van het kasteel Amboina, Jan van Leeuwen, Jan Jacobsz. Wijnecoop, de kooplieden van Santen en Crayvanger, regters in dit geding, afgelegd voor Gouverneur-Generael en Raden in October 1625 en Februarij 1626, vrijwillig, zonder eenige torture of bedreiging zijn aandeel in de zamenzwering bekende. Van de zijde der Engelschen is niettemin later beweerd dat Collins alleen door vrees voor de torture en door bedreigingen tot die bekentenis zou gebracht zijn.

Op den 28sten Februarij werd nu het opperhoofd der Engelschen, Gabriel Towerson, in verhoor genomen. De acte van confessie van dezen beschuldigde vermeldt niet, dat hij, „soo „in syn examinatie als confrontatie, obstinaetlyck persisteerde

„aent voors. verract in 't minst geen schult te hebben.” Zij vermeldt ook niet dat er confrontatie, pijniging en weigering van onderteekening heeft plaats gehad. Alleen de confessie van Towerson zooals hij die ten laatste deed is in de acte opgenomen. Toch was er, aan die eindconfessie, veel voorafgegaan. Volgens de beëdigde verklaringen van de Nederlandsche opperkooplieden Jan van Leeuwen en Jan Jacobsz. Wijncoop werd Towerson tegen verscheidenen zijner medebeschuldigden, en o. a. tegen Edward Collins, die vrijwillig bekend had, geconfronteerd. Collins wierp zich „met schreiende „oogen op de knieën voor de voeten van Towerson en legde „hem ten laste, dat hij, Towerson, de aanlegger en principale „oorsaecke was van dese conspiratie, vermanende Capⁿ. Towerson „voorts de waerheyt van 't gepasseerde te willen verklaren, „gelijk hij gedaen hadde, seggende: ick moet de waerheyt „bekennen ende en begeere om uwent wille geen pijn te lijden.” ¹ Towerson bleef echter alle deelneming aan het verraad ontkennen. Hij werd nu, overeenkomstig den eisch van den fiskaal ter torture met water gebragt en bekende toen: dat hij voorgenomen had en meermalen met zijn volk daarover had geraadpleegd, om het kasteel te overveldigen, dat al zijn volk daarin had toegestemd en dat hij zijn plan zou hebben uitgevoerd op een tijdstip, waarop de Gouverneur van Speult afwezig zou zijn. Nadat hem was afgevraagd, wat hem tot dat voornemen bewogen had, antwoordde Towerson; begeerte naar eer en voordeel, en op de vraag, bij wien hij daarmede eer en voordeel zou hebben behaald en voor wien hij het kasteel zou vermeersterd hebben, zeide hij: dat indien hij zijn voornemen had kunnen volvoeren, hij daarvan terstond aan de Engelschen te Batavia kennis zou hebben gegeven en van daar hulp ontboden, ten einde het kasteel van Amboina voor de Engelsche Compagnie te bewaren; maar zoo de Engelschen te Batavia hem geen hulp mogten verleend hebben, dan zou hij het kasteel voor zich zel-

1. Interrogatoires van Wyncoop en van Leeuwen. II.

ven hebben behouden en getracht met de inlanders in contract te komen. Hij had van niemand bevel, instructie of last, hij was de eerste inventeur en auteur van dit concept, dat hij op nieuwjaarsdag aan zijn volk had medegedeeld, nadat zij hem trouw en geheimhouding op den bijbel gezworen hadden. Tower-son bekende ook, dat hij aan zijn volk last gegeven had om aanhangers te winnen. Mr. Johnson en Price hadden dien ten gevolge de Japanners voor de zaak gewonnen. Zelf had hij echter met de Japanners niet gesproken, alleen door tussehenperso- nen had hij met hen onderhandeld; maar aan niemand had hij last gegeven om met de inwoners van Loehoo, Hitoë of Com- bello over den aanslag te spreken, veel min had hij aan de inboorlingen hulp of ondersteuning toegezegd. Den tijd waarop het stuk zou worden volvoerd, had hij nog niet bepaald; maar wanneer het zooverre gekomen zou zijn, zou hij zijn volk en de slaven der Engelsche Compagnie van de buitenkantoren heb- ben onthoden. ¹

Gedurende dit verhoor beklagde de Nederlandsche Gouver- neur Herman van Speult zich tegenover Towerson, over deze misdadige plannen en vroeg hem: zou dit nu de belooning zijn geweest, welke gij mij toedacht, voor al de vriendschap, welke ik u bewezen heb? Met een diepen zucht zou Towerson daarop geantwoord hebben: Och! ware dit stuk te herdoen, het zoude niet gedaan worden. ²

Achter de reeks van confessien der Engelschen treft men eindelijk nog de bekentenis aan, van het opperhoofd der slaven van de Ne- derlandsche Compagnie op Amboina, een Portugees in Bengalen geboren, Augustino Peres genaamd. Nadat deze ter examinatie was gebracht, bekende hij, dat hij met de Japanners tot de over- weldiging van het kasteel door de Engelschen, zou hebben mede- gewerkt.

1. Copie authent. van de confessien en sententien van Mr. Towerson ende com- plices enz. Musc. R. A.

2. Brief van Herman van Speult aan G.-G. en Raden, 5 Junij 1623.

Gedurende eenige dagen, van 3 tot 8 Maart, schijnt de Gouverneur van Speult in het nemen van een besluit te hebben gewiefeld en er over gedacht te hebben, om de beschuldigten met de processtukken aan den Gouverneur-Generaal en de Raden van Indie op te zenden. Op den 8sten Maart bragt hij ten minste zoodanig besluit bij den raad in overweging „hoewel „hem onnoodich docht ten regarde van het voors. enorme delict, „de sake eenich renvoy behoorde of conne lijden, alsoo men „tegenwoordich met over de 40 gevangenen was belast en niet „en wiste wat vyanden van buijten en van binnen meer soude „mogen hebben.”

Het voorstel door een invloedrijk gouverneur op zulk eene wijze toegelicht, kon natuurlijk moeilijk bij den raad bijval vinden. Met eenparige stemmen werd dan ook „goetgevonden „ende geresolveert, dat de sake ter plaetse van het geconci- „pieerde en besloten delict, anderen ten exempel behoorde te „worden gestraft, te meer alsoo eenige Ternatanen en swarten „hier omtrent, buyten gewoonte nu eenigen tyt herwaerts, appa- „rentlijk door ophitsen van dito Engelschen, hebben beginnen „te rebelleren.”

De fiskaal de Bruijn ontving nu last, om eisch en conclusie tegen de beklaagden te nemen. Dit deed hij nog op den zelfden dag. Het requisitoir is kort, het is vervat in slechts 21 regels schrift. De fiskaal mogt, omdat het hier een extra-ordinair proces was, geen andere stukken overleggen, dan de confessien; maar een summier verhaal der feiten, zooals in Nederland toch gewoonlijk in de acten van eisch van dien tijd, wordt gevonden, treft men in het requisitoir van den fiskaal de Bruijn niet aan, zelfs de namen der beschuldigten worden niet afzonderlijk vermeld; er wordt alleen gesproken van Gabriel Towerson met zijne creaturen en complices in de confessien genoemd. Met uitzondering van vier personen, wier namen worden opgegeven, eischte de fiskaal de doodstraf door het zwaard, voor allen en bovendien voor Towerson, dat hij na zijn dood zou worden ge-

vierendeeld en zijn hoofd en zijne overige ligchaamsdeelen op staken zouden worden gesteld. De doodstraf te eischen voor allen zonder aanmerkelijk onderscheid ten gunste der medepligtigen te maken, schijnt hard, onmenschelijk, onregtvaardig; maar in een proces wegens *crimen laesae majestatis* kon destijds geen anderen eisch gedaan worden. In ditzelfde jaar 1623 werd ook in Nederland een proces wegens *crimen laesae majestatis* gevoerd, tegen Nederlanders, tegen de zamengezworenen, die een aanslag op het leven van prins Maurits hadden gesmeed en ook daar werden allen, zonder onderscheid tusschen meer of minder schuldigen, ter dood verwezen.

Op den volgenden dag, 9 Maart, werden bij sententie van Gouverneur Herman van Speult, uit naam en als Gouverneur van de Hoog Mogende Heeren Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden, met zijnen ordinaris raad, de agent Towerson en negen Engelschen, de hoofdman der slaven en negen Japanners allen bij name genoemd schuldig verklaard aan „crimen laesae „majestatis, als hebbende voorgenomen en besloten met mal- „canderen, met een schrickelijke moort en verraat zich meester „van 't kasteel te maken en alsoo getracht niet alleen den „stant der vereenichde Nederlantse O. I. Compagnie (die aan „dese plaets uitermate vele gelegen is) te verderven en ruinc- „ren; maer oock de Nederlanden selfs en het welvaren van „dien, dat ten meerderen deele bij den Indischen handel en „seevaert bestaet, te verswacken en contremineren, en mitsdien „de voors. delinquanten gecondemneert met den swaerde „gestraft te worden, datter de doot navolght” enz. Onmiddellijk had, op dien zelfden dag, de executie van het vonnis plaats. Op den vorigen dag had van Speult en zijn raad besloten twee Engelschen „pro tempore en tot de gratie en pardon van den „Gouverneur-Generael te sparen, ten einde de goederen der „Engelsche Compagnie te bewaren.” Een van dezen was de koopman van het Engelsche kantoor te Loehoe, John Beaumont. Deze werd door van Speult, de tweede, Edw. Collins door het

lot aangewezen. Beaumont en Collins kwamen op Zondag den 16den Julij 1623, aan boord van het schip de Eenhoorn, te Batavia aan. Reeds den volgenden dag, Maandag, des morgens vroeg, zond de president der Engelschen te Batavia, Richard Furstland, een opperkoopman naar den Gouverneur-Generaal de Carpentier om te verzoeken, dat de twee van Amboina aangebragte Engelsche kooplieden met alle hunne boeken en papieren hem mogten worden uitgeleverd. De Carpentier liet de twee Engelschen van boord halen. John Beaumont verscheen voor den raad van Indie, gedragen op een stoel, geheel ziekelijk; doch Edward Collins, die jong en rap was had, zich reeds uit de voeten gemaakt en geborgen in de Engelsche loge. De Gouverneur-Generael vroeg aan Beaumont, waarom en in wat maniere hij naar Batavia was gezonden. Beaumont antwoordde dat de Gouverneur van Speult hem daarheen gezonden had, om oorzaak als uit de brieven en papieren gezien kon worden. Daarop werd hem verder gevraagd of hij medepligtig was aan het verraad; dat Mr. Towerson met de zijnen tegen het kasteel en den stant van Amboina had voorgenomen. Beaumont gaf nu tot antwoord „dat hij mede in de vergaderinge, die Tower-
„son met syne complicen op den nieuwjaersdag gehouden had,
„was present geweest en mede met de anderen op den bijbel
„geheimhouding gezworen had; doch dat hij wel de minste in
„deze besogne geweest was, gelijk alles bij zijne confessie die
„hij zelf onderteekend had, gezien kon worden, waaraan hij
„zich refereerde, klagende dat hij verleid en nevens anderen
„door Towerson daartoe verzocht was, verzoekende en biddende
„dat de gratie en het pardon, dat hem by den heer Gouver-
„neur van Speult vergund was, door den Gouverneur-Generaal
„mocht worden bevestigd, hetwelk hij al zijn leven gedenken
„zoude en erkennen.” Die gratie en dat pardon werden hem dan ook door de Carpentier en den raad van Indie verleend,
„soo ten respecte van mindere schult, als om *andere consideratien*.”
Beaumont bedankte den Gouverneur-Generaal en alle de presente

raden „reverentelijk en beloofde dat zulke besogne zijn leef-
 „dagen niet meer handhaven en de ontvangen weldaad al zijn
 „leven gedenken zou.”¹

Hierop werd Beaumont op een stoel naar de Engelsche loge
 gedragen en de gratiebrief voor hem en voor Collins, door den
 advocaat-fisikaal Strobanus en twee andere gecommitteerden van
 den Gouverneur-Generaal aan den president der Engelschen over-
 handigd. De Engelsche president Furstland antwoordde met
 een „verbleekt wezen” Tis wel, en na een poos gezwezen te
 hebben, voegde hij er bij:

„De Gouverneur had die wel allen mogen zenden, en soude
 beter gedaen hebben naar mijne opinie, ik zeg naar mijne opinie,
 't is maar mijne opinie, en die is niets.”

Zoodanig was de toedragt eener gebeurtenis, die gedurende
 de eerste helft van de 17de eeuw tot aan den vrede van Breda,
 bijna voortdurend tot voorwendsel heeft gediend, voor de oorlogen
 van Engeland tegen de republiek der Vereenigde Nederlanden en
 zelfs nog in onzen tijd, niet dan met bitterheid jegens de Nederland-
 sche natie door de Engelsche geschiedschrijvers wordt herdacht.

De voornaamste grieven der Engelschen tegen dit proces en deze
 teregtstelling, door hen niet anders dan moord en slagting genoemd,
 waren hoofdzakelijk deze: vooreerst, dat de zamenzwering slechts
 door de Nederlanders was verzonnen om de Engelschen uit Am-
 boina te verwijderen; dat het feit der zamenzwering op zich zelf
 reeds onwaarschijnlijk was, omdat de Engelschen op Amboina
 zóó weinig talrijk waren, dat zij vermoedelijk nooit dwaas ge-
 noeg zouden zijn geweest, om een zóó vernietel plan te beramen;
 dat de beschuldigten niet behoorlijk waren ondervraagd; maar
 dat zij door bedreigingen, vrees en pijniging er toe waren ge-
 bragt om toestemmend de vragen te beantwoorden, welke hun
 waren voorgelegd op eene wijze, die meer was „*suggestio quam*
inquisitio veritatis. Op eene door pijniging afgedwongen bescul-
 diging van Japanners, wier eed en getuigenis tegen Christenen

1. Resol. v. Gouvern. Gen. en Raden, dd. Maandag, 17 Julij 1623.

bovendien niet gelden mogt, had men Abel Price, den eersten Engelschman ter torture gebragt, en met verwaarloozing van den regtsregel: *inculpatio sola a torto facta, non facit indicium sufficiens ad torturam*. Op dien grond hadden de regters op Amboina, voortgeprocedeerd, met barbaarsche en ongehoorde torture, zonder anderen grond voor veroordeeling, dan simpele confessie.¹ De bekentenissen van Towerson en Samuel Colson, waren dan ook door hen, kort vóór hunne teregtstelling weder herroepen, de bewijzen daarvan had men in Engeland in handen; zij werden door de Britsche regering aan de Staten-Generaal overgelegd. Towerson had op den 28sten Februarij 1623, aan het slot eener schuldbekentenis, verklaard dat hij onschuldig was, aan eenige zaak, welke hem met regt kon worden te laste gelegd. (*guiltlose of annie thing, that can be justly laied to me charge*.) Colson had zijne onschuld in veel minder dubbelzinnige woorden betuigd, in een psalm- en gebedenboek, waarin hij de verklaring had geschreven, dat hij alleen door pijn en vrees tot confessie was gebragt. Beide belangrijke stukken, de schuldbekentenis van Towerson en het psalmboek van Colson berusten nog in het Rijks-Archief; maar het is nu moeilijker meer uit te maken, of die verklaringen werkelijk door de veroordeelden zelven zijn geschreven; zij dragen wel vele innerlijke kenteekenen van echtheid; maar uit de acte van Towerson zou dan toch tevens het bewijs voortvloeijen, dat hij, in strijd met de bewering der Engelschen, al zeer weinig moet zijn gepijnigd; want het stuk is vlug en met krachtige hand geschreven, op denzelfden dag, waarop Towerson de torture heeft ondergaan. Tegenover de herroeping van Towerson en Colson, kan bovendien gesteld worden, de herhaalde confessie van Beaumont, vrijwillig op Batavia afgelegd.

In de tweede plaats werd door de Engelschen aangevoerd, dat het proces op Amboina formeel was gevoerd, dat bij de

1. Proposition du sieur Dudley Carleton, ambassadeur de S. M. de la Grande Bretagne, faite en l'assemblée de MM. les estats généraux le 7e (stilo veteri) d'aoust 1624 (exh, 20 Aug. 1624). Mns. R. A.

examinatie der beschuldigten, de regters „in 't stuk der torture hadden geexcedeert;” eindelijk dat de Nederlandsche regters geen judicature hadden over de Engelschen; maar dat krachtens art. 30 van het tractaat van 1619 de raad van defensie van de zaak kennis had moeten nemen.

Met verontwaardiging wierpen de bewindhebbers der Nederlandsche Compagnie, de zware beschuldiging van zich af, als of zij, of iemand onder hunne bevelen, „zoo een goddeloos „stuk zouden hebben bedreven van met zooveel storting van „bloed, de Engelschen uit Amboyna te weren.” Zij gaven niet onduidelijk te kennen, dat, „indien zij dat doel hadden „willen bereiken, hun ander en beter middelen ten dienste „stonden en dat de Gouverneur en de overige regters op Am- „boyna geen voordeel of eer uit zulk eene regtspleging voor „zich in het bijzonder konden behalen; maar wel integendeel „behalve de bezwarenisse in hunne consciëntie zich blootstellen, „als zij naar Europa overkwamen, aan nadeel, haat, ja zelfs „straffe aan den lyve.” ¹

Een naauwgezet en onpartijdig onderzoek van de menigte processtukken, interrogatoires, acten en memorien, ² heeft dan ook bij mij de vaste overtuiging gevestigd, dat Gabriel Towerson wel degelijk het voornemen heeft gekoesterd om door zamen- spanning, list en overrompeling, zich meester te maken van het kasteel op Amboyna; dat hij door zijn gezag en zijnen invloed als opperhoofd, de grootendeels nog zeer jeugdige en onbezonnen Engelsche kooplieden en assistenten, waarvan er bovendien velen zeer los van zeden waren, heeft medegesleept en in het ongeluk gestort; dat de Japansche soldaten door belofte van buit zijn gewonnen; dat het plan wel vermetel en ligtvaardig was ontworpen en dat er nog geen tijdstip voor de uitvoering was bepaald; maar dat het inderdaad uitvoerbaar

1. Memorie der Bewindhebbers aan de Staten-Generaal. 12 October 1624. Mns. R. A.

2. Behalve de over deze zaak gewisselde diplomatieke stukken, vullen alleen de proces- stukken, interrogatoires, memorien enz., niet minder dan vier groote folio portefeuilles.

zou zijn geweest, indien het oogenblik ware gekozen, waarop van Speult met zijne beste soldaten op een togt naar een der omliggende eilanden vertrokken zou zijn.

Toen Herman van Speult en de overige regters op Amboina het doodvonnis over de Engelschen en Japanners uitspraken, waren zij dan ook m. i. vast overtuigd van de schuld der beklaagden. Of zij evenwel daarbij niet meer als gezworenen, dan als regters te werk zijn gegaan; of zij niet meer naar hunne overtuiging hebben regt gesproken, dan zich vastgehouden aan de strenge vormen van het regt, die vragen zou ik niet zoo stellig bevestigend durven beantwoorden.

Informaliteiten zijn er, naar mijne meening althans, ongetwijfeld gepleegd, en onder eene betere regtspleging zou het vonnis aan cassatie hebben blootgestaan; maar gebrek in den vorm van een geding maakt den regter daarom nog niet strafschuldig. Men mag hierbij ook niet uit het oog verliezen, dat het zeer moeilijk blijft om te bepalen, welke formaliteiten in die dagen moesten in acht genomen worden. De criminele procedure was niet alleen slecht, zij was vooral onzeker; want het grootste gedeelte der procedure werd gevoerd volgens usantien, stijlen, manieren. In dien stand van zaken konden informaliteiten worden gepleegd, zonder dat nog op grond daarvan eene substantiele grief tegen de *regtvaardigheid* van het vonnis kon worden gemaakt.

De verdediging van zoodanige regtspleging zal in onzen tijd, wel niemand meer op zich nemen, veeleer zal men met Bavins Voorda van oordeel zijn, „dat het extraordinair proces-crimineel „meer geleck naar een gedrochtelijk wanschepsel, dan naar „eene welgeregelde regtspleging, dat zij eene geheel onwaardige „behandeling van zaken was, die den eerlijken naam van proces „niet dragen kon, deels, omdat het niet werd aangelegd, noch „volvoerd tot convictie, dat is om te kunnen vonnissen zonder „confessie, waartoe alle proces en proces-orde is uitgevonden, „deels ook omdat er eene ordentelijke litis contestatie aan ont-

„brak, zonder welke nogthans geen proces kan bestaan.”¹ Wat nu het exces in torture aangaat, mag men daarbij niet vergeten, dat de bepaling van *indicia sufficientia ad torturam*, overal in Indie, zoowel als in Nederland, aan de bescheidenheid van den regter was overgelaten.

De pijniging is op Amboina niet met buitengewone gestrengheid toegepast, daarbij viel niets buitengewoons voor, zij had plaats, zooals zij in geheel Indie bij de rechtspleging in gebruik was.² De verschrikkelijke voorstelling, welke door de Engelschen in geschriften en afbeeldingen, van de torture op Amboina is geleverd, was een opgesierd, met onwaarheden vermengd verhaal, ten einde de hartstogten in Engeland in beweging te brengen en de gemoederen door „compassie” mede te sleepen.

Eene andere door de Engelschen aangevoerde, maar onhoudbare stelling was, dat de Nederlandsche gouverneur van Amboina en zijn raad geen rechtsgebied over de Engelschen hadden; maar dat die judicature alleen aan den raad van defensie toekwam. De raad van defensie, krachtens het traktaat van 1619 in het leven geroepen, was geen regterlijk, maar een politiek, commercieel, defensief collegie en zoo al aan dien raad ook was opgedragen kennis te nemen van disputen tussehen de contraherende partijen, dan waren daarmede niet bedoeld criminele zaken. Zamenzwering, verraad, praemeditatie tot moord zijn geen zaken van dispuut; maar zijn delicten en delicten zijn strafbaar binnen het ressort, waarin zij zijn gepleegd.

Wie nu moest op plaatsen in Indie, onder het volstrekte gebied der Nederlandsche Oost-Indische Compagnie, onder de souvereiniteit der Staten-Generaal staande, bij gevolg dus ook in het kasteel van Amboina, van delicten kennis nemen en daarover regtspreken? Het 35ste artikel van het octrooi had

1. *Barius Vooris*, de criminele ordonnantien bladz. 100.

2. Bevestigde verklaring van schepenen te Batavia, dd. 7 Oct. 1625, en de interrogatoiren van de kooplieden van Leetweer, Wynroep, Crayvanger o. s. w. Dit blijkt ook, als men andere processen crimineel van dien tijd met dit proces vergelykt.

aan de Nederl. Oost-Ind. Comp. het regt en de bevoegdheid gegeven om beoosten de Kaap de Goede Hoop, fortten te bouwen en aldaar op den naam van de Staten-Generaal der Vereenigde Nederlanden of de Hooge Overigheid, officiers van justitie te stellen, onder den eed van getrouwheid aan den Staat. De art. 7 en 8 van de ordonnantie en instructie voor Gouverneur-Generaal en Raden van 22 Augustus 1617 bepaalden, dat de Gouverneur-Generaal en Raden van Indie magt en autoriteit hebben, niet alleen om in alle civile, criminele en halszaken regt te doen, sententie te geven, en ter executie te stellen zonder appel of provocatie; maar ook om alle fortten, kantoren en schepen van de Comp. van behoorlijke officieren, collegiën en raden te voorzien, om bij afwezigheid van Gouverneur-Generaal en Raden regt en justitie te administreren.

Het fort van Amboina was in regtmatigen oorlog op de Portugezen en Spanjaarden veroverd, daarop waren Nederlandsche Gouverneurs en Raden aangesteld en laatstelijk nog had de Hooge Regering van Indie van hare bevoegdheid gebruik gemaakt en bij acte van 4 April 1619 aan Herman van Speult commissie en instructie gegeven, om als Gouverneur van Amboina „de justitie in civiel ende crimineel te administreren.”

Het vonnis over de Engelschen op Amboina geveld was alzoo, hoewel het niet geheel formeel moge zijn geweest, regtvaardig en wettig; hoewel toch ook bijzonder streng.

Beschouwt men het echter uit een politiek oogpunt, dan was het eene onstaatkundige daad, door van Speult en zijn raad in overijling en onder den indruk hunner „alteratie” gepleegd. De Gouverneur van Amboina had als regent verder moeten zien, dan het gevaar van het oogenblik; hij had kunnen en moeten berekenen, dat de toegestelling van zooveel Engelsche onderdanen gewigtige en voor het moederland gevaarlijke gevolgen moest na zich slepen, en dat indien hij, zoo als hij een oogenblik van voornemen schijnt geweest te zijn, al de beschuldigten, des noods gevonnisd, met alle de informatiën en pro-

cesstukken in het geding dienende, naar Batavia had opgezonden, hij het Nederlandsch gezag op Amboina even goed zou hebben gehandhaafd.

De Gouverneur-Generaal de Carpentier en de overige leden der Hooge Regering in Indië, ontveinsden dan ook geenszins aan het Opperbestuur in Nederland, dat zij de procedure op Amboina voor informeel en buitengewoon gestreng hielden. „Wij wenschten wel,” zoo schreven zij aan de Heeren XVII, „dat in dese procedure den behoorlycken styl van rechten gevolcht ende d'instrumenten van den processe met hare volcomen leeden ingestelt waeren geweest. Isaaque de Bruyne, die als advocaat fiscaal dese saecke vervolcht heeft, hem oock voor een rechtsgeleerde uytgeeft, ende daervoor aengenomen is, had zyn verstant anders in dese saecke behooren te laten blyken. 'T schynt bycans, dat den heelen raet op de weerdicheyte van de Bruynen's tytel gerust heeft, hem alleen de documenten hebben laeten ontwerpen, ende dat niemant van 't zyne yets daerby heeft durven voegen; maer den advocaets-tytel alles toevertrouwt hebben.

„Wy willen hiermede 't verraet in sich selven in 't minste niet verschoonen off verlichten, alsoo 't selve notoir genoech is; maer om partiale en partydige (die daer niet ontbreken sullen) met bondige en wel ingestelde instrumenten de mond des te beter te mogen stoppen.

„Eyndelinge, soo dunct ons, onder correctie, dat men 't rigeur van justitie met de Nederlandtse elementie (acu eene soo naeburige natie) wel wat hadde behooren te matigen, insonderheyt daer sulcx sonder prejuditie van den staet en de rechtsachtbaerheyt geschieden con, gelyck wy meenen hier wel had mogen geschieden. 'T is een quade krygh, daer 't al blyft!”¹

Evenmin schijnt het Opperbestuur in Nederland zijne volle-

1. Generale missive van GG. en Raden dd. 3 Januarij 1624.

dige goedkeuring aan de teregtstelling op Amboina te hebben geschonken; want hoewel het zijne dienaren, ook onder den sterksten aandrang nooit heeft verloochend, integendeel moedig en krachtig heeft gehandhaafd, hoewel het aan de Hooge Regering in Indië schreef, „dat men aldaar vast vertrouwen mogt „en confident zyn, dat het der geregtigheid der Comp. in het „algemeen, of aan iemand van hare voornaamste of particuliere „officieren, nooit noch in Nederland, noch in Indië aan bescherming zou ontbreken”, ¹ greep toch de vergadering der XVII de eerste gelegenheid, welke zich voordeed, aan, om de herhaling van zoodanige gebeurtenis te voorkomen. In de eerstvolgende instructie voor Gouverneur-Generaal en Raden, welke zij op den 17den Maart 1632 vaststelde, verzuimde zij niet aan de Hooge Regering in Indie te gelasten, dat: „alsoo de „Comp. door voorgaande executiën over zaken van notoire „*crimina laesae majestatis*, in groote ongelegenheid, verachting „en schade gebragt is, Gouverneur-Generaal en Raden, scherp „zullen letten en tot dien einde de respectieve vice-Gouverneurs en Directeurs van de kantoren en fortten van Indie, „expresselijk ordonneren in alle groote zaken, als zijn van „conspiratie, verraad en diergelijke ten principale niet te procederen, zonder kennis van den Generaal en Raden, dewelke „zij in zulke gevallen, die God verhoede, daarvan dadelijk „advyseren zullen, om voorts daarin te disponeren als naar „behooren.” ²

1. Uitgaande Missive der IIII. XVII aan Gouverneur-Generaal en Raden, dd. Amsterdam, 24 April 1625.

2. Art. 3 van de punten en artikelen in forma van instructie voor Gouverneur-Generaal Hendrik Brouwer en Raden van Indië, dd. 17 Maart 1632, bij M^r. P. Mijer, II. bladz. 60.

ZESDE HOOFDSTUK.

De gevolgen van de teregtstelling op Amboina bleven niet lang achter. De algemeene stemming in Engeland was reeds sedert lang niet welwillend jegens de Nederlanders en de Nederlandsche Oost-Indische Compagnie; maar toen in het begin van den zomer van 1624 de tijding der gebeurtenissen op Amboina, in Europa was aangekomen, ging er door geheel Engeland een kreet van woede en verontwaardiging op; ieder riep om wraak; het verraad van Towerson was slechts door de Nederlanders verzonnen, om de Engelschen uit de Molukken te drijven; door pijniging en bedreiging waren de confessien uit den hals gewrongen; er waren Engelsche onderdanen onschuldig vermoord. Zij waren als martelaars van Hollandsche wreedheid en geldgierigheid gevallen. De Nederlanders in Londen waren niet meer veilig, zij moesten zich in hunne woningen schuil houden. Juist was men, zoo meenden ten minste de staatslieden in de Nederlandsche republiek, er in geslaagd, om door overgrootte toegevendheid de voornaamste geschilpunten tusschen de Engelsche en Nederlandsche Compagnien door dading uit den weg te ruimen. Op den 21 Januarij 1623 (1622 st. A.) was het aan een aanzienlijk Nederlandsch gezantschap, na hevige debatten en lange onderhandelingen, waarbij het aan onze gezanten niet aan beleedigingen onthbroken had, eindelijk gelukt een traktaat te sluiten, waarbij geregeld werd, wat beide partijen aan elkan- der moesten vergoeden of terug geven, uit oorzaak van feiten,

gepleegd vóór, tijdens of na de laatste vijandelijkheden in Indie, of ten gevolge van het traktaat van 1619. Wel waren niet alle punten van verschil uit den weg geruimd; maar toch de voornaamsten. Groote toegevendheid van de zijde der Nederlandsche Regering en drang van staatkundige gebeurtenissen, hadden er toe geleid, dat de Nederlanders eene schadevergoeding van 150,000 pond sterling aan de Engelsche Compagnie toekenden, terwijl deze niet meer dan 12,000 pond aan de Nederlandsche geven wilde.

Door den invloed der magtigste Staatslieden in Nederland en onder dezen vooral ook van Prins Maurits, die boven alles vrede en samenwerking met Groot-Brittannie wenschte te behouden, waren de Bewindhebbers der Nederlandsche Compagnie er zelfs toe overgehaald, om toe te stemmen tot de teruggave van Poelo-Run. Bij art. 9 van het traktaat van 1623 werd vastgesteld, dat dit eiland aan de Engelsche Compagnie zou worden teruggegeven in den staat, waarin het, bij het sluiten van het traktaat zich bevond ¹.

De begeerte om de bestaande geschillen met Engeland weg te nemen, was althans van deze zijde welgemeend. De Bewindhebbers der Oost-Indische Compagnie schreven aan de Hooge Regering in Indie:

„In zaken waar men ons goed regt zou willen krenken, be-
„velen wij u ten hoogste, dat gij niet toelaat, dat zoo iets ge-
„schiedt, maer overigens, laat alles rondelijk en zonder dispute
„nagekomen worden, en het overgeven en verlaten van poelo-
„Run zult gij sincerelijk en zonder cavillatie nakomen.” ²

1. Dit gezantschap bestond uit de heeren François van Aerssen, Dirk Bas, van Tuyt van Serooskerken en Noël de Caron. Het verhaal der onderhandelingen vindt men bijna volledig bij Arend, *Algem. Geschiedenis des vaderlands*, voortgezet door Mr. O. van Rees en Dr W. G. Brill, III Deel, 3e stuk, bladz. 528 seq. en 636 seq. 672, 678 seq. en 740—773. Het traktaat zelf berust in origin. in het Rijks-Archief. Bij Dumont wordt dit traktaat niet gevonden; hoewel Kluit, dit traktaat met een ander verwarrende, het in zijn Index Chronol. als daar vermeld opgeeft.

2. Uitg. briefboek der Hll. XVII, aan Gouv. Gen. en Raden dd. 5 Maart en 14 April 1623.

Maar nadat de tijding van de regtspleging op Amboina gekomen was, scheen al het terrein, dat men gewonnen had, weder verloren. Juist was weder een Nederlandsch gezantschap te Londen, in onderhandeling over het sluiten van een traktaat van alliantie en subsidie. Het voorgenomen Spaansche huwelijk van den prins van Wales was afgesprongen, de Spaansche partij aan het Engelse hof had het onderspit gedolven en Koning Jakobus neigde tot hereeniging met de Staten-Generaal. De eischen der staatkunde van het oogenblik verhinderden, dat de Amboinsche zaak de voorgenomen alliantie vrijdelde; op den 5den Junij 1624 werd eene ligue defensief tusschen de gevolmagtigden van Jakobus en die der Staten-Generaal gesloten. Maar de koning van Groot-Brittannie voer, bij die gelegenheid, hevig uit over de bejegening door zijne onderdanen in Indie ondervonden en tegelijk met het sluiten der verbindtenis, liet hij aan de Staten-Generaal verklaren, dat zij er op bedacht moesten zijn om hem onverwijd voldoening over de zaak van Amboina te verschaffen. De Nederlandsche gezanten, als zij uit Engeland waren teruggekeerd, gaven ter vergadering van de Staten-Generaal te kennen, hoe groot eene ontroering in Engeland over de executie op Amboina was ontstaan, en dat de koning vast besloten had om al de schepen onder Nederlandsche vlag te doen aanhouden, indien hem voor den $\frac{1}{2}$ ² Augustus geen voldoening gegeven was. ¹

De eerste indruk bij de Staten-Generaal was, dat de regters van Amboina, naar Europa moesten worden onthouden; maar afgevaardigden der Oost-Ind. Comp. en de invloed van prins Maurits hielden dit besluit in zooverre tegen, dat de Algemeene Staten vaststelden: „dat men by trappen zou moeten gaan om „den koning van Engeland contentement te geven.” ² Nu werd er een brief aan Jakobus gezonden met de proccsstukken, in-

1. Resol. Staten-Generaal 7 Aug. 1624.

2. Resol. Staten-Gen. 8 en 9 Aug. 1624.

formatien en andere documenten, voor zooverre die uit Indie waren overgekomen. ¹

De Engelsche gezant Carleton had reeds bij herhaling bitse en scherpe vertoogen bij de Staten-Generaal ingeleverd, nu gaf hij ook van zijne zijde een verhaal van de voorvallen op Amboina. De zaak scheen thans een onderwerp van meer bedaard en naauwgezet onderzoek uit de oorspronkelijke stukken te zullen worden, toen ter kwader ure, vermoedelijk onder de inblazing van onvoorzigtige bewindhebbers, een boekje over de gebeurtenissen op Amboina verscheen, dat aan den Engelschen gezant aanleiding gaf tot eene buitengewoon hevige diplomatieke nota. ² De Staten-Generaal betuigden hun leedwezen over het voor de Engelschen beleedigend pamphlet, verboden er de verspreiding van en deden den schrijver opspreken.

Van dit oogenblik af werden de uitdrukkingen in de vertoogen van Carleton hoe langer hoe heftiger en op den 29 Augustus stelde hij op dreigenden toon, acht punten van eisch. Deze punten waren hoofdzakelijk: dat de Staten-Generaal zouden verklaren, dat de teregtstelling op Amboina was gewceest wreed, heftig, (violent) en overijld (*précipité*); dat zij de schuldigen zouden straffen en dat de straf aan de buitensporige gruwelijkheid (*énormité de l'excès*) zou zijn geëvenredigd; dat eene bijzondere commissie naar Indie zou gezonden worden met volmagt, om de zaak op Amboina te onderzoeken, naar bevind van zaken de schuldigen in Indie te straffen of ter strafoefening naar Europa over te brengen. Wanneer aan dien eisch voldaan zou zijn, zou de koning van Engeland de maatregelen schorsen, welke onschuldigen zouden kunnen treffen; maar dan zouden de Staten-Generaal ook moeten bevelen, dat de schade, welke de Engelsche Oost-Ind. Comp. door het voorval in de Molukken geleden had, door de Nederl. Comp. zou worden vergoed en

1. Uitgnaude Missive van Ho. Mo. aan Caron 12 Aug. 1624.

2. Het boekje was getiteld: Waerachtig verhael van de tijdinge gekomen uit Oost-Indien, omtrent de conspiratie etc., z'e verder Resol. Staten-Generl., 17 Aug. en 20 Aug. 1624. propositie van Dudley Carleton 7/17 Aug.

dat de Engelschen op Lonthor, poelo-Run en op andere voor hen geschikte plaatsen, fortén zouden mogen bouwen.

Door deze propositie, op dreigenden toon, eenigzins in den vorm van een ultimatum gesteld, scheen de vergadering der Staten-Generaal aanvankelijk zeer geschokt en niet minder werden de Bewindhebbers onrustig, toen zij vernamen, dat de Engelschen eindelijk uitvoering van de artikelen 23, 24 en 25 van het traktaat van 1619 en fortén in de Molukken eischten. Na langdurige bijeenkomsten zoowel met de Bewindhebbers als met den Engelschen gezant, hielden de Staten-Generaal aan Carleton voor, dat de berigten van de verschillende zijden zóó strijdig waren, dat het nog niet mogelijk scheen, om de zaak tot een goed einde te brengen; dat zij daarom aanboden in Indie een onderzoek te doen instellen, in tegenwoordigheid van gedelegeerden der Engelsche Comp. Indien het dan mogt blijken, dat er schuldigen waren, zouden die niet ongestraft in Indie blijven. De propositien van Carleton, ter vergadering van de Algemeene Staten, bleven niettemin bij voortduring zoo hevig en zóó dreigend, dat er eindelijk op voorstel van Holland besloten werd, vooreerst: dat de Engelsche Compagnie voortaan hare vorderingen had te rigten tot de Nederl. Compagnie, om die met elkander, als partij tegen partij te behandelen en den staat van het land er buiten te laten; ten tweede, dat, „aan-
„gezien de propositie” van den Engelschen gezant inhoudt,
„diverse sware beschuldigingen tegen de Oost-Ind. Comp., deze
„zich daarop zal hebben te verantwoorden” en eindelijk, dat eenige leden uit de Staten-Generaal zullen worden afgevaardigd aan den heer Carleton „om hem aen te seggen, dat deze staet
„niet gemeriteert heeft, dat hij Carleton, sonder eenigen last
„van Zijne Majesteit, soo scherpe woorden en soo hooge drey-
„gementen tegen deselve sal gebruycken, met vermaning dat
„hy den staet niet anders heeft te bejegenen dan zooals het
„behoort.”¹

1. Resol. Staten-Generl. 9, 21 en 24 Sept. 1624.

Met beleefdheid en met eenige verontschuldiging ontving Carleton deze fiere vermaning. De Engelsche gezant nam sedert wel meer gematigdheid in acht; maar op voldoening en straf der schuldigen bleef hij aandringen. Terwijl de Bewindhebbers der Oost-Ind. Comp. zonder veel overhaasting voortgingen met hunne verweerschriften gereed te maken, de Staten-Generaal eenige uit Indie overgekomen regters van Amboina in het verhoor namen, schreef de Nederlandsche gezant uit Londen, dat de opgewondenheid in Engeland voortduurde en de koning besloten had om weldra zich zelven regt te verschaffen.¹ Werkelijk gaf Carleton op den 2den November officieel kennis, dat koning Jakobus brieven van represaille verleend had tegen de goederen van de Nederl. Oost-Ind. Compagnie; doch dat hij vooralsnog de zaken van het land afgescheiden zou houden van die der Compagnie. Carleton legde tevens eene propositie over, waarbij voor en namens de Engelsche Oost-Ind. Comp. drie punten werden voorgesteld, vooreerst: dat Ho. Mo. en zijne Excellentie prins Maurits, aan de Hooge Regering in Indie zouden gelasten, dat zij de Engelschen met al hunne goederen en bezittingen zouden laten vertrekken uit Jakatra en alle andere plaatsen, waar de Nederl. Comp. gezag had; 2°. dat alle civiele en criminele geschillen, welke in Indie door den raad van defensie, niet konden worden afgedaan, naar Europa zouden worden verwezen, om door den Koning en de Staten-Generaal te worden uitgemaakt, bijaldien de compagnien daarover niet tot eenstemmigheid konden geraken; 3°. dat de Engelschen in Indie de vrijheid zouden hebben van zich in versterkte plaatsen terug te trekken, overal waar de Nederlandsche Comp. niet had „zoo-„ danige reële possessie om daarop te kunnen gronden eene „gepretendeerde souvereiniteit.”²

Deze voorstellen beoogden weinig minder, dan eene gehee-

1. Resol. 25, 28 en 30 Sept., 10 en 24 October, 1624.

2. Resol. Staten-Gener. 2 Nov. 1624 en propositie van Dudley Carleton in Lias Engeland.

afscheiding der twee compagnien en het verbreken van het traktaat van 1619. Zij werden het onderwerp van langdurige beraadslagingen. De Engelsche gezant verklaarde inmiddels, dat de koning niet tevreden was, met de tot dus ver geleverde toelichting van de Amboinsche zaak. Om die reden stelden de Staten-Generaal op den 23 November eindelijk vast, dat er aan de Hooge Regering in Indie geschreven zou worden, dat: „de „Koning van Groot-Brittannie zoodanig miscontentement over „d'executie op Amboina had genomen, dat hij bereids represailen „tegen de goederen der Comp. had gedecerneerd, dreigende „verder te gaan en die uit te strekken tegen alle de ingezetenen „van dezen staat; dat de koning zich niet wilde contenteren „met de presentatie van nader informatie in Indie, zelfs ten „overstaan van eenige Engelschen; dat, om die reden, geen „ander middel gevonden kon worden om den Koning neder te „zetten, dan hier te doen komen, den Gouverneur van Amboina „van Spuult en alle degenen, die neffens hem over de judicature en executie van de voors. Engelschen hadden gezeten, „waerom uit naam van H.H. Mo. de Hooge Regering in „Indie werd gelast, voors. Gouverneur en Regters met de „eerste gelegenheid naar Nederland te zenden, om voor de „Staten-Generaal rekenschap te geven, van hunne gehouden „procedure.” ¹

Ook hiernede was Carleton nog niet tevreden, hij eischte nu weder, dat de informatie in Indie, ten overstaan van Engelsche commissarissen tegelijkertijd voortgang zou hebben, en verder drong hij aan op een antwoord op de drie voorgestelde punten ². De Staten-Generaal gaven nogmaals toe aan het eerste verzoek en op de drie punten werd door hen geantwoord: 1°. dat de Engelschen zoo zij dat verlangden, uit Batavia of uit andere plaatsen en forten, alwaar het gezag van de Staten-Generaal of de Nederlandsche Comp. werd erkend, zou-

1. Uitg. brieven van H.H. Mo. Lias Staten-Generl. Oost-Ind. Comp.

2. Secr. Resol. Staten-Gener. 12 en 29 Dec. 1624.

den kunnen vertrekken zonder eenigen tol of ander regt te betalen; 2°. dat de Staten-Generaal goedkeurden, dat alle bestaande of opkomende geschillen tusschen de Engelsche en Nederlandsche compagniën, onmiddellijk rakende het geheele ligchaam van één van beiden, voortaan zoo mogelijk zouden geregeld worden in den raad van defensie, en indien in dat collegie geen eenstemmigheid kon worden verkregen, die zaken naar de opperbesturen der beide Comp. in Nederland zouden verwezen worden, en ten laatste onderworpen aan de uitspraak van den koning van Engeland en de Staten-Generaal; met voorbehoud evenwel aan de Nederlandsche Comp., van de „functiën van politie en jurisdictie, particulier, civiel en crimineel, zonder vermindering of alteratie, in die plaatsen, welke „onder het devoir en de souvereiniteit van Ho. Mo. en de „Nederl. Comp. staan;” ten derde, dat aan de Hooge Regering in Indie gelast zou worden, dat zij zich zou hebben te onthouden van eenige stoornis of verhindering aan de Engelsche Comp. in Indie te veroorzaken, bij het bouwen van forten, magazijnen of retraites, tot zekerheid van personen en goederen der Engelschen, op alle plaatsen, daar het hun mogt goed dunken, mits dat die plaatsen niet stonden onder jurisdictie van of verpligting van uitsluitende contracten met de Nederl. Comp. en niet zouden gelegen zijn op korter afstand, dan van 10 Duitsehe of 30 Engelsche mijlen van de door Nederlanders bezette plaatsen, en evenmin op Banda, Amboina of in de Molukken, overeenkomstig het 24ste artikel van het traktaat van 1619.

Na deze gewigtige concessiën verminderde de aandrang van de zijde van Engeland voor een tijd. Hiertoe werkte echter ook mede, de dood van koning Jakobus, welke op den 6den April 1625 voorviel, en de wijziging, welke de staatkunde van Engeland sedert onderging, waardoor meer toenadering tot Nederland ontstond, zoo zelfs dat op den 7/9den September te Southampton eene of- en defensieve alliantie tusschen de twee staten werd gesloten. Bij dit laatste traktaat werden de brie-

ven van represaille tegen de Oost-Ind. Comp. geschorst, maar slechts onder het gelijktijdig uitgebragt protest van Karel I, dat hij zich van die verleende schorsing ontslagen zou rekenen, indien hem binnen 18 maanden geen voldoening over de zaak van Amboina zou zijn verschaft ¹.

Eer nog dit tijdsbestek vervuld was, werd er reeds in Maart 1626 weder beslag op schepen der Nederl. Oost-Ind. Comp. in Engeland gelegd. Na lange en herhaalde beraadslagingen, en nadat de regters, die op Amboina over de Engelschen gezeten hadden, langzamerhand, met uitzondering van van Speult, die inmiddels was overleden, in Nederland waren aangekomen, besloten de Staten-Generaal in overleg met den Engelschen gezant, eindelijk op den 26sten Julij 1627, dat de Amboinsche zaak voor gedelegeerde regters zou gebragt worden. Terwijl dezen met het onderzoek bezig waren, werden nog bij herhaling Nederl. Oost-Ind. schepen door de Engelschen aangehaald, en sedert Mei 1628, werden er weder hevige onderhandelingen over de zaak van Amboina gevoerd, eerst met den Engelschen gezant Carlisle, daarna met Carleton, welke laatste zelfs in scherpe woorden verklaarde, dat het nooit de bedoeling des Konings was geweest, om de zaak hier te lande te laten beregten. Hoog namen de Staten-Generaal deze verklaring op, zij dwongen Carleton een protest aan te hooren, waarin hem herinnerd werd, dat de regthank van gedelegeerde regters met goedvinden en medewerking van den Koning en van hem Carleton zelven, was ingesteld.

Wij kunnen hier niet verder in de bijzonderheden nagaan, welke verschillende kringen de Amboinsche zaak nog heeft doorloopen ², wij zullen alleen nog vermelden dat in de maand Maart 1629 de fiskaal de Sylla, alle getuigen had gehoord, met uitzondering van zes Nederlanders, die in Engeland tegen

1. Cf. Aissema, 5de boek, bladz. 476.

2. Zie verder Arcud, Algem. geschiedenis des vaderlands, 3de deel, 4de stuk, bladz. 343 en 479.

de Nederl. Oost-Ind. Comp. waren opgetreden en eenige Engelsche getuigen.

De Nederlanders trokken hunne vroeger afgelegde getuigenissen in en toen de Engelsche getuigen naar Nederland overkwamen, liet de koning van Engeland den eisch stellen; vooreerst, dat de Staten-Generaal zouden verklaren, dat zij evenmin als hij aan de gedelegeerde regters opperste regtsmagt zouden toekennen; ten tweede, dat de overgezonden Engelsche getuigen, vóór hun verhoor als bevoegd zouden worden verklaard en eindelijk, dat het vonnis vóór de uitspraak aan den Koning zou worden voorgelegd.

De Staten-Generaal verwierpen natuurlijk deze voorwaarden; want onder zulk een voorbehoud verloor het vonnis, voor het nog was uitgesproken, alle kracht; evenmin konden op die wijze de Engelsche getuigen worden gehoord; op andere voorwaarden weigerden die getuigen voor de regters te verschijnen en vertrokken zij onverrigter zake weder naar Londen.

Nu deed de fiscaal zijn eisch tot schuldigverklaring der Nederlandsche regters op Amboina, op grond van gepleegde informaliteiten; maar de gedelegeerde regters maakten een ontwerp-vonnis, strekkende tot geheele vrijspraak. Dit vonnis werd op den 2den Januarij 1632 ter vergadering van de Staten Generaal gelezen, maar niet uitgesproken. Men schijnt het uit eigen beweging ook aan den Koning van Engeland te hebben voorgelegd en nu werd de zaak andermaal op diplomatiek terrein overgebracht. In November 1633 was men langs dien weg zóó ver gevorderd, dat ter vergadering van de Staten-Generaal, drie concept-acten werden vastgesteld, welke aan de Engelsche regering werden aangeboden en waarvan de strekking was, om de reeds zoo lang hangende quaestie door kostbare schadevergoeding uit den weg te ruimen; maar deze acten zijn, naar het schijnt, nimmer geteekend ¹. De zaak bleef slepende en geraakte meer op den achtergrond, naarmate de binnenlandsche

1. *Secrete Resol. Staten-Generaal* 27, 28 Sept., 24 Oct. en 6 Nov. 1633.

verdeeldheid in Groot-Brittannie vermeerderde. De stemming in Engeland bleef echter, vooral onder de burgerij, de kooplieden en het volk, jegens Nederland vijandig. De zaak van Amboina was een wapen, dat voortdurend bij de hand lag en dan ook gretig door Cromwell werd opgevat. Het geschil werd eerst door het 30ste art. van het traktaat van Westminster op den 7^{en} April en door de overeenkomst op 30 Augustus 1654 gesloten, tot een einde gebragt; doch ook deze verdragen weerhielden Karel II niet, om de teregstelling op Amboina later weder op nieuw, als een voorwendfel tot oorlog tegen Nederland op te werpen.

Toen in 1654 de geschillen tusschen de Engelsche en Nederlandsche O. I. Compagnien eindelijk werden verevend, hadden de Engelschen reeds sedert ongeveer dertig jaren, bijna alle kracht in den Indischen Archipel verloren. Zij hadden toen reeds hunnen hoofdzetel naar Vóór-Indie verlegd en de Nederlanders waren van deze lastige naburen verlost. Vóór het echter zoover kwam, waren er nog hevige en schier eindelooze twisten tusschen de Engelschen en de Nederlanders in Indie voorgevallen. Vooreerst was de uitvoering van art. 9 van het op den 21sten Januarij 1623 gesloten traktaat ¹ een punt van geschil geweest. De Gouverneur-Generaal de Carpentier had aan de Engelschen, op hunnen eisch, aangeboden: „dat sy op het eiland Run, op „soodanige wyze en in alsulke stercften en met alsulek gesag „souden vermogen te gaan resideren, als sy daar geseten hadden, ten tyde van den ingang van het traktaat van 1619 en „dat de Nederl. Comp. het eyland in allen deele sooveel in „mensen vermogen was en de Comp. gehouden was, wilde „stellen in sulcken staat als het was ten tyde van het tractaat.” Eene quaestie over het regt verstand van het tijdstip van het status quo, was voor de Engelschen eene te schoone gelegenheid tot twisten, om die ongebruikt te laten voorbijgaan,

1. Zie hierboven bladz. xxx.

vooral omdat de Engelsche Comp. op dat oogenblik noch geld noch kracht in Indie bezat, om zich op behoorlijke wijze in den speccrij-archipel te vestigen. De Engelschen weigerden in het einde, onder protest, het eiland Run te aanvaarden en daarop vestigden de Nederlanders zich aldaar weder in 1625 voor korten tijd. Nadat het eiland door de Nederlanders nogmaals was verlaten, wilden de Engelschen in 1638 er zich weder vestigen; maar toen werd hun dit door den Gouverneur-Generaal van Diemen belet ¹.

Behalve over het bezit van Poelo-Run, werden er over allerlei punten, schier ontelbare acten, replieken, duplieken tusschen de bestuurders der Engelsche Comp. en de Hooge Regering in Indie gewisseld.

Alles wat de Nederlanders tegenover de Engelschen in Indie hebben verrigt, was zonder twijfel niet altijd in overeenstemming met de eischen van regt en billijkheid; maar bij de beoordeeling dier verrigtingen mag toch ook niet worden voorbij gezien, dat het bijna onmogelijk was om naast de Engelschen in Indie te leven en met hen den vrede te bewaren. De aanmatigingen, de uittartingen, de plagerijen der Engelschen, waren zonder einde; telkens werd door hen over de nietigste zaak groot misbaar gemaakt, telkens kwamen zij voor den dag met nieuwe protesten, telkens gaven zij niet onduidelijk te kennen, dat zij zich de eerste natie van Europa rekenden en niet verlangden zich te onderwerpen aan de regelen door anderen gesteld. Geen menschelijk geduld scheen op den duur tegen die aanmatiging bestand en men wordt gedwongen tot bewondering voor het taaije maar onverzettelijk geduld der Hooge Regering te Batavia, die op alle acten en protesten antwoordde, zonder iets van het gezag en de regten der Nederl. Comp. prijs te geven. „Wij „zijn hier,” schreef de Carpentier, „met hen (de Engelschen) „als met eene moeilijke vrouw opgescheept, en weten

1. Gen. Missive 3 Jan. 1624 en Gen. Missive 22 Dec. 1638.

„qualyck hoe het mogelyck is U buyten dispuut en quaestie
 „te houden, soo wy UEd. gerechticheyt sullen maintaineren
 „nae behooren. Wij bidden UEd. dan oock, soo wy in eenige
 „saken soo circumspect niet gehandeld hebben als U wel wensch-
 „ten, ons het ten beste te willen houden, alsoo de kwellingen
 „en krakeelen oneyndelyck syn en het qualyck mogelijk is,
 „alles soo in mate en balance te houden, dat de Engelschen ge-
 „contenteert blijven en UEd. buiten molest gesteld worden.”

Het was voor de Nederlandsche Compagnie eene gelukkige omstandigheid, dat de bewindvoerders der Engelsche Comp. te Londen, slechte bestuurders, vooral in geldzaken waren, en de Engelsche ambtenaren in Indie zoo onberaden te werk gingen, dat zij door eigen toedoen zich zelven, zoowel uit Japan als langzamerhand uit den geheelen Archipel werkten, zonder dat de Nederlanders met hun bedaard maar aanhoudend overleg, groote moeite behoefden aan te wenden, om voordeel uit de fouten hunner mededingers te trekken. De Engelschen in Indie wachtten den uitslag der onderhandelingen van Europa over de zaak van Amboina niet af. Toen de Engelsche gezant Carleton op den 2den November 1624 te 's Gravenhage voldoening eischte op de drie gewigtige punten, ¹ waarmede weinig minder dan eene geheele scheiding tusschen de beide Compagnien en het verbreken van het traktaat van 1619 beoogd werd, had de Engelsche president te Batavia reeds verklaard, dat de Engelsche Comp. zich onttrok aan vergoeding van of bijdrage tot de kosten voor de blokkade van Bantam en voor de vloot van defensie. Op den $\frac{12}{5}$ Oct. 1624, dus reeds drie weken voor dat Carleton te 's Hage zijne propositie deed, leverden de Engelschen te Batavia eene acte over aan de Neerl. Ind. regering, waarbij zij uit naam der Engelsche Comp. „ronduyt verklaarden, dat sy „volcomelyck voorgenomen hadden den handel te Bantam alleen, „sooals sy best kunnen en geraden sullen vinden te vervolgen,

1. Zie boven bladz. xxxv.

„ en zich , soo t'eenigsins geschieden kon , oock metter woon
 „ in Bantam neder te setten , sonder dat sy sich langer aan de
 „ conditien van het solempneel tractaat en speciale instructie
 „ van de respective Compagnien in Europa en aen de gevolgde
 „ eenparige resolutien en arresten bij den raad van defensie ,
 „ op 't stuck van den Bantamschen handel genomen , langer
 „ begeerden te binden ofte conformeeren ; maer ter contrarie
 „ verklaerden van dese t'eenemael sich te ontlasten .” De Engelsche president en zijn raad stelden aan den Gouverneur-Generaal de Carpentier de vraag , of: indien de Engelschen de blokkade van Bantam verbraken en zij zich in die stad gingen vestigen , het Nederlandsch bestuur zich daartegen met de wapenen zou verzetten . Zij hadden de onbeschaamdheid van er bij te voegen dat , indien de Nederlanders de wapenen gebruikten , de zaak ten einde en hun voornemen verijdeld was ; maar indien slechts met protesten wierd geschermd en het vraagstuk naar Europa ter beslissing wierd overgebracht , dat zij dan met de uitvoering hunner plannen zouden voortvaren . De Carpentier , die volstrekt geen voornemen had om de blokkade van Bantam tegen de Engelschen met de wapenen te handhaven ; maar ook geen lust gevoelde om zijne vredelievende voornemens aan de Engelschen bloot te leggen , antwoordde eenvoudig , dat de tijd zon openbaren , wat hij doen zou . Dit ontwijkend antwoord , dat voor tweederlei nitlegging vatbaar was , weerhield de Engelschen nog een tijd lang van den terugtocht uit Batavia naar Bantam . Maar de Engelschen koesterden sedert eenigen tijd nog een ander plan , namelijk : om in de straat Sunda een eiland uit te kiezen , dat te bezetten , er een fort op te bouwen van daar uit den handel met Bantam en den geheelen Archipel te drijven en die sterkte tot een anti Batavia , zoo als zij het reeds noemden , op te voeren . Dit plan werd weldra door hen ten uitvoer gelegd .

Met zekere uitfarting gaven de Engelsche president en Raden vooraf kennis van dit voornemen aan Gouverneur-Generaal en

Raden. Zij vertoonden reeds op den 4den November 1624 te Batavia, het daartoe ontworpen artikel, dat Carleton op den 2den November van dat zelfde jaar te 's Hage aan de Staten-Generaal overleverde. Het gold hier de uitvoering van de artt. 24 en 25 van het traktaat van 1619, betreffende het bouwen door de Engelschen van forten in den Archipel.

Gouverneur-Generaal en Raden van Indië antwoordden hierop, dat zij voornemens waren hunne goedkeuring aan zoodanige handeling der Engelschen te schenken, zoodra het officieel zou zijn gebleken, dat de daartoe volgens het traktaat vereischte overeenkomst in Europa gesloten was. Intusschen had de Carpentier, die reeds sedert eenigen tijd de plannen der Engelschen had doorgrond, zijne voorzorgsmaatregelen genomen.

In den aanvang was het hem onbekend, op welk punt in straat Sunda de Engelschen zich wilden vestigen. Die onzekerheid deed de Carpentier en den raad van Indië het besluit nemen ¹ om „een der bequaemste en houtryckste eylanden in „straat Sunda te doen occuperen, ten einde meester te zijn van „den aanvoer van hout, van eene libere en ongemolesteerde „passage door deselve straat en om te voorkomen collusie, „welke eenige andere natie bij incorporatie van voors. eylanden tot groote prejuditie van de Nederl. Comp. sou mogen „attenteeren.” Een klein eskader onder bevel van Jan van Gorcum werd nu naar de straat, tot onderzoek van de eilanden aldaar, gezonden en de uitslag van dien togt was, dat de eilanden Bessi en Sebessi werden „geproclameerd te staan in pos- „sessie, protexie en sauvegarde, van de Hoog-Mogende Heeren „Staten-Generaal der Ver. Nederlanden.” Op het eiland Sebessi werd nu een klein fort opgeworpen, eene bezetting van 35 blanke koppen en 12 inlanders daarin gelegd en eenig klein vaartuig tot verdediging en ondersteuning daar aan toegevoegd.² De Engelschen, die steelsgewijze de blokkade van Bantam reeds

1. Resol. G.-G. en Raden, 23 Augustus 1624.

2. Resol. G.-G. 1 Oct. 1624.

geschonden en handel met die stad gedreven hadden, braken op den 11 December 1624 van Batavia op, en begaven zich met alle hunne schepen en goederen en al hun volk naar het eiland Lagoendi, dicht onder de kust van de Lampongs. Op dat eiland vestigden zij zich en begonnen er terstond eene versterking te maken, die den naam van anti-Batavia dragen zou.¹ De Carpentier en de Raad van Indie lieten nu de reede van Bantam nog naauwer insluiten en door eenige schepen de handelingen der Engelschen in het oog houden.

Door de tijdige en behendige vestiging der Nederlanders op Sebessi, welk eiland juist midden in het vaarwater tusschen Lagoendi en Bantam ligt, was aan de Engelschen de pas en de vrijheid van beweging reeds afgesneden.

Zelden zijn groote verwachtingen zóó spoedig te niet gegaan, als die, welke de Engelschen zich van de stichting van een anti-Batavia op Lagoendi hadden voorgespiegeld.

Nauwelijks zes maanden, nadat de Engelschen met groot vertoon en zegepralende, Batavia hadden verlaten, kwamen zij bijna als smeekelingen binnen Batavia terug. Zij bleven op Lagoendi niet langer dan tot de maand Mei van 1625. Terwijl zij zich veel moeite en kosten met het bouwen en timmeren van hun anti-Batavia hadden gegeven, hadden zij aan de grootste ellende bloot gestaan. Het eiland was één groot kerkhof geworden, meer dan 360 lijken had de grond van Lagoendi in zich opgenomen en die er van de Engelschen nog waren overgebleven, waren zóó verzwakt en uitgeteerd, dat zij zich zelfs niet meer tegen stroopende en roovende visschers van Sumatra en Bantam konden verdedigen. Eindelijk moesten zij zich de vernedering getroosten, om van de Nederlandsche regering te Batavia te vragen of deze de goedheid wilde hebben van hen met Nederlandsche vaartuigen te doen afhalen en weder binnen Batavia op te nemen. De Carpentier aarzelde geen oogenblik zijne tegenstanders uit hunne ellende te verlossen,

1. Gen. Missive, 27 Januarij 1625, en Resol. G.-G. en Raden, 12 Dec. 1624.

zij werden naar Batavia gevoerd en een ruim gebouw, tot school bestemd, werd aan de Engelschen ingeruimd ¹.

De Nederlanders haastten zich nu ook om het eiland Sebessi, dat wegens ongezonderheid bijna onbewoonbaar was, te verlaten. In den eersten tijd na deze gebeurtenis, scheen het dat alle twisten tusschen Nederlanders en Engelschen waren vergeten; „soo grooten alteratie ende onlust,” schreef de Hooge Regering aan de Bewindhebbers, „als tusschen UEd. en de Engelsche „Comp. alhier over verscheyden questien; maer insonderheyt „over d’executie van Amboyna ontstaen waren, immer soo grooten vruntchap en ruste is hier sedert onsen jongsten (brief) „wel onversien en onverwacht gevoelt. Naer sy (de Engelschen) ons verclaeren, sullen niet licht weder onderstaen van „Batavia te scheyden, maer hebben voorgenomen met hooge „obtestatie in alle eenparichheyt ende vruntlyckheyt met ons „overeen te comen.” ²

Was de Carpentier edelmoedig geweest, de Engelschen wilden zich dankbaar betoonen; maar die gelukkige overeenstemming duurde niet lang. Reeds in den loop van het volgende jaar begon weder de wisseling van vinnige geschriften en protesten; dan eens naar aanleiding van de vraag of zeker Italiaan stond onder het regtsgebied der Nederlandsche of der Engelsche Compagnie, dan weder over de betaling van de in- en uitgaande regten en tolln te Batavia. Op den 23sten November 1626 eischten de Engelschen zelfs op hoogen toon, dat, aangezien hun koning, Karel I, tegelijk met het sluiten van het traktaat van alliantie te Southampton op 7 September 1625, eene schorsing der represailles aan de Nederl. Oost-Ind. Comp. voor den tijd van 18 maanden had verleend, zij nu ook gedurende dien zelfden tijd alle de voordeelen, welke zij zich bij het traktaat van 1619 hadden bedongen, in Indie zouden genieten,

1. Resol. GG. en R. 23 Junij 1625.

2. Zie brief N°. XIV hier achter.

hoewel zij, noch tot betaling van hun aandeel in de kosten des handels, noch tot het medeuitrusten van eene vloot van defensie in staat waren. Tot zulk een leeuwencontract liet echter de Carpentier zich niet verleiden.

Eindelijk kwam toch aan al dat twisten een einde en werd de Hooge Regering te Batavia, van de Engelschen verlost. Omstreeks het najaar van 1627, nadat Jan Pietersz. Coen weder in Indie was aangekomen en als Gouverneur-Generaal opgetreden, gaf de Engelsche president officieel aan de Hooge Regering kennis, dat hij „van zijnen Koning en van de directors „der Eng. Comp. expressen last had, om den handel alleen „en voor eigen rekening te Bantam te gaan dryven, dat hy „om geen consideratien ter contrarie, soo strieten mandament „sou vermogen na te laten, al ware het ook dat zijn leven „daarvan afhing.”

Korten tijd na die verklaring vertrokken drie Engelsche schepen, met koninklijke geschenken, voor den Sultan bestemd, aan boord en met den koninklijken standaard in top, naar Bantam. Het gelukte aan de Engelschen voor zich alleen de handelsbetrekkingen in die stad te herstellen en nu verlieten, in de eerste dagen van 1628, alle Engelschen met hunne goederen en koopmanschappen, het Nederlandsche grondgebied van Batavia, om zich binnen Bantam te vestigen.

Gouverneur-Generaal en Raden van Indie, hoewel zij, zooals hun plicht en het traktaat van 1619 medebragten, eerst het vertrek naar Bantam aan de Engelschen ontraadden en daarna er tegen protesteerden, boden echter geen grooten tegenstand tegen dat vertrek. Zij wisten dat er voor de ontwikkeling van de Nederlandsche volkplanting, door het vertrek van dien ongeregelde troep, niet veel verloren ging,¹ en dat de Engelschen

1. Als kenmerk van de zeden te Batavia in dezen tijd, is niet onbelangrijk, wat men in het dagregister van Batavia onder 24 Junij 1626 leest: Ten vierden, alsoo Synne Ed. (d. i. de GG. de Carpentier) by rapport van den Bailliu deser stede verstaen hadde, datter soo nu ende dan by laten nacht ende ontyde, in droneken geselschappen ende gelagen, vele luydruchtige ongeregelheden ende disorden by sommigen van

door gebrek aan kapitaal toch onvermogen waren, om te Bantam veel schade aan den handel der Nederlanders te berokkenen. Bovendien had Coen vooraf, op behendige wijze, betrekkingen aangeknoopt met Chinesche kooplieden, door wier tusschenkomst het grootste gedeelte van de Bantamsche peper toch in handen der Nederlandsche Compagnie te Batavia kwam.

Op deze wijze werd de band, waarmede de Engelschen en Nederlandsche Compagnien sedert 1619 aan elkander waren gesnoerd, gescheurd en eindelijk geheel losgereten. „Weinig „vriendschap en kleine correspondentie houden de Engelschen „sedert, met onze natie in Indie” schreef reeds in 1628 de Hooge Regering aan het Opperbestuur in Nederland.¹

De handelsdraden, door de Engelschen in den Indischen Archipel aangeknoopt, ontglipten hun langzamerhand geheel en al. De Engelsche president in Bantam schreef weldra zelf, aan zijne meesters in Europa, dat de beide kusten van Vóór-Indie nog maar alleen de middelen aanboden, om weder een werkelijk aandeel in den handel van peper en specerijen voor de Engelsche Compagnie te herwinnen.² Het Engelsche presidentschap te Bantam verviel, weinig tijds daarna, tot den lagere rang van een agentschap, aan het hoofdbestuur te Soeratte ondergeschikt. Nader-

d'Engelsche natie, soo hoogen als lagen standt, in de stadt omgingen ende sulcx gepleecht wierden, dat den bailliu vermogens syn ampt al over lange eenige derselver daerover ipso facto soude gelicht en voor den gerechte gerauseert hebben, ten ware sulcx om 't respect van de natie ende op hoope van afstandt van soodanige ongerelgheden in toecomende, naergelaten hadde, daer noch byvoegende, hoe men seeckers kennisse hadde, dat die conversatie ende familiariteyt van sommige ministers van d'Engelsche Comp. met eenige Nederlandtsche vrouwspersoonen in de stadt by nacht ende op onbehoorlycke tyden, soo groot was, dat het naer de verstaene rapporten, de bepalingen van alle modestie ende eerbaerheyt excedeerde, daervan Syne Ed. meele goetgedacht hadden den president (der Engelschen) te adverteren, omme by S. E. daerinne te versien ende behoorlycke ordre gestelt te worden; t'en was Syn Edts. meyninge niet haer eenen regel te prescriberen, waer se gaen ofte niet gaen souden, maar alleenlyck wilde Syne Ed. serieuselyck gerecommandeert hebben, dat de modestie ende civile eerbaerheyt in de conversatie niet te buyten gegaen wierde.

1. Geac. missive 3 Nov. 1628.

2. Bruce, *Annals of the honor E. India Comp.* vol. I, blad. 271 seq. en 300. London 1810.

hand weder tot een presidentschap verheven, dreef de Engelsche kolonie te Bantam nog een tijd lang, den handel, met afwisselend geluk. Later sleepte zij een steeds meer kwijnend leven voort, totdat in 1684 de Hooge Regering der Nederl. Comp. in Indie met den Sultan van Bantam een uitsluitend handels- en vredestraktaat sloot en de Engelschen zich geheel uit Bantam terugtrokken.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

Nog is de reeks van gevolgen der noodlottige teregtstelling op Amboina niet ten einde. Die gebeurtenis sleepte, behalve de onmiddelijk daaruit voortgevloeide twisten met Groot-Brittannie, bovendien middelijk en meer verwijderd nog andere gewigtige gevolgen achter zich aan; want daardoor werd ook de terugkeer van Jan Pietersz. Coen naar Indie, voor een geruimen tijd vertraagd en de invoering van een meer vrijgevig en staathuishoudkundig regerings- en handelsstelsel in Indie verijdeld.

De oud-Gouverneur-Generaal J. Pz. Coen was, na eene afwezigheid van elf jaren, op den 19den September 1623 in Nederland teruggekeerd. Op den 9den October verscheen hij in de Vergadering der XVII; gaf daar niet alleen een uitgebreid verslag van den staat der zaken in Indie; maar leverde er ook een uitgewerkt vertoog in, over de middelen tot herstel van 's Comps. zaken zoo in Indie als in Nederland. Dagen lang duurde de beraadslaging voort tusschen Coen en de Heeren XVII. Drie hoofdmiddelen van redres, droeg Coen in die bijéénkomsten voor, vooreerst: goede, algemeene en afdoende bezuiniging en beter regeling van het beheer, zoo in Indie als in Nederland; ten tweede, kolonisatie en openstelling van vrijen handel in Indie; ten derde, bevordering van den handel met China.

Voor al het tweede middel werd met aandrang en warmte door Coen aanbevolen; hij leverde eene pleitrede voor zijn stelsel om Indie door Indie zelve te voeden en te onderhouden; geen uitzending meer van zóó groote kapitalen uit Nederland door de Compagnie; maar vooral uitzending van volkplanters en vrijhandelaars, die of landbouwers en plantagemeesters in Indie zouden worden, of met hunne vaartuigen onder zekere voorwaarden, den handel zouden drijven langs Afrika's oostkust, de kusten en golven van het vasteland van Indie en van een groot gedeelte van den Archipel, die op die wijze een grooten handelsceirkel zouden beschrijven, waarvan Batavia het middenpunt moest zijn. Het was in één woord een stelsel van handel gedreven door bijzondere personen met consignatie op Batavia. Maar dan moest ook de Comp. voor een groot gedeelte haren eigen handel in Indie los en aan de vrijhandelaars overlaten; zij moest naar Batavia, Amboina en Banda, Europeanen en inlandsche volkplanters en slaven brengen; op die plaatsen moest zij gronden uitgeven, handelsvoordeelen verleenen; zij moest voortaan in Indie niet alles zelve willen doen; zij moest ook een deel aan de bijzondere krachten overlaten; zij moest zelfs niet schroomen vergunning te geven aan eenige bijzondere personen om met eigen schepen, of op de schepen der Compagnie koopwaren en volk uit Nederland met licentbrieven van de Comp. naar Indie te zenden. Menschen, schepen en kapitalen moesten door doeltreffende middelen naar Indie worden gelokt.¹

Het stelsel van Coen kwam in vele punten overéén met dat der Portugezen, en nagenoeg dezelfde denkbeelden zijn 118 jaren later door van Imhoff aangeprezen. Ook van Imhoff wilde een vrijen handel om de West van Indie, onder zekere voorwaarden in het leven roepen, „de stad Batavia tot centrum

1. Zie de conferentien tusschen Coen en de Heeren XVII op 9 Oct. 1623 en volgende dagen gehouden, hierachter onder N^o. I, en ook vooral op bladz. 8 het reglement op den vrijen handel, N°. II; verder Deel I, Opkoinst van het Nederl. gezag over Java, bladz. cx) en N°. XLIV der aldaar gedrukte stukken.

„van alle d'Indiaensche negotie makende.”¹ Ook van Imhoff was een voorstander van Europesche kolonisatie en van uitgifte van licentbrieven voor den overvoer van eenige handelsartikelen op Compagnie's schepen naar Indie. Maar in vele opzigten was het stelsel van Coen in 1623 voorgedragen, op breeder grondslagen ontworpen, dan dat van van Imhoff in 1741. Beider stelsel leed echter aan hetzelfde kwaad, voor beiden was de vrijheid meer middel dan doel. Indien echter Coen zijn stelsel in toepassing had mogen brengen, dan zou hij, door de ervaring verder onderwezen, vermoedelijk de banden, welke den handel in Indie belemmerden, meer en meer hebben losgemaakt; want zijn stelsel bezat dit groote voordeel, dat het eene eerste schrede was op den weg om het monopoliestelsel te verlaten en den handel in Indie, met zijn risico en zijne *regtstreeksche* voordeelen over te brengen in handen van bijzondere ondernemers.

In het midden dier vergadering van zeventien monopolisten, vertegenwoordigers eener begunstigde Compagnie, waarvan alléén-handel uitsluitend de grondslag was, moet Jan Pietersz. Coen wel buitengewone welsprekendheid en overredingskracht hebben ontwikkeld; want niet alleen gelukte het hem zijne toehoorders tot zijn gevoelen over te halen, hij wist hen zelfs met geestdrift voor zijne plannen te vervullen, zóódat één dier monopolisten van later dagen, de advokaat Pieter van Dam, nog 60 jaren daarna, met zekere huivering over het gevaar, dat de Compagnie in 1623 bedreigd had, verhaalt, dat Coen „er sooverre „in slaagde, dat men 't eenemaal in syn sentiment was over- „gegaan!”

In de voorjaarsvergadering der Heeren XVII, in Mei 1624, kwam het door Coen ontworpen reglement op den handel naar Indie, op de vrije vaart en handel in Indie, op het stichten van volkplantingen en het uitgeven van gronden, ter tafel.

1. Memorie van van Imhoff, 2de Hoofddeel, § 16.

Het werd voorloopig in de vergadering gelezen en onder geheimhouding aan de Hoofdparticipanten medegedeeld. Na „verscheiden sessien en conferentien” besloot de Vergadering der XVII tot verzending van het stuk naar de bijzondere Kamers. Toen op het einde van de maand September van ditzelfde jaar 1624, de Heeren XVII weder bijéén waren, werd het ontwerp nogmaals in tegenwoordigheid van Coen naauwkeurig onderzocht en breedvoerig besproken en reeds in diezelfde zitting, werd het stelsel van Coen aangenomen en het door hem ontworpen reglement goedgekeurd. Men ging zelfs verder, er werd een begin van uitvoering aan gegeven. Reeds op den 15den December 1623, kort nadat Coen voor de eerste maal zijne denkbeelden in de Vergadering der XVII had voorgedragen, waren 82 jonge dochters, als eerste uitzending voor de volkplanting, vooruit naar Indie gezonden. Nu, in het najaar van 1624, schreef het Opperbestuur aan de Hooge Regering in Indie: „dat de Seventien goedgevonden hadden, om op goede „conditien sekeren vryen handel aan particulieren in Indie toe „te staen, gelyk mede dat eenige particulieren met hunne „eigene of der Compagnie schepen en alsucken cargasoen en „kapitaal als goedvinden, naar Indie zullen mogen varen.”

Er werd reeds een bijzonder reglement op de vaart uit Nederland naar Batavia, in bewerking genomen en weldra vastgesteld; inmiddels hadden reeds in Delft eenige bijzondere personen eene uitrusting naar Indie aangevangen en scheepten anderen zich, in Zeeland op de schepen der Compagnie met hun eigen koopwaar, in.

Niemand kon beter en met meer voorliefde het nieuwe stelsel in toepassing brengen, dan de ontwerper zelf, Jan Pietersz. Coen. Dit begreep teregt ook de Vergadering van XVII, die op den 3den October 1624 dan ook dadelijk het besluit nam: „vermits het geconcipieerde ende alsnu gearresteerde reglement „van Indie, het nu noodig is, dat bekwame personen in dienst „van de Ver. Comp. in Oost-Indie worden gebruikt, die met

„ goede kennisse en genegenheid hetzelfde kunnen helpen aldaar
 „ bevorderen en in praktyk stellen, om de verwachte vruchten
 „ daarvan op het spoedigste te kunnen smaken dat
 „ ook niemand beter tot bevordering van 't voors. reglement en
 „ redres kan gebruikt worden, als de Heer Generaal Coen, die
 „ daartoe als eerste auteur de beste kennis en genegenheid zal
 „ kunnen gebruiken, dat by gecommitteerden aan den Heer
 „ Generaal Coen zal worden verzocht of Z. E. zich nog wil
 „ laten gebruiken in qualiteit van Gouverneur-Generaal om met
 „ de eerste vloot naar Indie te varen.”

Coen gaf te kennen, dat hij eerst in het huwelijk wenschte te treden en hoewel hij zich tamelijk op prijs hield, betoonde hij zich toch geneigd, om als Gouverneur-Generaal naar Indie terug te keeren. Het sluiten van zijn huwelijk en een daarop gevolgde ziekte, vertraagde aanvankelijk zijn vertrek; toch was hij weldra gereed om de reis te aanvaarden. Die vertraging had echter noodlottige gevolgen, want weldra werd het vertrek van Coen uit andere oorzaken onverwacht opgehouden, en verliep diensengevolge het voor een meer vrijgevig handelstelsel, gunstige getijde.

Zoodra men in Engeland, door den Britschen gezant Dudley Carleton, kennis had gekregen van de herkiezing van Coen tot Gouverneur-Generaal over Neerlands-Indie, spanden de Engelsche Regering en de Engelsche Oost-Indische Comp. alle krachten zamen, om de terugkomst in Indie van dien gevreesden landvoogd te beletten. Carleton rigtte op ⁷/₇ December 1624 zijne eerste memorie met dat doel tot de Staten-Generaal, ¹ en verzocht daarin, dat zij aan Jan Pietersz. Coen den terugkeer naar Indie zouden verbieden, op grond dat hij de oorsprong en aanstoker was geweest van alle twisten, welke in Indie tusschen Nederlanders en Engelschen hadden plaats gehad, dat hij het traktaat van 1619 had geschonden en dat de Engelschen reden

1. Extrait du mémoire de l'ambassadeur de S. M. de la Gr. Bret. ⁷/₇ décembre 1624. Lias Engeland.

hadden om te vreezen, dat door de verheffing van hunnen ouden vijand tot Gouverneur-Generaal een tweede kwaad ontstaan zou, erger dan het eerste. Toen in het voorjaar van 1625 Coen gereed stond om aan boord te gaan, werd de aandrang van Carleton nog sterker. In eene hevige memorie van grieven of „memorie van objectien” leverde hij, op den laatsten Februarij 1625, nagenoeg eene acte van beschuldiging tegen Coen in bij de Staten-Generaal, waarin Coen werd voorgesteld als strafbaar, omdat hij „door syne insolentien, outragien en onwaardigheden „tegen het traktaat van 1619 en tegen de Engelsche natie de „perturbateur was geweest van de gemeene ruste der beide „Compagnien.”¹ De Staten-Generaal besloten dit stuk aan de Bewindhebbers der Oost-Ind. Comp. mede te deelen en aan gecommiteerden uit de Heeren XVII voor te houden, „dat de „Koning van Engeland den Gouverneur-Generaal J. Pz. Coen „aanmerkte als degene, die de fundamente[n] van de questien „in Indie had gelegd en dat in de tegenwoordige omstandig- „heden² zijn terugkeer naar Indie, in Engeland zou worden „aangemerkt tot een trots en teycken, dat men niet gesind „is, aldaar in goede correspondentie te leven en dat om die „reden aan de Kamers van Amsterdam en Middelburg en aan „Coen zelven zou worden gelast, het vertrek naar Indie op te „houden tot een nader besluit der Staten-Generaal.”³ Kort daarop kwam de tijding, dat Koning Jakobus was overleden, en nu meenden, naar het schijnt, de ook op staatsgebied invloedrijke Bewindhebbers het vertrek van Coen te kunnen door-drijven; doch de Staten-Generaal herhaalden nu aan Coen zelven het bevel „dat hij zich niet had te onderstaan van te vertrekken.”⁴

1. Objectien tegen J. Pz. Coen, exh. ult^o. febr. 1625. Lins Staten-Generaal Oost-Indie en Engeland.

2. Zie hierboven bladz. XXXVII; men was toen te midden der onderhandelingen over de zaak van Amboina en de algen. Staten zochten toenadering tot Engeland.

3. Resol. Staten-Generaal 4 en 5 April 1625.

4. Resol. Staten-Generaal 17 April 1625.

Intusschen had dit oponthoud, aan de tegenstanders van het meer vrijgevege handelsstelsel van Coen, de gelegenheid geopend om tegen dat stelsel een veldtog te openen.

Reeds sedert 1622 werd er in Nederland eene hevige oppositie tegen de Bewindhebbers der Vereenigde Oost-Ind. Comp. gevoerd, door eenigen, die zich „dolerende participanten” noemden.

De hoofdleiders dier oppositie waren: Claude de Groot, David Nuyts, Daniel de Labistrate, de welbekende advocaat Simon à Middelgeest en meer anderen. Isaäc Lemaire zelf treft men onder die tegenstanders niet meer aan, die oude vijand der Compagnie was afgeleefd en stierf te midden van den hernieuwden strijd in 1624; maar de haat, die hem bezielde had, scheen gevaren in de jongeren, die den door Lemaire aangevangen tegenstand nu voortzetten.

Met onstuimigheid en niet zonder persoonlijke verwijten tegen Bewindhebbers, die met name genoemd en van kwade praktijken beschuldigd werden, eischten de tegenstanders hoofdzakelijk de navolgende punten: dat de Bewindhebbers behoorlijk algemeene rekening en verantwoording van hun beheer aan de participanten zouden doen, wat zij sedert de oprigting der algem. Comp. nog niet gedaan hadden; dat een vierde gedeelte der Bewindhebbers telkens om de twee jaren zou aftreden en door anderen vervangen worden, „opdat mogt worden weggenomen „alle continueele heerschappij, welke gemeenlijk strekt tot nadeel „van de Comp. en tot eigenbaat van degenen, die eene perpetueele regering bezitten;” dat de benoeming der Bewindhebbers zou staan aan die hoofdparticipanten, die in de Comp. evenveel aandeel hadden als de Bewindhebbers; dat alle participanten, ook bijzondere personen, die voor f 50,000 aandeelhouders waren, een agent bij het bestuur zouden mogen stellen; dat de provisien en emolumenten van de Bewindhebbers zouden worden afgeschaft en vervangen worden door een billijk, vast inkomen; dat bij iedere Kamer eenige gecommitteerden uit de

hoofdparticipanten jaarlijks inzage zouden hebben van de Kamerrekeningen, en inspectie van de kas en de pakhuizen der Compagnie; dat „ten einde particuliere baetsoeckerij” tegen te gaan, geen Bewindhebber zou mogen koopen of verkoopen, hetzij voor zich zelven, hetzij voor anderen, direct of indirect iets van 's Comps goederen, op verbeurte van de Bewindhebbersplaats en van de bezoldiging daaraan verbonden.

Uit de in vele opzigten billijke eisschen, kan men eenigermate de bestaande misbruiken afleiden. Maar de dolerende participanten lieten het daarbij niet rusten; zij grepen nu ook naar andere, minder prijzenswaardige middelen van tegenstand. Zij hadden, hoe weet men niet, kennis verkregen van de voorstellen van Coen en van de daarop gevolgde besluiten der Vergadering van XVII en nu voerden zij onder hunne andere grieven, te midden van de hevige twisten met Engeland, over de zaak van Amboina en over het vertrek van Coen, bij de Staten-Generaal ook dezen aan, dat door het stelsel van Coen en het besluit der Bewindhebbers tot het openstellen van een vrijen handel in Indie, hunne regten van participanten in een handelsligchaam met monopolie, bij octrooi gewaarborgd, werden verkort en het traktaat van 1619 met Engeland gesloten, ¹ werd geschonden. Zij verzochten om die redenen, schorsing der besluiten van de XVII en een bevel van de Staten-Generaal aan Coen, dat hij aan III. Ho. Mo. „onderrigting had te geven, met zoodanige „reden van wetenschap als waarmede hij meent staande te houden, „dat de openstelling van een vrijen handel, meer en zekerder „voordeel zou opleveren voor de gemeene participanten van de „Comp.” ²

Als men op de dagteekening let, waarop het stelsel van Coen door de oppositie, als middel tot bestrijding der Bewindhebbers

1. Niemand dan de tegenwoordige deelhebbers in de beide Comp. zou genot hebben van het traktaat van 1619, art. 28 van het traktaat, zie Ol. I, bldz. CXXVI.

2. Remonstrantien der dolerende participanten, exh. 17 Maart, 9, 13 Mei, 6 Junij 1625. Lias Oost-Indie.

werd aangegrepen, dan verklaart het zich, hoe de Kamer van XVII niet geheel zonder schijn van waarheid, de dolerende participanten durfde te gemoet voeren, dat zij waren „de pensionarissen van Engeland.”

Intusschen vond deze grief der dolerende participanten weerklank bij de Staten-Generaal, die er zich meer of min over gekwetst betoonden, dat zij tot nu toe onkundig waren gelaten van de voorstellen van Coen en de daaropgevolgde besluiten der Heeren XVII. Tegelijk met de belofte, dat Coen in Nederland zou worden opgehouden, werd door de Staten-Generaal de mededeeling van het concept-reglement op den vrijen handel van de Bewindhebbers afgeëischt; ¹ maar dezen draalden geruimen tijd met de mededeeling van dit belangrijk stuk.

Intusschen schreef Coen, wrevelig over den tegenstand, die hij nu in alles en van alle zijden ondervond, met bitterheid aan de Staten-Generaal: „in plaats van eere en recompense „heb ik uwe expresse bevelen om hier te lande te blyven wel „ontvangen; met wat regt dit bij eene vreemde natie verzocht „is, en met wat meening deze ophouding zoo onvoorziens en „onverhoord geschiedt, kan ik onder reverentie niet bedenken.” ²

De Kamer van XVII, hoewel toen nog geheel het stelsel van Coen toegedaan, durfde na herhaling der bevelen van de Algemeene Staten, het opgevraagde concept-reglement niet langer terughouden; uitstel scheen niet langer mogelijk en op den 19den Junij 1625 werd het eindelijk aan de Staten-Generaal overgeleverd. Het werd door dezen dadelijk aan de hoofdparticipanten opgezonden, met verzoek dat zij hun advies daarover zouden uitbrengen; doch dit advies is nooit gevolgd. Sedert dien tijd verloor Coen, naar het schijnt, den aanhang aan zijn stelsel. Het concept-reglement, hoewel reeds vastgesteld, werd weggeduwd, verstikt, van de ééne vergadering op de andere werd het eindbesluit uitgesteld. Men liet, en daarin is men

1. Resol. Staten-Generl. 25 en 17 April, 31 Mei, 2 Junij 1625.

2. Brief van Coen aan Ho. Mo., 22 April 1625. Ijas Oost-Indie.

in Nederland ten allen tijde nog al bekwaam geweest, den man met initiatief en eigen vindingskracht doodloopen, tegen een bestendig werkeloozen wederstand, de opgewekte geestdrift liet men langzamerhand uitdooven, tot dat de partijen, der monopolisten, der gidsen op den bekenden weg, der voorstanders van de bestaande toestanden, weder genoeg krachten hadden verzameld, om op den 29sten Maart 1626, bij de vergadering der Zeventien Bewindhebbers het besluit door te drijven, dat „het punt van den vrijen handel in Indie voortaan tot beter „gelegenheid uit den beschrijvingsbrief zal worden weggelaten.” ¹ Toen het eindelijk aan sommige invloedrijke bewindhebbers gelukt was, om, niettegenstaande den voortdurenden tegenstand der Engelschen, den Gouverneur-Generaal J. Pz. Coen in den aanvang van 1627, bijna steelsgewijze uit Nederland naar Indie te doen vertrekken; maar daardoor ook tevens de krachtigste strijder voor meer milde handelsbeginselen, van de baan was geschoven, stak de monopoliegeest zegevierend het hoofd weder op en zond de Vergadering van XVII op den 10 Aug. 1627 aan Coen het stellig bevel achterna, „dat alsoo voor „dezen aan de Zeventien eenige ouverturen zijn gedaan, tot „openstelling van den vrijenhandel in Indië, zij op *'t serieust* „*verbieden* eenige opening van den vrijenhandel toe te staan „op den voet van voorgaande concepten ofte andere diergelijke „in eenigerhande maniere”! ²

Op deze wijze werd het koloniale- en vrijhandel-stelsel van Coen verijdeld. Coen had den slag verloren. Zijne nederlaag moest onvermijdelijk teleurstelling bij hem wekken, mismoedigheid bij hem achterlaten. Den man met eigen vindingskracht begaafd, had men tot een geschikt werktuig verlaagd; zijne verwachtingen van de toekomst schenen begoochelingen, zijne grootsche plannen slechts luchtverhevelingen te zijn geweest.

1) Resol. III. XVII. dd. 29 Maart 1626 en volgende dagen, zie hier achter bladz. 7.

2) Uitg. Missiven der III. XVII, 10 Aug. 1627, zie hier achter bladz. 22.

De vleugelslag van den adelaar was gebroken. Men bespeurt het in de brieven, welke Coen, gedurende zijne tweede landvoogdij naar Nederland afzond; zij zijn op verre na niet, in dien krachten, aanwakkerenden en vrijen toon geschreven, als die van vroeger dagen. Zij mogen meer bescheiden, misschien meer gepast zijn, de gloed en de warmte van weleer ontbreken er aan. Hoe menig jong en krachtig man, uit wiens denkend en vruchtbaar brein, uit wiens schrander hoofd, iets nieuws, iets buitengewoons, iets grootsch was voortgekomen, werd niet op deze wijze in zijn eersten hoogen vlugt gestuit, om neder te vallen op het alledaagsche, op het voor allen bereikbare en dan, onder de menigte der middelmatigen vermengd, langzamerhand weg te kwijnen, omdat in het maatschappelijke leven, hij die tegen de gevoelens der meerderheid strijdige denkbeelden ontwikkelt, ook al zijn die denkbeelden uitstekend, te dikwijls kille onverschilligheid, wantrouwen, tegenzin of naijver ontmoet.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

Terwijl in Europa de strijd tusschen de Engelsche en Nederlandsche diplomaten en tusschen de voor- en tegenstanders van Jan Pietersz. Coen en zijn stelsel nog werd voortgezet, voerde de Gouverneur-Generaal Pieter de Carpentier inmiddels het gebied in Indië. Het bestuur van de Carpentier droeg een ander karakter dan dat van zijn voorganger. Coen was opgetreden als veroveraar en grondlegger van het Nederlandsch gebied op Java. Zijn opvolger de Carpentier had tot taak, het nog vlugtig geschetste werk langzamerhand te voltooijen, de gestrooide zaden wortel te doen schieten. Het bestuur van de Carpentier schitterde dan ook niet door oorlogsfeiten; maar kenmerkte zich door eene rustige voortvarendheid, om de verspreide deelen van den jeugdigen staat tot één geheel te vormen. Onbillijk is de Carpentier door bijna alle geschiedschrijvers behandeld, die van hem met slechts weinige woorden gewagen; terwijl hij met eerbied onder de opperlandvoogden van Neerlands-Indie verdient genoemd te worden; omdat hij te midden der somtijds onverdragelijke plagerijen der Engelschen en van de talrijke, omslagtige en netelige werkzaamheden, welke het regtsgeding van Amboina hem opleverde, steeds rustig voortging met het nemen van nuttige maatregelen en gewigtige besluiten.

In de eerste plaats wijdde hij zijne zorgen aan eene betere regeling der belastingen, welke de burgerij te zwaar drukten;

aan de uitoefening van den openbaren eeredienst en aan het onderwijs, „t'allen tyde,” zoo als de Carpentier zich uitdrukte, „tot voordering van den algemeenen welstand by alle christelyke magistraten in sonderlinge sorge en recommandatie gehouden.”¹ Eene verbeterde inrigting van het regtswezen was evenzeer een onderwerp van zijne zorgen. Door officieele afkondiging bevestigde de Hooge Regering de invoering der plakATEN van de Staten van Holland op het stuk der justitie van 1 April 1580, op de successie en de verklaringen dierzelfde Staten van 13 Mei 1594 en 18 December 1599. Ook werd eene verbeterde ordonnantie en instructie voor het collegie van schepenen en voor den baljuw afgekondigd, het regtsgebied van den baljuw en van den advocaat-fisikaal werd nader omschreven, de „ordinaris raad des casteels” werd, „om desselfs aensien ende respect te vermeerderen” tot een raad van justitie verheven, als ligchaam „waarbij niet alleen gebesoigneerd en gesententierd zou worden over alle dagelyksehe voorvallende zaken, „zoo crimineel als civiel, rakende de Comp^s. dienaaren;” maar ook als hof van appel van de schepensbank².

In overleg met den raad van Indie stelde de Carpentier ook een, zoo hoog noodig, reglement vast op de maniere van procederen in crimineele zaken, voorts nog ordonnantien op het stuk der arresten, der desolate boedels en der geprivilegieerde schulden. Hij rigtte ook eene weeskamer op, stelde daarvoor de eerste ordonnantie vast en vulde de bestaande verordening op de slaven en lijfeigenen aan.³ Onder het bestuur van de Carpentier kwam ook eene betere regeling tot stand van den ontvangst en de heffing der verschillende inkomsten. Het landskantoor werd

1. Zie hier achter N°. IX.

2. Zie hier achter N°. XI; bij Res. 7 Julij 1626 werd door GG. en Raden ook aan den Raad van Justitie een afzonderlijk wapen en zegel gegeven, waarop het beeld der justitie stond afgebeeld met een zwaard in de eene en eene weegschaal in de andere hand, boven de poort van het kasteel Batavia.

3. Zie N^o. X en XI.

gesteld onder een ontvanger en licentmeester, ieder bijgestaan door twee substituten, en een reglement werd uitgevaardigd betreffende het opzicht over en de inschrijving der generale landsinkomsten. Tot den werkkring dezer twee ambtenaren behoorde het opzicht over de boom en de boomwachters, de inspectie van alle inkomende en uitgaande schepen en vaartuigen, de registratie en tauxatie van alle aangegeven in- en uitgaande goederen, het ontvangen en te boek brengen van alle ontvangen regten, de uitgifte daarvoor van de licentbrieven, de ontvangst der hoofdgelden van de Chinezen en andere inwoners, van de belastingen der tappers, visschers, hout- en koraalhaalders, en van de overige verpachte middelen. De boeken van het landskantoor moesten maandelijks worden afgesloten en aan den Gouverneur-Generaal of zijne gecommitteerden worden overgeleverd. Ontvanger noch licentmeester mogten composesen of transigeren, dan alleen over kleine frauden, en ook dan nog alleen met voorkennis en toestemming des voorzitters van den raad van justitie. De licentmeester moest bovendien alle gezantschappen of andere aankomende vreemdelingen ontvangen en zoo noodig tot den Gouverneur-Generaal leiden en hun weder uitgeleide doen ¹. Ook een collegie van kleine zaken werd door de Carpentier ingesteld ². Een gewigtig besluit werd er voorts nog door dezen opperlandvoogd omtrent het grondbezit genomen, waarbij „de landen en tuinen voor desen by forme „van leen uitgegeven, veranderd werden in vrye, eygen, allediale en patrimoniële goederen.” ³ De aanplant van rijstgewas en klapperboomen, de gezondheids-politie binnen Batavia, inzonderheid met het oog op de noodzakelijkheid om de opéénhooping der Chineesche bevolking tegen te gaan, de stichting van een stadhuis, ten einde behoorlijke lokalen te verkrijgen voor de schepenbank, de secretarie, de weeskamer en voor een

1. Resol. GG. en R. 1 Febr. 1627.

2. Resol. 4 Febr. 1627.

3. Resol. 1 Febr. 1627, zie hier achter N°. XII.

gevangenhuis, waren bij voortdurend onderwerpen van de zorg der Hooge Regering ¹. Ook aan het brengen van kasteel en stad in goeden staat van verdediging werd door de Carpentier voortdurend en krachtig gearheid; niettegenstaande de Nederlandsche burgerij met echt Hollandsche pruttelgeest tegen alles wat oorlogskosten in vreedstijld heet, bezielde, en „die toch de „minste tot de gemeene werken contribueerde en de meeste „daarop sprak, zich tegen extraordinaire belastingen voor dat „doel formaliseerde ende eenichsins zich onwillich betoonde.” Ondanks die tegenwerking kon de Carpentier, toen hij de teugels van het bewind had neergelegd en in het vaderland was teruggekomen, in zijn verslag aan de Staten-Generaal verklaren, dat bij het eindigen van zijn bestuur, het kasteel van Batavia in zijne vier punten met goede aarden gordijnen was ingesloten, behalve aan de zeezijde, waar eene sterke palissade was aangebragt; dat de gracht aan de landzijde tot eene breedte van 300 voet en tot eene diepte van 10 voet was gegraven; dat de stad, zuidwaarts van het kasteel, ten oosten van de groote rivier aangelegd, door een aarden wal van 36 voeten hoog met twee bolwerken en reduiten en doorgaande gracht of singel van de kasteelsgracht tot aan de rivier was beveiligd. Daar binnen lag de stad met straten, stegen, burgwallen en grachten doorsneden, door bruggen verbonden, zoodat zij, sedert het vertrek van haren stichter, Jan Pietersz. Coen, een geheel ander meer voltooid aanzien verkregen had en tegen den aanval van een inlandschen vijand verdedigbaar was ².

Niet minder oplettendheid besteedde de Carpentier aan de betrekkingen met de vorsten van Java. Tot Bantam bleef hij aanvankelijk in dezelfde verhouding, de haven van Bantam bleef door de Nederlandsche schepen geblokkeerd en van tijd

1. Zie brieven van GG. en Raden dd. 27 Januarij en 27 October 1625, 26 Dec. 1626 en Resol. 9 April 1626.

2. Algem. verslag van de Carpentier aan de Ho. Mo. IIII, de Staten-Generaal der Ver. Nederl. Vergelijk ook hier achter N°. XIX, bladz. 116.

tot tijd vielen er eenige vijandelijkheden voor, tussehen onderhoorigen van Bantam en Batavia. Toen echter in 1624 de oude Pangéran rijksbestierder het bewind had nedergelegd en hij niet lang daarna, in 1626, was overleden, werd de verwijdering tussehen het bestuur te Bantam en dat te Batavia langzamerhand minder groot. Hoewel de Bantamsche regering zich teruggetrokken hield, deed zij toch onder de hand, door middel van Chinesche kooplieden herhaald aanzoek bij de Carpentier, dat een Nederlandsch gezantschap naar Bantam mogt gezonden worden. De Carpentier en de raad van Indie onthielden er zich gedurende eenigen tijd van, om aan die uitnoodiging gehoor te geven; maar eindelijk werd toch, op aandrang van een groot Chinees handelaar, Sin-Suan genaamd, in de maand Junij van 1626, regtstreeks met de Bantamsche regering eene onderhandeling over den aankoop van peper aangeknoopt. De aldus feitelijk herstelde betrekkingen tussehen Batavia en Bantam, werden wel kort daarna, door nieuwe misverstanden weder afgebroken; maar sedert schijnt toch de Bantamsche regering oogluikend den uitvoer van peper naar Batavia aan Chinesche handelaars te hebben toegelaten, zonder dat het openlijk bleek, dat Javanen zich daarmede bemoeiden. ¹

Verdeeldheid tussehen de hoofden van Bantam onderling, schijnt vooral de oorzaak te zijn geweest, waardoor meer toenadering tot Batavia destijds werd tegengehouden. De Hooge Regering te Batavia van hare zijde, ging voort met dezelfde staatkunde tegenover Bantam te volgen, deels omdat zij vreesde, dat de Engelschen te veel voordeel uit eene opheffing der blokkade zouden trekken, deels ook omdat, zooals de Hooge Regering zich in 1626 in een brief aan het Opperbestuur in Nederland uitdrukte, „voor Batavia's progres geen stoot schadelijker zou „zijn dan de opening van Bantam.” Behalve door de belemmering van zijnen handel leed het rijk van Bantam in 1625, bovendien

1. Cf. hierachter de brieven van 3 Januarij 1624, 27 Januarij, 27 October 1625 en 13 December 1626, N°. VI, XIII, XV, XVII.

nog veel door eene groote sterfte, die in dat jaar over geheel Java heerschte. De Pangéran zocht de door hem geleden verliezen te herstellen, door eene schatting van de bevolking der Lampongs te heffen.

Ook in zijne verstandhouding tot den Panembahan van Mataram volgde de Carpentier, zooals wij reeds gezien hebben ¹, den weg door zijn voorganger J. Pz. Coen aangewezen.

In de maand Mei van 1623, was Dr. de Haen andermaal naar Karta gezonden. Het doel dezer zending was geweest, van den Panembahan, onder aanbieding van brieven en geschenken, grooteren toevoer van rijst uit de kustplaatsen van Java naar Batavia te verkrijgen. Onder betuiging van groote welwillendheid was Dr. de Haen door den Panembahan ontvangen, die de verzekering gaf dat hij ook met den Gouverneur-Generaal de Carpentier even als met diens voorganger in vrede en bondgenootschap wilde leven, dat hij ter wille van die vriendschap den Nederlandschen Opperlandvoogd wilde waarschuwen, dat Bantam het voornemen koesterde om zamengespannen met de Portugezen, weldra een aanslag op Batavia te wagen; dat alle voorgaande misverstanden moesten vergeten worden; dat hij voortaan niet meer wilde luisteren naar de kwaadsprekers van de Hollanders en dat het zijn verlangen was, dat de prauwen met rijst geladen, uit de zeeplaatsen van Java niet meer naar Palembang, Malakka of elders naar zijne vijanden; maar naar zijne vrienden en bondgenooten te Batavia hare lading brengen zouden.

In het volgende jaar, 1624 vaardigde de Carpentier nogmaals een gezantschap aan den Panembahan af. Ook nu weder was dringend rijstgebrek te Batavia, de reden dezer bezending. Door misgewas en door den voortdurenden oorlog op Java werd de aanvoer van dit onmisbaar voedsel, te Batavia hoe langer hoe meer belemmerd. De Hooge regering liet wel rijst uit Achter-Indië, uit Vóór-Indië en van Sumatra halen, maar eene

1. Zie boven bladz. II.

geregelde aanvoer van rijst uit de kustplaatsen van Java, in verband met den ruilhandel in kleeden, was eene zaak van te groot gewigt, om niet nogmaals een gezantschap naar Mataram te zenden, ten einde langs dien weg den invoer van rijst te herstellen. In den aanvang van Augustus (1624) werd de opperkoopman Jan Vos, met gevolg, brieven en geschenken over Demak naar Karta gezonden, onder voorwendsel van den Panembahan geluk te willen wenschen met de schitterende overwinningen door hem op Madoera behaald. De Panembahan had namelijk, na eerst lang Soerabaija aan de landzijde vruchteloos te hebben belegerd, zijne legers naar het eiland Madoera overgebracht en daar had hij eene volledige overwinning bevochten. Zoo al niet het geheele eiland, zeker toch het westelijk gedeelte er van, was door den Panembahan veroverd. Veertigduizend menschen werden op last van den vorst van Mataram, uit hunne woonplaatsen op Madoera gesleept en naar de landstreken van Grisséc en Joertan op Java overgebracht. De vorsten en grooten werden met vrouwen en kinderen als gevangenen te Karta binnengebragt. Twee Pangérans van Madoera wisten aanvankelijk aan de handen der Javanen te ontsnappen; één dezer, de vorst van Arissabaija ontkwam naar Bantam; maar ook hier was hij niet veilig, want de Bantamsche regering zwichtte voor de bedreigingen van den Panembahan en leverde den Madoereschen vorst uit. De grimmige despoot van Mataram eerbiedigde den overwonnen vijand niet; maar liet de vorsten van Madoera, allen binnen Karta ter dood brengen ¹. Het Nederlandsche gezantschap onder leiding van den opperkoopman Vos kwam te Karta aan, kort nadat Arissabaija, dat van de steden op Madoera nog het langst had stand gehouden, voor de wapenen der Javanen was bezweken.

De opperkoopman Vos werd met onderscheiding behandeld en zelfs tot op het geheim bitjara-plein van den Panembahan toegelaten. Aanvankelijk hadden de meest vertrouwde raads-

1. Zie hierachter den brief van 27 Jan. 1625, N°. XIII en Journaal van J. Vos, N°. VIII.

lieden van den Mataramschen vorst pogingen in het werk gesteld om de suzereiniteit van Mataram over Batavia door den Nederlandschen gezant te doen erkennen. Zij wilden namelijk den opperkoopman er toe brengen dat hij zich den titel zou laten welgevallen van: „slaaf, afgezant van den slaaf des Pangérans Ing-Ngologo”; maar die poging stuitte af op het fiere antwoord, dat de Hollandse koopman gaf: „de Gouverneur-Generaal de „Carpentier is slaaf noch dienaar van den Keizer van Mataram; „maar wel diens goede vriend en zijn Edelheid is aan niemand „onderdanig, dan alleen aan God en den Koning van Holland!” Die krachtige taal schaadde niet aan de goede verstandhouding; integendeel, het was als of de betuigingen van vriendschap er des te uitbundiger door werden, het gebied van Mataram, zoo werd er gesproken, stond open voor de Nederlanders om daar naar welgevallen te komen handelen. De Panembahan deed echter ook een verzoek aan den Nederlandschen gezant; eerst bij het officieele gehoor; dat de Gouverneur-Generaal geen hulp aan Soerabaja verleen zou; naderhand, na afloop van het gehoor, liet hij door zijne vertrouwde staatsdienaren onder de hand aanzoek doen, om hulp en bijstand van Nederlandsche schepen, ten einde daarmede Soerabaja van de zeezijde in te sluiten. De opperkoopman Vos antwoordde: dat hij geen last had om over diergelijke gewigtige zaken in onderhandeling te treden, dat hij het dus beter oordeelde, dat de Panembahan een gezant naar Batavia aan den Gouverneur-Generaal en den Raad van Indië afvaardigde om bepaalde voorstellen daarover te doen. De Panembahan wilde daarvan echter niets hooren en liet onbewimpeld antwoorden: „dat dit de eerste reys was, „dat hij eenige assistentie van S. Ed. begeerde of versocht „hadde, en dat, soo het hem geweijgerd mogt worden van „Sijn Ed. zijn gesant beschaempt soude staan en tot groot „naedeel van S. Majest. strecken, waerover syne vyanden zich „zeer souden verblijden.” ¹

1. Zie hierachter N°. VIII.

In het volgende jaar 1625 had de Panembahan de hulp der Nederlanders tegen Soerabaija niet meer noodig, want toen viel ook deze stad in zijne handen. Intusschen veroorzaakten gebrek aan voedsel door misgewas, ten gevolge van den oorlog ontstaan, en opéénhooping van volk in groote legers, eene epidemische ziekte op Java, die gedurende twee jaren duizenden ten grave sleepte. Eene algemeene belasting, in geld op te brengen, door den Panembahan geheven, stilstand in handel en verkeer, ten gevolge van de sluiting van alle zeeplaatsen, drukten de reeds zoo geteisterde bevolking van Java nog meer. Niets bloeide er te dier tijde, dan het onbegrensde despotisme van den vorst van Mattaram, die zich nu ook, in 1625, met den wijschen titel van Socsochoenan tooide. Zelfs de meest vertrouwde raadslieden en gunstelingen van den magtigen alleenheerscher gevoelden zich in zijne nabijheid niet meer veilig, sedert hij in een droomgezicht de goddelijke ingeving meende te hebben ontvangen, dat vier van de allergrootsten in zijn rijk moesten „weggenomen” worden. Weldra zou dat droomgezicht eene werkelijkheid worden. De toestand van ellende en onderdrukking, waarin toen de bevolking van Java verkeerde, was zóó beklagenswaardig, dat zelfs de Nederlanders in hunne brieven, waarin zij van de bevolking in den regel weinig melding maakten, daarvan op een toon van medelijden en meêwarigheid gewaagden. De toenemende magt en de aangroeiende overmoed van den Soesochoenan wekten allengs bij de Hooge Regering te Batavia meer wantrouwen, of ook weldra daaruit gevaar voor de Nederlandsche volkplanting mogt ontstaan. Reeds sedert 1624 zocht de Soesochoenan dwang op Bantam uit te oefenen; in 1625 ontvingen de pangéran van Tjéribon en de Toemenggoeng van Tagal den bepaalden last om de Bantamsche regering door overreding tot manschap aan den Soesochoenan te brengen en indien dit langs vreedzaam weg niet mogt gelukken, zoo noodig geweld te gebruiken. Gezantschappen gingen over en weder naar Bantam en naar

Tjérison; doch de Bantamsche regering weigerde hardnekkig leenhulde aan den Soesochoenan te bewijzen. Eindelijk werd een Bantamsch gezantschap te Tjérison gevangen gehouden, waarop de regering van Bantam den pangéran van Tjérison met oorlog dreigde. Het was ook omstreeks dezen tijd, dat de Soesochoenan een belangrijk gedeelte der bevolking van de Preanger-landen dwong tot verhuizing naar Mataram. Hierdoor vermeerderde het wantrouwen der Nederlandsche regering te Batavia, omdat de verwijdering van de bevolking van Soemadang en van andere Preangerdistricten, waaruit veel timmerhout en slagvee naar Batavia werd aangevoerd, gedeeltelijk ten minste, geschiedde met het doel om Batavia in een staat van afzondering te brengen. Het blijkt ook, dat in den aanvang van 1626, hoewel de berigten daaromtrent niet volledig voor ons bewaard zijn gebleven, de Soesochoenan door zijne Toemenggoengs van Kendal en Tagal bij de Hooge Regering te Batavia er op heeft doen aandringen, dat de Nederlandsche zeemagt, de legers van Mataram zou ondersteunen, om gezamenlijk Bantam en westelijk Java onder de suzeriniteit van Mataram te brengen; erkenning door den Soesochoenan van het regt der Nederlanders op Batavia, zou dan het loon voor die medewerking geweest zijn. Maar Gouverneur-Generaal en Raden, wier staatkunde was, dat Bantam in den handel wel gefnuikt, maar niet geheel ten onder moest gebracht worden en dat met den Soesochoenan wel de vriendschap onderhouden; maar hem toch niet te veel magt in handen moest worden gespeeld, bepaalden zich tot ontwijkende antwoorden. De onzekerheid omtrent de houding, welke de Nederlanders zouden aannemen, groote sterfte en rijstgebrek op Java, een hevige opstand van den regent van Pati, die echter in 't einde onderdrukt werd, waren naar het schijnt, de redenen, welke gedurende de jaren 1626 en 1627 den Soesochoenan van zijnen voorgenomen aanslag tegen westelijk Java weerhielden. Intuschen werd het meer en meer duidelijk, dat er of tegen Batavia

of tegen Bantam iets door den Soesoehoenan werd voorbereid. Verschillende kenteekenen daarvan deden zich op. De Sultan van Palembang, een ervvijand van Bantam, trad in een naauw verbond met den Soesoehoenan en bood hem zijne hulp tegen Bantam aan. In een gedeelte van den Archipel liep een tijd lang het gerucht, dat Batavia voor de wapenen van den zegevierenden Soesoehoenan had moeten bukken.

Een aanzienlijk gezantschap door de Carpentier in den zomer van 1626 naar Mataram gezonden, werd, geheel in strijd met hetgeen vroeger geschied was, tot de hofreis naar Karta niet toegelaten; maar door den Toemenggoeng van Tagal beleefd teruggewezen, onder voorwendsel dat de geschenken en de titulatuur, in den brief voor den Soesoehoenan bestemd, niet overeenkomstig waren met de hooge waardigheid van dien vorst. Het bewustzijn bij den Soesoehoenan, dat Bantam en westelijk Java, door hem niet ten onder konden worden gebracht, zoo lang hij in Batavia als zeeplaats, geen steunpunt vond; de weigering der Hooge Regering om daartoe met hem mede te werken, waardoor Batavia als scheidingpunt tussehen oostelijk en westelijk Java bleef bestaan, zullen vermoedelijk wel de aanleidende oorzaken zijn geweest van den aanslag, door den Soesoehoenan kort daarna tegen Batavia ondernomen. Van het oogenblik toch, dat de Mataramsche vorst zijn gezag ook over Soenda wilde uitbreiden, lag een aanval op Batavia onvermijdelijk in den gang der gebeurtenissen. De Soesoehoenan overschatte daarbij echter zijne krachten en telde die der Nederlanders te gering.

Te midden dezer gespannen en wantrouwende verhouding tussehen Mataram en Batavia verscheen in den avond van den 27sten Sept. 1627 de Gouverneur-Generaal Jan Pietersz. Coen ter reede van Batavia. Hoewel reeds in October 1624 tot die hooge betrekking herkozen, was, zoo als wij reeds gezien hebben, zijn vertrek uit Nederland door den tegenstand der Engelschen, tot in den aanvang van 1627 opgehouden, en ook zelfs

toen nog was Coen bijna steelsgewijze en met voorkennis van slechts eenige weinige gecommiteerden uit de vergadering der Heeren XVII aan boord gegaan. Bij zijne aankomst te Batavia kon Coen geen anderen geloofsbrief overleggen, dan eene missive, dd. 9 Januarij 1627, van zeven gecommiteerde leden uit de vergadering der XVII en eenige extract-resolutien van het Opperbestuur. Hoewel de Carpentier reeds meer dan eens aan het Opperbestuur verzocht had, „om na zijne langdurige travailles, tot wat respiratie te komen en zijne gematteerde en verstompte krachten te refocilleren,” aarzelde hij nu toch om „op grond van zoo duistere besogne der gecommiteerden,” zoo als de Hooge Regering in hare resolutie, de missive van 9 Januarij noemde, de opperlandvoogdij aan Coen over te geven. In eene nader gehouden bijeenkomst erkende Coen, dat hij geen volkomen commissie kon vertoonen; maar dat hij op grond van de omstandigheden, waaronder hij uit het moederland was vertrokken, toch van meening was, dat men hem het bestuur kon overgeven, op denzelfden voorloopigen voet, waarop hij het indertijd aan de Carpentier had overgedragen. Tot zoodanige overdracht besloot eindelijk de Hooge Regering, onder wisseling evenwel van acten van „protest en indemnificatie,” van de zijde van Coen: dat hij de Carpentier en de Raden van Indie vrijwaarde tegen daaruit voortvloeiende, voor hen schadelijke gevolgen, en van de zijde van de Carpentier: dat hij „zich gedragende aan de missive van 9 Januarij 1627 der gecommiteerden uit de vergadering der XVII, genoemde gecommiteerden verantwoordelijk stelde voor de gevolgen, indien het later blijken mogt, dat de overgave van het bestuur aan Coen, krachtens bovengemissive niet overeenkomstig was met den wil en de intentie van de Algemeene Staten, zijne prinselijke Excellentie of van de vergadering der Heeren XXVII.”¹

1. Resol. G.-G. en Raden 28 en 29 Sept. 1627, zie ook: Bijdragen tot de taal-, land en volkenk. van N. Ind. Nieuwe volgrees 2de dl., bl. 1, 1858, alwaar eene belangrijke mededeeling van den heer P. A. Leupe, getiteld: J. Pz. Coen, 1623—1627.

Op den 30 Sept. 1627 aanvaardde nu J. Pz. Coen voor de tweede maal de opperlandvoogdij over Neerlands-Indie, en de Carpentier keerde in de eerste dagen van 1628 naar het vaderland terug.

Het was een der eerste maatregelen van Coen, om, onder voorwendsel van zijne wederoptreding als Gouverneur-Generaal aan den Pangéran van Bantam te willen mededeelen, een gezantschap naar Bantam af te vaardigen, ten einde zoo mogelijk de verbroken betrekkingen tusschen Bantam en Batavia te herstellen. ¹ Twee redenen bewogen Coen tot dien stap, vooreerst het nu onherroepelijk besluit der Engelschen om Batavia te verlaten en afgescheiden van de Nederlanders zich te Bantam te vestigen; ten tweede het aanzoek tot vrede, dat de Regeering van Bantam zijdelings door een voornaam Chincees weder bij Gouverneur-Generaal en Raden gedaan had. Sedert 14 December waren er zoowel door Nederlandsche afgevaardigden te Bantam, als door Bantamsche gezanten te Batavia onderhandelingen over het herstel van den vrede gevoerd, toen op den 24 december een vijftal tingangs met ongeveer 40 Bantammers bemand, te Batavia aankwamen, naar het scheen om handel te drijven. Coen werd echter in het geheim, door eenige Chinezen gewaarschuwd, dat deze Bantammers met kwade bedoelingen naar Batavia waren gekomen, vermoedelijk wel om den Gouverneur Generaal, als hij uit het kasteel zou komen, op de brug voor het kasteelsplein te vermoorden en in de verwarring daaruit ontstaan, het kasteel of de stad te overrompelen. Coen liet dadelijk de wachten verdubbelen. Hierdoor kregen de Bantammers vermoeden, dat hunne plannen waren ontdekt en midden in den nacht sprongen zij met pieken en krissen gewapend uit hunne vaartuigen, baanden zich, om te ontkomen, een weg door de stad en staken daarbij eenige Nederlanders dood. Den volgenden dag kwam eene tweede troep Bantammers, doch minder groot in aantal, te Batavia voor de boom; toen men dezen wilde ontwapenen, begonnen

1. Resol. G.-G. en R. 13 Dec. 1627.

zij amok te spelen en wederom sneuvelden verscheiden personen aan beide zijden. Kort daarop kwam de tijding, dat 2000 Bantammers uit 40 Tingangs aan de rivier van Ontong-Java waren ontscheept en naauwlijks eene week later, vernam men, dat er 500 of 600 gewapende Javanen, ten zuiden van de stad in bosschen en tuinen gelegerd waren. Deze bende werd door de Nederlandsche ruitery opgezocht en na eenige wel uitgevoerde aanriddén uiteengedreven. Nu bleek het ook, dat een groot aantal gewapende Bantamsche schepen in zee waren, die dan voor de monding der rivier Anké, dan bij Ontong-Java, dan weder bij Onrust zich vertoonden, terwijl het land rondom Batavia door groote troepen gewapende Javanen werd afgehoopen. Even als in 1620, belemmerde ook nu weder gemis aan voldoende bezetting, de krachtige bescherming van Batavia's ommelanden en was Coen veelal verpligt, die strooptogten lijdelijk aan te zien.

Coen noch de Raden van Indie begrepen, waarom de stemming der Regering van Bantam van vredelievend, als zij scheen te zijn, zoo plotseling vijandig geworden was. Duidelijk blijkt het dan ook niet, wat aanleiding tot deze onverwachte hervatting der vijandelijkheden gaf. Eerst een jaar later bekwamen Gouverneur-Generaal en Raden, daaromtrent het vrij ongerijmde bericht, dat de Pangéran van Bantam door een aanslag op Batavia te doen, de gunst van den Soesochoenan hoopte te winnen. Welligt dat de Bantamsche Regering, onderrigt van den voorgenomen togt van den Soesochoenan tegen Batavia en westelijk Java, dien togt hoopte te verijdelen, door zich tijdig van Batavia meester te maken. De aanslag der Bantammers, welke daarvan de reden moge geweest zijn, en welk nadeel zij aan de beboewing der Ommelanden moge hebben toegebracht, had intusschen dit gunstig gevolg, dat de waakzaamheid der Nederlanders er door werd opgewekt en de stad en het kasteel, vooral aan de westzijde dientengevolge nog meer werden versterkt. Het bleek weldra, dat voorzorgen niet onnoodig waren.

Op den 13den April 1628 verscheen de broeder van den

Toemenggoeng van Tagal, Kiai Ronggo genaamd, met 14 praauwen met rijst beladen, te Batavia. Deze rigtte aan de Hooge Regering het verzoek, dat een Nederlandsch gezantschap naar den Soesochoenan gezonden mogt worden en dat de Nederlanders aan den Soesochoenan hulp verleenzen zouden tegen Bantam. De Hooge Regering antwoordde, dat zij het verzoek om hulp tegen Bantam in beraad zou nemen; van het zenden van gezanten naar Karta, dat de Soesochoenan kennelijk alleen verlangde als bewijs van leenhulde, verontschuldigde zij zich op grond van de geringe toegenegenheid van den Toemenggoeng Boereksa, den vertrouwden staatsdienaar des Soesochoenans jegens de Nederlanders.

Kiai Ronggo, de Javaansche afgevaardigde of verspieder, begreep zeer goed, dat deze verontschuldiging slechts eene beleefde en bedekte weigering was. De Soesochoenan schijnt dan ook, na het mislukken dezer laatste poging om leenhulde en hulp van de Neerlands-Indische Regering te verkrijgen, tot de uitvoering van zijn lang gekoesterd voornemen te hebben besloten, om Batavia, dat hem door zijne raadslieden slechts als een zwak koopmanskantoor was voorgesteld, met de wapenen aan te tasten. Op den 22 Augustus 1628 kwamen 59 goraps en ander vaartuig met 900 koppen bemand ter reede van Batavia. Deze vloot was door den Toemenggoeng Boereksa afgezonden met 150 runderen, 120 lasten rijst en eene groote hoeveelheid andere levensmiddelen voor Batavia. De beleefde toezending van een zoo aanzienlijken voorraad, nadat sedert maanden, alle toevoer van levensmiddelen uit de zeeplaatsen van Java op last van Boereksa te Batavia had opgehouden, wekte terstond achterdocht. Coen liet het vee uit de schepen lossen en dadelijk de ontladen vaartuigen, ondanks het misnoegen der opvarenden, buiten den afsluitboom verhalen. Twee dagen later kwamen nog 7 andere, sterk bemande, schepen voor de reede, die, volgens de beweringen der opvarenden, naar Malakka waren bestemd. Nu liet Coen den boom sluiten, de

wachten verdubbelen en door eenig klein vaartuig de gemeenschap tusschen de laatstaangekomen en de reeds ontladen schepen afsnijden. Wat Coen verwacht had gebeurde, de op de reede liggende schepen zochten zich des nachts met de eerst-aangekomen vaartuigen te vereenigen. Toen de Nederlanders dit wilden beletten, ontstond er eene botsing en nu viel de bemanning van een twintigtal schepen, die nog binnen den boom lagen, de buitenwacht op de markt voor het kasteel onverhoeds op het lijf. De eerste aanstoot was zoo hevig, dat eenige Javanen met de teruggedreven wacht binnen het kasteel drongen. Op het bolwerk de Robijn werden de aanvallers door eene hamey gestuit; intusschen liepen de Javanen dor overige schepen, welke buiten lagen, door het water naar de punt de Paarl, waar het vooral op gemunt scheen, omdat die punt de zwakste was. Ondanks het bevig musketvuur der Nederlandsche soldaten, hielden hier de Javaansche voorvechters met de grootste dapperheid tot aan den volgenden morgen stand; doch door de overige Javanen niet voldoende ondersteund, moesten zij na een strijd van vijf uren, met achterlating van vele dooden, eindelijk de wijk nemen. De bemanning van de prauwen welke nog in zee waren, landden nu aan de monding der rivier Maroenda, ten oosten van Batavia. Den volgenden dag, 26 Augustus, vertoonde zich ook aan de landzijde van de stad een Javaansch leger. Het was het leger van Toemenggoeng Boe-reksa, ondersteund door de mannelijke bevolking der Preanger-districten Soemadang en Oekoer, die reeds eene week vroeger, op bevel van den Soesochoenan zich naar de omstreken van Batavia begeven had.¹ Coen, in overleg met zijn kriegsraad, deed het zuidelijk gedeelte van Batavia slechten en verbranden, om het overige beter te kunnen verdedigen. Dit afgesneden gedeelte van de stad werd weldra door den

1. Cf. Bijdrage tot de geschiedenis der Preanger-regentschappen door K. F. Holle, bladz. 22.

vijand bezet, die er zich begroef en verschanste. De verslagenheid onder de vrouwen, de inlandsche bevolking en de Chinesen binnen Batavia was groot; eene aanzienlijke menigte vlugtte op praauwen of zocht een onderkomen op de Nederlandsche schepen; maar toen 120 Nederlandsche soldaten, door eenige gewapende burgers ondersteund, den vijand weder uit het zuidelijk gedeelte van de stad hadden teruggedreven, schepten de meesten weer moed, de Chinesen keerden terug en bewezen sedert meermalen goede diensten. Zeevolk werd van het eiland Onrust ontboden, burgers en ambachtslieden werden gewapend, palissaden geslagen, alles wat belemmeren kon werd geslecht en met den grond gelijk gemaakt. De vijand van zijn kant maakte loopgraven en bedekte wegen, begroef zich en maakte zich schootvrij door borstweringen van hout en gekloven bamboes.

In den nacht tussehen 10 en 11 September waren de troepen van Boe-reksa tot op een pistoolschot van de stad genaderd. Coen liet nu een uitval doen en het gelukte aan eene kleine afdeeling Nederlandsche soldaten en matrozen met eenige Japanners en Mardikers den vijand uit zijne loopgraven te doen wijken. Zoodra de Chinesen van Batavia bemerkten, dat de Javanen terugtrokken, vielen zij den wijkenden vijand met dolle woede op het lijf, die nu geheel op de vlugt sloeg. Maar op den 21sten September des avonds, tastte de vijand op zijne beurt, met groote overmagt de aan het zuidoosteinde van de stad gelegen veldschans Hollandia aan, waarin eene bezetting van niet meer dan 24 Nederlanders gelegen was. Te gelijkertijd werden aan alle zijden van de stad looze aanvallen gedaan, zoodat men niet wist, waar het hoofdpunt van den aanval zijn zou.

De reduite Hollandia was een belangrijk punt; hij die daarvan meester was beheerschte de rivier ten zuiden en de gracht ten oosten van de stad. De zwakke bezetting van Hollandia verweerde zich dapper; aanhoudend musketvuur, vuurpotten, pekkransen, alles wat bij de hand was, werd gebezigd om den

opdringenden vijand tegen te houden; maar tegen den morgen was de laatste patroon verschoten, de laatste lont afgebrand.

Ten gevolge van de duisternis en den grooten afstand, misleid bovendien door de looze aanvallen aan alle zijden van de stad, had men in het kasteel den benarden toestand van de reduite Hollandia, niet opgemerkt. Hulp en ontzet was echter dringend en terstond noodig, anders ware de schans verloren. Een sergeant laat zich van boven de borstwering naar beneden vallen, loopt door allerlei gevaren heen naar het kasteel, geeft daar bericht van den benaauwdten toestand en vraagt ontzet. Coen laat nu een uitval doen door 300 soldaten en 100 gewapende burgers, gevolgd door een groot aantal Mardikers en Chinesen. Door die afdeeling wordt het leger van Boe-reksa met woede aangetast, uit de loopgraven geslagen en teruggeworpen. Toemenggoeng Boe-reksa trok zich in twee legerkampen ten oosten van de stad terug en schreef van daar dreigende brieven aan den Gouverneur-Generaal Coen ¹.

Deze afwachtcnde houding duurde voort tot den 21sten October, toen Coen en zijn raad besloten om den vijand ook uit deze twee verschansingen te verdrijven. Alles wat men bijéén kon trekken werd verzameld; met eene magt van ruim 2800 man, slaagden de Nederlanders er eindelijk in om het geheele leger van Boe-reksa uitéén te slaan. Toemenggoeng Boe-reksa met de voornaamste hoofden en veel volk sneuvelden in dezen slag. Het volk van Soemadang en Oekoer, dat vroeger altijd vreedzame betrekkingen met Batavia had onderhouden; maar nu gedwongen den veldtocht tegen Batavia medemaakte, nam deze gelegenheid te baat, om zich van het leger van Boe-reksa af te scheiden en met vrouwen en kinderen in het gebergte de wijk te nemen.

Men meende nu te Batavia dat men van den vijand ontsla-

1. Zie brief van 3 Nov. 1628 en transl. van een Malcitschen brief dd. 21 Sept. 1628, N°. XVI en N°. XXIIa der gedr. stukken.

gen was; maar twee dagen later stootte eene afdeeling Nederlanders, welke was uitgetrokken om de overgebleven vijandelijke werken aan het zuidende van de stad te slechten, plotseling op eene groote menigte Javanen. Het was de voorhoede van een tweede leger des Soesoehoenan's, grooter dan het eerste, dat onder bevel van den Toemenggoeng Soera-ngalogo of Soero-dilogo ¹ en de Kiai's Adipati Mandoero-redjo en Hoeposonto ² in den nacht van 21 op 22 October uit het oosten van Java was aangekomen.

Vermetel geworden door de overwinning tastten de Nederlanders, zonder daartoe bevel te hebben, ook nu weder den vijand aan, maar weldra moesten zij voor de overmagt wijken. Op den terugtocht ontstond er verwarring, de orde werd verbroken; de ruiters in hun vlugt wierpen zich tussehen de rangen van het voetvolk en allen te zamen leden zij ditmaal de nederlaag; velen sneuvelden of verdronken, meer dan 200 musketten bleven in handen der Javanen, die de Nederlanders zoodigt op de hielen volgden, dat hun liet tegelijkertijd indringen binnen de stad, nog naauwlijks door het schrootvuur van de wallen kon worden belet.

Soera-ngalogo was met dit tweede leger, door den Soesoehoenan afgezonden, om Batavia, dat hij reeds door den Toemenggoeng Boe-reksa veroverd waande, in bezit te nemen en de kostbaarheden der Nederlanders naar Karta op te zenden. Toen hij echter Boe reksa zelven gedood en diens leger verslagen vond, sloeg Soera-ngalogo zich op de borst en riep in wanhoop uit: wat zal ik aan mijnen Heer nu medebrengen! Hij voorzag wat hem te Karta te wachten stond; daarom trachtte hij nu zelf zich van Batavia meester te maken. Van de west- en oostzijde liet hij de stad met loopgraven naderen; dertig

1. Coen in zijne brieven noemt hem Suragulagul; de heer Meisuma meent dat dit Soera-ngalogo kan gelezen worden. De heer Hageunan schrijft Soerian galogo; maar de naam kan ook zijn geweest Soerjo-dilogo of Soero-dilogo.

2. Coen noemt hen Mandora-redja en Topasanta of Apasanta.

dagen lang liet hij 1000 man, hoewel te vergeefs, arbeiden om de rivier af te leiden, ten einde door watergebrek de Nederlanders tot overgave te dwingen. Kiai Adipati Mandoero-Redjo en Kiai Adipati Hoepo-sonto, beproefden nu nog eenmaal door geweld zich van de reduite Hollandia meester te maken, maar ook ditmaal mislukte de aanslag. Soera-ngalogo werd toen genoodzaakt, indien hij zijn leger door rijstgebrek, hongersnood, ziekte en verloop van volk, niet geheel wilde zien wegsmelten, om in de eerste dagen van December het beleg op te breken en den terugtogt aan te nemen. Maar vóór hij de omstreken van Batavia verliet, deed Soera-Ngalogo de twee bevelhebbers Mandoero-Redjo en Hoepo Sonto met hunne volgelingen, tot een getal van 744 menschen, omdat zij bij den aanval op de schans Hollandia, de overwinning niet bevochten hadden, ter dood brengen. Met afgrijzen ontdekte later eene op verkenning uitgezonden afdeeling Nederlandsche soldaten, het doodenveld, waarop de lijken dezer ongelukkigen, reeds tot ontbinding overgegaan, lagen uitgestrekt. Soera-Ngalogo hoopte door deze wreede straf-oefening de ongenade zijns meesters van zich af te wenden; toch ontging hij die niet, want ook hij viel sedert in ongenade bij den Soesoehoenan en werd, volgens de berigten van sommigen, terstond nadat hij binnen Karta was teruggekeerd, met velen zijner edelen gedood, volgens de opgave van anderen echter, eerst in 1638 tot den dood verwezen.¹

Zoo was dan eindelijk ook het droomgezicht, dat de Javaansche despoot eenige jaren vroeger beweerdte gehad te hebben, dat namelijk vier van de allergrootsten in zijn rijk moesten weggenomen worden, verwezenlijkt.

De Toemenggoeng Boc-reksa, Mandoero-redjo, Hoepo-Sonto en Soera-Ngalogo waren gevallen; maar Batavia stond nog en wel sterker dan ooit.

Het gevaar was echter slechts tijdelijk van Batavia afgewend. Door Chinezen, door de Pangérangs van Tjérison, die waar-

1. Zie n°. XXIII en n°. XXXV hierachter.

schijnlijk met wantrouwen de ondernemingen des Soesoehoenans tegen westelijk Java gadesloegen, werden Gouverneur-Generaal en Raden gewaarschuwd, dat te Karta eene nieuwe, grootere onderneming tegen Batavia werd voorbereid. Bantam vol vrees voor Mataram, toonde zich sedert de maand December 1628 tot herstel der vreedzame betrekkingen met Batavia geneigd. Coen van zijn kant zocht naar een middel om meester te worden van den pepervoorraad, vóórdát de Engelschen daartoe geld en gelegenheid hadden. Onderhandelingen tusschen de regeringen van Bantam en Batavia werden nu geopend, welke voortduurden tot 23 Maart 1629, wanneer Coen den kommandeur Adr. Blocq Maertensz, naar den Pangéran van Bantam afvaardigde om hem een Arabisch paard met andere geschenken en hulp in geval van nood, tegen den Soesoehoenan aan te bieden. Van handelsbelangen werd er door dit gezantschap geen gewag gemaakt en de vrede, hoewel die niet schriftelijk werd geteckend, kwam feitelijk tot stand. De Nederlanders werden weder binnen Bantam toegelaten, de vaart en de handel tusschen Batavia en Bantam werden hervat.¹ Kort daarna, in het voorjaar van 1629 (16 April) kwam zeker Javaan, Warga genaamd, te Batavia. Hij was door den Toemenggoeng van Tagal met een brief aan den Gouverneur-Generaal Coen gezonden, om namens den Soesoehoenan den vrede aan te bieden; Toemenggoeng Boe-reksa, zeide hij, had den Soesoehoenan misleid; doch nu bezwoer hij met zware eeden, dat de Soesoehoenan opregt den vrede begeerde. „Radja Mataram, minta ampoen,” de Vorst van Mataram vraagt vergiffenis, zoo sprak Warga in den vollen raad. Eene zóó groote zelfsvernedering van de zijde des Soesoehoenans, kwam aan Coen verdacht voor, zij vermeerderde slechts zijn argwaan; want zij was te groot om welgemeend te zijn. Coen liet aan alle zijde de stad versterken en plantte geschut op de wallen. De uitkomst zou weldra bewijzen, dat Coen goed gezien had.

1. Uit de brieven van 14 en 29 Dec. 1628, 1 Febr., 20 Maart en 15 Dec. 1629.

Het was ook in deze dagen, dat er te Batavia een feit plaats greep, dat, hoewel het niet regtstreeks tot de opkomst en de ontwikkeling van het Nederlandsch gezag over Java, in verband staat, toch te veel gerucht heeft gemaakt, om het hier met stilzwijgen te mogen voorbijgaan.

Pieter Jacobsz. Cortenhoeff, een jong en liederlijk losbol, zooals er destijds velen in Indie gevonden werden, zoon van een koopman der Compagnie, die lang in Arrakan gelegen had, had ongeoorloofde betrekkingen aangeknoopt met Sara Speex, eene natuurlijke dochter van den tijdelijk in Nederland vertoevenden raad van Indie, Jacques Speex. Het meisje was slechts 12 jaren oud, maar was, naar het schijnt, onder de werking van een tropisch klimaat vroeg tot ontwikkeling gekomen. Zij was, gedurende de afwezigheid van haren vader, door Coen als zijn eigen kind aangenomen, opgevoed en in de onmiddellijke omgeving zijner gemalin, als staatsjuffer geplaatst. Onder voorwendsel van dienstzaken te moeten verrigten, wist Cortenhoeff op zekeren avond het strenge consigne van den schildwacht te verbreken en zich toegang tot de woning van den Gouverneur-Generaal te verschaffen. Eenmaal daar binnen, was hij door hulp van omgekochte slavinnen tot het slaapvertrek der staatsjuffers doorgedrongen en, schaamteloos als hij was, had hij daar, in het midden van de zaal, in tegenwoordigheid der slavinnen en ten aanschouwe van meest alle de overige staatsjuffers, zijne vuige begeerten bij herhaling met Sara Speex verzadigd.

Zoo had dan eindelijk de stijgende vloed van onzedelijkheid der Europeanen, die het Christendom tot schande, den Mahomedaan tot spot verstrekke, waartegen Coen gedurende geheel zijn diensttijd door wetsbepaling en voorbeeld, door woord en daad had geijverd, de eigen woning bereikt van hem, van wien de Kerkeraad eenmaal getuigd had, dat „het exempel ende den voorgangh „ van syn huysgesin een krachtige medeeijn had gebragt in het „ hart van velen, wier wildigheid daardoor scheen getemd.”

Maar nu was toch ook zelfs het huis van den opperlandvoogd J. Pz. Coen geschonden, bezoedeld, onteerd. Het kind, dat hij als zijn eigen kind opvoedde, had zijn vertrouwen geschonden, de staatsdochters, die aan de leiding en het toezigt der opperlandvoogdesse waren toevertrouwd, waren getuigen geweest van toestanden, welke de dieren zelfs plegen te verbergen. De woede van Coen, als hij het feit ontdekte, klom tot razernij. Buiten zich zelven door toorn en verontwaardiging roept hij den fiskaal en schreeuwt hem toe: men zou het schavot opslaan, voor de poort van het kasteel, en beiden, Cortenhoeff en Sara zonder vorm van proces, ter dood brengen! De fiskaal en de aanwezige raden van Indie, schier bevreesd om tegenover zulk een bruisselfenden stroom van toorn zich te stellen, brengen schoorvoetend en voorzigtig den opperlandvoogd onder het oog, dat zonder voorafgaand onderzoek en vonnis immers niemand mag worden geregt. Bleek en van gramschap bevende, ontbreekt in 't eerst aan Coen de spraak; toen in woorden losbarstende duwt hij aan zijne raden en den fiskaal het verwijt toe: behoort gijl. ook tot dien zedeloozen hoop!? Eindelijk toch geeft hij zijne toestemming, dat de zaak in vorm van regten zal worden onderzocht. De uitslag van het regtsgeding waarin Coen meer dan geoorloofd was, zijn invloed op de afhankelijke regters deed gevoelen, was dat Cortenhoeff ter dood en Sara Speex tot geesseling, op het stadhuis met openstaande deuren, werd veroordeeld. De stemmen in den raad van justitie zouden hebben gestaakt, indien niet de president eene beslissende stem ten nadeele der beschuldigten had uitgebragt. Op Maandag den 18den Junij bekrachtigden de Gouverneur-Generaal Coen en het lid van den Raad van Indie, Pieter Vlack, die tevens in dit geding de president van den Raad van Justitie was geweest, dit onregtmaticg vonnis; maar Antonio van Diemen, mede lid van den Raad van Indie, weigerde hardnekkig dit vonnis door zijne handteekening te bekrachtigen.

Den volgenden dag werd het vonnis ten uitvoer gelegd, Pieter

Jacobsz. Cortenhoeff werd onthoofd en Sara Speex zeer streng gegeesseld. Geen voorspraak had aan de veroordeelden mogen baten, de verontwaardiging en de gramschap van Coen was niet te temmen geweest, bijna niemand durfde hem over de zaak spreken. Door toorn en hartstogt liet Coen zich ditmaal beheerschen, „het scheen,” zoo schreven predikanten en kerkeraad er van, „het scheen een plage van God, den Heere, „te zijn, dat hy, die een zoo grooten justicier altyts geweest „is, hierinne sooverre afdwaalde.” ¹

Nog lang daarna werden in de Bataviasche maatschappij, in de ambtelijke wereld zoowel als daarbuiten, de gevolgen van deze gebeurtenis gevoeld, inzonderheid toen na den dood van Coen, Jacques Speex als Gouverneur-Generaal was opgetreden en deze, verbitterd door het vonnis over zijne bastaarddochter gestreken, weigerde aan het Avondmaal aan te zitten met de regters, die het vonnis hadden geveld. De predikanten en de kerkeraad meenden zich toen ook in de zaak te moeten mengen, pasten op de regters de kerkelijke censuur toe en ontzeiden hun den toegang tot de heilige tafel. De zaak zou dien ten gevolge een nog grooteren omvang hebben verkregen, indien niet het Opperbestuur in Nederland, juist nog bij tijds, de scheiding tusschen wereldlijk en geestelijk gezag krachtig hadde gehand- „haafd. „Wy verstaen,” zoo schreven de Heeren XVII aan Jacques „Speex, dat indien gy u over de procedure bezwaard acht, dat gy „u zult wenden tot ons en tot de Ho. Mo. IIII. Staten-Generaal; „maar indien het door de kerk wierd ingevoerd, dat een ordi- „naris regter over eene sententie, by die van den kerkerade „mocht worden gecensureerd, dan zeggen wy, dat dit strydende „is tegen alle goede ordre in de regering en ziet dit, naar ons

1. Hoe dramatisch deze geschiedenis ook moge schijnen, heb ik niets medegedeeld, wat niet in de oorspr. stukken gevonden wordt. Bronnen daarvan waren, de brieven van predikanten en kerkeraad van Batavia, dd 20 November 1629 en 29 Januarij 1631 en de requeste en verantwoording op verscheidene poineten, van den fiskaal van den Heuvel, a°. 1631. (portef. 1631, algem. bestuur.)

„oordeel, vry verre.” ¹ Nog krachtiger klonk de taal van het Opperbestuur tegen den kerkeraad: „die van de kerke zullen „ zich voortaan van diergelyke manieren van doen in 't censu- „ reren van regters, aan wie de administratie van de justitie „ bevolen is, in het toekomende onthouden en er zich van „ wachten, om in liet ambt van de Hooge Overigheid, tegen „ hunne instructie, te treden, of zich te qualificeren als direc- „ teurs van de conscientie van de justitie, die God, de Heere, „ oordeelen zal!” ²

Inmiddels had Coen, te midden der felbewogen hartstogten, den vijand daar buiten, niet uit het oog verloren. Door jagten op verkenning langs de kust van Java uitgezonden, was het hem gebleken, dat, op last van den Soesochoenan, groote hoeveelheden rijst te Tagal waren bijééngebragt. De Toemenggoeng van die landstreek beweerde, dat die rijst voor Batavia was bestemd en inderdaad op 20 Junij kwam dezelfde Javaansche zendeling, Warga, met 13 prauwen met levensmiddelen beladen, te Batavia aan. Warga werd echter door een zijner volgelingen verraden. Coen liet hem terstond gevangen nemen. Nadat hij ter examinatie was gebragt en hij de belofte van lijfsbehoud bekomen had, bekende Warga, dat hij als verspieder gekomen was, dat de groote voorraad van levensmiddelen te Tagal verzameld, niet bestemd was voor Batavia, maar voor een groot leger van den Soesochoenan, dat reeds sedert eene maand met grooten legertros en veel geschut, over Pékalongan, naar Batavia was opgerukt; dat de toevoer van levensmiddelen voor dat leger langs de rivieren van Pamanoe kan en Krawang zou plaats hebben. Coen zond onmiddellijk eenige jagten naar Tagal, onder bevel van Adr. Block Maertensz. Deze slaagde er in om den geheelen voorraad rijst voor het leger van Mataram bestemd en de stad Tagal zelve, te verbranden. Een

1. Brief der III. XVII aan J. Speex, 23 November 1631.

2. De III. XVII aan den Kerkeraad te Batavia, 23 November 1631.

ander scheepskommandeur, Wagensveld, vernielde een tweeden voorraad rijst te Gabang, onder het gebied van Cheribon.

Door dit kort en krachtig besluit van Coen, met evenveel snelheid en kracht uitgevoerd door hen, die met de uitvoering er van waren belast, was de onderneming van den Soesoehoenan reeds half verijdelde eer zij nog werkelijk een aanvang had genomen; want toen de voorhoede van het leger Batavia naderde, deed zich reeds rijstgebrek onder den vijand gevoelen.

Op den 21sten Augustus 1629 trok de voortogt van het leger van den Soesoehoenan over de rivier van Krawang; reeds drie dagen te voren was Coen door Bantamsche boodschappers daarvan verwittigd. De burgers van de stad werden nu in wijken en afdeelingen verdeeld, gewapend en onder behoorlijk kommando gesteld; Adr. Maertensz. Bloeq werd tot bevelhebber van de stad benoemd, ¹ eene afdeeling werd op verkenning uitgezonden naar Ontong-Java, waar zich een Toemenggoeng van Bantam met gewapend volk had gelegerd, wiens voornemens men niet kende en die dus in het oog moest gehouden worden ².

In den eersten tijd hadden er slechts nu en dan onbeduidende voorpostengevechten plaats. Het leger van den Soesoehoenan had zich echter verschanst en naderde met zijne loopgraven de stad. Omstreeks den 11den September was de vijand tot voor de reduite Hollandia ten zuiden en binnen de musketvuurlijn der reduiten Weesp en Bommel ten westen van de stad genaderd. De door de Javanen opgeworpen bedekkingen waren zóó sterk, dat het geschut er geen uitwerking op deed. Intusschen kwamen dagelijks, door honger gedreven Javanen binnen Batavia overloopen. Op den 14den en 15den September begon de vijand zijne batterijen op te stellen. De Generaal Coen begaf zich nu naar de uiterste posten, om de vijandelijke werken te verkennen. Na daarvan een overzicht genomen te

1. Resol. G.-G. en Raden, 22 Aug. 1629.

2. Resol. G.-G. en Raden, 30 Aug. 1629.

hebben gaf hij bevel tot een uitval. Eene afdeeling van 350 man, aangevoerd door Antonio van Diemen, kreeg in last om de voorwerken van den vijand, ten westen van de stad, aan te tasten en te vernielen. Na een hevig gevecht gelukte dit gedeeltelijk; maar naauwlijks waren de Nederlanders weder binnen hunne linien teruggetrokken, of de vijand bezette op nieuw de stellingen, die hij voor een oogenblik verlaten had. Twee dagen later opende de vijand het vuur uit eene batterij, tegen de oostzijde van de stad.

Grooter nadeel dan een vijandelijk leger aan de Nederlandsche Compagnie kon toebrengen, trof haar in den nacht van 20 op 21 September, toen Jan Pietersz. Coen onverwacht overleed en neerstortte als de gevelde eik. Hoewel hij reeds sedert eenigen tijd aan dysenterie lijdende was geweest, had hij, met zijn krachtigen geest en ijzeren wil, de zwakheid van het ligchaam onderdrukkende, de leiding der zaken onvermoeid in handen gehouden; nog weinige dagen te voren had hij in persoon de vijandelijke werken verkend, zelfs op den dag van zijn dood zat hij nog, hoewel met bleek en ernstig gelaat, aan den gemeenschappelijken maaltijd. Des avonds evenwel overviel hem de ziekte, welligt de cholera morbus, en weinige uren later verklaarde de geneesheer Bontius, dat de Gouverneur-Generaal zelfs niet meer tot den volgenden morgen zou blijven leven. Zoodra de mare zich verspreidde, dat het einde van Coen scheen te naderen, omringden zijne gemalin, die slechts drie dagen te voren hem eene dochter had gebaard, en de Raden van Indie zijne legerstede. Coen wenkte het raadslid Pieter Vlack, dat hij tot hem zou naderen en hij beval aan dezen vrouw en kind aan. Daarop deed Coen den predikant Heurnius tot zich komen; aan dezen, die tot den stervende nederboog, noemde hij den naam van hem, dien hij als zijn opvolger in de opperlandvoogdij aanwees. Omdat hij niet meer bij magte was zelf te schrijven, gelastte Coen aan Heurnius dien naam op te teekenen en dadelijk na zijn overlijden in besloten missive aan den Raad van Indie

over te leveren. Eindelijk riep Coen ook de Raden van Indie, Vlack, van Diemen en Raemburch, die in het vertrek aanwezig waren, tot zich; hij deelde hun mede, wat hij aan Ds. Heurnius had gelast. De raadsleden ziende, dat Coen reeds stervende was, zwegen op die mededeeling stil, zij weerspraken den stervende niet; maar vroegen hem ook geen nader inlichting. Uitgeput door deze laatste inspanning, zonk Coen in zijn hoofdkussen neder en gaf kort daarop den geest.

Op den 22sten September werd het lijk met groote plegtigheid in het stadhuis, omdat bij de belegering van het vorige jaar de kerk was afgebrand, begraven.

Terstond na het overlijden van Coen kwam de Raad van Indie bijeen. Het 1ste artikel der Ordonnantie en Instructie voor Gouverneur-Generaal en Raden van 22 Augustus 1617, schreef voor, dat er altijd een Gouverneur-Generaal in Oost-Indie zijn moest en dat de Raden van Indie bij aflijvigheid van den Gouverneur-Generaal dadelijk een ander opperlandvoogd moesten verkiezen.¹

Nu men zich te midden eener belegering bevond, was het meer dan ooit noodzakelijk, dat onverwijld een ander bekwaam leidsman de teugels van het bestuur opnam. Maar op dat oogenblik telde de Raad van Indie niet, het door het opperbestuur voorgeschreven, getal leden. In allerijl werd de raad van Indie, Jacques Speex, die op komenden weg uit het vaderland en wiens schip in het gezigt was, opontboden en drie van de „meest gequalificeerde” dienaren der Compagnie, de opperkoopman Jan van der Burch, de ontvanger-generaal Cornelis van Maseyck en de bevelhebber van het garnisoen Adriaen Anthonisz., werden aangewezen om tijdelijk den Raad van Indie te versterken, tot het verkiezen van een nieuwen Gouverneur-Generaal. De predikant Heurnius leverde, zoo als hem gelast was, kopy der besloten missive, waarin Coen den naam

1. Instr. voor GG. en Raden 22 Aug. 1617 en nadere missive der XVII, dd. 16 April 1626.

van zijn opvolger had doen schrijven, aan dit collegie over; maar de Raad van Indie, zoo als zij nu was zamengesteld, oordeelde dat de overleden Gouverneur-Generaal, door bij eene besloten missive, zijn opvolger aan te wijzen en te benoemen, had „geëxcedeert ende verder getreden was als Syn Eds. autho-
 „riteyt en d'ordren van de heeren majjores vermogende ende
 „medebrengeende waren, welke,” zoo als door den Raad ver-
 staan werd, „luidens art. 1 van den artikelbrief ¹ en punt 5
 „in den eed van den Gouverneur-Generaal, geensints sonder
 „kennisse, advys of toestemming van de Ed. Heeren, Raden
 „van Indie absoluut een successeur ofte nieuwen Gouverneur-
 „Generaal in syne plaetse verkiesen ende stellen mach en dat
 „dienvolgens de voors. gedane verclaringe van den gem. Ed.
 „heer Coen, zal. gerejecteerd en als onwettelyek in geen ver-
 „der consequentie sal getrocken worden, dan dat deselve voor
 „één stem, beneffens die van de presente Raden gelden zal” ².

Op deze gronden en redeneringen, welke gedeeltelijk slechts gevolgtrekkingen uit analogie waren, ging de raad van Indie tot de verkiezing van een nieuwen Gouverneur-Generaal over. Het bleek uit de stemming, dat Jacques Speex door vijf van de zeven aanwezige leden tot die hooge betrekking verkozen was. Het blijkt niet, wie door Coen als zijn opvolger was aangewezen. De Raad van Indie vergat bij deze handelwijze, kende misschien niet, of wilde welligt op dat oogenblik zich niet herinneren, dat volgens aanschrijving van het opperbestuur, dd. 10 Augustus 1627, Jan Pietersz. Coen, toen hij voor de tweede-maal als Gouverneur-Generaal optrad, met dezelfde commissien,

1. Bij art. 1 van den gener. artikelbrief was het gebied en de authoriteyt over alle degenen, die zich in dienst van de Comp. bevonden, opgedragen aan den Gouverneur-Generaal of by desselfs afwygheid dengenen, die 't sy by de Raden van Indie, of by de Bewindhebberen in desselfs plaets vereoren sal worden. Het 5de pointet van den eed van den Gouverneur-Generaal hield o. a. in, dat de GG. beloofde en sweerde, dat ingeval de GG. mogt worden teruggeroepen, hy alvorens ordre op de generale directie soude stellen *met advys* van de presente Raden.

2. Resol. van den Raad van Indie, dd. 24 Sept. 1629.

ordonnantien en instructien was voorzien, als waarmede hij in 1617 voor de eerstemaal de opperlandvoogdij had aanvaard ¹; dat onder die verschillende voorschriften en aanschrijvingen van 1617 ook een besluit schuilde, dat het opperbestuur op den 2den November 1617, juist omdat het, na de ondervinding bij de verkiezing van Reael opgedaan, de keuze van een Gouverneur-Generaal vooreerst niet meer aan den Raad van Indie wilde overlaten, had genomen. Dit gewichtig besluit, een uitvloeisel van het onverdeeld vertrouwen van het opperbestuur in Coen, hield o. a. deze woorden in: „dat de Bewinthebberen „der Ver. O. I. C. den Heere Gouverneur J. Pz. Coene, uyt „crachte van de autoriteyt hun by 't octroy ende instructie „van de Ho. Mo. HH. Staten Generaal gegeven, gelast en ge- „authoriscert hebben, lasten en autoriseren, mits desen, om „by syne siecte en indispositie ofte noch te voren, yemand van „'s Comps. dienaren in de Indien *by geschrifte te nomineren*, „die nae syn aflyvicheyt by provisie en tot (onse) naerder „ordre in syn ampt en plaetse soude mogen succederen, hoe- „danigen (onsen) *in de Indien wesenden* dienaer, (deweleke de „voors. Heer Gouverneur Coene nae syn doot bevonden sal „werden by schriftelycke en met syne eygen hant geschreven „acte tot het voors. Gouvernement genomineert en georen te „hebben), wy geacht worden gegeven te hebben en geven mits „desen alle volcomen last, macht en autoriteyt, als hem eenich- „sints van noode mochte wesen, om 't voors. Gouverneurschap- „Generael tot onse naerder ordre te mogen bedienen,” enz. ²

Nu waren wel in het jaar 1617 bij twee verschillende acten, meer bijzonder, eerst Steven van der Hagen en na dezen Hans de Haze, als eventueele opvolgers door Coen voor zijn over-

1. Zie hier achter N°. IV.

2. Acte der Heeren XVII aan Coen medegegeven, dd. Middelburg 2 Nov. 1617, manuscr. P. A. uitgaand briefboek der III. XVII, 1617--1620; bladz. 170 geconfirmeerd en geapprobeerd door de Staten-Generaal, blijkens nadere missive der III. XVII, dd. 18 Dec. 1617, bladz. 210.

lijden te benoemen, aangewezen; maar deze personen *konden* niet meer in aanmerking komen, en nu behield de eerste acte van algemeene volmagt door het opperbestuur op den 2den November 1617 aan Coen verstrekt om zijn opvolger te „substitueren en surrogeren” hare volledige kracht. Coen, maakte dus door op zijn sterfbed, terwijl hij zijne bewustheid nog bezat, zijn opvolger te surrogeren, gebruik van een onbetwistbaar, aan hem persoonlijk door het opperbestuur verleend regt; de terzijdestelling dezer surrogatie en de verkiezing van Speex tot provisioneel Gouverneur-Generaal door den Raad van Indie, waren daden in strijd met de bevelen en voorschriften van de vergadering der XVII.

Nadat dan ook het opperbestuur in Nederland van de verkiezing van Jacques Speex kennis had gekregen, verschoof het bij herhaling, eerst in 1630, daarna in 1631, de bekrachtiging, de goed- of afkeuring daarvan, totdat het in Maart 1632 een „nieuw reglement rakende de generale directie en beleyt „over de regeringe in Indie” had vastgesteld, wanneer Jacques Speex werd teruggeroepen en Hendrik Brouwer tot algemeen opperlandvoogd werd benoemd, onder deze beteekenisvolle formule: „overmits het overlijden van onsen *vorigen* Gouverneur-Generael J. Pz. Coen.” Intusschen aanvaardde Speex de hooge, hem bij keuze van den Raad van Indie, opgedragen betrekking en nam hij het beleid der verdediging van Batavia in handen.

Het leger van den Soesoehoean had inmiddels, zoowel aan de zuid- en westzijde als aan de oostzijde, het vuur uit zijne batterijen op de stad geopend, zonder evenwel daarmede veel kwaad te doen. Hongersnood, ziekte, sterfte en verloop van volk teisterden steeds meer en meer het vijandelijke leger. Omdat men daarvan eene voortdurende verzwakking van den vijand voorzag, stelden Speex en de krijgsraad een algemeen aanval op de vijandelijke werken uit. Slechts eenige voorwerken der Javanen, werden bijna zonder tegenstand te ontmoeten

in brand gestoken. De berekening van Speex faalde niet. Reeds op den 2den October was de ellende, door hongersnood en ziekte veroorzaakt, in het Javaansche leger zóó groot, dat de vijand het niet langer houden kon en hij zich buiten het bereik van het Nederlandsch geschut terugtrok. Weinige dagen later begon hij den algemeenen terugtogt. Achter zich liet hij den weg bezaaid met lijken van menschen, buffels en paarden met verlaten pedatie's en legertros van allerlei aard.

Hiermede waren de grootsche plannen des Soesochoenan's tegen Batavia en het westen van Java vrijdeld. Voor de eerste maal was de zich steeds uitbreidende magt en de zegevierende legers van Mataram tot staan gebragt en van dien stoot heeft de Soesochoenan zich nooit geheel hersteld. Het beleg, dat Batavia in 1629 doorstond, had die stad op verre na niet in dat gevaar gebragt, welke de hevige aanslagen van 1628 hadden opgeleverd; want in 1629 was veel van het gevaar afgewend door het beleid van Coen, die de bijeenverzamelde levensmiddelen voor het leger van den Soesochoenan bestemd, zóó tijdig had doen vernielen, dat daardoor de kracht van den vijand reeds gebroken was, vóórdát de belegering nog werkelijk een aanvang had genomen. Wel had de belegering niet voordeelig teruggewerkt op den handel en het vertier van Batavia en was een niet onaanzienlijk, hoewel slechts tijdelijk verloop van Chinezen, het gevolg er van geweest; maar de oorlog had toch, zooals de Hooge Regering aan het opperbestuur getuigde, „soo weinich alteratie in de stad onder alle de inwonende natien gecauseert, dat „alles syn voege ende ganek hield of er geen vijand ware geweest, tot groote verwondering der aankomende vreemdelingen.”

Batavia had, door deze herhaalde aanslagen en belegeringen, de vuurproef doorgestaan, de Nederlandsche volkplanting bleek onwrikbaar op Java te zijn gevestigd, zij won daardoor in aanzien en ontzag; terwijl de glans van het rijk van Mataram, sedert dien tijd, veel van zijne verblindende kracht op de bevolkingen van den Archipel verloor.

De Hooge Regering te Batavia betoonde zich gematigd na de overwinning. De verspieder Warga, wien men bij zijne gevangenneming lijfsbehoud had beloofd, indien hij de aanslagen van den Soesochoenan volledig ontdekte, werd in vrijheid gesteld en naar het gebied van Mataram terug gezonden. De Soesochoenan meende in die handelwijze der Hooge Regering een zijdelings aanbod tot herstel van den vrede te zien en liet door zijn regent over Samarang, Ario Wongso, onderhandelingen aanknoopen met de bevelhebbers der Nederlandsche schepen, welke voor Japara lagen. Het gevolg hiervan was, dat eenige zendelingen van den regent van Samarang te Batavia kwamen met het bericht, dat de Soesochoenan het aanbod om vrede van den Gouverneur-Generaal met toegenegenheid en welwillendheid ontvangen had, en dat hij een aanzienlijk persoon als afgezant der Nederlanders aan zijn hof verwachtte. De Hooge Regering zond daarop in de maand Junij van 1630, den tolk, Pieter Franssen, naar Samarang; doch deze kon, onder voorwendsel dat hij een te weinig aanzienlijk persoon was en geen brief van den Gouverneur-Generaal voor den Soesochoenan medebragt, geen gehoor, zelfs bij den regent van Samarang, Ario Wongso verkrijgen. De onderhandeling bleef toen nog wel eenigen tijd slepende; maar eene vreedzame oplossing stuitte af op het wederzijdsch wantrouwen. ¹

De belegeringen, welke Batavia in 1628 en 1629 had moeten doorstaan, hadden althans deze goede uitkomst opgeleverd, dat de Pangéran van Bantam, bevreesd dat de Soesochoenan, na over Batavia te hebben gezegevierd ook hem voor zijne wapenen zou doen bukken, alle vijandelijkheden tegen Batavia had geschorst en zelfs in 1629 weder de vestiging eener Nederlandsche faktory binnen Bantam had toegestaan. Ook een deel van de bevolking der Preanger-distrieten, namelijk van Oekoer, Batoolajang, Sawang, Batang en Soemadang, welke in 1628, hoewel

1. Cf. N°. XXV, hier achter.

niet vrijwillig, medegewerkt had tot den aanval tegen Batavia; maar sedert zich aan het gezag van den Soesoehoenan had onttrokken, zocht nu niet alleen den vrede met de Nederlanders te bewaren; maar vroeg zelfs aan den Gouverneur-Generaal hulp en ondersteuning. ¹

De bevolking dezer districten zocht te gelijktijd bescherming bij den Pangéran van Bantam, die niet ongenegen scheen om met medewerking van den Nederlandschen Gouverneur-Generaal, aan deze afvalligen van den Soesoehoenan, gronden nabij Ontong

1. Zie de berigten over de bevolking der Preanger-districten Soemadang, Oekoer, enz. hierachter onder n°. XXVI. Het is belangrijk deze berigten over de Preanger districten, door Nederlanders opgeteekend, te vergelijken met de berigten daarover van inlanders. De heer C. W. Walbeehm gaf in het zesde deel (derde deel der nieuwe serie) van het Tijdschrift voor Indische Taal-, Land- en Volkenkunde, uitgegeven door het Bataviasche Genootschap, Batavia, Lange en Co. 1857, bladz. 247, seq. eenige bijdragen uit het Maleisch vertaald, tot de geschiedenis der Soenda-landen, getrokken uit een klein handschrift van Soemadang afkomstig. Daarin leest men o. a. het volgende, dat vrijwel overeenstemt met de berigten van de Nederlanders: „Een rijks-groote, genaamd Dipati Oekoer, de vertrouweling van den vorst van Mataram, was regent van al de Preanger-landen. Hem werd opgedragen zich naar Sampang (op Madura) te begeven, om den Pangéran van dat land, die zich niet aan Mataram wilde onderwerpen, gevangen te nemen. Dipati Oekoer dezen last ontvangen hebbende, verzocht zijnen vorst om daarvan verschoond te mogen blijven. . . . De vorst zeide daarop tot Dipati Oekoer: indien gij niet in staat zijt dien last te volbrengen dan moet gij zulks maar laten; doch gij moet als nu onmiddellijk met de mantri's van het Preanger gebied . . . naar Djakatra gaan, om den Pangéran van dat land gevangen te nemen. Dipati Oekoer vertrok toen met zijne medgezellen naar Djakatra; doch aldaar aangekomen, had hij geen moed genoeg om den Pangéran te bestrijden. Hij bleef daarom in dat land zich slechts wat ophouden en zeide tot zijne medgezellen: vrienden het is beter dat wij maar terugkeeren; want als wij hier blijven zullen wij onvermijdelijk onzen dood vinden. Zij gingen daarop allen huiswaarts, met uitzondering van Dipati Oekoer met zijne volgelingen, die zich in een groot bosch op den berg Loemboeng gingen verschuilen. . . . Toen de vorst van Mataram de handelwijze van zijnen gunsteling Dipati Oekoer vernam: zeide hij tot den Tommogong Narapaksa; gij moet dadelijk met de hoofden van het Oosten, de beambten van Mataram, de leenmannen van het westen, enz. te velde trekken tegen Dipati Oekoer. Na een vruchteloosen aanval op Loemboeng werd de hulp van een kluizenaar ingeroepen en nadat door dezen vele lieden waren gedood, gelukte het den Dipati Oekoer in handen te krijgen en naar Mataram mede te voeren. Ook wordt verhaald, zoo gaat het inlandsch bericht voort, dat een zendeling van Tommogong Narapaksa, 1000 paren, mannen en vrouwen, behalve de kleine kinderen, die Dipati Oekoer waren gevolgd, had bijeen gekregen. Deze werden naar Mataram opgebragt en aan den vorst vertoond, die bevel gaf Dipati Oekoer te onthoofden, de 1000 mannen dood te schieten en de 1000 vrouwen als slavinnen in den Kraton te houden. Vergelijk ook: Geschiedenis der Soenda-landen door J. Hageenan, Jez.

Java aan te wijzen. De Hooge Regering te Batavia wilde echter eene vestiging op die plaats niet gedoogen; maar bood aan de afgevaardigden der bevolking van Soemadang en Oekoer, de stad Batavia en hare omstreken tot woonplaats aan, onder de onmiddellijke bescherming van het Nederlandsch gezag. Een jaar later, in 1632, had de tegen Mataram in verzet gekomen bevolking der Preanger-districten, aan die uitnoodiging der Hooge Regering nog niet voldaan, toen een leger door den Soesochoenan afgezonden en door den vorst van Tjeribon ondersteund, er in slaagde deze opstandelingen tot onderwerping te brengen. Weldra was nu de gcheele opstand op de westelijke grenzen van Mataram's gebied volledig gedempt; niet minder dan 1260 opstandelingen met hunne vrouwen en kinderen werden gevangen naar Karta gesleept, en de mannen allen aldaar op last van den Soesochoenan ter dood gebragt.

NEGENDE HOOFDSTUK.

Zonder de verheffing van Jacques Speex tot Gouverneur-Generaal goed of af te keuren, had het opperbestuur daarin aanvankelijk, terwijl de beraadslagingen over eene nieuwe instructie voor de Hooge Regering in Indie gevoerd werden, berust en de eindbeslissing uitgesteld. Langzamerhand echter vatte de Raad van XVII misnoegen op over het bestuur van Speex en toen hij, naar het oordeel der Bewindhebbers hunne bevelen, vooral die betrekkelijk een zuinig beheer en den particulieren handel, niet met volle gestrengheid en naauwkeurigheid toepastte of niet genoegzaam vasthield aan het beginsel, dat de algemeene landvoogd een Gouverneur-Generaal was *in* Rade van Indie, toen klom het misnoegen van het opperbestuur tot zulk eene hoogte, dat het op gebiedenden toon de Hooge Regering aanschreef: „Wy „beclagen ons grootelyks, dat onse orders in onse missiven „successive gegeven, niet gevolgd worden of ook zelfs niet be- „antwoord. *Onze* order moet *uw* wet en regel zijn, *uwe* dis- „coursen en mededeelingen om *ons* te dienen van advies en „om *onze* orders daarop te verwachten. Of wy al veel schry- „ven en ordonneren, bevinden wy nogthans tot ons groot leed- „wezen, dat er op het voornaamste weinig gelet wordt, namelijk „dat alle onnuttige onkosten en fortificatien besneden, de be- „hoorlijke vereischte zuinigheid behartigd en dat de schadelyke „inkruipsels van particulieren handel met ernst worden geweerd.

„ Ook kunnen wy niet voorbygaan, dat wy met de laatste terug-
 „ gekeerde vloten, geen resolutien der Hooge Regering hebben
 „ ontvangen en dat wy onderrigt zijn, dat er geen resolutien
 „ zyn geregistreerd, dat er weinig vergadering gehouden wordt;
 „ in één woord, dat de loffelyke orde van de heeren Coen en
 „ Carpentier in velen niet is achtervolgd!” ¹

In het voorjaar van 1632 had het opperbestuur in Nederland reeds beslist, dat het de verheffing van J. Speex tot provisio- neel Gouverneur-Generaal niet zou bekrachtigen. Vóór dat echter tot zijne terugroeping werd overgegaan, zocht men den oud-Gouverneur-Generaal de Carpentier, die toen in Engeland in commissie was, tot het andermaal aanvaarden der opper- landvoogdij te bewegen; maar deze liet zich daartoe niet over- halen. Nu viel de keuze op Hendrik Brouwer, die zich voor den tijd van drie jaren als Gouverneur-Generaal verbond en die, nadat hij zijne commissie had ontvangen en zijn eed in handen der Staten-Generaal en den Prins van Oranje had afge- legd, reeds dadelijk in April naar Indie vertrok. Op den 7den September 1632 stapte hij te Batavia aan land.

Hendrik Brouwer was voorzien van eene nieuwe instructie. In dat staatsstuk, „rakende de generale directie en het beleyt „der regeringe in Indie”, had het opperbestuur in de eerste plaats geregeld „de administratie der justitie” „het fundament „van alle goede regeringe, waarin verscheyden disordren en „excessen hadden plaats gehad.”

Er moest „eene regtmatige justitie volgens de instructien en „praktyken in de Vereenigde Nederlandsche provincien, zoo „in het civiel als in het crimineel, worden geobserveerd.” Het opperbestuur scheen niet tevreden met de regeling van 1625; want het gaf de toezegging dat het in het volgende jaar 1633, „eene door de Algemeene Staten en den Prins van Oranje „goedgekeurde instructie, soo in 't stuck van justitie als politie,”

1. Uitg. missive der XVII dd. 4 Oct. 1632.

naar Indie zenden zou. Intusseken moest in den raad van justitie altijd minstens één „gepractiseerd” regtsgeleerde zitting hebben. ¹

Die toezegging van regeling door het opperbestuur van het regtswezen in Indie is echter niet vervuld en toen in 1642, de toenmalige Gouverneur-Generaal van Diemen in zijne statuten van Batavia, het regtswezen had geregeld, keurde de Kamer van XVII die regeling goed en liet zij eene algemeene door de Staten-Generaal bekrachtigde regtsregeling achterwege. ²

Eene herhaling van hetgeen bij de regtspleging tegen de Engelschen op Amboina was voorgevallen, belette het opperbestuur, door te gelasten, dat de vice-gouverneurs en de directeurs van kantoren en fortten, in groote zaken, als zamenzwering, verraad en diergelijken niet ten principale mogten procederen, zonder voorkennis van Gouverneur-Generaal en Raden. ³

De directeur-generaal van den handel in Indie, Antonio van Diemen, schreef in 1631 aan het opperbestuur in Nederland: „de Compagnie heeft in Indie twee kankers, waaraan zij lijdende is; vooreerst, een te groot aantal onnutte dienaren, die buiten „betrekking zijn en ledig loopen; en ten tweede, dat velen „aan wie Compagnie's middelen zijn toevertrouwd, aan het „bijzonder belang boven het algemeen belang de voorkeur geven, ja, dat er eenigen zijn, die al zoo lief hun voordeel „van de Comp. als van den vijand nemen.” Het opperbestuur schreef de schuld daarvan grootendeels toe, aan de regering en de ambtenaren in Indie; maar voor een groot deel, zoo niet voor het grootste, lag de oorzaak daarvan in het beleid en

1. Art. 1—2 der instructie en mitg. missive der H.H. XVII dd. 4 Oct. 1632.

2. Zie de Statuten van Batavia in Bijdragen tot de taal-, land- en volkenkunde, 6de stuk, nieuwe volgrees, 1863, en het Handschrift van den advok. van Dam op het Rijks-Archief berustende, het 3de Boek, 2de Cap., bladz. 56, en hierachter No. XI der gedrukte stukken.

3. Zie hierboven bladz. XXIX.

het stelsel der Bewindhebbers. Reeds de Gouverneur-Generaal Coen had zuinigheid gepredikt; maar elke Kamer was niettemin voortgegaan met zijne beschermelingen naar Indie voort te helpen. Op die wijze had men langzamerhand een overtollig aantal bedienden in Indie gekregen. Het 10de artikel der Instructie voor Hendrik Brouwer schreef hem voor, daaraan nu een einde te maken, door alle onnutte dienaren, groote of kleine tractementen trekkende, naar het vaderland op te zenden.

Dienzelfden maatregel werd hem bij art. 90 gelast te nemen tegen ambtenaren, wegens particulieren handel uit hunne bediening ontzet; maar het drijven van verboden handel door ambtenaren van de Compagnie, was een kwaad, dat zoo oud was als de Compagnie zelve. Streng maatregelen daartegen mochten een tijd lang wel baten, de wortel van het kwaad bleef bestaan, zoo lang het opperbestuur zijne ambtenaren, die schatten in den handel omzetten, aan wie schatten werden toevertrouwd, die zodoende de handelsvoordeelen in Indie te behalen, leerden kennen, op onvoldoende wijze bezoldigde en niet op geoorloofde wijze in de winsten liet deelen. Onder die ambtenaren, over geheel Indie verspreid, aan gebrekkige contrôle onderworpen, schulde er menigeen, die van een slecht gebalte was; allen hadden zij zich bovendien naar het verafgelegen Oosten begeven, zich aan de gevaren van de reis blootgesteld, om lotsverbetering voor zich te verkrijgen.

De eerlijke ambtenaren vonden intusschen, indien zij eerlijk bleven, in den dienst van de Compagnie slechts een sober bestaan, de gehuwden leden bijna armoede. Niets was dus natuurlijker, dan dat velen op allerlei middelen bedacht waren, om zich voor de toekomst eenige spaarpenningen te vergaderen. Bijna niemand was daaraan geheel onschuldig, sommigen echter maakten het daarin bijzonder grof. Met die winsten, met hetgeen bovendien aan bezoldiging genoten werd, zochten de ambtenaren, hetzij door eigen handel, hetzij door het uitgeven van geld op interest of bodemerij nieuwe winsten te behalen, en omdat er destijds

geen instellingen van crediet in Indie bestonden, plaatsten de dienaren der Compagnie hun geld zeer dikwerf op interest bij de zoogenaamde vrijburgers, die dan met dat geleende kapitaal hun eigen handel dreven. Hieruit laat het zich verklaren waarom het opperbestuur in Nederland tegelijkertijd en bijna met dezelfde gestrengheid tegen den verboden handel der ambtenaren als tegen den zoogenaamden „gepermitteerden handel der burgerij of volkplanters” ijverde. Dat het opperbestuur, indien het meende, zonder van stelsel te veranderen, daarin te zullen slagen, aan Hendrik Brouwer de moeilijke taak opdroeg, van den verboden particulieren handel der ambtenaren streng te vervolgen en te vernietigen, was niet meer dan billijk en regtvaardig; maar het is moeilijker te begrijpen, welke beginselen het opperbestuur in de zaak van den „gepermitteerden handel” tot rigtsnoer nam. De geest, welke eenmaal de Kamer van XVII na de conferentien met Coen in 1623 en 1624 bezielde had, was lang vervlogen; het opperbestuur was nu in volle reactie tegen die denkbeelden. Alles voor en door de Compagnie scheen nu het wachtwoord te zijn geworden, en als men de bevelen leest, welke destijds naar Indie werden gezonden, dan staat het onbevangen oordeel en het nuchter verstand, waarmede men in onze dagen zulke belangen beoordeelt, verlegen om de vraag te beantwoorden: met welke bedoeling zond het opperbestuur der Compagnie dan toch handelskolonisten naar Indie; waarom maakte het velen zijner ontslagen ambtenaren en soldaten tot vrijburgers, indien het aan dezen tegelijk kapitaal en middelen van bestaan en handeldrijven bij den oorsprong afsneed?

Men treft, in de brieven der Heeren XVII van dezen tijd, eene geheele reeks van aanschrijvingen aan, die allen denzelfden geest ademen. Reeds in Maart 1630 schreef het opperbestuur aan de Hooge Regering, ten einde de geldbelegging der ambtenaren tegen te gaan: „dat op alle comptoiren van Indie bij „publicatie moest worden bekend gemaakt, dat voortaan geen

„vrije handelaars meer zullen worden toegelaten, dan die van reis tot reis speciale licentie hebben van den Gouverneur-Generaal Raden, en die onder eede verklaard hebben, dat zy geen goederen of gelden van anderen in hunne onderneming gestoken hebben, dan van zich zelven of van andere vrijlieden, op verbeurte van alle de goederen en bovendien onder bedreiging van straf.”¹ De grootste slag werd echter aan den „gepermitteerden” handel in Indie toegebracht, door het plakkaat, dat de Kamer van XVII in hare najaarszitting van 1631 vaststelde en bij aanschrijving van 23 November 1631 aan den Gouverneur-Generaal Specx ter afkondiging in Indie opzond. Bij dat plakkaat werd vooreerst bevolen, dat de vrijlieden alleen zouden mogen handelen en varen in Pegu, Bengale, Arrakan, in de bogt van Patani, in Kambodja, Siam, Koetsjin-sjina, Solor, Makasser en daár waar de Comp. niet handelde. In de meeste dier landen en plaatsen was te dier tijde de handel, door oorlog of om andere redenen, vervallen, de beperking stond dus bijna gelijk met een verbod. Eene tweede hoofdbepaling van dit plakkaat, was niet minder doodend voor de vrijhandelaars; dezen mochten voortaan nergens elders in Indie gevestigd blijven, dan te Batavia, Amboina of Banda. In Amboina en Banda had de Compagnie het monopolie der specerijen; zij was daar dus nageuoeg meester van den uitvoerhandel; want andere artikelen waren daar bijna niet. Die vrijheid was dus ook denkbeeldig, niets dan Batavia bleef er alzoo voor de vrijburgers open. Tegelijkertijd en bij dien zelfden brief van 23 November 1631, kreeg de Hooge Regering, die genoodzaakt was geweest eenigermate de behulpzame hand aan de volkplanters te leenen, wilde zij den handel der vrijburgers van Batavia niet geheel zien ten onder gaan, bovendien nog eene bitse aanschrijving in deze woorden: „Het schijnt wel dat de groote imaginatie en speculatie op het particulier welvaren van de stad Batavia, eenigen zooverre hebben getransporteerd,

1. Uitg. missive 14 Maart 1630.

„ dat alle de ordenen en placcaten jegens den particulieren handel
 „ geëmanceerd, volgens het sustenu van sommigen, niet na de
 „ letter geduid, maar bij den Generaal naar gelegenheid van
 „ zaken gemodereert behoort te worden, hoewel geen interpre-
 „ tatie gepermitteerd is, van de instructien en plakcaten. Met
 „ alle brieven hooren wij klagten, zoo over particulieren handel
 „ als over vrijen gepermitteerden. Wij zenden daartegen met
 „ alle brieven orders en zenden plakcaten om het voor te komen;
 „ waarom dan onze orders in deze niet naargekomen? waarom
 „ wordt daarover zoo gedisponeerd, dat niet alleen de burgerij
 „ van Batavia is gepermitteerd hare negotie op de kust (van
 „ Koromandel) te mogen doen, maar dat haar zelfs wordt toe-
 „ gestaan hare goederen met Compagnie's schepen daar heen
 „ te vervoeren? De negotie van de Compagnie verachttert daar-
 „ door, laat dan toch de klagten daarover eens ophouden.
 „ Meent gij. dat de burgerij zonder dien handel zich niet kan
 „ staande houden, *dan ware het beter, dat zoodanige burgerij*
 „ *niet op Batavia ware, want als één van beiden moet lijden, de*
 „ *Comp. of de burgerij, dan is het verre beter, dat de burgerij*
 „ *zich behelpt en lijde;* maar daar schort het niet aan, zij zoeken
 „ al te vroeg rijk te worden en dan zijn zij Indie moede. Laat
 „ ons dan toch geen verkeerde barmhartigheid gebruiken; maar
 „ wij moeten *vooreerst en alleen oogmerk hebben op den dienst*
 „ *en het proffijt van de Compagnie.*”

Moeijelijk had het opperbestuur met meer klaarheid den tweestrijd in het licht kunnen stellen, welke er bestaat tusschen de pligten van den regent en de belangen van den handelaar; wanneer de behartiging dier pligten en belangen aan ééne hand zijn toevertrouwd. Het zou geen barmhartigheid geweest zijn, indien de handel in Indie aan de krachten der burgerij ware overgelaten, zooals Coen had gewild; maar een gezond begrip van Compagnie's belangen. Op die wijze had Batavia groot kunnen worden en zich tot een emporium kunnen verheffen, waar de Compagnie zich had kunnen voorzien van de handels-

artikelen voor de Europeesche markt. Zij had dan een groot gedeelte van den kostbaren omslag van schepen, kantoren en eigen bedienden wijd en zijd over Indie verspreid, kunnen intrekken; zij zou dan veel minder blootgestaan hebben aan aanzienlijke verliezen, veroorzaakt door de handelingen van onbekwame of ontrouwe ambtenaren, wier handelingen, op die verwijderde plaatsen, niet altijd behoorlijk konden worden nagegaan.

Het was echter op dien tijd er verre van af, dat de denkbeelden van Coen, omtrent volkplanting en vrijen handel, nog ingang bij het opperbestuur vonden. Integendeel, men ergerde zich in Nederland er over, als de handels-kolonie, die men zelf in Indie geplant had, slechts eenigzins in bloei vooruitging.

Kleine uitgaven en rijke retouren was het eenige, wat men begeerde. Men zag het gaarne, dat de handels-kolonisten in aantal en vermogen verminderden. De instructie voor den Gouverneur-Generaal Brouwer en den Raad van Indie, droeg van dien geest de kenmerken. De tot hiertoe verleende huwelijks-giften aan de zoogenaamde Compagnie's dochters en de uitgeoefde premie voor uitkomende gehuwde personen, ingesteld om de volkplanting te Batavia te bevorderen, werden ingetrokken. Tegen pracht en praal werden kleingeestige bevelen gegeven, zelfs aan de vrijburgers het dragen van edelgesteente en passementwerk verboden. Het opperbestuur verlangde geen andere volkplanters, dan lieden zonder kapitaal en zonder middelen; „want om luyden te senden met middelen,” schreef de Kamer van XVII, „is geen apparentie, alsoo sulcx tot groot „verderf van 's Comp^s. negotie is strekkende.”

De Gouverneur-Generaal Speex en de Raad van Indie, hadden intusschen geaarzeld, om het strenge plakkaat van November 1631, tegen den vrijen gepermitteerden handel in Indie af te kondigen. Het misnoegen van het opperbestuur daarover was tot verholgenheid geklommen en de nieuwbenoemde Gouverneur-Generaal, Hendrik Brouwer kreeg den beslissende last

dat hij zonder uitstel dat plakkaat zou afkondigen. Op den 23sten September 1632, naauwlijks veertien dagen na zijne aankomst, voldeed Brouwer aan dat bevel en werd het plakkaat te Batavia afgekondigd. ¹

Het is opmerkelijk, dat de Gouverneur-Generaal Brouwer, nadat hij naauwlijks drie maanden in Indie vertoefd had, reeds tot een ander oordeel over den vrijen handel begon over te hellen; hij veroorloofde zich zelfs, in zijne brieven aan het opperbestuur, eene schroomvallige voorspraak voor den vrijen handel in kleeden, vooral op de kust van Koromandel, te doen hooren, in het belang der Compagnie zelve en geheel in den geest van het stelsel van Coen.

„Men sustineert,” zoo schreef Brouwer op den 1sten December 1632, „dat de Engelschen den geheelen Coromandelschen „kleedenhandel souden quyt syn geworden, byaldien UEd. de „vorige liberteyt aan de vrye luyden hadden gelieven te laten „behouden, waarvan UEd. sonder verschot van gelden (souden) „komen te profiteren, omtrent de 45 ten honderd, te weten „voor uitgaanden tol van Batavia 10 % en vracht 3 %; voor „uitgaanden tol op Coromandel 5 % en vracht 2 %; wederom „voor inkomenden tol te Batavia, het kapitaal vergroot op 1½, „komt 15 % en de vracht naar advenant de 3 %, is 4½ %; „wederom voor tol van uytvoeren van Batavia naar andere Indi- „sche kwartieren, alsoo de minste kleeden in Batavia gesleten; „maar meest uitgevoerd worden, 5 %, komt te zamen zonder „eenig voorschot van gelden 44½ %, zonder subjeet te zyn „aan beschadigdheid of verrotting, onverstandigen of ontrouwen „inkoop derzelver kleeden, onverkoopbaarheid van sorteringen, „gevaren van brand in pakhuizen en verscheiden andere incon- „venienten. Wyders dat UwEd. jongste plakkaat den kleeden-

1. Dit plakkaat is in het Rijks-Archief niet meer aanwezig; doch den inhoud er van, leert men kennen, uit de notulen der III. XVII, Nov. 1631 en uit van Dam, Handschrift R. A. 3de Bock, 20ste Cap., bladz. 343 sq. Zie verder hierachter N°. XXVII der gedr. stukken.

„handel sonderlinge prejudiciabel is, ten aansien UEd. daerby
 „gelieven te verbieden het varen op de plaatsen daar ze vele
 „getrokken zyn. Hierop mag men zeggen, dat de bedoeling
 „hiermede is, den diamanthandel te weren; doch men repli-
 „ceert, dat dit weinig verhindering kan geven, omdat de
 „diamanten toch publiek of in 't geheim kunnen worden inge-
 „bragt; want die voorwerpen kan men ligt bergen en Chine-
 „zen en Javanen zyn daarin zoo subtiel als eenig mensch, die
 „den aardbodem betreedt.” ¹

Maar onmiddellijk ontving Brouwer van de Kamer van XVII
 tot antwoord: ² „Wy hebben uit uwe discoursen gesien, hoe
 „de burglary van Batavia, door de jongste afgesonden plac-
 „caten, gediscourageert is, meenende alsoo niet te kunnen
 „bestaan, hetwelk wy seer wel aannemen, alsoo meer dan tyd
 „is, dat hun de vetste weiden, alwaar de Comp. behoorde te
 „grazen, ontzegd worden en derhalve na gedane examinatie van
 „de consideratien wederzyds in uwe missive vervat, verstaen wy
 „by onze ordre en resolutie daarop genomen te volharden.”

Geheel in strijd met dit, haar eigen beslist antwoord, schreef
 de Kamer van XVII, eenige weinige regels verder, in dien-
 zelfden brief aan de Hooge Regering: „Hetgeen by ons in het
 „debiteren van kleeden niet kan gedaan worden, behoort te
 „worden geaccordeerd aan de vrye luyden het is ook
 „onze meening niet geweest zoo precies in de woorden van de
 „plakkaten te inhereren, dat daarin geen ampliatio en limi-
 „tatie naar gelegenheid van zaken zou mogen worden ge-
 „maakt, mits blyvende by onze maxime en intentie, welke is,
 „dat ten principale de handel voor de Comp. mag worden
 „behouden, want als wy vrye luyden willen aanhouden, moe-
 „ten hun de middelen worden gesuppeditceerd om eerlyk met
 „haar familie te mogen leven.”

Onder de leiding van een opperbestuur, dat nu cens, onder

1. Zie verder den brief in zijn geheel onder N°. XXVII.

2. Uitg. Missive der III. XVII, dd. 19 Sept. 1633.

den invloed van een man als Coen, met zekere geestdrift vrijen handel en kolonien in Indie begeerde te stichten, dan weder heftig en gestreng den grondslag der Compagnie, den meest beperkten monopoliehandel verlangde te handhaven; maar tegelijkertijd zwak, toegevend en stelselloos; beide stelsels, den uitsluitenden handel der Comp., naast vrije luyden zonder kapitaal, wilde aanhouden, konden natuurlijk geen handelskolonien in Indie zich vestigen, veel minder zich ontwikkelen.

De opperlandvoogd Hendrik Brouwer geloofde dan ook weldra niet meer aan het welgelukken van zoodanige volkplantingen in Indie en in 1636 schreef hij aan het opperbestuur: ¹ „de „bedroefde exempelen van onse Bataviasche colonie, onder de „oogen van UwEd. hoogste regering, doen ons mistrouwen, dat „eenig considerabel goed progres door dezelve, in des Comps. „stand in Indie, zal te bekomen zijn.”

Het vraagstuk van volkplanting en vrijen handel in Indie bleef op deze wijze tusschen twee stroomen heen en weder geslingerd, tot dat het bij de beraadslaging in de Kamer der XVII over het nieuwe reglement op het beleid der regering in Indie van 1650, op nieuw ter sprake kwam; maar ook toen weder evenmin tot eene eindbeslissing kon geraken ².

Omtrent de gedragslijn, welke de Hooge Regering tegenover de vorsten van Java moest volgen, werd bij de nieuwe instructie van 1632 geen bepaald voorschrift gegeven; doch in de aanschrijvingen, welke het opperbestuur bij herhaling aan Hendrik Brouwer en den Raad van Indie toezond, treft men voortdurend de vermaning aan, om toch vooral eene vredelievende staatkunde tegenover Bantam en den Soesochoenan te volgen, zelfs om, indien de Compagnie daardoor den vrede kon verkrijgen of bewaren, den schijn aan te nemen van de minste te willen

1. Brief van 4 Januarij 1636 No. XXXII der gedr. stukken. Deze brief is zeer lezenswaardig, waarom wij er naar verwijzen.

2. Cf. Verslag aan den Koning uitgebragt door de Staatscommissie ingesteld bij Kon. besluit van 16 Junij 1857, no. 90, bijl. F, bladz. 137.

zijn, zoo slechts de verkregen regten der Compagnie daarbij niet werden verkort. De Gouverneur-Generaal Brouwer, zijn voorganger Speex en alle de raden van Indie, met uitzondering van Philips Lucasz, waren echter van meening, dat zulk eene staatkunde tegenover de Javaansche vorsten moeilijk gevolgd kon worden; maar dat men integendeel den vrede, althans dien met den Soesoehoenan, nooit op andere wijze, dan door vertoon van magt en door oorlog zou kunnen verkrijgen.

Bij zijne aankomst te Batavia, had Brouwer het Nederlandsch-Indisch bestuur in eene, zoo als hij zich uitdrukt, „teêre, „licht geraakte, doch vreedzame communicatie met Bantam” gevonden ¹.

Intusschen dreven de Bantamsche grooten en kooplieden handel op de eilanden Ceram, Ceram-Laut en Goram en voerden van daar specerijen uit naar Bantam, dat strijdig werd geacht met de monopolie-contracten door de Compagnie in den specerij-archipel gesloten en de door de Hooge Regering uitgevaardigde verbodsplakATEN. De Bantamsche regering wilde zich aan deze plakATEN en aan de contracten met derden gesloten, niet onderwerpen; de Gouverneur-Generaal daarentegen moest het verkregen monopolie der Compagnie handhaven.

Het was dezelfde oude strijd, reeds vroeger onder voorgaande landvoogden, vooral met de Engelschen gestreden. De Bantamsche handelsvaartuigen werden nu door de schepen der Compagnie aangehaald en voor goeden prijs verklaard; het gevolg daarvan was, dat in November 1633 de oorlog tusschen Bantam en Batavia weder uitbrak. Nadat de Pangéran van Bantam vruchteloos de schepen en goederen zijner onderzaten had teruggeëischt, deed hij den Nederlandschen Commissaris Pieter Fraussen met zijn gezin en den geheelén Comps. omslag te Bantam, onder sequester stellen. De vaart en gemeenschap tusschen Batavia en Bantam werden van beide zijden verboden en de vijandelijkheden hervat. Gedurende het bestuur van Hendrik Brouwer

1. Missive van 1 Dec. 1632.

werden nu ook verschillende togten tegen het gebied van Bantam ondernomen, onder anderen tegen Tanahara, tegen eenige dorpen op de kust der Lampongs en ook tegen de stad Bantam zelve, welke hevig door de Nederlanders werd beschoten; maar ook de zeemagt der Bantammers behaalde, door verrassing en overrompeling, van tijd tot tijd belangrijke voordeelen op de schepen der Nederlandsche Compagnie ¹.

De onvruchtbare onderhandelingen met den Soesochoenan, door middel van den regent van Samarang in 1630 aangeknoopt, hadden den Gouverneur-Generaal Speex niet ontmoedigd. Overeenkomstig de bevelen uit het moederland waagde Speex het andermaal, in betrekking met den Soesochoenan te geraken. Ditmaal zou de Lakhsamana, regent van Japara, bemiddelaar zijn. In de maand April van 1632 werd een gezantschap, aan het hoofd waarvan, de ontvanger Maseyck en de kommandeur Wagenveld waren gesteld, met geschenken naar Japara afgevaardigd; maar de uitkomst was nu nog ongelukkiger dan vroeger. Door de verklaringen en vriendschapsbetuigingen van den regent van Japara, die de witte vlag deed uitsteken, tot vertrouwen overgehaald, zonden de Nederlandsche gezanten, eerst het geschenk voor den Soesochoenan bestemd, daarna 25 Nederlanders onder de leiding van den onderkoopman Antonio Paulo naar land. Zoo wel van het geschenk, als van de Nederlanders maakte de trouwlooze regent zich meester. Hierdoor klom het cijfer der gevangen Nederlanders in handen van den Soesochoenan tot ongeveer vijftig. Van deze ongelukkigen, werd Antonio Paulo, in 1641, op last des Soesochoenans ter dood gebracht, vele anderen stierven door gebrek, de overigen tot een dertigtal versmolten, bleven meer als slaven, dan als krijgsgevangenen tot het jaar 1647 in de magt der Javanen. Slechts vijf rappe gasten zagen in 1635 kans, om na allerlei avonturen, in eene kleine prauw, van het zuiderstrand in zee te steken,

1. Zie de brieven van 1 Dec. 1632, 25 Dec. 1633, 27 Dec.—8 Januarij 1635 hierachter.

bij zuiden Java naar de Kokos-eilanden en van daar naar Bantam te ontkomen.

Het is nooit duidelijk gebleken, om welke redenen en met welke bedoeling dit verraad te Japara aan de Nederlanders is gepleegd. Zucht naar wraak over het tweemaal mislukken van de aanslagen des Soesoehoenan's tegen Batavia, schijnt daartoe, ten minste voor een gedeelte, aanleiding te hebben gegeven; want gedurende geheel zijn overig leven, heeft de Soesoehoenan Hagoeng, wiens hoogste eerezucht was, alleenheerscher over geheel Java te worden, het niet aan de Nederlanders kunnen vergeven, dat zij, door zijne legers voor Batavia te wederstaan, hem belet hebben, westelijk Java te veroveren en alzoo het doel van zijn eerezuchtig streven te bereiken. Om die reden zocht hij bij voortduring hulp bij de Portugezen te Malakka en Goa, die van hunnen kant deden wat zij vermogten, om den Soesoehoenan, door beloften van hulp en door geschenken tegen de Nederlanders op te zetten en te verbitteren.

Het nadeel dat de handel van Batavia door deze voortdurend vijandige gezindheid van den Soesoehoenan ondervond, was aanvankelijk niet gering; want oostelijk Java trok nu zijne kleden uit Malakka, in plaats van Batavia, waardoor Batavia tevens den aanvoer van rijst moest ontberen. Bovendien bleven de velden rondom Batavia steeds onveilig door zwermen van stroopers en moeskoppers, door den Soesoehoenan of door zijne regenten op zijn last afgezonden, zoodat de landbouw in de omstreken van de stad geheel belemmerd werd.

Ten einde afleiding naar eene andere zijde te doen ontstaan, was de Gouverneur-Generaal Brouwer reeds kort na zijn optreden er op bedacht, om de vorsten van Bali, waarvan de voornaamste, die van Beliling, tevens suzerain van Balamboeang was, tot het voeren van oorlog tegen den Soesoehoenan op te wekken. De Hooge Regering zond in 1633 met dat doel twee gezantschappen naar Bali, welke echter, zoo als Brouwer zelf in zijne brieven erkent, „aldaar naar des lands manier wel zijn

„ontvangen, gefestoyeerd ende getracteerd; maar niet zoodanig „afscheid en depêche becomen, als wy ons hier te Batavia wel „hadden geïmagineerd; want de grooten en principalen van „Bali collegialiter vergaderd zijnde, verklaarden ronduit en „opentlijk, dat zy er niet toe konden besluiten om den Mattaram „den oorlog aan te doen, dewijl sy zoowel met den Mattaram „als met ons in vrede waren.”¹

Er bleef dus geen andere weg open, dan die der onderhandeling, indien men ten minste aan de dringende aanmaningen van het opperbestuur, om toch de minste te willen zijn en den vrede met den Soesoehoenan te sluiten, wilde gehoor geven. Terwijl er betrekkingen met Bali werden aangeknoopt, waren de onderhandelingen met den Soesoehoenan, door tusschenkomst der regenten van de kustlanden, toch niet afgebroken. In den loop van het jaar 1633 had de regent van Tagal een Goezoerat en twee gevangen Nederlanders naar Batavia gezonden, met het verzoek, dat Nederlandsche afgevaardigden naar Tagal mogten komen, om over het herstel van den vrede te handelen. De Hooge Regering waagde nu nogmaals eene poging om in onderhandeling te geraken, zij zond met dat doel een Nederlandsch assistent, met den Goezoerat en de beide gevangen naar Tagal terug. De Nederlanders bleven zóo lang afwezig, dat de Gouverneur-Generaal zich alweder verraden achtte; totdat eindelijk de assistent, met de twee vrijgelaten Nederlandsche gevangenen en nieuwe afgevaardigden van den regent van Tagal, te Batavia terugkeerde. De regent liet alweder weten, dat een bepaald gezantschap met geschenken en brieven voor den Soesoehoenan van Batavia gezonden moest worden, en dat hij dan die gezanten naar de hofplaats geleiden zou. Na langdurige onderhandelingen, waarbij het aan wederzijdsche betuigingen van vredelievendheid niet ontbrak, en na veel weifelens besloot de Hooge Regering eindelijk, in het volgende jaar, tot het

1. Brieven van GG. en Raden dd. 7 Febr. en 15 Aug. 1633, onder No. XXVIII en XXIX hierachter.

zenden van zoodanig gezantschap. De kommandeur Jan van Brouchum vertrok nu als gezant met brieven en geschenken, in October 1634 naar Tagal, en kreeg in last om de verklaring af te leggen, dat de Nederlandsche Compagnie bereid was tot de erkenning van den Soesoehoenan als Keizer van geheel Java over te gaan, en bovendien tot het jaarlijks geven van eenige „cortesy, omdat de Nederlanders op zijn lant residentie genomen „hadden,” en eindelijk tot het betalen van een billijk rantsoen voor de Nederlandsche gevangenen. Verder kon de Hooge Regering niet gaan en toch bleef ook ditmaal de onderhandeling vruchteloos, omdat de regent van Tagal, waarschijnlijk op last van den Soesoehoenan, die een voor allen zichtbaar bewijs van leenhulde begeerde, hardnekkig bleef vasthouden aan den eisch, dat twee Nederlandsche gevolmagtigden aan land zouden komen, om in persoon de brieven, voorstellen en geschenken aan den Soesoehoenan aan te bieden, terwijl daarentegen de Nederlandsche gezant, op last van de Hooge Regering en uit wantrouwen, dat het verraad te Japara gepleegd, mogt worden herhaald, van zijne zijde, standvastig weigerde aan dit verzoek te voldoen. ¹

Na alle deze mislukte pogingen om in onderhandeling over den vrede met den Soesoehoenan te geraken, was Hendrik Brouwer in den aanvang van het jaar 1636, bij het eindigen van zijn bewind meer dan ooit in zijne overtuiging gesterkt, dat „de vrede met den Mattaram niet dan door vigoureuzen „oorlog kon worden bevorderd” en dat „daerby vooral in „consideratie moest worden gehouden, dat hoe meer Carthago „aan Rome inruimde, hoe meer hare staat was verzwakt.” ²

Inmiddels had even als zijn voorganger ook de Gouverneur-Generaal Brouwer ondervonden, dat het geen gemakkelijke taak was, de zeventien meesters in het moederland, die zich meer-malen, door ontevreden of teleurgestelde uit Indie teruggekeerde

1. Zie over deze onderhandelingen de brieven van 15 Aug. en 25 Dec. 1633 en 27 Dec. 1634—8 Jan. 1635, n°. XXIX—XXXI, der hierachter gedrukte stukken.

2. Brief van 4 Jan. 1636.

dienaren, lieten bepraten, naar hunnen wensch te dienen. Reeds sedert 1634 had hij zich bij herhaling het misnoegen en de berisping van het opperbestuur op den hals gehaald.¹ Hij behield dan ook de teugels van het bewind niet veel langer in handen, dan gedurende den tijd, waartoe hij zich verbonden had en gaf die, den 1sten Januarij 1636 over aan Antonio van Diemen, die reeds bij acte van surrogatie en substitutie der Heeren XVII, dd. 12 Februarij 1633, tot zijn vervanger was aangewezen.

Tot de grieven van het opperbestuur tegen Brouwer behoorde ook, dat hij geen middel had weten te vinden om den vrede met Bantam te bewaren, noch ook om dien met den Soesoehoenan te herstellen. De Gouverneur-Generaal van Diemen ontving, bij zijn optreden, op nieuw de ernstige vermaning uit het moederland, om toch eene vredelievende staatkunde te volgen.

De Gouverneur-Generaal van Diemen stemde echter geheel overéén met het gevoelen van zijn voorganger, omtrent de staatkunde, welke men tegenover de vorsten van Java moest volgen, en schreef aan het opperbestuur, dat hij de beschouwingen der HH. XVII niet kon deelen, dat hij hen aan den staatkundigen grondregel der Compagnie op Java moest herinneren, namelijk dat „uit Batavia's opgang volgt Bantam's ruïne en dat dus „uit het tegendeel belemmering van Batavia's progres moest „volgen;” en dat tevens niet uit het oog mogt worden verloren de „aangenomen maxime, dat men Bantam niet te klein „en den Soesoehoenan niet te groot mogt maken.”

De Hooge Regering te Batavia zocht niettemin zoo veel dit in haar vermogen was, te gehoorzamen aan de bevelen van het opperbestuur en liet door middel van Nederlandsche afgevaardigden en Chinesche kooplieden vredelievende mededeelingen doen aan de Regering te Bantam. Deze toenadering van

1. Cf. manuscript R. A. uitg. missiven der XVII dd. 2 Sept. 1634 en missivo Brouwer 4 Jan. 1636.

de zijde der Nederlandsch-Indische Regering, deed slechts de aanmatigende eischen der Bantamsche Regering stijgen. De toegang tot Bantam werd aan Nederlandsche gezanten ontzegd en door middel van Chinesche kooplieden werd het antwoord gebragt, dat indien de Hooge Regering te Batavia met den Pangéran van Bantam in vrede wilde komen, de vrije en onbekommerde vaart op Ceram, Amboina en Banda aan de Bantammers moest worden toegestaan; dat bovendien alle natien en vreemde kooplieden vrij en onbelemmerd door de Nederlanders, te Bantam moesten worden toegelaten en eindelijk, dat de Gouverneur-Generaal twee stukken grof geschut aan den Pangéran van Bantam moest geven, als vergoeding van geschut, dat bij het laatste beschieten van de stad was verongelukt.

Nadat de onderhandeling over deze voorwaarden eenigen tijd was voortgezet, liet de Pangéran van Bantam de twee eerste voorwaarden los; maar bleef aan den eisch om vergoeding van geschut vasthouden. Zonder de onderhandeling geheel af te breken, nam van Diemen nu toch eene meer teruggetrokken houding aan en liet hij intusseken niet na, door het verleenen van verlof aan den Pangéran om eenige op Ceram achtergebleven Bantammers van daar af te doen halen en door het uitdeelen van geschenken aan de hofgrooten, de Bantamsche Regering tot welwillendheid te stemmen. Het gevolg hiervan was, dat omstreeks de maand Julij van het jaar 1636 een stilstand van wapenen tusschen Bantam en Batavia werd gesloten en aan de onderzaten van beide partijen verboden, dat zij elkander te land noch te water, meer zouden beschadigen. De bekrachtiging van dezen wapenstilstand bleef echter nog drie jaren vertraagd, eerst tengevolge van een aanval door Bantamsche zeeschuimers op het schip van een Nederlandsehen vrijburger, daarna door het vertrek van van Diemen naar Amboina, alwaar de tegenwoordigheid van den opperlandvoogd hoog noodig was geworden. Eerst in de maand Maart van

1639 werd deze wapenstilstand tusschen Bantam en Batavia, op denzelfden voet als die van 1629, door het wisselen van geschenken, het over en weder zenden van gezanten en door openbare afkondiging bekrachtigd.

Niet weinig had tot deze vreedzame oplossing medegewerkt de vrees, welke de Pangéran van Bantam sedert eenigen tijd op nieuw voor den Soesoehoenan koesterde, omdat de vorst van Mataram grooten naijver tegen Bantam had opgevat, sedert de opperpriester van Mekka een heiligen standaard en den titel van Sultan geschonken had aan den Bantamschen Pangéran. Die naijver van Mataram bleek reeds door zichtbare teekenen. Het gebied van Bantam op Sumatra, werd door den bondgenoot van den Soesoehoenan, den vorst van Palembang, bedreigd en in den loop van het jaar 1638 liet de Soesoehoenan door zijnen regent van Tagal op nieuw zijdelings aan de Hooge Regering te Batavia aanbieding doen, om niet alleen den vrede te herstellen; maar zelfs om in eene offensieve alliantie te treden tegen de vijanden van beide partijen.

De Hooge Regering doorzag dadelijk, dat de Soesoehoenan, wiens leger in 1637 een voordeeligen krijgstogt tegen Balamboeng en het oosten van Java had volvoerd, nu weder een aanslag tegen Bantam en westelijk Java beraamde. Gouverneur-Generaal en Raden gedachtig aan den staatkundigen stelregel, dat Bantam niet te klein en Mataram niet te groot mogt worden, hielden zich tegenover die aanbiedingen van den regent van Tagal zeer teruggetrokken en sloten niettemin in 1639 den vrede met Bantam. De kooplieden der Compagnie vestigden zich nu ook weder binnen Bantam, de handel en het verkeer tusschen die plaats en Batavia werd op den ouden voet hersteld. In de laatste jaren was echter de uitvoerhandel te Bantam voor een groot gedeelte van aard veranderd, bijna geen peper werd meer in het Bantamsche gebied geteeld, daarentegen begon daar de suikerteelt op plantagien, door nijvere Chinezen aangelegd, meer en meer uitbreiding te verkrijgen. Het voorbeeld eerst te

Bantam gegeven, om suikerriet te planten, vond korten tijd daarna navolging te Batavia en ook in Japara, van waar reeds in 1639, 249 pikols suiker te Batavia werden aangebragt.

De vijandelijke verhouding tussehen Batavia en het rijk van Mataram had in den laatsten tijd veel minder nadeel dan vroeger aan Batavia berokkend. Aanvankelijk had de Soesoehoenan gemeend, dat hij, door de havens en kustplaatsen van Java gesloten te houden, de Nederlanders zou dwingen, om uit gebrek Batavia te verlaten. Zes jaren achteréén handhaafde de Soesoehoenan dat verbod van uitvoer uit zijn gebied; maar toen hij bemerkte, dat de Nederlanders zich toch uit andere landen de vereischte voedingsmiddelen wisten te verschaffen, hield hij aan zijn stelsel van afsluiting van Batavia, niet zoo streng meer vast en liet hij aan de regenten der kustplaatsen, aan Javanen en Chinezen oogluikend toe, dat rijst, boonen en zout naar Batavia werden uitgevoerd. In 1635 leverde Batavia voor het eerst sedert hare stichting, meer inkomsten dan het aan uitgaven in dat jaar gekost had. De handel der zoogenaamde vrijburgers, bleef wel is waar kwijnende, omdat er zoo als wij gezien hebben, onder de werking der beginselen van de Compagnie, voor den handel van bijzondere personen, slechts weinig plaats overig bleef; maar door Chinezen, Arabieren en andere oosterlingen, werd toch nevens den handel der Compagnie met hare eigen schepen, een niet onaanzienlijken handel gedreven. In het jaar 1638 werden er zelfs niet minder dan 2600 lasten rijst en 13455 pikols peper op die wijze te Batavia aangebragt. Ook de landbouw op de velden rondom Batavia, breidde zich langzamerhand uit, naarmate de stroopende benden, vroeger telkens op last van den Soesoehoenan afgezonden, allengs zeldzamer in de omstreken van Batavia zich vertoonden. Men legde zich vooral rondom Batavia toe op de teelt van klapperboomen, moeskruiden en suikerriet; ook de aanplant van indigo werd beproefd; maar met minder goed gevolg. Ook op het gebied van landbouw gaven de nijvere Chinezen weder het voorbeeld

en den eersten aanstoot. Inzonderheid breidden de koophandel, de zeevaart en de landbouw van Batavia zich uit, nadat in 1641 Malakka stormenderhand door de Nederlanders was veroverd, een wapenfeit dat aan de Portugezen de bekentenis ontlokte, dat Portugal, nu Malakka verloren was, geen Indie meer bezat en dat dan ook werkelijk aan Portugals gezag en handel in Oost-Azie en den Archipel den doodsteek gaf; maar dat daarentegen de magt, het aanzien en het handelsvermogen van de Nederlandsche Oost-Indische Compagnie, tot eene vroeger ongekende hoogte opvoerde ¹. De invloed der verovering van Malakka op den staat der Nederlandsche Compagnie in Oost-Indie, verbreidde zich in wijden kring en in velerlei rigting.

Reeds korten tijd na deze gebeurtenis deelde de Hooge Regering hare denkbeelden, over de vermoedelijke gevolgen daarvan en over de maatregelen, vooral betrekkelijk den koophandel, welke daaruit naar hare meening moesten voortvloeijen, mede aan het opperbestuur in Nederland.

Gouverneur-Generaal en Raden, in Indie meer bekend met het

1. Reeds kort nadat de algem. geoctr. Nederl. O.-Ind. Comp. was opgericht, deden de Bewindhebbers pogingen aanwenden om Malakka, door verovering in de magt der Nederlanders te brengen. Cornelis Matelief was de eerste, die het in 1606 waagde, dien sterken hoofdzetel der Portugezen te belegeren; doch hij werd gedwongen tot het opbreken van het beleg. In 1608 werd het andermaal door den admiraal P. Wz. Verhoeff beproefd, doch evenmin met goed gevolg. Herhaaldelijk, o. a. in 1623 en 1627, werden na dien tijd aanslagen tegen Malakka door de Nederlanders ondernomen en het vaarwater aldaar van 1636 tot 1639 onafgebroken door de scheepsmagt van de Oost-Ind. Comp. bezet gehouden. In het voorjaar van 1640 werd eindelijk de belegering van Malakka ernstig ter hand genomen, tot dat op den 14den Januarij 1641 Malakka, niet door verraad zoo als vele vreemde schrijvers vermelden, maar na dapperen aanval en mannelijke verdediging, stormenderhand door de zee- en landmagt der Nederl. Oost-Ind. Comp., onder bevel van Minne Willemsz. Kaertekoe werd ingenomen. Het is hier de plaats niet om in bijzonderheden over deze gewigtige, buiten Java voorgevallen, gebeurtenis te treden, ik mag den lezer verwijzen naar de zeer belangrijke monographie daarvan, door den heer P. A. Leupe geplaatst in de «Berigten van het Hist. Genootschap te Utrecht», 2de Serie, 2de deel, 1ste stuk, getiteld: «Stukken betrekkelijk het beleg en de verovering van Malakka op de Portugezen in 1640 en 1641, benevens het rapport van den kommissaris Schouten over den verleden en tegenwoordigen toestand dier stad, uit de papieren der voorm. O.-Ind. Comp., met plattegrond van Malakka.»

verleden van Malakka, dan de Heeren XVII in Nederland, gaven als hun gevoelen te kennen, dat in de nieuw veroverde handelsstad niet te streng aan het monopoliestelsel der Nederlandsche Comp. moest worden vastgehouden, dat de handel en de scheepvaart op en langs Malakka meer overeenkomstig de overleveringen van vroeger dagen en het stelsel der Portugezen, grootendeels aan de vrije beweging en de krachten van bijzondere personen, des noods onder heffing van matige tolregten konden worden overgelaten, zonder dat daardoor de bloei van Batavia wierd gestuit.

In den Decemberbrief ¹ van het jaar 1641 ontwikkelde de Hooge Regering hare denkbeelden voor het opperbestuur in deze woorden: „Door onze brieven en ordren naar Malakka gezonden „zullen UEd. grondig worden onderrigt, van wat gewigt deze „verovering is, welke belangrijke voordeelen daaruit voor de „Gener. Comp. in korten tijd te verkrijgen zullen zijn en die „van tijd tot tijd onder goede leiding staan te vermeerderen. „Daarom oordeelen wy het aanhouden van Malakka, waarop „wy UWEd. orders en advies verwachten, geheel noodig te „zijn ², alzoo de handel van de Maleische kust, zoo by zuiden als „by noorden Malakka, de overkust van Sumatra, Borneo's „noordzijde enz. aldaar zonder Batavia's progres te stuiten, „met groote voordeelen kan worden gevestigd en er met den „tijd tolgeregtigheid gevorderd kan worden van de Bengaalsche, Koromandelsche en meer andere vaartuigen, die zich op „den tinhandel toelleggen. Vooral is dese conqueste op waarde „te schatten, by aldien wy met Portugal in vrede komen, met „het oog op de nadeelen, die de Portugezen ons dan in den „handel zouden toebrengen, indien zy Malakka in vrede bezaten, waarvan nu weinig te duchten valt en dus ook de vrede

1. Onder het bestuur der O.-Ind. Comp. verstond men onder Decemberbrief nagevoeg hetzelfde, wat men in onzen tijd verstaat onder jaarlijksch koloniaal verslag.

2. Bij het opperbestuur was de begeerte om de Portugezen uit Malakka te verdrijven, grooter dan de overtuiging, dat het voortdurend bezit van en het gezag over Malakka voor de Nederl. Comp. voordelig zou zijn.

„ met hen des te geruster door ons kan gesloten worden, omdat
 „ wy van oordeel zijn en verstaan, dat dan ook van de Portu-
 „ gezen, die in dat geval in vrede Malakka zullen bezoeken en
 „ dat vaarwater naar Patane, Siam, Kambodja tot Macao, rustig
 „ zullen doorvaren, in Malakka dezelfde tolregten door ons zul-
 „ len worden geheven, welke zy vroeger aan den Koning van
 „ Spanje verschuldigd waren. Er zullen alsdan ook tusschen
 „ ons en de Portugezen goede reglementen op den handel moc-
 „ ten beraamd worden, opdat wy elkander den handel niet mo-
 „ gen bederven, noch de een boven den ander geprivilegieerde
 „ kwartieren bevare, want de handel der Portugezen hier te
 „ lande is van geheel andere natuur als die van de Compagnie,
 „ en het ware niet vreemd indien wy den handel in Malakka aan
 „ particulieren geheel openstelden, mits slechts voor de Comp.
 „ wierd voorbehouden de peper, de diamanten, de besoar, het
 „ goud, de amber, de paarden en een gedeelte van de tin. Wij
 „ zeggen alleen in Malakka, maar daartoe zou het dan ook
 „ noodig zijn, dat treffelijke partienliere personen, of hunne
 „ factors uit Nederland overkwamen, opdat aan den Portugees
 „ alleen, niet alle voordeelen toevielen; *want zeker is het, dat*
 „ *de Compagnie niet alles kan waarnemen, noch by vrede of ac-*
 „ *koord, aan den Portugees en de inwoners van Bengale, Koro-*
 „ *mandel enz. den kleedenhandel met fatsoen kan verbieden.* Wij
 „ zullen dan onze garnisoenen en de andere onkosten van Ma-
 „ lakka uit de inkomsten van tollën kunnen vinden, zooals de
 „ staat der inkomsten van Malakka, toen het nog in bloeienden
 „ stand was, ons duidelijk leert. In Batavia zou dan de handel
 „ op den ouden voet kunnen worden voortgezet en aan die van
 „ Java, van Sumatra's westkust en Borneo's zuidzijde, ten einde
 „ de consumtie op Java te bevorderen, de vaart op Malakka
 „ worden ontzegd, voor die kooplieden bovendien zou de handel
 „ op Batavia voordeelijker en gemakkelijker zijn, omdat zij drie
 „ vier en meer reizen daarheen kunnen doen, tegen slechts ééne
 „ reis in het moesson naar Malakka.

„Het ontzag en de eerbied, dat wy door deze conqueste behalen is niet alleen groot, maar baart ook voor Comps. volk „en middelen vaste en goede zekerheid.”¹

Alsof de grillige fortuin in tegenstellingen behagen schiep, kwam juist in Januarij van hetzelfde jaar 1641, bijna op hetzelfde oogenblik, waarop de Nederlanders in het verre Oosten, Malakka aan de Portugezen met geweld ontnamen, binnen 's Gravenhage de tijding aan, dat Portugal door eene onverwachte omwenteling, zich uit de handen van Spanje had los gewrongen en weder als zelfstandig koninkrijk onder Don Joan IV, was opgetreden. Korten tijd daarna werd die tijding bevestigd, door een aanzienlijk gezantschap van den nieuwen Portugeeschen Koning, die vrede en verbond aan de bijna vrijgevochten Nederlanden deed aanbieden.

Reeds op den 22 Junij 1641 sloten de Staten-Generaal der Vereenigde Nederlanden, met het herstelde koninkrijk van Portugal een traktaat van wapenstilstand voor tien jaren. Deze wapenstilstand werd dadelijk van kracht verklaard in Europa, maar voor „de gewesten in Oost-Indie en alle plaatsen en „zeeën, behoorende onder het district van het oetroy door de „Staten-Generaal aan de Oost-Ind. Comp. verleend, zou zij „eerst één jaar na de ratificatie in werking treden, of zooveel „vroeger als het traktaat in Indie mogt zijn afgekondigd.” De vijandelijkheden zouden dan terstond in Indie ophouden. Alle vorsten en volken van Oost-Indie die het zouden begeeren en in verbond met de Ho. Mo. III. of met de Ned. Oost-Indische Comp. stonden, zouden onder dien wapenstilstand begrepen worden. Overigens zou elk van beide partijen vrij en onbe-
kommerd blijven in zijne traktaten en contracten met Indische vorsten of volken gesloten, en zoude elk in Indie zijn gebied en de plaatsen in zijn bezit behouden op den voet van het „*Uti possidetis*”, ten tijde der afkondiging van het traktaat in Indie.²

1. Zie hierachter N°. XXXIX der gedr. stukken.

2. Cf. Aitsma, *Saken van staet en oorlogh*, 20ste boek, bladz. 730 en 21ste boek, bladz. 753, uitgave van 1669, folio.

Intusschen had de Hooge Regering te Batavia, vooral sedert 1637 weder aangevangen met ondernemingen tegen het gebied der Portugezen op Ceylon. Zij was te dien einde in een nieuw verbond met den Radja Singa van Kandia getreden, en weldra waren Battikalao, Triukonomale, Ngombo en ook Gale met de districten van Gale en Mature aan de Portugezen ontveldigd. Doch er kwam een keer in dien voorspoed; één der Nederlandsche bevelhebbers, Coster, werd door de Singhalesen vermoord, Ngombo werd weder door de Portugezen herwonnen en Radja Singa door hen verslagen. Juist hadden de zaken der Oost-Ind. Comp. op Ceylon eene minder gunstige wending genomen, toen het in Europa tusschen de Nederlanden en het weder onafhankelijke Portugal gesloten traktaat van wapenstilstand, in Indie bekend werd. Zoolang die tijding niet langs officieelen weg tot de Hooge Regering te Batavia gekomen was, weigerde deze dien wapenstilstand te erkennen; maar toen eindelijk het te 's Hage gesloten traktaat in behoorlijken vorm in Indie was afgekondigd, beging de Portugesche Onderkoning den staatkundigen misslag van op zijne beurt den wapenstilstand niet te willen aanvaarden, op grond van een opgeworpen verschuil over zekere grensscheiding op Ceylon. De vijandelijkheden werden dus voortgezet en de Hooge Regering te Batavia, de Nederlandsche bevelhebbers voor Goa en op Ceylon, die niet dan met weerzin de vijandelijkheden tegen Portugal hadden zien staken, maakten van de hun aangeboden gelegenheid ijverig gebruik, om alle de op Ceylon en in de wateren van Goa geleden verliezen te herstellen.

Eerst op den 11den November 1644, nadat de raad van Indie Joan Maetsuicker in plegtig gezantschap naar Goa gotten was, kwam eene capitulatie en voorloopige wapenschermsing voor geheel Indie tusschen de Nederlandsche Compagnie en den Portugeschen vice-rey tot stand, onder beding evenwel, dat de uitspraak over de gerezen geschillen aan de twee betrokken souverainen in Europa zou worden overgela-

ten. ¹ Die einduitspraak had in het volgende jaar plaats, in den vorm van een traktaat, dat op den 27sten Maart 1645 tussehen de gevolmagtigden des Konings van Portugal en van de Ho. Mo. Heeren Staten-Generaal te 's Gravenhage gesloten werd.

Na de verovering van Malakka; schreef van Diemen aan het opperbestuur, „de Mataram *moet* nu onsen vrunt worden”, en het duurde dan ook niet lang of die gebeurtenis deed inderdaad haren invloed op de verhouding tussehen de Hooge Regering te Batavia en den Soesochoenan gevoelen. Nadat de voorstellen van den Soesochoenan tot het aangaan eener of- en defensieve alliantie, door middel van den regent van Tagal aan den Gouverneur-Generaal te Batavia in 1638 gedaan, niet dan met veel terughouding waren aangehoord, bleven de onderhandelingen tussehen den Soesochoenan en Gouverneur-Generaal en Raden wel weder voor een tijd lang gestaakt, doch feitelijk scheen er sedert dien tijd een stilstand van wapenen te worden in acht genomen. „Te water noch te lande”, schreef de Hooge Regering, „wordt eenig onheil vernomen, de aanvoer van rijst uit „Java gaat geregeld, zoodat, om zoo te zeggen, wy in vrede „met den Mattaram leven, niets gebreekt er dan de relaxatie „der gevangenen.” ² De Soesochoenan werd bovendien elders bezig gehouden, hij maakte zich destijds meester van Balamboeng en van de geheele oostkust van Java en deed zelfs een inval op Bali. ³ Na afloop dezer krijgsbedrijven schijnt de Soesochoenan zijne aandacht weder meer op het westen van Java te hebben gevestigd, ten minste men vindt in 1641 berigt, dat hij toen de Préangerlanden weder deed bevolken en de Krawangsehe velden met veel rijst deed beplanten. Dat Hagoeng

1 Deze capitulatie te Goa op den 11den November 1644 tussehen Johan Maetsuycker en den vice-rey Joao da Silva Tello de Meuses gesloten, bevindt zich nog onder de traktaten in het Rijks-Archief; zij wordt door Kluit in zijnen Index Chronologicus niet vermeld.

2. Zie gen. missive 12 December 1641, n°. XXXIX.

3. Zie gen. missive 18 December 1639, n°. XXXVI.

omstreeks dien tijd, weder iets tegen Bantam of Batavia be-
raamde kan ook daaruit worden afgeleid, dat hij meer dan
vroeger naauwe betrekkingen met Palembang, den erfelijken
vijand van Bantam onderhield. De vorst van Palembang deed
zelfs eene hofreis naar Karta en werd aldaar door den Soesoc-
hoenan met groote eerbewijzen ontvangen. De invloed van Ha-
goeng werd zoowel te Palembang als in Djambi zóó groot, dat
het volk en de middelen der Nederlandsche Comp. niet meer
veilig op die plaatsen werden geacht. Toen eindelijk de Soe-
soehoenan, onder voorwendsel van den vorst van Palembang
huiswaarts te doen geleiden, eene aanzienlijke scheepsmagt naar
de oostkust van Sumatra zond, meende de Nederl. Indische
regering, dat het noodzakelijk was om den invloed van den
Soesochoenan aldaar te fnuiken en het ontzag voor de Comp.
te handhaven. Zij liet om die reden de scheepsmagt van den
Soesochoenan aantasten en uit die wateren verjagen. Hierdoor
kwam de vorst van Palembang weder tot rust, verliet hij de
zijde van Mataram om tot die van de Nederl. Comp. terug te
keeren.¹ Ook in de gebeurtenissen op Borneo, schijnt zich te
dezer tijde de woelige en heerschzuchtige Soesochoenan weder
te hebben gemengd, althans in 1641 wordt berigt, dat het rijk
van Martapoera hem in leen werd opgedragen.

De inneming van Malakka door de Nederlanders, bragt eel-
ter aan het gezag en den invloed van den Soesochoenan een
grooten slag toe. Malakka was het broeinest, waaruit voort-
durend haat en tegenstand tegen de Nederlanders werd aange-
stookt. Onafgebroken waren de betrekkingen geweest tusschen
Mataram, geheel oostelijk Java en Malakka, den hoofdzetel van
Portugals magt en invloed in den Archipel en op de kusten van
China. Nu die hoofdplaats onder het gebied der Nederlandsche
Comp. gebragt was, „deed deze verovering”, zooals de Hooge
Regering schreef, „vele Indische princeen ommesen en op hunne
„hoele zijn.” Voor een oogenblik meenden de Engelschen,

1. Zie gen. missive 23 December 1642, n°. XL.

meer vervuld met begeerte, dan toëgerust met magt, om de Nederlanders te benadeelen, dat zij de rol, welke de Portugezen van Malakka in den Archipel en op oostelijk Java hadden gespeeld zouden kunnen overnemen.

De president van de Engelschen te Bantam zond met dat doel in 1642 een gezantschap aan den Soesoehoenan, om hulde te bewijzen, geschenken en diensten aan te bieden aan den Javaanschen vorst, en tevens om het eiland Banka, van hem voor de Engelsche Comp. te verwerven, opdat eene vestiging der Engelschen op dat eiland, in de plaats zou kunnen treden voor de verloren stelling der Portugezen te Malakka.¹ De Engelsche gezant meende een middel te hebben gevonden om zich in de gunst des Soesoehoenans te dringen. Sedert lang koesterde de Soesoehoenan het voornemen om een voornaam Arabisch Imam, met eenige Javaansche priesters en hofgrootten en een kostbaar geschenk aan den opperpriester te Mekka af te vaardigen. Vroeger reeds had de regent van Tagal bij de Hooge Regering te Batavia aanzoek gedaan, of zij dat gezantschap naar Mekka op schepen der Nederl. Comp. zou willen doen overbrengen. Het Nederl. Indische bestuur hoopte voor dit dienstbetoon, waarop de Soesoehoenan grooten prijs scheen te stellen, de vrijheid der Nederlandsche gevangenen in ruil te verkrijgen; maar de Engelsche gezant ontnam alle uitzigt op de verlossing van de ongelukkige gevangenen langs dien weg, toen hij aan den Soesoehoenan het aanbod deed, van op een Engelsch schip het Javaansche gezantschap naar Mekka over te voeren. Gretig maakte Sultan Hagoeng van dat aanbod gebruik en de Arabische opperpriester met de overige Mahomedaansche priesters, Javaansche grooten en het geschenk voor Mekka, werden ingescheept op het Engelsche schip de

1. Dat certijds het rijk van Mataram suzeriniteit over Banka uitoefende, werd onlangs nog bewezen, door een piagem op Banka gevonden en vermeld in de notulen van de Bestuursvergadering van het Bataviasche Genootschap van kunsten en wetenschappen, dd. 28 April 1868, deel VI, blad. 36.

Reformation. De Engelschen hadden tevens niets verzuimd om den Soesoehoenan in zijne vijandelijke gezindheid tegen de Nederlanders te stijven.

Intusschen hadden Gouverneur-Generaal en Raden te Batavia door geheime briefwisseling met de gevangen Nederlanders in het rijk van Mataram, van deze intrigue der Engelschen berigt gekregen. De noodzakelijkheid om den weder opkomenden invloed der Engelschen op Java te stuiten, scheen aan de Hooge Regering te Batavia te dringend en de kans, om zich een waardig onderpand te verschaffen, voor de vrijheid der gevangen Nederlanders te gunstig, om zich lang en naauwgezet met beschouwingen over het volkenregt op te houden; het Engelsche schip de Reformation werd op last van Gouverneur-Generaal en Raden door Nederlandsche schepen opgewacht, aangeklampt, doorzocht en, hoewel niet zonder hevigen tegenweer der Javanen, werden de Arabische Imam, de twee andere Mahomedaansche priesters en het geschenk voor Mekka bestemd er uit geligt en naar Batavia overgebracht. De poging der Engelschen om invloed bij den Soesoehoenan te verwerven, werd hierdoor geheel verijdeld; de Hooge Regering hoopte nu tevens het middel in handen te hebben, waardoor de vrijheid der Nederlandsche gevangenen zou worden verkregen; maar de Soesoehoenan liet zich ook nu niet tot die invrijheidstelling bewegen; integendeel de voornaamste der gevangen Nederlanders, Antonio Paulo werd korten tijd daarna op last van Hagoeng ter dood gebracht.

De eerste staatsdienaar des Soesoehoanans, Ngabehi Djocro Antoko, zocht in een brief aan den te Batavia gevangen opperpriester, die nu ook voor zijn eigen leven bevreesd werd, de doodstraf aan Antonio Paulo gepleegd, te regtvaardigen, door de bewering, dat deze zich aan tooverij had schuldig gemaakt. Tevens opende de rijksbestierder in dien brief het uitzigt, dat de overige Nederlandsche gevangenen weldra zouden worden vrijgegeven. Die hoop werd echter nu evenmin als vroeger verwezenlijkt en het duurde nog drie jaren, eer eenige veran-

dering in de verstandhouding tusschen Batavia en den Soesoehoenan zich vertoonde. Gedurende dien tijd van stilstand en wederzijdsche terughouding, werd in 1644 eene gevaarlijke zamenzwering te Batavia ontdekt, waarin naar het gevoelen der Hooge Regering ook de Sultan van Bantam en de Soesoehoenan betrokken waren. Aan het hoofd van deze zamenzwering stonden drie personen, een gewezen kapitein der Javaansche bevolking van Batavia, een afstammeling uit het geslacht van den laatsten regent van Jakatra en nog een Javaan van minder aanzien. Deze drie hadden het voornemen opgevat om, ondersteund door 90 andere Javanen van Bantam en Batavia, den Gouverneur-Generaal van Diemen te vermoorden, binnen het kasteel en in de stad amok te maken en de stad dan in brand te steken. Bij het onderzoek van deze zaak, kwam het aan den dag, dat de zaamgezworenen sedert geruimen tijd verstandhouding hielden met eenige Javaansche hoofden in het Bantamsche en in het gebied van Mataram. De Hooge Regering meende, dat ook de Pangéran van Bantam en de Soesoehoenan zelve in deze zamenzwering de hand hadden gehad, hoewel dit uit het geregteijk onderzoek niet duidelijk bleek. ¹

De verwijdering tusschen Batavia en Mataram bleef voortduren, tot dat in 1646 onverwacht daarin eene wending kwam, tengevolge van den dood zoowel van den Gouverneur-Generaal van Diemen als van den magtigen Soesoehoenan Hagoeng. Op den 19den April 1645 overleed Antonio van Diemen en eenige maanden later, in de laatste dagen van ditzelfde jaar of in de eersten van het volgende, want met juistheid is dit niet bekend, stierf ook de groote tegenstander van het Nederlandsch gezag op Java, de Soesoehoenan Hagoeng Senopati. De opvolger van van Diemen was de zwakke Cornelis van der Lijn; de opvolger van Hagoeng de wreede, maar niet minder zwakke

1. Resol. GG. en Raden 29 Augustus 1644.

Soesoehoenan Mangkoerat. Wat de kracht tot hiertoe niet vermogt, zou nu de zwakheid volbrengen.

In de maand Julij 1646 verscheen te Batavia een gezantschap, door den rijksbestierder van den nieuw opgetreden Soesoehoenan afgezonden, met de verklaring dat de vorst van Mataram met vurige en opregte begeerte tot vrede was bezielde, dat de vrede ongetwijfeld tot stand zou komen en de gevangen Nederlanders in vrijheid zouden worden gesteld, indien slechts de Nederlandsch-Indische regering van hare zijde daartoe de eerste schrede wilde doen. De tijdelijke voorzitter van den raad van Indie, Cornelis van der Lijn, gaf aan dat aanzoek gehoor en zond 's Comps. ontvanger Sebald Wonderaer naar Samarang, vergezeld van den Arabischen opperpriester en de overige Javaansche gevangenen, en met al het geld en de geschenken, welke de overleden Soesoehoenan voor Mekka had bestemd. De Nederlandsche gevangenen, waarvan er nog 33 in leven waren, werden ditmaal werkelijk te Samarang losgelaten en tegen den Arabischen priester en de overige Javaansche gevangenen uitgewisseld. Kort daarop kwam een gezantschap van wege den Soesoehoenan te Batavia aan, dat zes punten voorstelde, als voorwaarden waarop de vrede tusschen de Nederl. Comp. en het rijk van Mataram zou kunnen gesloten worden.

Deze vredesartikelen behelsden: vooreerst, dat de Hooge Regering te Batavia jaarlijks aan den Soesoehoenan zou doen weten, welke kleeden en zeldzaamheden uit andere landen te Batavia waren aangekomen, en dat zij bovendien jaarlijks aan den Soesoehoenan een gezantschap zenden zou.

De bedoeling van den Soesoehoenan met dit artikel, was geen andere, dan zijne hoogheid en suzeriniteit tegenover de Nederlanders, door hen jaarlijks eene hofreize te laten doen, ten minste voor het oog der omliggende vorsten, te handhaven. De president en de raden van Indie zagen ditmaal in dit huldebetoon geen bezwaar en stemden onvoorwaardelijk in dezen eisch toe.

Het tweede punt stelde tot voorwaarde, dat indien de Soesoehoenan, eenige personen, hetzij priesters, hetzij anderen, naar verre landen wilde doen vervoeren, de Nederlanders die gezanten op hunne schepen zouden moeten overbrengen.

Dit artikel had de strekking, om den overvoer van gezantschappen en aanzienlijke pelgrims naar Mekka aan de Nederl. Comp. op te dragen. De Hooge Regering nam ook deze voorwaarde aan.

Bij het derde en vierde punt werd de invrijheidstelling van de gevangenen en de uitlevering van overloopers bepaald. Ook hiertegen bestond geen bedenking.

De twee laatste artikelen werden echter niet dan onder „limitatie en reserve” door de Hooge Regering aangenomen.

Bij het eerste van die twee, bij het vijfde, stelde de Soesoehoenan den onvoorzigtigen eisch, dat de Nederlanders hem te hulp zouden moeten komen tegen zijne vijanden; hij zou hetzelfde doen voor de Nederlanders. Het Ned.-Indisch bestuur nam dit punt slechts aan onder voorbehoud, dat de Nederlandsche Comp. hem alleen dan zou bijstaan tegen zijne vijanden, indien dezen tevens ook vijanden waren van de Compagnie.

Het zesde en laatste punt eindelijk, dat de gezanten van den Soesoehoenan voorstelden, behelsde de voorwaarde, dat alle kooplieden, welke tot het gebied des Soesoehoenans behoorden, zonder belemmering van de Nederl. Comp. vrij op alle plaatsen met hunne koopmanschappen zouden mogen varen en dat ook de Maleijers, die zich naar het gebied van Mataram begaven, daarin niet zouden worden verhinderd. Ook dit gewigtige punt, dat in naauw verband stond met de handelsbelangen der Comp. gaf de Hooge Regering toe; echter onder deze beperking, dat geen Javanen naar Amboina, Banda of Ternate zouden mogen varen, en dat die welke naar of langs Malakka hunne reize namen, Nederlandsche passen moesten hebben.

Op deze voorwaarden werd de vrede voorloopig te Batavia gesloten en nu zond de Hooge Regering op nieuw een plechtig gezantschap, met rijke geschenken, naar het hof van den Soe-

soehoenan, ten einde dien vorst te begroeten, de geteekende vredesartikelen aan te bieden en de ratificatie er van te bekomen. Voor de derde maal kwam nu in den aanvang van 1647 een gezantschap van den Soesoehoenan Mangkoerat te Batavia aan, dat behalve brieven en geschenken aan den Gouverneur-Generaal, ook de verlangde ratificatie van het vredetraktaat, door den Soesoehoenan, overbragt. ¹

Intusschen was ook een nader traktaat van vriendschap en tienjarigen vrede tusschen het Nederl.-Indische bestuur en het rijk van Bantam tot stand gekomen. Wel was reeds in 1639 de vrede met dat rijk getroffen; maar er was toen geen melding gemaakt van voorwaarden; men had zich bepaald tot de afkondiging van den vrede in onbepaalden vorm, op den voet van dien van 1629.

Kort vóór zijn dood, in 1645, was de Gouverneur-Generaal van Diemen op nieuw in onderhandeling getreden met de beide Sultans van Bantam.² Cornelis van der Lijn en de raad van Indie zetten het aangevangen werk voort; er werden vredes-artikelen ontworpen, die weldra door beide partijen werden goedgekeurd en bekrachtigd. Die artikelen behelsden de voorwaarden, dat men aan elkander alle vlugtelingen, uitgewekenen en overloopers zou uitleveren en dat men „elkander als oprechte vrienden „in alle zwarigheden, die aan één van beiden mogten over„komen, behoorlijk bijstand en hulp verleen en zou.” ³ Dat dit

1. Zie hierachter de gen. missive dd. 15 Januarij 1647; de missiven van GG. en Raden van Indie, aan Toemenggoeng Wiro-Goeno, dd. 19 Julij 1646; aan den Soesoehoenan zelve, dd. 25 Oct. 1646; nog eene missive aan Wiro-Goeno, dd. 25 Oct. 1646, en eindelijk nog eene missive van den GG. aan den Soesoehoenan, dd. 4 Febr. 1647, No. XLVIII—XLVIII* der gedrukte stukken.

2. Het blijkt uit de stukken, dat omstreeks dezen tijd het bestuur over Bantam door twee vorsten gevoerd werd; door een ouden en een jongen Sultan.

3. Zie hierachter missive dd. 17 Dec. 1645 en het contract van vrede in resol. GG. en R. dd. 2 en 13 Sept. 1645, No. XLVI en XLVII.

Indien men Valentijn in zijne beschrijving van Bantam (Bantamse zaken) vergelijkt, met hetgeen de onuitgegeven stukken van het Kol. Archief ons berigten, dan bespeurt men, hoe weinig betrouwbare mededeelingen Valentijn geeft.

verbond slechts gedurende tien jaren van kracht zou zijn, schijnt daaraan te moeten worden toegeschreven, dat het den regtzinnigen Islamiet niet geoorloofd is, voor altijd zich tot vrede en vriendschap jegens een Kaffir te verbinden.

Zoo was dan nu eindelijk na een schier onafgebroken strijd van bijna 30 jaren (1619—1647) het Nederlandsch gezag in vrede te Batavia gevestigd.

Die vestiging der Nederlanders op het grondgebied van het eiland Java was nu niet meer alleen een feit, zij kreeg nu ook een *regt* van bestaan, door de plegtige verbonden, welke de twee aanzienlijkste vorsten van Java, de Sultan van Bantam in het westen, de Soesoehoenan, de magtige gebieder in het oosten des eilands, met de Hooge Regering te Batavia hadden gesloten.

Nu kon Batavia zich rustig en in vrede ontwikkelen; maar nu ook was de eerste schrede gezet, op den weg, die de Nederlandsche Compagnie, ook zelfs tegen haren wil, leiden zou tot uitbreiding van het Nederlandsch gezag op Java; want naauwlijks 30 jaren later beriep zich de Soesoehoenan op het 5de artikel van het in 1646 gesloten vredetraktaat en verzocht hij van de Hooge Regering te Batavia hulp tegen zijne vijanden. Reeds bij die eerste gelegenheid breidden het grondgebied der Compagnie en het Nederlandsch gezag op Java zich uit.

Meer nog dan op Java zelve waren daarbuiten, onder de leiding van Antonio van Diemen, de magt en de luister der Oost-Indische Comp. verhoogd, hare staatkundige en handelsbetrekkingen uitgebreid; was hare invloed versterkt. Op Ceylon hadden de Nederlanders vasten voet en belangrijke handelsvoordeelen verkregen; daaruit ontwikkelde zich meer en meer de handel op de kusten van Koromandel en van Malabar. Met Perzie, Soeratte en Hindoestan werd een levendig verkeer onderhouden. Malakka was voor de wapenen der Nederlanders gevallen, diensgevolge moesten onvermijdelijk de invloed en de handelsbetrekkingen der Nederlandsche Comp. zich versprei-

den over Sumatra en de omliggende kusten en eilanden. Zelfs uit de binnenlanden van Achter-Indie kwamen gezantschappen naar Batavia. Gewigtig voor den handel met China, Japan en een groot gedeelte van de Indo-Chinesche zee, was vooral in den laatsten tijd, de bezetting van het eiland Formosa geworden.

Het gezag der Compagnie deed zich ook door de wapenen, meer en meer over dat eiland, over het nabijgelegen Gouden Leeuws-eiland en over Quélang gelden. In Japan was, wel is waar, de handelskring der Nederlanders beperkt binnen de grenzen van Desima; maar ook binnen dien engeren kring, dreef de Comp. een voordeeligen handel, waartoe zij met uitsluiting van alle andere Europeanen de vergunning behouden had. De vorsten en volken op de Molukken en inzonderheid op het eiland Amboina, die tegen het wanbestuur van eenige opvolgende Nederlandsche landvoogden, in verzet waren gekomen, waren door de ijverige zorgen van van Diemen weder tot rust gebracht. Het gezag en de kracht van het monopoliestelsel der Comp. in die specerijgewesten, werden door van Diemen nog meer uitgebreid en versterkt. Roemrijke ontdekkingsstogten, door de Nederlandsche namen van Tasmania, Nieuw-Holland, Nieuw-Zeeland en van Diemensland vereeuwigd, werden op last van van Diemen ondernomen, terwijl onbestemde geruchten van een onuitputtelijk goudland ten noorden van Nieuw-Spanje en ten oosten van Japan gelegen, hem lokten tot uitzending van schepen, om het in onze dagen eerst als goudrijk bekend geworden Californie op te zoeken. ¹

Wel verre dat deze uitbreiding van gezag, dat alle deze

1. Zie over de ontdekking van het Zuidland o. a.: *De reizen der Nederlanders naar het Zuidland of Nieuw-Holland in de 17de en 18de eeuw*, door P. A. Leupe. Amsterdam, 1868, bij de Wed. G. H. van Keulen. — Het eerste bericht omtrent Californie als goudland werd door zekeren Willem Verstegen, in 1635, schriftelijk aan de Hooge Regering te Batavia medegedeeld; dat bericht berust nog in het Rijks-Archief. Ingek. brieven uit Oost-Ind. portef. 1. 1635.

ondernemingen door van Diemen aangevangen of voortgezet, nadeel toebagten aan de geldmiddelen in *Indie*, toonden de boeken in *Indie*, jaarlijks belangrijke overwinsten aan. ¹

De stad Batavia stond niet meer ten laste van de Compagnie, zij dekte zelve hare kosten, met elk jaar nam zij in bloei en uitgestrektheid toe; waar vroeger leguanen en krokodillen verblijf hielden, zag men nu grachten aangelegd, steenen huizen verrijzen, eene school op de Tijgersgracht gesticht, een kerk op kosten van van Diemen zelve gebouwd, en buiten de wallen en grachten werden de bosschen omvergehaald, de djatiboomen tot timmerhout verwerkt, de velden onder ploeg en patjol in kultuur gebragt en door Chinezen en Europeanen met rijst en suikerriet beplant. De onveiligheid van Batavia's omstreken had opgehouden, politie en justitie beschermden ook hem, die buiten Batavia zijne woonplaats koos. De verspreide verordeningen, welke in den Nederlandsch-Indischen staat van kracht waren, werden op last van den Gouverneur-Generaal en Raden van *Indie* bijéénverzameld, naar de onderwerpen, waarop zij betrekking hadden, gerangschikt en onder den titel van *Bataviasche Statuten* tot één geheel te zamen gevoegd. ²

Slaan wij nu een blik achterwaarts en zien wij terug op de dagen, waarin de eerste scheepstogten naar *Indie* werden ondernomen, toen Spanjaarden en Portugezen, schier alvermogen in *Indie*, de Nederlandsche scheepvaarders met zeeroovers en vrijbuiters gelijk stelden; hoe groot was dan de zegepraal na eene worsteling van ruim 50 jaren. De vijandelikheden tegen den oudsten vijand der Compagnie waren gestaakt, omdat het naauwlijks herstelde Portugal vrede en vriendschap te 's Gravenhage

1. In *Indie*; want in Nederland sloten de boeken meestal met een kwaad slot.

2. De statuten, keuren en ordonnantien, bijééngebragt op last van den Gouverneur-Generaal Antonio van Diemen ende Raden van *India*, dd. 1 Julij 1642, zijn door wijlen den hoogleeraar S. Keyser, in druk uitgegeven in het zesde deel, 6de stuk; nieuwe volgrees, n°. 1863, van de *Bijdragen tot de taal-, land- en volkenkunde van Neerl.-Indie*, uitgegeven door het Kon. Instituut van taal-, land- en volkenk. v. N.-I.

was komen afbidden; het fiere Spanje, dat weleer de Nederlanders als kaaskoopers en kramers verachtte, stond nu gereed om dat vrijgevochten volk als onafhankelijke natie en als arbiter in Europa te erkennen, en de overige Europesche mededingers in Indie; zij waren teruggebragt tot een toestand van volkomen magteloosheid.

Toch lagen achter al dien glans en luister, in de schaduw, kiemen van bederf verscholen, die wel langzaam, maar éénmaal toch zeker, zouden opschieten. Zij sprooten voornamelijk en in de eerste plaats voort uit den grondlaag, waarop het geheele gebouw der Compagnie was opgetrokken, uit het bekrompen stelsel van monopolie en geheimhouding, waaraan in Nederland met hand en tand werd vastgehouden. Dat stelsel was op den duur, de toekomst zou het leeren, onhoudbaar; nu reeds bleek dit uit den algemeenen finantieelen staat der Compagnie, welke te midden van voorspoed en hoewel er prachtige dividenden werden uitgereikt, op negen boekjaren er zeven met een kwaad slot aanwees.¹ Maar het kwaad sproot ook, voor een gedeelte ten minste, voort uit de handelingen van hen, die met de toepassing van dat stelsel waren belast.

In de vergadering der Zeventien Bewindhebbers en in de verschillende Kamers van de Compagnie, bij wien te zamen het opperbestuur in Nederland berustte, onthak het in den regel aan vaste beginselen van bestuur. Er heerschte zekere voorliefde voor kleinigheden, er was weifeling, zucht tot geldverspilling, weelderige inrigting, dikwijls ook tot bevordering van eigen of plaatselijke belangen, bijna altijd eene kwalijk geplaatste toegevendheid voor ingeslopen misbruiken. Daarentegen koesterde men, juist omdat er gemis was aan openbaarheid, veeltijds wantrouwen en achterdocht jegens de Hooge Regering in Indie en zeker de ambtenaren der Compagnie, bedienden noemde men hen destijds, gaven in Indie niet zelden aanleiding

1. Zie hierachter den staat onder n°. XLIX.

tot zoodanige gevoelens van mistrouwen. Als men de handelingen dier ambtenaren, voor zooverre dat mogelijk is, in de archieven der Compagnie naspoort, dan ontdekt men te dikwijls bij die ambtenaren gemis aan zedelijkheid en gebrek aan eerlijkheid, somtijds zelfs bij de hoogstgeplaatsten onder hen. Men treft er bovendien afgunst, naijver, twist en tweedragt onder hen aan, zelfs tusschen de leden der Hooge Regering. Daarenboven ontbrak aan de Nederlanders in Indie, met uitzondering van eenige weinigen, voldoende kennis van de taal, de zeden, de gewoonten en de behoeften der inlandsche bevolking, op wie zij bovendien als regtzinnigen Christenen meenden met minachting te mogen nederzien. Miskenning en verwaarloozing van de belangen der inboorlingen waren destijds het algemeene kenmerk van de Europeesche staatkunde in overzeesche bezittingen of volkplantingen en aan dat kwaad heeft ook de Nederlandsche Compagnie haar aandeel gehad.

Hoewel ook in Indie de kerkelijk-godsdienstige vormen naauwgezet werden in acht genomen en in de officieele brieven „de zalvinge des woords” niet achterwege bleef, was er een te algemeen gebrek aan die dieperliggende levensbeginselen, waaruit waarachtige liefde en belangstelling van den mensch in de menschheid, pligtsbesef en pligtsbetrachting, onkreukbare trouw en eerlijkheid voortspruiten. Waar die levenssappen worden gemist of niet in voldoende hoeveelheid aanwezig zijn, kan geen maatschappij, onder welke luchtstreek ook, op den duur blijven bestaan, veel minder zich gezond ontwikkelen.

- I. Notulen van het verhandelde, tusschen de vergadering van de XVII Bewindhebbers der Gen. O. I. C. en den afgetreden Gouverneur Generaal Jan Pietersz. Coen, over het herstel der zaken van de Comp. in het algemeen en meer bijzonder over de invoering van een gewijzigd stelsel van handel en bestuur. 1623—1626. —
-

VERGADERING VAN DE KAMER DER ZEVENTIEN.

Adj., 9 October 1623.

De Hr. Gouvern. Gener. Coen, verschijnt ter vergaderinge ende wert bij de Seventhiene verwillecompt, is daerna op het versoek van den heer president bij den hr. genrl. het rapport begonnen, waerinne des anderen daechs is gecontinueert, insgelycx op Woensdach den 11den Octobris en nae veel discoursen over en weder is op Donderdach den 12 Octobris, in deliberatie gelegt het vertooch van den Hr. Gouvern. Generl. Coene, 't welk syne E. deed tot redres van des Comp'. saecken in 't generael soo in Indie, als by consequentie hier in Nederlandt: zijnde het voorstel van Syn Ed. dat 't selve redres soude zyn te bevorderen door *vier* saecken principalyck. ¹

Eerstelyck: door eene goede generale effectuele mesnagie in Indie, in alle oncosten en lasten die de vereenichde Comp. op desen voeth tegenwoordich is dragende, te weten aen huyshouding en montecosten, aen soldye, aen reparatie en onderhoudt van schepen, aldaer in Indien, aen fortificatien en aen schenckagien, die veel meer jaerlycx nu comen te bedragen, als de geheele avance, die aldaar in Indie jaerlicx can werden gedaen by den binnenlantschen handel, by de prinsen op den vyant en by het tegenwoordich incomen van de landen en plaetsen door de Comp. aldaer gepossedeert in souverainiteyt, waerdoor de capitalen, die jaerlicx uyt Nederlandt gesonden worden, ten

1 Cf. Deel I (IV), bladz. 279 en 284 en de noten aldaar en bladz. CXXXIX.
V. 1

deele mede werden geconsumeert en de comp. gedurichlyck door de groote lasten, hier in Europa te dragen en door de weynige consumptie van vendible retouren soo werdt beswaert, dat sonder andere maniere van handel ofte directie, de comp. verachterende soo hierin Nederlandt als in Indie, eyndeling tot een finale ruine soude comen te vervallen. Om 't selve voor te comen en ter contrarie de comp. te brengen in een gewenschten en geluckigen staet, soo in 't regard van de Comp. selfs, als mede in 't regard van de regering deser geunieerde Nederlanden, soo proponeert de heer Gouvern^r. Generl. Coen dry ofte vier principale middelen tot remedie: eerstelyck de voors. generale mesnagie in d'oncosten van Indien soos vooren is geseght en dat die werden gepractiseert aen de minste en aen de meeste, sonder daervan te excipieren de respectieve gouverneurs van de provintien, de directeurs, raden van Indien, nochte oock mede selfs de persoon van den Gouvern^r. Genrl. van Indien, daar toe hier uyt het land ordre ende autoriteyt gesonden sal worden.

Ten tweede, proponeert S. E. d'aenplantinge van de Colonien en peuplatie van de landen, 's Companies souveraniteyt toebehoorende en by name Batavia ende de landen van Jacatra, Amboina ende Banda en dat dese peuplatie moet geschieden met vrye luyden en met slaven; dat de slaven in Indien vereregen cunnen worden 't sy by coop of by oorloge en dat de vryluyden sullen syn of Indiaensche natien of Nederlanders, die beyde aangeloct en daertoe genoodicht dienen te werden by goede conditien, concessien, liberteyten en privilegien, en alzoo voornamentlyck noodich is, dat vele Nederlanders in Indien becomen mochten werden, soo om den staet door haer te versekeren, de principale ambten te bedienen, voorgangers te zijn van andere vryluyden, om de slaven te gouverneren in goede ordre tot hun eygen proffyt en welstandt van de Comp. in alderhande aerbeyt, hantwerck en neeringhe, enz., en om vele Nederlantsche familien nae Indien te loeken, proponeert S. E. *dry middelen: eerste-lyk*, dat alle de officieren varende nae Oost-Indien met de Comp. schepen haer vrouwen ende kinders sullen gehouden syn mede te nemen; van gelycke dat sooveel vryluyden met haere vrouwen en kinderen buyten maentgelden met des Comp. schepen jaerlicx (naar Indie) werden gevoert, als eenichsins doenlyc is; doch alsoo op die maniere niet genoech familien in Indie vereregen connen werden soo

proponeert ten dien eynde voor *het tweede middel*, dat het een yeder uyt deze Nederlanden onder den eedt, artykelbrieff en conditien van de Comp. met haer eygen particulier schip off schepen sal vrijstaan met licentie van de Comp. na Oost-Indien te varen, mede nemende al sulcke waeren als haer by de Comp. geacordeert sal worden, en voor *het derde middel* proponeert, dat alle inwoonders van Batavia, Amboyna en Banda het vry sal staen met haere schepen en capitelen voor haer particulier te handelen en te negotieren, tsy in eenige quartieren van Indie alleen, ofte oock overal soo als 't best geraden sal wezen, mits dat sy geen retouren naer Nederlandt of Europa sullen mogen senden, maer deselve vercoopen aen de Nederlantsche Comp. aldaer tot een seeckeren prijs en mits dat sy betalen behoorycke tollen en lasten als na coustume, 't welck de hr. Gouvern. Generl. Coen met verscheyden redenen verthoont, dat can geschieden zonder prejuditie ende sonder schade voor de Comp.; maer ter contrarie tot versekerheyt ende groot voordeel van de Comp. want dat interim by de Comp. den binnenlantschen handel mede nevens de vryluyden, sal waergenomen werden sooveel als noodich is; want datgene de vryluyden coopen, aldaer aen de Comp. sal moeten by deselve overgelaten worden tot eenen civilen en gestelden prijs; want dat door dese vrye navigatie en binnenlantschen handel voor de vryluyden, veel familien naar Indie aengeloeckt werdende, de plaetsen sullen worden gepeupleert en 't incomen van 't landt sullen vermeerderen uyt de tollen, impositien en andere voorbaten, invoege dat uyt deselve incomen *alle d'oncosten van Indie* sullen connen worden daeruyt betaelt met avance en overschot, sulcx dat daerby sonder comparatie veel meer gewonnen sal worden als verloren, by 't missen van den binnenlandschen handel, waerdoor Syne E. verscheyden voordeelen aenwyst; *ten derde*, tot redres van den staet van Indie, de bevorderingh van den Chineschen handel, waertoe nu alreede een fort in Pehoe op d'eylanden Piscadores, recht over Chincheo is begrepen, dat daertoe bequaem en sullisant is, soodat in d'een maniere of d'andere voorseker de handel van China voor ons becomen sullen, daerdoor alsdan dese naervolgende voordeelen becomen sullen, te weten: vermeerdering van den binnenlandschen handel in 't coopen en vercoopen aen de Chinesen, vermeerderingh van de jaerlyxsche retouren naer Nederlandt in verscheydenheyt van Chinesche waren, het voordeel en profijt van den

handel met Chinesche waren op Jappon en door geheel Indien met seer goede avance, en eyndelingh dat daerdoor den handel van de Portugesen uyt Maccau en der Castilianen uyt Manilha t'eenmael ge-ruineert sal werden, waardoor de Molueques by den vyandt verlaten sal moeten worden etc., waardoor de Comp. de proffytten en het land groote eere sal becomen. Nae examinatie, verscheyden discoursen en debatten over en weder is bij de seventhiene (na voer-gaende advis der hoofdparticipanten ter vergaderinghe comparerende;) geresolveert by provisie, dat by den advocaet van de Comp. sullen ingestelt worden de propositie met de middelen bij den Heer Gouverneur Generaal ter vergadering voorgedragen tot concessie van de opening van den binnenlandschen handel voor de vryluyden, die van hier na Indien gaan en in Indie in de Colonien resideren sullen, etc. en daer-nevens een deductie van de difficulteiten bij de Seventhienen gemoveert tot examinatie en debat van voors. propositie, 't welck alle aen de respec-tive cameran toegesonden sal werden, om daervan een pointet van be-schryvinge te maecken ter naester vergadering van de Seventhienen, op-dat de gecommiteerden van de Comp. daarop mogen comen volcomentlyck geïnstrueert en geauthoriseert om des goetvindende nae communicatie aen haare Ho. Mo. en aen Syne Prinselycke Excell. daerin te be-sluiten, ten meesten dienst van de Ver. Oost. Ind. Comp. en verder dat in de naeste brieven, nae Indien te senden met het jacht Tortel-duyf, sal aengeschreven werden aen den provisionelen Gouv. Gen. en de raden van Indien, dat sy den vryen handel niet verder of op geen ander plaetsen vooralsnoech sullen hebben open te stellen, als voor sooverde by den h^r. Gnl. Coen op syn E. vertreck is geconce-deert tot dat hierop van dese vergaderinge sullen becomen naerder advys en dat in den handel op de kust aen de vryluyden geaccor-deert goet reglement en order geraempt werde, ten eynde de Comp. buyten alle schade geconserveert blijve; en op het pointet van de mesnage in Indie, dat gelast werde daermece te continueren en deselve by alle middelen te bevoordereu in 't regardt van allen en een yeder, niemant oock uytgesondert volgens de particulariteyten alreede verstaen ofte noech te vernemen by den H^r. Gouvnr. Gnl. Coen; *ten derde*, aengaende peuplatie van Batavia, Amboyna en Banda met vryluyden en slaven, dat de Gouvernr. Generael en Raden van Indie met de beste middelen en manieren daerin sullen hebben

voorts te procederen mits dat men goede Sorge drage en opsicht neme dat de Comp. daerdoor niet en werde beschadicht nochte in peryckel en come van haer staet en plaetse, daer de voors. Indiaansche vryluyden en slaven in groot getal nedergeseth sullen worden, insonderheyt in 't regardt van Chinesen, dat eene groote machtige natie is, die nau d'een aen d'ander is hangende, en eyndelingh aengaende 't verwoorderen van den Chinesen handel, dat daer inne alle debvoir en middelen gebruyckt werden by continuatie van 't desseing in Pehou alreede begonnen en op d'ordre by den hr. Gouvnr. Genrl. op Syn Ed^e. vertreck in Indie gelaten.

VERGADERING VAN DE KAMER DER ZEVENTIEN.

5 Mei en volgende dagen, 1624 (7^e punt van beschrijving.)

Syn gelesen het reglement van den Heer Gnrael. Coen ende consideration daerop schryftelyck ingestelt ende verstaen dat men daervan copie sal geven aen de hoofdparticipanten, onder belofte van secreet te houden ende met niemant als onder den anderen, daervan te communiceren alles onder den eedt aen de Comp. gedaen.

.
Syn ter vergaderinge by de seventhiene ende de hoofdparticipanten verscheyden sessien gehouden ende conferentien aengaende het voorgegeven reglement van d' heer Generael Coen, ende is eyndeling goetgevonden dat d' heer Generael met den advocaat van de Comp. sullen cortelyck in geschrifte brengen ende in artickelen stellen de vryheyt, die aan de vrye luyden in Indien in den handel soude connen werden gegeven, om't selve concept ter naester vergadering geëxamineert ende daerop besloten te werden, ende wert den advocaat van de Comp. gelast, soo haest als 't selve concept ingestelt is, daervan copie te zenden aen alle de Cameren.

VERGADERING VAN DE KAMER DER ZEVENTIEN TE MIDDELBURG,
25 SEPT. 1624 EN VOLGENDE DAGEN.

(5^e punt van beschrijving.)

Is gelezen het discours van den heer Generaal Coen, voorgedragen by syne E. aen de Seventhiën in October 1623, mitsgaders het concept van 't reglement ingestelt door d'heer Generaal ende den advocaat van de Comp., omme naermaels 't selve ter presentie van d'heer

Generael geresumeert te werden. Andermael is gelesen het voors. concept van reglement van point tot point ter presentie van d' heer Generaal Coen, die op alles de vergadering heeft geïnformeert ende naer dat van alles goede informatie ende onderrecht by de vergadering was genomen, is 't selve concept by de Seventhien met advies van de E. hoofdparticipanten alsoo goet gevonden, geaprobeert ende gearresteert, omme daerop by gelegenheyt van d'eerste schepen naer Indien gaende authorisatie en last te geven aen den heer Gouverneur Generael en de raden van Indien, omme haer Ed. in 't stuek van de vrye luyden ende den vrijen handel aldaer in Indien daernaer te reguleren en aengaende het uytvaren van de vryeluyden met haer eygen schepen ende goederen uyt deze landen naer de Oost Indien, als in 't 12, 13, 14, 15 en 16^{en} artielen sal 't selve mede by de aenstaende vergaderinge van de Seventhiene in 't werck gestelt connen werden, na gelegentheyt van de personen, die haer daertoe sullen comen presentereen, alles onder condition ende verbintenissen soosals de gem. vergaderinge sal goetvinden en te rade worden.

Donderdach, den 3^{den} October 1624 's morgens.

Alsoo vermits het geconsipieerde ende alom gearresteerde reglement van Indien, het noodich is dat bequame persoonen in dienst van de Vereenichde Comp. in Oost-Indien werden gebruyckt, die met goede kennisse ende genegentheyt 't selve connen helpen aldaer bevoorderen ende in pratieque stellen, ten aldereerste omme de verwachten vruchten daarvan op het spoedichste te connen smaecken ende dat de vergaderinge haer selven ten volle gecontenteert houde van de getrouwicheyt, bequaemheyt ende goeden iver, van den heer Generaal Coen, staende syn voorleden gouvernement van Oost-Indien, dat oock niemant beter tot bevoordering van 't voors. reglement ende redres als d'Heer Generael Coen, can gebruyckt worden, die daartoe als eerste autheur de beste kennisse ende genegentheyt sal connen gebruycken, soo is by de Seventhiene met advies der Hooftparticipanten eenpaerlyck geresolveert, dat by gecommitteerden uyt dese vergaderinge den heer Generael Coen sal werden gesondeert en versocht oft syn E. hem noch wil laten gebruycken in qualiteyt van Gouvern^r. Generael naer Indien te varen met d'eerste vloote ende

presentatie van in de conditien wel te sullen accorderen in redelyckheyt.

De gecommiteerden van de Seventhiene by d'heer Generael Coen geweest hebbende doen raport.

.
dat na d'ouverture van d'heer Generael Coen niet qualyck genegen te syn, omme den dienst aen te nemen, indien S. E. alvoreen soude connen geraecken tot een beqnam ende goed partur tot eene huysvrouwe om met hem nae Indie te gaen en indien S. E. mette Comp. over eereleycke conditien sal connen accordeeren; maer absolutelyck conde 't selve vooralsnoch niet verclaren nochte toesegeen.

Dinschdag, den 15 October 1624.

Is ter vergaderinge van de Seventh. gelezen het concept by d' Heer Generael Coen ende den advocaet van de Compⁱ. ingestelt en in wat maniere ende onder wat conditien de particuliere schepen uyt dese landen naer Indien sullen vaeren ende naer lecture verandering en verbeetering ende deliberatie is eyndeling 't selve concept alsoo gearresteert by provisie om alsoo gepractiseert ende in 't werck gestelt te werden, ten ware het anders hiernaer by de Seventhiene verandert ofte goet gevonden soude werden.

VERGADEBING VAN DE KAMER DER ZEVENTIEN.

29 Maart 1626 en volgende dagen.

(8^e. punt van beschrijving.) Om te resumeren het 7^e. point der voorleden beschrijving sprekende van den vrijen handel in Indie, 't welck alsdoen in state is gehouden, is goet gevonden het point van den vrijen handel van Indien voortaan tot beter gelegenheyt uyt de beschrijving te laten, alsoo de tegenwoordige staat van de Comp. sulcx vooralsnu niet en can lyden.

(9^e. punt.) De gecommiteerden tot de bevorderingh van de reyse van den Heer Gouverneur Generael Coen, sullen rapport doen van hare gebesoigneerde, omme daerop verdere devoiren wegens de Comp. gedaen te werden, indien voor de byeencompste deser vergaderinghe alsnoch geen succes en sullen hebben getroffen.

Is gedaen sommier rapport van 't gebesoigneerde in 't tegenstaende point en alsoo daerby noch niets voor desen tydt en heeft connen werden geffectueert, soo worden de voorgaende gecommiteerde als-

noch geauthoriseert om wegens dese vergaderingh alle debvoiren aenteleggen, ten eynde de reyse van den Generael Coen syn voortganck mach becomen met d'eerste schepen tegens de herbst.

- II. Concept-reglement voor eene vrije vaart uit Nederland naar Batavia, op het openstellen van den binnenlandschen handel en de vaart in Indie, op het stichten van volkplantingen en de uitgifte van gronden in Indie, voorloopig vastgesteld door de Kamer der XVII Bewindhebbers, op voordragt van Jan Pieterz. Coen, in de najaarsvergadering van 1624 en bij de Staten-Generaal der Ver. Nederlanden ingeleverd 19 Junij 1625.
-

Alsoo by experientie van veele jaren ende by goede information aen de vergaderinge van de Seventhiene claerlycken is gebleken, dat de dagelycksche misbruycken in de quartieren van Oost-Indien tot nadeel ende prejuditie van de Vereenichde Comp. mitsgaders de generale onkosten ende lasten aldaer seer hebben aengenomen ende buyten maten syn comen te vermeerderen; by continuatie van dewelcke, bynae onmogelyck sy de saken soo te beleyden. dat de Comp. buyten ruine werde gepreserveert; veel min dat de profflyten soudon connen werden genooten, die soo een lanekduyrige expectatie ende soo een grooten ende periculeusen handel wel behoorden ut te geven, ende insonderheyt dat de voors. misbruycken ende lasten van dien, by grooter besetting ende verbreyding van den handel aldaer ende by de ver gedane conquesten van de landen van Jacquatra ende Banda, als oock door fondatie van steden ende plaetsen, noodich tot aenplanting van nieuwe colonien, vooreerst niet en sullen connen werden soo spoedelyck ende naer behooren vermindert; op desen voet en in 't beleyt van de saken van Indien alsoo voortgaende hoedanige redres off oock reglement men daerinne soude willen ma-

ken, soo is 't: dat de vergaderinge van de Seventhiene om alle verhinderinge naer vermogen wech te nemen soo haest doennelyck, ende de vereenichde Oost. Ind. Comp. in eenen geluckigen ende vasten stant naer wensch te brengen, tot eere ende reputatie van dese landen ende insonderheyt tot groot profyt ende voordeel van de gemeene Comp. naer menichfuldige deliberatien soo van de Cameren in 't particulier, alsmede bij verscheyden hare generale vergaderingen alles rypelyck overdacht en geexamineert hebbende, met advis van den heer Generl. Coen en eenige andere personen hem verstaende van de constitutie en de nature der Comp. saecken, hebben eyndelingen (onder goetvinden ende approbatie van de Ho. Mo. Hr. Staten-Genrl. der Vereenigde Nederlanden) geresolveert ende gearresteert dit naervolgende reglement, onder conditien, artiklen, vrijheden ende limitatien, als te weten:

I. Eerstelyck, dat voortaan in de steden van Batavia, Amboina ende Banda voor alle vrye luyden gecontinueert sal werden de liberteyt om te coopen ende te vercoopen in ieder van de voors. respectie plaetsen, alsulcke manufacturen, goederen, coopmanschappen, vruchten en refreschementen als in ieder van dien voort connen gebracht ofte gemaakt werden in manieren, sooals deselve liberteyt ende licensie aen de vrye luyden ende vrije inwoonderen (geene maentgelden van de vereenichde Comp. treckende) alsnu toegestaan en gepermitteert is, en noch naermaals bij den Gouvernr.-Gnrl. en den Raedt van Indien verder gepermitteert sal werden.

II. De vereenigde Oost-Ind. Comp. protesteert en geeft te kennen mits desen, dat sy niettegenstaende eenige navolgende order, verstaet aen haar te houden en sal blijven houden, in 't regard van hare officieren en dienaers, staende onder haer eedt en alle anderen ressorterende onder den IIe. Generl. en des raets van Indien, 't sy Nederlanders off eenige andere Europische ofte Indiaansche natien het recht van commercie en handel, aen haer in die quartieren van de Oost-Indien vergunt bij de Ho. Mo. Heeren Staten-Genrl. der Ver. Nederlanden, achtervolgens het oetroy met exclusie van alle andere staende onder de gehoorsaemheyt van de welgem. hare Ho. Mo. en dat binnen de limiten van het voors. genrl. oetroy, sooals die op het tractaet van a^o 1619 tusschen syne Majesteit van Groot-Brittangien en hare Ho. Mo. aengaende de twee Oost. Ind. Comp.

in de naerder explanatie op het 1^e artikel uitgedrukt staen ¹, welck octroy ende hoochgem. tractaet verstaen werden te blijven t'eene-maele onverminderd en in hare volle vigueur en observatie soo als oyt voor desen.

III. Ende om dan nochtans de Comp. van veele onvermydelycke misbruycken ende groote oncosten te ontlasten ende onze inwoonderen eenige gevoechelycke middelen te vergunnen, die in onse landen steden ende plaetsen van Jacatra, Amboyna ende Banda met hare famillien en als vrye lieden nader gestelt syn om eenige goede profyten en voordeelen te moogen genieten, tot onderhout en welvaren van voors. hare famillien in de landen, steden en plaetsen hier voorgenoempt residerende, soo heeft de vergaderinge van de Seventhiene goetgevonden te committeren en autoriseren den heer Gouverneur Generael en den raedt van Indien gelyck sy doen mits desen, om aen de voorn. famillien van vrye luyden wonende in de voorn. landen van Jacatra, Amboina ende Banda voor seeckeren tyt ofte verder, by gelegenthey, uit te deelen en te vergunnen seeckere parthyen van landen, bosschen en tuynen en 't gebruyck off visscherie van eenige versche wateren en versche rivieren tot voordeel en nut derselver famillien naer gelegenthey onder alsulke vrijheden, exemeien, belastingen van chyns, recognitie ofte andere conditien, sooals best geraden sullen vinden, tsy in forme van leen off in eygendom, tot meeste gerieff en versekerhey der voors. famillien. ²

IV. Ende alsoo niet alleen onse intentie en is deselve landen ende steden met haer inwoonderen te conserveren in den jegenwoordigen stant, sooals die nu syn; maer oock deselve, met godes gratie helpen vermeerderen soo in de landtneeringe, houtwercken en trafficken ende insonderhey in grooter getal en menichte van goede borgers

1 De hierbedoelde explanatie behelst: ad art. I. De limiten binnen dewelcke dit contract zal stand grijpen zijn gesteld geweest door gemeenen advys van de Gedeputeerden van de twee Compagnien, den Meridiaan rakende aan de Cabo de Bonu Esperance, gaande regt naar het zuyden ende den oostelijken Meridiaan, die men vindt 400 mijlen oostwaarts van de eylanden van Salomon, gaande aan de eene zijde regt naar het zuyden, naar het noorden tot aan den tropicus Caneri ende van daar in oblique linie naar de straet Caiyan; alle zeeën, golven, engten van zeeën, inhammen, baaijen, rivieren en die gevonden sullen worden binnen dese twee Meridianen, sullen begrepen wesen in dit contract.

2 Cf. Opkoust van het Nederl. gezag over Java. Deel I, bladz. CXXXVIII, IX, CXL, LI en 228.

en ingesetenen, die door meerder vryheden, advantagien ende aensienelycke proffytten daertoe aengemant en geïnverteert behooren te werden, *soo ist*: dat wy om voors. redenen daerenboven de welgemelte heer Generael ende den raedt van Indien authoriseeren omme noch aan de voors. vrye borgers en inwoonderen mettertyt en by gelegentheytt allenxkens te openen en te vergunnen, den vryen handel ende traffique van d'Oostindien, by speciale gratie ende concessie, daervan te obtineren, om te varen uyt de steden ende plaetsen naer de landen ende steden respectivelyk als hier naercomen te volgen:

Uyt Batavia ende de landen van Jacquetra uit te varen en te handelen:

1. Van *Batavia naer de custen van Choromandel* om aldaer te handelen met alsulcke cargasoenen van waren en coopmanschap als nyet en sullen syn verboden, mitsgaders alsulcke capitalen als 't haer sal believen onder expresse conditie, dat met de waren en coopmanschappen op de voors. cust becomen, sullen wederom keeren en haer retoer doen directelyk naer Batavia.

2. Van *Batavia op Choromandel*, sooals boven en om van daer met de becomen waren *op de voors. cust* te varen en te handelen voor eenmaal in 't eylandt van *Seylon* en om uyt *Seylon* directelyk te keeren naar *Batavia*.

3. Van *Batavia op Choromandel*, sooals boven en om van daer met de becomen waren *op de voors. cust* te varen voor eenmaal op *Atschin ende langs de gausehe Westkust van Sumatra* naer haer gelieven om met haer retoer aldaer te becomen, te keeren directelyk in *Batavia*.

4. Van *Batavia op Seylon* en van daer weder te keeren directelyk naer *Batavia*.

5. Van *Batavia op Choromandel* sooals voren en van daer naer de kust *Orizsa, Bengale, Pegu* en daeromtrent te handelen, om van daer 't sy over de cust van *Choromandel* of directelyk met het retour naer *Batavia* te keeren.

6. Van *Batavia door de strate van Malucke* te varen en te handelen in *Bengale* en soo voorts in *Choromandel* om vandaer met het retour directelyk ofte over *Bengale* te keeren naer *Batavia*.

7. Van *Batavia recht naer Suratte* om aldaer te handelen als boven en met het retour van *Suratte* directelyk te keeren naer *Batavia*.

8. Van *Batavia naer de custe van Mallabar of Suratte* en van

daer te handelen in *Sinu persico*, en *Arabia*, in de *Rode Zee* ende lanx de geheele *Oostcust van Afrika* en in 't eylant *Madagascar*, om van daer directelyck te keeren naer *Batavia*.

9. Van *Batavia* op *Suratte* en van *Suratte* te handelen op de kust van *Malabar*, op 't eylant *Ceylon*, in *Atchin* en op de westcust van *Sumatra*, om vandaer met het retour directelyck te keeren naer *Batavia*.

10. Van *Batavia*, om te handelen op het eylant *Madagascar*, *Sophala*, *Mozambique* en langs de gansche *Oostcust van Africa* tot de *Rode Zee* toe, mits directelyck haer retour brengende na *Batavia*.

11. Van *Batavia* om te varen en te handelen van *Palimbang*, *Jamby* en *Andragiry*, om van daer met het retour directelyck naer *Batavia* te keeren.

12. Van *Batavia* op *Palimbang*, *Jamby*, *Andragiry*, *Campar*, *Duru* (*Aroe?*) *Pera*, *Queda* en omliggende custen in de stract van *Malacca* tot *Atchin* toe exclus, om van daer met de retoeren directelyck te keeren in *Batavia*.

13. Van *Batavia* op *Palembang* en alle d'andere plaetsen in de strate van *Malacca*, gelegen tot *Atchin* toe inclus en langs de westcuste van *Sumatra* om mette retouren van daer directelyck te keeren naer *Batavia*.

14. Van *Batavia* om te handelen op de westcuste van *Sumatra* tot *Atchin* toe exclus of inclus, om van daer met de retoeren wederom in *Batavia* te keeren, 't sy langs de voorn. westcust of door de stract van *Malacca*.

15. Van *Batavia* om te vaeren en te handelen op de eylanden van *Binlan*, *Linga* en andere eylanden ontrent de stract *Sincapura* gelegen, item in *Johor*, *Pahan*, *Patane*, *Ligor*, *Bordelon*, *Chium*, *Cambodja* en *Champa* om vandaer met de becomen retouren te keeren naer *Batavia*.

16. Van *Batavia* om te varen en te handelen op *Couchin-China* om met het retour directelyck te keeren in *Batavia*.

17. Van *Batavia* op *Couchin-China* en vandaer op *Japon*, om met de retouren uyt *Japon* directelyck te keeren na *Batavia*.

18. Van *Batavia*, om te varen en handelen in de eylanden van *Pehon* off *Piscadores* gelegen op de kust van *China*, onderwegen, alsulcken plaetsen aendoende, daer vivres ende refressementen zyn te

becomen ende deselve te vercoopen in *Pehou* en om van daer te keeren directelyck na *Batavia*.

19. Van *Batavia* op *Pehou* en naer Japon, alsvooren om van daer weder over *Pehou* naer *Batavia* te keeren.

20. Van *Batavia* om te varen en te handelen in *Succadana*, *Benjarmassin*, en langs de gansche cust ende eylandt van *Borneo* om vandaer met het retour directelyck weder te keeren naer *Batavia*.

21. Van *Batavia*, om te varen en te handelen langs de gansche cust van *Java*, mits van daer keerende met het retour directelyck na *Batavia*.

22. Van *Batavia* langs de gansche cust van *Java* alsvooren om vandaer te varen en te handelen op *Macassar* en de gansche cust van *Celebes*, om met het retour aldaer te becomen, weder te keeren directelyck na *Batavia*.

23. Van *Batavia* langs de gansche cust van *Java*, als vooren en om van daer te varen en te handelen in *Solor* en *Timor*, om met de becomen retouren vandaer wederom te comen directelyck naer *Batavia*.

24. Van *Batavia* om te varen ende te handelen langs de gansche cust van *Java*, in *Macassar*, *Bouton* en vandaer in de eylanden van *Amboyna* en *Banda*, mits expresse conditie dat sy vandaer niet en sullen mogen vervoeren eenige nagelen, nooten off foelie, maer dat sy gehouden sullen syn deselve aen de commiesen van de Comp. te laten ten gestelden prijse, om voorts van daer met eenige andere retouren off provenu in contant te keeren in *Batavia* directelyck sonder eenige plaetsen ter werelt onderwegen aen te doen op groote peine.

25. Van *Batavia* om langs de cust van *Java* over *Macassar* en *Bouton* te vaeren ende te handelen in de eylanden van de Molucos onder expresse conditie aengaende het uytvoeren van nagelen en direct retour nae *Batavia* als in 't voergaende article van *Amboina* en *Banda* gesegt is.

Van *Amboina* uyt te varen en daer omtrent te handelen.

26. Van *Amboyna* om te varen en te handelen op de omleggende eylanden particulierlyck by namen te expresseren, mits dat geen nagelen uytvoeren sullen en gehouden syn alle nagelen, noten en

foelie, die sy onderwegen sullen becomen wederom met andere re-
touden te brengen in *Amboina*.

Van *Banda* uyt te varen en daeromtrent te handelen.

27. Van *Banda* om te varen en te handelen op de omliggende eylanden, als de *cust van Ceram*, inde eylanden van *Kee* (Key?) *Aru* en *Teninber*, op de landen van *Nova Guinea* en alle andere oostelyke landen en eylanden daeromtrent ofte oock verder *by oosten Banda* gelegen.

Van de *Molueques* uyt te varen ende vandaer te handelen op andere plaetsen.

28. Uyt de eylanden van de *Molueques* om van daer te varen en te handelen op de omleggende eylanden ende groote landen, als de *cust van Gilolo*, *Celebes*, *Mindanao* op de eylanden van de *Philippinas* ende andere daeromtrent gelegen onder expresse conditie, dat geen nagelen uyt de eylanden van de *Molueques* en sullen vermogen te vervoeren en dat gehouden sullen syn de retouren in de andere eylanden buyten de *Molueques* te becomen, wederom ter plaetse van hare eerste afvaren in te brengen.

29. Uyt de *Molueques* om te vaeren en te handelen na *Japan*, om van daer met de retoeren wederom te keeren naer de *Molueques* ofte oock naer *Batavia*, volgens de licentie alsdan te vergunnen.

Van Commissie ende brieven van bestelling aen de vrye luyden uyt te geven, om den vyant affbreuck te doen in alle plaetsen.

30. Van *Batavia* sullen mede by den heer Gouverneur Generael brieven van commissie onder de gewoonelycke conditien en clausulen verleent werden aen de vrye borgeren ende inwoonderen aldaer, om te gaen cruyssen op den vyant in alsuleken plaetsen ende met alsuleken macht van particuliere schepen ofte jachten, daarmede den vyant den meesten affbreuck gedaan kan werden, mits goede cautie stellende en 't veroverde by den raet voor goede prinse verclaert sal syn ende mits betalende de gerechtichheyte aen den Heere, alles achtervolgende de uyttegeven commissie ¹.

¹ Cf. Deel I, (IV.) bladz. 232.

Alle welcken handel en vaerten uyt de plaetsen als hiervoor gespecificeert staen , den Heer Gouverneur Generaal en raedt van Indien sullen metter tyt en by gelegentheyt allenxkens mogen openen en vrye stellen, onder de conditien hiernaer volgende :

V. Niemant wie hy oock sy, staende onder de gehoorsaemheyt van den Gouverneur Generael in Indien en sal voor syn particulier buyten de plaetse van syn residentie vermogen te varen, noch te handelen als met *expres* consent en commissie van gem. Heer Generael, daartoe te versoecken en te obtineren.

VI. Ende sal deselve commissie verleent worden aen geenem anderen, als die hare woonstede off vaste residentie genomen hebben in de steden van Batavia en 't lant daeronder behoorende ofte in Amboina onder het casteel aldaer, ofte in de eylanden van Banda ofte eyndeling in de Molueques, staende onder 't gebied van de Ho. Mo. Heeren Staten-Generael.

VII. Diegenen, die soodanige commissie van vryen handel sal comen te obtineren sal voor een voyage binnen sekeren langen gelimiteerden tyt met syn eygen schip ofte schepen, deselve mogen doen tot syn perticulier voordeel en profyt en sal in de plaetse syner aencompste mogen coopen, vercoopen en handelen vryelyck, 't zy of eenige schepen der compagnie aldaer mogte syn handelende ofte niet.

VIII. Maer ingevalle dat ter selver plaetse daer dese vrye handelaers souden comen te arriveren, eenige schepen off commisen wegens de vereenichde Comp. mede sullen syn, om handel te doen, in sulcken geval, sullen de voorn. vrye handelaers met de voorn. commisen beramen eenen seekeren gestelden prijs, tot denwelcken sy alle gemeene waren gehouden sullen syn te vercoopen ende te coopen, sonder denselven te excederen soolange als by den anderen sullen wesen.

IX. De Commissie sal werden vergunt aan voorn. vrye inwoonders, elk in 't besonder, die deselve sal versoecken ende dat onder alsulcke recognitie ofte voor alsulcken somme van penningen voor de licentie van die voyage, sooals met den Gouverneur Generael of die syne Ed. daertoe committeren sal veraccordeert connen worden.

X. Alle vrye handelaers met soodanige licentie ende commissie

affvarende, sullen als voren, goede suffisante borge stellen ter plaetse haerder residentie, dat sy het particulier accort met haer gemaectt precislyck sullen naercomen, haer behooryck retour doen sullen ter plaetse daer sy afgevaren sijn ende dat sy geene vrienden ofte geallieerden sullen beschadigen en voorders sooals in 't accort en in hare commissie geëxpresseert sal werden.

XI. Ende om metter tyt meer en meer inwoonderen ende particuliere handelaers buyten coste van de Comp. in Indien te crygen, met alsulke capitalen, daermede den Indischen handel volcomentlyck en naer behooren waergenomen mach werden, tot verder aenplantinge ende peuplatie van de steden ende landen van Batavia ofte Jacquetra, Amboina ende Banda, *soo sal by de Seventhiene toegestaen werden, aen alle eerlycken luyden, die met hare famillien en capitalen naer Indien varen willen, de passage en het transport te doen met de jaerlycksche schepen van de Comp., die uyt dese landen naer d'Oost-Indien sullen comen te varen, soeveel als de gelegentheyte enichsints sal connen lyden.*

XII. Ende alsoo met de jaerlycksche schepen van de Comp. geene familien genouch naar wensch overgevoert en sullen connen werden, *soo sal noch de Seventhienen altyt genegen syn om te permitteren de vrye vaert uyt dese landen naer Batavia off Jacatra, te doen by perticulieren met haer eygen schepen.* volgens het consent en onder de conditien, met degene die 't selve versoecken sullen, daerover te maken, om alsdan haer eygen schepen te mogen equiperen en daermede recht deur naer Batavia te varen, met alsulke cargasoenen en capitalen, als de particulieren goetvinden sullen, met toestaen van de Comp.

XIII. De voorn. particuliere met hare schepen van hier varende nae Batavia sullen alvooren gehouden syn hier in Nederlandt goede en suffisante cautie te stellen voor hare uytreyse en dat sy seecken tyt van jaren in de Indien sullen resideren onder den eedt en 't gouvernement van den Gouvern^r. Generael en haerselven comporteren sullen volgens het accord met haer te maken ende sooals alle andere vrye luyden aldaer in Indien verbonden syn.

XIV. Ende sullen de voorn. particuliere met hare schepen recht deur van hier varen na de Caeb de bon Esperance sonder eenige plaetsen onderweghen hier in Europa aen te doen ende van de Caeb

haren cours stellen besuyden de linie recht door naer Bantam, oock sonder eenige bewoonde plaatsen onderwegen aen te doen of iets te vercoopen van hare medegenomen cargasoenen, voor aleer in Batavia aengecomen sullen syn.

XV. Doch indien eenige perticulieren souden begeeren, aen de Caep Bon-Esperance gecomen synde, van daer te loopen langs de oosteust van Africa binnen Madagascar door, om soovoorts van daer naer Batavia te loopen oft oock langs de cust van Malabar om aen den vyandt eenige afbreuck te doen in 't passant, soo sal de Seventhiene mede daertoe licentie connen geven, naer gelegentheyt van saken en onder conditien, sooals dan sonder nadeel van de Comp. voorgescreven sullen connen werden.

XVI. De vrye luyden, alsoo met des Comp^e. ofte hare particuliere schepen in Batavia aengecomen synde, soo sullen sy gehouden syn met hare famillen haer aldaer neder te stellen off in Amboina off in Banda, met consent van den Heer Gouverneur Generael ende des raedts van Indien en sullen aldaer mede genieten deselve vryheid, exemtien, beneficien en privilegien, sooals alle andere vrye inwoonderen vergunt is, oft noch vergund sullen connen werden, onder gelycke verbindtenisse mede als de voorn.

XVII. Geene schepen ofte jachten van particuliere vrye luyden, tsy datse daermede uyt Europa naer Indien syn gevaren, ofte dat sy aldaer in Indien by haer syn gebout ofte gecocht, en sullen vermogen, wederom te comen uyt Indien naer Europa in eeniger hande manieren, onder verbeurte van schip en goederen ten proffyte van de vereenichde Oost-Ind.-Comp. en onder de penen tegens den persoon, die daermede soude overcomen, sooals gestatueert syn by het generael octroy.

XVIII. Geene goederen van particuliere vryluyden en sullen mogen naer Europa overgesonden worden, 'tsy met des Comp's schepen of met de schepen van eenige andere Europeesche natien, in geender hande manieren, onder verbeurte van deselve goederen en arbitrale correctie.

XIX. Maer diegene van de particuliere vrye luyden, die hare middelen, tsy in 't geheele ofte ten deele naer Europa sullen willen overmaken, sullen 't selve alleen mogen doen in contant, tsy by wissel en in specie over te senden, met de schepen van de vereenichde

Oost-Ind.-Comp. by speciaal consent van den Hr. Gouvern. Generaal, welverstaende, dat de directeur van de Comp. aldaer sal de penningen der particulieren vermogen te ontfangen, om ten dienste en profyte van de voorn. Comp. aldaer in Indien gebruyet te werden en passeeren wisselbrieven tot laste van dese comp. hier in Europa, die deselve penningen alhier sal restitueren ter eerster aanmaninge met alsulke advance als daerinne tegenwoordich gebruyckelyck is.

Achter stond:

Gearresteert Concept by de Seventhienen, rakende
't openstellen van den handel van Indien &c.

III. De vergadering der XVII Bewindhebbers van de
Gen. Oost-Ind.-Comp. aan Gouverneur-Generaal en
Raden van Indie, dd. Amsterdam, 24 April 1625.

Manhafte Erntfeste, enz.

Onze laatste brieven, enz.

D' Heer Generael Jan Pietersz. Coen heeft nu een goeden tyt hier te lande geweest en 't sedert syne wedercompste uyt Indien, heeft met de Seventhiene en met de cameren in 't particuliere gecommuniceert van veele importante saken en van den voeth, waerop syne E. meynt dat de staet van Indien ten profyte en tot eere van dese Geunieerde Nederlanden soude gebracht connen werden tot eene goede versekertheyt, Godt gevende, en alsoo wy bemercten uyt uwe brieven dat UE. met hem in maximen en beleyt daartoe concurreren en syne persoon een groot en voornamentlijk behulp soude bijbrengen om tot dien vasten stand te geraken, soo sijn de Seventhiene beweecht geworden, soo bij haer eygen zelven als oock door ernstige aenradinge van Syne Furstl. Genade, Mynheere den Prince van Orange ende notable Heeren Regenten van desen Staet, d'Heer Generael Coen, wederom te versoeken om syn reyse na Indien in d'oude qualiteyt te hervatten ten dienste van 't landt en de Ver. Oost-Indische Compie en tot groote eere van Syne E. selfs; daerinne eyndelingh heeft geconsenteert, met voornemen om met de voorleden

schepen, die in wintertyt, A. 1624 uytgeloopen syn, ofte met dese schepen na Indien te varen en opdat Syne E. een goet exempel en encouragement soude geven aen vele andere eerlycke luyden hier te lande, alsmede aen de voornaemste officieren in Indien, soo heeft hy hem begeven tot den houwelycken staet, om met syne huysvrouwe derwaerts sich te transporteren. Doch syne E. dispositie dese geheele wintertyt is seer slecht en weeck geweest en dit houwelyck is eerst geconsumeert geworden nu omtrent over veerthien dagen en Syne E. is alnoch niet becomen: by welk inconvenient alsoo noch bygecomen is, dat eensdeels oock ter contemplatie van Syne Ma^t. van Engelandt Jacobi (die nu overleden en synen soone Carolus gesuccedeert is) als andersints Haere Ho. Mo. mede hebben goetgevonden dat de Heer Generaal Coen hier te lande noch eenige tyt behoorde te blijven, soo en sullen U E. de gem. Heer Generael niet eer hebben te verwachten, als met de schepen, die in den herfst A. 1625 van hier sullen scheyden, en ondertusschen hopen in Godt dat desen staet sal beter zyn geconstitueert by goede resistentie en victorie tegens den vyant, die nu de stadt van Breda nauw belegerd houdt en soo sterk te velde comt, als oyt voor desen, daerdoor dese landen voor dese tyt genoodsaecht werden, de vriendschap van Franckryk en Engelandt wat veel te estimeren, al ware het met eenige incommoditeyt en temporeel prejudicie voor dese landen, off eenich notabel lid in 't particulier, welke incommoditeyt en prejuditie lichtelyck sal comen te cessen, Godt Almachtich eenige uytecompste gevende van dese oorloghssaken en voornementlyck in dien dezelve uytecompste goet sal wesen, gelyck wy hopen, daeromme en sullen U E. dese sake (te weten aengaende het verblyven en ophouden van d'Heer Generael Coen) niet anders achten ofte apprehenderen als gelyck wy U E. hiervoren schryven, wat dat oock iemandt in 't particulier van d'onse of oock d'Engelse daervan sullen willen qualyck zeggen, en weest versekert dat dit, midsgaders oock het op ontbieden van den Gouverneur Speult en d'andere rechteren uit Amboina, niet es geschiet als het landt ten besten, sonder dat ooyt aen de gerechticheyt van de Comp. in 't generale ofte aen yemandt van hare voornemenste off particuliere officieren de protexie sal gebreken, tzy hier te lande of oock niet aldaer in Indien, daerop U. E. en alle andere vast mogen betrouwen en confident syn, en

ondertusschen willen U E. oock op het serieuste en hoogste wel vermaendt hebben, dat U E. als voor desen altyt sult trachten de rechten, preëminentien, possessien en contracten van de Comp. te maintaineren, conserveren en verbeteren sooveel doenlyck is, sonder by iemandt daerinne te werden vercloeckt of om eenige reden toe te laten, dat d'onse daerinne vercloeckt souden werden; in geenderhande manieren, waertoe wy U E. insonderheyt recommanderen ons vercregen recht in de stadt en landen van Jacatra, de Moluques, Amboina en Banda en alle plaetsen meer, daer wy by *ons eygen recht van Souverainiteyt* off by exclusive contracten het respect alleen behooren te hebben, alles nochtans volgens het tractaet met d'Engelsen gemaakt voor sooveel het eenich respectif gedeelte in den handel alleen, van sommige quartieren is toegestaen, 't welck, (sy van haere syde mede voldoende na behooren) U E. haer sult laten volgen, sonder captie ofte dispute, voor sooveel als sy daertoe gerechticht syn, by het voorsz. tractaet en niet verder, 't welck U E. soo gelieven te behertigen, als wy U E. syn toevertrouwende den interest van 't gemeene Nederlandt en het voordeel van de Ver. Comp.

Hiermede enz.

Uten name van de Bewindhebberen der
Generale Oost-Indische Comp. van Ne-
derlandt. Uwer Ed. goede vrienden:

Dirck Bas, enz.

(volgen 14 handteekeningen.)

IV. De vergadering der XVII Bewindhebbers van de
Gen. Oost. Ind. Comp. aan Gouverneur-Generaal en
Raden van Indie, dd. Amsterdam, 10 Aug. 1627.

Manhafte Erntfeste, Lieve Besondere.

By de missive in dato 9 January 1627: geteeckent by de gecommitteerden in 's Gravenhage synde; item by een andere in dato 27 Maerti 1627,¹ geteyckent by de Bewinthebberen der Cameren naest gelegen sullen U. E. hebben gesien de authorisatie ende last waarmede d'Heer Jan Pietersz. Coen, wederomme nae Indien gekeert is, in qualiteyt als Gouverneur-Generael van Nederlants Indiën met ordre daarby,

1. Zie hierboven blad. 7.

gelyck wy alsnu noch ordonneren, denselven persoon daervoor te ontvangen, aennemen, gehoorsamen en respecteren en doen respecteren ende gehoorsamen overal daer en sulcx het behoort, sonder eenige exceptie ofte tergiversatie, waeraen de Generaele Oost-Indische Comp. dienst sal geschieden.

Aengaende de commissie van den Gem. Heer Generael Coen, alsoo syn E. uyt Indie alleen gescheyden was met intentie, omme (nae eenige communicatie met de Comp. aengaende haeren staet van Indien) wederomme derwaerts te keeren, daertoe syn E. by de Seventhiene is beweecht geworden, opdat syn wederkeeren niet langer en werde uytgesteld, gelyck alsnu is geschiet, soo houden wy den Gem. heer Coen, alsnu in deselve conditie en digniteyt als voor desen is geweest, derhalven oock onnodich achten eenige nieuwe commissien te senden, alsoo wy verstaen en bevelen, mits desen, dat de voorgaende Commissien daertoe sullen verstrecken, gelyck wy deselve daertoe habilitereen, confirmeeren ende approbeeren, ten waere wy anders hierna sullen gelieven te doen ende ondertusschen belasten ende bevelen allen en een yder van wat qualiteyt ofte conditie sy mogten wesen, deselve commissien voor sulcx aen te nemen ende te respecteren tot gemeynen welstant van de Generale Oost-Indische Compagnie.

Ende sooveel raecht de ordonnantien ende Instructien voor den Gouverneur-Generael deselve syn ende blyven, gelyck als die by de Seventhiene binnen Middelborgh in Seelandt vergaderd op 22 augusti a°. 1617 syn gearresteert, ende by de Ho. Mo. Heeren Staten Generael der Vereenichde-Nederlanden ende by syn Princelycke Ex^{tie}. myn heere den Prince van Orangie op 14 Septemb. ende 3 Novemb. van 't selve jaer syn geratificeert, geapprobeert en geconfirmceert en sooals sy jegenwoordich in handen syn van den Gouverneur Generael en Raden van Indien, aen deweleke sy alsnoch voor Instructie sullen strecken en dienen, mitsgaders de ordenen ende last na dato der Gem. instructie by de Generaele Comp. naer Indie successivelyck gesonden, sooals die staen en te vinden syn in de brieven, instructien ende resolutien van de Seventhiene, geteykent tot uu toe ende die noch hiernae by de gem. Seventhiene gesonden sullen worden, alle welcke aen den Gouverneur-Generael sullen syn ende verstrecken voor *Generaele Instructie*. — Lasten en bevelen derhalven dat UWE. deselve in 't generael ende ijder point van dien in 't particulier, sullen

naecomen ende observeeren, soo by haer selfs, in haer eygen digniteyt ende qualiteyten respectivelyck, alsoock by alle anderen onder haer gebieth ende gehoorsaemheyt staende.

Particulierlyck vinden wy goet, UE. te gelasten en te ordonneren, alsoo voor desen aen de Seventhiene eenige ouverturen syn gedaen tot openstelling van den vryen handel van India op seeckere concepten, ingestelt en aen de Seventhiene overgegeven, die de gemelde Seventhiene omme goede redenen, haer daertoe bewegende niet goetgevonden hebben te amplexeren nochte te gebruycken; maer 't beleyt van de Generale negotie te laten voor de Vereenichde Oost-Indische Comp. soos tot noch toe voor desen is geschiet; Soo ist dat wy alsnock daerby persisterende, Uw Ed. op 't serieust verbieden eenige openingen van den vryen handel toe te staen op den voeth van voorgem. concepten ofte andere diergelycke in eenigerhande maniere, waerop wy ons sullen verlaten; enz.

. Amsterdam desen X^{en} Augusti a°. 1627; de Bewinthebberen van de Vereenichde Oost Ind. Comp. ter vergaderingh van Seventhien.

Was onderteekend: Elias Trip,

Cornelis Francken.

(volgen nog 13 handteekeningen.)

't Opschrift was:

Manhafte Erentfeste, Lieve besondere.

d'Heer Jan Pietersz. Coen en d'andere raden van Indien, wegens de geunieerde Nederlanden, residerende te Batavia.

V. De Gouverneur-Generaal Pieter de Carpentier en Rade van Indie aan de Bewindhebbers der Gener. Oost-Ind. Comp. (Heeren XVII.)

Batavia, 25 dec. 1623.

Erentfeste enz.

Met d'overcomste van d'Ed. Heere Generael Coen mitsgaders onse nagesonden missive, in dato 24 febr., p. den Gouden Leeuw sullen

UEd. verstaen hebben, wat tot die tyt toe, alhyer gepasseert was, enz. .
 met dese voorafgaende gelegentheynt van d'Engelse schepen. . . .
 sullen UE. in 't cort adviseren, tgene ons nodigh gedacht heeft.

In alle pointen van 't accoort leggen hier met d'Engelsen over-
 hoop, niet ééne wert er van haerder syde geobserveert, als alleen
 de geveinsde vrientschap. Op malitieuze gesochte actien, hebben sy
 haer van de gemeene deffentie met opgesetten voordracht in 't gene-
 rael ontlast, den handel van de Molluccos, Amboina, Banda en Pal-
 liacatta hebben t'eenemael verlaten ende haer uyt de lasten dersel-
 ver gedraeyt nu de proffytten sober vallen. Bantams besettinge trecken
 haer niet alleen niet aen, maer hebben met geweld van schynrede-
 nen ons willen dwingen haer toe te staen tot Bantam, alleen voor
 beyde de Compagnien te mogen gaen handelen, tot noch toe hebben
 't met redenen weerhouden ende is de saecke sooverre gecomen, dat sy
 onse wapenen met de mont beginnen te tergen en te vragen, soo sy
 onderleyden naer Bantam alleen te gaen off wy haer met geweld van
 wapenen soude tegenstaen; wy hebben geantwoort dat d'een sonder
 d'ander off sonder gemeen consent niet vermoght naer Bantam te
 gaen, alsoo het, een gemeene saecke was daer de liberteyt van d'een
 soowel als van d'ander gelden moet.

Tot noch is de saecke dus blyven steecken, by gebreck van capi-
 tael achten wy, dat sy noch na Bantam niet en gaen, maer soo eens
 middel becomen ende onderstonden alleen derwaerts te gaen, sullen
 sy ons mogelyek met dadelyckheyt tergen, soo dan geene redenen, noch
 behoorlycke insinuationen haer connen weerhouden, off datter geene
 middelwech te vinden sy, om door haer den handel (sonder UE.
 prejuditie) te doen ondersoecken, wat sal ons dan anders resteren
 als protest ende soo dan 't protest niet en helpt, sullen wy het moe-
 ten opgeven off haer geweld met geweld moeten wederhouden, wat
 exclamatiën ende moijten daer dan op volgen sullen, magh men wel
 dencken

Eenen Gabriel Touwerson, agent wegen d'Engelse Comp^{ie}. op Am-
 boina hadde met syne geassocieerde Engelsen, item eenige Jappan-
 ders ende den Maringho van de Mardiequers alle in comp. dienst
 wesende, geconspireert om 't fort van Amboina aff te loopen, daertoe

alreede tot syn devotie de voors. Jappanders, die binnen 't fort waeren, mitsgaders de voors. Marinho gebracht hadde, doch is voors. verraet miraেকেuselyck aen den dach gecomen ende syn daerover den voors. Touwerson met noch negen Engelsen tot hem, soo coopliden als anderen mede aen't verraet schuldigh, mitsgaders thien Jappanders ende die Marinho by den breiden raet op Amboyna ter doot gesententieert ende altsaemen oock op den 9 Martie geexecuteert.

Hierneven gaen de confessien ende sententie der voors. delinquanten, soo als ons deselve van Amboyna toegesonden syn.

D'Engelsen alhier blixemen seer tegen dese executie ende seggen ronduyt, dat haer volck ten onschult om den hals gebracht is, dat men haer door inhumane torturen tot bekentenisse van soo onmogelycken saecke gedwongen heeft, d'onmogelyckheyf fonderen sy hier op, omdat de macht van de Engelssen op Amboyna soo geringh was, dat het voor soo een hantvol volcx niet mogelyck soude geweest syn sulcken grooten stuck te effectueren, evenals off sy geen anderen aenhangh soudon gehad hebben.

Uyt crachte van den 9^{en} artyckel in 't accoord, hebben sy de restitutie van Poeleron geeyst, met sulcken extensie van absolute eygendom, dominie en souverainité over voors. eylandt en de inwoonders van dien, noch min noch meer, als wy d'andere aenliggende eylanden van Banda besitten om daer, te mogen uytsetten, inlaten ende opbrengen alsulcken volck alst haer gelieft, om te mogen affbrecken, fortificeeren ende voorts daermede te doen soosals sy geraden sullen vinden, sonder daer iemant op te seggen soude hebben, wy hebben haer geantwoort, dat wy soodanigen extensie in 't negende artyckel niet konden begrypen, maer wel dat de Nederlanders, t'eylandt soo sy het hielden; mosten abandonneren ende restitueeren aen d'Eng. Comp. in sulcken staet als het was, ten tyde van den inganck van 't tractaet a^o. 1619. In deser voegen hebben wy haer gepresenteert 't voors. eylant t'abandonneren laten ende restitueeren

Dese onse explicatie ende presentatie verwierpen sy, enz. enz. .

In 't fort Batavia, ady 25 decemb., a^o. 1623.

UE. dienstw. vrienden en dienaars.

Martinus Sonck,

Jacques Speex.

P. d. Carpentier.

Frederick Houtman.

Dedel.

VI. De Gouverneur-Generaal Pieter de Carpentier en
Rade van Indie aan de Bewindhebbers der Gen.
Oost-Ind. Comp. (Heeren XVII.)

Batavia, 3 January 1624.

Edele Erntfeste, enz.

.
Tot onderhout van de Garnisoenen hebben in plaetse van Realen, partye hollantse daelders ende dubbele stuyvers derwaerts (naer de Molukken) gesonden ende geordonneert deselve in treyn te brengen, twelek ongetwyffelt lichtelyck sal te wege gebracht werden gelyck alrede hier op Batavia geschiet is. In 't eerste haddet mede syn sporrelinge, maar is nu sóó in cours, dat d'inwoonders ende vreemdelingen nae geen andere munte meer talen.

.
Volgens t'advys van d'Ed. Heer Generael Coen ons op syn vertreecq gelaeten, hebben wy in May voorleden een gesant met onse missive beneffens een matige schenckagie aen den Mattaram gesonden, dienende alleen tot continuatie van vrientschap met syn Majesteyt ende vermeerderinge van correspondentie tusschen ons ende zyne ondersaten, mitsgaders om den Mattaram ende zyne grooten in hoope te voeden, dat wy niet, dan alles goets van haer gevoelen, item om Bantam van onse vrientschap met den Mattaram jalours ende nadochtich te maecken en te sien off d'openinghe van Bantam daerdoor soude connen geaccelereert worden. Item om den Mattaram des Comp. geleeden schade in Succadana t'indachtigen ende refactie daervan te versoecken, gelyck UEd. ampelder in onse medegegeven instructie aen den gesant sien mogen. Minnelyck syn d'onse van den Coningh Anglagga ontfangen ende was hem de besendinghe opt hoogste aengenaem. Hy dede ons waerschouwen hoe verstaen hadde, dat de Portugiesen met den Pangerang van Bantam in verbout getreden waeren ende beloofd hadden met veele schepen en volek tot Bantam te comen, om van daer gesamenderhant op Batavia te vallen. Wanneer yets daarvan vernaemen, versocht dat men hem sulex wilde laeten weten, alsoo de portugesen en die van Bantam mede synce vyanden waeren. Wat hiermede seggen wilde, heeft den Tommagon Bouraxa, Gouv^r. van Candaël, naderhant in October passato met

eenen brief ende expressen gesant te kennuën gegeven, alsoo ons liet weten soo wy gesinthe waren over 't stuck van Bantam met hem in onderhandelinge te treden, dat hem sulcx soudē openbaren, om den Coningh Anglagga aen te mogen dienen, vraechde mede soo den Coningh Anglagga thienduysent man te water sont, om ontrent Bantam te landen, off wy daervan geen misvertrouwen soudē hebben ende soo ons sulcx wel geviel, soude het van noode wesen, dat wy de cost ende andere provisien met schepen 't leger naevoerden; voorts dat wy Bantam met schepen te water dienden te besetten opdat 't volck niet vluchten noch verlooopen soude. Wanneer de Mattaram Bantam gewonnen hadde, soude de peper aen geen andere natie, als aen de Nederlanders alleen vercocht worden ende soo ons dacht, dat er cause aen Bantam was, wilde hy het syne Majesteyt aendienen, ons verseeckerende, dat den Coning daer niet op slaepen soude, alsoo dickwils van Bantam was vermaenende, hierop hebben hem niet toe noch afgeseyt, maer in onseeckerheyt gelaten; doch eenichsints met hoope gevoedt.

Wanneer den Coningh Anglagga op Bantam mickt, hoopen wy wel toe te sien, dat hy Batavia niet en treft, want hy dese bruyt immer soo lieff heeft als Bantam.

Wat de bovenvermelde gesant by den Mattaram voorder verhandelt ende aengaende de Mattarams statie en gelegentheyt geobserveert heeft, refereren ons aen 't nevensgaende extract van Journael by den gesant gehouden. ¹

Dese voorleden soomer heeft de Mattaram Soerbaya te lande belegert, maer is sonder yets notabels te verrichten weder affgetrocken.

Grissey heeft hy daernae met eenige prauwen te water verrast, affgelopen ende verbrant.

Bantam hout hem noch geslooten, doch met grooten schyn van genegentheyt tot openinge, den ouden Pangoran Gouverneur, heeft het gouvernement afgeleyt en aen den jongen Coningh beneffens alle de schatten overgelevert, die van Bantam hebben haer volck dese soomer off uyt ontsagh off met voordacht van onsen bodem gehouden, alsoo geen sonderlinge onraet in 't velt vernomen hebben, van ge-lycken soo en hebben wy geen hostile watertochten met prauwen

¹ Zie hierachter n°. VII.

onderleyt, alleen houden twee schepen voor Bantam om de reede te bewaeren, datter geene peper met joncken off groot vaertuigh vervoert werde; alle overcomenden van Bantam seggen ende affmeren, dat den jongen Coningh, de grooten ende insonderheyt de gemeente seer tot vrede genegen syn, maer dat den ouden Pangeran, noch onsen ryant en even obstinaet bleef, doch hy soude haest uyt 't landt vertrecken ende dan meenen sy, dat de vrede met Bantham wel sal getroffen worden.

Men heeft ons oock seer aangeraden, dat eenige gesanten nae Bantham wilden senden; om versheyden redenen hebben niet goet connen vinden in dese zaecke te verhaesten, eensdeels omdat wy het maer voor een loosen treck van Bantam hielden, dienende maer om ons met hoope van goet succes te voeden ende ondertusschen te weerhouden, dat met den Mattaram tegen hem niet aen en spannen, gelyck mede om onse graccheyt nae syne peper t'ondertasten ende te vernemen off wy deselve oock tot hoge prijse wel souden willen incoopen, soo die maer becomen conden, dit houden wy wel eenige van syn ooghmerken te wesen, hoewel datter noch importanter syn, als namelyck de heerschappye van Jaccatra ende 't meester-schap van den handel, daer Bantam seer nae getracht heeft, van welcke twee hy genoechsam, soo wy meenen, alsnu desperceert; ten waere hem d'Engelsen, is 't niet tot beyden, ten minsten tot het laeste noch cenige moet en hoope gaven, gelyck wy sonder eeniche twyffel gelooven, dat sy secreetelyck syn doende, synde door wangunst ende jaloursheyt van Batavia's progres soo misleyt, dat oock onwetende met haer eygen nadeel 't selve soecken te weerhouden .

.

Wat Batavia belangt, heeft 't sedert onsen jongsten in confluentie van volckeren, acnwas van commercie, incompsten, gebouwen als andersints, nae gelegenheyt destyts, Godt loff, noch redelyck toegenomen.

De maentlycke incompsten 't sedert primo december 1622 tot ult. November 1623 monterden t'samen de somma van fl. 179743.15.12.

Van gelycken sullen UEd. by de medegaende rolle ten naeste by sien, hoeveel sielen in Batavia zyn, soo van Compaⁿ. dienaers, vrye Nederlanders, mardyequers, slaeven, gevangenens, gelyck mede van Chineesen, Japonders &c. d'engelse natie alleen mitsgaders cenige

tussehenloopende onbekende vrecmdelingen uytgezondert, ende monteren de bovengemelte volgens deze beschryvinge 't saemen 6425 coppen. Mede gaet hierby een rolle van alle de Nederlantsche vrouwen, welke op Batavia noch in leven resteen. Item hoe veele datter tot dees tyt toe in Batavia overleden syn, gelycq mede hoeveele van de jonge overgecomene kinderkens noch in 't leven ende overleden syn, item hoeveele kinderkens van Nederl. ouders hier in Batavia gebooren ende gestorven zyn. Wat de Nederlantsche vrouwpersoonen aengaet, die aerden hier soowel als de mans, van elf kinderkens hier gebooren resteen noch in 't leven acht.

Wy mogen hoopen; als de nature van d'ouders met de temperature van 't climaet beter overeen comt, twelek met der tyt comen sal, dat de procreatie oock vigoreuser ende bestendiger sal worden.

Meest alle de kinders, welke de Nederlanders by d'inlandsche vrouwen procreëren syn coornhardt ende aerden soowel als naturellen van 't lant selve gelyek sy oock ten halven syn.

Sedert de heer generael Coens vertreck, hebben de stadt aen d'oostzyde van de riviere ruym een dardepart uitgeleyt, met een gracht ende aerde wal beginnen t'omsingelen ende te sluyten, gelyck UEd. in nevensgaende pourtraict van Batavia sien sullen. De gracht is wyt 13 vadem ende in 't midden $1\frac{1}{2}$ diep, d'aerde wal heeft drie roeden aenleggens, 15 voet hoogte ende ontrent een roede cruyns. Van dit voorleden drooge mouson is d^o wal begonnen ende gebracht tot op 190 roede in de lenghde, met twee cleene bolle wercken daer ingereeckent ende heeft gecost omtrent 161.000 realen van achten aan arbeytsloon, welke somma de vermogende Nederlandtse burgerye, Chineesen ende Japanders gewillich opgebracht hebben ende groot leven onder de arme Chineesen verweert heeft, alsoo sy alle voorsz. gelt met haeren arbeyt in corten tyt weder ingetrocken hebben.

Tgeene noch tot voltreckinge van voorsz. wal aen de oostzyde van de stadt naer 't fort toe gebreect, synde ruym noch een darde part, hoopen wy met Godes hulpe t'aenstaende drooge mouson buyten Comp^t. last aff te maecten ende hiermede zal de stadt tegen d'aencompste van den Mattaram (welck men van die cant apparenst, doordien het hooge lant is, te verwachten heeft) in redelycke defentie gebracht wesen.

Met d'opbouwinge van 't fort gaet het langsaem voort, alsoo 't meeste werck geerne met ons eygen volck souden maecken om sware oncosten te myden, doordien de roep hier sterck gingh, dat de Mataram het op Batavia gemunt hadde ende wy oock van verscheydene quartieren gewaerschout wierden (hoewel cleyn gelove daerin stelden) soo hebben wy (om niet al te goet geloovich te wesen) wat gelts moeten spenderen om de gracht aen d'oostsyde van 't fort door Chineesen te doen diepen, 't welck met ons eygen volck beswaerlyck te wege conden brengen.

Om d'aenbouw van huysen niet te verachten, heeft de Raedt alsnoch niet connen goet vinden, dat men d'erven met een jaerlyxe pacht soude beswaren, maer dat men daarmede noch wat insien sal, ondertusschen wert van alle uytgegeven erven, mitsgaders van de gebouwen daerop staende, telekens dat vercocht off veralieneert worde, *voor den Heers gerechticheyt* 10 ten 100 gevordert.

Wanneer de burglary, insonderheyt de Chineesen, wat vermogender worden, haer bet(er) verspreyden, meer erven beslaen ende beter geseth sullen wesen, sal men d'erven met een jaarlyxe rente connen beswaren, omdat de burgerie met d'extraordinary contributien tot versterckinghe ende verbeteringh van de stadt, nu onlangs vry wat beswaert syn geweest, is mede een oorsake dat de belastingh van d'erven noch uytgesteld sy, &c.

(Het overige gedeelte van den brief handelt over de voortdurende moeilijkheden met de Engelschen.)

In 't fort Batavia, desen 3^{den} January, A^o. 1624.

UEd. dienstwillige dienaren,

P. d. Carpentier.

Frederik Houtman.

Dedel.

Martinus Sonck.

Jacques Specx.

Jan van Gorecom.

VII. Extract uit het „Journael van 't gepasseerde op
„de reyse naer den Mattaram, beginnende den 24
„May A^o. 1623” gehouden door Dr. de Haen. ¹

Woensdag 24 Mei. Vertrek van Batavia met het jagt Sincapura naar Tagal.

2 Junij, aankomst ter reede van Tagal.

3 Junij, de Toemenggoeng komt aan boord. Het arabische paard en de overige geschenken voor den Pangéran Ing-Ngalaga worden ontscheept.

4 Junij, een brief namens den Pangéran Ing-Ngalaga wordt ontvangen, waarbij aan Dr. de Haen verzocht wordt om een Hollandschen goudsmid mede te brengen, ten einde eenige gouden ringen te maken.

7 Junij, vertrek van Tagal, met het paard en de overige geschenken. Het paard voor den Pangéran bestemd, werd omringd door een lijfwacht met schilden, opdat het paard niet door het volk gezien zou worden, en bij den overtocht van riviértjes of becken, werden er voorzorgen genomen door den Toemenggoeng, dat het zijne voeten niet nat zou maken. De wegen waren allen door de bevolking in heerendienst, schoon en effen gemaakt.

8 Junij, aankomst en overnachting te Soember. ²

9 dito, trekken door Djati-Sari en komen te Pamalang, staande onder het gebied van een oom van Pangéran Ing-Ngalaga, genaamd Pangéran Prurebaia. ³

10 dito, komen door Wira désa ⁴ te Pékalongan, waar veel rijst en klapperboomen gevonden worden. Pékalongan staat onder het gebied van Kiai-Dipati Pasanta ⁵, sedert het dezen is geschonken door den Pangéran Ing-Ngalaga, waarvoor Pasanta jaarlijks 4000 realen van 8^{ea} in rijst en klapperolij moet opbrengen.

1. Wij deelen dit en het volgende Journaal slechts bij uittreksel mede, omdat beide journalen zeer langdradig zijn opgesteld en er veel in voorkomt dat, of reeds vermeld is in journalen van vorige gezanten naar Mataram, of weinig belangrijk is.

2. Deze plaats Soember en de volgende Djati-Sari, moeten destijds gelegen zijn geweest op den weg van Tagal naar Pamalang.

3. Prurebaia - Poerbojo? vervuller van beloften, volgens Winter,

4. Op den weg tusschen Pamalang en Pékalongan.

5. Hoepo-Sonto.

11 dito, na een togt door schoone rijstvelden, aankomst te Passuan liggende op een half uur afstand van Batang. ¹

12 dito, aankomst te Soeba ² te midden van schoone rijstlanden gelegen in eene vallei, waarin vele dorpen gevonden worden.

13 dito, na door Tamparan ³ getrokken te zijn, aankomst te Pakkis ⁴ gelegen in eene vallei, vol met rijstlanden.

14 dito, na over een dorp te zijn getrokken, aankomst te Tralangon, een dorp in het hooge gebergte, telt 200 gewapende manspersonen.

16 dito, togt door het gebergte, door eene afgesloten wachtplaats des pangérans Ing-Ngalaga aankomst te Tatiam ⁵ liggende op een heuvel in eene vallei, omringd door drie hooge bergen. De vallei bezet met ontelbare dorpen en rijstlanden.

17 dito, trekken door Juma Kedu ⁶, zoover zien konden zagen menigte van dorpen en schoone rijstvelden, aankomst te Pakkies Wiring. ⁷

18 dito, vele dorpen gezien, komen door Piaman Tidar ⁸, aankomst te Pary ⁹, overal veel rijst geplant.

19 dito, aankomst te Turaïam van waar niemand verder mag doortrekken dan met vergunning van Kiai-Dipati Mandoero-redjo. Een gedeelte van het gevolg van Dr. de Haen moet hier achterblijven. Dr. de Haen verneemt hier een gerucht dat de Koning van Johor

1. Naam van een regentschap, van een district, van eene rivier en van eene kleine stad in Pékalongan.

2. Hoofdplaats van het tegenwoordige district van dien naam, in het regentschap Batang, resid. Pékalongan.

3. Vermoedelijk moet dit zijn Tempoeraan, maar welk Tempoerau bedoeld is, blijkt niet duidelijk.

4. Ditzelfde geldt voor Pakkies, waarvan de ligging niet te bepalen is.

5. Omtrent Tralangon en Tatiam, weet ik nog niet veel meer, dan ik op bladz 395, Deel I, vermeld heb. Kan Tatiam ook zijn Tadjé of Tadjí, waar van Goens in zijne reisbeschrijving over Java a°. 1656 van gewaagt, als liggende eene dagreis van den Merbaboe.

6. Djuemo, dorp in Kadoe, regentschap Temanggoeng, district Lempoejang?

7. Pakkies, dit zal vermoedelijk zijn Pakkies, in het regentschap Magelang, district Ballak, niet verre van G. Merbaboe.

8. Vermoedelijk het dorp Tidar, bij den berg Tidar in Kadoe, regentschap en district Magelang.

9. Waarschijnlijk Pareh in Kadoe, district Proboling.

zijn land wilde verlaten om met zijne geheele zeemagt Soerabaija te hulp te komen. Om die reden liet Pangérang-Ing-Ngalaga veel go-raps bouwen en was hij voornemens eene groote magt onder Dipati-Mandoero redjo naar Soerabaija te zenden.

20 dito, berigt ontvangen, dat de Keizer verlangt, dat het gezantschap spoedig te Karta zal aankomen, de reis wordt in galop voortgezet. Het arabisch paard was reeds vooruitgezonden. Na den middag aankomst te Karta, alwaar het Nederlandsch gezantschap zijn intrek neemt bij Kiai Soema-ragi, onderweg ontmoet men den Toemenggoeng Singo-ranoe, met zijne huisvrouw zittende op een wagen met twee buffels bespannen, „seer magniefykelyek toegemaeckt,” met een gevolg van 50 à 60 vrouwen.

Het Nederl. gezantschap trok ook nog door het dorp Bengala¹, en daarna door eene groote stad met hooge muur; doch weinig huizen, welke den Toemenggoeng Singo-ranoe toebehoorde.

23 dito, het gevolg te Turaïam achtergelaten, krijgt verlof om naar Karta te komen.

Dr. de Haen verneemt dat de Pangéran Ing-Ngalaga „eene cleene „ nieuwe stadt van langwerpige witte viercante steenen wilde maecken waertoe hij alreede veel volcks van de omleggende dorpen „ ontbooden hadde, saegen oock de geheele stad door, veel hoopen „ van deese steenen liggen ende veel volck voorbij ons logiment pas „ seeren dagelyx, die dese steenen derwaerts droeghen.”

24 dito, het Nederl. gezantschap begroet door Toemenggoeng Sena poera², een van de grootste meesters.

26 Junij, „des middachs werden bij den Coninek onthoden, den „ Tommagon was vooruitgereeden ende wy quamen daarnaer met „ onse schenckagie, passeerden alsoo door het groote pleyn, daer hij „ gewoonelyek placht nyt te comen, als se pitjaerden ende wierden „ heel achter aen de andere syde van syn hof door een naeuwe lange „ doorgang geleyt, alwaer den Tommagon ons verwachtende, bij hem „ coomende gingen datelyek met hem binnen, door een poort met twee „ hooge opslaende heeken, alwaer den Koninek sat onder een kleyne „ balley op een schabelleken, anderhalf voet hooch, daer sat eene

1. Bangala, in de residentie Kadoe, district Probolinggo?

2. Soedjonopoero?

„vrou aen syne rechtersyde beneffens hem op haer knieyen, hadde
 „een gevlamde pieck op haer schouderen ende ontrent 40 à 50 vrou-
 „wen saeten dicht achter hem, vorders rontom hem, twee piecken
 „lengte, saeten syn grootste meesters; daer setten wy ons tusschen
 „needer, onder een boom, om vry van de son te weesen, langden
 „hem daer met eerbiedinge de brieven door den Tommagon Mona-
 „nonam¹ in handen, dede den brief open ende las hem, geleesen
 „hebbende, wiert hem de schenckagie oock gebracht, liet deselvige
 „datelyck door syn volck, binnen door een andere groote poort in
 „syn hof brengen, seyde hem voorder het mondelinge report van syn
 „Ed. daer: waerover syn Ed. Hoochlyck bedanckte ende dat het hem
 „seer aengenaem was, principalyck het paert, ende wat hy wederom
 „in syn landt hadde, dat syn Ed. sulcx maer soude eyschen, 't
 „soude hem niet geweygert werden; vroegde waerom de Generael
 „Jan Pietersz. Coen vertroocken waer, antwoordde hem, dat syn
 „tyt geëxpireert was ende niet langer beliofte te blijven; maer naer
 „'t vaderlant te gaen om syn vrienden te besoecken; seyde daernaer
 „dat hy met syn E. tegenwoordich de voorgaende vrientschap, ge-
 „lyck met de anderen soude continueren; vroegde hoe de naem
 „van syn E. was; seyde: Pieter de Carpentier; den eenen brief ge-
 „leesen hebbende, dede den anderen brief in duytsch mede open,
 „vraagde wat schrift dat dat was, seyde dat het hollandsch was,
 „ende alsoo syn E. geen javaens ende conde schryven ende oft daer
 „eenige fouten in den anderen brief geschreven waeren, dat dit syn
 „meeninge ende onderteckeninge was, lachde daernaer ende seyde over-
 „huyt dat hy wel 3 jaeren van doen hadde, om die te leezen ende ver-
 „staen; een weynich hiernaer stilswygende, seyde tegen my alsoo S. E.
 „met hem in vrientschap ende unie was, hy genootsaect ware om hem te
 „waerschuwen van synen vyanden en op syn hoede te weesen; want hy
 „verstaen hadde van syn volck, dat hy selfs tot Bantham gesonden
 „hadde omme te verspieden, dat de portugesen aldaer met den Koninck
 „van Bantham gecontracteert hadden, op dit mousson met macht
 „van schepen ende volck, den koninck van Bantham te hulpe te
 „coomen en alsdan gelyckerhandt op Batavia te coomen, om het
 „selvige met macht te overrompelen, dat dieshalven Syn Ed. op

1. Mangoen-onang.

„syn hoede soude syn, dit soude ick syn Ed. aendienende ende soo
 „syn Ed. eenige tydinge van syne vyanden vernam, dat Syn Ed.
 „het hem van gelycke oock soude mededeelen, waerin de vrientschap
 „van beyde syden soude toenemen ende aenwassen; bedancte hem
 „daervoor ende seyde, dat Syn Ed. aen Syn Keyserlycke Majesteyt
 „sulcx van gelycken soude doen, ende dat wy sulcx gaerne saegen
 „dat de Portugiesen met die van Bantham quaemen, soudende haer gaerne
 „verwachten ende alsdan de uytecompste daervan sien; vroegde mede
 „waer Hollant, Engellant, China en Japan lach, seyden hem sulcx
 „ende refereerden ons voorder aen de kaerte, vroegde daarnaer wat
 „landt zuytwaert tegenover Java lach ende of daer oock volk was, wat
 „gedaente, wat handelinge; seyde wel te weeten datter een groot
 „hoochlant lach; maer wat volck geen kennisse te hebben, antwoordde
 „daerop dat hy verstaen hadde, datter veel volk was, oock daer
 „beneffens seer goutryck. Hiernaer vroegde waer ons ander volck
 „was, antwoordde hem tot Turaiam, liet datelyck last geven, datse
 „by ons soude coomen ende seyde dat de wacht aldaer wel gedaen
 „hadde, dat se haer niet hadden laeten passeren sonder syn weeten;
 „hiernaer een weynich geseeten synde, seyde dat hy tegenwoordich
 „niet wel te passe was ende dat ons nu geen antwoord op den brief
 „van Syn Ed. soude geven; maar over 2 á 3 daegen, soude ons
 „weederom roepen; syn alsoo met eerbiedinge van hem gescheyden
 „ende naer onse logiement gereeden.”

Op den 27^{en} Junij daaraanvolgende werd Dr. de Haen andermaal voor den Pangéran Ing-Ngalaga ontboden. Hetzelfde ceremonieel werd in acht genomen en de Nederlandsche gezant hield in eene langgerekte rede, drie punten aan den Pangéran voor.

In de eerste plaats maakte hij aan Zijne Maj. bekend, dat drie Nederlanders met eene vrouw te Pékalongan gestrand, waren gevangen genomen door den Toemenggoeng Boe-raksa. Hij verzocht van dezen de vrijlating en de teruggave hunner goederen. De Pangéran Ing-Ngalaga antwoordde, dat hij last geven zou, dat die personen en goederen werden teruggegeven en dat hij voortaan geen „quaetclappers” meer over de Hollanders zou aanhooren.

Ten tweede verzocht Dr. de Haen de teruggave van twee Nederlanders, die in 1622 bij de verwoesting van Grissée door het leger van Mataram, in handen der Javanen waren gevallen. Ook dit werd

toegestaan. Het derde punt waarover de Haen in deze bijeenkomst handelde, was eene herhaling van het verzoek om teruggave der Nederlandsche goederen bij de verwoesting van Sukkadana zoek geraakt.¹ Hierop antwoordde de Pangéran, dat hij van die goederen niets wist.

Belangrijker dan het langdradig verhaal dezer audientie, is de beschrijving door de Haen van het Hof te Karta, welke nu volgt:

„Dit Cartha is een seer groote opene plaats, seer volkryck ende
„leyt dicht aen 't geberchte ontrent een half uur gaans, seer hoge
„landt met verscheide rivieren en aederen doortrocken, vol clap-
„pusboomen ende alderhande vruchten, wort alle daegen voor 't volck
„hier rontom woonende vier duysent levendige beesten geslacht,
„dewekele op de passers, die eenige duysent in 't getal syn, aldaer
„vercocht werden ende als den Koninck de gonge aen alle dese
„hoecken van Charta laet slaen, met syn omleggende dorpen en
„steeden kan in een halven dach by malekanderen hebben 2 hon-
„dert duysent gewaepende mannen.

„De plaetse daer den Coninck, segge Pangéran Angalagga, syn
„hoff hout is door een groote viercante pleyn rontom met swalpen
„ruytwerck bepaelt, men gaet daer in door twee opslaende groote
„hecken ende is van binnen seer schoon ende effen, aen de slinker
„ende rechtersyde staen lange balleyen, doch niet seer hooge, daer
„sitten oranquais onder met haer slaeven, tegens als den Koninck
„uyt sal coomen. Over alle dese orangquais, die ontrent 500 in
„getal syn, syn gestelt voor oversten, te weten Quincy du Pati Man-
„dura radia² en Quincy du pati passanta.³

„Dese twee syn hoofden over het volck, die aen de slinkersyde
„in 't incomen van 't hof sitten ende wat se te seggen hebben moe-
„ten liet dese twee eerst aendienén; de twee anderen syn Tomma-
„gon Senapura⁴, en Tommagon Monanonang.⁵

„Dese twee syn overste over de Oranquais aen de regtersyde in 't
„incomen van 't hof ende moeten haer van gelycken aendienén wat
„se te seggen hebben.

1. Zie deel 1, bladz. CXLVII.

2. Kiai Adipati Mandoero-Redjo.

3. Kiai Adipati Hoepo-Sonto, Blinkende, heldere, volgens den Heer Winter.

4. Soedjonopoero? de brave van het paleis, volgens den heer Winter.

5. Mangoen-onang.

„ De secrete raeden van den Keyser syn dese naervolgende 6
„ personen :

„ Qiuei dupati mandura radia ;

„ Qiuei dupati passanta ;

„ Tommagon Senapura ;

„ Qiuei dumang Sudaprana ; ¹

„ Tommagon indranata ; ²

„ Tommagon Monononang, des Keyzers secretaris.

„ Dese ses, waarvan de Keyser praeses is, syn syn secrete raden,
„ ende al wat de regeering van 't lant aengaet, mitsgaeders groote
„ gewichtige saecken wort hier afgedaen ende beslooten, en daernaer
„ door den Keyser mondelyck op de passeban aen de andere Oran-
„ quais uytgesproocken. De Keyser en doet oock niet, off hy vraeght
„ haer eerst om raet, alsoo 't oude bedaerde mannen syn. De Pan-
„ gèran Angalagga hout jaerlyx gestadich twee pitjaerdaegen ³ te
„ weeten op maendach ende donderdachs, alwaer dat alsoo cleen als
„ groot ten hoove moeten coomen, soo niet, moeten sulcx laeten weeten
„ en aenseggen, wat se te doen hebben op boete van haer offitie.
„ Des vrydachs moeten van gelycken compareeren; want alsdan gaet
„ hy ontrent 9 ure in de musigit, op saterdagen compareeren die
„ daertoe gestelt syn, met haer paerden om te tornoyen op verbeurte
„ van haer mattis ofte leyt haer iet anders te laste naer syn wel
„ gevallen tot een boete, ten waere sy sieckelyck ofte iets anders te
„ doen hadden, want als hy uitgecoomen is, siet rontom overal off daer
„ oock iemant absent is en absent synde vraeght reeden waerom.”

Dr. de Haen geeft nu verder eene beschrijving van de wijze waerop
de Pangèran Ing-Ngalaga uit zijn hof komt, hoe zijne levenswijze
en zijn uiterlijke is en van hetgeen er zich op dat plein voor het
hof bevind. Die beschrijving komt bijna woordelijk overeen met het-
geen men in het eerste journaal van de Haen aantreft, zooals dat
door ons in het vierde deel (eerste 2e. reeks) van dit werk op bladz.
311 werd medegedeeld. Daarna gaat de Haen voort:

„ Wort geseyt dat den Coninck van meeninge is een maent na syn
„ vasten, met een groote macht soo te water als te lande naer Sure-

1. Soetoprono?

2. Hendro-Noto? vorst des bergs, volgens den heer Winter.

3. Namelijk tweemaal in de week.

„ baya, Qineij du paty mandura radja als veltoverste te senden, waer
 „ toe aen de zeestrandt op lyfstraffe belast heeft, 30 groote nicuwe
 „ Goraps tegen 't uytgaen van de vasten precys gereet te syn, meent
 „ die van Surabaia alsoo te lande en ter zee soo te benouwen, dat
 „ uytter zee geen victualy en connen crygen ende soo Surebaya niet
 „ en kreegh, meent Madura te water met de Choraps aen te tasten;
 „ doch dit was noch niet volcoomen geresolveert ende den uytspreeck
 „ van den Coninek was noch niet gedaen, waeromme de andere groote
 „ meesters van de zeestrandt mosten wachten.”

Op de dagteekening van 29 Junij en 21 Julij deelt dr. de Haen een paar bijzonderheden mede, waaruit men eenigzins kan opmaken hoe onbegrensd het despotisme was, waaronder destijds de Javaan onder zijne eigene vorsten en hoofden gebukt ging. De Toemeng-goeng van Tagal had aan Dr. de Haen verzocht, dat hem door den Nederlandschen Gouverneur-Generaal o. a. mogt bezorgt worden, zeker spel dat hy mirobolani noemt. „ Dese mirobalani is by haer
 „ nu een groot gebruyck, want sy spelen daermede ende is een ex-
 „ pres gebot van den Keyser, wort veel mede gewonnen ende ver-
 „ looren, want sy neemen er twee ende setten die op malkanderen
 „ ende daerop een lange platte gespouwen riet ende slaen alsdan
 „ met een hamer daerop, soo de bovenste heel blijft ende onderste
 „ stucken breekt verliest diegene die ondergeset heeft, dieselfde
 „ dito (29 Junij) waeren der in 't hof vier groote meesters die met
 „ den Coninek speelden ende den Koninek sach haere mirobolani, de-
 „ welcke niet schoon gemaeckt waeren (want se moeten heel gladt
 „ ende schoon syn) liet datelyck hare paerden in syn presentie uyt
 „ haere huysen haelen ende voor haer oogen den hals afsnyden ende
 „ seyde tegens haer, dat soo hy haer op een ander tyt wederom sóó
 „ vont, haer soo sou doen, gelyk hy tegenwoordich haer paerden ge-
 „ daen hadde, daer waren noch twee andere groote m^{rs}., die se wel
 „ wat schoon gemaect hadden; doch niet naer des Coninex sin, liet
 „ derhalven haere vrouwen en kinderen binnen in syn hof haelen
 „ tot een boete. ¹

30 Junij. Het Nederlandsch Gezantschap vertrekt uit Karta en komt op dien eersten dag door twee groote bevolkte steden, geschei-

1. Vergelijk voorrede van Deel I, bladz. IX.

den door eene rivier. Dese steden werden genoemd Kota-Saba en Kota Dalm of Mataram.¹

1 Julij, vertrek van Pingit, waar men overnacht had en aankomst te Pabélan.²

2 Julij, aankomst te Packis-wiring.³

3 Julij, aankomst te Mintha.⁴

4 Julij, na door Turen⁵ gekomen te zijn, aankomst des avonds te Tralangon.

5 Julij, na vele dorpen en vruchtbare rijstvelden te zijn doorgetrokken, aankomst te Kendal bij Kiai Wongso-Diepo. Deels te Kendal, deels onderweg, werden de gevangen Nederlanders, voor zoo-verre die nog in leven waren, overeenkomstig de beloften van den Pangéran Ing-Ngalaga aan Dr. de Haen overgeleverd.

7 Julij, vertrek van Kendal over zee in eene prauw naar Tagal.

8 Julij, aankomst te Tagal ten huize van Kiai Ronggo.

9 Julij, uitstap naar Kali Wangsa⁶ en Brebes.

21 Julij, „quam een man ten huize van qieuy ranga, die onlangs „van Bantham gecomen was, doch tegenwoordich quam van Jappara; „seyde dat de Portugesen al van Bantham met een cleen fuste ver- „trocken waeren, want doen hy tot Bantham quam, soo quam hy van „Malacca, verhaelde als dat in Malacca geen negotie gedreven wiert, „noch oock datter geen gelt meer om en ginge; „Denselfden verhaelde meede, dat Pangeran Pati, Koninek over „een stadt geleegeen tusschen Assem⁷ en Japparen groote questie „hadde met een Orang qieuy ontrent Jappaer, want dito Pangeran „Pati begeerde des anderens oranquais dochter ten huwelyck.

1. Deze twee plaatsen zullen de vestingen (Kota's) geweest zijn, welke Karta moesten verdedigen.

2. Pabélan ligt op den tegenw. postweg tusschen het oude Kartasuera en het tegenw. Soerakarta, zie kaart van Melvill. (District Padjang).

3. Op de tegenw. kaarten niet te bepalen, er ligt een Pakis aan de rivier Djebol in het distr. Padjang.

4. Niet terug te vinden.

5. Er bestaat nu nog een Toeren, kampong, behoorende tot de hoofdplaats Soerakarta, en een Toeren in de residentie Samarang, regentschap Kendal.

6. Kali-Gangsa, rivier en dorp van dien naam in het regents. Brebes?

7. Assem of Asam, thans gelegen aan den grooten weg tusschen Bojolali en Soerakarta. Noordwaarts daarvan liggen Denak en Grobogan, daarboven noordelijker Pati, en nog noordelijker Japara.

„ en sont daerop 2 oliphanten met 3 à 4 andere groote m^{en}. met
 „ gout, silver ende cleeden met seripinang op haer maniere, ten huyse
 „ van den orankay comende gaff haer ten antwoort dat syn dochter
 „ al met een ander belooft was, ten waere dat niet en was, soude
 „ sulex gaern doen, ende bedancte Pangeran Pati ¹ seer hoochlyck,
 „ dat hy hem de eer aendede ende begeerde syn dochter, (hy) die
 „ sulcken grooten Koninek was; dese gedeputeerden syn met dese
 „ bootschap sonder vruchten wederom gecoomen, en aen haer Koninek
 „ sulex gerapporteert is. Dito Coninek seer verstoort geworden ende
 „ des anderen daeghs gesonden ontrent 2 a 3000 man tot desen
 „ Orankays huys en hebben de dochter met geweld genoomen, syn
 „ cleenoodien geplundert, syn huys geraseert, soo is Qiuey dumang
 „ Laxamana ² van Jappara met ontrent 400 gewapent en noch een
 „ ander groot meester daeromtrent met 300 man dese orangquai te
 „ hulpe gecoomen ende leggen noch alsoo tegen malcanderen, meenen
 „ dat dese pangeran pati dese andere plaats en wilde vermeesteren:
 „ soo is de huysvrouw van Qiuey Laxamana cito, cito, by den key-
 „ ser Angalagga gecoomen en hem dese bootschap brengende, waer-
 „ naer hy seer verstoort was. Wat hier voorder uytvolgen sal, sal
 „ den tyt leeren.”

23 Julij, vertrek van het Nederlandsch gezantschap in prauwen
 van Tagal naar Batavia.

Actum in de stadt Battavia, desen 26^{en} december 1623.

1. In het handschrift staat hier Pangeran Papati, doch dit schijnt eene schrijff-
 fout voor Pati.

2. Kini-Demang-Jakhsamâna, opperhoofd over de zeezaken.

VIII. Extract uit het „Journael van de voyagie gedaen
 „ door Jan Vos met het schip Zierikzee gaende
 „ door last van den Ed. heer Generael nae den
 „ Matharan, over Damack. &c. 9 augustus—
 „ 27 october 1624. ¹

Adij 9 aug. Vrydach syn wy in den name Godts met
 vs. schip van de reede van Batavia 't seyl gegaen.

23 Aug. Aankomst voor de rivier van Pêkalongan, een boot wordt
 uitgezet om met de bemanning eener Javaansche prauw te spreken
 „ doen vraechden wy van waar dat syl. quaemen, antwoordden van
 „ Madura en verhaelden oock dat Madura van des Mattaram's volck
 „ overwonnen was, met al de steden en dorpen, die der oplagen,
 „ seyden noch, dat sy omtrent 4000 gevangens behouden hadden en
 „ naer de reste noch sochten, oock verhaelden sylieden haer, dattet
 „ leger op syn vertreck stondt om wederom te keeren en dat Chere-
 „ bay (Soerabaya) van dese reyse ongemolesteert souden laten, alsoo

1. Extract-Resol. Gouvern. Generaal en raden van Indie, Zaterdag 3 aug, 1624:
 De toevoer van rijst uit des Mataram's land voorl. jaar gansch sober en dit jaar nog
 veel schaarser gevolgd zijnde, zoo zijn de prijzen te Batavia tot extremen prijs gere-
 zen, het is onzeker wat Java zal opleveren omdat men verneemt, dat de rijstbouw
 in des Mataram's land door den oorlog dit jaar zeer verachtend en het tegenwoordig
 gewas gansch kwalijk zou geslaagd zijn. Voorgesteld zijnde, hoe in den hoog drin-
 genden nood zal worden voorzien zonder aan den inlander, die kwelling te openbaren
 en of het niet dienstig zou zijn, dat men eene ambassade aan den Mataram afvaardigde
 onder voorwendsel van hem met de gewone aanspraak te bezoeken, begroeten en voorts
 over zijne verkregen victorie op Madura geluk, voorspoed en vermeerdering zijns rijks
 toe te wenschen, met bijvoeging van een goed arabisch paard, enz., tot schenkagie,
 de raad desen voorslag van den G.-G. serienslijk overwogen hebbende, besluit, ter
 voorkoming van hongersnood, 't schip Zierikzee en 't fregat Fortuyn tot bevordering
 van den aanvoer en opzameeling van eene goede hoeveelheid rijst, zooveel als van des
 Mataram's zeesteden bekomen kan worden met den eersten te verzenden en den opper-
 koopman Jan Vos, daarmede in ambassade naar den Mataram af te vaardigen, met
 vereering als boven, tot confirmatie van vriendschap en voorkoming van onzen kwaad-
 gunners calunnien bij zijne Majesteit en principalijk om bij wege van dien ons dessein
 van rijstopzameeling des te gewenschter effect te doen sorteren. — Zie ook Brief dd.
 27 Januarij 1627.

De namen van plaatsen en personen zijn in dit reisjournaal nog meer bedorven en
 moeilijker te bepalen, dan in het vorige.

„ zyn Majesteyt de Coninck Inallagga niet en begeerde, datse die
 „ van Cherebaya belegeren soude; maer dat hy se noch eenigen tyt
 „ lanck voor syn gebueren begeerde te houden, en ons volck sneden
 „ daer intusschen gras en stelden haer te vreden, seggende dat wy
 „ selfs met een Arabisch paert naer Damack gingen om 't selve aen
 „ den Coninck van Matharam te vereeren,” enz.

26 aug., aankomst voor Demak.

27 aug., „ hebben wy 't samen goetgevonden, ons cleyne schuytjen
 „ naer lant te senden om aen den Tommagon's vrou van onse compste te
 „ verwittigen haer latende weten, dat wy met een present van syn
 „ Ed. aen haer gesonden waren, te weten een Arabisch paert en
 „ meer andre cleynicheden, oock een brieff aen den Tommagon selfs
 „ dewelcke wy naer onsen last selfs versochten te behandigen en
 „ soo het haer aengenaem was, dat se ons souden ontbieden . . .

Ady 28 ditto, „'s morgens is een van de officieren van Bouraxa
 „ die wy de schenkagie in Candaël lieten, aen ons boort gecomen
 „ om ons, soo hy seyde in alles behulpich te wesen, van 't gene
 „ datter te coop soude mogen vallen, soo rijs als andersints; naer
 „ de middach is het volck, die wy boven gesonden hadden met eenige
 „ officieren, uyt den naem van de huysvrouwe van den Tommagon
 „ van Damaek aen ons boort gecomen, dewelcke ons aendiende dat
 „ mevrouw mij ontboot om eens te spreekken, soodat ick haer be-
 „ loofde 's morgens vrouch met den gesant Sr. Jan Vos te volgen,
 „ alsoo het nu avont was, oock versochten sy uyt den naem van
 „ mevrouw het paert te sien en te meten, 't welck wy haer toege-
 „ staen hebben, vertelden ons oock dat de Coninck van Mattharam
 „ besich was met syn soon ten houwelyck te geven aen de dochter
 „ van den Coninck van de stadt Pady, noch vertelden ons dat Ma-
 „ dura geheel overwonnen was van den Matharam en hebbender soo
 „ sy seyden wel 60.000 gevangens geeregen soo jonck als out, dit
 „ aldus verstaen hebbende vracchden haer naer rys, antwoordden datt
 „ er gans geen rys was te coop, ja datt se selfs niet genouch had-
 „ den tot haer nootdruft &c.

„ Donderdach, adij 29 dito, 's morgens syn wy ontrent twee uren
 „ van den dach, met onse schuyt naer lant gevaren en quamen on-
 „ trent ten thien uren voor de vrouwe van Damaek, twelek wy de
 „ bootschap en brieff beneffens de schenkagie aen haren man vol-

„ gens den last van zyne Ed. behandelt hebben, waervoor zyne Ed. dede
 „ bedancken, daernaer hebben eenige discourssen van het paert ge-
 „ hadt en vonden goet tselve met den eersten aen lant te brengen 't
 „ welck wy haer toegestaen hebben, alsoo 't paert in 't schip niet
 „ wel geaccommodeert was en was seer noodelyck, soodat wy be-
 „ looffden 't sanderdaechs 't vs. paert aen lant te brengen, daernaer
 „ hebben oock tegen haer van rys gepraet, waer sy op antwoordde,
 „ dat het gewas van dit jaer al meest verdroocht was, door gebrek
 „ van mannevolek, die 't water in de rysvelden niet en hadden con-
 „ nen brengen, alsoo meest al het volck in den oorloge den Tomma-
 „ gon gevolcht waren tot Madura, 't welck sy oock seyde overwon-
 „ nen te wesen

„ Donderdach 19 September, 's morgens vroeck is mevrou buyten
 „ gecomen ende ordre gestelt om te vertrecken, soo syn wy: te weten
 „ Sr. Maseyck en ick by mevrouw gegaen om ons afscheyt te nemen
 „ soo versocht sy op myn, als dat ick den brieff van syn Ed. aen
 „ den Keyser, aan niemant soude overgeven als aen syn Keyserlycke
 „ Majesteyt selve, en dat door haer soon ofte iemant anders van haer
 „ gecommitteert en seyde als dese . . . (?) dat de Tommagon Bo-
 „ raxa ons tegen soude comen op den wech, om het paert ons aff te
 „ eysschen en soude seggen dat hy uyt last van den Matharam ge-
 „ sonden was, om het paert en den brieff te eysschen en soo wy het
 „ hem niet goetwillich wilden laten volgen, dat hy ons met geweld
 „ soude dreygen het paert afftenemen en oock met seer veel beloften
 „ ons soude onderstaen, waerschouwde ons dat men hem geen gehoor
 „ soude geven ende dat ick geen pynangh noch touback ofte eenich
 „ eten van hem soude eten, dan soo hy myn iets schonek in danck
 „ soude nemen ofte ontfangen en het laten wechnemen en daer niet
 „ van te eten door vreese, soo hy niet tot syn voornemen mochte comen,
 „ dat hy myn lichtel. soude vergeven, dan seyde datter in alles op
 „ den wech wel bestelt hadde en dat ick met haer soon en queay de
 „ Macarty¹ haeren gouverneur goede vrientschap soude houden, die
 „ myn in alles behulpich soude wesen, waerop haer ten antwoorde

1. Hier is de jav. naam, door de pen van den Holl. koopman zóó mishandeld, dat het bijna de naam van een Schot is geworden. Welligt moet gelezen worden, Kiai Demang Kerto of Kiai Demak Hardjo.

„ gaven sulcx te doen en dat myn last van syn Ed. anders niet in
 „ en hielde, dan dat het paert door den Pangeran Tommagon of haer
 „ last aen den Matharam gesonden soude worden en dat ick dieselve
 „ last niet dorst overtreden off het soude myn leven kosten, als ick
 „ op Batavia by syn Ed. quam, en dat ick geen Bouraxa nochte
 „ andre Tommagons kende, dan alleyn queay de Macarty. Hebben
 „ alsoo ons afscheyt van mevrouw genomen, die ick noch een com
 „ met Suratsche oly schonck, dat haer seer aengenaem was ende sy
 „ seyde als dat 800 man met myn sont, daervan 600 in de wapens
 „ waren, en belast hadde het paert aen niemant te laten volgen, als
 „ aen haer soon, al soude sy alle daer doot blyven en seyde als dat
 „ queay de macarty haer gouverneur met myn soude gaen met noch
 „ 25 orangqueys van de principaelste, die thuys waren en voort is
 „ het paert buyten geleyt, met het slechte cleet aen, alwaer mevrouw
 „ het paert sat verwachtende. Buyten gecomen is het dadelyck be-
 „ set van een veertich mannen met schilden en hassegacyen en twee
 „ cleeden opdat niemant het paert soude
 „ sien, wy syn ontrent te 8 ure van
 „ Damack vertrocken, al langs de rivier, die vol met huysen beset
 „ was ende aen de rechterhandt een vlack velt, sooveel als men sien
 „ conde al ryslant, daer veel padye op het velt verdroocht stont. On-
 „ trents $\frac{1}{2}$ myl van de stadt zyn ons 3 mannen te paert tegen geco-
 „ men, die uyt Charta quamen en zyn by queay de Macarty gecomen
 „ en seyden als dat de Tommagon van Tingal haer aen mevrouw
 „ van Angalagga gesonden werden om haer aen te presenteren uyt
 „ last van haer Tommagon eenich volek en assistentie om haer te
 „ helpen het paert boven te brengen en hebben haer afscheyt van
 „ queiy de Macarty genomen ende syn voort nae Damack gereden
 „ om mevrouw selve te spreekken en wy syn mede al voort getrocken
 „ en 's middachs syn wy gecomen in een dorp Billa¹ alwaer wy dien
 „ nacht blyven soudon, stont onder het gebiet van Damack en sagen
 „ veel dorpen ende vleecken al op een vlack velt.
 „ Vrydach adj 20 ditto, 's morgens vrouch syn wy wederom ver-
 „ trocken al over een vlack velt rontom met dorens ende . . (?)
 „ soo verde als wy sien condon en de vruchten waren al van 't lant

1. Door mij niet teruggevonden.

„ ontrent de clocke negen uren syn wy door een bosschadije gereden
 „ lanck ontrent $\frac{1}{2}$ myl, quam uyt weder op een vlack rysvelt, rontom
 „ huysen stonden, tegen elff uren quamen wy wederom in een bos-
 „ schadije, daer de wech soo schoon gemaectt was off geveecht was
 „ geweest, over al de rivieren, die wy passeerden waren bruggen ge-
 „ maectt en alle grachten houcken waren gefuld, geëffend en geslecht,
 „ met veel boomen onder de voet gehouden, die maer in de wech
 „ waren, na den middach syn wy gecomen in een dorp genaempt
 „ Dragon¹ alwaer wy dien nacht souden logieren.

„ (21 Sept. te Dragon gebleven.)

„ Sondach, adij 22 dito, 's morgens is daer tyding gecomen als dat
 „ mevrouw Angalagga van Damack vertrocken was om ons te volgen
 „ om de schenckagie selve te doen 's middaechs syn
 „ wy een rivier gepasseert, genaempt Balekeran² alwaer wy een
 „ huys voor het paert (vonden), syn daer van onse paerden getreden
 „ en hebben onse middachmael daer gehouden, een weynich gerust
 „ hebbende syn wederom te paert geseten en onse reys vervolcht
 „ alwaer het gebiet van den Tommagon van Damack uyt was ende
 „ quamen in 't gebiet van den Matharam hetwelck al bosschadie was
 „ ende geberchte op ende neder, een seer quade wech, moeyelyck
 „ om te reysen ende tegen den avont syn wy in 't dorp gecomen
 „ genaempt Fringy (Pringy)³ staende onder het gebiet van den Matharan.
 „

„ Maendach dito, syn wy wederom van Pringy vertrocken ende
 „ een seer schoone wech wat berechtigt met veel schoone valeyen
 „ van ryslant, al geplant met nieuwe pady, die seer schoon stont en
 „ rontom met veel schoone dorpen tegens het geberchte aen en alhier
 „ is ons voorby gepasseert het volck van Bouraxa, die mede in Fragy
 „ geweest hadde. Een weynich hiernaer is me-
 „ vrouw Angalagga by ons gecomen sy liet my by
 „ haer roepen en sond er mede om wat oly te hebben, die ick haer

1. Mij onbekend.

2. Kan dit zijn Kali-Karang, de rivier Karang, welke Denak van Soerakarta in het Noorden scheidt?

3. Pragi?

„sonde en ben mede by haer gegaen, sy thoonde haer seer vroo-
 „lycke en seide dat blijde was, dat wij tot hiertoe gecomen waren,
 „sonder ongeluck te lyden van Bouraxa's volck ende seyde, dat gister
 „eerst van Damack gescheyden was ende dat sy den geheelen nacht
 „gereyst hadde.

„Dingsdach, adij 24 dito, 's morgens syn wy van Frangy weder
 „vertrocken een seer gemelycken wech, berchachtich ende met veel
 „schoone valeyen, die al met nieuwe pady beplant waren, dat seer
 „schoon stont ende rontom met veele schoone dorpen ende woon-
 „plaatsen versien, dat al onder den Matharam stont, want daer het
 „lant Angalagga was wy syn gepasseert langs den
 „voet van twee hooge bergen genaempt Marbabu ende de ander
 „Goenonapy ¹ die een solpherberch is en seer brant ende nae den
 „middach syn wy gecomen in 't dorp Campir ² alwaar wy dien
 „nacht souden blyven.

„Woensdach, adij 25 dito, 's morgens syn wy weder van Camper
 „vertrocken en een schoonen wech gepasseert al berchachtich met
 „schoone valeyen, al meest met Pady beplant, die seer schoon stont
 „rontom tegen het geberchte aen veel dorpen en woonplaatsen ende
 „2 hooge bergen lieten wy aen onse rechterhant leggen en syn on-
 „trent de clocke 9 ure gecomen in het gebiet van Queay du pati
 „Mandura Radia in een dorp Lamby daer waer wy 's nachts bleven.

„Donderdach ady 26 dito 's morgens syn wy wederom van Lamby
 „vertrocken, al een seer berchachtiche wech met veel geboomten
 „rontom, met veel dorpen en valeyen, dat al tot rystlant gebruyckt
 „werden, die valeyen syn met veel calappus boomen ende pynang-
 „boomen beplant en syn 's middachs gecomen in een stadt genaempt
 „Milangon ³ staende onder het gebiet van den Pangaran Acobomy ⁴
 „die hem by den Matharam hout en stelt alhier een queloera ⁵ voor
 „Gouverneur, en hier syn veel dorpen en plaatsen, die hier ontrent
 „onder hem staen; want is een plaetse, die seer gepeupleert is met
 „veel dorpen rontom, alhier vonden wy Mevrouw Angalagga van Da-

1. Merbaboe en Merapi?

2. Soember, afd. Ngampel, district Padjang?

3. Melambong in de afdeeling Ngampel, resid. Soerakarta. distr. Padjang.

4. Mangkoe-Boemi?

5. Kiai-Joerah.

„mack, die ons alhier verwachtte.
 „Vrydach, adij 27 ditto, 's morgens wederom van Milangon ver-
 „trocken met mevrou Angalagga, die een ander wech opsloech en
 „is alsoo vooruyt gereyst, desen wech is berchachtich met veel cleyne
 „riviertjens, daer al bruggen overgemaect waren van gespoude bam-
 „boesen en was een seer schoon bosschadie van groote boomen,
 „seer pleyasant om te reysen en ontrent de clocke thien uren voor
 „den middach quamen wy in een stadt genaempt Pollabato ¹ (sic)
 „stonden onder den Oranguey Ollasem, die alhier selve gouverneert
 „en syn woonplaets alhier hout, alwaer wy wederom den nacht
 „mosten blyven ende syn effen buyten de stadt gelogeert, alwaer
 „onse huysen mede gereet vonden.”

Het Nederlandsche Gezantschap bleef hier tot den 30^{en} September
 liggen. Intusschen had de opperkoopman Vos zeer veel moeite met
 de Toemenggoengs Boe-raksa en van Tagal, die uit Karta gekomen
 waren en er sterk op aandrongen, dat hun het paard en de geschen-
 ken zouden worden overhandigd, opdat zij die vooruit zouden over-
 brengen aan den Panembahan. Het opperhoofd van het Nederland-
 sche gezantschap wilde daarvan in den aanvang niets hooren, en
 antwoordde hun, dat hij in last had van den Gouverneur-Generaal om
 het paard en de geschenken met den brieff aan den Keizer, door
 bemiddeling van den Toemenggoeng van Demak, in persoon te over-
 handigen. Na langdradige onderhandelingen, waarin de onderlinge
 najver der Hofgrooten duidelijk te voorschijn kwam, liet Vos de ge-
 geschenken en het paard eindelijk met de Toemenggoengs vooruit-
 gaan, nadat het hem was gebleken, dat dit de begeerte was van
 den Panembahan en het hem ook door den zoon van den Toemenggoeng
 van Demak en door den regent van Demak was aangeraden. Einde-
 lijk op maandag den 30 Sept. tegen den avond kreeg het Neder-
 landsche gezantschap verlof om verder naar Karta op te komen.

„'s Avonts in 't ondergaen van de son, syn daer ontrent 4 per-
 „sonen te paert en ontrent twee hondert te voet van Carta gecomen,
 „wesende het volck van den Tommagon Boraxa en den Tommagon
 „van Tegaal, die bescheyt brochten van wegen den Keyser, dat ick
 „binnen soude comen, met myn vijven en de reste van myn volck

1. Poeloe Watoe, in de residentie Soerakarta, afdeling Klaten, distr. Padjang?

„ daerlaten ten nader ordering, ende syn alsoo een (ure) in de nacht
 „ vertrocken, gecompagnieert van Queiy de Macarty als andere Orang-
 „ queis van Damack ende syn ontrent dry uren in
 „ den nacht gecomen voor een stadt Caldeeyde ¹ daer rontom een
 „ pagger van hout was, traliewerek met noch een pagger van swal-
 „ pen ende (was) de poorte gesloten, dan is opge-
 „ daen, syn alsoo dry poorten gepasseert, waer tussen ieder poort
 „ een cortegarde stont ende syn alsoo voortgetrocken
 „ en aen de andre poort comende, vindende mede gesloten als vooren,
 „ hebben die mede geopent ende ons volck voort laten passeren, naer
 „ dat ons wederom telden ende passerende mede dry poorten als
 „ voren met sterke wacht beset en quamen wederom op een vlack
 „ velt syn soo ontrent dry uren voor dach aen huys
 „ van den Tommagon van Tegael gecomen die myn met den tolek
 „ aldaer liet by hem roepen ende hiet ons wellicom en liet ons by
 „ hem nedersitten ende gaf siry en touback ende seyden dat Syne Ma-
 „ jesteyt hem belast hadde dat ick by hem soude logieren
 „ verhaelde mede van Madura, hoe de Tommagon van Damack ge-
 „ loopen hadde tot groot discontentement van S. M., soo hy thys
 „ quam, dat hem het gouvernement van Damack wel benomen mocht
 „ worden, dan sy hadden evenwel de victorie van Madura gecregen,
 „ want waren alle dagen grooten van Madura verwachtende die al
 „ op den wech waren om te comen en dat daer twee coninghen ge-
 „ vlucht waren in de ruychte van Madura, als de Coninek van Ros-
 „ baya en die van (naam niet ingevuld) waer dat haer volck noch
 „ doende waren om die te soucken.”

Tot den 9^{den} October moest het Nederlandsche gezantschap wacht-
 ten eer het tot den Panembahan werd toegelaten. In dien tusschen-
 tijd had de opperkoopman Vos vele bezwaren te overwinnen, naar
 aanleiding van de titulatuur, welke in den brieff van den Gouverneur
 Generaal de Carpentier aan den Panembahan gegeven was. Dagen

1. Rijklof van Goens in zijne „Reisbeschrijving van Samarangh nae Mataram, ao.
 1656 opgesteld (uitgegeven in tijds. voor Land- en Volkenk., Delft, Deel IV, 1856)
 maakt melding van eene stad of poort Caladier, aan eene rivier nabij de hoofdplaats
 van Mataram gelegen, waarmede dezelfde stad als hier bedoeld schijnt te zijn. Valen-
 tijn, in zijne beschrijving van Groot-Java, stelt op de kaart N. ofte vijfde bestek,
 de stad of poort Caladier, noordwaarts van Mataram. Deze kaart van Valentijn heeft
 overigens geen waarde.

lang werd daarover onderhandeld met den Toemenggoeng van Tegal en met Boc-raksa. De opperkoopman Vos weigerde aanvankelijk in den brief eenige verandering te maken; maar toen hij bemerkte dat een gebrek in de titulatuur welligt zijne geheele zending zou kunnen doen mislukken, gaf hij verlof aan 'de Toemenggoengs, „ dat sy den „ tytel na haren sin mochten schrijven, met zooveel complimenten „ als hun goed docht,” Toemenggoeng Boc-raksa zette zich toen aan het schrijven; maar als hij begon met dese woorden: „ De slaaf van „ Zijne Majesteit zendt met zijne slaven dit geschenk,” kwam de opperkoopman Vos er dadelijk tegen op en verklaarde dat hij „ niet „ begeerde dat voorder soude schrijven, want dat Syn Edelheyt (de „ Gouver. Generaal), geen slaeff noch dienaar van den Keyser was, „ dan wel een goeden vriend en dat Syn Ed. nyemant onderdanich „ was als Godt en den Coninck van Hollant.”

Het einde dezer moeilijkheid was, dat er besloten werd, in het geheel geen brief van den Gouverneur Generaal aan den Panembaham ter audientie te overhandigen, hetgeen des te gemakkelijker kon worden nagelaten, omdat onder 's hands reeds een afschrift aan den vorst was geleverd. Het journaal gaat nu verder voort op 9 October:

„ Woensdach, adj 9 ditto, ontrent dry uren, na den middach heeft „ den Keyser myn doen roepen om by hem te comen, den Tommagon „ van Tegael was vooruyt gereden met den Tommagon Bouraxa en „ wij volchden met queay demacarty en noch 3 queyloures ¹, die ons „ compagnierden tot aen het hof toe, met de schenckagie, die wy mede „ namen, by het hof toegecomen, syn wy van de paerden getreden „ ende van Queloera Samarasey ² binnen geleyt en quamen eerst op „ een seer groot pleyn hier wachten wy ontrent een „ halve uyr, soo is den Tommagon Bouraxa met den Tommagon „ van Tingael uytgecomen met een groote suite om ons te haelen, „ die ons over het groote pleyn leyden onder de boomen, daer wel „ 3 ofte 4 hondert queyloeres saten, al sonder touback ofte sieripinangh „ by haer te mogen hebben ende saten in dry ronde „ cirkels alwaer wy door passeerden met de schenckagie ende qua- „ men weder op een groot pleyn daer 2 beleyen ³

1. Kiai Loerah.

2. Kiai Loerah Soemaragi.

3. Balei, open gebouw, een dak op bamboezen pijlers.

„ in staen en daer saten ontrent 50 ofte 60 groote Orangquais mede
 „ op de aerde, sonder iets onder haer te hebben en mochten mede
 „ geen touback, siery nochte slaven by haer hebben
 „ alhier liet den Tommagon Bouraxa en den Tommagon van Tingael
 „ my by haer roepen, die midden op een plaets stonden en seyden
 „ als dat ick met haer binnen soude gaen, met den tolck Caldera
 „ en een Jan de Koster, assistent, en belasten dat ick het ander volck
 „ met de schenckagie hier in dit pleyen soude laten blyven wachten
 „ en wy syn met 2 Tommagons na binnen gegaen en de plaetse ge-
 „ passeert synde, quamen mede by een groote poort als voren met
 „ 2 houcken opslaende, daer elff man voor sadt, iedereen een schilt
 „ met 2 hasegayen en wy syn mede dese poort ge-
 „ passeert en quamen wederom op een viercante plaets
 „ die seer effen ende schoon was, daer eene baley in stondt . . .
 „ In dese plaets hebben wy Syn Keyserl. Majesteyt vinden sitten
 „ met ontrent 40 ofte 50 groote meesters by hem ¹. Syne Majesteyt
 „ sat buyten de baley op een matgen op de aerde neder, met 8 of
 „ 10 manspersonen achter hem ende een man sat achter Syn Majesteyt
 „ met een gevlamde pieck in de hand en Queay de pati mandura
 „ Radja met Queay du pati passanta ² saten aan de rechterhand
 „ van den Keyser, dicht by hem, die het woort van den Keyser
 „ deden en de andre groote meesters saten dicht by de poort, daer
 „ wy ingecomen waren en op de aerde neder, sonder matten ofte yets
 „ onder haer te hebben . . . ende saten mede in 't ront al man-
 „ nen met lange haerden ³ ende tusschen den Keyser en dese groote
 „ meesters gingen wy neder sitten op de aerde, sonder yets onder
 „ ons te hebben ende den Tommagon Boraxsa met den Tommagon
 „ van Tegacl gingen by ons sitten en den Tommagon van Tegacl

1. De opperkoopman Vos vroeg naderhand aan den Toemenggoeng van Tegal, waarom de Panembahan nu geen vrouwen bij zich had; hem werd toen g'antwoord, dat deze plaats was de geheime plaats voor bijara's, en dat daar nooit vrouwen, maar alleen de meest vertrouwde raadsliden des Keizers werden toegelaten en dan nog alleen nadat zij onthoden waren.

2. Hoepo-Sonto.

3. Deze waren vermoedelijk Arabische Imams of Hoofdpaughoeloe's; want javanen met lange haarden worden zelden gevonden.

„ dede het woort voor ons aen den Keyser ende de Keyser hadde
 „ alleen een touback pype in de hant, dat aen 't eynde met silver
 „ beslagen was en syn cleedinge was als andre Javanen, hadde een
 „ serasse gobar aen met een badjou van swart fluweel, dat met gou-
 „ den looffwerck geschildert was, bloemsgewyse, met een wit mutsken
 „ op syn hooft en hadde eene slechte kris achter op het lyff steecken
 „ met 4 of 5 diamantringen aen syn vingers steecken en Syne Ma-
 „ jesteyt liet ons door Queay du pati mandur radia aenseggen, dat
 „ wy willecom waren en dat ick myn last van Syn Ed. syn Majesteyt
 „ sonde te kennen geven waerop ick myn tot Syn Ma-
 „ jesteyt wende en liet door den tolek dese naervolgende redenen
 „ aen den Tommagon van Tegacl seggen, die het woort aen Syn
 „ Majesteyt voor ons dede Aldermachtichste Keyser
 „ Ingangolaggo, hebbe dese navolgende punten van wege d'Ed. Heere
 „ Generael Pieter de Carpentier, syne Majesteyt voor te dragen, waer
 „ over ick versoeck dat S. K. Maj. sal believen licent ende audientie
 „ te vergunnen,” enz. (volgt eene inleiding waarop de Keizer toe-
 stemmend, ja, antwoordde, daarop wenschte de Nederlandsche gezant
 den Keyzer geluk met de overwinning van Madura, waarvoor de
 Keizer seer bedankte. Daarna bood de gezant het paard en de overige
 geschenken aan, waaronder eene flesch met rozenwater uit Mekka, onder
 bijvoeging dat het maar alleen was om de goede vriendschap en
 alliantie tusschen Zijn Ed. en den Keizer te vermeerderen. Hierop
 luidde het antwoord: „ Dat hy, Keizer, niet anders en socht als goede
 „ vrientschap met S. Ed. te houden en in goede eenicheyt te mogen
 „ continueeren ende bedanckte Syn E. seer van wege de schenckagie &c.

.
 Nadat dit was afgelopen verontschuldigde de Nederl. gezant zich
 dat hij geen brief had voor den Keizer, en deze antwoordde, daarop
 dat hij zulks gaarne ten beste hield; waarmede het wederzijdsch
 bedrog op dit punt zonder verder bezwaar afliep. De Panembahan
 deed nu op zijne beurt een verzoek, dat de Gouverneur Generael
 „ toch die van Soerabaya geen assistentie soude doen, noch schepen,
 „ noch volk daarheen senden om te handelen, want die van Soera-
 „ baya zijne vijanden waren en hetzelfde kon zijn Ed. wel in zijn
 „ land bekomen, dat voor Z. E. open stond en dat tot beter prijs
 „ als in Sorabaya.” Hierop antwoordde Vos: „ dat Syn Ed. daer nu

„ geen handel meer liet doen¹, dan dat Syn Ed. verstaen hadde met
 „ groot leedwezen vyt het schryven van eenen brieff van wege den
 „ Laxamaua van Jappara, als dat hy uyt last van Syn K. Maj. ons
 „ de staet en het lant met de reede van Jappara verboden hadde en
 „ dat ons volck daar niet meer mochte comen
 „ waerop Syn Majesteyt antwoorde, als dat hy geen last aen de
 „ Laxamane gegeven hadde om te schryven off die stadt en het lant
 „ te verbieden, twelck Laxamanne buyten weeten van hem gedaen
 „ hadde en dat wy soo vry op Japara mochten comen handelen als
 „ in Damack, Candael, Tegael ofte in eenige andre plaetsen van syn
 „ lant en dat hy daer wel ordering in sal stellen.

Nadat de Nederl. gezant voor deze mededeeling, zijn dank betuigd en eenigen tijd nog stilzwijgend over den Panenbahan gezeten had, kreeg hij beleefdelyk zijn afscheid en liep de officieele audientie daarmede ten einde; doch de onderhandeling werd voortgezet door bemiddeling van den Toemenggoeng van Tagal en Boe-raksa. Daarover komt nog het volgende in het journaal voor:

„ T'savonts is den Tommagon van Tegael 't huys gecomen, die mij
 „ liet onbieden, die seyde als dat de Keyser de schenckagie van
 „ Syn Ed. seer aengenaem was en dat den Tommagon
 „ Bouraxa mijn morgen den brieff van S. M. soude brengen met het
 „ bescheyt van de vrye handel, want was daerom noch binnen by
 „ Syn Maj. gebleven en als ick den brieff hadde, soo mocht ick vry
 „ wederom vertrecken; vraechden hem waerom wy niet uyt mochten
 „ gaen, om Carta eens te degen te besien, seyde, dat het den last
 „ van den Keyser was, die (vreesde) ofte ons iets quaets mocht
 „ overcomen.

„ Ick vraechde hem mede, wat nieuws daer van Sor-
 „ baya gecomen was, met die gevangenen, antwoordde dat het leger
 „ noch sterck in Sorbay lach en dat al het lant daer rontom Sorbay
 „ ingenomen hadden en voort verdistrueert en alle toevoer aen die van
 „ Sorbay benomen te lande, dan en condon haer den toevoger te water
 „ niet beletten, daer die van Sorbay groot ontset van daen eregen,

1. Op den 20 October van het vorige jaar 1623, was een gezant van Soerabaya te Batavia geweest, die aan G.-G. en raden hulp verzocht had van wege zijn Pangéran tegen den Panembahan van Mataram. De Nederl. Hooge Regering had echter dezen gezant met geschenken en een welwillend, maar ontwijkend antwoord uitgeleid.

„ als van Macasser en andre plaetsen en dat doende waren, nu de
 „ gevangenen van Madura over te brengen op Grissé en Jortaen, die
 „ over de 40 duysent sielen syn, soo groot als cleyne . . . ' .

Donderdach, adij 10 oct., 's morgens is den Tommagon Bouraxa
 „ by den Tommagon van Tegael gecomen en ontbooden my by haer
 „ te comen, alwaer mijn den Tommagon Boraxa den brief van den
 „ Keyser met het paspoort om overal vry te mogen coopen en ver-
 „ coopen met veel complementen overleverde, die ick met eerbiedicheyt
 „ van hem ontfinc en seyde, dat ick den brief syn Ed. over soude
 „ leveren, met het pas en voort soo gebruyekte Boraxa veel comple-
 „ menten en versocht als dat ick hem aen syn Ed. soude wat
 „ recommanderen, want hy een vrient van S. E. was en altyt bereyt
 „ was eenige dienst te doen, daer S. E. hem in gebruycken wilde
 „ ende dat hy syn goet en syn bloet voor S. E. wilde setten en soo
 „ S. E. een hondert man ofte twee begeerde om rijs in Batavia te
 „ planten, dat hy die sou senden &c.

Alle deze beleefdheden moesten natuurlijk met geschenken worden
 beantwoord, de Nederl. gezant zond dan ook geschenken aan den
 Toemenggoeng van Tagal, den T. Boe-raksa en den T. Mangoen-
 onang, des Keizers Secretaris; maar nu ook volgde een voor den
 opperkoopman netelig verzoek:

„ Nae den middach liet den Tommagon van Tegael myn door syn
 „ volck uyt het hof weten, als dat hy ende Bouraxsa met den Tom-
 „ magon Joudupranne¹ by myn soude comen uyt last van den Keyser
 „ om met myn te spreekken van wegghen eenige saecken, die syn M.
 „ op Syn Ed. had te versoecken.

„ Ontrent drie ure nae den middach syn dese drie Tommagons
 „ by myn gecomen, waarvan Boraxa het woort deet in 't javaens,
 „ ende by den Tommagon van Tegal in 't Maleys wederom over
 „ getolekt werde seyden, als dat syn Maj. op syn Ed.
 „ versocht dat S. E. hem wilde assistencie doen met een schip om
 „ de rivier van Sorbay daermede te sluiten, want hy het lant rontom
 „ Sorbay in heeft, als Grijssij, Jortan ende andre omliggende plaetsen
 „ ende het lant daer rontom verdisterweert heeft, soodat die van

1. Djoedo-prono.

„ Sorbay geen toevoer nochte ontset te lant connen becomen, want
 „ het leeger van S. M. soo sterck rontom Sorbay leydt, dat daer
 „ niemant te landt uyt ofte in can comen; want hy daer wel 80
 „ duysent man voor heeft leggen, soo sy seggen, dan die van Sorbay
 „ eriegen groote toevoer te water van die van Macasser ende andere
 „ plaetsen, dat des Mataram's volck niet connen beletten met syn
 „ vaertuich, waerover S. M. aen S. E. versoeckt geassisteert te mo-
 „ gen werden met een schip, om die van Sorbey den toevaert te
 „ water te beletten en de rivier daarmede geslooten te houden . . .
 „ ende syn vyant alsoo tot overgeven te dwinghen door hongersnoodt,
 „ ende waer S. M. groote vrindschap door sou geschieden, en waer
 „ uyt S. M. sou bemercken de goede affectie ende genegentheyt die
 „ S. E. tot hemwaerts is dragende.

„ Neffens dien soo belooft S. M. hetselfde wederom aen S. E. te
 „ recompanceren, in iets anders, dat S. E. op hem sou moegen ver-
 „ soecken ende als Sorbay by hem veroverf mocht werden soo sou
 „ hy S. E. vergunnen tot recompance een vrye woonplaets in Sorbey,
 „ Grijsscij, Jortan ofte Rosbey, waer S. E. het soud mogen begeren
 „ ofte op eenighe aendre plaetse van syn landt, om aldaer vry te
 „ moeghen handelen, waer S. Ed. soud begeren ende daerneffens,
 „ soud S. M. ons een vrye pas verleenē, dat alle de prauwen ofte
 „ groot vaertuich, dat by ons veroverf werde goede prijs van ons sou
 „ wesen, dan soo daer eenighe groete personen gevangen wierden
 „ met eenighe juwelen ofte goudt en silver ofte contanten souden
 „ gehouden wesen S. M. te behandigen, die S. E. daer ander recom-
 „ pens voor sou doen.”¹

De opperkoopman Vos beantwoordde deze voorstellen, met te zeg-
 gen, dat hy geen last had om over diergelijke gewigtige zaken te
 onderhandelen, veel minder te beslissen en dat hy het dus geraden
 oordeelde, dat de Panembahan een gezant naar Batavia, tot Gouv.
 Generl. en raden afvaardigde ten einde aldaar in dien zin bepaalde
 voorstellen te doen. De Panembahan wilde daarvan echter niets
 hooren en liet vry naef antwoorden: „ dat dit de eerste reys was,
 „ dat hy eenige assistencie van S. Ed. begeerde ofte versocht hadt.

1. Men ziet uit deze voorstellen, dat de vorst van Mataram de Nederlanders
 eigenlijk toch altijd nog beschouwde als zeeroovers, die hij door belofte van buit
 voor zijne belangen dacht te winnen.

„ende soo hetselfde hem geweygert mocht worden van Syn Ed.,
 „soude syn gesandt beschaempt staen, ende tot grooten nadeel van
 „S. M. soudt strecken en waerdoor syn vianden haer seer verblijden
 „souden, soodat S. M. begeerde, dat ick het versoeck van S. M. aen
 „S. Ed. selvens soud te kennen geven waerop ick haer
 „beloefde, dat ick de begeerte van Syn Majest. Syn Ed. wel ge-
 „trouwelijk soude te kennen geven en op Syn Ed. versoecken dat
 „daer met den eersten antwoord aen S. M. gesonden soud moegen
 „worden.”

Eindelijk vertrok het Nederlandsche gezantschap uit Karta op den 12 October en kwam des avonds van dien zelfden dag in eene plaats aan, welke in het journaal genoemd wordt Matelango ¹; den 13^{den} trok het door het dorp Nauboech ² tot Tinker ³ waar het overnachtte; den 14^{den} trok het door het dorp Bringen ⁴ en kwam des avonds te Paraes ⁵ aan, den 15^{den} na eene halve dagreize kwam het des middags te Demak; van daar ging het over zee eerst naar Tagal en van daar naar Batavia, waar het den 27 October 1624 voor de reede terug kwam.

Het journaal is geteekend: Jan Vos.

IX. Resolutie van den Gouverneur-Generaal en Rade van Indie, betreffende het onderwijs te Batavia.

Dingsdag, adij 7 May 1624.

Alsoo &c.

Item, alsoo tot voordering van den algemeenen welstant, by alle Christelycke magistraten, in welgestelde Republycke, t'allen tyde in sonderlinge sorge ende recommandatie gehouden is geweest, datter

-
1. Waarschijnlijk Mandjoeng-Toeloeng, district Padjang, afd. Bojolali.
 2. Vermoedelijk Nobo, dorp in de afd. Salatiga, distr. Tenggaron.
 3. Tingkir, residentie Samarang, afd. Salatiga (Tenggaron).
 4. Dit kan zijn Pring in Salatiga of Prigi in Salatiga of Demak of ook Papringan in Salatiga (Tenggaron).
 5. Vermoedelijk Paras, dorp in de tegenwoordige residentie Samarang, regentschap Demak, distrikt Mangar.

scholen gefundeert ende opgerecht wierden, daer de tedere ende oncondige jeucht in de rudimenten ende grontleggingen soo van de Christelycke Religie als van alle liberale ende vrye consten onderwesen, geleert ende opgetrocken mocht werden, wert by Syne Ed. in deliberatie gelecht, of het in de praesente constitutie, dat men verneempt hoe dese van alderhande natien, mooren ende heydenen gecoalesceerde Republycke, dagelyckx, soo by confluentie van andere plaetsen als voortteelingende ende geboorte onder de ingesetenen seer aenwast ende vermenichvuldicht, niet raetsaem sy, dat men tot bevoordering van soo goeden ende godvruchtigen werck, met de fundatie van schole op de plaetse, voor desen by mondeling project daertoe begrepen, voortvare: te weten aldernaest de huysinge van d'Engelse Comp. alhier aen de westzyde van de groote riviere, ontrent het hospitaal? Item, soo men goetvindt sulecx bij der hant te nemen of men deselve tot laste van de Comp. sal opmaecken, dan oft men om de Comp. niet meer te beswaren, de somma daertoe noodich tzy by wegen van een Lotery of eenich ander eerlyck middel sal sien in te trecken; den raedt rypelyck overwogen hebbende, hoe de school 't allen tijde onder de principaelste columnen van eenen floessanten staet gerekent syn, is van eenparich advys, dat men met soo een loffelyck hoochnoodich ende goddelyck werck in allermanieren behoort voort te varen ende arresteert dienvolgende, dat men de noodige dispensen daertoe by provysie uyt Comp. middelen verstrecken sal om 't avondt ofte morgen tzy in ofte na de voltrekkinge desselfs, als de twijfelachtige borgerye by de wercken selfs zien sal, dat het ons ernst sy, te onderstaen by wat gevoechlyckheyt men de verschoten somme sal connen recouvreren; ende wat de situatie van de begrepen plaetse belangt; alsoo verstaen wert, de gebueriche van d'Engelsche natie, deselve weynich ofte niet praedjudicieren can ende de plaetse in haer selven, soo om de commoditeyt van de groote riviere als andersins, seer wel gelegen, gelyck mede tot haer meerder verseeckertheyt, alrede met een muur omtrocken is, werd mede goedgevonden, dat men volgens vorich concept, met stichtinge van de schole op gemelte plaetse voort varen sal.

Item, alsoo by tyden van d'Ed. II^r. Generael Coen, goetgevonden was een vrywillige collecte, tot fundatie van een kerek in te stellen in voegen, dat soo voor als naer Syn Ed^l. vertreck naer 't vaderlant

by diverse tot op huysden, daertoe gecontribueert syn de somme van 2300 realen van 8^m, wert by zyne Ed^t. in bedencken gegeven, alsoo met den aenwas van de borgerye, de principaelste gronden ende erven deser stede dagelyckx bebout ende betimmert werden, waer men de plaetse van de nieuwe te stichten kerk met de meeste accomodatie ende minste verhinderinge van de borgerye begrypen sal; den raet verstaet, dat men de finale uytspreecke daervan tot de dagelyx aenstaende electie van de nieuwe magistract mede differeren sal, omme derselver advyzen, geassisteert met sommigen van de principaelste burgerije eerst ende alvoren daerover te hooren.

Item &c.

X. Resolutie van den Gouverneur-Generaal en Rade van Indie, houdende instelling van de weeskamer te Batavia.

Dingsdach, 1^m. Octob. 1624.

Alsoo tot invoeringe van goede polityen in dese Republycke, die dagelyx seer toeneemt, mitsgaders om deselve met de costuymen onses vaderlands, sooveel mogelyck te conformeren, onder anderen mede hoochnoodich sy, datter weesmeesters en curateurs geordonneert en geauthoriseert werden, die de rekeningen der afgestorvene deser stede, opnemen de sequestratie en benefitie haerder naergelaten goederen behoorlyck bevoornden, en deselve soo ten behoeve van de weesen ende wettige erfgenamen hier in Indien, alsmede voor de erfgenamen, welcke noch in Nederlandt resideren en naemaels vereysch nae harer vrienden nagelaten goederen, die hier kinderloos ofte sonder wettige erfgenamen overleden syn, doen mochten, getrouwelyck waernemen en dienvolgende, alle disordren ende confusien, welcke 't avondt ofte morgen, by versuym van dese instellinge daeruyt geschapen staen te resulteren, voorcomen en weren mogen:

Werdt by den Ed. H^r. Generael geproponeert: alsoo 't collegie van schepenen, volgens Syne Ed^t. ordre eenige van d'aensienlykste en tot soodanigen administratie gequalificeerde personen uyt de borgerye deser stede, genomineert en voorgedragen heeft; of men met d'electie van weesmeesters en curateurs daeruyt alsnu voortvaren, mitsgaders hoeveel personen men daertoe committeren sal?

Den raedt van advys synde, dat men met d'inauguratie en invoe-
ringe van soo loffelycken en salutaren werck voor de welstandt ende
opbouwinghe deser Republycke geen langer uytstel behoort te nemen,
arresteert eenstemmich, dat men daermede voortvaren en uyt de
voorgestelde personen, de naervolgende daartoe committeren sal,
te weten:

Pieter Adriaensz. Cranenbroeck, Schepen.

Adriaan Woutersz. Draeck, Waechmeester } beyde oudt-
Gillis Venant, Coopman.. . . . } schepenen.

Michiel Serouij, gecoren Regent tot de aenstaande
groote schole. ¹

XI. Ordonnantien en Instructien, vastgesteld door den
Gouverneur-Generaal en Rade van Indie, op den
16 Junij 1625, betreffende het collegie van sche-
penen, den haljuw en de andere officieren van justitie,
de orde van procederen in criminele zaken, het
stuk der arresten, de desolate boedels, de gepri-
vilegieerde schulden, de slaven, de weeskamer,
de voordernisse van de justitie, de politie, de
successie.

Pieter de Carpentier, Gouverneur Generael wegen den Staet der
Vereenichde Nederlanden in Indien, allen dengeenen, die desen sul-
len sien oft hooren lesen, saluyt, Doen condit: alsoo vermits de
teerheijt ende jonckheijt deser opgaende republycque van Batavia tot
noch toe opt ampt van schepenen, van den bailliu ende andere be-
dienders van de justitie deser stede, mitsgaders op de bedieninghe
van de justitie zelve, gelyck mede op de politie, item op 't stuck
van de successien ende verscheyden andere saecken desen aenle-
vende, alsulcken regel ende ordre noch niet beraempt is, als ons de

1. De Instructie voor de weeskamer werd vastgesteld bij de hierna volgende reso-
lutie van G.-G. en Rade, dd. 16 Junij 1625, (n°. XI). Die instructie deelen wij
echter niet mede, omdat zij reeds staat afgedrukt in het Akademi-sch proefschrift van
M^r. A. A. Buyskes, getiteld: Over de Weeskamer en het Collegie van Boedelmeeste-
ren te Batavia, Leiden 1861, 1° bijlage.

dagelijcxse ervaringh ende succes van tijt (tot meerder ruste ende welstandt van 't gemeene beste) aenwijzen dienstlich ende gants noodich te weesen, willende derhalven naer ons vermoghen, tegen alle confusien, disordren ende ingedisponneerde saecken tijtlijk voorsien; Soo ist: dat wij tot dien eynde met deliberatie ende adrys van onsen Rade, goetgevonden hebben te beraemen dese naervolgende *ordonnantien ende instructien*, te weten: *voort collegie van schepenen*, mitsgaders *voor den bailliuw ende andere dependeerende officieren van de justitie*; *item een bysonder ordre van procedereen in crimineele saecken*, *item opt stuck van arresten*, *van desolate boedels*, *van geprivilegieerde schulden*; *item een ampliatio opt placcaet van de slaven*, mitsgaders *oock eene bysondere ordonnantie ende instructie voor de weescamer deser stede*¹ ende wat aengaet de *voordernisse van de justitie*; *item de politie ende stuck van de successien*, hebben mede goetgevonden (volgens de recommandatie van de Seventhiene, by Hare Ed. missive van den 4ⁿ Martij Anno 1621) van nu voortaan in dese repvblycke in te voeren ende te doen achtervolgen de gedruckte ordonnantien (die Haer Edⁿ. ons tot dien eijnde expresselyck hebben toegesonden) soo op de voordernisse van de justitie, binnen den steden ende ten platten lande van Hollandt van den eersten April A^o. 1580, alsmede op de politie van denselven datum bij d'Heeren Staten van Hollandt ende Westvrieslandt voor eeuwich edict gestatueert, *item de verclaringhe van de gemelte Heeren Staten op d'ordonnantien van de successien in dato 13 May, Anno 1594*, *item derselver placcaet opt stuck van de successien ab intestato geëmanéert den 18ⁿ. December, Anno 1599*, ordonneeren ende belasten oversulex by desen wel expresselyck, dat alle de bovengemelte instructien, ordonnantien, verclaringen ende placcaten int generael bij de wethouders ende officieren van Justitie in dese republycque van Battavia ende allomme in desen Coninckrycke van Jaccatra van nu voortaan naergecomen, achtervolgt ende geobserveert sullen worden, met dese meijninge, dat de rechters int voorderen van de justitie haer voortaan soo veel eenichsints hier te lande practicabel sij, naer de voorgemelte gedruckte ordonnantie van de Heeren Staten van Hollandt ende Westvrieslandt opt stuck van de justitie geëmaneert, conformeeren sullen,

1. Zie hierboven n^o. X in de noot, bladz. 57.

dat sy haer van gelijcken ende sooveel eenichsints naer gelegentheyd deser landen alhier ingevoert mach werden, reguleeren sullen nae de politique ordonnantien van de gemelte Heeren Staten, uytgesondert 'nt stuck van de successien ab intestato, in welker plaetsen voortaan hier ter stede ende ten platten lande gebruyckt ende onderhouden sal werden, als eenen gemeenen landtrecht, de bysondere verelaringhe ende placcaet bij de gemelte Heeren Staten, den 13ⁿ. May 1594 ende 18 December 1599 voor eenige bysondere steden in Hollandt, als namentlyck Haerlem, Leijden, Amsterdam, Alekmaer, Hoorn, Enckhuysen ende meer andere geordonneert ende gestatueert. Ende in saecken daer de voors. gedructe ordonnantien ende instructien der gemelte Heeren Staten van Hollandt ende Westvrieslandt, mitsgaders de geschreven instructien, ordonnantien ende placcaeten, soo ten tijde van onsen voorsaet, als tsedert door ons hier te lande gedaen emanceren, niet bysonder statueren, noch disponeeren, sullen in sulcken gevalle de rechters daerinne observeeren ende volgen de gemeene civiele rechten, sooals die in de Vereenichde Nederlanden werden gepractiseert, waernaer haer alle wethouders ende officieren van de justitie hier ter stede ende alomme door desen Coninckrijcke voortaan preeyselijck sullen hebben te reguleren, alsoo sulcx den wille van de Seventhiene is ende wij tselve oock ter eere Godes tot voordernisse van de justitie, onderhout van de goede politie, ruste ende welstandt vant gemeene beste alsoo bevinden te behooren. Actum int casteel Batavia den 16ⁿ. Junij, Anno 1625, ende was onderteykent: Pieter de Carpentier. Lager stont: Ter ordonnantie van den Ed. Heer Gouverneur Generael, onderteykent: Jacob van Doreslaer, Secretaris.

ORDONNANTIE ENDE INSTRUCTIE VOOR 'T COLLEGIE
VAN SCHEPENEN.

Alsoo bij resolutie van den 24ⁿ. Junij, Anno 1620, door den Ed. Heer Generael Jan Pietersz. Coen, Sync Edⁿ. Achtbare Raden tot bevoorderinghe van de justitie in civiele ende criminele saecken binnen deser stede Batavia goet ende raetsaem gevonden is, een collegie van schepenen, bestaende uyt vijf personon, te ordonneeren ende op te rechten, welker getal tot genoegsame overweginge van saecken

te swack geoordeelt synde, geordonneert, gestatueert ende goetgevonden is als volcht:

1.

Eerstelyck, dat het gemelde collegie van nu voortaan bestaan sal in seven persoonen, gecooren uyt de gequalificeerste, bequaemste ende eerlijcxste, soo vant casteel als ingesetenen deser stede.

2.

Ende ten eynde alle maniere van scheijdinge tusschen 't casteel ende stadt wechgenomen werde, mitsgaders dat alles in eenicheijt ende onderlinge correspondentie gesamentlyk mach opwassen, sullen drie der gesejder schepenen uyt de suppoosten vant casteel ende vier uyt de burgerye der stadt gecooren werden, die alle gesamentlyck als ordinaris raedtsluijden int voors. collegie sullen compareeren, ende en sal haerlieder administratie niet langer duyren als voor den tijt van een jaer, ut in resolut. van 24 Junij, anno 1620.

3.

Sullen telcken jare de gescyde wethouderen (bij den bailliu ende affgaende schepenen in drie dobbelen getalle genomineert ende voorgesteld synde) ¹ bij den Heer Generael ende in desselfs absentie by den Gouverneur vant casteel ende Hare Ed^h. achtbare Raden, op den 30^e. May ter gedachtenisse van dit Coninekrijcx conqueste, als per resolutie van den 7^e. February 1624, gecooren werden.

4.

Ende opdat het schepenamt by een yeder geëligeerde met volcomen vertrouwen in alle justitie ende equiteijt mach werden bedient, sullen de schepenen opt intreden van haerlieder beroep, amptshalven in handen van den Ed. Heer Generael ofte Syne Ed^h. gecommitteerde den gerequireerden cedt doen.

5.

Alsoo betamelyck sy, dat dese vocatie met respekt bnyten suspitie ende opspraecke sooveel mogelyck geadministrceert werde, sullen sche-

1. Bij resol. G.-G. en Rade, dd. 6 Maart 1628, werd besloten dat de Hoooge regering zich voortaan niet „precieselyk“ meer aan die voordragt zou houden, omdat het gebleken was, dat daaruit „inconvenienten door conniventie“ ontstonden.

penen genige pachten, tollen ofte licenten aenvaerden, medestanders van pachters, tollenaers ofte licentmeesters syn, noch oock hun voor deselve als borghen obligereen ofte contreborgen constitueeren, directelijk noch indirectelijk.

6.

Ende alsoo dagelycx onder de Chineesse borgers alhier veel verschillen ontstaen, welke opdat tot meerder gerusticheyt der geseyder natie mogen ter neder geleyt ende affgedaen werden, sal in dit collegie beneffens d'overste der Chinesen (bij resolutie van den Generael Coen, in dato 24 Junij, A°. 1620, art. 5, als schepen geadmitteert) noch een persoon van de gequalificeerste uyt deselve natie toegevoeght werden, omme met haer beyden in saecken de Chinesen betreffende, als extraordinaris Raden in dit collegie te verschijnen, besigneeren ende stemme te hebben.

7.

D'ordinaris schepenen sullen elck volgens de resolutie van den 30ⁿ. May 1624 voor een eergift op de intredinge van haerlieder bedieninghe genieten vijftich realen van achten tot een schepen mantel ende cachet, des sullen sy gehouden syn telkens metten selfden tot meerder aensien in rade te verschijnen.

8.

Ende sullen gemelte schepenen alle brieven, schepenkennisse, transpoorten, procuratien etc., die voor ofte van haer soude mogen gepasseert worden ('t welck niet min als voor twee schepenen sal moeten geschieden) metten gesejden signette versegelen, daervooren genietende een halven reael van achten als per resolutie van den 18 Augusto 1620.

9.

Opdat alles in dit collegie met behoorlycke ordre ende aensienlijckheijt toegae ende alle confusien, welke souden mogen ontstaen, sooveel mogelijk voorgecomen werden, sullen uyt de voorgemelde seven Raedtspersoonen bij den Heer Generael ofte bij Sync Ed^{re}. Gecommitteerde geeliceert werden twee presidenten, te weten d'een van wegen 't casteel, d'ander van wegen de stadt, die bij beurten maent om maent sullen voorsitten, waervan die vant casteel eerst presideeren sal, als per resolutie in dato 30 May 1624.

10.

Den president in syne maendt sal hebben gesach ende autoriteit d'andere schepenen te ontbieden, soowel extraordinarie als ordinarie vergaderingen te leggen, in deselve te proponeeren, d'advysen te vergaderen, d'appointementen tsy by monde ofte geschrifte doen pronuncieren terstont naer deselve beslooten syn, volgens de meeste stemmen; silentie te imponeeren, de vergaderinge te eyndigen, ende voorts alles te doen, 't geene tot meeste stichtinge ende bevoirderinge van de justitie, betamelycxst sy, denwelcken daeromme schepenen ende alle andere suppoosten van dit collegie gehouden sullen wesen te respectceeren ende obedieeren, gelyck in alle wel gereguleerde rechtsbancken vereijst wort.

11.

Bij gelijkheyt van advysen sal den president twee stemmen hebben, mitsgaders oock geduyrende syne prescance in syne bewaernisse houden des stadtszegel, by den welgemelten Generael Coen als per resolutie, 16 Augusto 1620, art. 11, geordonneert, omme alle stadsacten, brieven ende provisien van justitie, die in denselfden raet affgehandelt werden, daermede te doen versegelen, genietende voor elke bezegeling een reael van achten, ende bij absentie van den president, sal den daeraenvolgende voor die tijt de plaetse bewaren, opdat de rechtsaecken altyt behoorlijcken voortganck moghen hebben.

12.

Den voors. president sal 't elcken dingdage de rolle examineeren, om alle saecken in staet van wysen bevindende ofte haest vereyschende ende bij weleke partyen door langduyrich uijtsel geinterresseert mochten blijven, den rade voor te draghen.

13.

Omme al 't weleke te beter te effectueeren sal den president in alle comparationen, beneffens den secretaris in de Raedtscamer d'eerste moeten syn.

14.

Voor dit collegie van schepenen sullen verhandelt werden alle civile ende criminele saecken de vrije luijden borgeren deser stede,

vreemdbdelingen toucheerende, die alle ter eerster instantie voor hun te rechte sullen staen ut in resolut. by den Generael Coen, den 24ⁿ. Junij ende 15 Augustij, anno 1620, genomen, uytgesondert in saecken daervan het hof ende in dese contreijen den achtbaren dagelycxen Raedt vant casteel Batavia de eerste kennisse toecompt, wel verstaende dat hare appointementen in criminele saecken sonder voorgaende approbatie van den Ed. Heer Generael niet en sullen mogen geexecuteert werden.

15.

In crimineelee saecken sullen schepenen gehouden sijn met het volle collegie te besoigneeren, daer ter contrarie in civile saecken met vijf persoonen (ende daeronder niet) sullen mogen bestaen; by affsterven, sieckte ofte absentie van een ofte meer schepenen sullen de vacante plaetsen met gelijk getal der affgedanckte wethovderen gesuppleert werden, die alsdan den eedt hun affgevoirdeert synde, de laetste stemme hebben sullen.

16.

Ende opdat in de administratie van justitie geen verachteringe geschiede, sullen schepenen gehouden syn driemael des weecx ordinarie in de stadt ofte raedthuys deser stede te verschijnen, te weten des Maendaechs, Woensdaechs ende Vrijdaechs, ende aldaer blijven besoigneeren van negen tott elf uyren des voornoens, soo yets te verichten hebben, als by resolutie van den 24ⁿ. Junij, A^o. 1620.

17.

Schepenen sullen niet vermoghen hun uytte vergaderinge te absenteeren sonder voorweeten, oorloff ende expres consent van den president ofte van dengeenen die in desselfs afweesen presideeren sal, op verbeurte van eenen halven reael van achten t'elekens ten profijte vant collegie.

18.

Ende ten eynde de bevoirderinghe van stadtsaecken te beter mach werden beharticht, sullen schepenen met overstaen van den bailliu vermogen ende gehouden wesen keuren ende ordonnantien te beramen ten dienste ende welstandt van tgemeene beste in dese stadt ende daerbyten allomme in de jurisdictie desselfs, doch en sullen die

niet mogen affgecondicht, gepromulgeert, in treijn gebracht, noch geexecuteert werden, sonder voorige approbatie van den Ed. Heer Generael ofte syne Ed^{ts}. gesubstitueerde.

19.

Ende sullen alle appointementen ende sententien bij schepenen gewesen niet monteerende boven de somma van vijffentwintich realen van achten, ter executie gestelt werden ende volcomen effect sorteeren niettegenstaende eenige appellatie off provocatie ter contrarie.

20.

Ende ingevalle yemandt hem gevoelde off seggen wilde bij sententie van schepenen tsij interlocutoir off diffinityff gegraveert te sijn, sal vermogen van deselfde binnen thien dagen nadat het vonnisse gegeven off tsijnder kennisse gecomen is, aen den achtbaren dagelyxsen Raedt deses casteels te appelleeren.

21.

Wel verstaende nochtans dat den appellandt voor ende aleer hij in appel geadmitteert off provisie int selfde cas obtineeren sal, gehouden sal syn in de secretarie van den achtbaren dagelyxsen Raedt te namptiseeren de somme van vijffentwintich realen van achten, die den appellandt gerestitueert sullen worden, indien naermaels soude mogen verstaen worden wel geappelleert te sijn.

EEDT VAN SCHEPENEN.

Ick beloove ende swcere de Doorluchtighe Hooge ende Mogende Heeren Staten Generael der Vrije, Vereenichde Nederlanden, mijne Souverayne; den Vorst Mauritius by der gratien Godts Princee van Orangien, als Gouverneur ende Cappitein Generael, de Heeren Bewinthebberen der Vereenichde Oost Indische Compie, mitsgaders den Ed. Heer Gouverneur Generael over derselfder staet in Indien gehouw ende getrouw te wesen, dit ampt van schepen oprechtelijk te bedienen, Hare Hoog Mogende recht naer vermogen getrouwelycken voor te staen, de secreten deser camere aen niemant t'openbaeren, deses ryx ende stadts welvaren te helpen bevoorderen, mitsgaders goet, cort, recht ende justitie aen een yeder sonder ooghluyckinge, haet ofte gunste t'administreren, gelyck als een vroom ende oprecht

rechter toestaet ende behoort, soo waerlyck moet my Godt Al-machtich helpen. ¹

1. Bij Resolutie van den Gouverneur Generaal en Rade van Indie, dd. Maandag 14 Februarij 1633, werd omtrent de regtspraak tusschen inlanders en daarmede gelijk gestelden nog het volgende besloten en vastgesteld:

Alsoo Schepenen in decisie van saecken tusschen Chinesen ende Chinesen, heydenen ende heydenen, mooren ende mooren bij manquement van evident bewys ende behoorycke attestatie veeltyts confuys geweest zyn, niet connende op de depositie ende getuygenisse by Chinesen, heydenen ende mooren verleden, enich recht ofte justitie administreren, waardoor de saecken der Chinesen, heydenen ende mooren, die door derselver groote menichten het gemelte collegie meest voorkomen, veeltyts sonder decisien ongetermineert afgewesen worden, nochte oock soodanige expeditie niet connen erlangen als in saecken van justitie wel wort vereijst, soo hebben de gemelte scheepenen 't selve door hare expresse gecommiteerden aen ons in den raet van Indien niet alleen geremonstreert; maer oock daerbij de onderstaende artikelen overgelevert ende geexhibeert, ten eynde wy haer op dezelve met soodanige antwoord soude dienen, als haer, om de voors. dubieuse saecken met reputatie af te doen, soude van noode syn, ende daerover de onderstaende poincten by ons rypelyck geventuleert ende geexamineert wesende, hebben goetgevonden de gemelte scheepenen met de naervolgende antwoorden in plaetse van apostille te dienen:

Antwoord off apostille van den Gouverneur Generaal en Raden van Indie op de nevenstaende artikelen.

1. Wort verstaen: dat dit in civiele saecken tusschen Chinese ende Chinese, heydenen ende heydenen, moren ende moren wel mach geschieden ende gepractiseert worden.

2. Dat dit in geenderley maniere mach geschieden.

3. Dat alsulcke bewys is meer als een halve preuve ende voor een volcomen bewys behoort aengenomen te worden, soo wanneer hetselve by eede van een christen parthy sal syn versterckt.

4. Dat dit niet mach bestaen.

5. Tot eene abolitie van vele quaestien mach dit alsoo wel gepractiseert worden.

Articulen by gecommiteerden van Schepenen aen den Hr. Generael en Raden van Indie overgegeven.

1. Off questien tusschen Chinesen in civiele saecken by manquement van evidente documenten by schepenen op eet mogen gedecideert worden?

2. Off in crimineele saecken alleen Chinesen tegen een Christen by eede deposerende by schepenen mogen aengenomen werden, om daerop recht te doen.

3. Off in civiele saecken een Chinesen nevens een Christen tegens een Christen deposerende een volle preuve mach verstrecken.

4. Off 't selve oock in crimineele saecken mach geschieden.

5. Soo een parthy civiliter syn saeck aen syn contraparthys eedt verblijft ende hem daarmede te vreden hout, de contraparthys mede bereyt synde deselve te doen ofte in sulcken gelegentheyte scheepenen niet en vermogen toe te laten, dat parthy haer soodanich selver scheyde.

(Was ondert.) Hendrick Brouwer, Pieter Vlack, Marten Isbrandtsz, Joan van der Burch.

1.

Alsoo in de dagelycxsche playdoye veeltyts saecken voorvallen in dewelcke den bailliu sich met d'een oft d'ander partije soude mogen vervoegen, sal derhalven, ten eynde de wetten, keuren ende ordonnantien, mitsgaders deses ryex ende stadts rechten ende domeijnen voorgestaen ende onderhouden werden, gehouden wesen alle recht-dagen beneffens schepenen praeciselyck in vierschaere te compareeren, opdat door syn affwesen deselve geen inbreuck ofte vercortinge comen te lijden.

2.

Den bailliu sal jurisdictie hebben in ende buyten de stad Batavia, alomme door het Coninekrijk van Jaccatra, binnen denselfden lande mogen vangen, spannen, bekeuren, de luyden verdachvaerden, onse placeaten, statuten ende ordonnantien observeeren ende doen observeeren, tegens d'infracteurs van dier te proceddeeren ende doen proceddeeren ende in alles te handelen gelyck naer gelegentheijt van saecken ende welstandt dezses ryex ende stadts sal bevinden te behoiren, te weten: sal mogen apprehendeeren, over buer geruchten, vechten, dieften, hoererije, overspel, vrouwecracht, moort, dootslach, overwonnen schult, crimen laesae majestatis, conspiratie, seditie, rebellie, bosschenderijen ende alle die den Heer in syne gerechticheijt soucken te fraudeeren, vrembdelinghen, die boven arrest doorgaen ende die in de voorverhaelde faulten souden mogen vervallen.

3.

Die opt commandement van den officier niet willen geapprehendeert sijn ende haer met woorden ofte met der daet opposeren, sal den officier desulcke met geweld dwingen, ende indien soodanige violente opposanten jegens den officier int exerceeren van syn ampt, swaerlyck ofte ter doot gequest wierden, dat daeraen quamen te sterven, sall den officier daeraff niet te draghen hebben, indien sulcx niet uyt eygen wraecke, haet, nijt, moetwille ofte particuliere querelle, maer int oeffnen van syn ampt geschiet, twelek sal staen tot judicature van de rechters.

4.

Den officier en sal niet vermogen yemandt op handttastinge ofte

andere borchtochte te largeeren, als met kennisse ende consent van schepenen.

5.

Den bailliu en sal met niemandt over syne begane delicten mogen composeeren ofte accordeeren, maer ter contrarie alle dootslach, valsche getuijgen, valsche munte, overspel, vrouwecracht, meuterije, verraderije, moort, brandtsticht, rooverye, dieffstal, quetsinge, boschenderye ende andere misdaden, hoe die oock mochten geheeten worden voor den Raedt brengen om aldaer affgehandelt te werden, ten ware in cleyne ende civile misverstanden, die sonder rechtsprejuditie, vercorlinge van partijen, connen ter neder gelegjt worden.

6.

Item sal den bailliu, soo wel als den president ende andere schepenen gehouden syn 't secreet van der camere ofte tgeene hij aldaer sal sien oft hooren, niet te reveleeren.

7.

Den bailliu sal in saecken daer hy geen partye is, neffens schepenen adviseeren int stuck van de justitie met een diffinitive ende met een deliberative stemme in de policie, dewelcke altijd om d'ordre t'achtervolghen de laeste wesen sal, maer in saecken daer hy partye is, sal niet vermogen t'advijseeren, noch ook present te wesen als men sal opiniceren in de processen daer hij gevocchde is.

8.

Den bailliu sal gehouden sijn, pertinent register te houden van alle die hij int voors. collegie van de schepenen, tsij als partije ofte bij gevocchde hangende heeft, omme by den president van den achtbaren Rade deses casteels daartoe gelast sijnde, tselve aen Syne Edt. te verthoonen.

9.

Den bailliu en sal niet convenibel syn voor schepenen in saecken die syn eygen persoon aengaen hoedanich die oock mochten wesen, maer sal voor den achtbaren Rade vant casteel betrocken moeten worden, ten ware hij sich gewillich neffens syn partye 't oordeel van schepenen submitteerde.

10.

Den officier wert gelast hem tot hulpe ende exercitie van syn ampt te voorsien met vier cloecke Nederlanders ende vier swarte dienaers, die alle haer onderhoud van montcosten uyte portie van sijne boeten moeten viuden, ende sullen daerenboven jaerlijcx van den Heere genieten yeder Nederlander tsestich ende yeder swart acht en veertich realen van achten, ut art. 14 in de aennemingh van den bailliu in dato 4 February 1622.

11.

Voorts wort verstaen ende den bailliu toegeleijt een derde part in alle boeten ende confiscation beneden ende tot hondert realen ende tgeene daerboven wesen sal, sal sijn aenpaert vallen tot discretie van schepenen, ibidem art. 1.

12.

D'een d'ander met geweer quetsende, sullen boven arbitrale correctie van schepenen, verbeuren ses realen van achten, waervan den bailliu de helft sal genieten, ibidem art. 2.

13.

Van quetsingh ofte bloetlatingh met vuijst, hout, rottangh ofte steenslach, boven arbitrale correctie van schepenen te verbeuren twee realen, te verdeelen als vooren, ut ibidem art. 3.

14.

Simpele vuijst oft andere slach met rottangh, hout oft steen, sonder bloetlatinghe, een reael boven arbitrale correctie, te eygenen als int voorgaende artyckel, ibidem art. 4.

15.

Opt schouwen ende reijnigen van straten, twerpen van vuylicheden voor andere huyden hujsen, erven ofte in burchwallen, wert den bailliu voor boete toegeleijt te weten:

Van yeder die eenige vuylicheden in de burchwallen werpt drie realen van 8ⁿ.

Item die eenige vuylicheyte in hoopen op strate voor ofte omtrent syn huys vergadert ende niet op de geordonneerde plaetsen by de vuylnisschuijten en brengt een reael van 8ⁿ.

Item sal den bailliu Sorge dragen; dat alle Sondagen ende andere hooge vier dagen, de straten ende burchwallen van de stadt behoorelyck geveecht ende gereijnicht werden, op pene van een reael van achten, die daervan in gebreecke blijft.

16.

Een officier soo van de stadt als vant casteel na negen uyren des avondts in droncken gelagen by den bailliu geattrapeert, sal verbeuren een reael van achten, een simpel persoon een halven reael alsvoren, twelck den bailliu alleen sal genieten, ibidem art. 6.

17.

Dat boven 't placcaet van den 28ⁿ. October 1620 tegen 't speelen geëmaneert, alle 't gelt dat op de baen bevonden wordt daer men speelt, voor den officier verbeurt sal syn, neffens een boete van ses realen, te betalen bij de waerden in welcker huys gespeelt wordt, wel verstaende de Chinesen uytgesondert, die het speelen (in conformiteit van de resolutie bij den Heer Generael Coen op den 1ⁿ. November, anno 1620, genomen) mits desen toegelaten werdt, maer soo eenich Chinees hem vermenght met eenich Nederlander, swart ofte andere, tsy die vry ofte in dienst sijn, sal in sulcken gevalle, boven de voors. boete mede verbeuren alles, wat bij den officier op de bane bevonden sal worden.

18.

Iemant, die na negen uyren geweertreckt, een ander quetst, slaet, stoot, sal dobbele boeten verbeuren ende boven dien arbitralement van schepenen gecorrigeert worden, uijt weleke amende den bailliu de gerechte helft sal genieten, ibidem art. 9.

19.

Ende opdat ons ende onsen bailliu int aenpaert van de voorgestelde boeten geen vercortinge geschiede, sal in dese onse stadt Batavia ende alomme door het gantsche Coninekrijcke van Jaccatra, niemandt tsy cappiteijn ofte overste der Chinesen, Jappanders ofte van andere natien wie hij oock soude mogen wesen, vermogen te apprehenderen, eenige personen in hechtenisse verseecken ofte arresteeren, als

alleen onsen voorgemelden bailliu, ten ware den advocaat fiscael by preventie in saecken onse vryheijt, hoochheyt ende domeynen toecheerende, die in sulcken gevalle neffens hem sijn offitie sal mogen exerceeren.

EED VAN DEN BAILLIU.

In den eersten beloove ick ende sweere dat ick de doorluchtige, Hooge ende Mogende Heeren Staten Generael van de Vrye Vereenichde Nederlanden, myne Souveraine, den Vorst Mauritius by der gratien Godts, Prince van Orangien etc. als Gouverneur Cappⁿ. ende Admirael Generael, de Heeren Bewinthebberen der Vereenichde Oost-Indische Compagnie in deselve landen, mitsgaders oock den Ed. Heer Gouverneur Generael over derselver staet in Indien gehouw ende getrou sal wesen, ende dat ick hunne Hoog Mogende etc. dienen sal in desen staet van balliu vant Coninckrijk van Jacatra, met gantschen harten ende affectie, ende sal alle mogelycke vlijt aanwenden, ter eeren Godts, stichtinge van dese gemeente ende opbouwinge deser Hare Hoog Mogende Republycke ende gemeene welvaert sooverre alst deselfde offitie vereijschende is.

Ten tweeden, ick beloove ende sweere, dat ick sal bevoirderen goede, oprechte ende waerachtige justitie aen allen ende een yegelycken, die sulcx versoecken sullen, sonder aenschou te nemen op winninghe, haet, nijdt ofte vriendtschap van yemanden ende sonder eenich persoon meer te favoriseeren dan recht ende reden toelatende sijn, beloovende in aller manieren te helpen bewaren het recht der Hoge Overicheijt.

Ten derden, ick sweere, dat ick alle saecken rechtelyck sal aenbrengghen aen schepenen deser steede ende van gelycken deselve ernstelyck sal vervolghen, mitsgaders daerin na behooren ende ordre by ofte van wegen de Hoge Overicheijt successivelyck te geven, procedeeeren sal.

Ten vierden, ick sweere, dat ick mij met soodanigen part van boeten als mij bij schepenen toegewesen sal worden contentceeren sal, sonder yets meer van yemanden tsij directelyck ofte indirectelyck, hoe ende onder wat pretext tselve oock soude mogen wesen, te sullen pretendeeren.

Ten laetsten, dat ick in effecte naer myn uytterste vermogen doen sal alle tgeen een eerlyck man goet ende rechtvaerdich administrateur van soodanigen offitie schuldich is ende behoort te doen, soo waerlyck moet mij Godt Almachtich helpen.

SCHEIJDINGHE TUSSCHEN DEN ADVOCAET FISCAEL ENDE
BAILLIUW DESER STEDE.

Alsoo voor desen tot meermalen, verschillen ontstaen syn tusschen onsen Advocaet Fiscael ter eenre ende den Bailliu deser stede ter andere syden over 't stuck van yders jurisdictie, gesach ofte apprehendeeren, om hetwelcke voor te comen in toecomende, soo sullen de gemelde officiers om alle vrientschap ende goede correspondentie voortaan te onderhouden hun conformeeren ende reguleeren naer de articulen hiernaer volgende:

1.

Niemandt tsy suppoost vant casteel, borger, poorter ofte ingeseten deser stede, nochte oock vremdbelingh sal by de respective officiers, tsij in civile ofte criminele saecken, betrocken mogen worden als voor synen competenten rechter, dewelcke voor de suppoosten in alle saecken verstaen wert te wesen den achtbaren dagelycxschen Raedt, ende voor alle borgers, poorters ende vremdbelinghen 't collegie van schepenen, wel verstaende nochtans dat twee vremdbelingen in saecken alleen tusschen haer beyden betreffende, haer aen den Achtbaren dagelycxschen Raet ter eerster instantie sullen vermogen te adresseren.

2.

Maer ingevalle eenich suppoost vant casteel actie ofte pretentie mocht hebben op twee debiteurs (coreos debendi genoempt) beyde te samen ende elcx in solidum verobligeert sijnde, van dewelcke d'een een suppoost en d'ander een borger ofte vremdbelingh sij ofte beyde vremdbelingen, ende de saecke geen splitsinge lijden can, in sulcken gevalle sal soowel den burger ofte vremdbelingh als suppoost voor den achtbaren dagelycxschen Raedt convenibel wesen, gelyck mede soo wanneer één vremdbelingh ofte meer, op een suppoost en borger te samen actie heeft.

3.

Ter contraire indien een burger op twee coreos ut supra geobli-geert, eenige pretentie hadde ende d'een van dier een burger ofte vreemdelingh ende d'ander een suppoost ware ofte twee vreemdelingen, in sulcken gevalle sullen schepenen daer de kennisse aff-nemen; van gelycken indien een suppoost tegen een vreemdelingh ende borger ofte een vreemdelingh tegen twee borgers actie hadde.

4.

Indien binnen 't ressort van de stadt gedelinqueert wordt ofte eenige questien ofte geschillen (amende ofte correctie medebren-gende) ontstaen tusschen een burger ofte een vreemdelingh ende een soldaet ofte iemandt anders in dienste van de Generaele Compagnie, waerinne 't recht van de Hoge Overicheyt bewaert moet worden, sal den bailliu daarvan bij preventie aenclager wesen ende dusdanige gemengde saecken (borger ende borger alleen niet raeckende, maer borger ende soldaet ofte andere Compagnies die-naers te samen) sullen gesententieert worden bij de ordinaris sche-penen van de stadt, mits dat den bailliu gehouden sal sijn aen den president van den Achtbaren dagelijcxschen Raedt des casteels daerby te versoecken twee ordinary rechtsluyden uyt den voors. Rade, welke twee voors. Commissarissen hare sessie, stem ende autoriteijt bij ende neffens de voors. schepenen sullen hebben tot volcomen uyttinge van de saecke ende langer niet.

5.

Wederom bij sooverre over delicten ofte transgressien van keuren ende ordonnantien (vallende binnen ofte buyten 't casteel tusschen een soldaet ofte andere dienaar van de Compagnie ter eenre, ende een borger ofte vrijman van de stadt ter andere sijde) partijen ge-calangeert, geaprehendeert ofte aengesproocken worden bij ofte door bevele van den Advocaet Fiscael (gelyck sulcx betaempt ende be-hoorlijk is) dat alle tselfde op den eijsch ende aenclachte van den Advocaet Fiscael voors. affgedaen, getermineert ende gesententieert sal worden bij den Rade vant casteel ten overstaen van twee schepenen uyt de stadt, welke schepenen in gelijcken gevalle mede aldaer sullen hebben hare sessie ende stem als voren.

6.

Indien 't gebeurde, dat de Advocaet Fiscael mitsgaders den Bailliu van de stadt te gelyck quamen om eenige soldaten ofte volck van de schepen, schuijten ende jachten, ende wat meer de Comp^{ie} te water ende te lande dienst doet ofte vryburgers in gemengde saecken, t'apprehendeeren (gelyck tot bevoordinghe van de justitie een yegelyck derselver sijn uijterste debvoir te doene schuldich is) sal den Advocaet Fiscael altijt hebben de preferentie, de gevangens naer hem nemen ende int casteel te rechte stellen alsvoren, in welcken gevalle den bailliu oock gehouden sal sijn den Advocaet Fiscael int apprehendeeren van soodanige delinquanten, t'assisteeren.

7.

Soo het delict bij een borger ende vrembdelingh ofte vrembdelingh alleen geperpetreert ware, daervan sal schepenen de judicature toebehooren, onvermindert nochtans des Advocaet Fiscaels actie, tegen alle personen indistinctelyck van dewelcke den achtbaren dagelyxschen Raedt de eerste kennisse toebehoort, als daer sijn saecken staetsvrijheijt, hoocheijt, heerlykheijt, rechten, domeijnen, finantien, leenen, admiraliteijt ende piraetschap toucherende, die alle ter eerster instantie, tegen alle ende een yegelycken sonder onderscheijt voor den Raedt voors. sullen gebracht werden, in welcken gevalle bij den Bailliu yemandt geapprehendeert sijnde, sal aen den Fiscael moeten overgelevert worden.

8.

Den Bailliuw en sal niet vermogen sonder speciael consent visitatie ofte huijssoeckinghe te doen int casteel ofte op des Compagnies schepen, gaende, comende ofte alhier ter rede leggende, nochte op schepen in dienste van de Compagnie wesende, gelyck hy mede niet en sal vermoghen aldaer yemant, om wat saecken het oock soude mogen wesen, 't sij dan suppoost, borger ofte vrembdelingh te calengieren, arresteeren, ghijselen, apprehendeeren, goederen te inventariseeren ofte executeeren, gelyck mede den advocaet fiscael oock sonder speciael consent niet en sal mogen in schepen, schuyten, joncken oft eenich vaertuych, vrije lieden oft vrembdelinghen toebehoorende, dan in sulcke saecken van dewelcke de kennisse den

achtbaren dagelyxschen Raedt ter eerster instante soude mogen competeeren.

9.

Maer wel sal den bailliu vermogen in absentia fisci favore justitiae et in flagranti delicto, daer het vertoeven periculoux is, te apprehendeeren, arresteeren alle personen ende goederen geen uijtgesondert, binnen syne jurisdictie, mits conditie nochtans bij sooverre sij suppoosten sijn ende de goederen in prejuditie van den heer uytgevoert ofte versteecken souden werden, van die aen den Advocaet Fiscael over te leveren, om bij hem jegens deselve geregeert te werden naer behooren, gelyck mede den advocaet fiscael in absentie van den bailliu reciproquelyck in saecken den raedt noch hem niet toucheerende, in alle plaetsen sal vermogen ende gehouden syn te doen.

10.

Alle frauden ende verswijginge van convoyen, licenten, tollen der incomende ende uijtgaende goederen ende wat voiders daeraff dependeert, daarvan sullen de breucken den Advocaet Fiscael aecommen ende den bailliu daertegen sal genieten de boeten van alle accijnsen, pachten ende voorts van alle andere impositien binnen t' ressort deser stede ende den platten lande by den Heer ingestelt, mede dat den bailliu sal gehouden wesen sijn recht daarvan voor den Achtbaren dagelyxschen Raedt te voideren, als sijnde saecken de domeynen ende finantien van den Heer betreffende.

11.

Uijt de boeten van der Chinesen hooftbriefkens sullen de gemelte Fiscael ende Bailliuw neffens alsulcke officieren meer als bij den Edelen Heer Generael daertoe speciaeljk mochten geadmitteert worden, genieten de twee derde parten, blijvende 't restecrende derde part voor den Heer.

MANIERE VAN PROCEDUREN IN CRIMINELE SAECKEN.

Alsoo in alle staten onder den inwoonderen ende andere veeltijts criminele verschillen ontsaen, die onder particuliere niet anders als met veel schandaleuse injurien ende opprobrien plegen afgehandelt

te worden, soo is't; dat wij omme sulcx te verhoeden, gemerckt oock den Heer in soodanige saecken altijd geïnteresseert blijft, gedisponeert hebben als volcht, te weten :

1.

In criminele verschillen sal ydereen vermogen aenclager te wesen, maer opdat de saecke met meerder aansien geïnstitueert ende vervolcht worde, sal den Advocaet Fiscael ofte Bailliu bij blykende delicten ofte stercke presumptien hem in de saecke mede voegen, ende die ten uytejnde deduceeren.

2.

Iedereen criminelyck aengesproocken wesende, sal vermogen sijn saecke door eenen procureur te verantwoorden, mits nochtans dat neffens den procureur den principalen selfs ('t sij die in apprehentie sij ofte niet) telkens ten dage dienende synen persoon in rechte sal moeten presenteeren.

3.

Den accusateur ofte aenclager sal van alle preuven ende bewijzen geïnstrueert moeten verschijnen, syn saecke bij eijsch, antwoord, replycque ende duplycque moeten bedingen, ten eijnde door lange duistere ende twijfelachtige proceduyren den verweerder in aensien, eere ende middelen geen interest en lijde ofte in droevige hechtenisse come te vergaen.

4.

Den aenclager bij gebrek van claer bewijs ofte bekentenisse van de geaccuseerde, sal tot supplement van preuve, niet vermogen te eijsschen torture als op aendringende ende als infaillible presumptien, twelek hem bij den rechter nae gelegentheijt van saecken toegestaan ofte affgeslagen worden sal.

5.

De maniere van pijnighen sal by den rechter staen om die langh, cort, licht oft swaer te maecken na syn goetduncken, ende sal de torture altijd moeten geschieden ten overstaen van twee Gecommitteerde Raden, metten Secretaris, die alles distinctelijck aenteijkenen sall.

6.

Ende en sal het tortureeren niet meer als eens mogen geschieden, ten waere op nieuwe inditien, in welcken gevalle sulcx alsdan van den rechter de novo versocht ende toegestaen moet wesen.

7.

Ende omme te verhoeden langduerige litispentence in crimineele saccken, mitsgaders alle deductien van proces in proces, die by wege van appel souden mogen gepractiseert werden, is geordonneert dat niemant criminelijck aengesproocken, overwonnen ende gecondemneert sijnde, sal vermogen te appelleeren, tsy van interlocutoire ofte diffinitive sententien, die ter contraire (na voorgaande approbatie) ter executie sullen geleyt worden.

8.

Welcke sententien, alsoo meestendeel den lijve oft leven aengaen, opdat die te aenzienlycker mogen geexecuteert worden, mitsgaders geen schandale ofte opspraecke onder den volcke en verwecken, sal tot een perpetueel executeur van dier een Christen swart verordonneert werden, die met behulp van een ander tot hem, alle soodanige vonnissen uytvoeren sall.

VAN ARRESTEN.

1.

In den eersten en sullen geen arresten mogen gedaen werden op ymants persoon ofte goet, tensij met consente van den Bailliu deser stede ofte president van schepenen, ten ware sulcx geschiede bij hooger last ende consent, in saecken de Hooge Overicheijt aengaende oft die geen uytstel lyden conden.

2.

Een suppoost vant casteel tsij soldaet, bootsgesel ofte andere Compagnies dienaer, en sal noch in persooone, noch in wapenen, ofte yet sulcx, daer hij mede dient, niet mogen gearresteert worden, alsoo den Heer aen sijnen dienst gelegen sy, ende en sal in sulcken gevalle een crediteur in tyts moeten op sijn ende soodanige

debiteur voor synen competenten rechter moeten betrecken, sonder dat t'arrest op synen persoon, reeckeninge oft verdiende gagie gedaan eenige juresdictie fundeeren sall.

3.

Geen Nederlandts oft geenich ander inwoonder van wat natie hij sij, onder 't vaendel van de burgerlycke wacht sorteerende, gelyck mede geene inwoonderen sonder exeptie in dese stadt ofte ten platten lande gehuijst ende gehooft sijnde, sullen in haere persoonen ofte goederen arestabel sijn, ten ware suspect de fuga waren ende sulcx bij apparentien coste bewesen worden.

4.

Twee vrembde uyt de jurisdictie onder den Staet der Vereenichde Nederlanden in Indien sorteerende, sullende d'een d'ander alhier niet vermogen te arresteeren, ten ware het verschil ofte schult om welcke 't arrest geschieden soude, alhier ontstaen ende gemaectt ware, maer sullen maelcanderen voor hunne competente rechters moeten betresken, doch sullen den anderen in saecke van loopende schulden, wel vermoghen t'arresteeren, twee vrembdelinghen van verscheyden jurisdictien als boven, sonder behoeven regard te nemen oft de schult in questie hier oft elders gemaectt sij.

5.

Alle vrembdelingen (uytgesondert die in ambassade oft eenige publyeque commissie tot ons comen) sullen in lijff ofte goet mogen gearresteert worden.

6.

Alle gedane arresten sullen op suffisante burgerlycke cautie ontslagen ende geeslargeert worden, ten ware ymant gearresteert ware pro judicato solvendo.

7.

Eenich arrest gedaen wesende op ymants persoon ofte goederen sal den arrestant tselvige binnen drie dagen den rechter moeten aenclagen om de nijtwinninghe desselfs te bevoirderen, op pene van nulliteijt van den gesejden arrest ende dat den gearresteerden

syn goederen sal mogen versenden ofte oock selfs vertrecken, mitsgaders sijn geleden schade op den arrestant verhaelen.

8.

Doch soo den gearresteerde corter expeditie begeerde ende niet geraden wordt soo lange te vertoeven, soo sal hij vermogen den arrestant in rechte te betrecken om te verstaen redenen van arreste bij forme van eijsch.

9.

Ingevalle eenich borger, sich selven voor een vreempt persoon borge stelt, mits beloovende 't gewijsde voor de gearresteerde te voldoen ende den vreemde op soodanigen borchtochte ontslaegen wert, sall alsulcken poorter voor 't gewijsde aengesproocken wesende, sich niet mogen behelpen met sijn borgerrecht.

10.

Ingevalle yemant tsij burger, inwoonder oft vreemdelingh gearresteert ware ende men by apparentien bevondt dat niettegenstaende 't arrest lichtelijck soude comen te vertrecken, sal in sulcken gevalle den arrestant om sijn schade voor te comen van den gearresteerde vermogen borge te eijsschen voor't naerecomen van den arreste ofte by weygeringh van dien, denselfden met consent van den officier te doen ghijsselen, ende bij sooverre ymantt boven arreste quame te vertrecken, sal voor syn arrest braecke verbeuren vijftich realen van achten.

VAN EEN DESOLATEN BOEDEL.

De dagelijcxsche ervarentheijt leert ons, dat in alle staten ende republycquen, bij versterven ofte faillieeren van personen derselfder boedels ofte om de veelheijt der schulden, van hare erfgenamen onaengetast, van hun selfs verlaten ende geabandonneert worden, waerinne wij (omme alle confusie ende fraude voor te comen, ten eynde yedereen aen syn gerechticheijt come te geraecken) willende als in alle andere saecken ordre stellen, dienaengaende gedisponeert hebben, als volcht:

1.

Eerstelijck ingevalle ymant onser ondersaten ende borgeren bij

tegenspoet in coophandel, verlies ter zee ofte andere ongeval, insolvent quame te worden, ofte by versterven eenen desolaten boedel achterliete, sal sulcx bij de gemene crediteuren, den bailliu ende gerechte aengedient worden, opdat bij deselfde alsulcken goederen als by den insolventen, overledene ofte syne erfgenamen naerge-laten, desert gebleven ofte metten voet gestooten sijn, in bewaerder handt genomen mogen worden.

2.

Ende ten eynde alle frauden geweert blyven, sal niemant der crediteuren, int bijsonder in alsulcken boedel, daervan den debiteur doot ofte gefailleert is, vermogen te treden, dien te aenvaerden, sijn selven als in fraudem aliorum te beneficeeren, ende ingevalle sulcx bij ymandt derselfder quame te geschieden, sal soodanige in alsulcken gevalle van de genooten ofte versteecken goederen restitutie moeten doen, als na rechten, ende daerenboven bij den rechter gemulcteert werden, naer behooren.

3.

Maer sullen alle de crediteurs int generael in seecker gedesig-neerde plaetse gelyckelick by den anderen moeten verschijnen, om op soodanigen boedel ordre te beraemen ende met advys van allen ofte de meeste stemmen uyte gesejde crediteuren twee curateurs off meer te verkiesen, die de administratie van den verlaten boedel sal bevolen worden.

4.

Ende sullen soodanighe curateurs terstont naer haerlieden ver-kiesinghe alsulcken goederen als in den boedel soude mogen be-vonden werden ter presentie van eenen secretaris ofte notaris, mitsgaders twee getuijghen, getrouwelijcken ende distinctelick op-nemen ende behoorlijcken inventariseren.

3.

Sullen de voorschreven curateurs soodanigen boedel in sulcken forme gehouden sijn te administreeren, als sij naer haer beste weten-schap ten meesten voordeele van de gemeene crediteurs sullen be-

vinden te behooren, ende als een goet ende oprecht vader des huysgesins voor syn eygen doen soude.

6.

Sullen wyders letten off niets tot naedeel der andere crediteuren vermindert ofte vervrempt sij, oft den overledene ofte gefailleerde in fraudem aliorum eenige syner debiteurs quijtgescholden ofte derselfder panden ontslagen heeft, twelcke ingevalle bevonden wort sullen de curateurs daervan restitutie begeeren, soodanich als na rechten betamelijk is.

7.

Sullen insgelycx de goederen, bij soodanigen boedel bevonden, ten meesten proffijte van de gemene crediteurs gehouden syn te beneficeeren, d'uytstaende schulden te innen ende voirders alle saecken, actien, praetentien, questien, verschillen ende processen den overledenen ofte gefailleerden toebehoort hebbende, soo in 't ageeren als expieeren, met advys van luijden hun des verstaende uytvoeren, soo als sij in hunne eygene saecken doen soudent.

8.

Den boedel geoffend synde, de goederen vercocht, de schulden geinnet, de processen volvoert, sal onder de crediteuren over de deuchdelijkheyt van yders actie ende dienvolgende oyer de preferentie gedisputeert werden int bywesen van twee schepenen, gelyck mede gedisponeert sal worden over de concurrentie, soo als men bevinden sal te behooren.

VAN GEPRIVILEGIEERDE SCHULDEN.

Opdat de goederen van eenige debiteurs ofte desolate boedels vercocht ende te gelde gemaect, mitsgaders alle de onkosten naer behooren, daervan getrocken sijnde, op de distributie van de overschietende penninghen tussehen de crediteuren hiernaer te minder dispute ofte swaricheyt mochte vallen, soo hebben wij met goetvinden van onsen Rade hoochnodich geacht op de preferentie ende concurrentie derselfder te dispooneeren in der forme als volcht:

1.

Eerstelyck dat na de kosten van executie op de penninghen van

eenige vercochte landen, tuijnen, bosschen, hujsen, vruchten, meubelen, daerop staende, geprocedeert, voor allen anderen geprefereert sullen worden de collecten, thiende ofte vierde penninghen, ofte sulcken gedeelte als den Heere voor syne gerechticheyt sal compe-teeren, die de leste ofte voorgaende eygenaers van deselve vercochte goederen, noch schuldich souden mogen wesen, tsij dat deselfde by den secretaris, ontfanger ofte ander publycq persoon, mochten ver-streect ende uytgeleijt sijn, ofte niet.

2.

Wanneer volghen sullen de arrebeytslyuden, die aen de nodige ende profijtelijke verbeteringhe van de goederen, tsy in beslooten, bepaggeren, beploegen, betimmeren ofte andere diergelycke mochten gearrebeijt hebben, mitsgaders alle diegeene, die eenige materialen tsij tot verbeteringh, opbouwinge ofte reparatie van eenige hujsen, wooningen, beplantingen van thuijnen als andersints geleverd sullen hebben, die ten aensien van de gerequireerde peupeleringhe ende cultivatie deser landen voor de custinghbrieven, over den coop van de geseijde goederen ende voor alle andere, tsij voorgaende ofte naevolgende soo gehypothequeert, als personele crediteuren op de penningen van soodanighe hujsen, landen, thuijne etc. daer den arbeit ofte leveringh aen gedaen is, procederende, sullen worden geprefereert, byaldien sylieden daarvan besegeltheijt ofte schepen-kennisse hebben genomen, soo niet, dat sijlieden in allen gevalle, na de bezegeltheden voor alle hantschriften ende loopende schulden sullen gaen, welverstaende nochtans, dat het arrebeytsloon altijts voor de materialen sal worden geprefereert, soo wanneer des arre-beyders ende leveraers actie gelijk is, anders sal besegeltheijt altijt voorgaen.

3.

Ten derden, de custinghbrieven by lesten elijgenaer over den coop van deselfde landen, thuijnen, bosschen, erven, huysen etc. verleent.

4.

Ende aengaende de meubile goederen ofte de penninghen daarvan procederende, daerop sullen vooreerst geprefereert werden, jaec selfs mogen vindiceeren ende als haer elijgen goederen, indien sij be-

geeren, naer hun nemen ofte de vercoopinge gedoogende, de pennin-
ghen daarvan procedeerende bij preferentie genieten, degene die
deselve goederen aen den laetsten eygenaer om contant vercocht
hebben, ende van de belooffde cooppenninghen noch onvoldaen sijn
gebleven, ofte die daarvan sullen hebben wettelyck transport ende
opdracht voor 't faillissement van den transportant gepasseert, mits
aen den eygenaer van de landen daerop eenige ofte getransporteerde
beesten mochten geweijdet hebben, betalende de weijde voor al-
sulcken tijt als die daerop geweyt sijn.

5.

Daerna sullen volgen degeene, die ter cause van landt ofte huys-
huere ten achteren sijn ende deselfde meubelen 't sij bestiael,
vruchten, huijsraedt ofte anders in ofte op hare landen ende huijsen
etc. hebben, die oock op de meubelen sullen worden geprefereert,
daervan den eygenaer, naer date van de gemaecte huere aen
ymant transport mochte gedaen hebben, welverstaende mits dat den
verhuurder alsulcken goederen op synen grondt sal moeten doen
arresteeren.

6.

Ende voorts in de overschietende penningen soo van de landen,
huijsen, erven, meubelen, bestiaal, vruchten ende andere goederen,
sullen naer de voorgenoemde schulden geprefereert sijn diegeene,
die mogens de dispositie van beschreven rechten ofte politique or-
donnantie ende de keuren hiernaer desnoots te maecken, eenige, tsij
legale, conventione, expresse ofte stilswygende hypothecque, is com-
peteerende, nae de ordre daerin bij de voorseyde rechten ende
politique ordonnantie gestatueert.

7.

Welverstaende, dat altijd de jonger speciale hypothecque in confor-
miteijt van de voors. politique ordonnantie sal gaen voor ouder
generale.

8.

Ende dat geen schriften, contracten, schepenkennissen; notariale
acten, vonnissen, overleveringhen van rentebrieven ofte acten van

verbintenissen eenige preferentie sullen geven, ofte eenige renten ofte immeubile goederen mogen affecteeren, tensy deselve voor schepenen daer de goederen gelegen sijn verleent, gepasseert ofte aldaer bij den constituant waren gerenvoiert, bekendt gemaect ende op de stadts ofte plaets boecken geregistreert.

9.

Nae de geprefereerde sullen de overschietende penningen onder de concurrenten gedeijlt ende gedistribueert worden, pennighs, ponts, gelijcke, mits dat onder deselfde nochtans oock sal werden gehouden d'ordre van alle geprivilegieerde schulden, als van dootschulden, arrebeijtsloon, geleverde materialen ende andere diergelijcke, denwelcken na rechten eenige privilegie sonder hypotheque is competeerende, ende die geen expresse hypotheque ofte verbintenisse voor haer t'achterheijt, als voren geseijt is, en hebben genomen.

10.

Ten welcken cijnde de goederen voors. in der maniere als boven geseijt is, geexecuteert ende vercocht sijnde, alle crediteuren van eenigen desolaten boedel, ofte andere persoonen, derwelcker goederen by executie vercocht werden, daervan d'eygenaers fugityff sijn ofte latiteeren, by affixie van billietten, twee Sondagen te vooren aen te slaen, geciteert ende gedaachvaert sullen worden omme tegens seeckeren geprefigcerden dach daernaer te compareeren ende aldaer te disputeeren op de preferentie ende concurentie in de penninghen van de vercochte goederen geprocedeert.

11.

Ende tegens de noncomparanten, als geseijt is, default verleent sijnde, sullen voorts de penningen op den eysch van de comparanten gedisponeert synde, onder de geseijde presenten verdeylt worden, volgens ende in conformiteijt van de sententie, die daervan bij schepenen van der plaetsen gegeven sal werden.

12.

Dat de lichters van soodanighe penningen voor de lichtinghe derselver gehouden sullen wesen te stellen cautie, subject den ges-

rechte der plaetse, indien namaels ymant mochte comen beter recht ofte actie hebbende.

12.

Ende ingevalle namaels ymant quame verthoonende ouder ende beter bescheijt, als degene die ofte by concurrentie ofte by preferentie eenige penningen souden mogen gelicht hebben, ende dat hij eenige wettige ende aennemelycke redenen wiste te allegeren, waeromme hy hem ten gestelden dage om op de preferentie ende concurrentie te disputeeren, voor schepenen niet en hadde laten vinden, sal in sulken gevalle gehouden wesen alle concurrenten ende jongste ofte minder geprefereerde ter concurrentie van sijne somme te doen roepen, omme de gelichte penningen wederomme te brengen, sonder dat bij insolventie van eenige lichters, de solventen beswaert ofte meer als hun aendeel gehouden sullen syn uyt te keeren, maer sal die schade comen ten lasten van dengeenen die versuijmt sal hebben den gestelden dach van compareringhe waer te nemen. ¹

XII. Resolutie van Gouverneur-Generaal en Rade van Indie, waarbij de „landen en thuynen voor desen by forme van leen uytgegeven, van voors. servituten en beswaernissen geëximeerd en ontlast worden, mitsgaders deselve voor vrije eygen allodiale en patrimoniale goederen gereputeerd worden en men deselve voortaan doneren sal.”

Maendach, 1mo Februarij A°. 1627.

Nacdat by ordre van d'Ed. Hr. Generael door den E. Pieter Vlack, raedt van India, als zijne Ed^{ts} gecommiteerde op den 23^{en} January pas^{lo} aen den ordinary raedt van Justitie deses casteels collegialiter vergadert synde, namentlyck:

1. Het plakkaat betreffende de slaven deelen wij niet mede, als voor ons doel van minder belang.

Jan van der Burch,
 Adriaen, Antheunisz.,
 B. Cunst,
 Diedlof Specht,
 Daniel de Bucquoy,
 Isaack Havart,

Jacob Schram; voorgehouden ende in deliberatie gegeven was, 't naervolgende point, raeckende de voordernisse ende welstandt deser republycke van Batavia, te weten: Alsoo voor desen onder titel ende forme van leen aen verscheyden borgers ende ingezetenen deser stede, seeckere thuynen ende perceelen landts, soo nu ende dan uytgedeelt syn geweest, welcke volgens de conditien in de leenbrieven gestipuleert, behalve eenige speciale servituyten, oock in cas van gelicentieerde alienatie telekens subjeet blijven aen den Heer te betalen de gerechte vierde part van de prijs ende aestimatie der vercochte perceelen ende thuynen, om welcke oorsaecke soo 't schijnt ende de dagelycksche ervaringe selfs oock aenwijst, de eygenaers ende possesseurs derselver niet alleenlyck in gebreke blijven de culture ende aenplantinge van dien naer behooren niet te voorderen ende deselve met eenige expensen te melioreren; maer dat sommige selfs hare plaetsen abandonneren ende wederom laten verwilderen, oorsaecke de possesseurs haer ontsien eenigen bysonderen arbeydt ofte oncosten te doen tot melioratie van hare landen ende thuynen, siende dat sy de gewenschte effecten van haren arbeydt noch de verhoopte vruchten van hare expensen, die sy in 't begraven, beslooten, beplanten, betimmeren ende andersints tot verbeteringhe van dien dragen mosten, niet soudén connen genieten, ingevalle telekens in cas van alienatie gehouden soudén blijven de gerechte vierde part van de vercochte erven en thuynen aen den heer te betalen, alsoo de nootlycke oncosten, welcke aen de landen ende thuynen gedaen moeten werden, vooralsnoch d'aestimatie van de gronden selfs verre te boven gaen, waerdoor d'eygenaers mette provenuen tegens haren arbeydt ende verschotten vooreerst nergens nae gesoulageert nochte gerecompenseert connen werden; maer ter contrarie in groote beswaernisse blijven stecken ende soo wanneer haer dan by eenich vercoop van de leenen begeerden te ontlasten door de beswaernis van den vierden penning geschapen staet in

groote schade te vervallen, behalve dat den hatelycken naam van leenen selfs, als synde sooveel servituten ende beswaernissen onderworpen, de borgerije afkeerich maeckt eenige plaetsen onder alsulcken titel te versoecken, laten staan te besitten, waerdoor by compt dat de culture der landen niet naer behooren gevordert werdt, ende de verwilderde landen tot groote verachteringe, schade ende praecjuditie van den Staet van Batavia woest ende ongeeygent blijven leggen, of het om voor verhaelde redenen niet raedsamer ware omme de possesseurs van eenige leenlanden ofte thuynen van de voors. scrupulen te ontlasten, gelyck mede om de culture ende aenplantinge in 't aenstaende meer ende meer te voorderen, dat men alle thuynen ende landen, onder den titel ende by forme van leen voor desen uytgegeven van de voors. servituten en beswaernissen eximeerde ende deselve stelde in staet als vrije eygen patrimoniale ende allodiale landen, van welcke volcomen eygendom ende desselfs dispositie onder eenige ordinare recognitie van 's Heeren gerechticheyt by de possesseurs zy; waerop de gemelte raedt, naer rype deliberatie ende behoorlyck debat van saecken, haer advys in naevolgende maniere gegeven heeft, te weten: dat men in dese tedere ende opcomende republycke den odieusen naem van leenen in soo cleyne pareceelen als tot noch toe uytgegeven syn, niet en behoorde te gebruycken ende dat de beswaernisse wegen de betalinge van den 4^{en} penning der vercochte landen aen den heer alsmede d'andere servituten, de culture ende aenplantinge grootelyckx verachten, weshalve men de voors. landen, hoven ende thuynen soo *binnen* als *buyten* 't ressort deser stede gelegen, tot noch toe uytgegeven ende naermaels noch uyt te geven van voors. beswaernisse behoorde t'ontlasten ende deselve te reputeren als vrij eygen ende allodiael goet, die in cas van alienatie met den thienden penning van den vercoop, als synde 's Heeren gerechticheyt gelyck alle andere uytgegeven huyserven deser stede behoorden te bestaen ende alleen subject te blijven aen den Heer de thienden van de jaerlycksche vruchten op de landen ende thuynen vallende te betalen, sonder eenige andere erkenenisse ofte voordere belastingen onderworpen te zijn.

Welcke voors. advysen van de ordinaren raedt van Justitie voorn. aen den Ed. H^r. Generael geexhibeert ende overgebracht synde, werdt

voors. pointet by syne Ed. alsnu geresumeert en de praesente raden van Indien mede voorgesteld, omme soodanige conclusie ende arrest daerover genomen te werden als de meeste stichtinge, welstandt ende progres deser republycke soude mogen vereyschen.

Waerop naer revisie ende serieuse overweging gemelter advysen met eenparige stemmen goedt gevonden ende gearresteert is, omme de borgerye ende goede ingesetenen deser stede tot de culture ende aenplantinge van de onbebouwde ende woest leggende landen in 't aenstaende des te meer t'animeren ende deselve in d'expensen, welke tot melioratie ende haveninge van dien noodich te supporteeren hebben, eenichsins te subleveren, gelyck mede den odieusen titel selfs van leenen uyt de gedachtenissen ende servituten d'eenige oorsaeck soo 't schijnt van de groote verachteringe in 't havenen, bebouwen, beplanten als andersints van de ongehavende ende wilde bosschen ende landen tot noch toe ontstaen, dat men alle tuynen ende landen onder den titel ende by forme van leen, voor desen uytgegeven ende naer desen noch uyt te geven, van voors. beswaernissen ende servituten eximeren ende ontlasten, gelyck mede deselve voor vrye, eygen, patrimoniale ende allodiale goederen reputeren ende doneren sal, mits dat deselve subject sullen blyven d'erkentnisse van thienden der vruchten ende gewassen ende voorts in cas van veralienatie den 10de penning van den vercoop.

Voorders etc.

Actum in 't casteel Batavia, datum ut supra.

P. de Carpentier, Jacques Speex, Pr. Vlack,
Pr. van Duynen, Antonio van Diemen,
Jacob van Dooreslaer, secr^t.

XIII, De Gouverneur-Generaal Pieter de Carpentier en
Rade van Indie aan de Bewindhebbers der gener.
O. I. Comp. (Heeren XVII).

Batavia, 27 January, 1625.

.
Verleeden soomer is den Mattaram met alle syne macht (dus in 1624) nae gesecht wordt 160 duisend man sterk, te water en te lande nae Madura ende Sourabaya opgetrocken, 't heele eylandt Madura (daer omtrent 50000 weerbare mannen op waren, na 't seggen van de Javanen) heeft hy ingenomen. Ses duysent ghemeen volck, de veltoverste ende veel andre groote meesters van des Mattarams syde synder gebleven, ende soo een van de machtichste coninxkens op Madura de syne niet aff ende den Mattaram toegevallen hadde, soude het vry wat camperlyck (sic) gestaen hebben.

Sourabaya heeft het uytgehouden, veeler opinie is, dat hy het toecomende soomer emporteeren sal. Resteert dan aen de oostcant van Java niet meer als die van Giry ende Balambangam te conques-teren. Eenige meenen, nadat het om d'oost van Java beslecht wert, dat het dan op Baly wel gelden mocht.

In 't hoff van de Mattaram was mompelingh van Bantham, van Batavia wert geen vermaen gedaen off' ondat geen eens daernaen sien off om ons t'abuseren. Soo men om des rys wille ende de traffyque uyt des Mattarams landt syne vyantschap nyetwat myden most, soude het onses oordeels niet qualyck gepast hebben, dat men Madura ende Sorabaya had mogen in staedt maintaineren, om hem daarmede wat in balance ende onmesicht gehouden te hebben, want soo machtigen ende toenemende nabuer vry wat suspect is.

Wat Bantham belanght, daer en sal by onses bedunckens, sonder alvooren onse bewilliginghe te hebben, niet nae staen, want te lande derwärts te trecken, comt seer ongelegen, ende te water soude hy hem, sonder van ons wel verseeckert te wesen, jae sonder onse assistentie niet wel derven vertrouwen. De tommagon Bouraxa heeft ons voorleden jaer eens van Bantham getoetst, gelyck wy U Ed.

doenmaels geschreven hebben, oft gebeurde (dat) wy nae desen in ernst daerom aengesocht wierden, wenschten wy wel UEd. goeden raet ende ordre, hoe ons daerin gedraegen sullen, in cas dat Bantam met ons noch niet verdraegen waere en tot geen redelyk verdrach verstaen wilde.

Mits alle 't vaertuygh van des Matarams'strant 't voorleden jaer meest tot den oorlogh geemploijeert is geweest, hebben wy hier tot in Augusty toe weynich toevoer van ryst becomen, waerover wy ons soo benauwt vonden, dat wy genootsaect syn geweest op verscheyden tyden schepen nae Tegal, Damaek, Kendael ende Japara om ryst te zenden, waermede ter nauwernoodt bequamen drie hondert vyftien last en dat wel dier, van 30 tot 50 Realen 't last, met hantvulling aen eenige grooten, alsoo daertoe verbodt was, datter geen ryst uytgevoert mocht worden. Om niet both verlegen te vallen, vonden wy goet een gesanth met een vereeringhe van een Arabisch paert als andersints aen den Mattaram te zenden, alsoo men ons te verstaen gaff dat hy verwondert was, waerom wy aen hem niet en sonden gelycq 't jaer te vooren, een heusche vermaninge van gepretendeerde obligatie. 'Tis een cleene saecke soo hy daermede te paeyen sij dat men daerin continueere tot dat beter op ons voordeel staen, ondertusschen mogen ons daer niet op vertrouwen; maer wy hoopen de saecken soo te schieken, dat wy alleen aen den Matarams goeden wille niet en dependeeren voor sooveel den ryst belanght. In Augusty passato sonden wy onsen ghesant met het geschenek aan Syne Majt., deden hem begroeten ende geluck wenschen met syne nieuwe conquesten, mitsgaders onsen dienst ende continuatie van vrientschap aanbieden.

De besendingh was hem ten hoogsten aengenaem, wat hy in syn lant hadde, was t'onsen besten, hy excuseerde hem, dat den oorlogh oorsaecke was, (dat) weynich praauwen van zyn ondersaeten op Batavia geweest waren, soo haest die inquaemen soude deselve met ryst en alderhande provisien derwaerts senden, drie inconvenienten seyde hy dat den ryst in syn landt dat jaer overcomen waren, namentlyck desen swaeren oorloghe, die extraordinaris veel na hem gesleept hadde, item verachtlinge in den landbouw ende cyndelinghe (gelyck het waerheyt is) 't quaelycq geslaechde gewas, door gebreck van reegen.

Hy versocht voorts, dat wy Sorrobaya niet wilden assisteeren, dat oock geen schepen om te handelen derrewaerts souden senden, alsoo die van Surrobaya syne ryanden waeren, hadden wy yets van doen, dat konden wy in syn landt, dwelek voor ons openstont, beter coop als in Sorrobaya becomen.

Nae dese besendinge ende wedercompste van 't vaertuygh van den Madureschen tocht syn hier ettelycke prauwen met rys ende andere provisien gecomen, doch weynich nae onsen eysch aengebracht — 't heele voorleden jaer, syn hier tot Batavia met prauwen uyt des Mattarams landt niet meer in alles gecomen, als 655 lasten rys, hiertoe hebben wy selfs van Java met onse schepen gehaelt 385 lasten, 't samen 1040 lasten, dat is alles wat wy van Java becomen hebben, Bantham heeft nae onse gissinge vier a vyff hondert last getrocken. Nae Malacca, comen niet vernemen, dat van Java eenigen rys versonden zy.

Dese slappe toevoer uyt des Mattarams lant, waerin voor als noch Batavia's leven meest bestaet, heeft slappe neeringhe ende groot claegen onder de burgers gecauseert, hoewel het noch redelyck ende beter affgeloopen is als 't hem wel heeft laten aansien. Niet-tegenstaende desen slechten tyt, soo hebben d'ordinarii incompsten van Batavia 't sedert January 1624 tot January 1625 opgebracht, gelyck UEd. per d'ontfangen boecken sien mogen: Realen 80715½.

Om in toecomende wat beter op ons voordeel te geraecken ende in soo grooten rysnoot niet meer te vervallen, syn vast doende, ons eygen landt met de slaven te bebouwen. De Chinceesen hebben wy mede daertoe geanimeert en aen alle die haer tot rystplanten willen begeven, vrij hooftgelt toegeseyt, voor sooveel maenden als den bouw sal dueren, daer beneffens t'eerste gewas vry van tiende. Tot veertich persoonen hebben de conditie geaccepteert en 't rysplanten by der handt genomen, wy hoopen datter eerlange meer toecomen sullen.

De slappe neringe en daerby de groote dierte in den rys heeft vry wat claegens gecauseert, veele niet begrypende waer het van daen compt, datter soo cleenen scheut in den handel geweest zy, neemen oorsaecke om de tolln ende impositien te taxceeren even off die den burger onder hielden ende de vreempde traffyquanten diverteerden. Deze clachten souden niet eens gedacht syn geweest

soo hier 't voorleeden jaer uyt des Mattarams landt maer duysent à vyftien hondert lasten rys meer, gelyck in voortyden aengebracht waren, die ongetwyfelt souden gevolcht hebben, soo den oorloghe en 't mislucte gewas geen obstakel gegeven hadde.

Sedert May 1623, dat wy de stadt Batavia begonden uyt te legende met een aerde wal te besluyten (gelyck in onse voorgaende geadviseert is) syn by liberale inwilliging van de Nederlantsche, Chineesche en Jappansche burgerye deser stede, tot op desen dach toe gecollecteert, twee en tseventich duysent ses honderd guldens.

Waerinne de chineesche burgerye gecontribueert heeft	f 60700
Item de Nederlantsche Burgerye	- 10300
Item de Japansche natie	- 1600
Item resteert noch aen de geconsipieerde collecte te innen omtrent	- 5000

Sⁿ . . f 77600

Met welcke penningen d'oostsyde van de stadt, beginnende van de rivier aff tot bycans aen 't plain van 't fort, synde ruym drie hondert roeden, met een aerden wal en gracht beslooten is, costende tsamen aen arbeytsloon f 67700

Item twee steene reduyten in de bollewercken van voorsz. wal in caleq en steen opgetrocken. - 10800

Item voor de stadts poorte ende een brugge over de stadts gracht - 2300

Item voor 't graeven van burghwallen tot ophooging en gerieff van de stadt - 11600

Item voor 't ophoogen van verscheyden straten . . . - 3200

f 95600

Alle welcke wercken 18000 glds. meer bedraegen als de geconsipieerde collecten uytbrengen, die de burgerye versocht heeft tot op een beteren tydt verschooten mochten werden, wy hebben goetgevonden sulcx t'avoyeren en 't surplus uyt d'ordinarij incompsten soolange te verschieten, hoopende dat UEd. tselve niet quaelyck nemen sullen.

Hiermede is de stad in redelycke deffentie ende voor d'ingesetenen

ongelyck geriefelycker als te voeren, soodat wy voortaan ophouden sullen den burger met eenige nieuwe wercken meer moeyelyck te vallen.

Om de gemeente noch in meerder leven t'onderhouden, mede omdat het een noodich werck was, hebben wy een schoole in de stadt gerecht, daer de Nederlantsche en de Javaansche jeucht in de fondamenten van de Christelycke religie geïnstrueert, in alle goede zeeden opgetrocken ende alsoo tot bequame instrumenten van de Republicq gefatsonneert mochten worden, ende om sulck een werck buyten sonderlinge beswaringe van de Comp^e te doen, mitsgaders tot soulaes van den burger, hebben wy een lothery tot desen eynde doen oprechten, die ongeveer sooveel rendereen sal als dit gebouw sal comen te kosten, synde 't meerendeel van desen inlegh by Comp^e dienaers, soo hier van landt, als van de schepen ende van andere quartieren gefourneert, eenige burgers die van vermogen syn, hebben daarmede van haeren overvloed wat toe geteykent. 'T gemelte gebouw is ses en dertigh vadem langh en vyff vadem wyt, van twee verdiepingen met een solder in calck en steen opgetrocken, sal omtrent 20 duisend g'ds. comen te kosten. T'en sal niet alleen tot een schoole van knechtgens, maer oock tot een vrouwenhoff dienen, daer de meyskens onder 't gouvernement van bequame maitressen, schickkelyck opgetrocken ende in allerhande feminine handtwercken gestileerd sullen worden, synde naest de kerk een van de allernoodichste ende dienstichste wercken, die men in Batavia soude mogen voornemen.

Noch hebben wy uyt de donatien (tot een kerkelyck gebouw van langerhandt versamelt) een kerckhoff begrepen ende een propere provisionele kerk daerop gerecht, alsoo t'oude huys, daer men duslange den dienst in gedaen heeft, voor d'aenwassende gemeente veel te cleen viel. In somma wy hebben alle middelen aengewent, om met verbeteringhe van de stadt ende met de minste beswaringh van de Comp^e, geduerende desen slappen tydt, d'ouvermogende ghemeente in gestadich werck ende de burgerye in 't generael in omneslagh ende leven te houden.

't Verleeden drooge Mouson, heeft den brandt tot twee reysen, de stadt dapper getreft, veel rieden huysen weghgenomen, de burgers wat ten achteren gestelt ende nochtans, door den nieuwen aenbouw,

almede wat leven gecauseert, invoegen dat *Batavia* verscheyden tegenspoeden in syn progres 't voorleeden jaer uytgestaen heeft.

'T ghetal van d'ingesetenen is noch al goelyck in eenen staedt als tjaer te vooren, daervan wy UEd. doenmaels de beschryvinge gesonden hebben.

D'aenteeling van Nederlandsche kinderen gaet wel toe, 't schynt de procreatie wat vigoureuser ende bestendiger wil wesen, als met den eersten; doch daer is noch weynigh van te zeggen.

Wat de Christen gemeente in *Batavia* belangt, die neemt dagelyx meer ende meer toe, op d'aencompste van de predicanen met de schepen Gouda ende Hollandia hebben wy alhier eene solempneele vergaderinge doen beleggen, van alle de presente kerckendienaren ende kerkelycke personen omme, ten overwesen van onse gedeputeerden, den jeghenwoordigen standt onser Kercken in Indien t'examineeren, alle ingecropen abuisen te redresseren ende een provisionele ordre naer't gebrueck der gereformeerde Kercken in Nederlandt, mitsgaders nae de gelegentheyten en den eysch deser landen te be-ramen, waernaer haer alle Kercken onder des Comp^t. gebieth in Indien sorterende, voortaan sullen hebben te reguleeren. Wat in dese vergaderinge verhandelt is, daervan gaet hier nevens extract uyt het kerkboek, waerom ons gedraegen.

Met *Bantam* staen wy noch in eenen graed als voor desen, sy lacten ons met vreedem ende wy houden haer reede na ouder gewoonte beseth

In Martio lesteleeden wiert ons door eenige geaposteerde van *Bantam* groote hoope tot verdragh gegeven, ende hardt aenghehouden, dat wy maer een gesanth aen den Pangoran senden wilden, men verseeckerde ons van admissie, audientie ende goet bescheyt; omdat niet schynen soude wy uyt eygen capritie eenige occasie mochten overslaen, hoewel wy weynich vertrouwen daerop stelden, wierd niettemin by den raedt van deffentie goet ghevonden, dat men eenige van wedersyden uit beyder namen (i. e. uit naam der Engelschen en der Nederlanders) met een proper geschenk naer *Bantam* committeren soude Maer dese besending is mede gelyck alle de voorgaende vruchteloos afgeloopen, sonder dat de gesanten eens tot entrance in *Bantam*, wy laten staen tot audientie

geadmitteert wierden

Eenigen syn van gevoelen, dat hy noch liever des Mattarams syde als d'onse verkiesen sal, eensdeels omdat hy twyfelt off wy hem tegen den Mattaram souden derven assisteeren en beschermen connen, mede van wegen d'onversoenlycke religions haet, die hy tegen de Christenheyt in 't generael, gelyck mede de verbitterheyt, die hy tegens de Nederlanders ende den Batavischen staet in 't bysonder is dragende; t'is te gelooven dat de vreesse van den Mattaram hem wel meest bewegen mocht, waer dat hy evenwel religions en staets haet tot een deekmantel van syne ingenomene vreesse voor den Mattaram gebruycken sal. Eenige goede bekenden van Cheribon hebben ons voor wisse tydingh in 't secreet aengedient, dat *Bantam* binnen twee off drie maenden ten langsten, sich onder des Mattarams obedientie sal begeven oft dat de Mattaram hem den oorlogh sal aendoen. Den Coningh van Cheribon ende den Tommagon van Tegal, die maeghschap met Bantam syn, arbeyden seer om Bantham tot goetwillige obedientie te bewegen.

Dat Bantham den Mataram groot ontsach toedraecht, is nu onlangs geblecken, aen seeckeren Coningh, die met syn hofgesin ende mobile schat van Madura tot Bantham gevluht ende van den Pangeran vrientlyck ingenomen was, welcken gevluhten Coningh naderhant van den Mattaram gheëyst ende een expres gesandt daerom gesonden synde, de pangeran van Bantam sonder eenig dilay datelyck met schat en al in handen van syn dootvyandt overgelevert heeft, die corts daernae met noch verscheyden andere gevangene Coningen ende grooten van Madura voor de stadt van den Mattaram al't samen gecrist ende omgebracht syn.

Hier is en passant aen geweest een gesant van den Coningh van Cheribon, die met een peert uyt des Mattarams naem nae Bantham gesonden wiert, om't selve aen den Pangeran in recognitie van desen voorverhaelden dienst te vereeren. Wat uytcompst dese saecke nemen sal moet ons den tyt leeren.

UEd. gelieven ondertusschen te gedencken, byaldien wy met den Mattaram, Bantham en mogelyck oock met d'Engelsen te gelyck weder in haspelinghe gheraecten, als nae uysterlycke apparentien wel soude connen gebeuren, item soo den Coningh van Macassar yets op Banda oft in de quartieren van Amboina attenteerde, gelyck sulcx

mede niet sonder ommesien is, item soo den Tarnataen in de Moluccos of Amboyna mede yets vreemts voornam, gelyck hy alrcede teecken en daervan gegeven heeft, dat wy in sulcken gevalle wat beter van Nederlants volck dienden gesecondeert te worden, om UEd. staet in Indien sonder affbreucq na behooren te maintaineren, mitsgaders om den handel sonder verachteringh overal te mogen vervolgen

Den elfden december passato, syn d'Engelsen met haer volck, schepen en al haren ommeslach van Batavia vertrocken, lactende haer leedige logie alhier met drie oft vier persoonen beseth ende syn na de straedt Zunda geloopt, alwaer sy haer op seecker Eylant (by haer Lagunda genaemt) verstercken, met meninghe soo sy uytgeven, om aldaer een *Anti-Batavia* te stabilieren. T'is een eylant, dicht aen de vaste cust van Sumatra, heel buyten 't vaerwater van de straet gelegen, omtrent vier mylen westelycker als ons eylandt Cebesce, soo dat wy tusschen haer en Bantam gelyck middenweechs leggen

Tot UEd. naerder ordre sullen wy geen voorder ouverture in den handel van Choromandel doen.

Om alle desordre en schade voor de Comp. in voors. handel ten reguarde van de vrye lieden, na vermogen voor te comen, hebben wy met Schoonhoven den 25^{en} Juny laetstleeden een provisioneele ordre na de custe gesonden, waernae haer alle vrye lieden souden hebben te reguleren in 't stuck van den vryen handel op de custe Choromandel, hoe UEd. deselve bevalt ende wat UEd. voorder op den vryen handel in Indien goet vinden te disponeren, sullen 't syner tydt verwachten.

Ondertusschen Ed. Heeren, gelieven UEd. onder correctie te gedencken, U eygen ingesetene en 't ingewant voor uwen staet hier in Indien niet 't onthouden, 't gene onser erfvyanden de Portugesen en Spangearden niet beletten comen, 't gene de Engelsen, Franceen, Deenen, Maleyers, Olingen en alle andere vrienden in de coopstadt van Batavia en in alle andere vriendenplaatsen vrystaet. De Compagnie sal 't alleene niet affgaen, dat haere ingesetenen souden moogen omvamen, maer alle de voorverhaelde natien sullen daermede hun portie in afsteecken. UEd. sullen daertegen d'incomp-

sten by increment van de traffique tot Batavia alleen gauderen en uwen staet sal by verrykinghe van d'ingesetenen maer te meer verseeckert worden, ter contrarie wat UEd. de vryelieden hierinne besnyden, dat gedyt soowel tot voordeel van d'Engelsen ende anderen als voor de Comp^{ie}. en d'ondertusschen weerhoudt het 't progress van den staedt tot nadeel en verachtering van de Comp^{ie}. alleen.

.

XIV. De Gouverneur-Generael Pieter de Carpentier
aan de Bewindhebbers der gen. O. I. Comp.
(Heeren XVII) (via Soeratte, Perzie en Aleppo
over land gezonden.).

Batavia, 14 Augustus, 1625.

Soo grooten alteratie ende onlust als tusschen UEd. en de Engelsche Comp. aldaer over verscheyden questien, maer insonderheyt over d'executie van Amboina ontstaen waren, immer soo grooten vrientschap ende ruste is hier 'tsedert onsen jongsten door Godts sonderlinge beschickinge tusschen ons ende d'Engelsen alhier wel onverwacht ende ongesien gevolcht. Met onsen jongsten hebben wy UEd. geadviseert hoe sy in December laetsleden met alle haeren omslach in de strate Sunda vertrocken waren, met intentie omme haer aldaer te vesten. Naerdatsy haer tot in May aldaer onthouden, vele moeyten met fortificeeren ende timmeren genomen, groote miserie uytgestaen ende door extraordinari sterfte ontrent 360 personen in soo corten tyt op 't voors. eylandt begraven hadden, mitsgaders dat d'overgeblevene tot soo soberen getal ende swacken staet gereduceert waren, dat onnachtshalve niet langer op haer selven aldaer bestaan konden, maer t'eenemael d'injurien des tyts ende d'ongenade der heyloose mooren geëxposert laegen, hebben sy eyndelingh onse bystant ende hulpe ernstelyck aengesocht omme haer van daer te removeren ende met alle haeren omslach andermael op Battavia te brengen, waerop wy sonder eenich difficulteyt ofte uytstel te soecken, haer promptelyck met volck ende

schepen geassisteert ende op den 10 Juny laestleden, met alle haer schepen wederom tot Batavia gebracht hebben, alwaer wy haer andermael minnelyck ontfangen, mitsgaders met een treffelycke huysinge ende erve, welcke tot een publycke schole ende vrouwenhoff geappropriert hadden, tot haer woning annex, voor een redelyck stuck gelt geaccommodeert hebben. Nae sy ons verklaerden, sullen niet licht weder onderstaen van Battavia te scheyden, maer hebben voorgenomen met hooge obtestatie in alle eenparicheyt ende vrientlyckheyt, gelyck als tot noch toe gebleken is, met ons overeen te comen, Wat de verleden verschillen, misverstanden ende querellen belangde; die souden langer niet gedacht werden, maer altsamen op naerder decisie, accord ende reglement van Europa rusten; onder tusschen hoopen wy hier met den anderen, als vrunden ende geallieerde toestaet, in alle voorvallende gemeene saecken, soo t'accorderen, dat wy UEd. met soo swaere questien ende verschillen nae desen niet meer sullen behoeven moeyelyck te vallen.

Wat de gemeene deffentie mitsgaders den gemeenen handel van de Molucquen, Amboyna, Banda ende Paliacatta belanght, daerin sullen d'Engelsen tot naerder ordre uyt Europa niet treden ende al wilden sy schoon, soo ontbreeckt het haer aen de macht. . . .

XV. De Gouverneur-Generaal Pieter de Carpentier en
Rade van Indie aan de Bewindhebbers der Gen.
O. I. Comp. (Heeren XVII).

Batavia 27 October 1625.

T'sedert onse jongste voorloopende advysen over lant, p. vias de Suratte en Persien, gedateert den 14 Augusty en 12 Sept. ll. . . . syn hier van t'vaderlant wel aengecomen de schepen &c. . . .

Dese soomer (i. e. curr. 1625) heeft sich *Surabaya* in handen van den Mataram opgegeven, sonder slach off stoodt, alleen door verloop van volcq en hongersnoodt, soo dat oock nae wy verstaen van 50 à 60

duisend sielen, welke in Surabaya plachten te wesen niet booven de duysent overgebleven waren. Die van Giry off de Bouckit synde wel soo stereq van volck als Surabaya was, lyden mede grooten hongersnoodt, vermits de landbouw door den oorlogh vermindert en den toevoer te water beleth word, soo dat 't volck met duysenden van selfs verloopen ende den Paus van Giry sich eerlangh sonder volcq sal vinden, waerna den Mattaram alieen tracht. De roep heeft langh gegaen, dat na Balambangang een leger soude trecken; doch desen soomer is daer niet op gevolght, men rught mede den Mattaram toecomende jaer wel iets op Baly mocht voornemen, veeler gevoelen is dat hij 't emporteeren zal.

De Coningh van Cheribon en de Tommagon van Tegal hebben last van den Mattaram om Bantham tot manschap te brengen, off soo weygerich sy, den oorlogh aen te doen, tegenwoordigh heeft Bantham syn ambassade tot Cheribon, alwaer sy bynae den heelen soomer geweest zyn, ende door de ordre van den Mattaram tegen des Pangerangs dancq gedetineert worden.

T'voorleden jaer is in des Mattarams landt door schaers gewas, groot gebreeck van rijs geweest, dit jaer is 't gewas beter geslaecht; doch op lyfstraffe mach geen rys by iemand nyt het landt vervoert worden, als alleen by den Tommagon van Candacl

Dit jaer heeft den Mattaram een generaele schattingh over syn gantsch lant gelicht, te weten: van yder Chinees die een vrouw hout 10 tayl off. Realen 22½

Item van eenloopende Chineessen 8 tayl off . . . " 18

Item van alle getrouwde Javanen, welke syn naturrellen ondersaten syn, twee tayl off . . . " 4½

Item van eenloopende gesellen een tayl off . . . " 2½

Item van alle syne nieuwen veroverde slaeven, soo van Madura als Surabaya een quart Reals off . . . " 1
welcken schattingh gegist wiert in alles te sullen opbrengen niet min als 80 duysent Tayl. ¹

Van Batavia te beoorlogen is gants geen gewach en wie wy daervan doen ondervragen, elck verseeckert ons dat de Mataram

1, De Thail = 2 Realen geeft: 160,000 Realen of 400,000 gulden.

niet light nae Batavia taelen sal, alsoo hy noch altyt met victorie gevochten heeft, ende die glorieusen tytel niet geerne tegen Batavia in hazard zoude stellen; maer ondertusschen schynt hy de saecken daernaer aen te schicken, om sich vast meester van alle omliggende landen te maecken ende om Batavia met synen rys en andere gerieffelyckheden uyt syn landt, sooveel in syn vermogen is, alsdan met des te minder ommesicht te quellen.

Omdat die van *Samadangh*, Batavia te na en te verre van den Mattaram laegen; maer insonderheyt omdat sy Batavia, soo met timmerhout, koebbeesten ende buffels, gelyck UEd. voordesen verstaen hebben, geassisteerd hadden, heeft hy alle 't volcq van Sammadangh gelicht en dieper in 't landt vervoert, soodat wy oock van daer geen ontseth van beesten meer te verwachten hebben . .

Omdat wy ons op den toevoer van Java soo weynigh verlaeten mogen, hebben wy bytyts naer verscheyden quartieren ordre ende tot dien eynde oock expres schepen gesonden, tot opsameling wel van 2000 lasten ryst ende meer, te weten naer Suratte, Choramandel, Aracan, Chiam en Japan, etc.

De vrye lieden van Batavia hebben wy mede soo geanimeert ende geholpen, dat sy met drie goede jachten ende twee tamelycke joncken, dit ooster mousson naar Patany ende Chiam gevaeren syn, mede tot opsameling van rys.

Batavia is, Godt loff, noch in goeden doen, de toeloop van natien neemt dagelycx redelyck toe ende is tsedert onse jongst gesondene rolle, van volck meer vermeerderd als gemindert, hoewel de sterffte vry wat weghgesleept heeft, insonderheyt onder de Chinesen, daervan wy als menschen, d'ongestadicheyt van de moussons d'oorsaecke toeschryven, 't gepasseerde westermousson heeft sulcken geweld van water gestort, dat de riviere van Batavia buyten menschen gedennen, verre boven haeren hoogen oever 't gantsche landt omher, soo geinundeert heeft, dat men de bosschen en de hooghe velden niet schuyten conde bevaeren, door weleke inundatie 't landt soo vol gebleven is, dat dit oostermousson tselve niet heeft connen opdroogen, waerdoor oock extraordinaris doergaens veel regen gevallen is, soodat men qualyck van drooge mouson weet te spreeken,

waarop een weecken tyt ende consequentelyck siecte en sterfte gevolgt is.

Door den schaersen toevoer uyt des Mattarams landt syn wy almede, gelyck 't voorleden jaer, genootsaeckt geweest om leven onder de burgery, insonderheyt onder de Chinesen, tot bevoordering nietemin van de noodwendige fortificatie, van Batavia's ordinary incompsten wat liberaelder te spenderen, als wy wel gemeent hadden te doen.

Bantham continueert noch in syne oude obstinaetheyt ende wy in de gewoonlycke besettinghe, naer d'advysen welcke van seecker gevangen Nederlander van daer becomen hebben, had daer onlangs de spraeck gegaen, datter een gesandt naer Batavia soude coomen om met ons in vredehandeling te treden; doch door d'oneenicheyt van de grooten heeft tot noch toe geen effect gesorteert. Grootte sterfte heeft *Bantham* mede dapper getroffen en in vyff maenden tyts, na geseyt worde, wel de derde man over 't gansche ryck wechgenomen.

De soon van den voorgaenden Coning van Jacatra, die dus lang obscur en als een privaet persoon geleefd heeft, is by den Pangaram weder tot staet geadvanceert met een quitesol over 't hooft en met de helft van syns vaders goederen gedoneert.

Den Pangaram van Augjar is een swaere geldthoete opgeleydt omdat hy aen de Nederlanders en d'Engelsen peper soude vercocht hebben, ende sitten daer beneffens veele mindere personen in apprehentie, beticht van peper uytgevoerd te hebben. Den Coning van *Bantham*, volgende de voetstappen van den Mattaram, hadde alle de Lamponders aen de oevercuste van Sumatra mede een schatting van vier realen p. hooft opgeleyt.

In somma 't volck wert met sterfte, oorloge, slappe neering, diere lyftocht en sware schattingh meest over gantsch Java besocht.

In Cheribon alleen syn by opgenomen lyste, dit ooster mousson gestorven over de 2000 menschen, in Candal, Tegal, Japara en alle de seevlecken van Java tot Surobaya toe, mitsgaders op verscheyden plaetsen binnenslants syn mede ontallycke veele menschen gestorven en al meest van een subite borstsiecte, welcke de lieden soo benaut, dat se in een uyre gesont en doot syn. In Batavia weet men noch weynich; insonderheyt onder onse Christen Burgerye van desen

overgang te spreeken, hoewel al eenige van dit ongemack mede weghgenomen syn.

Van Cheribon verstaet men, (dat) de Mattaram off soo hy nu genoemd wordt, de *Choechoenan*, aen synen Raet soude verhaelt hebben, hoe hem door een goddelyck visioen in witten gewaede by nachte geopenbaert is, byaldien hy syn ryck in vrede begeerde te bezitten, datter vier van d'aldergrootsten in 'syn ryck mosten wechgenomen worden sonder te denoteren welke; doch dat de Mattaram alreede selfs vier personen soude genomineerd ende vragsgewyse aen eenige van synen raedt voorgesteld hebben.

De Coningh van Cheribon, een verresiende man, omtrent de hondert jaren oudt, vindt hier een ander prophetie tegen, namentlyck dat Godt den Mataram met een verkeerden raet tot ruïne van syne tyrannische heerschappye inspireert ende hem alsoo synen val door syn eyghen grooten toebereydet, byaldien hy dese openbaring voorneemt ter executie te stellen.

T'sedert vertreck van UEd. jongste retourschepen van hier syn geen differenten van sonderlinge gewichte tusschen ons en de Engelse; naer wel seer groote onverwachte veranderingen voorgevallen.

Hoe sy haer den elfden december a^o. 1624 van Batavia naer Lagundy geremoveert hadden, tot wat een ellendigen staet sy op Lagundi vervallen, hoe ernstich sy onse hulpe versocht, hoe prompt wy haer geassisteert en met al haren desolaten ommeslach van schepen en volck den 13 Juny laetstleden weder op Batavia gebracht, vriendelyck ontfangen en naer ons vermogen met huysingh en plaetse versien, wat conformable conferentien wy 't sedert haer compste met den anderen tot een vriendelyck en eenparich verdraech in 't voorvallende sonder implicatie van eenige gepasseerde verschillen gehouden hebben, ende hoe ondertusschen de volle observantie van 't tractaet tot naerder decisie van d'overgesonden verschilpointen buyten effect is rustende; item wat besluyt met den anderen, soo d'unanime deftentie (doch ongelycker macht) van den Suratschen en Persischen handel tegen den algemeenen vyand genomen, eyndelinge, wat conferentien ende discordant besluyt wy over de deftentie van den Jambischen peperhandel tegen d'oppressie van den Atehinder gehad hebben. Met de particulariteyten van allen desen, willen wy UEd. patientie in desen niet lastigh vallen, te meer alsoo

het maer tot iteratie van de neffensgaende missiven en acten van 't gepasseerde tusschen ons en d'Engelsen tenderen soude.

Sy hebben ons afgevoordert wat wy voer de gedaene assistentie pretendeerden, om 't selve ten dancke alhier te betaelen, wy vonden niet goet iets daervoor te eysschen, maer hebben 't selve tot UwEd. discretie gereserveert. Alsoo d'onse op Cebesce dagelycx begonden in te vallen ende eyndelinghe niet beter geschapen stonden te vaeren, als d'Engelsen op Lagundy hebben wy ons volck mede van daer gelicht en 't fort geslecht, te meer de besettinge van dien, ten regarde van d'Engelsen, nu niet langer van noode was, ende dat oock dese eylanden, vermits haere vergiftige exhalatien voor menschen, gans inhabitabel syn, gelyek by voorige maer insonderheyt by dese jongste sterfte van d'Engelsen ende invallen van d'onse, by experientie bevonden is. enz.

XVI. De Gouverneur-Generaal Pieter de Carpentier
en Rade van Indie aan de Bewindhebbers der
Gen. O. I. Comp. (Heere XVII.)

Batavia, 3 february, 1626.

T'sedert, enz.

Met Bantham gaen de saecken noch al op den ouden voet, onlangs geleden, syn hier op distincte tyden twee geaposteerde geschoren Chinesen van Bantham geweest secreetelyck soo sy seyden, aen ons gesonden, om onse gesintheyt te vernemen en off wy niet genegen soudon wesen in vredehandeling met den jongen Coningh van Bantham te treden, mitsgaders een publieke besending aen hem te doen, willen ons verseeckeren by aldien wy resolveerden

derwaerts te senden, niet meer gelyk voor desen souden afgewesen worden, alsoo den ouden Pangoran door welckers toedoen alleen sulcx geschiet was, nu in 't Gouvernement niet meer te disponeeren hadde en dat den jongen Coningh gans tot vrede inclineerde, te meer alsoo Bantham in vrees stont, dit aenstaende drooge mouson van den Mattaram besocht te werden, daer sy weynich werck van souden maecken, indien met ons maer in goeden vrede stonden. Wy dienden hierop, dewyle voormaels tot vier besendingen toe naer Bantham gedaen waren en altyt repulsa geleden hadden, dat wy de simpele bootschap van soo obscure personen niet condon aennemen, om ons wederom in hazard van een publiek affronte te stellen; doch gaven haer niettemin te kennen, hoe wy tot vrede gants genegen waren en soo't den Pangeran ernst was (gelyk sy van haere meesters wege affineerden) dat dan sooveele souden sien te wege te brengen, (dat) den Pangoran eerst een aennemelyk persoon aen ons sonde en soo hy beschaemt was opentlyck sulcx te doen, dat het bedectelyck tsy dan tot Batavia ofte aen onse schepen voor Bantham geschieden mocht, 't soude ons genoech wesen, wanneer maer de minste credibele verseeckeringe van des Pangoran's goede genegentheyt condon bespeuren; met syne schaemte waren wy niet gedient; maer wilden die zelfs wel helpen bedecken, geerne de minste wesen en hem aen d'eere laeten. Dit expedient docht haer mede goet, hoewel liever gesien hadden, ons op hare simpele aenspraecke hadden laten bewegen, syn echter dese polstasters met dese antwoorde naer Bantham ver trocken om dien met hare meesters te communiceren ende weder bescheyt daerop te brengen.

Wy syn van gevoelen, soo lange die van Bantham van ons ofte den Mattaram, 't vier niet nader geleyt wert, dat noch wel lange jaren even obstinaet blijven mocht, ten ware bij inlantsche verarming, verloop van volck off scheuringe tusschen de grooten. Behalven dat wy wel verseeckert syn met naejagen en aensoecken by die van Bantham geen voordeel te behaelen sy, soo compt het ons nu vry wat ongelegen (in dese schaersheyte van comptant sittende) om d'openinge van Bantam te voorderen, te meer wy verstaen ende eenichsints narceekenen connen, d'Engelsen noch treffelyck met realen ende silver voorsien syn, ten anderen soo en isser (onses oordeels) voor Batavia's progres geens schadelycker stadt als Banthams openinge,

tensy de conditien van accordt vry t'onsen voordeele condon gestipuleert werden, daertoe alsnoch weynich apparentie is.

Wij twyfelen seer off Bantham met den Mattaram niet eens sy, alsoo syne gesanten seer naer 't hele Oostermouson in Cheribon gelegen hebben, onder pretext dat sy tegen haeren danck daer gedetineert wierden.

De Coning van Palembang heeft mede een Ambassade aen den Mattaram gesonden, met seven oliphanten ende andere geschenken, tot wat intentie is niet seecker, naer de geruchten loopen, soude den Palembang aen den Mattaram syne assistentie geboden en gevoirdert hebben, om Bantham gesamenderhandt aen te tasten.

Alle dese besendingen souden wel heel contrarye en op eene santa ligua tegen Batavia mogen aengeleyt sijn, ende dat al van langer hant ten tyde van der Engelsens residentie op Lagundi, alsoo wy verstaen, den broeder van den gouverneur van Japara en een grootmeester van Bantham in legatie op voorsz. eylandt aen haer gesonden syn geweest, tot wat eynde staet noch te raeden, te meer oock omdat met de jongste brieven van Siam tydinge becomen hebben, hoe 't voorleden Ooster Mouson de mare daer sterck geloopen hadde en oock by den Coningh, de grooten ende gemeene man voorseecker gehouden wiert, dat de Mattaram en die van Bantham, Batavia afgeloopen hadden, welke tydinge in Chiam soo aengenoomen was, dat men d'onse aldaer met de neck begon aen te sien en credit te weygeren, . . . tot dat 't wapen van Enchuysen met capitael en beter tydinge daer arriveerde, jae de portugeesen in Chiam brandeden over dese tydinge victorie en luydeden publyckelyck haer clocken, dese selve lught is almede op gelycken tyt tot Atchin en verscheyden andere omliggende quartieren gevloogen, jae oock tot op de custe Choromandel toe, 't schynt de myne voor den tyt moet geëventeert wesen en dat haeren poff meer van verre gehoord, als naeby vernomen is; maer ondertusschen, de geruchten van Batavia's onderganck dus verbreyt wierden was 't selve door Godes genade soo te water als te lande in redelycker en getrooster dispositie, besich met de stadt te verbeteren, 't casteel te verstercken, de schepen te versorgen en scherp de wacht te houden.

Seeckeren Renegado, in Cheribon woonachtich, van wiens vrientchap wy aestime maecken, gelyck men van sulcken gemeenelycken

doet, meer om uyt haren valschen ommeegang ende verkeerde rap-
porten, als haren goeden ende sinceren raet eenich voordeel te
haelen, verseeckerde ons omtrent dien tyt by hooch en by laach,
de Mattaram nemmer meer op Batavia iets soude attenteren, alsoo
hy den luyster en faem van syne climmende victorie niet licht daer-
tegen hazarderen soude, jae dat den Mattaram veel werex van Ba-
tavia maecte en 't selve voor syn Malacca hield, van waer syn
gerieff tot allen tyden van veele behoeften becomen conde.

Beyde de Tommagons van Candaël en van Tegal hebben hier
tegenwoordich een deel prauwen met omtrent vyftich last rys ge-
sonden.

Den Tommagon van Tegal heeft ons in 't secreet doen aenseg-
gen, de Mattaram dit aenstaande drooge mouson vast voorgenomen
soude hebben Bantham aen te tasten ende dat hy en den Tomma-
gon van Candaël beyde veltoversten van des Mattarams leger souden
wesen, voorhebbende mettet leger te water naar Tanahara te ver-
trecken ende aldaer te landen, doch dat de voors. Tommagons
en passant alvooren met weynich volcx tot Batavia soude comen,
omme met ons alhier breeder van de saccke te spreeken, op
allen 't welck de Tommagon van Tegal ons in 't secreet doet
affvragen, hoe ons dese zaecke behaecht en wat wy daerop ant-
woorden. Off dit eene Gabangsche pitsjaringh sy gelyck de Pan-
garans van Bantham en van Jaccatra, a^o. 1618, met ons alhier voor
hadden, dan off 't een ander toets sy, sal ons den tyt leeren.
Ondertussehen hoopen ons, met Godes hulpe, voor hunne valsche
practyquen wel te hoeden en tegen openbaer geweld in parate de-
fentie te stellen.

Hiervoren enz.

XVII. De Gouverneur-Generaal Pieter de Carpentier en
Rade van Indie aan de Bewindhebbers der gener.
O. I. Comp. (Heeren XVII).

Batavia 13 dec. 1626.

Den ouden obstinaten Pangoran, Gouverneur van Bantham, is in May pas^{to} overleden. Corts voor syn doot, maer insonderheyt daerna syn wy door seeckeren Chincees, met namen Simsuan (een groot debiteur van de Comp.), expres, soo hy seyde, van den Coninck en de grooten gesonden, (gelyck wy dat buyten twyfel houden) aengesocht geweest, om eene besending naer Bantham te doen, ons verseeckerende van des Conings genegentheyt tot vrede; syne induction syn soo solide geweest, dat wy eyndelyck daertoe gecondescendeert hebben, en tot dien eynde oock in Junio laestleden den commandeur Jan Willemsz. Verschoore in commissie naer Bantham gesonden hebben, met alsuleken ordre, als by onse instructie den 27^{en} gemelter maendt in ons nevensgaende copieboek blyckt. Syn wedervaren tot Bantham staet op den 12 July in ons dachregister in 't breede verhaelt, 't principale gesprek was geweest over den peperprys ende waren soo nae gecomen tot op 2½ R. de sack, hoewel wy volgens onse instructie tot soo hoogen prys geen absolute last gegeven hadden.

Omme buyten kennisse van d'Engelsen (als synde in d'onkosten van Banthams besettinge implicabel en dienvolgende oock jouissabel van den handel) niet dieper in de saceke van Bantham te treden, vonden geraden haer van de voorgevallene openinge te doen, mitsgaders van haer te vernemen hoe sy verstonden men voorts hierinne behoorde te handelen. maer sylieden, naer 't schynt van deselve sieckte als wy bevangen synde, namentlyk met schaersheyt van gelt, gelieten haer in 't eerste tot de saceke niet als te graech, condescendeerden eyndelingh tot 2½ R. de sack, tollen en onkosten daerinne begrepen. Op dese goetvindinge vertrock Verschoore andermael den 17^e July naer Bantham, wetenschap naer lant seyndende, hoe daer weder gecomen was, omme

den peper ten besproocken pryse van $2\frac{1}{2}$ R. t'ontfangen, doch tolvy; waerover weder haspelinge rees, alsoo d'eene den tol buyten en d'ander binnen gemeent hadde. Invoege de saccke weder wat steeken bleef tot den 28^{en} Julij, als wanneer voor de derdemaal weder een besendinge naer Bantham gedaen wierdt om 't goet incept te vervolgen en te sien off men t'misverstant soude connen accomoderen; maer daer is niet vruchtbaers opgevolcht.

'T sedert is hier van Bantham de voors. Simsuan in november laestleden voor de jongste reyse weder verschenen en naer desselfs rapport was Bantham nu sooverre gecomen, dat tot gemelte prys van $2\frac{1}{2}$ R. (tol binnen) wel verstaen soude, soo men noch eens derwaerts wilde seynden, jae verseeckerde ons hy selfs de peper aen boort van onse scheepen tot dien prys bestellen soude, soo men maer geldt derwaerts sond. Hierop hebben goetgevonden om Bantam niet al te lang te traineren en al te onverduldich te maecken, den 2^{en} deser derwaerts te senden 't jacht Medemblick met eenige comptanten om te sien wat daerop volgen wil. Wy laten ons voorstaen soo de ruymte van gelt hadden, (gelyck wy Godt beter't niet en hebben), dat een notabelen voortreck uyt Bantam tot gemelten pryse van $2\frac{1}{2}$ rael de sack ende mogelyck minder souden gehaelt hebben

Dit jaer is de Mattaram te velde niet geweest, eensdeels (soo 't schynt) door de groote consumptien van syn volck in de voorgaende expeditien van Surabaya ende Madura, maer insonderheyt door d'extraordinarij siecte ende sterfte, daermode nu Java eenigen tyt herwärts dapper is besocht geweest, soodat op veele plaetsen de twee derdeparten van 't volck wel wechgenomen syn, door weleke groote sterfte, gelyck mede door dien den Mattaram 't meeste volck van alle canten tot hem treect en in syne bysondere groote wercken te landewaert in, besich hout ende consumeert, de lantbouwerey seer aflgenomen is en veele rystrycke plaetsen in vorige tyden, tegenwoordich gants desolaet liggen, soodat oock weinich rys uyt des Mattarams gebiet vervoert wert, schaers drye hondert lasten rys hebben in dit jaer van daer becomen, in Jappara ende verscheydene andere seeplaetsen van Java is de rys doorgaans dierder als in Batavia geweest en noch blyft. 'T schynt hy 't expres daerop aenlegt syn ondersaten miserabel ende arm te houden, om des

te beter ende verseeckerder meester van syne geusurpeerde heerschappij te blyven, gelyck als dat meest een generaele staets-maxime van alle dese orientische monarchen schynt te wesen.

De vehemente motie van Bantham te beoorlogen door de Tommagons van Candael ende Tegal uyt des Mattarams name aen ons voor desen gedaen, van welcke wy UEd. by onse voorgaende geadvyseert hebben, is dit jaer soo urgent niet geweest ende dat, soo wy meenen, om voorverhaelde redenen; die van Candal begint temet weder een toets te doen, onlangs heeft hy ons door twee distincte besendingen onder anderen laten weten, hoe verstaen hadde, die van Bantham groote incursien en veel quaets in het territorium van Jaccatra deden, welcke hem ten hoogsten mede raecten, alsoo aen Batavia's welstant (soo hem geliet) syn welvaren mede dependeerde, ons derhalve presenterende met twee à drye hondert van syn volck off meer t'assisteeren om ons landt tegen die van Bantham te helpen beschermen; doch dat sulcx uyt syn selven niet doen dorste, maer men moest het eerst van den Mattaram versoecken, 't en soude ons niet geweygert werden; wegen dese syne sorchvuldicheyt ende liberaele presentatie hebben hem vriendelyck doen bedancken ende met eenen beleefdelycken laten weten, wy door Godes genade noch bestant waren ons selven te maintaineren ende als de noodt vereyschte soudon hem als een vrient ende goetgunder van Batavia's welstant niet voorbygaen.

De Mattaram, naer verstaen, acht het voor een lichte saecke Bantham te subjugeren, soo maer verseeckert waere, wy ons met de saecke niet soudon bemoeijen ende soolange sich daerop niet vast verlaten mach, sal hy (onses oordeels) niet licht tegen Bantam yets onderwinden ende om hem meester van Bantham te helpen maeken is gants niet geraten, want Batavia niet dan te potenter ende dienvolgende te sorgelycker nabuur soude becomen, derhalven sal hier inne voorsichtelyck dienen gehandelt te werden, soo onnne des Mattarams vrientschap, mitsgaders Bantham in staet te maintaineren.

In augusto past^o hadden wy eene besendinge aen den Mattaram voorgenomen door onsen expresse gesant van hier met brieven van complimenten ende voordere clachten van 't gepasseerde in Japara nevens eene vereeringe tot de weerdye van omtrent duysent Realen van achten; dienvolgende is den voorschreven gesant den 22^{en} ge-

melter maent met 't jacht Cotechin naer 'Tegal vertrocken ende aldaer oock wel gearriveert; maer den Tommagon maecte swaricheyt, omme hem met soo een soobere schenckagie ende qualyck ingestelden brief, soo hy seyde, voor den Mattaram te convoyeren, alsoo (na syn seggen) de tytels van haere Maj'. niet hoogh genouch verheven ende wy ons niet laegh genouch vernedert hadden, hoewel wy daerinne de maniere van drie voorgaende besendingen achtervolght hadden. Soo is dan onsen gesandt wel gebodtmuyt onverrichter saecke den 21^{en} september weder terugge gekeerd, met een voorgeschreven modelle hoe men voortaan de tytels van de Mattaram in de brieven, mitsgaders onse nedericheyt formeren soude, ons onder anderen by gemelt geschrift geinjungeert werdende, dat wy ons selven des Mattarams aldergeringste onderdanen ende slaven in onse brieven noemen ende voorts met een treffelycker vereeringe als dese was, voor hem verschynen moesten ende alsoo wy hiertoe niet wel conden verstaen, is de saecke daerby blyven berusten, 't welck den Tommagon siende vast bode op bode om onsen gesandt is seyndende, hem gelatende alsof den Mattaram over dese syn doen, seer gestoort was; wy vinden echter niet goet ons hierinne te verhaesten, noch oock niet t'eenemael de besendinge te schorten, maer desulcke soo wat in te sien, om ondertusschen terdegen te vernemen off dit van den Tommagon alleen off door expresse last van den hoove alsoo besteecken sy.

In November 1625 seecker jacht van de vrye lieden, met name Cleen Arnemuyden, van hier met rys geladen, innewaerts gedestineert ende Japara aengeloopen om en passant oock eenige minutalies (sic) aldaer op te coopen, door des schippers onvoorzichticheyt omtrent Japara aen de grond geraect synde; doch soo hoogh niet off soude met lichten daer wel affgeraect hebben, is by die van Japara, semblant maeckende om 't jacht te willen assisteeren, overvallen, 't volck gevangen, 't goet gelost, 't jacht schadeloos verlaten en onder tytel dat het gestrant was verbeurt gemaect, naer dat ons volck een tyd lang in groote armoede en seer smaedlyck aen landt in hechtenisse aldus gedetineert waren geweest ende hare cost met bedelen hadden moeten opsoecken, begaven hun eenige van mistroosticheyt op de vlucht na seeckere joncke, doen der tyt daer op de rhee de leggende, toecomende onse vryelieden van Am-

boina, 'twelck de Javanen vernomen hebbende, de voorsz. Joncke medo met geweldt aengehaelt en gelyck als 't jacht verbeurt gemaect, 'twelck daeraff gelicht ende neffens d'anderen op eenen cam geschoren hebben, coppelende deselve twee ende twee aen den anderen. Van dit snoode tractement meenden wy door gemelten gesanth ons beclach voor den Mattaram gedaen te hebben, dan 't schynt die van Tegal tselve by voorverhaelde middel heeft gesocht te prevenieren, alsoo verstaen een groot vriendt van den Gouverneur van Japara te wesen, waerover ons aen den Tommagon van Candaël geaddressseert en hem ons wedervaren in Tegal gecommuniceert hebben. Wy meenen dat ons eerlang synen dienst presenteren sal, om onsen gesandt voor den Mattaram te convoyeren; maer soo hy mede 't doente van die van Japara soect te verheelen en dat ons dienvolgende t'acces voor den Mattaram aen alle canten gecoupeert, of oock geen refactie by den gouverneur van Japara gedaen wert, sullen het alsoo tot beter gelegenheyt moeten aensien, vertrouwende ons nimmermeer occasie tot compensabele revenge ontbrecken sal.

Met Batavia gaet het, Godt loff, noch wel. enz.

In 't Casteel Batavia adj 13^{en} december a^o 1626.

XVIII. De Gouverneur-Generael Pieter de Carpentier
 aan de Bewindhebbers der gen. O. I. Comp.
 (Heeren XVII).

Batavia 26 december 1626.

.
 Comende nu tot antwoorde van UEd. generaele missive, in dato
 15 April 1626, dient daerop in 't corte, enz.

.
 Dat by sommige uwer Ed. dienaren de middelen van de Comp^e.

niet al te trouwe gemanieert werden, gelooven wy wel, 't is ons mede ten hoogsten leet, ende UEd. hebben groot gelyck daerover misnoecht te wesen, geen debvoiren werden by ons gespaert om sulcke misbruycken sooveel mogelyck te weren, waerinne wij ons, sooveele ons aengaet, nae vermogen ende consciencie hoopen gequeten te hebben. Seer wel hebben UEd. gedaen soo goeden ordre op 't gouvernement van India beraemt ende sooveele gequalificeerde persoonen, gelyck UEd. schrijven herrewaerts gesonden, gelyck mede soo ampelen ende precise instructie voor de commissarissen tot visite van UEd. ommeslach in India gegeven te hebben. Soo haest mogelyck is, sullen niet naerlaten UEd. goede intentie desen aengaende in werck te stellen ¹.

1. In de uitg. Missive der HH. XVII, dd. 15 April 1626, naar Indie, leest men o. a. de navolgende "order op 't Gouvernement generl. van India": "Alsoo ons aen de goede ende trouwe directie van eerlycke ende bequame personen in d'op- perste directie ten hoochste aengelegen is ende dat wy by afsterven ofte veranderinge van sommigen, indieu onvoorsien blyvende (waren) de Generale Comp. d'uyterste ruine sonde staen te verwachten; mitsgaders omme veel abuysen en excessen te reme- dieren, die metter tyt ingedropen syn, soo hebben wy daeromme en om andere re- denen goetgevonden in ernstige consideratie te nemen, de maniere van 't Gouverne- ment ende dienaengaende te verordonneren soosls volcht, te weten: Dat voortaan de staet van Indien sal worden geregeert by *éenen Gouverneur Generael en de acht ordi- narissee Raden*, waarvan vier Raden altyt by den persoon van den heer generael sullen syn ende blyven, haren behoorycken tyt ende d'andere vier sullen gebruyet werden in de vooraemste particuliere gouvernementen.

Den Gouv. Genl. ende de permanente raden werden by ons mits desen geauthori- seert omme te versien ende besetten de gouvernementen, directeurs ende presidents ampten over alle quartieren van Indien tot meeste nut, oirboir ende dienst van de generl. Comp. Opdat oock de Indien met te meer gequalificeerde persoonen blyven versien, ende den raedt middel hebbe by versterf ofte veraandering, om haer compleet te houden en alle importante saken waer te nemen, soo hebben wy noch noodich gevonden te creëren *twee extraordinaris raden* van Indien, die in de plaetse der acht ordinarissee vacant werdende, sullen by order succederen en werden aengenomen en ondertusschen gebruyet ter dispositie van den Gouverneur Genl. ende raden tot importante commandementen, minder gouvernementen, direc- teurs en presidents ampten, daer en sulcx noodich sal wesen ende vernits by dagelyxe experientie ende goet onderriicht maer al te veel kennelyck wert de onachtsaemhey, verquistigh, fauten, excessen, ja de ontrouwe van veelen Soo is 't, dat wy daeromme goet ende t'eenemaal dienstich gevonden hebben, daerenboven noch te creëren *twee commissarissen* die by den GG. ende den Raedt opgesocht ende gest lt sullen worden uyt de eerlykste en bequaemste en sullisantste personou, aldaer in Indie sijnde, omme te wesen als *visitateurs* van alle gouvernementen, directien ende comptoiren van Indien, enz.

Dat eenige weinige Comp^s. dienaers tot verbeteringhe van de tedere Republycke van Batavia, meer door enckelen yver als insigt van eenige benefitie uyt haere verdiende gagien, d'aenbouw in de stadt gevoordert hebben, is waer, ende by d'Ed. Heer Generael Coen was oock aen deselve prikkel en de speciale licentie daertoe verleendt, gelyck UEd. by copie van nevengs. acte sien mogen. Doch sommige hebben haer om met soo eene schadelycke moeyte niet meer geëmbrouilleert te syn, lange voor desen daervan ontlast ende 'dewyle UEd. sulcx reprocheren ende oock niet goetvinden te gedoogen, sullen 't voortaan aen eenlopende Comp^s. dienaers niet meer toestaen, daer aen haer nochtans (onses oordeels) geen schaede ende den staet van Batavia geen voortsettingh sal gedyen.

Ondertusschen aen getrouwde lieden dunct ons (onder correctie) onaengesien in UEd. dienst mochten wesen, sulcx in reden niet behoorde geweygert te werden, hoe UEd. de saecke verstaen, sullen van daer verwachten, ende middelertyt tot voorderinghe ende wel stant van Batavia den getrouden (insonderheyt die geen maniance van Comp^s. middelen in handen hebben) daerdoor sy in suspitie van ontrouw souden mogen comen d'aenbouw by provisie toestaen, welck noch soober genouch voortgaet. Godt gave datter maer wat meer waren. Wy twyfelden niet, indien de rapporten van eenige ongeruste geesten soo benigne waren geweest, als de saecke hier ten rechte gemeent en indien onse toesicht ten beste van de Comp^s. sooveel vertrouwtheyt by UEd. had gemeriteert, dat UEd. dese zaecke soo hooge niet genomen, maer ter contrarie selfs de hant souden geboden hebben. Als 't gelegen comt, hoopen wy UEd. te verthoonen, dat sulcx niet alleen buyten simpele prejuditie van de Comp. wel geschieden can; maer selfs grootelycx 't leven, welvaeren ende incompten deser steede helpt voortsetten.

Tot vooringe van de noodwendige cocusplantagie ende gants dienstige aenbouw van thuynen, siende de traccheyt en scrupule van den gemeenen man syn desen voorleden 'soomer (principalye om in desen slappen tyt almede leven onder d'arme gemeente t'onderhouden ende om veele behoeften uyt des Mattarams lant te mogen derven) op den naem van sommige uwer Ed. dienaeren, eenige woeste 'perceelen 'lants buyten de stadt, langs de rivierkant onder den bouw gebragt, waerdoor verscheyden uyt de

burgerye geanimeert syn geworden, om mede wat te doen, soodanich dat omtrent een uyre gaens van de stadt, aen wedersyden van de revier, veele deserte plaetsen onder goede culture geraect ende onder anderen meer als 12 m. cocusboomen aengeplant syn. Om UEd. misnoegen hierover mede niet t'incurreren off de saecke anders by UEd. verstaen wierd, als onsen yver ten gemeenenbeste, meynende wel te doen, goet is geweest, sullen het daarmede liever aensien gelyck als met d'aenbouw van huysen voorgenomen hebben te doen, ende t'een en t'ander daerbuyten evenwel naer vermogen sien te voorderen, ondertusschen gelieven UEd. vryelyck te gelooven, dat den yver tot weldoen ende t' gemeenebeste voort te setten, meer tot notoir nadeel als profyt van d'aenleggers soude gedyen, indien sy haer op beter ende billicker consideratien van UEd. selfs niet verlieten ende oock niet vertrouden in plaetse van onverdienden ondanck eere by UEd. te behaelen, niet twyfelende of UEd. sullen op beter informatie, oock beter genoegen van de saecke hebben, want alles doch maer ten besten geschiet is ende sal meer een heylsaame voortgangh als 't cygen bactsucht bevonden werden.

. &c.

Hiernevens gaet t cassa boeck van de Generale Incompsten deses Ryex Batavia, bywelcke UEd. sien connen, hoe deselve inden tyt van twaelf maenden t' sedert January 1626 tot ult^o december monteren aen de cant van f 244 duizend; synde niettegenstaende den dooden tyt ende slappen toevoer uyt des Mattarams lant evenwel omtrent 20 duysent gls. meer als tvoorleden jaer aengewassen, welck Godi geve van jaer op jaer soo toenemen ende beteren mach.

.

XIX. De Gouverneur-Generaal Jan Pietersz. Coen ¹ en
Rade van Indie aan de Bewindhebbers der Gen.
O. I. Comp. (Heeren XVII).

Batavia, 9 November 1627.

Onsen jongsten enz.

Dese somer heeft sich de Mattaram gants stil gehouden, tot dat nu onlangs de Coninck van Pati, een dach reijzens achter Japare gelegen, sich tegen hem geopposeert heeft, soodaenich dat de Mattaram genootsaect is geworden selfs in persoon met een goede macht, die van Pati te gemoedt te gaen, hebbende den anderen omtrent een maent geleden slach geleverd, alwaer de Mattaram de victorie behouden ende gants Pati in sijn geweldt becomen heeft, van de geblevene aen wedersijden werdt seer divers gesproocken, alsoo dat daer niet seeckers van te schrijven is.

Nae Balabouang, gelegen aen d'oostsijde van Java, heeft hij dit jaer niet getaelt. Van Bantam te beoorlogen werdt geene motie meer gedaen; 't schijnt Batavia hem al te grooten scheijtmuer is, insonderheijt te water; 't hert is te hooch om passagie te versoucken ende met geweldt siet daertoe geen remedie; te lande valt het al te verre, behalve dat het niet dan deserte, berghachtige ende marescagieuse passagien verleent, sulcx dat Bantam sonder onse bewilliging geen oft weijnich perrijckel, onses oordeels, van den Mattaram onderworpen is ende Battavia naest Godt noch veel min, insonderheijt als V Ed. haeren staet in India continueeren jaerlijcx nae behooren de handt te bieden.

Door d'inlandtschen oorloge ende groote sterffte is Java onder des Mattarams gebiedt vrij wat van volck gedesoleert, waardoor oock verscheijden goede handelplaetsen, aen de zeestrandt gelegen, verlaten, den landthouw vervallen ende de meeste part van d'overige menschen tot groote armoede gereduceert zijn, soodat de negotie tijt des Mattarams landt dit jaer almede weijnich beschoten heeft, hebbende tsedert January in den tijt van thien maenden van daer

1. Zie hierboven, bladz. 18 en volg. n°. III en IV der gedr. stukker.

tot Batavia becomen niet meer als stijff 600 lasten rijs, ende voorts eenige toevoer van andere behoeften, goede partije goudt ende silver is dit jaer van daer gebracht, twelck een wis teijcken is van groote verarming ende dat de vruchten vant landt de gerequireerde behoeften van buijten nijet opwegen mogen.

Bij gebreeck van cleeden, daerinne Godt betert alhier te Batavia meest tgeheele jaer door geseten hebben, is den handel slap ende sijn de profijten consequentelijk ook soo voor de Compagnie als de burgerije sober geweest. Om niettemin in dese slechte conjuncture d'onvermogene ingesetenen in gestadige motie ende buijten necessiteit te houden, syn wederom gelijk de vorige jaren eenige publycque werken onderhanden genomen geweest, waarmede d'ordinary lasten buijten beswaring gestelt ende daer beneffens ydereen middel gegeven is om rijkelijk aen de cost te comen.

Soo de ses jongstvertrockene Chineesche joncken in China behouden overgecomen sijn, ist gesien dat binnen 3 à 4 maenden na desen weder een goet getal alhier verschijnen sal, welke eene treffelijke neeringe, veel volcks ende groot leven medebrengen, 't voorleden jaer syn met vyff joncken over de twee duysent Chineesen alhier aengebracht, soo het dit aenstaende saysoen yets lucken wil, twijffelen niet off tgetal sal vrij wat meer aendragen.

Onaengesien dese slappe tijt sijn evenwel de incompsten van Battavia dit jaer vrij wat hooger gelooopen als de voorige, hebbende in den tijt van thien maenden, te weeten tsedert January tot primo November deses jaers opgebracht aen de cant van R. 100 m.

'T schort in Battavia niet als aen menichte van goedt volck, insonderheit aen geschickte Nederlandtsche familien, aen wensche-lijke gelegentheijt van clemente saysoenen, van vruchtbare thuijnen, saey- ende weijlanden, hout ende vee-rijcke bosschen, item visch-rijcke zee ende rivieren, voorts aen alles wat tot 's lijffs sustent ende meer noodich is, ontbreekt het hier niet, al waer't oock voor een millioen menschen om haer te erneren, soodat VEd. niet eens besorgt hoeven te wesen, datter te vele volcks van Nederlandt kan gesonden werden. 'T ware maer te wenschen dat uyt de Geunieerde Provintien vele benaude ende benoodichde herten die daer aen de cost niet connen geraecken, ende den anderen in de weegh sijn, wat beter geanimeert ende geinduceert mochten worden om haer

in VEd. colonien naer Indien te begeven, t soude de landen aldaer (onder correctie) van groote armoede ontlasten ende den staedt van India dapper avanceren.

'T casteel Battavia ligt in sijn vier puncten met goede aerde gordijnen gesloten, uytgesondert aen de zeeant met een stercke houtte pallissade, alwaer 't voornemen is met den eersten een goet sterck steenen huys van d'een punct tot d'ander te trecken van twee verdiepingen hoogh, boven plat. De punct Robyn is massijff met aerde opgevult van een hoochde ende circumferentie als den Diamant, ende in calcen en steen opgetrocken tot onder de borst-wering, welcke binnen een maent à 2 mede in effect hoopen te brengen. Beijde de zeebolwreken leggen alleen in aerde met opgezette sooden, leeger ende van minder ommevangh als de twee landtpuncten, welke tsijner tyt almede in steen sullen dienen opgetrokken, gelyck oock de gardijnen, doch eer daertoe comen, sullen alvoren tgeproiecteerde groote huys aen de zeeant ende dan nog eenige andere packhuijsen ende cominoditeijten binnen 't fort gemaect dienen, alsoo tegenwoordich van packhuijsen ende logiementen vrij wat sober, nae den grooten omneslach versien sijn.

De versterckinge van de stadt aan d'oostsyde is, Godt loff, dese somer voltrocken, geslooten synde vant casteelsgracht aff tot op de groote rivier zuijtwaerts op, met een doorgaende eerdewal ende een goede gracht, soodat van die kant geen omnesien meer is, de stadt van binnen, te weeten tusschen de groote rivier ende gemelte wall, is mede van straten, burchwallen ende grachten nae behooren ende tot groot gerieff van d'inhabitanten gefatsoeneert. Vant stadthuijs is d'eerste verdiepinge volmaect, boven pladt, leek- ende brantvrij, waermede de burgery haer noch lange jaren sullen connen behelpen, tot dat eens de couragie becomen om 't bovenwerk mede te voltrecken. Ende dewijle aengaende publycque wercken aen dese kant niet meer resteert, is de meeninge toecommende drooge tijt d'uijtlegh van de stadt aen d'oversyde bij westen de riviere voor te nemen, ende die vooreerst tot bevrijdinge met eene goede gracht te omsingelen, ende dan voorts nae tijts gelegentheijt, vermogen ende aenwasch van de borgery met binnenwercken t'accommodeeren.

Niettegenstaende Bantams langduerige obstinaetheyt door hooge nootdwang van selfs vrij wat verbroecken zy, houdt sich evenwel

noch abstractt ende geslooten gelijk voordesen, alleene gedoocht de peper door Chineesen uytgevoert ende tot Battavia gebracht werde, sonder dat de Javanen van Bantam haer daarmede bemoeijen, haer noch houdende als onversoende vijanden; onse schepen houden naer ouder gewoonte de reede van Bantam noch beset om den toevoer ende commercie van bujten van daer te diverteren, soolange tot geen solemneel verdrach met Bantam gecomen sijn. De lasten van Bantams besetting tsedert de jongst overgesonden reekening monterende van December 1626 tot ultimo September 1627, volgens neffensgaende bewijs /25618:5:— welck wij alsoo continueren sullen VEd. van tijt tot tijt toe te seijnden om VEd. soo tegen d'Engelschen als andere daer 't van noode werdt te mogen dienen.

Dit jaer sijn door de Chineesen van Bantam te Battavia aengebracht aen de kant van vijff en dertich duysent sacken peper, waervan de Comp^{ie}. stijff 20 m., de Chineesche jonqueen 8 m. ende d'Engelsche 6 m. getrocken hebben, ende naer men ons bericht, resteren noch in Bantam niet veel meer als 15 m. sacken, welcke soo den toevoer vervolgt in corten tijt mede verhoopen te becomen, dus is 't hoogh gemoedt van den Coninck van Bantam met verdueren ende stilsitten van selfs gevallen, naerdathet alvorens sijne principaelste schatten van goudt ende silver in armoede geconsumeert hadde ende tot d'uyterste behoefte gereduceert was.

Het vervolch enz.

Onlangs geleden hebben ons d'Engelschen bij twee distincte aanspraken te kennen gegeven, hoe sij van haeren Coninck en d'Engelsche Compagnie expresse last becomen hadden, omme den handel tot Bantam alleen te gaen ondersoucken, daerbij noch voegende dat om geenige consideratien ter contrarien soo strieten mandement souden vermogen nae te laeten, alwaert oock haer leven daeraen dependeerde. Ende alsoo volgens hun seggen voorgenomen hadden drie schepen, te weten Den Maurits, Christoffel ende den Oeagle, dit jaer noch naer Engelandt te seijnden, ende dat hun tot afflaedinge derselver noch partye peper quam te gebreecken, waeren sij geresolveert haer eerstdaegs naer Bantam te vervoegen, versoeckende van ons alvoren te mogen weten off onse schepen voor Bantam op de wacht leggende, haer eenige verhinderinge hierinne souden aendoen ofte niet. Verscheijden ende vele redenen wierden van onser

syden bygebracht om haer van hun onrechtmatig voornemen te diverteren, als nae sich sleypende seer prejudiciabele gevolgen, soowel voor d'een als d'ander Compagnie, voornemelyck in 't stuck van de peper, welke door soo eene gescheijden handeling vooreerst tot hoogen prijse te rijzen stondt, behalven dat de pangoran daerdoor oock soude gestijft werden om niet alleen den ouden excessiven toll niet te modereren, gelyck 't ooghmerck van beyde de Compagnien tsedert haer unie altoos daertoe gestreckt heeft, maer selfs oock om die noch bet te beswaren, gelyck die alreede met de Chineesen in trayn gebracht hadde, heffende tegenwoordich eenen toll van 130 realen van 8ⁿ van de 100 sacken in plaetse van 57 ende $\frac{5}{8}$ R., welke in voorige tijden plachten betaelt te werden, doch alle onse inductionen, soo 't schynt, conden haer van hun voornemen niet doen affstaen, maer persisterden vast daerby, dat sij naer Bantam wilden ende moesten gaen, enz.

XX. De Gouverneur-Generael Jan Pietersz. Coen en Rade van Indie, aan de Bewindhebbers der Gen. O. I. Comp. (Heeren XVII).

Batavia, 6 January 1628.

Tsedert onsen jongsten, enz.

De drie Engelsche schepen van Battavia nae Bantam vertrekkende, in plaats van d'ordinary vlagge, die gewendt sijn te gebruycken, hebben een vlagge met des Conincks waepen van de groote stenge laten waefjen, quansuijs comende als Conincklijke gesanten, ende niet als ordinarie cooplieden; soo haest voor Bantam quaemen syn nae landt gevaren ende is daertegen van onser sijde door den fiscael Wyntgens geprotesteert als per nevensgaende acte.

De Coninck van Bantam selfs quam niet te voorschijn, maer aen pangoran Gabangh hebben sij overgelevert eene missive van Syne Majesteit van Engelant, met een schenkagie daer beneffens, waeronder d'effigie van Syne Majesteit was, die se seyden hun expres

bevolen hadde derreweerts te gaen om den handel te versoecken, opdat daerover van de Nederlanders niet gemolesteert ofte verhindert souden werden. De missive ende schenkagie is van Pangoran Gabang aengenomen ende d'Engelsche natie den handel vergundt. Bij provisie is haer van des Conincks wegen tot wooninge huysinge gegeven alwaer jegenwoordich residerende sijn, enz.

Ten aensien door die van Bantam een langen tijt niet sonders tegen Battavia voorgenomen is, gelyck VEd. met voorgaende missive geschreven hebben, ende dagelycx veel peper door de Chineesen ons wiert aengebracht, is bij d'Ed. Heer Generael Coen op sijn aencomste alhier den Raedt voorgedragen, oft niet geraden ware ter occasie van syne nieuwe aencomste eene beseijndinge aen den Coninck van Bantam, met een tamelycke vereeringe te doen, met simpele geluckwenschinge ende aanbiedinge van renovatie van oude vruntchap, sonder anders, omme te sien off men bij wege van dien yets goedts tot bevredinge soude connen verrichten. Den Raedt is daertoe wel genegen geweest, als sijnde sulcken saecke daerin geen swaricheijt condon sien, ende Sijn Ed^t. is door Sim-suan, Chinees coopman tot Bantam, te meer daertoe beweecht, vermits deselve continuelyck tot dese beseijndinge groote instantie gedaen ende hardt aen gehouden heeft, ons verseeckerende dat tot Bantam goedt gehoor ende liber acces souden obtineren, dat den Coninck ende de grooten anders niet en wenschten, dan d'occasie ende gelegentheyte te become, omme met ons in goede vruntchap ende correspondentie te mogen geraecken, vastelyck affirmerende voor seecker te weeten, dat sij sochten haeren staet met onse hulpe tegen d'ontsachelijcke macht van den Mattaram te verseeckeren. Doch alsoo ondertusschen eenige spien in Battavia gevangen wierden, daerdoor verstonden datter te water ende te lande tegen Battavia yets groots soude voorgenomen werden, ende om andere consideratien meer, als sijnde een saecke die sulcken haest niet en vereijsschte, is dese onse genegentheijt naergebleven tot dat d'Engelschen tot Bantam gegaen sijn; ende alsoo den Coninck van Bantam door voors. Simsuan onse genegentheijt van eersten aff hadden laten weten, ende door denselven gestadich om met beseijndinge voort te varen aengemaect wierden, is cijnelijck bij ons geresolveert met de beseijndinge voort te varen, hebben tselve den Engelschen

president doen aendienende ende versocht off yemant geliefde neffens d'onse te seijnden, dat het ons aengenaem soude wesen, alsoo niet van meyninge waren ons van d'unie te separeren, ofte yets tot haer nadeel voor te nemen, daerop hij antwoorde, dat niemant neffens ons begeerde te seijnden, maer dat door den sijnen wel vernemen soude ofte yets tot haer naedeel ende prejuditie onderstonden.

Op 15^e December hebben wij met de fluyt de Macquereel naer Bantam gesonden den Licentmeester Jan van Hazel met twee oppercoopliden ende een goede suite, beneffens een schenckagie voor den Coninck, sijn soone, item pagoran Gabang ende den Tommogon. Soo haest tot Bantam quaemen, wiert haer audientie verleent, de Coninck welcke d'Engelschen tot dien tijt toe noch niet gesien en hadden ende nu nevens d'onse mede compareerden, quam selfs buijten. Van Hazel heeft onse geschencken overgelevert, de Coninck van Bantam aendienende, d'Edel Heer Generael Coen nieuws uijt Hollandt gecomen was met die meijninge omme d'oude vruntschap met Sijne Majesteit te vernieuwen, waerover niet hadde connen naerlaeten Syne Majesteit te begroeten ende dese cleijne vereeringe te doen, daarmede syne goede affectie ende genegentheijt bethoonende, de schenckagie wierd aengenomen ende van den Coninck geantwoordt, dat het hem seer aengenaem was, waarmede gelicentieert wierden, sonder dat voor dien tijt meer gesproocken wierde. Daernaer sijn bij des Conincks soone, pangoran Gabang ende den Tommogon geweest, welcke de vereeringe mede aennamen, sonder dat in redenen, verhaelens waerdt, condon geraecken off oock andere mochten sprecken. D'Engelschen hielden haer oock soo vreemt dat niet alleene d'onse niet en spraccken, maer selfs niet eens wilden off dorsten aensien.

Terwyle dese onse gesanten tot Bantam waren, sijn van den Coninck van Bantam andere gesanten nae Battavia gesonden ende is ons door die van Bantam, soo 't schijnt, oock met kennisse van d'Engelschen, een geheel ander wellemste bereijdt, daer weijnich op verdacht waren, ende d'onse tot Bantam op d'uijtcoste van haer boos voornemen getrajneert wierden.

't Is geweest dan den 24^e December van Bantam tot Battavia aengecomen sijn vijf tingans, met omtrent 40 Javanen, inhellende omtrent 150 picol peper ende eenige andere snuijsterijen, dewelcke

naerdan aen den boom gevisiteert ende al haer geweer, soo men meende, overgegeven hadden, binnen gecomen sijn ende dicht aen de brugge vant casteelspleijn, daer Syne Edt. met syn gevolch dagelycx passeren moet, plaetse genomen hebben. Ondertusschen dat hier met haer vaertuygh lagen is Syne Edt. eerst tegen den avondt van eenige Chineesen gewaerschooft hoe gemelte Javanen wel van eenich quaet voornemen soudon mogen sijn. Syne Edt. insicnde 't peryckel welke daerin gelegen was, soo men in den laten avondt motie tot derselver apprehentie ofte verseeckeringe maecte, vondt goet de wacht, welke gewoonlijk aen voors. brugge gehouden werdt, bujten ordinaris te laten verstercken, omme den volgenden morgen met des te meerder securiteijt op derselver verseeckeringe ordre te stellen, welke versterckinge van wacht, soo 't schijnt, de Javanen omsichtich heeft gemaeckt dat haer boos voornemen wel mocht ontdeekt ende aen den dach gecomen sijn, in voegen dat daerover met vreesse ingenomen sijnde, des middernachts omtrent een ure hun met haer piecken ende crissen uyt de prauwen begeben hebben, stellende haeren cours door de Heerenstraete nae de brugge over de groote riviere leggende, om alsoo t'ontcomen, gelijk oock geschiedt is, hebbende alvoren de drie schiltwachten, welke omtrent haer vaertuygh gestelt waeren overrompelt, een derselver gedoot ende d'ander twee swaerlijk gequetst, vermoordende en quetsende voorts al wat hun in den wege tegenquam, in voegen datter in de furie seven Nederlanders ende een swart dootgebleven, ende bovendien noch eenige borgers deerlijk gewondet syn geworden, synde van den haren niet meer als een gebleven.

Dienselven nacht hebben haer eenige van de Javanen, welke hier onder onse bescherminge eenigen tijt geresideert hadden, hun met vrouwen ende kinderen mede op de loop begeben, welck men ongetwijffelt presumeert van den geintendeerden aenslach eenige kennisse gehadt moeten hebben, vreesende mede ontdeekt te werden.

S'anderendaegs smorgens den 25^{en} op Kersdach sijn twee andere tingans met omtrent 20 personen van Bantam aengecomen, die gehouden wierden gevolch van voors. geselschap te sijn, waerover Syn Edt. eerst voor de predicatie ende ten tweedenmael nae de predicatie ordre gegeven heeft dat men dezelve met goede verseeckeringe wel naeuw soude doen visiteren, om geen onschuldige

t'offenderen, is dese visitatie met sulcken scrupule off cleen bedencken onderleijdt dat de Javanen met behendicheit aen den boom haere wapenen in handen cregen, aen landt sprongen, een van d'onse doorsteekende ende twee quetsende, langs strandt wechlopende met verlies van twee van den haeren, die op de plaetse dootbleven.

Nae dit ongeval, ofte om beter te seggen, de misslach vant verradersch voornemen, wierden condich datter twee à drye hondert prauwen op seecker exploiet van Bantam nae Battavia vertrocken waeren ende haer onderweegh aen d'eylanden onthielden, gelijk mede dat 40 tingans in de rivier van Ontong Java twee duysent mannen gebracht waeren, waeraen dat scheen alsnu voorhanden te wesen de generale tocht, welke die van Bantam overlange te water ende te lande op Battavia voor hadden, dat groote schrick ende vreesse onder d'ingesetene van Battavia, maer insonderheyt onder de Chineesen veroorsaecht heeft.

Terwijle dit tot Battavia geschiede, waren onse gesanten in de schepen voor Bantam nae d'occasie om in verder gesprek met die van Bantam te comen, gelijk mede nae ordre wat vorder in de saecke te doen hadde, van ons verwachtende. Interim wierden door een Chinees gewaarschouwt dat sij den Gouverneur-Generael soudén aenseggen op sijn hoede te willen wesen, alsoo een aenslach op Syn Edt. voorgenomen was, weleke op Kersdach ofte Sondach als met de Raden na de kereke ofte tsavonts ten huijse van den Capiteijn van de Chineesen soude gaen, int werck sonde gestelt werden, doch dese waerschouwinge geschiede te laet, dewijle de bestemde tijt al verlopen was; vernamen oock corts daerop van d'Engelschen dat tot Bantam eenige Javanen, die op den tocht in Battavia geweest waren, een dooden ende eenige gequetsten medebrachten, uytgevende dat de Gouverneur-Generael, Kersdach soo uijt de kereke quam, gequetst ende de huysingen aen de westsijde van de riviere vernielt ende geraseert hadden, waeraen genouchsaem voor seecker vernemen ende bespeuren, gelijk nu bij veelen geseijdt werdt, dat bij die van Bantam voorgenomen is den Gouverneur Generael ende Raden met de voorneemste hoofden te doen vermoorden ofte om te brengen ende op de verslagentheijt welke sulcken moordt soude veroorsaecken, yeuwers een inval opt casteel ofte stadt Battavia te doen. De Chineesen seggen datter op deese moorderye

groote premie gestelt soude wesen, namentlyk soo Syne Ed^t. van een Engelsman gedoot werdt dat 2000 realen van 8ⁿ daervoor soude genieten, ende soo een Javaen sulcx effectueerde dat die de digniteit van een Quiey du pathi soude obtineren. Godt sij gelooft dat het haer voor dees tijt gemist is, hoopen in toecomende op diergelijke aenslagen, sooveel mogelijk naeuwer te letten.

D'aenslach is soo beleijdt geweest, dat byaldien deselve door Godes genade bij geval niet ontdeekt ware geworden, die van Bantam met intelligentie, welcké gehadt hebben met de Javaenen tot Battavia residerende, een seer groote moorderije in de stad soudén hebben aangerecht ende deselve, des Godt lange genadelijk gelieve te verhoeden, t'eenemael offte ten meerderen deele gedestruert ende verbrandt hebben.

Off het met kennisse ende Raedt van d'Engelschen voorgenomen sij, is Godt bekent, sooveel isser aen, dat wel seecker weeten die van Bantam geen kennisse van onsen Kersdach dan door d'Engelschen connen hebben. Van d'eene nacht tot d'ander hebben tot Battavia 't vervolch van desen aenslach verwacht ende sulcken ordre ter deffentie gestelt, als doenlyck is geweest; int casteel bevonden 't garnisoen 275 coppen sterck ende t'selve aen de zeeccandt t'eenemael open, in alles seven bosschieters, die 34 stucken te bewaren hadden, wijdt ende sijdt van den anderen staende, de stadt bracht in wapenen 200 coppen ende was versien met 57 soldaten, op drie reduijten ende aen den boom verdeijlt, welcke soudén moeten besetten ende deffenderen 't circuit van de stadt, groot sijnde met propre gangen, een groot ure gaens, waeraen VEd. considereren connen in wat staedt Battavia is ende hoe het gaen soude, soo de vijant sijn voornemen couragieuselijk hadde derven vervolgen. Tis waer dat machtich genouch sijn om het bolwerk de Diamant te houden ende daarmede alle 't geweldt van den vijandt te wederstaen, maer wat soude het de Compagnie helpen als de stadt (des Godt verhoede) gedestruert, 't volck vermoordt, verstroyt, de goederen ende provision vernielt wierden. De Chinesen sijn in de stadt wel 3000 coppen sterck, maer in verscheijden alarmen hebben gesien dat geen couragie hebben om weer te bieden, maer hun alleen met de vlucht soecken te salveren. Van de schepen hier ter reede leggende connen geen assistentie van volck becomen, alsoo alle daervan seer

onvoorsien sijn, gelyck VEd. bij neffensgaende register connen sien dat op 17 schepen (daeronder 't schip Vianen) niet meer dan 571 coppen soo gesonde als impotente sijn, daeronder mede begrepen syn 28 timmerlieden op Onrust.

Voor desen troubel waeren aen de westsijde van de rivier vele erven uijtgedeelt ende affgeroijt, op veele straten veel nieuwe huijsen begonst, maer dewijle de stadt aen die sijde noch heel open is, blijft dese nieuwe aanbouw steecken, ende heeft meest al het volck aen de westsijde van de riviere haere woningen verlaten etc. d'Almogende wil Battavia voor alle ongeval behoeden.

Dit hebben alsoo wat breedte geextendeert ende verhaelt, opdat VEd. sien mochten wat men in tijt van noot met soo een handtien vol volcks, tot nootwendige deffentie soude connen verrichten ende VEd. dienvolgende geanimeert ende gestijft mochten werden uwen benoedichden ende machteloos staet alhier, sonder langer versuijm ofte uijstsel met ruymmer ende onbeecrompenen secours van volck opt spoedichste te secunderen,

Hiervoren is verhaelt hoe die van Bantam een verraderschen aenslach op den persoon van den Gouverneur-Generael ende de principaelste hoofden alhier, mitsgaders op de stadt Battavia voor souden gehadt hebben, ende hoe deselve door Godes genade ter goeder tijdt ontdeekt is geworden. Tsedert vernomen synde hoe haer een menichte Javanen, wel vijff à 600 nae gegist werdt sterk sijnde, haer tegen tzuydteijnde van de stadt over de groote rivier omtrent een canonscheut int bosch gelegert hadden, sonder dat bij deselve yets ten principalen geattenteert wierd, als dat haer soo nu ende dan bij nacht ende ontijde aen d'oostsijde van de riviere met cleene partijen, soo op den heerenwech als omtrent Compagnies coostal ende in de thuijnen daeromtrent verthoonden, ongetwijffelt op 't vervoeren van 't bestiael toeleggende, gedurende welke legeringe ende excursien de borgerie soo buyten als binnen in groote vreesse sittende, insonderheijt de Chineesen, die haer bijkans t'eenmael van alle ordinary handtwerek ende bouwery onthielden ende als stil saten, verwachtende alle uren overvallen ende geslagen te werden, goetgevonden hebben omme van des vijants gelegentheijt ende sterckte naerder kennisse te mogen becomen ende de vreesachtige borgerije wat courage te geven, den 3ⁿ deser 100 coppen

te voet ende 20 te paerde vant garnisoen alhier int velt uijt te setten met ordre dat het paerdevolck vooruyt soude gaen om den vijant te ontdekken ende 't voetvolck haer in twee trouppen daeromtrent soude verdeelen om de ruijterije in cas van disavantage promptelijk te mogen secunderen. Waerop gevolcht is dat het paerdevolck den vijant onverhoets, soo 't schijnt, op sijn legerplaets betrappende, couragieuselijk op deselve is aengevallen, doende vijf à ses charges daerop, in welke ses schermutseringe van 's vijants syde nae gesejdt wordt 20 à 30 dootgebleven sijn ende ongetwijfelt noch meer soude gesneuveld hebben, soo men 't voetvolck mede geordonneert hadde aen te vallen, twele om onse presente schaersheijt van volck niet dorsten avontueren. Van onser sijde is de Capitein vant garnisoen gedurende de voors. handtsgemeenheijt gequetzt geworden ende maer een soldaet dootgebleven; den vijant verliet sijn legerplaets ende retireerde sich op sijn voordeel dieper int bosch. Op den middach nae dit gevecht hebben vernomen dat ongeveer 37 prauwen van de west comende bij claren dage, hun onder scheuts vant casteel geanckert hebben voor de riviere van Ancké, met intensie, soo men presumeert, om den vijant secours van volck ende vivres toe te brengen.

Siet eens Ed. Heeren tot wat een extremiteit ende desolatie VEd. Colonie alhier, welke alreede in soo wenschelijke termen van progres was staende door UEd. deffectueusheijt van requisyt secours van volck tot maintainne van dien te seijnden, geschapen staet te vervallen, door loutere onvermogenheijt moeten den vyant soo dicht op den neuse gedooogen ende toelaten, dat in spijt van ons met sijn vaertuijgh soo onder de ooggen heen ende weer comt derven braveren sonder dat in jegenwoordige conjuncture daertegen de minste resistentie connen bieden. Waer salt heenen, bij sooverre de zcestden om d'Oost van Java gelegen (welcke altsaemen van desen aenslach kennisse hebben) den vijant, daarmede sijn ongetwijfelt intelligentie houden, toevallen ende ons gesamender macht opt lijff comen sacken, soud het wellicht met de stadt daervan wij qualyck 't vierendeel machtich sijn te besetten ende dese onse bloeiende republycque niet t'eenemael uyt ende gedaen sijn, sonder eenige hoope van redres in 't aenstaende?

XXI. De Gouverneur-Generael Jan Pietersz. Coen en
Rade van Indie aan de Bewindhebbers der
gener. O. I. Comp. (Heeren XVII).

Batavia, 3 November 1628.

Op 12 November 1627 enz.

Met onze voorgaende is UEd. geadviseert hoe die van Bantam een aanslach op ons ende Batavia onderleijdt hadden ende haer voornemen, Godt loff, mislukt was, voor een treffelijke waerschouwinge heeft het ons ter goeder tijt gediend ende oorsake gegeven, dat wel te passe 't garnisoen van Batavia met eenige bootsgesellen versterkten. Tsedert hebben met partijen te water ende te lande omtrent Batavia op d'onsen gerooft ende gemoort, maer weijnich voordeel gehaelt, dan dat eens 15 blanken in een tingan versloegen, waertegen oock veel van haer moescoppers in de riviere van Ontong Java geslagen ende wel 30 tingans met veel andere cleene praeuwen genomen zijn. Met 100 tingans syn zij 15ⁿ Augusty des nachts bij Onrust geweest omme d'onse aldaer te overvallen, maer goede wacht vernemende, weecken weder af. Onder tusschen zyn continuelyk wegen die van Bantam door Simsuan, Chinees coopman, tot accoort versocht ende aengemaent, seggende dat die van Bantam sochten haren staet met onse hulpe tegen de Mattaram te verseeckeren, maer alsoo dese persoon gemeenlyk is verschenen als eenige schelmerije onderleijt wiert, heeft sijn credit verlooren.

28ⁿ Januarij passato is de president van d'Engelsen met synen Raedt, van Batavia vertrocken ende hebben hare residentie tot Bantam genomen, 4 Engelschen geringe personen vooreerst sonder middelen, gelt off goederen tot Batavia latende, daerna hebben al haer volck ende goederen, die voor den brant wt haer hujsen in de stadt gebracht hadden, den 31ⁿ Augusty gelicht ende met 't jacht de Duyve mede tot Bantam gebracht, sonder ons eens aen te sprecken, wij verlangen te vernemen hoe VEd. verstaen dat met haer handelen sullen aengaende de peper, die te Bantam soudon mogen becomen ende voor haer alleene pretenderen te houden, ende

wat voorder doen sullen aengaende 't acces tot Bantam onder protestatie toegestaan.

Tsedert onse jongste is tot Batavia gants weijnich negotie gedreven, lange sijnder cleeden gebreck geweest, niet een Chinese jonck isser tot Batavia noch elders gecomen, 't is nu mede omtrent 10 maenden geleden dat door de Tommegon Bouraxa, admiracl, wegen de Mattaram van de Javaensche zeestrandt verboden wiert, dat niemant sonder zyne licentie na Batavia soude varen, heeft oock soo goeden wacht doen houden, datter tsedert voors. tijt geen praeuwen dan eenige weijnige (die hij sulcx toeliet omme ons t'abuseren) gecomen sijn, alle vremdelingen in 't landt van de Mattaram gecomen, hebben daer opgehouden ende 't gantsche lant alsoo gesloten, dat noyt yet seeckers van haer voornemen condon verstaen, doch 't oude gernchte dat de Mattaram met hondert dujsent mannen, anderen seijden 48000 te lande ende 3000 praeuwen te water na Batavia oft Bantam gaen soude, continueerde gelijck voor dese eenige jaeren is geschiedt. De geaposteerde praeuwen ontkenden eerst de Tommegons verbodt ende verhinderigh, maer overtuight sijnde seijden, dat de Tommegon de praeuwen ophielde omme sijn rijs dies te dierder te vercoopen, gelyck wel meer gedaen heeft; item datter rijs ende praeuwen genoegh comen soudon ende dat dit jaer door de Mattaram niet voorgenomen soude worden, doch soo van andere quartieren geen secours van rijs becomen hadden, gelyck voren is geseyt, soudon in Batavia van hongersnoot vergaen hebben. Onder de geaposteerde praeuwen is hiermede den 13^e April als gesant verschenen de broeder van den Tommegon van Tegal Chey Ranga ¹, met 14 praeuwen rijs; dese versocht ernstelijck dat de Mattaram soudon willen helpen Bantam aantasten ende een gesant na de Mattaram senden; op 't versoeck van assistentie tegen Bantam namen ons beraedt ende de besendinge excuseerden met de quade genegentheijt die voors. Tommagon Bouraxa t'onswaerts be-toonde. Den 22^e Augusty quamen tot Batavia aen 59 goraps ende praeuwen van de voors. Tommegon Bouraxa met 150 hoornbeesten, 120 lasten rijs, 10600 bos pady, 26600 cocusnooten, 5900 bossen suijker ende andere cleenicheden (soo zij seijden), waren gemant

1. Kiai Ronggo.

met wtgelesen volck, sterck omtrent 900 coppen, de beesten brachten op reeckeninge van 800 stucx, die in April 1627 gecontracteert hadden te leveren à 8 realen tstuck, drie dagen na haer souden noch 27 praeuwen met beesten comen, haer compste veroorsaecte veel bedenckens; sanderendaechs deden voors. 150 beesten lossen ende meest al de praeuwen (met misnoegen van de Javanen) weder buijten leggen; savonts den 24ⁿ ditto quamen noch 7 praeuwen van Bouraxa aen, die niet begeerden binnen te wesen, versochten een pas omme na Malaca te mogen varen, om quade desseijnen voor te comen lieten de revier met een boom sluiten, leijden extraordinary buijtenwacht opt pleijn van 't casteel daer de merckt is ende ordonneerden twee tingans buijten d'eerst gecomene praeuwen wacht te te houden ende voor te comen, dat d'andere 7 bij d'eerste niet souden comen, opdat haer geen geweer overgaven, ende alsoo dese seven tegen wille van onse wacht bij d'andere wilden varen, contesteerden soolange tot dat aen malcanderen geraecten ende tvolck van omtrent 20 praeuwen, die binnen lagen, de buijtenwacht van de merct omtrent te middernacht mede opt lyff vielen ende 't fort van alle canten bestormden, eenige Javanen vervolchden dese wachters soo corts dat met haer over de landt gardijn tot binnen 't fort liepen en al ons volck van de gardijn drevan, eenige meenden op 't bolwerck de Robijn te loopen, maer werden door een hamey op de gardijn staende gestut, de meesten hoop bleeff op de berm van de Diamant ende t'oude fort, de Javanen van de praeuwen buijten sijnde liepen door 't water tot aen de berm van de punt de Peerl, alwaer het voornemelijk gemunt hadden, vermits 't fort daer op sijn swackste was ende met gemack over d'aerdewal (12 voeten hooch sijnde) condan loopen, doch met geweld van mosquetterije wierden affgehouden, maer niettegenstaende dat continuelijk op haer schooten soo bleven aen de berm tot dat de dach aenquam, in voege dat 5 uyren lang tegen de bespringers geschoten werd, t'is ongeloofflijk hoe grooten couragie off onbedachttheijt eenige Javanen toonden, maer wierden niet wel van de haere gevolcht, met t'aencomen van den dach trocken aff, veel dooden achterlatende, 't nieuwe hujs van den ontfanger, daer veele in waeren, verlieten mede.

Den 25ⁿ ditto met den dach sagen de voors. 27 praeuwen aen-

comen, doch vant affgeslagen volck tijdjinge becomende, landen in de revier van Marondo; sonden eenige paerden int velt omme na vorder gevolch te vernemen, ende gaven ordre om alles van buijten in te trecken, int velt wierd volck vernomen, tweleke schenen van d'affgeslagene te wesen.

Den 26^a ditto quamen groote menichte volck met vliegende vendels tot int gesichte van de stadt marscheren, hierop resolveerden een groot deel vant zuyteijndt van de stadt daer niet veel steenen hujsen waren aff te snijden, verbranden ende raseren, omme t'ander deel te beter te deffenderen, alsoo niet mogelick was dat alles tegen de macht van den Mattaram soudon connen beschermen ende wiert sulcx datelijck begost, alle 't volck op de westzijde van de reviere woonende, gelyck mede d'Engelsen, verlieten van selfs haer wooninge ende trocken int beste deel van de stadt, dat voornamen te sluijten en te deffenderen.

27^a ditto met den dach waren de voorloopers van de vijandt, sterck 800 à 1000 coppen, int affgesneden deel van de stadt, begosten heur daer te begraven ende de reduyt Hollandia aff te snijden, 't geheele leger volchde haer met vliegende vendels in goede ordre, doch van 120 soldaten ende eenige burgers wiert de vijandt weder wt de stadt gedreven met verlies van veel van d'hare, die op de plaetse, in revier ende gracht doot bleven; tleger siende haer volck met disordre wt de stadt vluchten, retireerde mede met ordre na de thuijn van Speex, daer hun legerplaets vooreerst namen; daerna sijn binnen scheut van mosquet comen legeren, achter beschansinge van cocosboomen, pinang ende geclooven riedt aen maleanderen gebonden, daer met groff geschut niet doorschieten connen.

In deser voegen sijn wel onversiens van 't volck van de Mattaram met groote stonticheijt en couragie besprongen, dewyle de name van den Mattaram seer groot is ende niet vernemen conde hoe sterck dat sy waren, brochten alle d'onse groote vreesse aen, de Chineesen namen de vlucht in de praeuwen van de Javanen verlaten, al die begeerden lieten daermee met vrouwen ende kinderen op de reede bij de schepen varen, de Nederlandsche vrouwen (dewyle de stadt geheel open was) sonden mede aen boort, doch doen de Chineesen sagen met hoe grooten couragie de Javanen van d'onse wt de stadt

gedreven wierden met verlies van groote menichte, die op de plaats doot bleven leggen, schepten veele weder moet ende keerden weder in de steenen huysen.

De vijandt aldus vant ordinary garnisoen, sterk wesende 529 coppen, vant fort ende stadt affgeslagen wesende, ontboden wy de schepen van Bantam ende 't eijlandt Onrust, deden 200 bootsgesellen aen landt comen, wapenden d'ongewapende burgerije ende ambachtslieden; de bolwerken de Peerl, Saphier ende de gardijnen daer men over cost loopen lieten met rieden pallisaden besetten, gelyk mede de stadt, staecken den brandt in de verlaten rieden huijsen ende raseerden dat ons hinder mochte doen ende de vijanden voordeel geven.

De Engelsens die tijts genoeg hadden omme te bergen al watter in haer huijsen was, verlieten deselve met groote partije quaet boscruijt, 200 musquetten, eenige sabels, touwen ende veel rommeling, mede nemende dat haer best aenstont, 't quaet cruyt lieten wij in de revier werpen ende 't geweer sloop brengen, omdat het in des vijants handen niet soude comen. Den 26^{en} des nachts leijden wij 50 coppen soo burgers als soldaten in dese huysen om die te beschermen, maer alsoo deselfde niet condon deffenderen ende genoeg met de stadt te doen hadden, wierden genootsaect tselve volck opt versoek van de burgers in de stadt te laten. Des nachts tussehen den 27 en 28 Augusty geraecte d'Engelse huijsen mede aen brant, doch het packhuys daer de touwen in lagen bleef noch onbeschaadicht, haer werd geraden dat de touwen in de rivier souden laten schieten, maer wilden 't niet doen, seijden dat daertoe geen ordre hadden, dese huijsen verbrandt wesende, deden wij de mueren mede raseren om voor te comen dat de vijant binnen deselve niet souden comen legeren ende de stadt benouwen. 31^{en} Augusty quam hier van Bantam t'Engels jacht de Duijve omme haer volck; synde drie Engelsens met 10 swarten ende goederen te lichten, dit volck ende gebergde goederen lichten sij ende vertrocken weder na Bantam sonder ons aen te spreken, wtgevende dat een groote somme gelt aen goederen in haer huijsen verloren hadden.

Nadat de hevige moet van den vijandt wat gecoeft was, vonden wij goet de punten de Saphier ende Peerl met houtwerck voor aenloop te verseecken, verhogen ende vergrooten, welck in een maent

gedaen is, in sulcker voegen dat vrij wat beter dan te voren ge deffendeert connen werden.

'Snachts tusschen 10^{en} ende 11^{en} September is de vijant binnen scheut van een pistool aan de stadt geaprocheert, alwaer hun begroeven, hadden in een nacht sooveel hout ende gecloven riet aen malcanderen bijeengebracht dat achter tselve van groff geschut scheutvrij waren. Den 12^a dito lieten hierop een wtval doen met 50 soldaten, eenige Japonders ende Mardickers (onder faveur van 150 musquetten op de wal staende) d'onsen trocken tusschen 't leger van den vijandt van achteren in voorn. aproche, dreven 2 à 300 oft meer vijanden daer wt ende sloegen 30 à 40 op de plaetse doot, doen de vijandt aen 't vluchten was, vielen de Chinesen met sulcke menichte wt dat het wonder om sien was, staecken d'aproche in brant ende brachten veel goet in de stadt, van d'onse wierd, Godt loff, niet een gequest.

Savonts den 21^a September begost de vijant met groote macht bij de reduyt Hollandia t'aprocheren, terwijle rontsomme de stadt ende fort loose alarm maeekten, om voor te comen dat haer naerderinge niet souden verhinderen ende de reduyt Hollandia assisteren, brachten ladders ende rammen bij de wercken om de reduyt te beelimmen oft de mueren door te rammen, onder faveur van eenige die continuelyck met lange roers tegen de reduyt schoten, maer door d'onse, die 24 sterck op de reduyt waren, wierd soo goeden tegenweer gedaen dat de gantsche nacht de geheele macht affkeerden, al haer cruijt verschoten, ende de vijandt niet anders vorderde dan dat hun op 5 plaetsen begroeven ende met houtwerck tegen ons geschut versekerden; smorgens den 22^a ditto resolveerden de reduyt t'ontsetten ende de naerdering van de vijandt te verhinderen, vielen wt met 300 soldaten, 100 burgers ende groot gevolg van Mardickers ende Chinesen, ende dreven de vijandt wt alle haere aprochen tot in heur leger met groot verlies van de haere, jae een groote menichte vluchten met vliegende vendels wt haer leger, alle de naerderingh, die meer dan op thien plaetsen begost was, wierd geraseert ende verbrandt, gelijk mede de scheutvrije huyskens op de reviere bij de reduyt gebracht; d'Heere zy van dese victorie gelooft, wij houden seecker te wesen datter tot desen dach wel 12 à 1300 vijanden dootgebleven sijn; de gevangenen seggen 2 à 3000, van onse zijde 12 Nederlanders met weynich Chinesen ende Mardickers.

Bij dese gaet translaet van drye missiven ¹ door de Tomagon Bouraxa; veltoverste van de Mattaram, geschreven, VE. sullen daerdoor sien hoe ons met 300 M. mannen dreijcht ende geerne soude hebben dat van selfs van Batavia vertrocken.

Door seeckere gevangenen hebben verstaen, dat dit leger van den Mattaram op haer eerste aencomste sterck is geweest acht, negen à thien duysent mannen, daeronder een à twee duysent dragers, hiervan syn te lande gecomen 4800 ende te water, d'eene seijt 3500, d'ander 4800, welke in de reviere Marondo landen, ende dat dese tocht op voorgeven ende versoeck van de Tomagon Bouraxa bij der handt genomen is, dat hy door syn volck op Batavia handelende (die de veroveringe van Batavia licht schickten) bedrogen is ende de Mattaram mede geabuseert heeft, welck zyn leven costen sal s o weder comt, alsoo de Mattaram vast toegeseyt heeft Batavia te leveren. 'Tblijct dat de schoone occasie die de handelaers tot Batavia gesien hebben, de vyanden aengelockt heeft dese tocht met soo cleene macht te doen; t ordinarie garnisoen is niet meer dan 300 coppen sterck geweest, de burgerye ten hoogsten mede maer 300, welck de vijanden van d'Engelsen ende andere wel vernomen hebben, 't fort was niet gesloten dan de Diamant alleen, over de wallen ende de twee seebolwerken (die maar begost waren) conde men int fort lopen, de stadt was rontsom open, de graft ende walie aen de oostzijde van de stadt wesende, conde de vijant niet verhinderen, met haer piecken swimmen bij nacht door 't water ende loopen over de wal, de Chinceesen ende Mardiekers achten sij niet, alsoo de couragie niet hebben omme haer te deffenderen.

Hadden voorn. praeuwen een dach binnen mogen leggen tusschen 't fort ende stadt, gelyck altyt een gebruijck is geweest tot dat het volck te lande mede bij de wereken waren gecomen ende dat dan d'een opt casteel ende d'ander op de stadt (gelyck haer dessein schijnt geweest te sijn) aengevallen hadden, een groote moort souden gedaen hebben ende Batavia hadde peryckel geloopen, maer door de buijtenwacht syn die van de praeuwen genootsaect geworden haer aenslach een dach te verhaesten, soo dese buijtenwacht 't volck van de praeuwen niet in de wech waere geweest ende

1. Zie één dezer brieven hier achter, onder n°. XXII^a.

alarm gemaect hadden, de vijant soude met alle man int fort gelooopen, groote moort bedreven ende heur, na geoordeelt wort, meester vant fort (wtgesundert de punt Diamant) gemaect hebben; gelooft sij Godt dat soo quaden disseijn dus verde misluckt is, d'Heere wil Batavia vorder bewaren.

Veel meerder couragie, auctoriteit, beter beleid ende ordre vernemen wij bij dit volck van den Mattaram te wesen, dan voor dese aen die van Bantam gesien hebben, welcke oock oorsaecke is dat die van den Mattaram soo weynich als die van Bantam van d'onse geacht syn geweest ende dat voor de versekeringe vant fort ende stadt soo weijnich gesorcht is ende veel groote noodeloose onkosten gedaen sijn.

Aen d'aproche door de vyanden gedaen, hebben wij gesien dat het casteel Batavia tegen de macht van den Mattaram qualijk gehouden soude connen werden, alwaert oock rontsomme met steen ende calcck voltrocken, ten zij dat het met stercker garnisoen dan voordese beset worde.

Omtrent 12000 cocusboomen waren hier door de burgerije als van wegen de Compagnie aengeplant, daervan veele al vrucht begonnen te dragen; alle dese gelijk oock d'oude boomen heeft de vijant gegeschent ende alle de tuijnen rontsomme de stadt bedorven, groote schade isser door veel burgerije aen huysen ende thuynen geleden.

Cort voor de comste van voorn. leger was de pady door de Compagnies lijffeiigenen geplant, vant velt int fort gebracht, bedragende omtrent 25 lasten, maer van tgene de Chineesen hadden geplant is noch vrij wat opt velt gebleven.

Vernemen niet dat de vijant van Bantam andere assistentie becomen heeft dan vijf tingans met rijs ende vier potten cruijt, die van Bantam syn mede in groote vreese ende houden haer volck in de stadt bijeen. De voorgemelde Sim-suam schrijft van wegen die van Bantam dat haer seer verheugen, dat die van de Mattaram met soo grooten verlies van haer volck affgeslagen ende wt haer trenchen gedreven hebben, ende raedt weder op nieuws aen ons met Bantam te vereenigen; int leger van den vijandt is gants geen rijs, leven meest van seeckere wortel, gadong genaemt, ende van rys die eenige in de dorpen van Bantam bedelen; 't secours dat te water becomen, is weijnich.

Nadat den vijandt den 22ⁿ September gelijk voren is geseijt wt alle de gedane aproche weder in syn leger hadden gedreven met verlies van niet min dan drie hondert van de sijne op dien dach alleen, ontviel haer de moet, vrij veele hielden haer seer stille, ende (wy) sagen 't gewach van volck in haer leger merckelijck verminderen, daerop van drie bysondere gevangene verstaende, dat 't meerendeel van des vijants leger in voorgaende rescontre gebleven, gestorven ende verlopen was, ende resterende ten hoochste met de dragers niet meer dan 3 à 4000 sterck waeren, daervan veele herwaerts ende derwaerts int bos liepen, omme haer cost te soecken, resolveerden wij t'onderstaen oft de vijandt wt syn leger (welck in twee quartteren aen d'ooszijde van de stadt lach) soudén connen slaen, tot desen eijnde brachten int veldt den 21ⁿ October:

van d'H. Jaecques le Febvre, als veltoverste,	
24 ruyters	24
6 comp. soldaten yder van 70 coppen	420
3 „ burgers	210
3 „ Japanders ende Mardyeckers	210
260 van des Comp. lijffeiigenen tot pioniers	260
700 gewapende Chineesen ende omtrent 800 bijloopers . . .	1500
42 bosschieters ende bootsgesellen met vierwerekén . . .	42
met 201 bijloopers van de burgerslaven	200

2866

Terwile dit volck bujten de stadt int velt wiert gebracht, syn twee gesloten chiampans ende seven schuijten ende boots daerop 150 bootsgesellen waren, des vijants leger genadert ende terwijlen sonder ophouden geweldich tegen malcanderen schoten is 't ander quartier door d'avangarde (sijnde twee compagnien soldaten ende een compagnie burgers, met noch een andere troupe van drie compagnien Japanders ende Mardijckers) aengetast, vermeestert ende de vyanden daerwt gedreven, 't vendel van de Japanders was eerst op des vijants wercken, de Chineesen was mede belast aan te trecken, maer lieten 'tna ende bleven in ordre staen. Voors: avangarde voorder na 't tweede quartier (daer de veltoverste de Tommogon Bouraxa lach) marcherende, wierd de gewapende Chineesen andermael belast aen te trecken, soo haest dese ordre bequamen liepen met

suleken furie soo treffelyck aen, dat het wonder om sien was, ende terwijle d'avangarde van achteren in des vijants leger troock ende haer handt tegen hant deden wijcken, braken de Chineesen aen d'ander zyde door des vijants werck, clommen daerop, staecken't in brant en dreven de vijanden, soowel als d'onse op d'andere syde deden, in de vlucht, in voegen dat door Godes genade t'eenemael meester van des vijants legerplaets wierden, ende haer oock 't veldt deden ruymen, d'Heere zy daarvan gelooft! 't houtwerck wiert in brant gesteecken ende door 't vier meest geconsumeert, maer d'aerde mosten door de hitte van 't vier ongeslecht laten, veele van d'onse meenden dat de vijant wt syn legerplaets soude vluchten soo haest voors: troupen soudén sien aencomen, maer bevonden anders, bleven soo lange in haer geslooten werck tot dat d'onse daarmede binnen liepen ende haer met enckel geweld daer wt dreven ende uijtbranden; in dese rescontre syn omtrent hondert mannen van den vyandt op de plaets ende in de revier dootgebleven, daeronder den Tommagon Bouraxa veltoverste met sijn ouste soon, van onser sijde hadden vijf dooden, 3 Nederlanders ende 2 Japauders ende 50 gequetsten daeronder 26 Nederlanders.

De volgende nacht sonden omtrent 50 stucx cleen vaertuijgh, te weten 30 van d'onse ende 20 Chineese praeuwen na de rivier van Marondo omme des vyants vaertuijgh aldaer leggende (na van eenige gevangenen hadden verstaen) te vernielen; de Chinesen keerden sanderendaechs weder eer des vyants vaertuijgh vernamen, d'onse met eenige burgers ende Mardijckers, sterk synde omtrent 400 coppen voeren voort ende vonden omtrent 80 tingans ende 2 goraps, waarvan 36 tingans in Batavia brachten ende d'andere verbranden, in voegen dat de vyanden van 200 stucx vaertuygh, daarmede t volck te water herwaerts gecomen is, hondert en vyftich affhandich hebben gemaect.

Den 23ⁿ October Maendach, eer voors: praeuwen die men sach aencomen noch binnen waren, sonden buyten de stadt int velt seven compagnien, te weten vier compagnien soldaten, een burgers, een compagnie van 36 Japanders ende een compagnie Mardijckers tot bescherminge van omtrent 4 a 500 Chinesen, 150 lyffeygene van de Compagnie ende eenige onser timmerlieden, welcke seeckere boomen naest de reduyt Hollandia staende soude affhacken ende d'aerde van de trenchen des vijants ingenomen leger slechten; int velt comende

vernamen hoe de vijandt haer weder aen ende in de thuijn van Speex versamelt ende de wech met cocusboomen toegeset hadden. Hierop resolveerden d'onse bij haer selven sonder ons daervan te verwittigen, de vijandt van daer te verdrijven, trocken met voors. seven comp^{en} in twee troupen verdeijlt derwaerts (de Chinesen achterlatende alsoo niet begeerden mede te gaen, seggende dat geen geweer hadden ende niet gecomen waren om te vechten, maer te wercken) nae harde wederstant dreven de vijandt uyt sijn nieuwe legerplaats ende deden d'opgesette cocusboomen door des Comp: lijffteijgene nederwerpen; ondertusschen versamelde de vijanden met al haer macht bijeen, sterk omtrent 4000 coppen na eenige oordeelden, doch andere beelden haer in datter wel 10 à 20000 waren met 2 à 300 paerden ende nieuw secours bij den vijant gecomen most wesen, welck grooten schrick onder d'onse (die veele haer cruyt verschoten hadden) veroorsaecte; int afftrecken liepen de slaven met harden pas deur, d'arrieregarde keerde door onervarenheit met een swier, trommelslach ende harde pas, hierop trocken de vijanden in een halve maen met groote menichte aen, in 't eerste wierden van d'avangarde (die int aftrecken d'arrieregarde was geworden) met ordre gestut, doch alsoo dese ordre mosten breecken int passeren van een dam aent slootien bij de thuijn van Speex ende dat ondertusschen d'andere troupe haer t'eenemaal (sonder eenige reeden oft noot) in de vlucht begaff, haer geweer wech werpende, soeckende hem in de twee chianpans op de reviere leggende te salveren, trocken mede gelijk d'andere met desordre in de vlucht, meest alle sonder geweer, seer schandelijk deurlopende, tot dat de vijanden door 't groff geschut van de chianpans ende de stadt getreft wordende van selfs bleven staen; soo cloeck waren geweest ende met groote troupen inval hadden gedaen, qualyck een van d'onse sonder affgecomen hebben, ende tot in de stadt, ja verder hadden sonder wederstant connen gaen, alsoo niet een gesont soldaet in de stadt ende t fort was, ende tvolek van de praeuwen noch niet binnen gecomen waren. Onse ruijters droegen haer oock seer qualijk, liepen 't voetvolck onder de voet; in dese rescontre ende disordre syn van d'onse doot gesmeten ende in de reviere verdroncken 56 soldaten ende 4 burgers, daerenboven waren 20 gequetste voor de disordre binnen gebrocht, 140 soldaten ende burgers keerden weder

sonder geweer, soodat de vijandt 200 p^a. musquetten, piecken, harnassen ende andersints van d'onse becomen heeft, doch niet min dan een a 2 hondert synder van dhaere gebleven; dit ongeval heeft veele van d'onse vry wat verslagen, d'Almogende behoed ons voor meerder ongeval ende wil ons met syn heijlige segen helpen. 'Taffhacken van boomen ende 't werck dat voorgenomen hadden te slechten is door dese disordre naergebleven, ende de vijandt heeft datelyck weder aengevangen de wech bij de thuyn van Speex (synde omtrent een half mijl van't fort) met d'affgeworpen cocusboomen te sluijten ende syn leger aldaer weder op nieuws neder te slaen. Batavia is niet alleen belegert van des Mattarams volck, sonder negotie, met dierte van alderleye lijfftochten beswaert, maer daerenboven worden noch allerharst gedruet met een extraordinarie sieckte ende sterfte van de roode loop, die gedurende dese belegeringe seer hart regneert, ende dat insonderheijt, ja bijcans alleen onder de soldaten ende bootsgesellen; des Compagnie's lijffeygenen, gevangenen ende Chineesen hebben daervan geen noot, weijnich sterfte isser onder haer; van't guarnisoen syn ons in de maanden September ende October affgestorven 157 personen soldaten ende bootsgesellen ende daerenboven gelijk voren is geseijt 72 in den oorloch gebleven.

Tsedert primo November 1627 tot Ultimo October 1628 sijn in Batavia overleden 395 personen ende daerenboven 235 op de schepen aldaer te reede leggende, V E: dienen Indien met den eersten wel te secunderen van cloeck volck oft is te vreesen dat des Comp: fort en schepen in groot gebreck vervallen sullen.

'Tvolck corteling gecomen is soo oolijck, dat veele in haere luijheijt ende vuilheijt vergaen, meest syn se oock jongh en dom die hier comen, het boseruijt dat men spilt om de jonge soldaten te doen exereeren cost de Comp. veel meer dan off ervarene dubbelde soldije gaven, V E: gelieve te doen letten, soo veele mogelick is, dat herwaerts aen vant cloeckste volck gesonden worde, de Compagnie sal daeraen dienst geschieden, al waert oock dat de gagie vry wat meer dan ordinarie souden moeten verhoogen.

Tsedert de tocht door die van Bantam jongst op Batavia gedaen ende in dese tegenwoordige belegeringe sijn genootsaecht geworden meer dan 4 a 500 bootsgesellen van de schepen te lichten endo tot versterckinge vant garnisoen in Batavia te gebruijcken, veel jongors

looper onder, waarvan thien qualijk tegen een cloecke Javen sonde connen bestaen.

Ons gebreecken niet alleen enz.

D'incompsten van Batavia tsedert primo November 1627 tot Ult^o:
October 1628 bedragen / 287037:11:4
de winst van den handel - 300000:—:—

d'oncosten (daervan ten behoeve van de scheepen
alleen verstreet is / 310^c.) bedraegen daertegen . - 900000:—:—

Wacronder begrepen sijn omtrent / 50^c. verleden jaer gependeeert
ende niet geregistreeert, soodat de somme van d'oncosten verleden
jaer gedaen, niet veele verschilt, niettegenstaende dat het guarnisoen
dit geheele jaer meer dan eens soo sterck als verleden jaer geweest is.

Met fortificeren enz.

Opt stuck van den vrijen handel sal volgens V: E: ordre geen
vordere ouverture gedaen worden, d'Engelsen ende Deenen sijn't die
den inlantschen handel bederven, in faveur van de Mooren, Heydenen
ende Portugiesen; om Batavia te meer t'onderdrucken, sit d'eene nu
tot Bantam ende d'ander tot Japara, gelijk voren is geseijt.

Met de vrije lieden in Batavia gaet het gants slecht, daer sijn
eenige weijnige, die wat middelen hebben ende seer weynich die yets
by der hant nemen omme haer eerlyck te generen; t sijn meestal
tappers ende dronekaerts, d'eene vergaet in exces van drincken en
d'andere door enkele luijheijdt in armoede, daeraen geen deucht
wel besteet can worden, onder haer is geen ander vaertuijgh dan de
jachten de Peerle, Brochia, den Harineck, Gorcom ende tfregat Nera,
die altsamen welhaest sleijten.

Aen Boycke Boyckes enz.

XXII. De Gouverneur-Generaal Jan Pietersz. Coen en
Rade van Indie aan de Bewindhebbers der
Gen. O. I. Comp. (Heeren XVII.)

Batavia, 17 November 1628.

Dese nevensgaende is copie enz.

Tsedert onse voorgaende is tusschen ons ende des Mattarams leger

niet sonder gepasseert, hebben sekerlijk vernomen, dat doen wy den 21^a October tleger van den Tommagon Bouracxa opsloegen ende uijt t velt dreven, aldaer denselven Tommagon veltoverste met twee soonen doot bleeff, ende dat 's anderen daechs den 22^a van Mattaram bij de gevluchte aenquam een nieuw leger, d'eene zeijt met omtrent 5000 coppen ende d'andere 15000 coppen, met veel peerden onder drie hoofden te weten: Tommagon Suragulago ¹ met 10000, Cheydu Paty Madura Radja ² ende Cheijdu Paty Santa ³ met 5000 mannen; dit nieuwe leger heeft hem in twee verdeijlt, t'eene deel is gelegen aen d'oostzijde van de stadt omtrent de thuijn van Speex ende t andere int zuyt westen van de stadt, van waer elck syn naerderingh doet ende hun altemet in slachordeningh breet vertoonen. Op de naerderingh by die vant zuijtwesten gedaen, sijn genootsaect geworden, volgens advys van de chrijchsraden, de boomen van de tuijnen van de predicant Danckaert ende Capitein Hendrick Lievensen aff te houwen ende soo haest de boomen van Danckaert den 5^a deser geslecht waren, verliet de vijandt d'aproche, welck onder schent van de reduyt Zeelandt gedaen hadden, soodat het schijnt haer voornemen was onder ende tusschen dese boomen te comen legeren. Tsedert is 't gantsche leger van't zuijtwesten den 15^a deser in ordre de voors. reduyt Zeelant genaerdert (terwijle 't leger aen d'oostzijde mede aprobeerde) doch hebben haer bujten schents weder gelegert, 't schijnt dat voor hebben ons te verdueren. Van Bantam zijn hier twee personen met fruijten aengecomen, waerdoor verstaen dat van den Coninck aldaer gezonden zijn omme te vernemen hoe 't met Batavia gaet, seggen dat dien Coninck ende grooten haer verheugen dat de Mattaram soo grooten wederstant vint ende soo veel volck affgeslagen is, dat genegen souden wesen haer met ons, soo 't met Batavia wel gaet te vereenigen, maer soo wij tegen de Mattaram niet bestaan connen dat dan sullen zien hun met de Mattaram te verdragen.

De twee enz.

-
1. Soerjo-dilogo, de zoon des slagvelds volgens Winter? of Soera-ngalogo?
 2. Kini-Adipati Mandoero-redjo.
 3. Kini-Adipati Hoepo-sonto.

XXIIa Translaet van eenen Maleijschen brieff ons uyt
des Matarams leger neffens een in Javaensche
tale thoegeschickt, den 21^a September A° 1628.

Cappitain Moor, Cappitain Time ¹ ghij beide weest op u hoede
ende sijt voorsichtich want binnen thien ofte twaelf dagen, wesende
den vijfden van de nieuwe maen ofte den sevensten thoecomende,
wacht dien tijt, dan sal der van den Mataram comen gewapent volek,
hondert en vijftich duijsent mannen, waarvan de hoofden sullen wesen
dese naervolgende persooenen, te weten:

Quyay Ada Paty Mandura Arradia,

Quyay Ada Paty Oupasanta,

Quyay Ada Paty Toupata,

Paty Tommagon Angabaya ²

Dese voors. vier overhoofden hebben tegen Syn Majesteyt misdaen
ende haer leven heeft hij gespaert, die hij tot u zendt ende sullen
hier wesen in de maent Saffar ³ (is de maent October) den vijfden
ofte seven den van denselfden nieuwe maen, ende ick waerschou U
andermael dat ghy wel op u hoede sijt; want deze hondert en vijftich
duijsent mannen sijn gedestineert onder u fort te sterven ende daerna
sullen noch hondert en vijftich duijsent coomen waer hoeft over wesen
sal Pangoran Ada Pati Joumina. ⁴

Dat ghy mejnt dat ick gecoomen ben u forsmuren te beklommen
daerin sijt ghij geabuseert, want ick hebbe van mijn Koninek daer
geen last toe, noch om u te bevechten, maer ick hebbe last mij hier
vast te maken, dan soo ick daertoe last hadde u te bestrijden, ick
soud u met mijn bijwesende macht al bij geweest hebben, maer de
thien duijsent mannen die ick medegebracht hebbe syn van Sijn
Majesteijt geordonneert, haer hier in een pagger te besluyten, ende

1. Vermoedelijk verbasterd uit het Portugeesch voor Capitão-mor, kapitein majoor
of opperste hoofdman, en Capitão de tinão, kapitein van het roer (van den staat
of van de zecmagt, overdragtelijk).

2. Kiai Adipati Mandocero-redjo, Kiai-Adipati Hoepo-Souto, en Pati Toemenggoeng
Ngabehi. Toupata weet ik niet te verklaren.

3. Tsafar.

4. Joumina weet ik niet teregt te brengen, kan het zijn Boeminoto?

soo ghij van sins sijt mij hier te willen van daen slaen, ghij most haest aenkomen, ick sal u wachten, want ick geresolveert ben mijn werck niet te verlaten ende soo den Mataram met de verwachte hondert en vijftich duysent hier compt salt u swaer vallen ons op te slaen, daerom soo ghij wat doen wilt most u haesten.

XXIII. De Gouverneur-Generaal Jan Pietersz. Coen en Rade van Indie aan de Bewindhebbers der Gen. O. I. Comp. (ter Kamer Amsterdam).¹

Batavia, 10 Febr. 1629.

Ed. Erntfeste, enz.

Den 5ⁿ November 1628 vertrokken &c.

Met onse voorgaende is UEd. geadviseert hoe Batavia van des Mattarams volck seer onversiens vyantlyck aengctast ende belegert was, van 25 Augusty tot 3 (?) December 1628 heeft dese belegeringe geduert; eerst wierden te lande beset, van de Tommegon Bouraxa met een leger van omtrent thien duysent mannen, dit leger den 21 October 1628 opgeslagen, verdreven ende verstroyt synde, gelyck UEd. geschreven is, quam hier 's andrendaechs aen een ander leger van twintich duysent mannen onder 't gebiet van de Tommegon Suragulagul met veel van des Mattaram's adel, doen ons volck sonder onse ordre ende kennisse den 23 October de vyanden (die haer op nieuws vertoonden en versterckten) seer moedich aantasten ende haer andermael uyt hunne versterckinge dreven, wierd al vermoet om de groote menichte van menschen datter nieuwe macht geomen moest wesen; maer te dier tyde hadden daervan gants geen kennisse. Dese Tommegon Suragulagul is van den Mattaram gesonden met die meeninge, dat Battavia ongetwyfelt op syn aencompste door de Tommegon

1. Het verhael van de belegeringhe der stadt Batavia, door een ooggetuige, geplaatst in Deel III. Bijdr. tot de taal-, land- en volkenk. van Neerl. Indie. Uitgeg. door het Koninkl. Instituut te Delft, 1855, bladz. 289, komt, voor een deel, woordelijk overeen met dezen brief. Die ooggetuige schijnt dus dezen brief gezien te hebben.

Bouraxa vermeestert vinden soude. In desen gevalle had de Mattaram hem belast, de costelyckxste waeren, die licht verduystert kosten worden, als te weten: 't gelt, de cattone cleden, laeckenen ende Amphioen, van Bouraxa over te nemen ende in alle versekertheyt by Syne Mayt. inde stadt Mattaram te brengen; maer byaldien Battavia niet veroverd was, dat dan den Tommegon Bouraxa ende sekere andere edelen, die hy mede bracht, dringen soude Battavia met geweld in te nemen ofte haer doot te vechten ende soo in gebreck bleven, dat haer selfs doot smyten soude. De Mattaram had mede belast alle de Nederlanders te doen dooden ende niemant te spaeren. De Tommegon Suragulagul voor Battavia comende ende vernemende dat 't leger van de Tommegon Bouraxa van ons opgeslagen ende t'eenemale verstroyt was, dat Bouraxa selfs met al syn adel en geheel veel volcx dootgebleven waren, was seer perplex, sloech op syn borst ende seyde: wat sal ick den Mattaram, mijnen Heere medebrengen. Eerst legerde hy met al syn macht aen de oostsyde van de stadt, omtrent den thuijn van Speex, daernaec sont een quartier aen de westsyde, eene groote vertoninge rontsomme doende, van beyde syden wierd de stadt tot binnen scheuts geapprocheert, insonderheyt aen de oostsyde, daer 't leger van Bouraxa gelegen hadde, maer siende geen apperentie omme met geweld voordeel te doen, resolveerde voors. Tommegon t'onderstaen off de reviere van de stadt soude connen verleyden, omme ons de plaetse door gebreck van water te doen verlaeten. Tot desen eynde heeft omtrent een myle te landewaert, boven de stadt dertich dagen langh duysent mannen daechs doen graven; maer siende hoe weynich vorderden ende dat ondertusschen syn eygen volck van honger ende gebreck vergingh wert genootsaecht dat werck nae te laten en van Batavia te vertrecken, vreesende dat meede gelyck 't leger van Bouraxa verslagen ende verdreven soude worden.

Twee Edellieden Chey dupati Mandura Ragia en Chey dupati Topasanta ¹ gebroederen, welcke in 't grootste aensien naest de Mattaram geweest syn ende belast was met dese tocht genaede te verdienen, onderleyden de reduyt Hollandiae met rammen aan te tasten, gelyck Bouraxa te voeren mede hadde gedaen. Den 27ⁿ November des nachts quamen by de reduyt in de affgesneden stadt met ontrent

1. Mandoero-redjo en Kiai Adipati Hoepo-Sento.

100 man en de volgende nacht den 28ⁿ met ontrent 300 coppen; maer alsoo ontdeekt ende eenigen geschooten wierden, liepen door, haer voornemen nalatende.

Hierop heeft de Tommegon Suragulagul, veltoverste dese twee edellieden met haer volck doen binden ende by forme van justitie volgens ordre van de Mattaram doen dooden, omdat Battavia niet verwonnen, noch haer dootgevochten hadden; eenige weynigen syn 't hooft afgeslaegen, ende d'andre al 't samen met piecken ofte poignaerts doorsteecken. Nadat dit 1° December gedaen was, is voorn. Tommegon Suragulagul den 3ⁿ dito met 't resterende leger van Battavia vertrocken, de doode lichamen tot een spektakel van syn wreede executie boven d'aerde latende, hadden wy selfs de lichamen niet gesien, soudent 't niet wel connen geloven, 744 doode lichamen syn daer bij een van d'onse getelt.

Men seijt ende wort voor seecker gehouden dat van de dertich duysent mannen, die voor Battavia geweest syn, niet meer dan ontrent 10000 weder by de haer gekeert soudent wesen, seer vele syn der van honger ende ongemack vergaen, doen 't leger van Bouraxa opgeslagen wierd liepen die van Sammedangh ende Oucker ('t welck de twee naeste gebuersteden van Battavia syn, in 't geberchte gelegen) datelycken voor 't geheel deur, onthoden haer resterende volck met vrouwen ende kinderen verlieten hare woonplaetse ende hebben haer in seker geberchte achter 't landt van Bantam begeven omme de heerschappye van den Mattaram te ontgaen, alsoo vreesden dat haer doot soudent moeten vechten off dat selfs van den Mattaram dootgesmeten soudent worden. ¹

Naderhant hebben verstaen, dat de Mattaram voors. Tommegon Suragulagul, synen veltoverste met veel edelen meede heeft doen dooden, d'Edellieden omdat geen victorie hebben bevochten ende veltoverste omdat de voorn. Orangkayo Chey du Pati Madura Ragia ende Chey du Pati Topasanta gedoot heeft, seggende dat hy belast hadde, die te spaeren ende haer volck te dooden, daermede het schynt, de Mattaram hem soect t'ontschuldigen.

De spraecke gaet dat de Mattaram metten eersten selfs in persoon

1. Zie hierachter onder n°. XXVI, nadere berigten omtrent de bevolking van Soemadang en Oekoer.

met meerder macht weder comen sal, dat de wegen doet bereyden om groff geschut mede te brengen, wat er van worden wil sal de tyt leeren. Wy verhoopen dat ondertusschen de stadt ende casteel alsoo sullen verstercken, dat alle des Mattarams macht niet sullen behoeven te ontsien ende hem met Godes hulpe wel affkeeren sullen. . . .

Wy verstaen dat d'inwoonderen van alle de plaetsen langs de seecant van gans Java gelegen, seer besich syn omme haer te verstercken, door vrees, welke hebben, dat wy onderstaen sullen ons van haer te revengeren, eenige Chinesen ende Javanen syn hier van Cheribon om te handelen aengecomen, 't schynt dat des Mattaram's ondersaten, weder geerne tot Battavia souden comen handelen.

Nae wy aen d'uytcompst van saecken bemercken schynt het, dat die van Bantam verleden jaer d'offensive attentaten tegen Batavia deden, omme daerdoor des Mattarams gunste te verwerven; doen 't volck van de Mattaram in Augusto 1628 Battavia eerst onversiens aantasten verseylden deselfde nacht eenige Chineesen met cleen vaertuygh nae Bantam om haren handel te drijven, soo haest daer quamen met tydinge van des Mattarams compste, wierd haer verweten dat te voren van Batavia niet hadden willen vertrecken ende daer quamen, nu niet beter mochten, derhalven dat de Coninck haer met lyff ende goet aen de Mattaram zoude doen overleveren. Eenige Chinesen dit vernemende, keerden datelyck weder tot Battavia ons dese tydinge brengende; verstonden oock dat de Coninck van Bantam, den Tommegon Bouraxa op syn aencompste presenteerde hulp van tweeduysent mannen; maer dat voors. Tommegon de hulp weygerde, seggende dat selfs machtich genoeg was om Battavia te vermeesteren; doch toen harde wederstant vont ende mettertyt de provisie ende amonitie quam te gebreecken, heeft daerna rij's, cruyt, geschut ende roers van Bantam versocht, maer weynigh becomen. De Tommegon Suragulagul ende de Mattaram selfs hebben door gesanten, van den Coninck van Bantam versocht de twee grootste stucken, die daer syn omme Batavia (seyden sy) daermede te dwingen, dese twee stucken wierden geweygert; maer vier mindere in haer plaatse gepresenteert, welke des Mattaram's gesanten refuseerden, alsoo die ondienstich oordeelden, doen die van Bantam op 't leste vernamen, datter geen apparentie was, dat des Mattarams volck tegen Battavia yets vorderen

soude; maer dat selfs door gebreck ende hongersnoot vertrecken mosten, wierd d'eene praeuw op d'ander van Bantam na Battavia gesonden, om ons (onder pretext dat fruyten ende vis ter marcet brachten) cont te doen, dat seer genegen waren met ons te verdragen ende alsoo vernamen datter in Bantam groote vreesse van den Mat-taram was ende dat disseigneerden haer met onse hulpe te verstercken, vonden wy goet d'occasie waer te nemen, sonden nae Bantam. Ons volck wiert wel bejegent, den handel soo liber ende vry als d'Engelse natie gepresenteert, doch alsoo wij selfs alnoch niet goed condon vinden weder een comptoir tot Bantam te stabiliëren, onderleyden de peper weder tot Batavia, gelyck voor dese, te doen brengen enz.

Hiermede enz.

XXIV. De (provision.) Gouverneur-Generaal Jacques Specx
en Rade van Indie, aan de Bewindhebbers der
Gen. O. I. Comp. (Heeren XVII).

Batavia, 15 December 1629.

Vuijt de generale missiven Uw Ed. van hier toegesonden pr. de schepen Prins Willem, Nassouw, Vlissingen, der Veer ende Delfshaven, gedatteert 3 November 1628, item met 't schip de Leeuwinne in dato 17ⁿ ditto, alsmede per 't Engelse schip de Maria, dato 10 February 1629, mitsgaders de jonckste per 't jacht Grootenbroeck gedateert 18ⁿ Marty volgende, sullen Uw. Ed. den stant ende gelegentheijt van des Compagnies affairen in India, breeder als wel vergeoecht, hebben verstaen, alsoo sich naer 't vertreck van de Ed. Heer Genl. Carpentier (buijten expectatie vele saecken anders toegedraegen hebben als Uwe Ed. sullen hebben verwacht) de Heere Almachtich geve synen segen, dat alles tot vorighen vrede, ruste ende profytable negotie ten welstant van de generale Compagnie mach gebracht worden.

Tsedert vertreck, enz.

Mette voorige advysen sullen Uw. Ed. verstaen hebben 't succes

van des Mattarams attentaten tegen Batavia onder 't beleijt van den Tommagon Bouraxa ende Suragulague, mitsgaeders dat de geruchten sterck liepen den Mattaram voornam ende groote preparaten dede omme met meerder macht wederom synnen aenslach op Battavia te hervatten, de Coningen van Cheribon, soowel den ouden als den jongen, gaven secrete advijsen ende waerschouwingen, dat men hier op sijn hoede soude wesen, alsoo den gantschen macht van den Mattaram seeckerlyck te verwachten hadden, tweck van over ende wervaerende Chineesen oock geconfermeert wiert, alle welcke geruchten de noodige fortificatie sulcx dede behertigen, dat de stadt rontsom met cocosboomen, soowel aen de oostzijde langs den aerden wal als aen de westzijde langs de stadtsriviere beslooten wiert, ende om tegen sulcken dreijgenden macht te mogen bestaen, wierden alle reduyten ende wachtplaatsen versterckt, mitsgaders tegen geschut ende schietgeweer versien, den punct Uytrecht leggende op de naeste gracht aen de reduyt Gelderlandt, wiert vergroot ende met twee halve cartouwen versien, voorts tusschen de reduyt Hollandia wiert een houte wambas, de Sterre genaemt, ingelecht, andere vier diergelycke houte wambaysen (synde tsamen van geheele clappusboomen opgeset) wierden aen de zuytwestzijde van de stadt geset, naementlick Vianen tusschen Brabant ende Zeelant ende ontrent int midden van Domine Danckaerts thuijn, op de cant van de eleijne dwars rivier, Bommel, Weesp ende Buijren tusschen de reduyte Zeelant ende 't huijs van den ontfanger. Dese reduyten waeren qualyck voltrocken als 't volck van de Mattaram verscheen, goeden dienst hebben dese houten wambaysen gedaen ende bysonder groote verseeckeringe voor 't bestiael van de Compagnie als borgerie gegeven, daerop den vijant oock zijn force gebroocken ende door deselve oock beleth is geweest tegens de stadt tot op de westcant van de riviere t'approcheren, 't optreken van de gardynen vant casteel met craelsteen, wierden oock daegelickx gevoirdert, omme tegen alle periculen sooveel mogelick te mogen bestaen.

Den 16^{en} April voorleden, quamen hier van Tegal met 6 prauwen een Javaen, genaemt Wurga, hebbende van uyt de revier van Crauwangon ¹ vrije geleij gesonden met brieven van synen heer den

1. Krawang.

Tommagon van Tegal aen d'Heer Generael, daerbij uyt den naem van den Mattaram vrede aangeboden ende versocht wiert. dat des Mattarams onderdaenen als voor dato vrij ende ongemolsteert in Battavia mochten comen handelen, zyn heer den Mattaram excuseerende dat door de Tommagon Bouraxa was geabuseert ende dat hij dese vijandelijke attentaten bij der hant genomen hadde in revengie van seeckere sijne ambassadeurs aen dewelcken d'Heer Generael Carpentier vrij paspoort hadde verleent om over Atchyn een reyse naer Mekka te mogen doen, den welcken, soo den Tommagon aen de Mattaram voorgegeven hadde, door d'Heer Generael Coen zalr. op hun wedercomste alhier omgebracht ende gedoot waeren, maer alsoo naerder kennisse van saecken becomen hadde, versocht 't gepasseerde niet meer te willen gedencken, doende Warga dese aanspraakke ter presentie van den Ambassadeur van Ligor ende de schippers van des Coninex van Siams joncken, beneffens d'overhooffden van de Chineesen alhier, voegende daerby dese eigentlijke woorden: Radja Mattaram, minta ampon, twelek te seggen is, den Coninck Mattaram doet u bidden om vergiffnisse, ontsiende sich desen Warga niet tegen d'aengebooren nature van de Javaenen, d'eere ende reputatie van syn prins soo te vernederen, omme daerdoor te beter synne desseijnen te effectueeren.

Op gemelte versoeck was goetgevonden, bij provisie toe te staen dat de handelaers als voor desen onbeschroomt mochten comen negotieeren, souden wel getracteert ende ongemolsteert mogen gaen ende keeren, daermede Warga gantsch wel gecontenteert naer Tegal vertreckt, seggende syn Heer den Tommagon was in plaetse van Bouraxa admiraal van des Mattarams zeestrandt gemaect, hadde voorgenomen beter correspondentie met ons te houden ende alle cooplieden te verwittigen, dat vrijelijck naer Battavia mochten gaen haer proffyt soecken.

D'uytcomste ende gevolch van saecken hebben bethoont, dat dese humble besendinge maer en is geschiet om onder pretext van vrede niet verhindert te werden groote partije rijs ende pady te amasseeren, deselve te waeter in de rivieren van Pamanucan ende Crauwang te brengen, ende alsoo 'tleger van den Mataram op Batavia van daer over landt te victualieren, welcke chargie aen gemelten Tommagon bevolen was.

Naer Warga's vertreck verschenen soo nu als dan eenige geaposteerde praeuwen, doch condon haer desseijn soo secreet niet houden ofte wierd seeckere tydinge soo van Chineesen als die van Bantam vernomen, dat de Mattaram met groote macht te velde comen soude, maer off het Battavia, Bantam ofte wel d'affgewekene van Oecker gelden soude bleef noch twijffelachtich.

Omme naer tijdinge te vernemen, wat langs de custe in des Mattarams haevenen passeerde, was goetgevonden de jachten Cleijn Heusden ende Teyouhan tot voor Jappara te senden met ordre ende instructie omme scherpelijk te vernemen ofte in eenige plaetsen versaemeling van rijns ende pady gedaen wierde, mitsgaders bij rescontre van merckelijck getal van praeuwen, deselve te ruyneeren, hiervan was den schipper Frans Loncken ende den ondercoopman Cornelis Doetmenuijt den last gegeven, dewelcke met de voorn. jachten sonder eenich rescontre tot voor Tegal gecomen zyn, alwaer den coopman Doetmenuijt op de vruntlijke noodinghe van den Tommagon aen lant ginck, waer ondertusschen dat daer ter reede laegen meer als 100 praeuwen met pady van d'oost aldaer aenquaemen, ende in Tegal was alreede veel in voorraet, ende als sij den Tommagon vraechden wat met soo groote partije pady voorhadde, gaff ten antwoort dat hij die wilde doen stooten ende naer Battavia voeren, twelek d'onse soo voor goet aennamen ende vervorderde haere reyse naer Japara, sonder hier yets anders te verrichten, dan dat met seecker vaertuijgh 'twelek herwaerts quam adviseerden, tgeene in Tegal gesien ende verstaen hadde.

Ondertusschen verscheen hier den 20^{en} Juny andermael den voornomden Warga met 13 prauwen geladen met rijns ende andere manudentien, wiens compste al over eenighe daghen verwacht was, ende alsoo door naerder becomen avysen, gelijk mede door de versaemeling van de provisien in Tegal ende voornementlijk door seeckere Javaen die met Warga's praeuwen quam ende voor desen bij den ontfanger Maseyck gewoont hadde, van des Mattarams toerusting seker geïnformeert waeren, wierdt geresolveert om volcomen kennisse van saecken te becomen, ditto Warga met alle sijn geselschap in verseeckeringe te nemen, gelijk met behendicheijt geschiet ende op den 27^{en} Juny ter examinatie gebracht is, als wanneer hy vermerckende datter alreede eenighe lucht ende kennisse van des

Mattarams voornemen becomen was, resolveert (op hope van genade te verwerven) alles te openbaren ende d'oprechte waerheijt te seggen, welken volgende, hy verclaerde expresselyck van zyn Heer Tommagon van Tegal gesonden te zijn, omme de gelegentheyt van Battavia te bespieden ende ons door de voorighe handelinghe te abuseren, de spyscamer ende vergaderinge van rijns ende pady was in Tegal, item dat den Mattaram vastelyck besloten hadde met alle zijn macht naer Battavia te comen ende dat tot dien eijnde alle sijn geschut ende amunitie van oorloge alreede een maent voorleeden, uijt de stadt Mattaram naer Pacalone ¹ vertrocken was, daerop het gantsche leger dry weecken daernaer soude volgen, 't welck van daer in een maent gevoechlyck tot voor Battavia conde comen, dat over 't voors. leger als veltheer soude commandeeren Quiay du pati In Imina ² ende Quiay du pati Inpogger, bejide ooms van den Chosounna ofte Mataram, neffens Quiay du pati Inprobaya, neve van de Mattaram, hoe ende wat manieren sij Battavia meenden aen te tasten ende te vermeesteren, mitsgaders hoe sterk het leger wesen soude, wat geschut, amunitie van oorloge, hoeveel karren, paerden, buffels ende koebeesten op comende wege waeren, ende andere particulariteijten meer, believen UEd. uijt de neffensgaende schriftelijke verelaeringe naerder te verstaen.

Alsoo seeckere informatie ende kennisse becomen was, dat den Mattaram voorgenomen hadde zijn leger van rys ende pady te waeter door de revieren Pamanucan ende Cawang te versien, wiert goetgevonden 't selve bij alle mogelijke middelen te beletten, alsoo voor seecker gehouden wiert, bij aldien den toevoer te water conde afgesneden werden 't geheele desseijn van den Mattaram wel licht soude werden gebroocken, welken volgende den Commandeur Block Marts. met de jachten Cleyn Arnemuijden, den Kemphaen ende de Cleyne Hoop, langs de cust van Java uijt crujsen gesonden wiert, werdende hem onder anderen bij syn instructie in consideratie gegeven, dat byaldien de jachten Cleijn Heusden ende Teyouhan quam te rescontreren ende sulcke naerder kennisse van Tegals gelegentheijt verstont, dat hij 't selve met zyn byhebbende macht buijten

1. Pekalongan.

2. Dezen naam en de twee volgende weet ik niet teregt te brengen.

evident peryckel geraeden vont aen te tasten om de rijst ende andersints dat daerin voorraet lach te destrueeren, dat hy met advys ende goetvinden van sijnen Raet daermede voort soude vaeren; waerop den 16ⁿ July, per 't jacht de Cleijne Hoope door schryven van ditto Commandeur Bloeq verstonden 't gelukkig succes dat Zyn E. op den 4ⁿ ditto op Tegal gehad hadde, naementlick, dat hij in omtrent vijf uijren tijts, die hij daer aen lant was omtrent 200 prauwen ende 400 huijsen, mitsgaders eenen padibersch van 12 roeden langh ende 4 breed geheel verbrant ende gedestruceert hadde sonder een man verlooren te hebben, alhoewel hun de Javanen int eerste wat in tegenweer stelden; dese tocht ende onse cruysende jachten maecken soo grooten alteratie langs de cust, dat sich niet een prauw dorste vertoonen.

Den 20ⁿ ditto vertroock den president Wagensvelt met het jacht de Salm naer d'Oost, om den Commandeur Bloeq te vervangen, omtrent Cheribon is hij mede gelandt ende heeft seecker dorp Gabang genaempt affgelopen, verbrandt ende soo grooten quantiteyt pady (als den Commandeur Bloeq in Tegal) geruineert. Dit alles niet-tegenstaende ende dat de principaelste rivieren van Cawang tot Cheribon toe beseth hielden, is den Mattaram evenwel met syn desseijn voortgevaren ende syn gantsche macht naer Battavia affgesonden, daervan de voorloopers door onse wachten op den 21ⁿ Augustus omtrent 3 à 4 mijlen de revier op bejegent ende ontdeet wierden, die hun met de vlucht salveerden, laetende een man achter.

Van die van Bantam waren 2 à 3 daegen te voren verwitticht dat des Mattarams volck de ryvier van Cawang waeren gepasseert, die hem den 21 dito omtrent de stadt bij Direkxlant vertoonden, waeronder ontrent veertich ruijteren, onderstonden des Compagnies beesten van de stadt aff te snijden, twelek hun door onse ruyterye ende de soldaten, die op de beesten passen, wiert belet ende tot in de voorstadt affbrachten, blijvende onse ruijterije op den heerenwech houden, daerop den vijant wat naerder quam affsacken, sonder nochtans aen den anderen te comen. Tot ultimo dito, wiert weynich gewach van den vijant omtrent de stadt vernomen, alleenlick hebben hun naer een groote verthooninghe van volck te voet en te peerde, mitsgaders veel vaendelen, vlaggen ende oliphanten int oosten, zijden ende westen van de stadt verre buijten canonscheut geenquar-

tiert ende haer leeger nedergeslagen, comende ondertusschen noch eenige slaeven ende Chinesen binnen, die bij den vijandt waeren gevangen geweest ende wederom ontkloopen, rapporteerende van groot getal menschen, peerden, canonnen etc., maer den rijns begon te manceren, twee Chinesen zijn van hun lieden seer cruel getraceert ende vermoort, hebbende den eenen handen, lippen, neus ende ooren affgesneden ende den anderen van lidt tot lid ontleedt, m et rottangh wederom aen den anderen gehecht ende soo bejide den eenen op een vlotgen langs de revier en den anderen te voet naer de stadt gesonden, daer wiert gepresumeert dat dit deden om de Chinesen ende ons een schrick aen te jaegen, doch contrarie maeckten onder de Chinesen een groote verbitteringe.

Den 7^a ditto was den vijant met een tranche van houtwerk ende eerde opgeworpen tot onder tgeschut opt geprojecteert pleyn van den cruijtsmeulen genaerdert, hebbende eenighe dagen met schip te prepareren ende material van houdt by de wercken te haelen 't soecken gebracht, soo nu ende dan begonden sy met roers uijt haere wercken te schieten, sulcx dat sy vier man in de Champan, die de wacht op de revier ende wat opgecoort was, hebben gequetst.

Den 8^a ditto wiert men des morgens gewaer dat den vijant met een tranche de reduyt Hollandia over d'ander zyde van de rivier tot op een pistoolscheut was genaerdert, latende syn groot leger sooverre achter dat met geen scheutgeweer conde gedefendeert werden, daerop des naermiddachs een uijtval gedaen wiert, marcheerde ontrent 100 soldaeten ende eenighe Mardiequers over de riviere onder 't faveur van des reduijts geschut ende ontrent 200 musquettiers, twelek soo geluckte dat den vijant met verlies van 15 à 16 dooden daer uytgeslagen ende 't werck in 't gesichte van zyn geheel leger aen dien zijde geslecht wierdt, sonder datter van onser zijde meer als 2 à 3 gapers (sic) door vervolge cogels wat gequetst wierden; over dit zuijtquantier van den vijant commandeerde Quiay di pati Madiun ¹, geassisteert met di pati Enpogger ende Singenap. ²

Den 9^a, 10 en 11 ditto heeft den vijant sterk gewrocht ende dat almeest bij nacht, by dage sach men weijnich gewoel, 't schijnt dat

1. Kiai dipati van Madioen?

2. Welligt dat hiermede bedoeld worden regenten van Poeger in Bezoeki en Socmanap op Madoera.

haer materialen dan bijeenhaelen ende prepareerden daer sy des nachts mede approcheerden ende arbeijden, ende aengesien dat uyt onse buytenwerken alle nachten dapper geschooten wiert, syn echter tot binnen musquetschoots van de reduyten Bommel ende Weesp aen de westzijde ende in 't zuyden tegen Hollandia geaprocheert, tegen de Sterre meenden een werck tot op de buytencant van de gracht te brengen, maer wiert hun met schieten belet, soodat des morgens eenige van des vijants materialen wierden binnengebracht, naerderhandt zyn se wederomme met een gallerey naer ditto reduyt geloopt ende den punt Wtrecht mede zeer nagekomen, maeckende met menichte houdt soo sterke wercken, dat met schieten meer cruyt conde gespilt als schade gedaen worden.

Vyt de gevangen, die dagelick bequamen ende binnen gebracht wierden, verstonden, datter in 't leger groot gebreck van rys was, cleyne apparentie van secours ten aensien onse jachten, die op de kust hielden den toevoer beletten.

'Tsedert dat van Crawang naer Battavia gecomen waeren, hadden 't meeste volck van 't leger geen rijns gegeten, daerover veele begonden te verlopen ende van gebreck te sterven, 't geschut en conde mede niet wel voort, de buffels waeren aff ende veel gestorven.

Den 12ⁿ ditto bestonden ontrent 200 Javanen des nachts de reduyt ofte hieldte wambais Bommel te bestormen, 8 à 10 man waeren al aen 't climmen; maer wierden met verlies van eenige afgeslagen.

Den 14ⁿ ende 15ⁿ sach men verscheijden karren van d'Oost in de westleger door des gewesen Coninecx rysvelt overcomen, daervan eenighe met 12, andere met 18 buffels voortgetrocken wierden, sulcx dat men presumeerden tgeschut daerop gelaeden was, ondertusschen wrochte den vijant sterk aen eenige battereijen om geschut op te planten ende quam dicht onder de reduyten ende houten wambaisen Bommel ende Weesp, Hollandia, de Sterre ende de punt Utrecht, Zeelandia ende Buyren wierden noyt gemoyt, waerop in consideratie genomen sijnde, dat den vijant bij naerder approchen de houte reduyten Bommel ende Weesp wellicht van d'andere afsnijden ende ons onbruikbaar maecken soude, wiert op den 17ⁿ September goetgevonden, naerdad den Heer Generael Coen des vyants wercken selver besichticht hadde, de naestgeleegen wercken van den vijant aen te tasten ende in den brandt te steeken, daertoe ontrent 350 man onder 't

commandement van de Heer Antonio van Diemen bedectelyck in de gemelte reduyten gebracht wierden, waarvan des naermiddachs, als de zeewint begonde te wayen, 25 à 30 man zeevarent volck uyt yder reduijte met branders op des vijants wercken aangevallen zyn, die door 60 cloecke soldaten, 30 Japanders, eenige mardijkers, goeden troep Chincezen wierden gesecondeert, den vijant hielt eenen tijt sterck tegen, maer wiert eijndelijck van schieten ende werpen van granaten gedwongen syn voorste wercken te verlaten, den brant ginck in dese werken dapper aen, doch den vyant hielt in sijne groote achterwercken stal daer niet op geattendeert wiert, veel piecken, crissen ende een metalen bas wiert daer verover; uyte becomen rapporten van eenige gevangenen verstont men, dat den vijant wel 2 à 300 mannen in dit resconter verloren heeft, van onser sijde cregen daer soo Nederlanders, Chincezen, Jappanders als Mardijkers in de 30 gequetst sonder eenige presente dooden, synde van de gequetste oock naederhant maer vier overleden.

Soo haest d'onse retireerden ende den wint wat tijdelycker als ordinaris affnam, quamp den vijant wederom uijt, doende alle de-voir om den brandt te blussen ende zyn dooden te bergen (daer seer ijverigh ende curieux in sijn) ende niettegenstaende daertegen dapper gechargeert wiert, cregen 't vier evenwel uijt, sulcx dat den brandt in de wercken tegenover Bommel weijnich schade dede; van de wercken tegenover Weesp was veel houdtts verbrandt, continueerden den brandt tot in den avont, wanneer door eenen opcomenden regen alles geblust wiert.

Den 19ⁿ ende 20ⁿ wiert des nachts aen gemelte wercken dapper gewrocht ende aen die syde twee batterijen volmaeckt, doch op den dach wiert van de oostzyde den eersten scheut met groff geschut op de reduijt Hollandia gedaen, synde eenen coegel van outrent 5 fl ijzer, ende een maent naerdatsy voor Battavia waren aengecomen. Den Capitain Mayor Ariaen Anthoenisz. wiert in 't besichtigen van de wercken met een roercogel door sijn been getroffen, doch is Godt loff daervan genesen.

Tusschen den 20ⁿ ende 21ⁿ September passato des nachts ontrent ten een uyre is de Heer Generael Jan Pietterss. Coen seer subyt overleeden. Syn Ed. hadde eenen geruijmen tijt wat gequijnt ende aen loop gegaen, maer altijt sonder maeltijt te versuijmen op de been

gehouden gelijk hij noch 'smiddachs, als 'snachts daernaer quam t'overlijden, hertelyck aen taeffel gegeten ende des naermiddachs boven op de galerije vant huys geweest hadde; tegen den avont overviel hem de sieckte, in vougen dat hij sich ten 7 uijren aent leggen begaff, sonder in 't avontgebeth te verschijnen, 'tgebeth gedaen synde gingen dHeeren van Diemen ende Raemburch binnen, vindende Syn Ed. vrij swacker als gemeent hadden, doctor Bontius wiert ontboden, die soo haest hij Syn Ed. hadde gevisiteert, oordeelde de sieckte van Syn Ed. soodanich dat den morgenstont niet halen soude, waerover goetgevonden wiert d'Heer Vlack, die syn residentie op't huys van den generael ontfanck hadde, tselve te adverteren; onder-tusschen nam de sieckte van den Heer Generael sulcx toe, dat men aen verscheijden teekenen gewaer wiert 't eijnde naerbij was, gelyck tselve bij den predicant Hurnius ende doctor Bontius geconfirmeert wierde, waerover de Heeren van Diemen ende Raemburch (dHeer Vlack noch niet gecomen zijnde) goetvonden Zyn Ed. te vermaenen ende aff te vraegen, oft hem niet noodich dachte op eenighe besondere zaecken van des Compagnies generale directie ende gouverne van haeren staet in India yts te recommandeeren, dewyle Zyn E. noch tijt hadde, daerop d'eerste reijse niet antwoorde ende tselve hem naderhandt noch eens vermaent synde, antwoorde terstont. Onder-tusschen verscheen dHeer Vlack, Mevrouw syn gemaele (die maer dry daegen van een jonge dochter verlost was) wiert ontrent ten thien uyren van dHeer Generaels gelegentheyt gewaerschouwt, die (nietjegenstaende swack was) ontrent ten 11 uyren haeren man quamp besoecken ende terselver tijt riep Syn E. dHeer Vlack bij hem, recommandeerde hem syn huijsvrou ende kindt, waernaer hy den predicant Justus Hurnius oock bij hem ontboot, die hij naer eenige onderlinge spraecke, int bysonder nomineerde den persoon, welcke hy uytte Raden van India verstondt dat naer syn overlijden int generael gouvernement succederen soude, belastende gemelten Hurnius den naem in beslooten missive naer syn overlyden d'aenwesende Raden van India ter handt te stellen; daernaer riep Zyn Ed. dHeeren Vlack, van Diemen ende Raemburch bij hem, verhalende int corte d'ordre die hij aen den predicant Hurnius gegeven hadde. De Heeren Raden verstonden gesamentlyck wel, Zyn Ed. alleen tot soo absoluyte dispositie niet en was gequalificeert, maer insiende zyn swackheyt

vonden niet goet daertegen te contesteeren. Seer kort daarnaer heeft Syn Ed. den geest gegeven, hebbende gants weynich woorden, selfs niet tegen sijn huisvrouw (die ontrent een uyre voor syn bedde sadt) gebruikt, tshynt dat hem de sieckte soodanich overviel, dat geen lust noch crachten hadde omme sich met eenige saecken te moyen, jae was apparent dat ten waere de Heeren Raden Sijn Ed. selver met d'voorige aengemaent hadden dat noch van d'een noch van d'ander yets soude hebben gemouveert.

Des anderen daechs wiert datelick ordre geraemt ende preparaten gemaect omme d'uytvaert ende begraeffnisse vant lichaam soo eerlick te laeten geschieden als de presente gelegentheijt toeliet ende resolveerden dHeeren Raeden van India, oock ten selven dage met de openinge van de schriftelijke gepresenteerde beslooten missive, door Domine Hurnium te supercederen ende in handen van den gemelten Hurnium te laeten blijven, ter tijt ende wyle dHeer Speex, die met het schip Hollandia dicht bij de wercken ende alreede door eenen expressen afgesonden, in haesten te willen opcomen versocht was, aen lant soude gecomen zijn; des naermiddachs arriveerde ditto schip Hollandia alhier ter rheeде ende compt de gemelde Heer Speex aen lant.

Den 22ⁿ September is 't lyck van den gemelten Heer Generael Coen, met behoorlycke solempniteijt ende eere ter aerden gebracht ende begraven int stadthuys deser stede, alsoo de kercke in den voorigen oorloge was verbrant; des naermiddachs wiert bij de Heeren Raeden van India geresolveert ende goetgevonden datter in dese conjuncture metten eersten wederomme een generael hooft vereijschte gecoren ende de plaetse van den overleeden Heer Generael Coen Sal. beleet te werden, ende alsoo de gemelde E: Heeren Raeden van India buiten competenten getaele waeren, resolveerden mede hun met dry van de gequalificeerste persoonen te verstercken, omme neffens Hun E: collegialiter ende met gelycke autoriteijt int stemmen gesamentlick alsulcken persoon tot 't generael gouvernement van India te eligeeren, als in conscientie ten meesten dienste van de Compagnie souden bevinden te behooren, weleken volgende den 23ⁿ ditto ten voorigen syne geelingeert sijn d'Eersame Jan van der Burcht, oppercoopman vant Casteel ende des Compagnies handel in Battavia, Cornelis van Mascijk, ontfanger generael van de domeynen ende incompsten der stadt ende 't rijk Battavia, mitsgaders Ariaen An-

thennis, Capitain Mayoer van 't garnisoen des casteels ende gemelde stadt.

Dewelcke den 24ⁿ ditto gesaementlick mette Heeren Raeden van India vergadert ende op d'electie van eenen nieuwen generael in besoiingnes getreden sijnde, heeft den predicant Hurnius (volgens d'ordre van den Heer Generael Coen zal:) zyne beslooten missive in dese vergaederinge overgelevert, doch deselve in copie ende den genomineerden naem in blanco gelesen ende geventileert zijnde, wiert bij eenparige stemmen geoordeelt ende geresolveert, dat den Generael Coen zalr. in sijnne gedaene verclaeringe ende electie geexcedeert ende verder getreden hadde als Zyn E: autoriteit vermochte, ende Uw Ed: ordenen alsoock den eedt ende artikkelbrief mede was brengende, ende dat dienvolgende de voors. gedaene verclaeringhe van den gemelten Generael Coen gerejetteert ende in geen voirder consequentie zoude getrocken worden, dan dat deselve maer een stemme beneffens die van de presente raeden valeeren ende staet grijpen zoude; waerop de gemelte besloten originele missive geopent zynde ende de gemelte Ed. Heeren Raeden elck int besonder hun schriftelijke advisen in behoorlijcker forme gegeven hebbende, is by eenparige stemmen van de Ed: Heeren Pr. Vlack, Antⁿ. van Diemen, Crijn van Raemburch, Jan van der Burch ende Ariaen Anthemiss. bevonden dat den gemelten Heer Jacques Specx tot successeur int generael gouvernement in plaetse van den Ed: Heer Generael Coen zal. genomineert ende op Uw Ed: approbatie geelingeert is, welcken volgende datelick mede gearresteert wiert Zyn E: des anderen daechs, behoorlyck ende naer voorige costuijmen int publycq t'authoriseren ende bij provisie alsulcken commissie bij de gemelte Heeren Raeden te doen depecheren als daertoe van noode zoude zijn, gelyck Uw Ed. alles bij neffensgaende resolutien naerder believen te beoogen; de Heere Almachtich geve dat alles tot grootmaekinghe Syns h. naems, dienst vant algemeen vaderlandt, voordeel ende welstandt van de Compagnie soowel gedijen ende uijtvalen mach, als dese besoiingne met unanimiteit ende contentement aengevangen ende ten eijnde gebracht is, verhoopende Uw Ed. deselve oock aengenaem ende bij behoorlijke acte naerder geapprobeert werden zal.

Den 25ⁿ ditto is Zyn Ed. publycquelyck soo in 't casteel als de stadt naer behooren geauthoriseert ende alle t volck onder den be-

hoorlycken eedt gebracht, twelck successivelick op alle andere plaetsen van des Compagnies jurisdictie ende handelinghe tzynder tijt oock gevoldert werden zal.

Den vijant ondertusschen syn batterijen volmaeckt ende tgeschut geplant hebbende, heeft zoo aen de zuytwest als oostzijde met 9 a 10 stucken beginnen te schieten, daeronder 4 a 5 van 24 lb ijser ende meer, de reste van 6, 5 ende eenige minder van 2 lb ijser; de steenen reduyt Hollandia wiert verscheijden mael getroffen ende de pannen kap heel schaedeloos gemaect, doch God loff sonder verlies van volck, die van de zuijdt doorboorden verscheijden mael de Champans (die tegen hun wercken in de rivier lagen) met coegels van 24 lb soo van ijser als loot, onder anderen treffen met eenen scheut vier man ende een doot, om de west hadden 2 a 3 swaere stucken, met eenighe lichte, daarmede somwijlen soo over 's casteels brugge ende pleijn schooten soo met yseren als looden coegels, die om te verlichten van binnen hol gegooten ende met aerde gevult waeren, thuys van den generael ontfanck wiert tweemael getroffen en door eenen cogel een grof touw schadeloos gemaect, de reduiten ofte houte wambaysen aen de westzijde wierden soo nu en dan mede geraeckt, doch van dese zijde geenich volck gequetst, de 2 metalen halve cartouwen die over eenighe jaeren bij d'onse aen den Mattaram zijn vereert syn nu mede tegen ons voor Battavia gebruikt t welck de vruchten ende erkenenissen zijn die men van sulcken geschencken aen Moorsche princen te verwachten heeft.

Naerdats des vijants wercken wederomme besichticht, geexamineert ende door veele gevangenen haere groote hongersnooden, als andere gelegentheden verstaen waeren, wiert op den 27^{en} September in solemplee vergaedinghe, present den chrijesraet ende officieren van de stadt, in deliberatie gelecht oft men onderstaen zoude des vyants naestgelegen wercken aen te tasten ende hun met geweld daeruyt te slaen ofte de saccke op de ordinarische deffentie noch aen te sien. Den Raedt oordeelden eenstemmich beter te syn ten principaelen noch niet te attenteren, maer de saccke noch tot beter opportunitijt in suspens te houden, laetende den vijandt door t affsterven ende verlopen van syn volck soo veel meer verswaeken, dat onse attentaten met des te beter advantage ende voordeel int werck mochten stellen, ende alsoo daerby gepersisteert wiert, vonden dHeer Generael ende

Raeden van Indie goet hun voor die tijd daarmede te conformeren, mits dat ondertusschen alle preparaten om den vijant ten principalen aen te tasten souden werden gereet gemaect.

Den 29^a ditto bestonden de Javaenen des nachts de reduyt Weesp aen te tasten, meenende deselve aen brandt te krijgen, hadden veel brandttuijch op de hoecken van de reduyt aengebracht, twelek met groot geschreeuw in brandt staecken, daertegen met musquetten ende groff canon, soo gegroet wierden, dat corts wederom afftrocken, schooten een grof yser door de reduyt sonder yemant te quetsen, naer uyt eenige gevangene verstonden souden in desen aanval ontrent 190 Javaenen gebleven sijn, ende Godt loff van d'onse geenige.

Den eersten October wierden des naermiddags aen d'oostzijde wt de reduyt de Sterre eenige 10 à 12 personen met brandttuijgh uytgelaeten omme des vijants voorste wercken aen brant te steecken ende te sien hoe sich hiertegen gedraegen soude, d'onse trocken met brandende geharpuyse swabbers van touwerck door de stadtdraeff ende staecken die naer haer begeeren in des vijants voorste trenchen, welke gelyck al hun ander wercken van hout ende eerde opgemaect sijn, den brant vatte wel; maer door den slappen zee-wint hadde weynich cracht, d'onse die van de musquetters op de reduyt ende punct Utrecht, mitsgaders noch tachtentich weleke over de wederzijde van de Sterre op de stadtswal gelecht waeren, die met groff geschut gesecondeert wierden, quamen onbeschadicht wederom over, sonder dat sich int eerste eenige Javaenen buyten verthoonden, doch den brant opgegaen ende tgerucht tot aen haer principale legers gecomen sijnde quamp uyt het leger van de zuytzijde volck tot assistentie de rivier over, doch toonden soo weynich couragie ende beleyt dat naer opinie van veelen den vijant op denselven tijd uyt alle syne voorschreven wercken aen die sijde soude te slaen ende tgeschut in handen te becomen geweest sijn, soo de zaecke te principale waeren gemeijnt ende aengeleyt geweest, doch alsoo d'intentie maer was omme des vijants contentantien ende couragie te sondeeren, ende daernaer eenen generaelen uytval daerop te doen, isser voor die tijd niet voirdere verricht, dan datter eenige Javanen int blusschen van den brant als overcomende onder de voet geschooten sijn.

Den 2^a October hoorde men aen alle canten sterck arbeijden daer-

door gepresumeert wiert, dat den vijant syn geschut afvoerde twelek des morgens door een gevangen geconfirmeert is, seggende voorts dat tgeheele leger van den Mattaram opontboden was ende binnen 5 à 6 daegen opbreecken soude, alsoo in seer groote miserie van hongersnoot ende siekten vervallen waeren alle die gevangen bequaemen, waeren uijtermaeten verhongert, mager ende machteloos. Des avonts stack den vijant alle zyne voorste wercken in brant ende weeck bujten canonschoot rontom van de stadt aff, alwaer hij sich tot het vertreck voorts prepareerde totten 7^a ditto, dat zij (Godt loff) met het geheele leger seer miserabel ende armelick gestelt door haeren gecomen wegh naer des Mattarams lant vertrocken zijn.

Om hun vertreck te verhinderen ofte op den wech te vervolgen conde niet goetgevonden worden; maer wiert voor best geoordeelt den vijant silvere bruggen te leggen ende sich op den wech, sonder ons hasart, selver te laeten consumeeren, alsoo de schadelijcke successen vant voorleden jaer geleert hadden, hoe periculeus ende des-avantagieus het sij een machtig vijandt met weijnich volck ontrent bosschasiën ende geboomten, bujten faveur vant geschut aen te tasten, zynde ten tijde van de nederlaege int voorleeden jaer de stadt ende 't casteel in groot perijckel geweest om door den vijant vermeestert te werden.

Een miserable thujsreijse sal dit volck erlangen, wij hebben 't leger twee a dry dagen te landewaerts in door diverse cleijne troupen van 10 à 20 sterck doen volgen, die seer veele dooden menschen, buffels, verlaeten karren ende andere gereetschappen bij den wech hebben gevonden, eenige swacke siecken die t leger niet conden volgen ende weijgerich waeren mede te gaen syn van d'onse doot-geslaegen ende andere gevanckelyck medegebracht, gelyck mede eenige karren, veel crissen ende andere snuijsserijen; in de ryviere van Crawang daer d'onse mede gesonden ende een stuck te landwaerts in waeren geweest, lagen de wegen oock met doode lichaemen bestryt, sulcx dat het schijnt de sterfte onder hunhuijden hoe langs soo meer toegenomen heeft, de Heere Almachtich sy gedanekt, die ons van soo machtigen tirannicquen vijant verlost ende soo genadelyck bewaert heeft.

Dit is 't gros ende wel 't voorneempste van 't geene in de jongsto

belegheringhe is gepasseert, gedurende dewelcke van onser zyde in alles 10 a 12 Nederlanders ende noch minder van Jappanders, Chineesen ende Mardijckers door den vijandt omgecomen sijn, van Compagnie slaeven (die bij wijlen ontrent de reduyten arbeijden) syn eenige gequetst ende ontrent 6 a 8 dootgeschooten, van des vyants syde daertegen zynder seer veel soo door tshieten als in verscheyden aenvallen, honger, miserien, gedoot ende omgecomen, naer gesegt wert soudent in haer leger wel hondert duysent man sterck geweest sijn, doch onses bedunckens is den omslach voor sooveel volckx te cleijn geweest, maer is apparent, dat den Mattaram neffens sijn geschut (twelck hij hooch estimeert) ende synen voornaempsten adel, soo veel macht uytgemaect heeft als hem mogelyck geweest is bij een te brengen, daer wert geaffirmeert dat van 10 negen mannen sijn voor Battavia geweest, behalven het volck van de zeestrand, die gelast waren den rys ende pady te versorgen, van Cherebon hebben onlangs door gecomen Chineesen van daer, verstaen 't leger daer al gepasseert ende t geschut tot Indermaye affgecomen was, als oock, dat aldaer de spraecke ginck meer als de helft vant volck al gesneuveld waeren, doch gelyck onses oordeels 't getal der afgecomen levende is vergroot, achten dat ingelijcx mede mette doode geschiet, doch is apparent dat vrij eenige duysenden menschen achter laeten zullen, daarvan de menichvuldige grafsteden in alle d'omleggende tuijnen omtrent Battavia ende de veele gevonden dooden op den wech genouchsaem getuijgenisse geven.

T'is geloofflick, naer gesegt wert, dat den Mattaram sich vastelick moet ingebeelt hebben zyn gewelt niet soudent hebben derven verwachten; maer de plaetse verlaeten ende deselve ledich soude gevonden hebben, weynich ofte niet is bij hunluijden geduijrende de belegering ten principaele geattenteert om te vererlijgen daer sij scheenen om gecomen waeren, als hebbende haer volck meest met werken gematteert, soo wij van onser zijde maer eenich volck sonder schrupule hadden mogen pericliteeren, soudent apparent al haer geschut in den Mattaram niet terugge gebracht hebben; wij vertrouwen dat den Mattaram van Batavia's gelegentheijt nu soo sal werden geïnformeert dat hij niet licht wederom herwaerts keeren zal, alhoewel dat veele van opinie sijn hij de saecke andermael sal hervatten, alsoo hij door een obstinaet, trots gemoet gedreven wert ende door syne veele be-

comen victorien tegen Javaensche Princken soo hoogmoedich geworden is, dat hij sich inbeelt, hem niet en behoorde, noch en can ontstaen, t'onderbrengen die hem belieft.

T'is gedenckweerdich dat desen jongsten oorloge, daervan soo opgegeven wiert, soo weynich alteratie in de stadt onder alle de inwoonende natien gecauseert heeft, alles heeft sijn voege ende ganck gehadt ofter geen vijandt waere geweest, daerin de Bantammers, die somwijlen de plaetse ende des vijants leger quamen besichtigen, als handelaers van ander quartieren, hun ten hoochsten verwonderden.

Een saecke bij ons ende veel andere voor desen als onmogelyck gehouden hebben nu sien geschieden, naementlyck dat den Mattaram met soo grooten heyrleger ende swaren geschut door soo onbequaemen marecasieusen, bosachtigen, wilden ende onbeboude landen uyt 't binnenste van zyn verre affgelegen rijk, tot voor Battavia gecomen is.

Dry a vier maenden is 't geschut tusschen den Mattaram ende Battavia onderwege geweest, zynde menichte van buffels ende karren om hals geraeckt, eer se 't selve voor Battavia gecregen hebben, alleen van de rivier Crawang tot hier, hebben een maent daermede te soecken gebracht, veel onder d'onse syn van opinie geweest, die de wegen, morasschen ende rivieren na ditto rivier Crawang gesien ende ondersocht hadde, dat het onmogelyck was eenich geschut daerover te brengen, twelek contrarie gebleecken heeft, niet sonder redenen hebben Uw Ed. al voor desen beducht geweest, dat den Mattaram t'eeniger tijt op Battavia wel yets attenteren mochte, hier heeft men oock wel geconsidereert dat Battavia een grooten doorn in des Mattarams voet was, mitsgaders dat hy van Battavia's progres, jeloers wiert ende hem in de weche lach, maer achtnemende dat hy int eerste, doen Battavia noch buijten deffentie was, daerop niet geattenteert hadde, ende aensach dat van dage tot dage met volck als verscheyden wercken versterckt wiert, opineerde men dat hij geen middel en sach om een bestandt leger over landt voor Battavia te brengen ende dat hem tselve te water onmogelyck was, sulcx dat soo hij 't op d'een of d'ander manier onderstonde, meer syn eygen als Battavia's staet pericliteeren soude (gelijck wy verhoopen dat het oock uijtvalen sal) waeruyt veele beslooten niet apparent was, Battavia van den Mattaram soo licht soude aengetast worden, gelyck (Godt loff) sonder tot syn voornemen te comen nu tot tweemael ge-

schiet is, ende soo hy door obstinaetheijt tot een derde reyse resolveert, verhoopen dat door (Godes genade) van onse presente als aenstaende verwachtende nieuwe macht, sulcker resistentie vinden sal, dat Battavia wel voorts ongemolesteert sal laten blijven; ondertusschen believen Uw Ed: wel gerust te syn, dat Battavia door d'uijterste macht van den Mattaram andermael aengetast werdende, hy met Godes hulpe daerop niet meer en gewinnen sal als tot noch toe gedaen heeft, twelck is, dat hij Battavias extime ende reputatie bij alle omliggende princen ende sich selven in cleyn achtinge gevordert heeft.

T'is waer dat desen tweejaerigen oorloch de nering verslapt, de Nederlantsche burgerie, Chinesen ende andere de couragie benomen, verarmpt ende Battavias gerieff als progres verachttert heeft, doch ten principalen is des Compagnies staet daerbij weynich vercort; d'Heer Generael Coen zalr. heeft in desen slechte tijden niet connen resolveeren eenige publycque wercken, omme de Chinesesen in motie ende leven te houden, bij der handt te nemen, tot des casteels fortification ofte elders syn se noyt gebruijkt daer yets aen condon verdienen, maer ter contrarie met des stadts versterckinge extraordinaris belast geworden, evenwel hebben hun maentlijke hooftgelden ende alle andere belastinge moeten opbrengen ende betalen de thollen van alle incomende fruijten, eetwaren ende andere cleijnicheden, die bij d'onse van Bantam gehaelt, als van daer toegebracht wierden, ende den eenigen overgebleven middel was om eenige verversinge te becomen, waeren op twintich ten hondert verhooght, alle hetwelcke boven d'onlusten soo veel Chinesesen heeft doen vertrecken ende verlopen, datter met de afgestorven, ten tijde van Syn Ed: overtijden, van ontrent 3500 Chinesesen, welke d'Heer Generael Carpentier hier gelaeten heeft, niet boven de 1200 en resteerden, waervan den mees-tendeel (naar gesecht wert) de voorige noch souden hebben gevolcht; Bantam is hierdoor seer verbeterd ende Battavia verachttert; wat d'insichten ende maximas van den Heer Generael Coen in desen geweest syn connen niet wel bevroeden, ondertusschen hebben goetgevonden de thollen wederomme op de voorige 10 ten hondert te redresseren.

Aen den begonnen gracht, welke aen de westzijde vant casteel ende de stadt ontrent 50 roeden lanck wtgegraven was, syn de Chinesesen voorts te wrek gestelt omme de stadt aen die zyde,

volgens voorige project voorts in't viercant te besnijden ende onder-
tusschen d'oude reduiten met een onderreduit tusschen beijden te
verstercken, opdat voort die syde tegen des vijants macht, de stadt
voor syn geschut ende de weijdende beesten op dat pleijn, neffens de
moestuijnen ende andere gerieffelickheden voor invasien mogen ge-
preserveert ende verseeckert blijven, dit leven ende veranderinge
heeft de Chineesen alreede tot over 2000 int getal doen toenemen,
verhoopende door Godes genade, dat alles eerlange in voorigen fleur
van commercie ende leven onder de burgers sal gebracht werden,
d'aenplantinge sullen binnen de stadt ende onder bescherminge der-
selver sooveele vorderen als de gelegentheijt van 't territorium toelaten
zal, opdat wij aen ons selven sooveel verversing hebben mogen,
daermede in tijden van noot condon bestaen.

De gardynen van 't casteel syn met craelsteen, doch met cleij gemetselt, rontsom tusschen de vier puncten 20 voeten hoog opgedrooken, daervan de jongste aen d'oostzijde ultimo Augustus was volmaect, als den vijant 22^a dito voor de stad verscheen, met seer grooten yver is hieraen gewrocht, doch waer te wenschen, dat alles vast in calek ware gelecht om voor 't vallen verseeckert te sijn ende eens gedaen werck te hebben, principalyc de gardyn aen de voorzijde, alwaer een permanent huys tusschen de bolwerke den Saphier ende den Peerl, volgens voorich proiect ende begonnen werck opgedrooken werden sal, soo om tot accommodatien van woningen als packhuysen te gebruycken, door faulte ende gebreck van dewelcke de Compagnie al van over veel jaeren seer groote schade ende verachteringhe in veele zacken geleden heeft; aen dit huys wert dagelick neerstich ende sterck gewrocht, doch duchten dat 't gebreck van goet jatyhoudt 't werck verachteren sal.

De generacie ongelden in Battavia sedert primo November 1628 tot ultimo Augustus 1629, zynde 10 maenden, bedraegen: f 577614: 6: 3 daertegen in voors. tijt geadvanceert sijn, na-mentlijk:

in negotien ende andersints . f 237390 : 14 : —

de gemeene lants incompsten

bedroegen 220226 : 18 : 8

- 457617:12: 8

Soodat Battavia ten achteren compt / 119996:13:11

De fortificatien bedraegen weynich, te meer omdat tot des casteels gedaene wercken weynich materialen gecocht zijn, de craelsteen ende cley tot de gardijnen is meest door ons eygen volck gehackt ende verwrocht, de stadts versterekinghen hebben de borgerye (onaengesien de benauden tijt) selver moeten draegen, boven dat se bij dage als by nachte mosten waecken, daertegen zyn d'arme onvermogene wederomme met des Compagnies rantsoen maendtijck gesubsidieert.

De swaere garnisoenen, die genootsaecht werden te houden vallen costelijck ende loopen heel hooch, enz.

Met sterften syn wederomme als tvoorleden jaer seer gequelt, heete coortsen ende bloetganck regneren seer, die de menschen seer cort wechrucken, doch begint Godt loff vrij wat te cessen, tsedert primo April voorleden tot op dato syn alleen van Compagnies dienaers, soo ter rheedde als int casteel ende de stadt over de 640 witte persoonen overleden ende van de burgerije omtrent 134 ditto, dat ons seer verachtert ende schaersheijt int varent volck veroorsaecht, de jonckste twee vlooten zyn met soo weynich verlies van volck op de reijse, alhier gearriveert als Uw Ed. hiervoren hebben gesien ende naderhant syn hier zooveel vrouwen, kinderen als manvolck aen landt gestorven, dat het bedroeffelijck is; door 't afsnijden van de stadt heeft 't volck geduyrende de belegheringhe soo dicht op malcanderen gewoont, dat daer veel quade luchten ende ongemaeken nyt sijn ontstaan, alle de stadtsburchwallen syn meest vervuijlt ende toegelopen, sulck dat die onsuijverheijt almede helpt, d'aencomende huysgesinnen als andere syn met geen accommodatie van wooningen connen geholpen, noch d'adjuvementen gedaen werden als wel vereijste, waerdoor veele in armoede, miserie, ongemack ende vuilicheijt vergaen, 't welck verhoopen alles metter tijt beteren ende op den ouwden voet gebracht werden zal. Ondertusschen Ed. Heeren, versoecken wij serieuselijck, dat Uw Ed. doch eenmael tot naerderen voet op 't senden van huijsgesinnen naer India believen te resolveren, want met diergelycke als 't gros sijn, welcke Uw Ed. alnoch continuere te senden, is niet mogelijk dat Uw Ed. collonien in India connen gestabileert werden ofte bestaen, veel min dat door deselve Uw Ed. staet in progres ende verseeckeringe (tot ontlastinge van de Compagnie souden gebracht worden) de armoede van eenige

is zoo groot ende de manieren van leven in anderen soo vuyl ende exorbitant, dat des Compagnies middelen (inexcusabel) moeten gebruijcken ende gependteert werden, om de goede armen te onderhouden ende de quade te straffen, want t' is seecker dat wij genootsaectt sullen werden een expres gebouw te timmeren, in forme van spinhuijs ende rasphuys, om veel vuile quade menschen van de straet te helpen ende als een peste van goede af te scheijden; wij en twijffelen niet soo Uw Ed. dese ende noch veel andere costen meer, welke Uw Ed. aldaer ende wij alhier (om die vuile menschen herwaerts te brengen ende te onderhouden) genootsaectt syn te doen, aen verscheijden goede bekēde eerlycke huysgesinnen te leenen ende daer beneffens vrijheijt te vergunnen om deselve bequamelyck te mogen employeren ende herrewaerts te brengen, ofte de Compagnie soude hun verschooten penningen danckbaerlyck ende goede huysgesinnen in India becomen, het sal een middel syn dat de luyden hier comende, wat in handen hebben om yts te beginnen ende de Compagnie ontlast blyven van hun te onderhouden, alderhande eerlycke ambachtsluyden syn te helpen met hun toe te staen alsulcken materialen te mogen medenemen als tot haer ambachten verheijtschen, daertoe hun alvoren de handt biedende, omme deselve te connen coopen, maer het nutste houden wij voor de Compagnie, datter huijsgesinnen van aensien ende middelen door lydelijcke te geven vrijheden naer India gelockt wierden, die tot een erkentnisse verbindende een à twee dienstmaechden ofte aencomende dochterkens tot haeren lasten in India te moeten brengen ende opvoeden, een taemelyck capitael connen se aen verscheijden waeren ende coopmanschappen buyten prejuditie van de Compagnie aldaer besteden ende herwaerts brengen, ende hier en gebreecken geen middelen om met goede capitalen buyten schade van de Compagnie te handelen. D'Engelschen (onaangesien dat tot Bantam resideeren) laeten daerom niet, soo particulier als voor 't generael, hier voor duijssenden realen van 8ⁿ aen goederen te coopen ende vercoopen, de Deensche coopluysden, die hier haere residentie hebben, houden open winckel, Chineesen ende andere natien handelen op verscheyden quartieren oock met groote capitaelen; sullen Uw Ed. den eygen ingesetenen ende naturellen van Nederlandt daervan frustreren. 'T schip Londen was niet soo haest voor Bantam gearriveert ofte alderhande Europi-

sche manufacturen, diverse snuysterijen, Engels bier ende andersints wierden herwaerts gebracht, verkocht ende goede reale van 8^e ofte ander coopmanschappen daertegen wederom uitgevoert, sonder dat de Compagnie ofte haeren staet daerbij verder als mette thollen verbeterd wert, daertegen by verrijkinghe van Uw Ed. eygen ingesetenen de innerlijke commercie ende communicatijen toenemen ende des Companies staet in vaste verseeckeringhe gebracht wert, 't welck in desen jongsten oorloge merckelick gebleecken is, hebbende verscheijden persoonen van middelen soo liberael tot des stadts wercken gecontribueert ende desselfs behoudenissee helpen bevorderen, dat te verwonderen is. Uw Ed. believe haer van de scrupule t'ontlasten, dat hierdoor de particulariteijten meer toenemen ende gevoldert sullen werden, als Uw Ed. ordre ende licentien soude medebrengen, Uw Ed. verseeckeren haer op onse verbintenissen in desen sulcken ordre sal gevolcht ende gehouden werden, dat de Compagnie buyten schade ende Uw Ed. geen oorsaecke van clachten hierover sullen gegeven werden, ende ingevalle Uw Ed. door eenige obstaeckelen hiertoe noch niet conden resolveren, versoecken Uw Ed. reverentelyck met 't senden van quade, arme, onbekende huysgesinnen ende vrouwpersoonen oock te willen supercederen, want 't is seecker, Ed. Heeren, dat de Compagnie daerdoor alleen geen onnutte kosten ende lasten, maer oock materyen ende oirsaecken van quade ende bedenkelycke gevolgen veroorsaickt werden, ende door 't quaet ongoddelyck leven den toorn Gods over Uw Ed. staet verweckt wert; een soldaet heeft bynae syn maentlijke gagie van doen om de huyshuur van een ryeden wooningh te betaelen, assistenten, ondercoopluijden ende andere diergelijke officieren hebben maentlick haer rantsoen ende gagien noodich sullen se behoorlick leven, principalick alsoe eenichsints met kinderen beswaert ende van hun selver niets in handen hebben, al 't welck en 't gene hieraen voirder dependeert sullen wy andermael versoecken ende vastelick vertrouwen dat Uw Ed. hiertegen alsuleke tijtelijke remedien sullen stellen als ten meesten dienst van de Compagnie bevinden sullen te behooren.

Met Bantam syn in vrede, de begonnen onderhandeling daervan met Grootenbroeck mentie wort gemaeckt, is naderhant op den 23^e Maert 1629 met een besendinge van hier, neffens eene schenkagie van een Arabisch peert door den Commandeur Blocq ende

den Opperecoopman Behoort, geconfirmeert tot groot contentement van die van Bantam, soo 't ymmers uijterlyck scheen. T'sedert hebben noch eenen ruymen tijt den Commissaris van der Lee met een jacht voor Bantam gehouden, omme bij wylen op 't stuck van den peperhandel te letten, maer het schijnt die van Bantam, na met haer verdraegen sijn, de peper naer haren appetyt wel souden willen vercoopen ende dat hoop hebben wij, ende d'Engelsche de peper weder tegen den anderen sullen opjaegen; van der Lee hadde met den Tommagon partye peper à 6¼ 't picol gecontracteert vry aen boort te leveren, 't welck als 't op doen aenquamp niet en succeeerde. In ottelycke maenden en is by ons, noch d'Engelschen na peper getaelt ende geen ander coopers en synder, evenwel houden den peper dier, wy vertrouwen dat d'Engelschen, die langer als een jaer sonder gelt geseten hebben, daer treffelyck in moeten wercken, daer wort in Bantam van geen peper gesproecken, even als offer geen peper waere.

Wy laeten ons voorstaen de quantiteyt niet groot is ende datter boven de 15 à 16e sacken peper in Bantam niet en is, weleke by de principaelste is opgecocht, als van onse onderhandeling lucht creegen.

Des Mattarams oorloge ende syn groote preparaten, mitsgaders dat naer de West tendeerde heeft mede veroorsaeckt, dat jaer weynich ofte geen peper tot Bantam versamelt is, die van Bantam beelden haer vastelick in, de Mattaram het op haer gemunt hadde, syn derhalven al van April af doende geweest haer stadt te verseecken ende d'aencomste te waeter met paelwreken seer sterk aff te paggeren; naerderhandt heeft sich de Tommagon van Bantam met redelijke macht, geassisteert met een Engelsch fergadt, in de rivier van Crawang onthouden, tot dat seeckerlyck van des Mattarams comste wert verwitticht, als wanneer sich geretireert heeft in de rivier van Ontong Java, alwaer hij sich geduyrende den vijandt voor Battavia lach onthouden heeft met ontrent 7 à 8e man, eenige seggen van meer, daarmede hy hem op ditto rivier versterecte, omme d'overcompste van den Mattaram, soo nae Bantam quaeme te beletten; ondertusschen hebben die van Bantam haer neutrael gehouden, soeckende soo met ons als den Mattaram wel te staen.

'T volck van Mattaram is noyt geadmitteert in 't lant van Bantam,

als assistentie van rys versochten hebben 't geexcuseert, dat selfs benoodicht waeren, gelyck die van Bantam oock niet veel overieh hebben; (aan) de gesanten van den Mattaram, die met brieven uyt 't leger voor Battavia aen den Coninck van Bantam in Ontong Java quamen, wilden geen passagie te lande (gelyck versochten) verleenen, maer hebben hen met praeuwen uit ditto rivier naer Bantam gebracht, soodat wij vertrouwen die van Bantam den Mattaram al vry wat geirriteert hebben, hoe geveijnst dat haer oock gedraegen, soo haest 't leger voor Battavia opbrack, vertrock den Tommagon met sijn volck naar Bantam ende lieten haer voorstaen groote victorie bevochten hadden; wij deden den Tommegon geduyrende de oorloge in Ontong Java eens besoecken, omme van haer gelegentheijt ende desseijn kennisse te krijgen, d'onse waeren soo 't scheen willecome ende condon niet anders bespeuren als dat daer op haer deffentie laegen, echter vernamen dat niet gaerne soude gesien hebben des Mattarams volck kennisse van haer compste aldaer hadden.

Tegenwoordich houden tot Bantam Pieter Francen, assistent, met noch een Nederlander, alleen om kennisse te hebben watter passeert, onthout sich in het huys van Simsuan, onse burgerije ende Chineesen varen over ende weer met haer coopmanschap, de peper wert soo hooch gehouden, datter niet uytgebracht wiert, connen niet wel bevroeden wat die van Bantam voorhebben, dat haer soo hardt houden, achte dat ons menen met hun peper tot haer devotie te brengen ende sullen almede pretendeeren, dat een à twee joncquen uyt China comende beheorden tot Bantam t'admitteeren.

De Engelschen, enz.

XXV. De Directeur-Generaal Antonio van Diemen,
aan de Bewindhebbers der Gen. O. I. Comp.
(Heeren XVII.) ¹

Geschreven op de te huisreis, aan boord van
het schip Deventer en gedagteekend 5 Junij
1631.

Mynheeren uijt nevengaende, enz.

Balamboangh, gelegen aen 't oosteynde van Java, geeft goede
partije rijs ende beestiael, waertegen custeleeden ende andere coop-
manschappe trecken; den Coninck noodicht ons ende sage gaerne
comptoir ende volck in zyn landt hielden, 5 à 600 lasten rys wortt
geseijt jaerliex te becoomen zijn. 'T is een negotie, welck d'inwoon-
deren van Bantam mett beter proffijt als de Compagnie connen
waernemen ende gants ongeraden aldaer volck te houden; tsedert de
Compagnie ende Nederlantse burgerye derwaerts gevaeren hebben is de
negotie gants verslimpt, 't schijnt te jachtich zijn, met beeter oirdeel
weeten de Chineesen den rijs te procureeren.

Anno 1629 syn bij onse burgerije ende de rheeders van den
Harinck ende Gorcum in Balamboang gehandelt ende in Amboyna
ende Banda gebracht, alsvoores gesejtt, 264 lasten rijs mett groot
number vee; 't gemelte vaertuijgh is wt die quartieren weeder der-
waerts gevaren ende mett cleene partye rys in Battavia gecoomen,
synde 't rijsgewas misluet. 'T jacht de Muijs; coomende van Am-
boyna, is daer, door leete, genootsaect geworden te stranden, de
geberchde goederen pretendeerde den Coninck aen hem vervallen

1. Na 15 December 1629 werd door de Hooge regering geen algem. missive naar
het vaderland gezonden, vóór 7 Maart 1631. Die brief, van 7 Maart, werd echter, ten
gevolge van ziekte van den Gen. Speer, zeer ingekrompen en voor alles wat Java be-
treft werd er in verwezen, naar hetgeen de Direct. Gen. van Diemen, op zijne tehuis-
reis over den stand van Indie zon opstellen. Dat opstel deelen wij nu hier mede. Na
in de 40 eerste bladz. van zijn opstel verslag te hebben gegeven, van hetgeen was voor-
gevallen voor Malakka, in de bogt van Siam en Patani, op Borneo, op de kust van
China en op Formosa (Tayocan), in Japan, de Molukken, op Amboina, Banda, Ceram,
Solor, Timor en Makassar, gaat van Diemen over tot de behandeling der zaken van Java.

waren, had vier stukken op, de Compagnie toebehoorende, drie zijn bij den Briel gebercht ende 't ander heeft den Coninck aengeslagen mett twee steenstukken. Een jonck geladen met 70 à 80 lasten rijs, gedestineert na Battavia, is daer meede van 't ancker gespiltt ende vergaen; de jonck was van Battavia gevaren ende bij de Chineesen wttgercett, in voege, zoo door deese ongevalle als schaars gewas, anno 30, met de fluijte Goreum, Goutsbloem ende Bloempott, mitsgaders per 't Comp^{ies} schip den Briel in Battavia wtt Balamboangh nielt meer als 70 à 80 lasten rijs zyn aengebracht, seven slaven met goede partije verckens ende koebeesten; den Haringh is daer overgebleven omme zyn wttstaende schulde te innen ende mett de rylast na Banda te loopen.

Den rijs is daer reedelick coops, op 25 r. 't last, als wanneer een cent op de cleeden avanceeren, een koebeest 4 r. ende een vareken 2 r. van 8ten.

Die van Balamboang zyn heijden ende vyanden van den Mattaram, den Coninck van Baly pretendeertt haer beschermheer te weesen, is mett eenen genoechsaem meester van 't landt ende doen de vreemdelingen grooten overlast, dito Coninck heeft d'onse meede zyn landt gepresenteertt, omme aldaer te moogen comen negotieeren; voor de Comp. valt daer niet te doen, particuliere, die mett cleene oncosten varen, als Chineesen ende andere dient datt vaerwater best; met de fluijte Goreum quamen 7 à 8 inwoonderen van Bali om Battavia te zien, brachten een monster van sandelhout meede, datt op Bali ende in groote quantitate te becoomen is, maer is wiltt ende geen oprecht houtt, de coulleur is schoon maer niet van reuck.

Alsoo den rijs, enz.

Battavia is anno 1630 van den Mattaram niet besocht geweest, 't schijnt door de voorjarige tochten ende principalyck die van 29 soo gematteert is, geen lust heeft gehad (gelijk voorgaff) datt jaer de saecke te hervatten ende datt tijt van respiratie van doen heeft; ondertussen zijn onverwacht ende als bij geval in onderhandeligh van vrede geraeckt, daerop geen effect noch besluyt is gevolcht, alleen datt de trafficanten over ende weder ongemollesteert varen, rys wertt nielt gelicentieert nae Battavia te voeren, hoewel steelswyse cleene partije al te mets ingebracht worden.

De saecke dan tusschen ons ende den Mattaram heeft sich tsedert de jongste advysen toegedragen ende staen in termen als uytte gevolch gelieft te verneemen. Nadat in Januarie anno 1630, om d'Oost tott voor Japara op de Chinese joncquen ende ander vaertuijgh naer Battavia coomende ende by wyle beneedens wint raeckende, wtt cruysen gesonden hadden de jachten Assendelft ende Westsanen, ende datt naerderhandt in February op seeckere geruchte, datt den Mattaram andermaell omtrent Indermeye ¹ versamelingh van rijs ende padi deede, om de waerhejtt van saecke t'ontdecken, langs voors. cust affgesonden de jachten Teyouhan, Bonremedio ende Negapatnam, met advys aen d'onse voor Japara, hoe sich in zulcken gevalle te gouverneeren hadden, wierd mett die occasie goettgevonden Warga, een Javaen van 't getal daervan in onse voorgaende mentie is gemaect, op zyn groote instantie te relacheeren ende na huys te senden, te meer hem zijn vrijdom onder conditie van de ronde waerheytt te seggen, door de Heer Generael Coen zaliger was toegesejtt; deese relaxatie van Warga heeft den Mattaram oft groote van Java geduyt off aengenomen (om aen d'eere te blijven) als een besendingh ende datt daerby vrede versochten ende is de saecke door den Tommagon Ary Wansa, opperste raett van den Choecho-nang, over Samarang, soo beleytt, dat gesanten (daertoe gebruijckende Intche Mouda) na Japara aen onse jachten wirde gesonden, versoeckende, datt voor Samarangh wilde coomen, den Mattaram was tot vrede genegen ende wilde een gesant nevens een brieff wtt den naem van den Mattaram door Aria Wansa geschreven, mett de jachten na Battavia senden; den Commandeur of Oppercoopman Tresel neemt dit versoeck aen ende loopt en passant met de jachten Westsanen, Negapatnam, Teyouhan ende Bonremedio, Samarang aen, alwaer well getracteert ende ververst worden, ende alsoo den gesant wtt den Mattaram noch niet verscheenen was, vertrock Tresel, laetende daer te reede op den gesant wachten de jachten Teyouhan ende Bonremedio, welke den 11 April daeraenvolgende te Battavia arriveerde mett eenen Loura Jouda ende soon van Intche Mouda, nevens 14 Javanen, brengende een brieff van Aria Wansa aen d'Heer Generael geschreven, dicterende, dat hy Wansa d'Heer

1. Iudramajjoe.

Generaels versoeck van vreedo, den Choechoenang Englaga voorgedragen hadde, die daerin vernoecht ende mede toegeneegen was, maer wilde persoonlyck mett des Heeren Generaels gesanten van de saeck spreekken, over sulx raett aen, datt mett den eersten een bequaem persoon nevens Loura Jouda aen Zyn Majesteyt over Sammarangh diende affgesonden, men behoefde in 't committeren van een aensienelyck man niet beducht te wesen, den Choechoenangh hadde zelve beloofft suffisante ostagiers in onse jachten te senden, soo nabedencken hadden; nevens den brieff quam tott schenkagie 10 sacken rijs, een koebeest, 40 hoenders ende watt fruijtt.

Den 15ⁿ wird de gesant bij d'Heer Generael audientie gegunt ende verclaerde den brief van Aria Wansa met kennisse ende bij ordre van den Mattaram geschreven te zyn en dat hy gesant den Mattaram zelve mondelingh had hooren seggen, tot vreedo geneegen was, zoo den Generael daertoe meede inclineerde, versocht dat nevens hem een presentabel persoon mocht gesonden worden om den Choechoenangh Syn Ed. geneegentheyt te moogen aendienē.

By d'Heer Generael ende Raden van Inlia in consideratie genomen zijnde de weijnighe verseeckerheijt, die gegeven wurden van des Mattarams oprechte meeninge, mitsgaders om niet geaffronteert ende onverhoort teruggesonden te worden, off t'ontijde schenkagie wtt de handt te werpen, alsoo deese besendingh sonder aensienelycke schenkagie niēt aengenaem zoude zyn geweest, maer voornementlyck om tyt te winnen, werd goetgevonden Wansa's brieff met een expresse te beantwoorden, omme recht t'onderstaen off dese handelingh mett kennisse van den Mattaram aengevangen was, ende wird daertoe gecommiteert den assistent off tolek Pieter Franss. ende is dienvolgende mett noch een Nederlander ende den Javaensen gesant, ady 4 Mey per 't jacht Teyouhan na Sammarangh affgedepescheert, 't geene hem per instructie is gelast ende wat aen den Tommagon Arya Wansa in antwoorde geschreven ende tott vereeringh gesonden is, gelieve U Ed. wtt coppieboek van brieven, onder dato 3ⁿ Mey 1630, na te sien. Den 21ⁿ Juny is gemelte Pieter Franssen mett syn geselschap over Sammarangh wtt den Mattaram gekeertt zynde, zoowel int op als affreijsen wel onthaelt ende vrintlijck bejegend geweest, maer by den Mattaram geen audientie gehadtt, gelyck oock niēt bij Aria Wansa zelve, datt op zyn

sieckte geexcuseert wird, dito schenckagie ende brieff wird geaccepteert ende scheen aengenaem te weesen, door gecommiteerde wtt des Mattarams name zyn d'onse aengedient, datt Zyn Majesteit tott vrede well was geneegen, maer datt zy gesanten, niet genoeg gequalificeert waren om voor den Choechoenangh te verschijnen, datt d'Heer Generael aensienlicker ambassadeurs met schenckagie most senden om van vrede te spreekken, mett aenradingh ende waerschouwinghe zulex in corte, binnen twee maenden, diende te geschieden, alsoo de padi in 3 maenden van 't velt zoude weesen, als wanneer den Mattaram wellicht van resolutie sou veranderen ende weeder na Battavia coomen. Wtt den naem van den Tommagon Arya Wansa wurden d'onse vereert met twee Javaense cleetjens ende 20 C cassies, datt omtrent 5. r. van 8^a is ende werdt haer seer statelyck overgeleevert een missive van gemelte Tommagon aen d'Heer Generael, daerinne seijtt, vermits zyn sieckte de onse niet heeft connen spreekken, mitsgaders oock nielt heeft connen goetvinden dezelve voor den Mattaram te brengen, alsoo geen brieven aen Zyn Majesteyt brachten, maer verseeckert ons, datt tott vrede inclineertt, over zulex raett aen, datt een bequaem persoon voor datt den oegst van 't landt is, aen de Choechoenangh zoude commiteeren, twijffelde aen goet succes niet.

Watt gemelte Pietter Fransen wijders op zyn reyse voorgecoomen is, watt plaetsen, dorpen, lantdouwen ende volckeren gesien ende bejegt heeft, hoe met Moorse eede heeft moeten bevestigen den Generael Coen overleeden was, mitgaders datt voor dien tijt gants geen apparentie noch toerustingh van oirloge vernoomen heeft, gelyck meede dat twee Nederlanders in de revire Sewouw anno 1629 genomen, Mooren waren geworden ende in de stadt Mattaram den kost gingen beedelen, gelieve U Ed. alles naerder wtt nevengaende journael ende raport van voors. Fransen te beoogen.

Op verscheyden consideratien is tsedert, geen naerder besendingh aen den Mattaram gedaen, eerstelyck, vermits onse gesant contrarie beloften den Mattaram noch oock Wansa zelve, nielt heeft moogen sien noch spreekken, ten andre om die van den Mattaram tot naerder aensoeck van een tweede besendingh te compelleeren ende alsoo haere genegentheijt ende maximes des te beeter te sondeeren ende tijtt te winnen, intrim hebben over ende weeder schriftelyck cores-

ppondentie met den Tommagon van Tegall ende Japara gehouden, die ons aenrieden besendingh te doen, datt den Mattaram tott vrede was geneegen, versoeckende bijwijle een goet Arabis paertt voor den Mattaram te coopen, daerop door den ontfanger Maseyck als sabander hebben doen antwoorden, datt geneegen waren gecommiteerde om vrede te maecken aen den Mattaram te zenden, als maer verseeckert waren, aengenomen ende nielt afgewesen zoude worden, item datt de beste paerde tot dienst van Zyn Majesteyt ende niet te coop waren.

De Chineesen hebben te mets meede eens getoetst off geen nader besendingh gedaen zoude werden.

Soo haest als die van den Mattaram bemereten, dat wij de naerder aenspraecke traineerde is de frequentatie ende toevoer van verscheijde waren ende principalyck rijs meest verboden, hoopende ons daerdoor tott aenspraeck te constringeren, men verstaett meede den Mattaram 't hooft van Samarangh Loura Juda heeft doen gevangen setten, vermits geen naerder aenspraecke wtt Battavia, volgens haer beloften, verneemt.

'T is seecker, die van den Mattaram deese besendingh alleen voirderen om aen d'eere te blijven ende d'omliggende Coningen ende volkeren te doen gelooven de Nederlanders vrede by den Choechoenaugh versocht ende hem als zyn onderdanen mett goede schenckagie vereert hebben, deese glorie mach hem well gelaten worden, als maer voirdeel connen doen ende waere niet ongeraden (gelyck U Ed. schrijven) met den Mattaram voor eenighe tijt wat te simuleeren, ende datt hem all jaerlycx mett eenighe geschenken deede besoecken, soo daarmede den oirlogh, all waertt maer voor eenighe tijt, condon affweeren, maer gelooft Mynheeren, datt met schoone woorden noch groote giften, nimmermeer gediverteert sall worden als macht ende middelen heeft ende apparentie van voirdeel ziet, den oirlogh tegen Battavia te hervatten, maer by gelegentheyl gelyck nu, datt gematteert is, sall men met een goede schenckagie naer veeler oppinie connen te weege brengen, zyn attentaten een jaer à twee geretardeert worden. Item dat geen vliegende trouw van 12 à 16 C. man omtrent Battavia sendt, die altijt machtich zyn, met een loop de thuijnen ende boomen bujten Battavia te ruijneeren, mitsgaders dat de negocie niet werde verhindert.

D'Heer Generael ende Raden van India inclineerden om den Mattaram met een redelycke schenckagie te doen besoecken ende in onderhandeligh van vrede te treden, soo haest d'occasie presenteert ende daertoe versocht zullen worden daerna de saecken licht te beleijden zijn.

Daer wird all wederom gerucht, dat anno 1631 te velde om de west, wilde trecken, die van Bantam meenen wel te weeten, dattet op haer gemunt is, te meer enighe gesanten van des Mattarams volck tott Bantam waren geweest, wier besendinge ende boot-schappen hun seer suspect waren, mitsgaders dat die van Cherbon Bantamse prauwen van Sammarangh ende elders coomende, met vivres gelaeden, aengeslaegen ende verbeurt hadde gemaect, latende alleen 't volck vrij.

Daer wird wtgegeven ende d'Heer Crape ¹ heeft zulcx van Japara mede geadvyseert, datt den Mattaram ordre gegeven hadde om groote partye padi op de weegen van Battavia, by westen Cheribon te doen planten tott provisie van zijn leeger, 't wort gesejtt; doch gaet zeer onseecker, wij hebben daerom jachten expres langs de kust gesonden tott Cheribon, maer nielt ontdeekt. Eenich volck heeft den Mattaram tijtelyck, in 't jaer 30, nae d'affgeweeckene van Oecker ende Sammedangh gesonden, die affgeslagen zijn, 't schijnt den roep van padi planten wtt deese optocht procedeert, in zyn lant ende op d'ordinari plaetsen is den rijsbouw zeer bevoirdert ende een abundant gewas; d'Heer Crape advyseert meede, datt den Laxemana off Gouverneur van Japara een despeche naer Mallacca hadde gedaen omme hun assistentie tegens Battavia te versoecken, enfin 't en gebreekt Java aen geen groot opgeeven, soo daervoor vervaert waren zoude haest meester zijn. Wyders heeft den Mattaram belast aen die van de zeestrandt ende yder haven op tacx gestelt van zeecker quantite prauwen ende eenich ander groot vaertuijgh te maecken, dat zeer beneersticht worde, dit verstaet men, dat seecker gaett, watt daermede voor hebben leertt den tijt, die van Bantam vreesen te water besocht sullen worden. Wij verneemen zeeckerlijck alle des Mattarams adel een schriek van Battavia hebben ende den Choechoenang ontseytt hebben om weder derwaerts te gaen, ten

1. Crape of Crape was directeur-generaal der Deensche Compagnie in Oost-Indie.

ware persoonlyck mede quam, wat voorneemen zullen, leert den tijtt, 't is zeecker geen meer macht can te velde brengen, als anno 1629 voor Battavia is geweest, ende datt zeer zwarelyck zyn volck derwaerts zall te krijgen weesen ende peroonlyck zoo verre buyten zyn landt te gaen oorloogen, zall niet durven bestaen, wtt vreesse dat hem meer volck zou affvallen.

Met de jonghste tijdingh in February passato, wtt Tegal ende van Cheribon, wird van geen oorloge gesproocken, maer datt den Mattaram tot vrede inclineerde ende gesanten van Battavia was verwachtende; over Palimbang heeft den Mattaram aen die van Jamby mett een loose brief doen weten, datt met Battavia vereenicht was ende dat verstaen hadde Jamby van de Portugiesen gedreycht werde, over zulex raett haer aen met hem in vrientschap te continueeren als die van Palimbangh doen, welke zyn subjecten zijn, wilde haer dan oock protigeeren, als naerder by missive van den coopman Oosterwijck in Jamby, adi 18ⁿ July 1630 geschreven, te sien is, dies weeten deese Indische Coningen haer by alle occasie te val-leeren, die van Jamby hebben dit schryven nielt aengenomen.

Belangende Battavia, wy laten ons voorstaen, zyn grootste ende swaerste proeffstuck heeft wtgestaen ende dat den Mattaram mett openbair geweld geen voirdeel daerop becoomen zall, eenighe zyn van oppinie de belegeringh well andermael moecht hervatten, andere meenen datt Bantam allvooren zall trachten te vermeesteren om ons den oirlooge van daer aen te doen, 't welck den tijtt leeren zall. Ondertusschen can Battavia zulex versteret ende Bantam soo door ons gemainteneert werden, dat verhoope den Mattaram op d'een noch d'ander geen avantagie becoomen zall, te lande is niet mach-tich provisie voor soo grooten leeger te beschieken ende te water can hem 't selve beletth worden.

Dat UEd. meent ende becommert zytt den Mattaram Batavia zal comen verdeuren ende gestadich 't landt rontom de stadt onvejll houden ende 't selue infructueus maecken, waerdoor men een van de nutste vruchten des rendezvous zall coomen te missen, nament-lijck de refreshementen ende vruchten des lants, etc. 'T is zulex datt den Mattaram, als ons immers wilde quellen, jaerliex in de drooge tijt een troupe van 10 à 15 m. man can toesenden om eenighe boomen ende thuijnen ter loops te ruyneeren ende 't landt voor een

een maendt oft $1\frac{1}{2}$ watt onveyl te maecken, 't welck oock nielt als mett groot ongemack can geschieden, ten aensien Battavia soo verre affgeleegen is, datt provisie geconsumeert hebben als by de wercken coomen ende omtrent Battavia is 't soo cael, datt hun nielt erneeren connen ende van honger vergaen voor datt weeder t'huys geraecken, ende zoo cleender troupe affsondt zouden wellicht 't weederkeeren vergeeten, zoodatt wij oppinieren zulex niet licht sall onderliggen, ende daervoor weijnich te vreesen is, datt, gelyck eenige willen sustineeren, mette heele colonien zouw coomen affsacken tott omtrent Battavia om ons zoo te quellen ende te verduren is niet apparent, alsoo niemant soo verre van de wercken vertroutt, vreest voor affvall, gelyck aen die van Oecker ende andere is gebleecken, wtt louter dwanck ende nielt wtt lieffden wortt den Mattaram van zyn ondersaten ende alle groote van 't landt ontsien ende gehoor-saemt.

Watt nu aengaet het overwinteren van des vyants leeger voor ende omtrent Battavia, daerinne UEd. schynen beducht te zyn, wy connen niet bedencken met watt reeden d'Heer Willem Jansen zulex heeft gesustineert, die d'experientie van Battavia's geleegentheyte ende d'omliggende landen eenichsins bekend is sall contrarie oordeelen. 'T is d'Heer Generael Carpentier well bekend, datt het gantse landt rontsomme Battavia in de principaelste reegentijtt ruym een knie diep onder waeter staet, wtgesondert alleen den heerenwech, eenighe weijnighe thuijnen, Direxlandt ende Compagnies koestall, die bij groote affwatinghe meede noch onderloopen, zoodat de menschen hun in 't water zouden moeten legeren, den gestadigen reegen op hun bloote lichaem wttstaen, buijten hope van toevoer van eenighe victualien voor de maenden Juny ende July, als wanneer de landen eerst weeder gebruyckelyck worden, te water connen nielt geholpen worden, waerwtt UEd. licht connen oirdeelen den Mattaram hier in 't regenmonsson omtrent Battavia niet moogelyck is t'onthouden.

'T is waer den vijant A^o 1628 de belegeringh langh hardeerde ende den 3^a December eerst vertrocken, datt leeger hadde geen sleep noch geschutt na te voeren, soo A^o 1629 soo langh gecontinueert hadden, zouden hun geschut overwegh nielt gebracht hebben, daerop oock wel verdacht waren ende deslogeerden datt jaer den 7^a October ende 't is zeecker als een formeel leeger ende geschut omtrent Battavia

leijtt ende nielt tijtelijk, voor datt den regen comt, verplaetsen, zall 't nielt moogelijk zyn 't schutt aff te brengen, zynde de weegen door de minste reegen datelijk onbruikelijk, de jaren 28, 29 ende 30 zijn extraordinari drooch geweest, als in eenighe jaren te vooren nielt geweest is, primo January 1631 ende noch acht dagen na datum conde men mett wagen ende paerden drooch tott aen 't eynde van 't pavilloensvelt ryden ende ultimo dito was het rontsom mett water bedect. Een formeel leeger wtt den Mattaram can te Battavia voor half Augusti nielt aenlangen, zoo ten respecte van de weegen als dat nootsaekelyck den padi eerst van 't veltt moett weesen om 't volck tott de tocht te gebruijken ende in October wortt genootsaecht te vertrecken, soo van ongemack nielt vergaen ende hunzelve consumeeren willen, in voege Battavia booven 3 maenden in 't jaer van den Mattaram nielt gequelt can worden. Den Mattaram gageert geen soldaten, 't moet all den Prins wt liefde dienen, datt voor Sorbaya lang gecontinueert ende die stadt eyntlyck nae een thienjarige oorloghe t'ondergebracht heeft, is een ander gelegentheyte als Battavia, daer matteerde d'inwoonders, bedervende haer gesay ende 't geene jaerlicx aenqueete; voor Battavia matteert zich zelve, vint daer 't eeten noch te breeken, zelfs valt hem 't hout tott haer borstweeringh gants difficill ende veer te haelen ende in toecoomende zall 't noch swarelijcker zijn.

Wtt onse voorige brieven zullen UEd. verstaen hebben den vijandt anno 1629 niet onderleijtt heeft de revier te stoppen, wy meenen oock zulex voor datt volck nielt practijcabel zij ende schoon door de meenichte van volck, datt te weege brachten, can Battavia daerby ten princepalen nielt verleegen vallen, de Battaviaese revier heeft dicht bij de statt veel affwateringhe wtt het landt ende dry andre spruyten wtt de reviere van Ancke, die den vyant niet afsnyden can, oock hebben bevonden op verscheijde plaetsen met graven bequaem water te becoomen is, selfs opt merckvelt voort statthuys hadden voorleeden jaer tott een proeve een putt doen graven van 6 a 7 voeten diep, die goett watter gaff; binnen de reduyt Zeelandt was meede goett water gegraven ende all ten ergste coomende, de putten onbequaem werden gevonden de revyre verlyt zynde, soo hebben maer een quartier van teasteels gracht te stoppen ende can geheel Battavia zich van dat watter dienen, soodat UEd. dienaengaende geen swa-

richeyte heeft te maecken ende 't waetter haellen mett scheepen wtt Ancke, Ontong Java off Crawangh, mitsgaders 't maecken van cisternen geexcuseert blijft, 't souw oock beswarelyck van dien cant vallen willen, alsoo reeckeningh maecke dagelycx voor heel Battavia 30 a 35 liggers drackwater van noode zijn.

Met de jongste vloote hebben UEd. een puttboor gesonden, daer was op ons vertreck geen preuve van genoomen, men meent datt binnen 't casteel daer meede bequaem water sall connen worden geboort, dat een goede saecke waere.

Belangende dat die van den Mattaram assistentie van Mallacca tegen Battavia versocht hadden ende moogelycx noch doen, is van cleene consideratie, geloove dat hun met hoope zonder effectt zullen voeden, alsoo genoeg hebben te doen om haer eygen te bewaren, meene oock den Mattaram hun hulpe niet begeertt, is te trots, 't sijn maer Javaense praetiens ende meenen ons verveertt te maecken.

'T casteel Battavia is, als voore geadvijseert heb, met steene gardyns (in cley opgehaelt) omtrocken, de zuydgardyn is in January laest meest ingestortt ende wird weeder gerepareert, 't opmetselen in cley valt wel oncostelyck maer is onbestendich werck, 't is apparent alle de gardijnen vant casteel d'een reegen tijtt off d'ander zullen vallen, bij d'Heer Generael Coen zaliger sijn die in haeste (dewijle de noott zulcx vereijtschte) buyten costen van de Compagnie opgemaect, tseedert is de punct Peerle in calc ende steen rontom 18 voeten opgehaelt, massiff met aerde gevult ende voltrocken, behalve de borstweeringe, de punct Saffier is noch met plancken becleett, staett om te vallen ende gheeft een groot affsien aent casteel, soo men eenighe vooreerst onnoodighe wercken geexcuseert ende twerckvolck aen de Saphier geemployeert hadde ware almede nevens den Paerle voltoijt ende vergeeten, 't zall goett zyn UEd. expres ordonneere 't casteel vooral rontsom in steen opgemetselt ende voltrocken wordtt; 't is seecker die van den Mattaram nielt anders heeft beweecht naer Battavia te coomen, als de slechte gestaltenisse van ons fort Battavia.

'T groot nieuw huijs tussen den Saphier ende Paerle was onder dack, de helft was meest voltoytt ende wird gebruyckt tot packhuijsen, d'ander helft wird besoldertt ende partye daervan tot een wapencamer geprepareert, 18—38 voeten wyt binnen zyn meuren, heeft niet meer als een viercant mett 6 voeten borstweeringh onder zyn dack, de

grajt bij westen 't casteel tussen de puncte Diamant en Paerle is met groote costen gediept, van buyten de barm met balcxkens geheijt ende met swalpen geschoytt, zynde dit de voornaemste wercken, die aent casteel A° 1630 zyn gemaeckt, behalve eenighe reparatie aen oude huysen ende andre accommodatien; zeer zyn op Battavia om packhuysen verleegeen ende lytt de Compagnie bij gebreck van dien groote intrest ende worden veele goederen genootsaecht in Compagnie. huijsingh bujten 't casteel in de stadt te bergen, gelijk daerop ons vertreck int vrouwenhoff over de 285 lasten peper lach, zynde 't peryekel van brandt seer subiect, ende int statthuys heeft oock over de 150 m. ff giroffel nagelen geleegeen, twee houte loges met ataaop gedeckt waren in July passato genootsaecht int fort op te slaen om peper, nagelen ende de Suratse retouren te bergen, over zulex is gants noodich, meer goede packhuijsen slecht ende hecht int casteel gemaeckt worden.

Anno 1628 hadde d'Heer Generael Coen zal. geprojecteert ende voorgenomen over de groote revier bij westen de oude stadt een grajt te doen graven; eenighe vaders waren tott een preuve, omme te sien wat costen zoude, bij der handt genomen, maer bleeff door des Matarams oorloge steeken. Cort na d'Heer Generael Speex aencompste is dit werck onder handen genoomen, zoo wel tot meerder verseeckeringsch van Battavia, als om de Chineesen werck te geeven, ende is voors. gracht wtgegraven langh 405 roeden ende $10\frac{1}{2}$ voeten, breed 6 roeden 4 voet ende 10 voeten diep, maeckt samen $14434\frac{1}{2}$ cubicq vadem ende heeft in gelde gecost à $2\frac{1}{2}$ R: per vadem, de somma van $36086\frac{1}{4}$ R: van 8:ten, deese gracht loopt rechtzydig mett de Tygergracht responceerende op de Burchwall, die de verlatene van de behouden stadt separeert, tussen de kerck ende point Brabant.

Tot 't wtgraven van deese gracht heeft de Chinese burgerye ende d'incomende Chinesen traficanten extraordinari gecontribueert, in vier maenden tseedert primo Meert 1630 tott ultimo Juny daeraenvolgende R 16368: zynde 't surplus wt des Compagnies middelen verschooten, monterende f 50284:1:12. Op den zuythoeck van gemelte gracht is een punet in steen ende calek opgetoogen, hooch booven de grondt ruym 12 voeten ende omtrent 6 voeten over zyn lichaem, met aerde opgevult, de Nederlantse burgerye hadde daertoe bij vrijwillige collecte belooft te contribueeren tusschen de 4 a 5 m. r: van 8:en,

vrije swarten ende Japanders 400 r: meer zal dit werck costen niet-teegenstaende Comp^s. volck den arbeyt doen ende bywyle over de 200 personen toe gebruijct worden, zoo slaven, lyffeygen als soldaten, off oppassers, zoodat de Compagnie overall de grootste participant in d'oncosten blijft.

Verscheide reparatien zyn aen de statswercken noodich ende eenige gedaen, de cooques boomen daermee de stadt geslooten is ende eenighe reduyten meede opgesett zyn, beginnen te vergaen ende zullen booven een jaer naer datum nielt staen.

Hierneven gaet afteeckeningh ende beschryvingh daerbij UEd. zien zullen in wat forme geprojecteert wordtt de stadtt Battavia te vergrooten ende te fortificeeren, resolutie is daerop niet genoomen, maer zall UEd. ordre ende goetvinden daerop worden verwacht, ben van oppinie UEd. de forme ende maniere wel zall gevallen, maer datt de groote costen, welcke daertoe vereijst worden de Compagnie de lust zall doen vergaen, te meer d'oude wercken als namentlick de gracht by oosten de stadtt, die meêr als / 100 m. gecost heeft niet te stade comt ende gedempt zal moeten wordden, de puinct op de zuydhoeck van de nieuwe gracht bij westen de stadt begreepen ende all omtrent de 3 m. r: gecost heeft, comt meede niet te pas ende is costen verlooren, UEd. gelieve de modelle te examineeren ende daerop alsulcke ordre te geeven als UEd. ten dienste van de compagnie ende meeste verseeckeringe van Battavia zullen best oirdeelen, een well geordonneerde stadt, propys, curieus ende noth is prijselijk als de beurse zulex vermach ende Comp^s. constitutie gedooght.

Opt verleijden ende recht liggen van de reviere wort vrij watt gesproocken, 't is oock nielt bij der handt te nemen, met 80 à 90 m. R: can 'tselve niet gedaen worden, 't causeert meede groote onlust by de burgerye de puinct daer vrywillich 4 à 5 m. R: toe gecontribueert hebben, misleytt te zyn.

Volgens project was begonnen de fortificatien aen de zuijtzijde bij der handt te neemen, ende is d'eerste steen van de statspoorte aen datt oort geleijt, primo February 1631 ende wird dezelve neevens een batterije van 4 roeden facit in calcx ende steen opgetrocken, die op ons vertreck 10 voeten hooch waren, met eenighe roeden gardijnen ende avanceerde ten aensien vant reegenachtich weeder

reedelyck well, daerteegen stont de fortificatie vant casteel still.

Wy meenen jaerliex tot bevoirderingh van de stadtsfortificatie wt de tegenwoordige Chineese ende Nederlantsche burgerye extraordinari sall connen gecollecteert worden, 't heeft de Chineesen A°. 1630 gants beswarelyck gevallen tott de nieuwe gracht 16 m. r: te contribueren, behalven ongeveer 2 m. r: die tott een brugge over de groote reviere hebben gegeven, dienen bywyle een jaer geexcuseert gelyck oock de Neederlantsche burgerye.

De Compagnie vereijscht noch minder belast ende behoort met Battavias fortificatie niet voider beswaert te worden, als dat d'arbeytslyuden daertoe versorgen, in voege om 't noodighe te voideren alles opt spaersaempst mett de minste costen moet worden aangeleytt ende datt men niet te veel teffens, noch onnoodighe wercken onder handen neemt, opdat de statt ende 't casteel ten besten verseeckt ende de Compagnie, noch burgerye niet t'ontijde ende te veel belast worden, de Compie heeft Anno 1630 over de 80 m. guldens voor de stadt verschooten.

De Generale ongelden in Battavia van een jaer, tseedert primo September 1629 tott Ultimo Augustus 1630 per 't comptoir van de Generale Compagnie verstreect, bedragen in alles de somma van / 1075788:7:2 bestaende wt navolgende partye gelyck naerder in de generale boecken onder dato 10^u October 1630 blijet, te weeten:

Aen oncosten ende montcosten etc.	/ 374238:9:11
Aen soldye verstreect.	- 281205:0:1
Aen fortificatie	- 93397:3:8
Aen schenckagie.	- 5179:9:4
Aen oncosten van de schepen ende 't volck dacrop varende.	- 321768:4:10
	/ 1075788:7:2

Waerteegen goetgedaen wordt, soo in negotie geavanceert te wesen dat slants incompsten als andersints in dito tijt gerendcert hebben / 716802:1:2, te weten:

In negotie op verscheyden coopmanschappen, vivres etc. soo in de stat als 't casteel verhandelt.	/ 434562:7:11
Per condemnatie over boete	- 41091:10:1
Van 'slants incompste	- 241148:3:6
	/ 716802:1:2

In voege dat Battavia dat jaer noch ten achteren is / 358986 : 6 : — alhoewel de negotie datt jaer reedelijk heeft gegaen ende goede partye cleeeden vertiert sijn, mitsgaders datt de winsten door 't vercoopen van de prys goederen bij zuyden Mallacca veroverf meer als f 100 m. extraordinary vergroot sijn.

'T groot garnisoen ende den ommeslach in Battavia, die d'eene tijt door d'ander niet min bestaen als wtt 10, 11 ende twaelf hondert Neederlantse coppen, valt lastich ende loopt, soo van mondcosten als onderhout, hooch te gelde, te meer soo veel getroude benoedichde huysgesinnen sijn, die alle maent moeten worden affbetaelt, de fortificatien ende statsleeninge als andre ongelden excedeeren mede ende de scheeps oncosten vallen lastich, vrees A°. 1631 niet gemindert zullen weesen ende apparent de winsten soo groot nielt. Tseedert heeft den oppercoopman Jan van der Burch zyn boecken andermael geslooten ende transport van Comps. effecten aen Arent Gardenys, geweesen president in Banda, die de novo, voor oppercoopman in Batavia a 180 gulden per maent aengenomen is, gedaen, ende be- dragen d'ongelde van vyf maenden tseedert primo September 1630 tot Ult°. Janu. 1631 / 425532 : 17 : 8.

daertegen in negotie geadvanceert	/ 157879 : 13 : 4
en hebben 's lants incompste gerendeert	- 129770 : 9 : 2
	f 287650 : 2 : 6

Comt in vijff maenden te quaet / 137882 : 15 : 2

In d'ongelden van deese vyff maenden zyn all weeder ten behoefte van de schepen verstreet f 221 m. ende verfortificeert f 40 m.; met d'oncosten van schepen werden d'ongelden van Battavia zeer beswaert zoo daertegen de winsten, die op de voyages van de westen van Sumatra ende elders worden gedaen als geschreven ende opt comptoir goett gedaen werden, zouden de winsten d'ongelden ten naesten bij egualeren, doch ben van oppinie dat by goede menagie, afschaffen van veele onnutte dienaers, progres van negotie ende aenwas van goett getal Chineesen, mitsgaders dat alle excusable wercken naer- blijven ende nielt meer over hoop haellen als met Compagnies eygen volck can worden beaupt, de winsten ende incoomen van de landen in Battavia d'ongelden nielt alleen sullen balanceeren, maer een groote somme te booven sall connen gesteecken worden.

In Battavia zyn A°. 30 alle eetwaren ende verversingh opulen

reedelycx coops geweest ende zyn daerteegen veel cleeden ende andere coopmanschappen getrocken ende vertiert geworden, bij de Compagnies winckel in de statt is datt jaer over de 100 m. f. op cust-ende-Suratse doecken geavanceert, de borgerye, die door de voorjaerige slappe negotie mett cleeden overeropt waren, zyn meede meest ontlast geworden, doch wortt zeer bij hun geelat ende den cleetthandel in decadentie gebracht, soodatt de Compagnie weynich oft geen cleeden vercoopt, zoolanghe de burgerye geprovideert zyn, hebben hun tapeserasses voor 28 r: ende minder de corgie vercocht ende goelongs 30 r: welcke by de Compagnie naerderhandt nielt min als 35 R: ende 40 R: syn gevent. Die van de oost hebben vry cleeden getrocken, daerteegen veel gount ingebracht, den rys blijft schaers, heeft 't geheele jaer van 50 tott 70 r: 't last van 3000 R off 230 Bataviaesse gantangs gegolden. Van Cambodja, Siam, Cochinchina, Borneo, Balamboang, wtt des Mattarams landt, van de westcuste van Sumatra ende elders is reedelycke toevoer geweest daerteegen in Battavia maentlijk ruim 60 lasten geconsumeert wortt, de Compagnie heeft tseedert primo January 1630 tott op ons vertreck, zynde ongeveer 15 maenden in Battavia opgecocht 682 lasten, costende van 50 a 65 r: 't last. Peeper is meede van diversche quarteren als Benjarmassingh, de westcuste van Sumatra, Palimbangh reedelycke partye ingecomen ende by de Compagnie gecocht, 198 lasten off 3960 picol tott $7\frac{1}{2}$ r: 't picoll, alle welcke met Neederlants gelt betaelt wortt, ende voor cleeden weeder in cassa comt, in voege de peeper mett cleeden wortt betaelt, daer een cent ende meer op gewonnen is, ende geniet de Compagnie daerenboven 10 p.C^{to} van toll, namentlyck voor incoomen van de peper 5 ende de cleeden die daervoor worden wtgevoert andermaci 5 p.C^{to}, in voege de peper welcke de Compagnie in Battavia toegebracht wortt, minder komt te staen als elders, daer zelfs gaen haellen, overzulex voor als noch niet geraden is omme den toevoer in Battavia nielt te stutten, den peper op minder prys te brengen. Den rijz gheeft van incoomen 10 p.C^{to} daer bij de coopluyden zeer over wordtt geclaccht, seggende vermits den hoogen toll geen voirdeel connen doen, eenighe van d'oost hebben teegen den ontfanger Maseijk ronwt verclaertt dat vermits de groote tollen in Battavia op den rys geen voirdeel connen doen ende daerover partye tott Bantam gebracht hadden,

alwaer den rijs 't verleeden jaer ende noch, soo dier is als to Battavia ende betaelt den rys noch andre eetwaren aldaer van incoomen geen toll, gelyck oock den rys over gants India daer gebracht wortt, toll vrij is, wij meenen gants noodich te weesen UEd. de saecke in consideratie neemt ende den toll op den rys modereert tott 5 p.C^{to} ofte well geheel vrij, 't is zeecker hett den toever zal doen accresseeren ende beeter coop veroirsaecken, oock wortt alle den rijs bij de Compagnie gecocht, den burger coopt nielt meer als dagelyx van doen heeft, zoodatt de Compagnie d'incompste van haer eijgen consumtie geniet, wttgesondert van de 600 lasten die de burgerye gasteert, datt a 50 r: per last jaerlyx emporteert 3000 r: ende 1500 r: als den toll op 5 p.C^{to} gereduceert wirde, d'insichten als wanneer den toll int generael A^o. 1622 is verhooght geworden zyn geweest, dat men de saecke zoude beleijden alle cooplieden genootsacckt soude worden nae Battavia te coomen, ende datter dienvolgende nielttegenstaende de groote tollen geen toevoer zoude gebreecken, alle welcke tot noch toe nielt practycabel, noch machtich zyn geweest, staet oock te considereeren off zoodanigen dwanck op reeden gefondeert is, wat aengaet den tol van 10 p.C^{to} op alle andre eetwaren, fruijten, zuycker etc. dient gecontinueert ende zal d'aenteelingh van dien, als den toevoer manequiert in Battavia voordereen ende can door de burgerye gedaen worden; tott den rysbouw zyn noch niet machtich, 't is oock bedenckelyck zoo langh mett den Mattaram in oorlooge zyn veel rijs om her Battavia te sayen.

Boonen zyn oock goede partyen van d'oost toegevoert, enz. . .

Int schip Deventer, deesen 5^a Juny 1631, seylende bij westen de Vleijschbay omtrent Cabo d'Aguilles ter hoochte van 35 graden 20 mⁿ. zuyder breete. UEd. dienaer,

(geteckend) ANTONIO VAN DIEMEN.

XXVI. Berigten omtrent de bevolking van Soemadang ,
Oekoer en andere Preangerdistricten.

1630—1632.

- a.) Missive van den Tommagon Viero Taema ¹ aen
d'Ed. Heer Generael, door last van den Pangeran
Raetou ² van Bantam.

Desen dient omme aen Syne Edt t'adviseren, hoe verscheyden gesanten tot Bantam syn aengecomen te weten van Oecker, Baetoulayang, Saewongh, Bactangh ende Somadangh ³ ende zyn voor Pangeran Raetou versheenen met een missive, inhoudende dat versoecken en bidden, Zyne Majt. van Bantam haer gelieft gelyckelyck voor zyne onderdanen ende dienaers aen te nemen, alsoo liever van ellende ende miserie te vergaen hebben, als weder in handen van den Mattaram te vallen, ten welcken eynde sy een voorslach doen ende bidden, als dat soudén mogen hare residentie nemen op een seeckere plaets genaemt Loombongh ⁴ ofte soodanich stuck lants, als Pangeran Raetou haerlieden gelieft te ordonneren, omme Syn Majt. van Bantam als getrouwe onderdanen en slaven te dienen. Pangeran Raetou siende van gemelde Sommadangers dit voorvallende en heeft niet connen naerlaten Syne Edt. hiervan kennisse te doen, mits verhoopende dat Zyne Edt. Pangeran Raetou voort. met synen goeden en wysen raet sal assisteren ende ten meesten oirbor raden, hoe men hier ten besten in zal handelen, te meer omdat het een groote meenichte van menschen is ende oock niet wederom in handen van den Mattaram en vallen, ofte door noot op hun selven een rendez-vous plaetse verkiesen ende soo metter tyt haer verstercken ende alleen houden, hier op verwachtende antwoord van Zyn Edt.

Ontfangen en getranslateert adj 11^{en} October A°. 1630 in Battavia door Cornelis van Maseijk.

1. Wiro Tanoe?
2. Pangéran Ratoe.
3. Oekoer, Batoclajang, Sawon of Sawang, Batang en Soemadang.
4. Loemboeng, berg in de afdeeling Baudong der Preanger regentschappen.

(Bovenstaande brief van den Toemenggoeng Wiro Tanoc, was vermoedelijk het gevolg van onderstaand schrijven van den Gouverneur-Generaal aan den Nederlandschen assistent Pieter Fransen, te Bantam verblijf houdende, dd. 17 April 1630.)

b.) Eersame &c. De gepasseerde praetgens met den Tommagon, soo wegen 't volcken van Oecker, als 't oorlogen ofte peys te maecken metten Mattaram, hebben wy neffens de gelegentheyden der Engelschen ende Chinesen presentatie in den peper, uyt de twee jongste missiven van den 4^{en} en den 12^{en} stanti ¹ wel verstaen. Laet niet naer wel scherpelyck te vernemen off de onderhandelingen met die van Oecker continueren ende byaldien ghy uyt den mont van den Tommagon ofte andere gequalificeerde persoonen seeckerlyck compt te verstaen, dat met die van Oecker, Sammadang, Batou ² ofte eenige andere afgevallene Javanen van den Mattaram sooverre gecontracteert waere, dat se de Coninck van Bantam onder syne bescherming genomen ende 't lant omtrent de reviere van Ontong Java te bewoonen gegeven hadde; sult den Tommagon by eene goede gelegentheyd (als uyt u selven) voorhouden en te verstaen geven, dat het goet waere syn E. met ons daerover eerst hadde gepitschaert ofte ten minste daervan noch verwittiche, opdat ons sulcke nabuuren niet onverwacht overcomen ende geen onlust tusschen ons en Bantam daerover ontstae. Item dat (naer uw oordeel) de Mattaram wellicht groot miscontentement tegen die van Bantam opnemen sal, soo de Pangoran de gemelde natien (*synde ondersaten en gerebelleerden tegen den Mattaram*) ³ en syn lant en bescherming aanneempt; doch soo dan de Pangoran onaengesien 't selve geraden vindet, de Oeckersen te protegeren, dat hy deselve dan beter binnen en omtrent Bantam als by Ontongh nedersetten soude, soowel om hen beter te beschermen als in obedientie en dwangh te onderhouden, waerop u geen ofte weynig gehoor crygende; maer vermerket en verstaet dat de Pangoran van Bantam 't gemelte volck al in bescherming opge-

1. De hier genoemde brieven, werden door mij niet aangetroffen in het kol. arch.

2. Batoc, hier wordt vermoedelijk bedoeld de landstreek liggende tegen de noordelijke helling van de Gedé en de Preangerlanden.

3. Men ziet hiernit, dat de Hooge Regering de aangenomen grensscheiding van Batavia tot aan de zee, ten zuiden van Java [cf. Deel IV, (J) bladz. CXXXII] of zoo ernstig niet opnam, of met de geographie van Java al zeer onbekend was, anders zou zij de Preangerlanden niet als den Mattaram onderhoorig, hebben erkend.

nomen ende bij de reviere van Ontong Java te woonen geresolveert heeft, met apparentie van voortganck, zult ghij in sulcken gevallen den Tommagon uyt u selven met goede reden aenseggen, dat gy niet gelooft, soo den Pangoran 'tselve sonder onse voorweten in 't werck lecht, dat wy 't sullen gedogen ofte toestaen, alsoo ghy voor desen uyt voorige Generaels wel verstaen hebt, dat se niet toelaten souden eenige vreemde Javanen haer ontrent Ontong Java (ja buyten Tanahara selver) neder souden slaen; al soude daeruyt oock oorloge comen te ontstaan. Menagieert en draecht dit voor, enz.

Batavia, 17 April 1630.

c.) Uittreksels uit het dagregister van Batavia, gehouden van 9 Januarij 1631 tot 19 November 1632 ¹.

(Op dagteekening van 19 Febr. 1631) Compt tydinge van Bantam hoe den jongen Coninck van Cheribon van den Mattaram geordonneert is, om met syn volck van Cheribon naer Oucker te trecken ende deselve te vernietigen, dreygende hem soo 't selve op Oucker niet effectuere, dat hy sekere hondert slaven, die den voors. Coninck van Cheribon in de stadt Mattaram heeft, alle sal om 't leven helpen.

(Op dagt. 15 July 1631) Verschenen voor d'Ed. Hr. Gouverneur-Generael drie Javanen, by het afgeweken volck van Oucor ende Samadangh en haeren oversten aen S. Edt. gecommitteert, versoeckende in substantie met alderootmoedicheyt acces en vryen toeganck tot Batavia, welcke voors gecommitteerde van Syne Edt. vrundtlick ende minnelyck bejegent, onthaelt ende met een eerlycke schenkagie vereert, geadmitteert (gedimitteert?) syn, met voordere toesegginge, dat 't haerder gerieff ende accommodatie Battavia niet alleen open-

1. Slechts eenige weinige jaargangen en fragmenten dier dagregisters zijn in het rijksarchief voorhauden, tot groot nadeel voor de kennis van vele belangrijke gebeurtenissen op Java en elders in Indie. Een bijna volledig stel dier dagregisters berust te Batavia, waar het zeker niet zoo goed in veiligheid is, als het te 's Hage in 's rijks archief zijn zou. Eene officiele aanvraag tot opzending dier stukken naar Nederland vond tot nu toe, geen gunstig onthaal bij de Hooge Regering in Indie. Gunstiger onthaal vinden inmiddels de scorpioenen, duizendpooten en witte mieren aan deze voor de geschiedenis zoo belangrijke stukken.

stondt, maer dat oock Syn Edt. bereydt was, haer tegen den Mattaram in sauvegarde aen te nemen, ingevalle geresolveert waren haer omtrent Battavia noder te setten ende hun onder onse vleugelen te begeven ende dat Syn Edt. eerstdaeghs haeren oversten door syne gecommiteerden soude doen besoecken, dat haer scheen aengenaem te syn en aennamen aen haren oversten te sullen rapporteren.

De voors. gecommiteerden relateerden hoe haer, 't sedert dat van den Mattaram afgeweken waren, hun altijd in 't geberchte onthouden hadden en genootsaecht geweest waeren haer in verscheyden troupen te separeren, alsoo de gantsche menichte omtrent 8 a 10 duizend sielen geweest synde, haer op een plaetse niet conde sustenteren, en dat de troupe, die haeren overste Quay Daman genaempt, by hem hadde, noch omtrent 400 weerbaere mannen ende in alles omtrent 1000 sielen sterck was en hun met rysplanten en den landtbouw socht te erneren, daertoe de plaetse haerder residentie, synde omtrent 2 daeghs gaens van Batavia op 't gebergte gelegen en om bebout niet seer bequaem was, wel wenshende dat haeren arbeyt op een bequaemer en vruchtbaerder plaetse mochten employeren. Relateerden voorders dat op verscheyden tyden, met die van Bantam nopende haere adoptatie ende aenneming in bespreek geweest waeren, dan dat sy den anderen, wegen eenige scrupulen ten wedersyden gemoveert, niet en hadden connen verstaen en derhalven haer tot noch toe in 't geberchte van den anderen verstroyt onthouden hadden.

(Op dagt. 19 July 1632) Wort Syn Edt. van den coopman Pieter Franssen van Bantam geadviseert van den Tommagon Wangasa Diepa verstaen te hebben, dat den Mattaram met omtrent 40.000 man nae Oueor opgetoogen was en dat deselve verslagen ende verjaecht hadde, de principale Orang Keys meest alle dootgeslagen synde. Quey Paty Injoumina, die mede met 100 (of 1000) man derrewaerts was, was noch niet verschenen, waerover tot Bantam gepresumeert wert, dat de Mattaram wel yets op Bantam off Batavia mochte voornemen.

(Op dagt. 13 Nov. 1632) Op dato arriveert (te Batavia) 't jacht Negapatuam van Bantam, waarmede den coopman Pieter Franssen adviseert, enz. en dat tot Bantam een gesant van den Coninck van Cheribon aengecomen was, versoeckende aen den Pangheram, dat de gevluchten van Ouecour, die haer onder 't gebieth van Bantam soudon mogen

onthouden, hem mochten overgeleverd worden, item dat wel 1000 sielen van de veroverde van Oucker in de Mataram schandelyck om den hals gebracht syn. (Dit wordt bevestigd door het volgende uittreksel uit een „Journael gehouden by den onderstierman Abraham „Verhulst, 't sedert 5 April 1632, dat met de schenkagie onder den „heer ontfanger Maseyck tot vrede voordering van hier (Batavia) „naer Japara gevaeren synde, aldaer gevangen gehouden, naederhant „by zuyen Java tot Bantam gecomen is,”¹ waarin men o. a. leest: „De Coninck liet ons op de poort Tourayan heetende, een gevangenhuys maecken, daer werden wy allegaer naer toegebracht en daer worde een wacht by ons gestelt, soo wie dat in off uyt ginch, die most tol voor ons geven, de poort leyt by gissingh vyff myl. Op een seekere tyt, een deel volcx, tegen den Coninck rebellich wesende, wouden een nieuwe Coninck maecken. Dit volck vluchte in't geberchte suyden van Batavia, de Coninck een deel hiervan geeregen hebbende, manspersoonen gingen door de poort van Tourayam, 't getal van 1260, behalve de vrouwen, de mans in de stadt comende, wordense alle 1260 op een rye geleyt en 't hooft afgesmelen.

In 't jaer enz.”

XXVII. De Gouverneur-Generael Hendrik Brouwer en Rade van Indie aan de Bewindhebbers der Gen. O. I. Comp. (Heeren XVII).²

Batavia, 1 December 1632.

Den 13ⁿ May laatsleden enz.

Batavia hebben wy gevonden in redelycken standt hebbende met Bantham een teere licht geraeckte; doch vreedsamige communicatie.

1. Zie gener. missive dd. 1 december 1632 onder n°. XXVII en gener. missive dd. 28 december 1636 onder n°. XXXIII.

2. De benoemde G.-G. H. Brouwer vertrok uit Nederland in Maart of April en kwam te Batavia aan land den 7 Sept. 1632. Op 1 Dec. daaraanvolgende schreef hij dezen, zijn eersten, brief aan het Opperbestuur in Nederland.

Onlangs is gebeurt, dat vier Javanen in een tingan door d'onse syn bejegend ende menende dat Mattaramse waeren hebben die met geweld aengehaelt, twee gequetst ende deselve hier gebracht, doch alsoo wy vernamen dat se Bantamers waeren, hebben se terstondt gedimiteert, dusdanige rescontren connen meer geschieden, te meer wy verseeckert syn, dat selfs de Bantamers d'onse rencontrerende ende overmogende deselve dootslaen ende beroven ende dan hebbent Mattaramse gedaen, die oock het vaerwater hieromtrent dickwils onvry maecken; hierover syn aen ons wat elachten gedaen; wij hebbent ten besten geexcuseert, voorslaende verscheyde middelen om in toecomende sulcx te verhoeden, als in ons copieboek hiernevens gaende onder fo. blijkende is, daer noch geen antwoorde op is gevolcht, die oock dencken traech sal voortcomen naer den aert der Javanen, echter hebben sij verbooden dat hun volck niet harwaerts comen mogen daarmede ons ongerijff van visch veroorsaeken, doch daertegens sullen sij ons gelt derven tot dat wedercomen. Wij laeten dit ongemerckt passeeren om niet te thoonen, dat van alle elene saecken groot werck maecken, doch sullen wijders soo voorsichtelijken handelen, dat in geen verder verwijderinge comen ende laeten liever ongevoelycken wat over ons gaen, dan dat door puntueliteijt ende precysheyden in rouverte soude geraecken.

Bantham doet groote provisie van cruyt ende loot, onlangs hebben hare resterende peper, te weten twee duysent sacken, vercocht aen de Engelschen yegens bosseeruijt ende loot, daeruyt men vermoet datter yets voorhanden is; de geruchten loopen hardt dat den Mattaram den aenstaenden drogen tijt in persoon Batavia sal comen aentasten, het gevolg sal den tijt leeren.

Met den Mattaram syn in oorloge, dat in de vertieringe van de cleden vrij wat verachteringe causeert, 't schijnt dat de harde rescontren in de twee belegeringen geleden, soo haest niet can ter zijden stellen, ende dat tot reparatie van syn eere met meerder vigueur de saccke wel wilde hervatten, daerover de assistentie der Portuguyzen heeft versocht ende na men verneempt alnoch syne gesanten in Goa is hebbende, dat hem dese met hoope voeden geloven vastelycken, maer soo de effecten niet haest in volgen, vertrouwen wij dat van derselver hulpe despereren sal. Ondertusschen vaeren de Mataramsche sterk op Mallaca met rijns ende lijftochten, treckende quantiteyt

cleden ende doende alsoo goede reijssen, met soodanich cleen ende snel seijlende vaertuijgh, dattet bij ons niet ofte seer qualycken can belet werden, hovendien frequenteren d'Engelsen Grece ende Japara, den Deen heeft in passant daer mede vrij acces, sulcx dat met tijtwinninge verhoopen weder in vrede te comen. D'Heere Specx heeft in April lestleden tot inleydinge met de twee jachten Diemen ende Wessanen besendinge derwaerts gedaen, gbruyckende daertoe den ontfanger Masajick ende Wagensfelt, met vereeringe van het schoonste Parsiaens paert dat de Compagnie hadde ende een juweel, pellicaen van fatsoen met verscheyde gesteenten verciert, de Compagnie gecost hebbende 750 gulden, doch door lichtvaerdig vertrouwen is de besendinge vruchteloos uygefallen, de Portuguysen hebben daer haer volck, die groote toesegginge van assistentie doen ende haer sooveel als connen tegens ons animeren ende verbitteren. Laxamana Gouverneur van Japara heeft den goeden man gespeult, trachtende het present voor syn meester behendelijck te becomen, fingeert advys verwachtende was ende maeckte d'onse wijs, dat als de witte vlagge tot Japara soude laeten waeyen, dat dan ordre tot vrede soude hebben becomen, d'onse sulcx gelovende senden het present aen lant met behoorlijke ordre ende weynich Nederlanders, die wel werden onthaelt ende men maeckt de goede myne thien dagen lanck, tot dat d'onse vast vertrouwen van vrede hebbende met beyde de schuijten aen landt comen, die daer 't samen tot 25 toe aenhouwen, laetende evenwel de witte vlaggen waeijen, soo U Ed. by de copie vant journael hiernevens gaende onder n°. 3 sullen sien, ende met alsulcken rescontre comen d'onse terugge, die door haer lichtveerdich vertrouwen wel straffbaer waeren, doch 't scheijnt dat het cleen begryp derselver haere excusen voor myne aencompste aennemelijck hebben gemaect. Des Compagnies stant, staet, respect ende reputatie vereijst wel, dat men hiervan trachte te becomen eerlycke ende ernstige revengie, dat vooreerst noch niet connen begrijpen anders sal connen geschieden als met besettinge van schepen ende jachten, Japaras zeevaert infesteren soo voor desen is geschiet ende wij voornemens sijn soo 't ons aen de gelegentheijt niet ontbreeckt, om daertoe met reputatie gelegentheijt tot naerdere aenspraecke ende commutatie te becomen, als men door spoedige procure van besoiingne met Javanen niet avanceren can, lancksaem, reputatieus ende groots

syn sy in haer doen ende met tijt, soo als vooren seggen, hoopen tot een goede vrede te comen.

Ondertusschen is U E. Batavia overtreffelijcken bemuijrt geworden, sijnde tzedert de Heer van Diemens vertreck groote wercken gemaect, die door Mataramsche vreesse ende meerdere practijcken in steen ende calck aen te brengen, telkens tot minderen prijse 't werck soo hebben gepousseert ende gefaciliteert, dat de geheele zijd ende oostzijde des stadts omvangen is met een gewulfdz zijldpoort tusschen twee groote bollewercken, genaempt Gelderlandt ende Hollandt, synde het oostelycken, te weten Gelderlandt, boven op met een groote reduyt voorsien ende dan noch een halff rondeel van hout in haest opgetrocken ende met eerde gevult tot gebruijck van geschut, tusschen dees, twee puncten ende twee cleijne uijtsteecken om met cleen canon ende musquetten de strijkingen te bevrijden, dit alles aen de zuydzyde, ende aen de oostzijde twee halve rondelen ende vier cleene uytsteecken alles gemetselt, rondtsom van buijten voorsien met een diepe gracht, thien roeden wijt ende thien voeten diep, met een treffelijke buijtenbarm, vier roeden breed, sulcx dat als aldaer van binnen een bastante aerdewal yegens aengebracht wierdt, die men meende te becomen uijt eene te graven binnen grafft tot meerder bevrijdinge van de wallen jegens confusie der inwoonderen ende voorsien wesende van volck, schut ende amonitie naer eysch van 't selve werck, soo souden met hulpe des Heeren geen macht en hebben te duchten; ick bekenne gaerne dat soo grooten werck soo speedich ende naer de costen van voorgaende wercken oncostelycken is gevallen ende dat men gemaecte wercken niet en behoort te laecken als sonder grooten last niet verandert connen werden.

Men heeft enz.

Het placcaet tot reglement des gepermitteerden handels der vrije luyden is den 23de September in Batavia gepubliceert ende tot ordinary plaetsen gealligeert, ende alsoo eene depeche naer Cormandel voornamen te doen om de comptoiren aldaer tegens den incoops des jaers 1633 te provideren ende daerop examinerende de jongste derwaerts genaene advysen, soo bevonden mede, dat in Mayo lestleeden met de schepen Willem ende Rotterdam door de vrye luyden van Batavia, mits betalende 10 perC^o. tol ende 3 pC^o. van vracht derwaerts gesonden waeren, om aldaer in cleden over te setten omtrent

dartich duijssent realen van achten in gout; dit verstaet men dat deselve parsoonen vermochten te doen, alsoo 't geheel in gebruyck was gecomen door de concessien van voorgaende Generaels etc.; doch t'sedert de compste van 't gemelte placcaet alhier met Grol gearriveert, soo mochte sulx niet meer geschieden, alsoo ditto placcaet melt van nu aen, dat is te verstaen van den tijt af dattet gecommuniceert wierde dengeenen, die het verbot aengaen mochte, ende alsoo de gemelte cappitaelen waeren versonden voor het aencomen des placcaets soo acht men daer geen misdaet in begaen te sijn, maer alsoo de meeste parthije derselver cappitaelen op de custe syn overgebleven ende het placcaet alsnu syn kracht hoort te hebben, soo is bij ons naerdad dese saecke verscheijde maelen was geproponeert ende gedebatteert geworden, eyndelijken geresolveert, dat men alle deselve middelen voor de Compagnie op de Cormandelse custe soude aennemem ende die hier aen de eygenaeren betaelen, met restitutie van den tol ende vracht, die se voor 't uijtvoeren hadden betaelt ende dat de pretensien van den gelopenen risico, dat is enkelelycken des zees perijckel van Batavia tot de cust ende d'intrest voor vyff maenden, dat is van Mayo tot September, dat se haere penningen hebben gemist, aen UEd. soudem renvoyeren.

Wij met ons enz.

Men sustineert dat d'Engelschen den geheelen Cormandelschen cleedenhandel soudem quyt syn geworden, byaldien UE. de voorige liberteyt aen de vrije luijden hadden gelieven te laeten behouden, waervan UE. sonder verschot van gelden comen te profiteren omtrent de 45 ten hondert, te weten:

Voor uytgaende tol van Batavia 10 pCto en vracht 3 pCto is 13

Voor uytgaende tol op Cormandel 5 pCto en vracht 2 pCto is 7

Wederom voor incomende tol tot Batavia het capitael vergroot op anderhalf, compt 15 pCto ende vracht naer advenant de 3 pCto is $4\frac{1}{2}$ pCto, t'samen 19 $\frac{1}{2}$

Wederom voor tol van uijtvoeren van Batavia naer andere Indische quartieren, alsoo de minste eleden in Batavia gesleten, maer meest uygevoert werden 5

Compt t'samen sonder eenich verschot van gelde 44 $\frac{1}{2}$
ten hondert, sonder subjecten van beschadichtheijt offte verrottinge, onverstandigen offte ontrouwen incoop derselver eleden, invendibel-

heyt van sorteringe, perijkelen van brand in packhuysen ende verscheijde andere inconvenienten.

Wijders dat U.E. jongste placeaet den eledenhandel sonderlinge prejudiciabel is, ten aensien U.E. daerbij gelieven te verbieden het vaeren op de plaetsen daer se veele getrocken werden, als is Java ende de eylanden daer bij oosten gelegen, Borneo, Sambas, Succadana ende Benjarmassingh, alsoo die van deselve plaetsen door Bantham, Japara, Grece ende Macassar, oock selfs van Malacca connen werden versien. Hierop mach men seggen, dattet insicht is tot weringe des diamants handel, doch repliceert men, hetselve weynige verhinderinge can geven, alsoo se van daer door d'Indianen oft publyck offte secretelijken connen werden gebracht, als hier daer treck in mochte wesen, door trouloose dienaers ende winsuchtige vrije burgers etc., ende om door verboth 't inbrengen van vreemde te weeren, is licht te verbieden, maer het effect soude nimmer genieten alsoo 't waer is, die men licht can bergen, ende sijn Chineesen ende Javanen daertoe soo suptyl als eenige menschen die den aertbodem betreden, veele hoofden alhier zyn oock van opinie dat de Mattaramsche Javanen geen eleden van ons sullen soecken te coopen, als die van andere connen becomen, in haet van Batavia, insonderheyt nu daer in twee oorlogen soo grooten schande behaelt hebben.

Onder deese redenen syn wel eenige, die consideratie meriteren, daerom die hier oock met voordacht stellen, versoeckende dat U.E. die naer hare gewoone wysheyt met goede circumspectie gelieven te pondereren ende ons bij haere E. naerder ordre sulcx te ordonneren als U.E. sullen verstaen ten besten dienste van de Comp. te behooren.

De openinge voor Uwe E. vrye luyden van voorengenomde hierby gelegen plaetsen oordeelen wij noodich ende dienstich; 't is 'hart dat men U.E. volck wil maecken van slimmer conditie als de Indiaensche inwoonderen derselver eijlanden ende vleecken, die men hier liber laet incomen ende nytvaeren, mits betaelende des Heeren gerechtigheijt, des Compagnies traffijcke alhier reekenen wy te wesen machtige grossiers, de coopluyden hooren Uwe E. Nederlantsche burgers te wesen, ende de slyters de Chinesen, die hier toe, jae selfs tot coopluyden verre d'onse in habiliteyt excederen.

Des Compagnies dienaers moet men strictelycken houden buyten alle particuliere handelinghe, te excessyf groot syn de licentien voor

desen geweest, de soeticheyte van de winsten hebben d'exorbitantien grooter ende grooter gemaect, alle die begeerden, mits hebbende licentie, die men niemant en weygerde ende mits betaelende tol ende vracht hebben mogen cargasoenen naer Cormandel ende oock eenige naer Suratte senden, ende die sijn naem schreunden te gebruycken lieten 't op de naem van syn wijf vertollen, als U.E. gelieven te sien bij de nevensgaende tolbriefven van een half dosyn jaeren onder n°. 4, die hebben laeten uyttrecken om U.E. toe te senden. Hierdoor hebben veele van U.E. gequalificeerde dienaers middelmatige capitaelen, die nu haer het handelen verboden is, apparent op intrest sullen uijtsetten; de fondamenten van U.E. artikelbriefven syn hier door dese dissolute licentien geheellycken verbroomden, de beginselen syn door de Generael Coen zaliger met cleentgies geleijt, door de blinde liefde van Batavia's aenwas, op insichte om de getroude te soulageren in haere swaere huijshoudinge ende opdat se niet souden hebben te verteeren alle haere maentgelden etc.; daernaer heeft men wat meerder toegestaen, opdat de luyden mochten resolveren om vrij te worden ende haer hier neder te setten, huysen te timmeren, slaven te coopen, die tot visschen ende thuijnen te gebruycken etc., ende op alsulke insichten de vrijheijt augmenterende, soo gevoelt men ende siet men nu, dat ons Nederlanders hebben contrary insicht, dat is om spoedich veel te grasen ende te eerder in't patriam te keeren soo by voorige ende alsnu overgaende aengemerckt wordt.

Veele houden't daervooren, dat de Nederlantsche vrouwen daerin hebben de meeste schult, want hier synde gecomen sober van conditie ende schielijcken wat geprosperceerdte hebbende, meenen dattet niet op en mach ende jancken om te comen bij d'oude kennissen met soo verbeterden staet, als haer sijn imaginerende, ende mocht wel gebeuren, dat als bevinden sullen de winsten te verminderen ende de costen te vermeerderen, dat dan wenschten wederom hier te wesen; hier syn goede huysgesinnen van getroude met Indiaensche vrouwen, hare kinderkens comen beter op, hebben veel min als d'andere van doen ende ons chrijsvolek synder beter mede gepaert.

Het solliciteren van de Nederlantsche vrouwen om naer't patriam te keeren is hier heel groot geweest, met dese schepen gaender terugge 30, ende ten ware de Heere Speex over de veelheijt niet misnoeghe, meerder souden gelicenticert hebben, wij willen van

harten hoopen ende vertrouwen dat UE. conform haere resolutie ons met geene meer sullen gelieven te voorsien, de smarte van Batavia soo onachtsamelijcken gesnevelt (sic) door hoofden, wier harten smoor-droncken van oncuysheijt sijn geweest, is al te groot, UE. connen genoechsaem afmeten dat se op schepen daer soo veel rijgh volck is, niet anders als onregeltheijt veroorsaect, insonderheijt als daerby syn eenigen van lichtvaerdigen aert. Hier isser noch meer als te veel, soo getrouwde als ongetrouwde, in't school sijn noch 11 jonge dochters, die niet en werden getrocken, Capitein Solemne ende de weduwe Middelhoven blyven met de hare noch onbesteed, de borsten, die niet achteloos sijn, bemerken datter te veel fatsoen aen is om van eene Nederlantsche dochter syn huysvrouw te maecken, oock beginnen wy dat verstandt te krijgen, dat men geen dienaers van de Compagnie meer buyten de milieie sal toestaen te trouwen, ten sij dat se vrye lijden begeeren te werden om alsoo den last dergener, die UE. trou hooren te dienen niet te brengen in gelegentheijt van te veel te behoeven, ende is noch het alderschadelycxte deses particulieren handels, dat de bequaemste personen, die door soodanigen gelegentheijt haer beste fortuijne hebben weeten te maecken, ende als die tot coste van de Compagnie hebben geleert, hoe dat se deselve best soude connen dienen, soo is haer tijt geexpireert ende soecken dan alle pretexten om te mogen terugge keeren, ofte soo men genootsaect is deselve te bewilligen om te continueren, soo moctet geschieden door extraordinaris verhooginge van tractement.

Met de predicanten enz.

Tot het invoeren van de menage hebben op de schepen de natasfels in de cajuyten afgeschaft ende geordineert enz.

De Hellebardiers syn vermindert van ses op drie enz.

De Coetswagen is gedemanteleert ende in des Compagnies packhuys binnen 't fort aen een sijde gestelt, het buijtenhuijs daer se in gestaen heeft is afgebroocken ende gebracht op een bequaeme plaetse tot woninge van des Comp^s lijffelijgenen.

De paerden werden gehouden nevens d'andere, om jegens den viandt in 't velt te gebruijcken, daertoe al noodiger sijn dan ons veel lieff is, overmits tselve velt door des Mattarams troepen hoe langer hoe onvejlder wert gemaect; andere paerden te coopen hebben verboden, dan verhoopen in Amboina goede race aen te

queecken, waertoe 2 Persiaensche springhheijNSTEN derwaerts gesonden sijn.

De pracht van Battavia is seer affnemende, weljnich goude coort wert er bujten de milicie gesien; wij maecken malcanderen wijs dattet quacksalverachtich staet ende sullen met ons voorgaen, die geheel uijtroeijen, waertoe vertrouwen geen voorder reglementen sal behoeven.

Alle onnoodige wercken sullen afschaffen ende niet bijderhandt nemen als meermaels is geselt, dan tgene ten hoochsten vereijst werde.

De reparatie van schepen enz.

Des Compagnies dienaers sullen tot haer debvoir houden ende niemant excuseeren, soo in UEd. dienst haer comen te misdragen, immers sooveele als tot ons kennisse sal mogen comen.

Op de fortificatien sullen goet regardt doen nemen, tgene nu gedaen werdt geschiet bij publycke aanbestedinge ende d'opneminghe bij de gequalificeerste in alsulcken getal ende soo publycq als UE. dienst is vereijtschende.

Tot de swaere enz.

Het douwarium van de jonge dochters blijft affgeschafft, de elff die noch in 't school werden gehouden sullen trachten te verdeelen om UE. daervan te ontlasten.

De onderhoudinge van 't hospitael is een seer nodige saecke, alsoo aen de veelheijt van siecken van die aencomende schepen ende des garnisoens geen andere commoditeijt soude connen, noelite weten te geven, ofte het soude veel beswaerlycker ende costelijcker voor de Compagnie vallen, sulcx dat wij de stichtinge houden voor een goede saecke, maer om goede bedienacs syn sonderlinge verlegen. Het premium op 't inbrengen van de doode ende levende Javaenen syn genootsaeckt geweest wederom te publiceren, alsoo ons het landt uyttermaten onvrij wert gemaeckt ende alhoewel het by de twee maenden is geleden dattet wederom affgecondicht is, soo hebben tot heden niemant gegeregen.

Om den toevoer van rys tot Batavia te meer toe te doen nemen, soo hebben de tol van 10 pC^{to} volgens UE. ordre op 5 pC^{to} gereduceert, ende het invoeren van 't bestiael daer mede opgesteld, opdat ons daerdoor te meer soude mogen toegebracht werden.

Een vierde part van Batavia's incomen hebben in 't openbaer verpacht voor ses maenden ende is pachter gebleven (onder goede suffisante borgen) een Chinees Equa genaempt, die daervoor betalen sal 1450 realen van 8ⁿ ter maendt, op alsulcke conditien als geregistreert is in 't eynde van ons generaele copieboek, dat aen UE. nevens desen wert gesonden. De ses maenden deser verpachtinge wesende van primo November tot ult^o April syn de tyden van 't minste incomen, eer de verpachtinge aengingen, hebben de saecke rype-lyck ende wel geëxamineert, ende tselve bevonden te wesen als volcht:

Van primo November 1626 tot ult ^o April 1627.	Het tiende van de vercoopingten der huysen en erven	R	1757
	Incomende licenten	"	8616 $\frac{3}{4}$
	Uytgaende licenten	"	6070 $\frac{1}{8}$
	Gaende ende comende vreemdelingen.	"	1799 $\frac{1}{4}$
	Pasgelt ende vertreckende prauwen	"	129 $\frac{1}{2}$
	Hooftbriefkens	"	20165 $\frac{1}{2}$
	Herrebergiers	"	504
	Houthaelders	"	366
	Steenhaelders	"	134 $\frac{1}{2}$
	Besaarsetters	"	420
	Arrackbranders	"	1119

Bedraecht samen dit incomen voor 6 maenden R. 41081 $\frac{5}{8}$

Maeckende in guldens current, gerekent tegens 51 st^{rs}, gl. 104758 : 2 : 14

Van pr^o May tot ult^o October Anno 1627 . . . 160284 : 14 : 4

" " Nov. " " April " 1628 . . . 130806 : 1 : 8

" " May " " October " 1628 . . . 123969 : 10 : 8

" " Nov. " " April " 1629 . . . 105499 : 4 : 12

" " May " " October " 1629 . . . 113771 : 8 : 12

" " Nov. " " April " 1630 . . . 108205 : 15 : 10

" " May " " October " 1630 . . . 129842 : 19 : —

" " Nov. " " April " 1631 . . . 129256 : 19 : —

" " May " " October " 1631 . . . 147432 : 1 : 8

" " Nov. " " April " 1632 . . . 108292 : 2 : 8

" " May " " October " 1632 . . . 141550 : 16 : 6

Bedragende alsoo dit incomen in 12mael ses maenden gl. 1503669 : 16 : 10

Compt door malcanderen, gereduceert voor 6 maenden, de somma

van gl. 125305 : —

Waarvan het vierdepart soude bedragen gl. 31326:—.

De naerdere reductie genomen op de sesmael ses maenden van de gemelde tijden tusschen November ende April comen t'samen te bedragen gl. 686818:6:4.

Waarvan het vierendeel eener seste part is . . . gl. 28617:—.

Ende de sesmael 1450 R. à 51 st^{rs} belooopen . . gl. 22185:—.

Jegens het minder gelden als het opbrengen van voorige jaeren staet te considereren, dat het incomen voortaan missen sal alle den tol van uytgaen ende incomen der vrije burgers voor deser toege- laten handel ende versendinge naer de custe van Cormandel ende Suratte, item de helft van 't incomen des rij, dat een groote somme beloopt, mitsgaders de helft incomen des bestiaels dat van 10, soo verhaelt is, op 5 pC^{to} is gereduceert, soodat aen dese verpachtinge noch goet genoeg hebben, aen de eerste inleijdinge is het gevolg gelegen, den pachter is een gavel (?) man, soo hy welvaert sal 't ander aensoeten; geen Neerlanders wilden daeraen comen, het liet hem in 't eerst wat rauw aensien, meer als een vierde vonden vooreerst niet geraeden te verpachten, maer by gevolch van tijden sal 't op een derde, jae oock op de helft connen gebracht werden, om den pachter te meer intrest te doen dragen, die dan oock te nauwer ende scharpar daerop sal hebben te letten, tgene UE. ons wyders ordineren sullen wy behoorlyck naercomen, soo in 't administren van justitie naer de practique van Nederlandt, totdat UE. ons daertoe eene goede instructie senden, als de Indiaensche natien insonderheyt de Chinesen vrundelicken te tracteren; den eed naer den inhoude des formeliers achter den artyckelbrieff gestelt, jaerlycx te renoveren ende sulcx als UE. ordre is medebrengeende.

Op primo November waeren wy op Batavia voorsien met 8058 inwoonderen, daeronder begrepen het garnisoen, ende wat daeraen dependerende is, als te weten :

Sielen.

Aen Nederlanders, die in des Comp^s dienst werden bevon- den, met hare vrouwen ende familien. 1912

De Nederlantsche burgerye met vrouwen, kinderen ende slaven. 1373

Transportere . . . 3285

	<i>Transport</i> . . .	3285
De Japanderen met haer geselschap		108
De vrye luyden, wesende veelderhande slach van Indianen met het hare		649
Chinesen, met vrouwen, kinderen en slaven.		2422
Compangies lijffeijgenen te samen		1254
ende des Comp ^s kettinghslaven		340
Compt t'samen redelycke sielen, mans, vrouwen, kinderen, vrye luyden, slaven en slavinnen etc..		8058
De lijste van enz.		
Batavia's ongellen werden bevonden te bedragen by ruygen, doch wel naergemerckten overslach, van primo September 1631 tot ult ^o Aug. 1632		gl. 860.000
Daertegens bedraecht het incomen binnen denselven tijt als by specificatie in 't generael journael blyckt gl. 291581 : —		
Item de winsten naer overslach	„ 300000 : —	
Welcke twee parthijen op ses tonnen gouts gerekent . . .	„ 600.000	
Soo compt Batavia in een jaer ten achteren /	260.000	
Transport enz.		
Sullen hiermede besluyten enz..		

XXVIII. De Gouverneur-Generaal Hendrik Brouwer
en Rade van Indie aan de Bewindhebbers
der Gen. O. I. Comp. (Heeren XVII.).

Batavia, 7 February 1633.

Edele Erntfeste, enz.
Naer dat wy, enz.

Vernomen hebbende dat de Coninck van Baly, synde meede Coninck
van Balemboangh, als oock van de eylanden Lumboek ende Cum-
bawa geduyrich met den Mattaram in oorloge is ende daerenboven,
dat hy machtich is van onderdanen, wesende syn crychsvoleck stout
ende belliqueus ende wy vooralsnoech geen beeter middel wetende,

om den Mattaram (die ons van jaer op jaer seer hard is dreygende) van onse grensen te weeren als by diversie ende hem aen den anderen cant de handen vol werk te geven, soo is goetgevonden een expressen gesanth, geaccompagneert met de schenckage van een groot Persiaens paert aen den gemelten Coninck van Baly te zenden, dienvolgende hebben wy op den 2^{den} deses onse depeche gegeven aen den oppercoopman Jan Oosterwyck, om in 't jacht Texel derwaerts te seylen met ordre, dat hy alle mogelycke middelen ende persuasien den gemelten Coninck tot den oorloge tegen den Mattaram aenmaenen ende hem uyt onsen name belooven zal, dat wy hem te water tegen alle des Mattarams zeemacht beschermen ende hem ter plaetse daer hy het sal begeeren met onse scheepen aenbrengen sullen, soodanige provisien, als hy tot onderhout van zyn leger sal geraeden vinden te besorgen. Op de goede hoop, dat dito besendinge goet succes sal erlangen, syn wy voornemens met het jacht de Zon aen de jachten in Amboina te ordonneren, dat sy in 't wederkeeren ende herwaerts comen Balij ende Balimboangh sullen aendoen ende den Coninck van Balij, ingevalle hy tot den oorloch tegen den Mattaram sal hebben verstaen, ten dienste te staen en hem alle moogelycke hulp ende assistentie te bewysen.

Ende, enz.

XXIX. De Gouverneur-Generaal Hendrik Brouwer en Rade van Indie, aan de Bewindhebbers der Gen. O. I. Comp. (Heeren XVII.)

Batavia 15 Augustus 1633.

Per het Engelsche schip, enz.

Nadat wy lange gespeculeerd hadden, op eenigh machtich prins, vijandt des Mattarams, omme die jegens desen te helpen ende in den oorloge te voeden, soo hebben wy nyt verscheyden geruchten beginnen hope te scheppen, dat wy den Coninck van Baly, tegens den Mattaram souden connen opmaecken, alsoo wy vernamen, dat hy op Java frontieren tegens denselven beseth is houdende, te weten Balimboangh,

Bleter, ende Ponaracan. ¹ Den 7ⁿ February passato hebben wy met 't jacht Texel als onsen expressen Commissaris derwaerts gesonden den oppercoopman Jan Oosterwyck, sedert syn in die opinie noch meer en meer geconfirméerd geworden, door 't rapport van eenige onser burgeren soo in Baly geweest waren, ende op vast vertrouwen dat de saecke een goede uytcompste ende effect sorteren soude, hebben wy op den 9ⁿ Marti verleden noch derwaerts gesonden de jachten Batavia en Negapatnam ende met deselve als Commandeur den Capiteyn Jochem Roelefsen van Deutecom, met vordere last dat hy op syn aencompste aldaer het jacht Negapatnam met den oppercoopman Jan Oosterwyck (om van syn wedervaren rapport te doen) naer Batavia af te senden en naer 't vertreck van voors. Negapatnam met de twee resterende jachten Texel ende Batavia in Bali soude overblyven, soo om des Coninex optocht geduyrichlyck te voorderen, alsmede omme deselve by provisie met prompte ende parate assistentie te connen dienen, ende ten eynde gemelte Coninck van Baly den Mattaram op't onversienste mochte overvallen ende syne aen te vangen expeditie door gebreck van gereede victualie niet en soude behouven te dilayeren, hebben wy op den 13 dito 't schip 't wapen van Hoorn volladen met rys, ontrent 400 lasten, den voors. Deutecom naegesonden, ende geordonneerd onder het eyland Madura te blyven leggen, verwachtende aldaer soodanige ordres als hem van dito Deutecom uyt Baly soude toegesonden worden. Gemelte Oosterwyck ende Deutecom naer den anderen in Baly gearriveerd synde, wierden aldaer na des lands maniere wel ontfangen, gefestoyeerd ende getraceerd, maer hebben soodanige afscheyd ende depeche niet becomen, als wy ons alhier wel hadden geimagineerd; want haer de groten ende principalen van Bali, collegialiter vergadert synde, ronduyt ende opentlyck verelaorden, dat sy niet en soudén connen resolveren om den Mattaram den oorloch aen te doen, door dien soowel met den Mattaram als met ons in vrede waren en met den een en den ander goede vrientschap en correspondentie onderhielden, met welck voors. antwoord onse gemelte gecommiteerde, alsoo in Bali niet meer en hadden te verrichten, vertrocken en alhier sonder yets vruchtbaerlycx gebesoingeerd te hebben wederom ter reede gecoomen syn, te weten

1. Balamboeang, Blitar en Panaroekan.

op den 25 May de coopman Oosterwyck met het jacht Negapatnam en op den 31 dito, den Commandeur Jochem Roelefsen van Dentecon. ¹

Den Mattaram heeft den haet tegen Batavia ingenomen, noch niet connen afleggen, ende alhoewel ten principalen op ons niet en can verrichten, soo hout nochtans om ons afbreuck te doen gestadich hieromtrent partye volck in't velt ende praeuwen te waeter, waerdoor het velt niet gebruyckelijck ende 't vaerwaeter tusschen Bantam ende Batavia soo onveijl gehouden wert, dat genootsaect sijn tot bevrijdinge van dito vaerwater ende convoy van ons over ende wedervaerend vaertuygh geduyrich een jacht te gebruycken. Niettemin hebben de voors. parthijen ons by tijden een voordeel afgesien ende soo nu als dan soo goeden parthije volck becomen, dat met het aengehaelde volck van Schiedam, tegenwoordich omtrent de tachtich Nederlanders in de Mattaram gevangen sitten.

Omme voors. excursien te beletten hebben wy diverse reijzen verscheijde parthijen soo te water als te lande uytgemaect, dan syn telkens onverrichter saecken teruggekeert.

Met voorweten of oochlujeking van den Coninck van Cheribon ende Gouverneur van Japara syn ons van daer verscheyden soo Chinese als Maleijse praeuwen met weijnich rijns, goede partije swarte suiker ende andere Javaense coopmanschappen toegelcomen, ende alhoewel geruchten loopen, dat den Mattaram voornemens is met een machtich

1. De heer P. A. Leupe, gepensioneerd Majoor der Mariniers, thans mijn ge-
waardeerde ambtgenoot op het Rijks-archief, heeft in Deel V van de Bijdragen tot
de taal- land- en volkenkunde van N. Indie, tijdschrift van het K. Instit. te Delft,
alle de stukken, betrekking hebbende tot bovengemeld gezantschap naar Bali in 1633,
in het oud-kol. archief voorhanden, medegedeeld. Meer bijzonder voor de geschiedenis
van Oostelijk Java, komt daarin o. a. voor het navolgende berigt: »Geduyrende het
»acuwesen van hem Commissaris (Oosterwyck) in Gigi» (Gidgit, destijds de hoofdplaats
van het rijk Beliling op Bali, thans een dorp en als hoofdplaats nu, door Beliling ver-
vangen), »compt tydingen dat Singe Sarry (Singo Sari, schoone tijger), die door
»gunst en groote schenkagien, aen den Coninck ende grooten van Baly gedaen, tot
»Coninck in Baliboang (Blambangang of Balamboeang) gestelt is, den rechten Coninck
»Maes Cariaen genaempt, voor desen op de vlucht gedreven, met vrouw, kinderen
»en 't gansche geslacht om den hals gebracht en gemassacereert hadde, waerover de
»Coninck expresse gecommiteerden naar Baly gesonden heeft, om haer te informeren»
enz. Hiernit blijkt dus o. a., dat Blambangau toen een vassalstaat van Bali was en
niet door eigen vorsten, zooals bijv. Hageman, Handl. tot de kennis der gesch. etc. van
Java Dl. I bladz. 105 zegt; maar door van Beliling uitgezonden vorsten, werd geregeerd.

leger op te trecken ende Batavia voor de derde reijse te belegeren, soo en hebben wij echter de rechte seeckerheyt daervan met de voors. praeuwen tot nu toe niet connen verstaen; dan den Coninck ende andere orangkays van Bantam hebben ons verscheyden reysen soo door brieven als expresse gecommiteerde de compste van den Mattaram geaffirmeert, ende vreesende dat syn ooch wel op haer mochte geworpen hebben, prepareren ende verstercken haer noch dagelijx, soowel by oosten Batavia in de reviere van Cranwang als bij westen in de reviere van Ontong Java alwaer sij onlangs geleden met ons voorweten ende expres consent met ettelijke hondert coppen de wacht gehouden ende de principaelste passagien van wildernisse gesuyvert ende beset gehouden hebben, daer sij hem nae hun oordeel, ingevalle de voors. revieren mochte trachten te passeren gevouchlijk soudon hebben connen stutfen.

Onder alle de voors. loopende geruchten ende preparaten van Bantam is ons door diverse Maleijers, met haer vaertuijgh van Cheribon gecomen, gerapporteert geworden, hoe dat den Mattaram siende cleyne apparentie om ons t'onder te brengen meer tot vrede als tot oorloch genegen was, ende dat hij om een inleijdinge tot den vrede te maecten van meeninge was eenige gevangene Nederlanders ende met deselve eenige Gecommitteerde naer Batavia te senden. Hierop is gevolcht, dat haer op omtrent een inyle bijoosten het jacht Batavia, leggende tot bevrijdinge van ons cleyn vaertuijgh omtrent de reviere van Crawang op de wacht, verthoont hebben vier groote praeuwen van den Mattaram, dewelcke by d'onse naegejaecht synde, hebben onder de witte vlagge met een praeuwtgien aen ons cleyn vaertuijgh afgesonden twee gevangene Nederlanders ende met deselve een Gusurath in Tegal woonachtich, verthoonende dat de voors. vier praeuwen van den Tommogon van Tegal waeren afgesonden omme de voors. Nederlanders aen ons over te leveren ende met een te bestellen seeckere missive, die voors. Tommogon ter ordinantie van synen Coninck den Mattaram aen ons geschreven hadden.

Voors. Nederlanders ende Gusurath rapporteerden ende dito Tommagons missive bracht mede, dat synen Coninck den Mattaram tot vrede genegen synde hem hadde gecommiteert omme over de saecke met ons te handelen ende versocht, dat wij tot dien eijnde een a

twee scheepen met onse expresse gecommitteerde nae Tegal souden willen senden.

Op dese onverwachte tijdinge hebben wij datelijck ende sonder uytstel een assistent ende vyf Javaenen hier woonachtich met een pas ende vrij geleijde afgesonden ende omme geen diffidentie te thoonen mitsgaeders de Javaenen van onse goede meeninge te verseeckeren, sonden de voors. Nederlanders ende Gusurath terugge, niet twijffelende of dito prauwen souden op den ontfanck van onsen passe ende salvo conduct met deselve hier ter reede comen, omme met ons over die saecke mondelinge te confereren, alsmede omme den brief des Mattarams met de behoorlijke eere in te doen haelen ende te ontfangen, mitsgaders om naer gehouden communicatie met deselve Javaenen, des te ordentlijcker ende pertinenter te mogen antwoorden soowel aen den Coninck Mattaram als aen gemelten Tommogon van Tegal op de voors. afgesondene missiven, dan de voors. prauwen niettegenstaende met onsen passe genoegsaem verseeckert waeren en hebben echter niet connen resolveren herrewaerts aen te comen ende syn niet alleenlyck met de twee Nederlanders bij haer herwaerts aengebragt, maer oock met den assistent ende drie van de Javaenen die wij om onsen passe te behandigen aen haer afgesonden hadden, doorgedaen ende wederomme naer Tegal vertrocken, sendende alleenlyck de andere twee Javaenen terugge ende met deselve ons adviserende ende ernstelijck aenmaenende soo wij tot den vrede genegen waeren, dat eerstdaechs een a twee scheepen naer Tegal souden senden omme aldaer met haeren Tommogon over de saecke te handelen. Off dit een stratagema geweest sij omme in plaetse van een assistent ende 3 Javaenen een wel gemande boot ofte sloup in handen te becomen, of een diffidentie of een andere saecke, die wij tegenwoordich niet en connen bedeneken, sal den tijt openbaeren. Ondertusschen begint den bequaemsten tijt van 't iaer te verlopen, in denweleken ons den gemelten Mattaram met syn leger soude mogen toecomen, ende hoopen dat syn voorgaende nederlaegen sonder eenich het minste voordeel becomen te hebben, hem van dese plaetse houden sullen, te meer de groote muynen ende bolwercken soo wij bericht werden, hem inprenabelyken werden vertoont.

Om denselven te crachtiger ende machtiger resistentie te bieden,

hebben wij eenige noodige wercken besocht ende aen de westsyde van de reviere op den barm van de nieuw gegraven gracht in plaetse van de drie houte wambasen drie nieuwe aensienelijke reduyten in coraelsteen opgetrocken ende syn van meeninge eerst-daechs noch een vierde op de westpunt genaemt Costverlooren by der hant te nemen, daertoe de materialen alreede aengebracht ende geprepareert worden.

Gemelte reduyten enz.

Omme den Mattaram noch meer ende meer tegens ons te verbitteren ende in termen van hostiliteit met ons te onderhouden, hadde den Gouverneur van Malacca voorleden wester mouson wederomme een expressen gesant aen den Mattaram afgesonden, dewelcke op 't gevouchelykste geëxcuseert hebbende dat den vice roy hem de toegeseijde assistentie van volck ende schepen desen iaere niet en heeft toegesonden, nu vaste toesegginge gedaen heeft, dat de vice-roy hem toecomende wester mouson soodanigen macht van schepen, volck ende amonitie van oorloge soude toesenden, als hem om Batavia te vermeersteren ende de Nederlanders van Java te verdrijven noodich is, hetwelcke by eenige begroot wert op 120 schepen ende jachten etc.

Voors. gesant is in 't beginsel van het tegenwoordich ooster mouson wederomme nae Malacca vertrocken ende met hem een principael Orancay van den Mattaram, expresselyck naer Goa afgeveerdicht, omme de beloofde ende toegeseijde assistentie van den Viceroy selfs te bevorderen. Wy willen vertrouwen dat den Mattaram ende syne gesanten het onvermogen der Portugeesen gesien ende daerby bespeurt hebbende, dat hem alleenlyck met wint ende woorden sonder effect syn dienende, metter tijt geseglijcker sal laeten vinden.

Die van Bantam, soo lange met geen vreesse voor den Mattaram bevangen waeren, hebben haer in verscheijde occurrentien vrij wat wonderlijk gecomporteert ende haere ondersaeten om geringe oorsaecken wel scherpelyck verboden ons eenigen toevoer te doen of handelinge op Batavia te drijven, waerover oock een tijt lang van vivres ende andere nootlykheden vry wat sober syn voorsien gewor-den. Ondertusschen hebben wy evenwel gestadich onsen commissaris tot Bantam gehouden ende den vaert ende handel tot op dato gecontinueert ende veele cleene saecken ongemerckt laeten passeren, datsedert dat den Mattaram sich heeft laeten verluijen dat Batavia

wederomme wilde beoorlogen, hebben die van Bantam vry wat blyder ende liberaelder mijne getoont ende toegestaen dat haere onderdaenen hunne provisien gelyck voor desen op Batavia hebben mogen brengen ende haren handel vry ende onbecommert exerceren; dienvolgende heeft onsen gemelten resident tot Bantam soo nu als dan van de Chinesen tot een verdraechlycke pryse opgecocht ende ons successive nae den anderen met ons convoy jaecht toegesonden 129 picol peper ende 521½ picol witte poeyer suycker gaende tegenwoordich onder meerder parthije naer Suratta ende Persia.

Omme te intercipieren enz.

XXX. De Gouverneur-Generael Hendrik Brouwer en
Rade van Indie aan de Bewindhebbers der
Gen. O. I. Comp. (Heeren XVII).

(In het schip Wesel) 25 Dec. (Kersdag) 1633.

Met de schepen, enz.

Naer dat ons op den 16 Julio door seeckere gecommitteerde Javaenen van Tegal, daarvan wy in onse voorige missive hebben gementioneerde, trouloselyck wederomme ontvoert waren de twee gevangene Nederlanders soo syn alhier op den 18 Augusti passado wederomme met twee praeuwen aengekomen de gemelte gecommitteerde Javaenen van Tegal ende hebben ons den voors. assistent ende gevangene Nederlanders neffens noch drie vervoerde Javaenen wederomme teruggebracht, presenterende bovendien aen ons seeckere drie missiven, die sy allegerden den Coninck Mattaram, den Tommogon ofte Gouverneur van de stad Mattaram ende den Tommogon van Tegal aen ons geschreven te hebben, waerby deselve niet alleenlyck vereleynen ende verschoonen de faulten by den gemelten Tommogon van Tegal in 't ontvoeren van de voors. Nederlanders begaen, maer ons daerenhoven genouchsaem den vrede aanbieden ende wel instantelyck versoneken dat wy metten alderersten een expressen gesant naer Tegal soudon willen afveerdigen, omme met de voors. Tommegons van de stad Mattaram, by haeren Coninck daertoe expresselyck gecommitteert, over den vrede te handelen ende een eynde van den oorloch te maecken

Naedat de gescyde gecommiteerde den tyt van vier dagen alhier vertoeft ende in den voors. tyt alle goet tractement van ons genoten hadden, hebben wy deselve beleefdelyck wederomme gedimiteert en op haere gedane relatie ende medegebrachte brieven, niet alleen mondeling gedient; maer oock by onse bijzondere missiven aen hare principalen geantwoort, hoe dat wy gesien hebbende de groote genegentheyt van den Mattaram tot vrede, oock geerne van alle hostile proceduren wilden desisteren ende alle affronten ende injurien staende desen oorloch voorgevallen vergeven ende vergeten; dat den Sou-souhan oft Mattaram met ons vrede conde hebben als het hem geliefde, alsoo het Syne Maj^{ts} onderdanen van nu af vry stont op Batavia te comen handelen ende negotieren ende dat deselve alhier verschynende niet als alle beleeftheyt ende goet tractament ontfangen soude; dat wy mede wel genegen soudon syn tot een besluyt ende confirmatie van een vaste vrede een schip met een expressen gesant nae Tegal af te veerdigen, dan vermits in den jare 1632 door Queay Deman, Gouverneur van Japara 24 Nederlanders onder de witte vlagge troulooslyck aengehaelt ende tegens het gebruyck van alle redelycke natien tot noch toe in den Mattaram waeren gehouden, hadden alsnoch daertoe niet connen resolveren, vreesende diergelycke ongeval wederomme te rescontreren; dat Syne Maj^t daeromme soude gelieven van syne goede genegentheyt meerder verseeckerheyt te geven, ende ons met den eersten toe te senden de voors. 24 Nederlanders by den Gouverneur van Japara als boven aengehaelt, als wanneer wy met des te meerder gerustheyt een gesant aen den Tommagon van Tegal afsenden ende den Mattaram in alles goet contentement doen soudon.

Tsedert hebben wy met groot verlangen het vervolch van dese besendinge tegemoet gesien tot op den 25 October, als wanneer deselve gecommiteerde by den Tommagon van Tegal met 18 praeuwen afgesonden alleenlyck met 8 stucx van die alhier verschenen, ende onder witte vlagge wel stoutelyck aengecomen syn, laetende de resterende tien praeuwen (wy en connen niet bedencken om wat redenen) omtrent den hoeck van Carwan ¹ achter de hant liggen.

Wy hadden juist ter selver tyde in het vaerwater een macht van

1. Krawang.

10 à 12 stucx cleyn vaertuych ontrent den houck van Carwan op het verwachte Bantamse vaertuygh van Amboina en Ceram cruysende, dewelcke van dese besendinge van Tegal off gelegentheyd van de voors. Mattaramse praeuwen noch geen advys of tydinge becomen hebbende, op den 27^{en} October acht derselver by abuys als viand besprongen ende angetast hebben
 Ende alhoewel wy wel verhoopt hadden, dat den Mattaram tot een wis teyken van syne goede meeninge ende genegentheyd tot vrede ons de 24 Nederlanders by den Gouverneur van Japara onder schyn van vrede aengehaelt, soude toegesonden hebben, soo en hebben echter de voors. gecommiteerden ons niet anders toegebracht als een missive van den Coninek de Mattaram, een van den Tommogon van de stadt Mattaram Danu Paya ¹ genaempt ende een van den Tommogon van Tegal, waerby deselve iterativelyck ende instantelyck versoucken, dat wy doch tot een besluit van vrede, onsen expressen gesant nae Tegal soudon willen afvaerdigen ende besendinge aen den Coninek Sousouhan ofte Mattaram doen, beloovende voorders dat in sulcken cas, alle de gevangene Nederlanders, die tot dien fine in seecker dorp al by den anderen gebracht waren, aen gemelten onsen gesant soudon integreren ende ter hant stellen.

Ten aensien wy niet en connen bevroeden, dat de Mattaram de saecke ten rechten meenende hem oyt soodanich vernederen ende van syn grooten hoochmoet remitteren sal, dat hy, dien wy weten ons onversoentlyck te haeten ende (ons) soo despect ende veracht te houden, ons soo liberalyck aensoucken ende ons den vrede presenteren soude, soo hebben wy ons vastelyck ingebeelt, dat dese instantie van vrede niet uyt een vreedlievend gemoet is hercomende; maer op d'een of d'ander bedroch siet, want behalve dat wy niet en twyffelen ofte voors. 24 gevangenen Nederlanders soudon ons andersins wel toegesonden syn oock heeft ons de ervaerentheyd geleert, dat alle de entreprinsen ende attentaten, die den Mattaram oyt op ons aengeleyt heeft, in tyde ende onder schyn van vrede voorgecomen syn, waerover wy goetgevonden hebben dese saecke noch wat in te sien ende voor een wyle tyts op syn beloop te laten

1. Dancè Pojo, volgens Winter, uitmuntende glans.

(Bantam). Ons vaertuych dat dagelycx tot bevrydinge van de revieren Ansiol ende Ancké uytgesonden wort ende last heeft, om alle het vreemt vaertuych in deselve te vinden, sonder aensien van vrunt of viand aen te tasten, hadde op den 8^{en} Septemb. seeckere Javaensche praeuwen in de voors. reviere van Ansiol gerescontreert, een van dito praeuwen volck dootgeschoten ende twee dootlyck gequetst, brengende voorts de voors. praeuw tot Batavia binnen, alsoo tegens het expres verbot ende iterative waerschouwinge aen die van Bantam gedaen, de geseyde revier was ingelopen, ongetwyfelt omme aldaer eenige onser burgers slaven ende lyfeygenen te overvallen ende te vervoeren, soo dagelycx meer dan te veel is geschiedende, tot groote schaede van onse burgerye. Ten anderen heeft het schip Nassouw, leggende omtrent den houck van Cariwan op de wacht tot bevrydinge van het vaerwater daeromtrent ende tot eene retraite ofte toevlucht van het vaertuych dat op Batavia begeert te comen ende door des Mattarams cruyssende praeuwen soudon mogen vervolcht ende naergejaecht werden, op den 15^{en} October voorl. aengehaelt ende nae Batavia opgesonden, seeckere balouw van Bantam, gelaeden met 53 picol massey, partye Ceramse doosen, $3\frac{1}{4}$ picol notenmuscaten in den dop, 20 ponden fouly ende eenige sagu, ende alsoo wy alhier naer examinatie ende ondersoek van saecken bevonden, voors. balouw directelyck gecomen te syn van Ceram, Ceram-Laut, ende Goram, alwaer wy geen Macassaren, Maleijers, Javanen ofte eenige andere Indische natien connen oft mogen admitteren, hebbende alleenlyck om voors. vremdelingen van daer te diverteren van jaer op jaer soo grooten macht van volck naer Amboina versonden ende soo swaere tochten by der hant genomen, mitsgaders sooveele joncken, dorpen ende nagelbossen vernielt ende gedestruert, soo hebben wy de voors. balouw ende ingeladen coopmanschappen met goede redenen voor goeden buyt verclaert ende de 17 Javanen, daer dito balouw mede gemant was, in de ketting geslagen.

Ende alhoewel die van Bantam voors. vaertuich door haeren expressen gesant, op den 26 Oct. alhier aengecomen, gereclameert ende daerenboven onsen commissaris tot Bantam hebben aengedient, dat de voors. proceduyren alreede groote commotie onder den gemeenen man hadden gecauseert ende wellicht de vruntschap ende goede

correspondentie, die een geruymen tyt herwaerts tusschen Bantam ende Batavia is onderhouden geweest niet en soude vermeerderen, soo en hebben wy echter *om geen tweede Macassar aen te queecken*, dito Bantams vaertuych aengehouden, enz.

Hierover syn die van Bantam soo onlustich geworden ende hebben haer soodanig tegen ons ontset, de geveynsde vrunden ¹ daertoe aenhitsende, dat sy terstont alle haer visschers. opontboden ende *onsen Coopman ende Commissaris* ² *tot Bantam residerende mel synen ommeslach ende familie schandelyck gesequestreert* ende op den 13^{en} Nov. omtrent den hoeck van Ontong Java seven steenhaelende praeuwen van Batavia overvallen ende aengehaelt hebben, enz. ³

De permissie door UEd. toegestaen om getroude personen naer 't vaderland te laten keeren, al waer 't saccke dat den verbonden tyt der vrouwen niet en ware geëxpireert, heeft met de vloote van den heere Speex van hier doen vertreeken 23 huysgesinnen, met dese drie schepen gaen nu oock mede 24 getroude; aen verscheyde hebben geen permissie gegeven om deselve schepen niet te seer te belemmeren, wy meenen *dat UEd. wel mogen verseeckert wesen*, (dat) *onse colonien door de Neerlandse vrouwen niet en sal connen comen tot de gewenschte vergrootinge, alsoo deselve te seer genegen syn, om nae Nederland te keeren, insonderheyt degerne, die hier middeloots gecomen synde wat geconquesteerd hebben.* . . .

(Voor) onse burgeren staet open het vaerwater naer Banda en de Amboina, item naer alle plaetsen op Java ende Borneo, van waer alle vreemdelingen hier mogen comen; doch de Chinesen syn de Nederlanders te gaeuw, om dese hieromtrent gelegen plaetsen te bevaeren, *alsoo habylde syn als d'onse om haer als cleene crammers*

1. De Engelschen.

2. Pieter Franssen.

3. Blykens uitgaand briefb. der Hooge Regering, hadden GG. en Raden reeds op 4 Nov. 1633 bij plakkaat de vaart en den handel der ingezetenen van Batavia op Bantam verboden. Sedert die dagtekening brak dus de oorlog weder uit en werden verschillende togten uit Batavia tegen Bantam ondernomen, o. a. tegen Tanahara en tegen eenige dorpen op de kust der Lampongs; zelfs Bantam werd door de Nederlanders zwaar beschoten; doch ook de Bantamsche zeelieden behaalden door verrassing en overrompeling, van tijd tot tijd niet onbelangrijke voordeelen op de schepen der Compagnie.

te erneeren *Nademaal al Uw E. swaere lasten uyt de commercie moeten werden getrocken soo sien wy voor de hant niet, wat traffycque wy ter zee, deselve onse Neerlandse burgeren souden commen toestaen, die U E. negotie niet grootelycx soude incommoderen.* Dubbele reysen to doen connen aen deselve vooralsnoch sonder U E. naerder advys ende ordre niet toestaen, als te weten: van Batavia op Coromandel om cleeden te coopen ende die van daer te vervoeren ende te vertieren naer Bengala, Tanassery ofte Pegu om jegens rys ofte suyckeren over te setten ende daarmede op Batavia te keeren; van Batavia naer Coromandel ten selven eynde, ende van daer naer Achin om met peper ende andere effecten op Batavia te keeren; van Batavia op Coromandel ten selven fine, ende van daer naer Patane, Ligor, Bordelon ende Siam, om met peper, rys ofte sappanhout op Batavia te keeren, ende by gelegentheyt van openinge des Chinesen handels van Batavia directelycken naer Tayouan soodanige ende diergelycke dubbele reysen souden de ongelden van de equipagien connen supporteren, ende de generale Comp. in de negotie niet schadelyck syn, ende als U E. ons souden gelieven te ordinieren deselve alsoo te mogen laeten doen, soo wenschen wy, dat het mochte geschieden aen Nederlanderen getrouwt met Indische vrouwen, die hun hier nederzettende, geresolveert mochten wesen om gestadich U E. Colonie by te blyven, alsoo de getroude met Nederlantsche vrouwen, maer souden soucken de voordeelen te trecken om capitael te amasseren ende daarmede naer Neerland te keeren, waervan voorg. exempelen U E. ende ons meer dan te veel bewys syn gevende

Wy hebben hier menichmael gedelibereert ofte het niet geraedsampst soude wesen het trouwen met Nederl. vrouvolck aen geen Comps. dienaers toe te staen, alsoo dese meest alle maecken, dat de mans veel behoeven ende alsdan gagie ende randsoen niet genoeg can strecken, moet het uyt de lengte ofte breedte gehaelt worden, d'ongetroude connen oock met meerder gerustheyt op tochten gebruycken, soo 't scheeps naer Malacca ende elders alsoo sommige eenigen tyt van haer vrouwen afgeweest synde met geen blyde wedercompste vergaderen connen, doordien, Godt beter't de occasien van debauchen hier qualyck uytroeyelyck syn Onse Chinese burgerye op Batavia continueert noch op het getal van

ontrent de 2300 coppen, door dewelcken goeden dienst ende nutticheyt getrocken wert, alsoo ontrent de 2000 derselven maendlycx voor hooftgelt $1\frac{1}{2}$ reael van achten opbrengen. Deselve syn sonderlinge yverich in allerhande werken, als steen ende hout te haelen, graeven, visschen, tuynen, saeijen, winckel houden, bestiael aenteelen, aracq branden ende andersints; doch syn in alles soo vol bedrochs dat in 't minste niet syn te vertrouwen.

Om het, enz.

XXXI. De Gouverneur-Generael Hendrik Brouwer en Rade van Indie aan de Bewindhebbers der Gen. O. I. Comp. (Heeren XVII.)

Geschreven te Batavia, 27 December 1634.

Gesloten op het schip Utrecht, 8 January 1635.

Onze jonghste, enz.

Den oorloge tusschen ons en Bantam blyft noch continueren; naer den ontvangh van UEd. jongste ordre hebben wy getracht met alle redelycke middelen tot den vrede te geraecken ende 't sedert het vertreck van den heere Vlack hebben wy van alle hostile proceduyren gedesisteert; maer de stoockinghen en aenhitsingen van de misgunders onses welstants, hebben 't vervolch van den oorloge dapper gevoelt. Interim in September ende October begon hier somtyts een cleyn vliegertjen ofte vaertuych van Bantam met groente te comen, die alle liberteyt hebben laeten genieten, sulcx dat onse gemeente vermoeden den vrede volgen soude, maer den opgehitsten wrackgierigen ende bloedorstigen Javaensen geest heeft ons getracht daerdoor in slaep te wiegen ende op het begin onser gerustheyt hebben den 10ⁿ November met twee haerer Tingans twee van de onse, die tot verseeckeringe onser visscheren ende houthaelders dagelyckx uytvoeren, gemant synde ider met seven musquetiers, een cleene yseren basjen ende ses matrosen, schielycken overvallen, naeckende de selve onder een vreedevaen ende werpende inde eene in't abordeeren een vierpot, ende daerop de piecken vellende, soo

syn d'onse alle op een syde gevallen, haer Tingan in de gront gebracht ende soo voort over boort gesprongen, daerop de Bantammers met haere spietsen aen 't moorden trocken. Ons andere Tingan in plaets van syn macker te helpen, is sonder schoot te schieten doorgegaen, latende als schelmen haere companjons voor haere oogen ombrengen, daerover deselve in apprehentie lieten nemen, om by exemplaire straffe soodanige discouragie wech te neemen Maer twee dagen daernaer, te weeten den 12^a passato (November) is het noch slordiger uytgevallen, want uytgesonden hebbende, ten eynde als vooren, vier welgemande gelycke Tingans onder commande van den vendrich Gabriel Patry, die mede soudon soecken naer de vermoorde menschen ende verdroncken Tingan, soo syn se overvallen by het eylandeken gelegen voor de kreecke van Ontongh Java's revier, van 19 Bantamse praeuwen, enz.

Soodat in dit droevigh ende ellendich ongeval *twee en vyftich menschen*, daeronder seven gevangen, verlooren hebben, met soo groote schande door cleynmoet des vaendrichs ende voordere discouragie, als ons noch oyt over is gecomen. Het sal ons naer desen aen revengie niet mankeren, maer voor dees tyt can 't niet geschieden.

Met den Mattaram blyven wy noch al in voorgaende termen. Het blyckt dat hy van syn aengenomen impressien van der Portugysen assistentie, die hem groote hulpe hebben beloofd om Batavia te vermeesteren noch niet can afstaen, t'is seecker dat den viserey van Goa hem twee jaeren achter een, neffens een statige ambassade merkelycke vereeringe heeft toegesonden, denckende ons daerdoor sooveel werckx te geven, dat wy hem ende den synen te minder mochten besoecken, maer aen de effecten sullen sy het contrary gevoelen, want des Mattarams oorloge gedyt geheelycken tot Batavia's verseeckeringe, alsoo nu binnen onse muren ende heyningen de gronden met graven beginnen te hoogen, te bewoonen ende te beplanten, meer als oyt voor desen, want de voorleden vrede het volck op de buyten hooge gronden te seer aenlockte; door den oorloge contribueren de Chineesen des te gewilliger ende te ongevoelycker tot de fortificatien, de binnengronden worden in meerder extime gehouden ende uyt de waerde ende vercoop van veele derselver, die

noch niet wechgegeven syn ende nu nyt moerasch allenskens opmaecken door het graven van grachten, waardoor bequaem werden tot thuynen en wooningen, verhoopeude de resterende mede hooch te maecken, ende daer voor ons aencomste Tygers, Caijmans ende Leguanen plegen te houden, dat daer thuynen, hoven ende bogaerden comen sullen, doch allenskens ende niet te haestich, de beginselen syn treffelycken ende soo ons vyff ofte ses Chinese joncken toecomen, soo ons van Tayouan wort aengeschreven, soo sal 't noch merckelycken beteren, waerop in tyts by noorden Banca sullen moeten laeten cruysen, opdat se door de Bantammers ende haere vrunden niet aengehaelt en werden, daervan wy geruchten hooren, dat se daarop meenen te passen. T'is seecker dat den Mattaram wys gemaect is, soo hy syn landt eenige jaren voor ons gesloten hielt en dat ons geen rys toevoeren liet, dat wy dan Java soudén moeten verlaten. Hy heeft selve nu by de ses jaren gecontinueert en alsoo nu het contrary begint wys te worden, soo schynt dat den toevoer als door de vingeren siende toegelaten wert

Naer den ontvangh van UEd. jongste ordre, daer by UE. gebieden, dat wy toonen sullen, de minste te willen wesen, hebben verscheyden maelen gedelibereert om eenige beseyndinge aen gem. Mattaram te doen en eyndelyck geresolveert den 17^{en} October, om de Heere Jan van Brouckum met het schip Prins Willem naer Tegal te seynden, met een statige schenckagie, waerdich naer ons incoop, tweehondert en 't sestich realen, eene beleefde missive en daer nevens noch eene aen den Tegalsen Tommogon met een matige vereeringe, doch met ordre niet aen lant te gaen, ten aensien van de perfidieusheyt gepleecht A°. 1632, door den Laxamana van Japara. Insonderheyth hadden wy belast dat gem. Heere Brouckem in discoursen soude verhaelen, dat wy den Mattaram houden voor den rechten keyser van gansch Java en dat wy wel genegen syn, om aen Syne Majt. jaerliex eenige cortesye de doen, voor dat wy op syn lant onse residentie genomen hebben, presenteerden oock met alle beleeftheit onse gevangenen te randsoeneren ende sonden een vrygeleyde voor degeene, die den gem. Tommagon herwaerts soude willen seynden tot naerdere communicatie. Wy meenen seeckerl. datter eerlange yemant comen sal, wanneer wy van onser syde contribueren sullen, alles wat tot vrede sal connen gedyen en eenichsints

met reedenen sal connen worden becleet, soo UE. te syner tyt sal worden geadviseert, doch der Javanen lancksamheyt is extreem groot en met te veel aen te porren souden het werck verderven, het uytwachten en ons in posture te stellen dat syn toevor missen mogen en dat te doen blycken aen de synen als die hier comen, houden wy voor 't geraetsaemste ende seeckerste als den tyt sal openbaren.

Wel ten rechten mogen UEd. seggen dat de Comp. met het costelyke Batavia swaerlyck beset is, het begrypen derselver plaetse is niet met behoorlycke omsichticheyt geschiet, want ons vergrootingen alhier den Mattaram en Bantam te onverdraechlyker valt, dit was het insicht daer op de heeren 17^{en} tot Zeelant in augusto 1617 op 't voorstel van UE. confrater Hendrick Brouwer resolveerden *den Suydoosthoek van Banca tot de rendezvous* te recommandeeren, dat daernaer by andere heeren gerejecteert wiert. Alle die in Indien syn, houden 't nu als men 't voorstelt voor de allergewenschte gelegentheyt, die men soude connen daertoe hebben. Daer is schoone reede, versch water, hooch ende leech lant, overal is goede anckergront, op 't eylant is niet een machtich heer, maer daerop woonen verscheyden cleene Coninxkens; geen vyant soude ons daer hebben connen bycomen als te waeter, dat hun wel ongelegen soude wesen, alsoo ons beste macht ter zee bestaet, meenichte van dorpen soude men in 't lant hebben connen stellen, want het ons aen toeloop niet en soude hebben gemancqueert. Tot de aencomste van Chinees vaertuijgh isset sonderlinge wel gelegen, het acces daertoe, soo wel in 't oosten als westelycke mousson is door de Straet van Sunda voor de aencomende vaderlantsche schepen soowel gelegen om spoedich beseylt te werden, als selfs Batavia is, de vlackte is daer minder en men can met groote schepen naerder als hier aen de wal comen, het aertryck is fertyl, ende daer syn verscheyde bequaeme plaetsen dicht by den anderen gelegen, de gronden hebben soet waeter dicht aen zee, dat alhier contrary is, doordien onse vlackten met het slip der uytwaeterende rivieren uytter zee aengegroeyt syn, waerdoor de gront hoe dieper hoe bracker is, sulckx dat in 't casteel ons gegraven vijff putten, daervan eenen wel twinlich voet diep is, alle brack syn. Verscheyde milioenen soude het de Comp^e geprofitceert hebben, dat men Banca voor Batavia hadde

gecoren; maer 't is nu te spaede, want de plaetse is begreepen, hierom woelen wy gestadich, om door alle mogelycke ende bedenkelycke middelen UEd. Batavia oncostelyck te maecken enz. ¹.

Het voorstel dat UEd. doen om den burgeren de cleden te leveren in 't gros tot redelycken prys, opdat se die weder by cleene partyen ofte by stucken souden mogen oversetten ofte vervoeren, buyten (i. e. uitgezonderd) Moluco, Amboina en Banda, is haer menichmael aangeboden, doch niemant can sich daer naer voegen, oock syn haer de Chinesen *te sneedich, te suynich, te gauw* ende *te actyff*, soodatt al ons Nederlanders moeten bekennen, dat se nevens deselve *niet handelen connen*, die iets wat hebben connen haer niet voegen om te boeken voor een cleentjen en die niets hebben stellen 't aen 't tappen ofte diergelycken. Niemant voecht sich tot aennemen van wercken, in graven ofte levering van materialen als hout, calcx ofte steen. Het syn al Chineezen, die sulcx practiseeren

1. De briefschrijver gaat nu over tot wijldloopige becijferingen, waarin hij nagaat hoeveel Batavia in de laatste jaren heeft gekost en tot de slotsom komt, dat hij er thans in geslaagd is om Batavia iets meer te doen opbrengen, dan het aan onkosten vordert. O. a. blijkt nit die becijferingen, dat in de drie jaren van de regering van den G.-G. Speex, Batavia's ongeliden bedroegen:

van September A°. 1629—September 1630	gl. 1075788 : 7 : 2.
en " " " 1630— " 1631	" 1258822 : 2 : 4.
en " " " 1631— " 1632	" 936293 : — : 14.

Somma over de drie jaren gl. 3270903 : 10 : 4

Na het vertrek van den heer Speex, onder het bestuur van H. Brouwer, bedroegen de ongeliden van Batavia:

Van September 1632—September 1633.	± gl. 793871 : — : —.
daarentegen bedroegen de belastingen	" 700443 : — : —.

Zoodat dit jaar Batavia meer kostte dan opbragt gl. 93428 : — : —.

Doch van September 1633—September 1634 bedroegen Batavia's ongeliden etc.	gl. 637021 : 17 : 4.
maar de inkomsten en winsten op de negotie.	± " 676115 : 18 : 5.

Zoodat toen voor het eerst de boeken voor Batavia een avans aantoonen van gl. 39094 : 1 : 1.

In deze laatste berekening nam GG. Brouwer echter niet alleen de belastingen; maar ook de winsten in de negotie behaald, onder de inkomsten op, dat geen zuivere rekening was; want de winsten van de negotie te Batavia behoorden niet op de boeken van Batavia alleen; maar beter op de generale boeken gesteld te worden.

In verband tot deze becijfering gaat Brouwer in zijn brief vervolgens over tot beschouwingen over de zoogenaamde vrijburgers en de Chinesen, als leden der kolonie te Batavia.

ende het is waerachtig, dat wy sonder die, Batavia's verseeckeringe ende tegenwoordige gestalte niet en souden connen hebben uytwercken in meenichte van jaeren, maer door deselve raecken wy ons werck allenskens te boven ende dat successivelyck en met extraordinary verminderinghe van costen, soo in ons voorgaende is aengewesen ende bovendien contribueeren se maendelyckx tot Batavia's lasten hoeft voor hoeft, anderhalve reael van achten, dat doorgaens over de twee duysent realen van achten ter maent bedraecht. Voor hare gepermitteerde dobbelplaetse, daer se in vryheyt by ons gemeynteneert werden, betaelen se maendelyckx 673 realen van achten ende hoe wy meer Chineesen becomen, hoe dit incomen meerder augmentceeren sal.

Hiertegen contribueeren ons Neerlantse burgeren niet altoos, alleen hebben met groote traecheyt in alles soo voor haer persoonen, als middelen, huys ende erven desen jaere opgebracht, twaelf hondert realen tot het sluyten deses stats aen de westsyde met een resterende graft te graven, een plancke schuttinge te omsingelen, mitsgaders tot de twee dycken van craelsteen, daarmede de rivier tot schuyringe gedwongen is, op de lanckte van over de 450 vademen over de vlackte in zee, waertoe noch dagelyckx met de oude schepen steen aenbrengen, om hetselve werck bestendiger te maecken, verhopende dat ons de aenstaende stroomen door den regen te comen, gewenschte diepten toebrengen sullen.

Wy vernemen oock successivelyck meer ende meer waerachtich te syn, tgeene UE. ons voorsaeten hebben aengeschreven, dat veele deser burgeren het soo lieff van de Comp. souden neemen als van hare vyanden, soo 't maer in haer vermogen waere, dagelyckx comen ons voor, preuen van heleryen en practiseringen van onbehoorlycke bactsoeckentheiden, soo uyt de sententien des raets van justitie gesien can werden, ende blyven wy met UE. van opinie, *dat het planten van Neerlantse colonien in Indien niets vruchtbaers sal voortbrengen, den aengeboren Nederlantschen vryen aert can soo strickten exclusie van handelingen ende gelimiteerde bepalingen niet verdragen, als des octroys prerogativen de Comp. geven, waerdoor het lorrendragen noch al vry wat in swangh gaet, tot voordeel der fiscaelen als daer wel op letten, het en sal ons nimmermeer verveelen daertegen te laeten waecken volgens artyckelbrieff, placcaeten ende*

UE. andere successive ordren; doch hiertoe behooren wy van UEd. geanimeert en niet gediscouragieert te werden, soo 't schynt dat UEd. gelieven te doen met te seggen, hoe UE. uyttermate vreemt vinden, dat de alhier gecomen vryeluyden, geresideert hebbende op Choro-mandel en door UwEd. last van daer ontboden, door ons beswaert souden syn met dobbelen thol. enz.

XXXII. De Gouverneur-Generaal Hendrik Brouwer en Rade van Indie aan de Bewindhebbers der Gener. Oost-Ind. Comp. (Heeren XVII).

Batavia, 4 January 1636.

Onse jongste hebben wy aan UEd. ses dubbeld geschreven den 27^{en} december 1634 't zeedert hebben wy naer ons nyterste vermogen getraght om te bewysen, tgeene wy UEd. by onse gemelte jongste hebben aengeschreven, hetwelcke is, dat wy tot de vermeerderinghe der bevorderinghe van des Comp^s besten dienst egeene assistentie altoos hadden verlooren aen de van hier vertrocken persoonen, die onse medehelpers en raden syn geweest, ¹ maer syn, den Almaghtigen hebbe loff, door den genaedigen ende overvloedigen segen, die over onsen gestaedigen ende onverdrietigen arbeyt heeft gelieven te verleenen, gecomen tot een groot gedeelte van 't wit onses voornemens, dat is, om UEd. toe te seynden, *cleene brieven, goede tydingen ende groote retouren.*

Den 14^{en} Juny passato arriveerde hier, Godloff, het schip Amsterdam, dat geweest is het eerste Neederlandse van desen jaere. Te dier tyde was de Generael bevangen met een swaere ende vehemente sieckte met gemelte Amsterdam is ons geworden nevens andere papieren, de origineele generaele missive der Heeren Seventhienen aen generael en raden van India van dato 3 Sept. 1634, midtsgaders de particuliere Missyve derselver

1. Dit is vermoedelyk eene niet bijzonder welwillende zinspeling op J. Speex en Ph. Lucasz, die naar Nederland waren vertrocken en met Brouwer weinig overeenstemming hadden gehad. In September 1635 was Ph. Lucasz echter weder in Indie teruggekeerd, hetgeen zeer aan de Hooge regering nishaagde.

Heeren aen den Generael in 't bysonder, die Syn E. ons publyckelycken heeft voorgelesen ende daernaec den 21 Sept. met den E. Philips Lucassen, die van 21 April. In de lecturen ende meditatieën van gemelte generale missyven hebben wy claerl. connen aenmercken dat aen UE. veele vreemde ende verkeerde rapporten syn gedaen, in haet, smaet, wangunste ende verachtinge van de Nederlands Indische regieringe der voorleden jaeren drie ende vier en dertigh ende dat UE. facyl syn geweest in 't aen ende opnemen derselver; dogh gelyck UE. doorgaens van de continuatie der Indische regieringhe twee saysoenen oncundigh blyven, soo sullen UEd, de effecten ende advysen van de uyt Indie vertrocken vloote in dec. 1634 ende tegenwoordighe claer aenwysen, hoe quaelycken UE. hun hebben laten informeren.

Oock mede dat, hoe den Nederlandsen wangunst, over de jongstgepasseerde driejaerige Indise regieringe grooter is geweest, hoe den Almachtigen UEd. onder het gemelte bestier overvloediger heeft gelieven uyt loutere genade te segenen.

Want daer men te vooren in lasten heeft versmoort geseten . . . soo datter in december a°. 1632 maer overschooten van winsten ende conquesten boven de ongelden, 't sedert den jaere 1613, dat de generaele rekeningen syn geformeert geworden, dat syn in negentien jaeren, maer drie tonnen gouts, soo heeft men in dese drie jaeren van 33, 34 ende (16)35 suyver boven alle oncosten, meest door coophandel geavanceert 3275000 guldens; item daer men alleen in Batavia in de jaeren (16)30, 31 ende 32 heeft gesupporteert 32 tonnen gouts aen ongelden, is hetselve in dees jongste drie jaeren op 20 tonnen gouts gebragt, dat 12 tonnen gouts verscheelt, niettegenstaende in dees jongste drie jaeren bynae sooveele wercken syn gemaect als in de drie naest voorgaende, immers noodiger, dienstiger ende permanentier soo de daet ende bewysen doceren.

Het blyckt oock mede datter noyt, soo lange de Nederlanderen in Oost-Indien hebben getraffiqueert, soo groote retouren drie jaeren achter maleanderen naer 't vaderlant syn gesonden als in dese drie jongste ende datter oock noyt in drie aghtereenvolgende jaeren cleender capitael ende cargasoenen uyt het vaderlant herwaerts aen syn gestiert, naer rato de affgescheepte retouren van hier derwaerts als in deselve, blyvende nogh eghter Indie naer eysch van saecken

soowel van capitael voorsien, als oyt voor desen ende met hoope om successive UE. nogh grooter retouren van hier af te connen seynden, met een eysch om van UEd. te becomen 10 ofte 12 tonnen gouts minder aen contant ende coopmanschappen als aen UEd. jaerlycx aen retouren van hier verhopē toe te senden, waerdoor onses oordeels den generael Henrick Brouwer yegenwoordigh van hier vertreckt, overlaeden met eere door den Segen des Allerhooghsten enz.

Wy bemerken yut UE. generale brieven claerlyck, dat dus groote tydingen ende effecten, midtgaders de vaste hoope van nogh voorderlycke gevolgen UEd. seer onverwaght toecomen sullen, alsoo 't schynt UE. door vreemde; dogh by UE. aengenomen rapporten, van spoedigh groot progres in des Comp^s saecken geen goede opinie condē crygen, door ons veel overhoop haelen soo UE. dat noemen, losse aengevangen oorlogen met Bantam, ende Macassar en dugh-tinge van daeruyt te resulteeren moeyten, maer dat sulcx syn geweest vreesse voor schaduwen, practycken van actionisten, effecten van wangunstigen, vrughten van nydigen ende blycken van UEd. ongenegentheyt, syn nu de wercken overvloedigh getuyghende; want wat last heeft toch de Comp. aengebraght in dees jongste drie jaren, de Bantamse, Maccassarise ende Mattaramse oorloge, dewyle die van onser syde maer gevoedet werden, met maghten, die buyten die exercitie ledigh souden wesen, enz. comende dan weder ter materie, enz.

Gemelte E. Putmans is sonderlinge genegen om tot verseeckeringe van des Comp. staet eene Nederlandsche colonie (op Tayouan) te hebben.; dit heeft wel een middelmatigen schyn; maer als des Comp^s. staet en de gelegentheyt wel considereert, *die yut de nutheyt des coophandels, door de craghte des octroys moeten trecken, middelen om te prevaleren tegens den maghtigsten Coninck van gansch Europa, tegens de contramine van geveynsde vrunden, tegens de jalousye van Indiaense vianden ende boven allen tselve, eenige redelicke winsten voor desen tot soulaes haerer participanten; item de natuyrlyke aengeboren woeligen aert ende genegentheyt van onse vrye Nederlanderen, de vrye commercie onses staets, de loffelycke(?) vaderlantsche genegentheyden om juyst alle misusen niet ten hoogsten te bestraffen ende menigvuldige andere consideratien meer, daeraff ons*

Batavische colonie veele dughtingen certificeren enz., waarvan wel is het alder considerabelste, dat hun het meeste deel der Nederlanden niet en connen resolveren in Indien neder te setten om daer hun leven te eyndigen, hoe wel het haer oock moghte gaen, hetsy dan door inductie haerer Neerlandse vrouwen, de ymaginatie van hun vorderingen, om in UEd. dienst tot hooge qualiteyten te comen, alsoo yder op een ander ende syn meerder siet, hebbende van sigh-selven een groot gevoelen, ende denckende dat hy 't beter soude claeren, als eenige door UEd. gunste gefavoriseert, soodat de vernuft-hebbenden aspireren om spoedigh wat veel te conqusteeren en dan naer't vaderlant te keeren, hetsy om hun daer te ernereren by de spyse haerer opvoedinge, ofte om met voorderlycke conditie herwaerts te retourneren. De min geestige ernereren haer met lorrendrayerye ende aenhitsinge van UEd. dienaren tot particulariteiten, ende de duffsinnigen tappen met soo slordige neringe, dat onse dagelyckse verneminghe hertgrondiglyck bedroeft, alsoo se niet alleen in haer selven den Nederlantschen luyster verliezen, maer veroorsaecken soo vele ongeregeltheit in de nieuwe aencomelinghen, dattet ons doorgaens verdrietigh maeckt, te meer wy uyt het vaderland veele tughtelingen; maer seer weynigh tughtvaeders becomende syn. Dese bedroefde exempelen van onse Batavise colonie onder de oogen van UEd. hoogste regeringe in Indien doen ons defideren van eenigh considerabel goet progres door deselve in des Comps. Indise stant te becomen, enz.

Den vrede met den Mattaram daernaer UEd. met verlangen verwaghten, can by ons niet gevoordert worden, dan door vigoureuken oorloge, als UEd. nevens het oordeel van vreemde rapporteurs geliefde te considereren de redenen, die den Mattaram in den oorloge yegens ons voeden ende by ons verscheyden maelen aen UEd. syn geschreven, dat is om te comen tot de Javaense Monarchie met Bantams conquste ende dan plus ultra te traghten, waertoe Spanjaerden, Portugysen, Engelsen en Deenen hem aenhitsen, d'eene uyt viantschap en d'ander uyt nyd, UEd. souden beter genoeg aen ons regeringe hebben ende niet beweeght werden, om ons van te veel over hoop haelens te beschuldigen ende insonderheyt om ons geen lossinnigheyt te imputeeren, dat termen syn, die wy van UEd. niet verwaght en hadden; echter soo vooren noch eens is geseght

wy sullen naer vrede trachten, voor sooveel eenighsins tot des Comp. dienst, minste cleenaghtinge ende meeste verseeckeringhe sal connen verstaen worden te behooren ende vooral in consideratie houden dat, hoe Cathago aen Rome meerder inruymde, hoe haeren staet meerder is verswackt geworden

Batavia, dat sigh tot een Batavise gedaente begint te voegen ende te schicken, groeyende ende bloeyende als de lelie onder de doornen en toenemende in spyt van haet ende nyd haerer grimmende gebuyren, begint bemint ende gevreest te werden van de bygelegen princen, alleen connen door't contraminieren van openbare vianden ende geveynsde vrunden, de Mataram nogh Bantam haer vermeerderinge niet wel verdragen

De goede successen willen nogh niet volgen in de negotie van onse Batavise Neerlandse burgerye, soodat hunnen handel meer declineert, als toeneemt.

De autorisatie, die U.E. verleenen, om tot extentie des handels van gemelte vrye luyden wat te mogen dispenseren van de placcaeten ten regarde van plaetsen, daer de Comp. geen negotie is doende, sullen wy menageerende gebruycken, als de maets maer gesint syn om wat by der hant te nemen. Maer gelyck wy niet laeten te besoecken alle plaetsen, daer men expectatie hebbe van merckelyck voordeel te doen, soo connen oock gemelte burgeren, ten aensien haere toerustinghe costelyck vallen, niet bestaen, tensy datse ten minste cent per cent avanceren mogen, als d'ervarentheyt leert, alsoo aen al hun volck meer loon en cost moeten geven, dan de Comp. doet, ende de hoofden sonder wyn ende andere provisien niet vaeren en connen, waerdoor de Chynesen, die suynigh syn, haer verre vercloecken. Jegenwoordigh ernerren haer veele met hun gelt aen de Chynesen op bodemerye te geven, naer de westeust, Bima, Sumbawa, Lumbock, Java, Cambodja ende Quinam, die tusschen de 30 ende 50 per cents beloven, ende alsoo apparrent is, dat dese vaerten toenemen sullen, sal dit middel de capitael hebbende personen redelycke winsten toebrengen

Het misnoegen dat U.E. nemen, over verscheyden alhier gewesen vonnissen, heeft ons ende de raeden van justitie sonderlinge seer bedroeft, die nevens ons wenschen, dat de particularisatie derselver ende de gecommiteerde erreuren wat aengewesen waren, om in't

toecomende daerop aendaghtiger te letten. Alsoo de generale termen, van losse onreghtmatige ende nulle proceduren, item van onbillyke ende onwettige sententien hard vallen voor die nog rechteren sullen moeten blyven. De Instructie die UE. al a°. 1632 hebben beloofd te seynden voor gemelten raed van justitie, is nogh niet gecomen, oock mede niet de regtsgeleerde, die in denselven het presidentsampt soude becleeden.

Volgens UE. ordre is den E. Antonio van Diemen den eersten deses, in't generaele Gouvernement met alle goede ordre ende de be- hoorlycke solempniteyten geïnvesteert Daegs daeraen hebben wy, naer de Batavise wyse, gehouden een vast- ende bededagh, om den Heere te dancken voor alle syne menichvuldige weldaden, aen ons bewesen, als om te bidden, dat de alsnu vertreckende retour- vlote met alle die daarmede vaeren, behouden gelieven te geleyden, ende heden vertreckt de Generael Brouwer van Batavia ter schepe, om in den naeme des Heeren op morgen de vaederlandse reyse aen te vangen.

Hiermede, enz.

XXXIII. De Gouverneur-Generaal Antonio van Diemen
en Rade van Indie aan de Bewindhebbers
der Gen. O. I. Comp. (Heeren XVII.).

Batavia, 28 Dec.ber 1636.

Edele Erntfeste, enz.

Met de retourschepen Amsterdam, enz.

By UEd. Generaele schryven connen genoechsaem bespeuren 't misnoegen, dat in den Bantamsen oorloge syt hebbende ende dat in hoope blyft geseeyden oorloge by vertreck off veranderinge van den Generael oock in vrede sal syn verandert, wy bekennen gaerne, dat soodanige prejuditie in desen oorloge niet considereren connen, als UEd. door quade informatie, die schynen t'extimeren ende ver- claren alsoech deselve voor Batavia en dienvolgende pr. consequens de Comp. voorder als schadelycker te syn; met Batavia's opgangh volghet Bantams ruyne, 't contrarie moet tot nadeel van Batavia's

progres volgen. Wien nu meest aen den vrede gelegen is, geven desulcke te bedencken, die in UEd. Indischen staet ervaren syn en van Bantams gelegentheyt kennisse hebben; dat particulieren, de hoenderen en siry wat dierder als ordinary voor desen oorloch betaelen moeten, behoort tegen den generalen welstant in geen consideratie te comen!

UEd. sullen wyders gelieven te verstaen, hoe sich de saecken 't sedert d'Hr. Generael Brouwers vertreck tusschen ons en Bantam toegedragen hebben. Alsoo ons tydelyk in februario en meert door verscheyde gequalificeerde Chinesen, aengedient en genoegsaem verseeckert wierde, dat die van Bantam tot vrede inclineerden, byaldien maer aen d'eere mochten blyven ende wy een persoon derwaerts wilden committeren, omme te versoecken dat de geresen misverstanden, mochten bygeleyt ende geassopieert worden. Allen 't selve en UEd. ordre, die seyt, dat alle occasien tot vrede dienen waer te nemen, in deliberatie geleyt synde wiert goetgevonden, als per resolutie van 19 Meert ^{p^{to}}. met Bommel naer Bantams rhee de te committeren den ontfanger gener. Cornelis van Maseyek (nu) zalr. metten coopman Pieter Soury, en een ofte twee van onse voornaemste Chinesen omme onder suffisante ostagiers entrance tot Bantam te versoecken, onse genegentheyt tot vrede den Conineck ende grooten aldaer aen te dienen, en ons van des Coninex voorstel rapport te doen, omme alsoo in naerder onderhandeligh te mogen comen,

Uyt 't rapport van den ontfanger Maseyek, den 9ⁿ April van Bantams rhee de gekeert, verstonden dat de pangoran niet hadde connen resolveren, hem onder de versochte ostagiers entrance tot Bantam te verleenen, wilde (hy) aen lant coomen, hy mochte, daer toe geen ordre hadde.

De Chinesen Limlacco ende Cousangh, van hier mede naer Bantam gevaren, wierden aen landt geroepen, met beyde de Coningen en den pangoran Gabangh gesproocken hebbende, dienden Masseyek aen dat die van Bantam, soo met haer in vrede wilden comen, gepretendeert hadden:

De vrye en onbecommerde vaert in de quartieren van Ceram, Amboina ende Banda;

dat wy alle natien en vreemde traffyquanten tot Bantam soudén moeten gedoogen ende deselve niet verhinderen;

ten derden ende ten laetsten versochten twee stucken groff canon in vergoedingh van twee in 't schieten op 't schip 's Hartogenbosch gesprongen.

By naerder communicatie tusschen den Coninck ende de gesejde Chinesen, hadden die van Bantam van de twee eerste articulen gedesisteert, persisterende alleen, soo (wy) vrede begeerden tot de vergoedingh der twee gesejde geborsten stucken

'T gepasseerde in raede van India overwogen synde ende geconsidereert off ons sooveel aen Bantam's vruntchap gelegen was, dat in haer versoeck van de twee stucken geschut behoorden te consenteren ende den vrede met disrepect te coopen, mitsgaders de consequentie in 't regard van den Mattaram ende andere princen onse vyanden overwogen wesende, resolveerden, gelyck op 11 April in ons resolutieboek gesien can worden, de begonnen onderhandelinge niet te verhaesten, maer vooreerst op syn beloop te laten, omme de Bantammers, die door ons eerste aenspraecke vry moedich waren geworden wederom wat neder te setten.

Ondertusschen heeft de Chinees Lacco de saecke levendich gehouden, soo op 't onthieden des Coninx over en weder gevaren en by wyle cleene vereeringe aen de grooten (wier handen doorgaens open staen) gedaen, men sprack niet meer van 't canon, alsoo den Coninck aengedient hadden, buiten kennisse van onse principaelen geen groff geschut vereeren noch vercopen mochten, de Generael hadde voorgenomen daerover aen UEd. te schryven.

Eyndelyck heeft hy Coninck ernstelycken versocht, doch t'ontyde, een pas voor seecker syn vaertuygh omme in de quartieren van Ceram verscheyden Bantammers, voor een à twee jaeren derwaerts gevaren, op te soecken, welck pas hem toegestaen, maer tot heden niet gevordert wesende, de saecke door onderhandelinge van Lacco soo verre gebracht is, dat de Coninck omtrent vyff maenden geleden aen alle syne ondersaeten op lyfstraffe heeft verboden, die van Batavia soo te water als te lande niet te beschadigen, 't welck geobserveert en aen onse syde mede naegecomen wert, sulcx dat alle hostile proceduyren t'sodert gecessert hebben, en alsoo *in stilstant van wapenen gecomen syn*; off de finale vrede volgen sal leert den tyt

Wy sien (dat) UEd. gantsch vreempt voorgecomen syn, dat (wy)

nae veele harde termen ende ronde verclaringen in onse missiven successive den Sousounan vruchteloos aengeschreven, op hope van beter succes denselven naderhant weder gesocht hebben te flatteren, hem toeseeggende jaerlycx een schenckagie te willen doen, voor dat syn lant besitten. 'T schynt dat UEd. geloven ende meenen, dat hier met Europise prinsen contracteren ende te doen hebben, dat geheel contrary is, ende dese luyden van een ander humeur, soo houden wy daarmede UEd. reproches over dese saecke beantwoort, ende verseeckeren UE. des Comps. en haere Ho. Mo. preëminentien ende gerechticheden, nae uysterste vermogen by ons, sonder de minste infractie te gedoogen, wel gemainteneert sullen worden. 'T is desen gepretendeerden Keyser van Java, die met ons niet accorderen sal, schoon hem wilden toegeven. Daerover de questie gemaeckt ende gedisputeert wert, dat is de plaetse, stadt ende casteel; maer meent (ook) dat hem Comps. volck en goederen mede competeert.

'T is seecker dat hy gestadich practiseert op middelen om sich van Batavia 't sy by verraet off onder schyn van vruntschap meester te maecken nu (hy) geheel desespereert, omme dese plaetse, met geweld 't incorporeren, voor d'een en d'ander inconvenient hope met goddelycke hulpe goede sorge te dragen.

Desen jaere heeft lange vergadering ende beraedslaginge in de stadt Mattaram gehouden, alle de grooten syn byéén ontboden geworden, selfs de oude Coninck van Cheribon, die hy seer feestelyck heeft doen inhaelen en tracteren. Wat daer besloten is blyft secreet; men seyt dat hem den naem van Rato gegeven is.

Die van Malacca hebben uyt den naem van den Vice-roy beseyndigh over Japara aen den Sousounan gedaen ende is haeren ambassadeur Joris d'Acunha met sobere suyte van drie mesticos ende eenige swarten, den 10 April ten hove verschenen, slecht onthaelt ende niet voor den 26 Mey gedimiteert geworden; deszelfs aenbrengen en versoeck was rys voor 16 galioenen, die uyt Manilha en eene groote armade van Goa, die t'aenstaende jaer tot assistentie van den Sousounan tegen Batavia stonden te comen; soo versocht (ook) Batavia voor de Portugysen te mogen possederen. . .

Vyf gevangene Nederlanders, daer onder de stuurman Abraham Verhulst, syn uyt de stadt Mattaram gevlucht en in groot peryckel met een praeuw by zuyden Java tot aen de Clappus-eylanden ge-

comen, daer een Lamponse praeuw vonden, hun uytgevende voor Engels en Deenen, die hun schip verlooren hadden, belovende 100 R. byaldien hun tot Bantam by d'Engelssen brachten, gelyck geschiet is

In den Mattaram bleven noch 47 Nederlanders gevangen desen jaere sedert Mey is onder den duym vry wat toevoer, soo van Japara, Jortan, Pacalongan en d'andere Mataramse zeehavenen tot Batavia geweest en zijn ons behalve groote partye swarte suyckeren, eenigen rys en andere snuysteringe over de 140 lasten Javaense boonen toegebracht, daer tegen veel Chinese waeren, cleeden ende principal groote quantiteyt looden pitgens uytgevoert syn.

Drie beseyndingen syn hier wegen den Sousounan desen jaere over Tegal gedaen door den ouden Warga A°. 1629 onsen gevanghen, nu genaempt Sarapada

Geduyrende dese onderhandelinge hebben echter de boschloopers gecontinueert hun bywylen omtrent Batavia te vertoonen, maer syn nu ettelycke maelen soo te water als te lande sulcx onthaelt, dat hun de coop niet bedancken ende weynich meer gesien worden.

De besettingh van Malacca verhoopen den Mattaram tot reden sal brengen, met een navale macht van ses cleene jachten ende minder vaertuygh, syn de javaense stranden dapper te troubleren; doch wy vertrouwen den oorloghe soo van den Mattaram als Bantam op 't hoochste syn geweest en hun selver (sonder conditie) tot vrede voegen sullen, daeraen de Comp. en d'ingezetenen alhier, vry veel gelegen is, voornamelyck d'openingh ende commertie uyt des Mattarams lant.

Desen jaere, enz.

XXXIV. De Gouverneur-Generael Antonio van Diemen
en Rade van Indie, aan de Bewindhebbers
der Gener. O. I. Comp. (Heeren XVII).

Batavia, 9 Dec.^{ber} 1637.

Onse jongste brieven aen UEd. syn geweest a°. passato, den
28^{en} december

Een treffelyck ende ryck retour, monterende incoops / 2672410:10:10
. quam in geroerde vlote aen UEd.
.

Seven joncken groot van 200 tot 300 lasten syn verleden wester mousson, 't sedert den 1^{en} febr. tot 27 April daeraenvolgende uyt China op onse Batavise reede salvo verscheenen, gelaeden met coopmanschappen voor dese quartieren dienstich
 ende syn ter behoorlycker tyt wel vergenoecht, benevens vele en diverse coopmanschappen hun in retour dienstich, met ruym 600 lasten off 12000 picols peper nae China gekeert, enz.

Bij de Comp. syn gesubsidieert met niet meer als 844 picols
 het overige synde 11156 picols is hier door vreemde negotianten aengebracht

Dese communicatie des handels veroorsaect groot leven ende welvaren in Batavia, soo ten beste van de Comp. als d'inwoonders alhier. De generale incompsten deses ryckx hebben dit jaer 1637, 40000 guldens meer als anno 36 gerendeert. De gelden syn schaers geweest, de burger heeft syne penningen connen uytsetten tegens $2\frac{1}{2}$, 3 ende $4\frac{0}{10}$ ter maendt, op goede hypotheque. Civil syn de Chinesen getracteert enz.

Conforme onse resolutie dato 17 nov.^{ber} 1636.
 is de Gouverneur Generael tot redres van de Amboinese troeblen den 30^{en} december daaraanvolgende van de Batavise reede nae Ceram vertrocken,
Bantam.

By behouden overcompste van den heere Putinans ende syne vloote, sullen UEd. genoechsaem hebben verstaen, dat een provisionele vrede met Bantam geacordeert ende gevangen ter wedersyden gerelaxeert waeren, welcke vredemaeking nae des Sabanders wedercompste al mede by provisie, tot dat den Gouvern^r Generael uyt Amboyna soude wesen gekeert by reciproque brieven van den E. directeur generael ende den Bantamsen Coninck geeconfirméerd is geworden. De chinesen ende onse Inlantsche burgeren voeren vredich, haren handel op Bantam exerceerende ende wierden geen teekenen van vyantlycke proceduren vernomen, eenelyk dat de Bantammers ende derselver visschers tot Batavia niet verschenen, als wel in den jaere 31, 32 ende 33 hadden gedaen.

Den 13 Mey wiert by den Directeur Generael, ende den Raedt in Batavia goetgevonden beseyndigh na Bantam te doen, omme

den Pangoran tē kennen te geven; dewyle de vrede als voren getroffen was, dat genegen waeren een coopman ende volcq tot vervolch van onsen handel, ende beter correspondentie met syne Majt in Bantam te houden ende versochten dienvolgende, men wilde ons plaetse aenwysen bequaem tot residentie, gelyck UEd. naerder gelieven te beoogen uyt de instructie ten fyne voors. aen den oppercoopman Jacob Compostel verleendt, die geregistreert staet in ons briefboek op folio 333. De voors. Compostel den 18^{en} dito daeraenvolgende gekeert synde, rapporteerde den Bantammer de versochte residentie afgeslagen ende tot de compste van den Gouvern^r Generael uytgesteld hadde, de redenen waeromme hebben doenmael niet wel connen begrypen, maer den tyt heeft ons wyser gemaect, dat het is geweest omme partye geschut uyt 't wrack van Prins Willem op te duycken ende bedecktelyck tot Bantam te brengen. ¹

de Gouverneur Generael uyt Amboina gecomen synde ende verstaen hebbende den provisioneele vrede met Bantam tot contentement van wedydyden wel geobserveert wierde ende dat den Coninck nae de confirmatie met een goede schenckage van den Generael bleef verlangen, waren wy oock geresolveert ende wel genegen desen Coninck met ons schryven nevens een eerlycke schenckagie te begroeten. Evenwel op goede ende bondige redenen wiert in raede van Indien dienstich geoordeelt met geseide schryven te temporiseren ende niet te precipitant te wesen om onse saecken daerdoor te verachten, gelyck dan d'eerste aenspraeke by dese natie gantsch schadelick ende te veel tot hun voordeel getrocken wort, sulcx ons de ervaringe maer al te wel geleert heeft. T' is ondertusschen geschiet, dat in augusto laest een tingan met twaelf Javanen van Bantam tsy met off buyten kennis van de grooten aldaer gantsch schelmachtich onder schyn van vrede en vruntschap afgeloopen hebben, het jacht Cleen-Illoorn, toebehoorende onsen burger Marten Janssen Visscher, alias Vogel, liggende in een van de Jacatrase eylanden, omme synen houtlast in te nemen, massacerende vyff Nederlanders ende een slaef

1. Het schip *Prins Willem*, een rijk geladen retourship, was bij den aanvang van de terugreize naar 't moederland in Januarij, in straat Sunda verongelukt.

Soo haest ons dese enorme moort kennelyck wiert, resolveerden wy onse voorgenomen beseyndingh te schorten en syn een geruymen tyt suspens gebleven, wat ten besten welstandt van de Compe in dese gelegentheynt behoorden by der hant te nemen, 't sy dat parate revenge namen (gelyck wel hebben connen doen) off dat altooren recht ende justitie over dese soo execrable ongehoorde moorderye ende diefstal by die van Bantam soudon versoecken

(Nadat er door GG. en R. met den Koninck van Bantam, die in den brief, Kiey Intol Wansa Diepa, genoemd wordt, onderhandeld was, bleef deze zaak hangende en dien ten gevolge de ratificatie van den gesloten vrede vertraagd.)

'T sedert hebben niet naders vernomen ende comen hier dagelycx vliegers ende Tingans van Tanehera, Pontangh, Bantam ende oock Lampon, met hoenders, fruyten, Siry ende Pinangh meer als oyt voor desen, wat van de saecke vallen sal, leert den tyt. 'T is apparent byaldien ons geen recht ende vergoedingh van schade doen, dat een deel Javanen by den cop sullen vatten, omme daervan twaelf op te hangen.

Die van Bantam syn nu wel 7 of 8 maenden doende geweest, met de stadt aen de landtsyde te verstercken ende met nieuwe muryragien te fortificeren, daertoe collecte doende; 't schijnt voor den Mattaram beducht syn, de grooten hebben traversen voor haere huizen geleyt, dat geseyt wort tot defentie van ons canon te wesen, 't schyndt voor een deel verdiende straffe beducht blyven, alle dit gewoel geeft den gemeenen man in Bantam weynich contentement, ten voordert de peper plantagie oock niet waerentegen de *suycberteelle* in de landen van Bantam seer augmenteert ende toeneempt, sulcx wy desen jare 3000 picols witte suycker (die naer Persia versonden is) van daer becomen ende alhier tot 7½ reael 't picol betaelt hebben, omme den toevoer te voorderen ende d'Engelsen te hinderen. hierentegen wercken geseide onse vrunden met lyff en ziele tot verhinderinge van den vrede tussehen ons ende Bantam.

In de maenden Meert ende April liepen de geruchten van des Mattarams aentocht nae Batavia en Bantam, soo stercq ende met schyn van waarheyt, dat d'heeren Raden alhier, haer tot defentie begonden te stellen, de burgerye in de afgesneden stadt residerende, sloo-

ten deselve op haer costen met een houten pagger ofte heyningh van Gelderlant tot de reduyt Hollandt, op de cant van de Jacatrase riviere. Die van Bantam waren met vreesse bevangen, ende begonden als geseyt haer stadt te sluyten ende provisie van pady binnen te vergaderen, doch alle dese geruchten syn in roock verdwenen ende heeft den Mattaram nae de west niet getendert; maer wel nae Balemboangh eenig volck gesonden, die plaetse afgeloopen ende soo geseyt wort, die van Bletre by accoordt onder syne gehoorsaemheyt gereduceert, welckers hoofden in de stadt Mattaram (gelyck ons Sarapada aenschryft) homage gedaen hebben ende weder te vertrecken gedemitteert syn; 't is seecker desen man aspireert omme te wesen absoluut Coninck van Java, men verstaet mede dat den titel van Ratouw gerefuseert heeft ende die van Cheribon gelast, als voren, den Bantammer (van Batavia geen vermaen doende) tot syn devotie by minne of onminne te condescenderen.

Te water noch te lande syn desen jaere van des Mattarams volck niet gemolesteert geworden, sulcx dat het landt van Jacatra geheel veylich is gebleven ende door vyanden, Godtloff, niet één mensch verloren. De toevoer als geseyt hebben, is vry opulent geweest en continueert als noch, niet alleen door Chineesen ende Maleyers, maer ook selfs van Javaenen

Van Batavia, God sy danck, moeten seggen als per ons jongste schryven, dat alles in gewenschte termen is staende,

Voorleden jaere is UEd. specificatie gegeven van de cocosboomen, binnen 't ressort van Batavia de Comp^e competeerende, dat syn over de 6000 in 't getal, die, vruchtdragende, tegenwoordigh in pacht gelden 36 realen per maendt ende alsoo de pacht p^o januario 1638 gaet expireren, inclineren eenige personen de boomen in 't generael cleen ende groot voor ses jaeren in pacht te nemen ende offereren daervoor te betaelen maentlyck de somma van hondert en twintich realen van 8^{en} alle maenden preeys gelt, dat comt te wesen jaerlyckx 3600 glds.

De suyckerriet plantagie by den Chinesen coopman Yan Congh aengevangen, als voor desen geschreven, succedeert seer wel ende neemt dagelycx toe, heeft syn meulens gestelt, vormen gereet ende verhoopt eerlangh witte poeyeren te leveren, t'en waere niet vreempt,

hier binnen corte jaeren sooveel suykeren als tot Bantam worden gewonnen. 'T sout maecken laet hy steecken, can, ten aensien de daghuyren hier costelyck vallen, tegen Java (i. e. oostelyk Java) niet bestaen, off sulcx na desen weder hervatten sal leert den tyt

De Batavise ongelden 't sedert p°. Sept.^{ber} 1636 tot ult°. Aug°. 1637 syn als volgt:

aen oncosten, montcosten etc. over den gantsen ommeslach in Batavia	f 123185:16: 2
aen soldye aen 't garnisoen, die van de commercie ende getrouwde op reeckening van verdiende gagie betaelt	„ 242999: 5:14
aen fortificatie ten behoeve van 't casteel Batavia, synde hierinne gereeckent, den rys ende cleedingh van de kettinghslaven ende andere, die in deselve wercken worden gebruyckt.	„ 44004:17: 2
aen oncosten van schepen, over timmeragie, victualien etc. en tgene aen 't varent volcq op haer maentgelden tot onderhout in gelt ende cleeden wort verstreckt	„ 403088: 3:14

Somma bedragen Batavia's ongelden

A°. 1637, 't samen. gls. 813278: 3:—

Hiertegen comt te goede, te weten:

D'incompsten van 't coninckryck Jacatra by den Sabandar Sebalt Wonderaer gecollecteert in constant f 303129: 3: 6

In negotie geavanceert op versch. coopmanschappen „ 481253:16: 2

Item in schenckagie meer ontfangen als uytgegeven. 3434: 0: 4

gls. 793816:19:12

Somma dat Batavia noch te cort comt f 19461: 3: 4

Alsoo den verplichten tyt van den Gouverneur Generael Anthonio van Diemen, t'aenstaende jaer a°. 1638 den 21 July gaet expireren en syn E. niet genegen is langer in India te continueren, werden UEd. gantsch ernst-en-vrondelyck versocht (byaldien het voor den

ontfanck deser niet geschiet zy) op desselfs verlossingh ordre to stellen, ten eynde tegen 1°. december a^o. 1639 met goet fatsoen syn Gouverno aen de sulcke, die UEd. goetvinden te committeren, gere-
signeert hebbende, met de retourschepen desselfs jaer 1639 nae 't lieve vaderlandt by UE. mach keeren, daeran Syne E. dienst en de vruntschap sal geschieden

XXXV. De Gouverneur-Generaal Antonio van Diemen
en Rade van Indie, aan de Bewindhebbers der
Gen. O. I. Comp. (Heeren XVII.)

Batavia, 22 December 1638.

De retourschepen enz. onder de vlagge van d'Ed.
Artus Gysels onse medegegaene advysen syn geda-
teerd 9 en 16 Dec. a^o. p^o.

In wat termen met Bantam a^o. passato verbleven, sy UEd doen-
maels pr. onse brieven van den 9 en de 16de December 1637 als
3de January deses jaers aengescreven, 't sedert is Capiteyn Lacco,
volgens onse resolutie met den Bantamsen Chinees Notchingh nae
Bantam aen den Pangoran gecommitteert, den Bantammer bleeff tot
vrede genegen, maer om straffe over de moorders ende voordere
reparatie van schade aen onsen medeburger Martin Jansen Vogel te
doen, wilde niet verstaen dese onderhandelingh wiert
by brieven gevoedt ende eyntelyck de saecke ten principale tot des
Generaels wederkeeren uytgesteldt.

De Gouverneur Generael uyt Amboyna gekeert synde is op den
9de July pr. 't fregat Zeeburgh Capt. Lacco andermael nae Bantam
gelargeert, omme by den Pangoran t'onderstaen wat genegentheyd
tot vrede was hebbende, ende soo gecommittcerde van Batavia quamen
te verschynen off deselve souden worden geadmitteert, daerop den
17de dito antwoord bequamen „Condati Capteyn Moor”, offte alsoo 't
den Generael goetdunckt, edoch op dese slauwe rapporten ende andere
inditien vonden niet geraden, omme geen repousse te lyden besen-
dingh te ondernemen maer resolveerden

den oppercoopman Johannes van der Hagen ende Capiteyn Wolff aen den Bantamsen Coningh te committeren om onse geneegentheyt tot den vrede aen te dienen, dat voornemens stonden Syne Mayt. met brieven ende presenten te begroeten, als maer versekert waren ge-admitteert souden worden ende express quamen om sulcx uyt des Pangorans monde te verstaen. Op 8 Augusti syn derwaerts gevaren ende keerden den 12de daeraenvolgende, rapporterende dat de Coningh hadde gescyt: *'t was vrede! maer geen nederlander admitteren soude, aler met missive van den Generael verschenen*; 't sedert hebben ons mede geheel stil ghouden

'T is seecker dat Bantam tot vrede inclineert; maer vreest den Mattaram t'irriteeren, wanneer deselve publyckelyck met ons bevestigt; de vaert tusschen Bantam ende Batavia van Chinesen ende andere onse inwoonderen is nu weder seer frequent, worden als voor desen ge-admitteert, alle acten ende minen van hostile proceduren, blyven geschort.

Het doen des Mattarams, wert hun (i. e. de Bantammers) seer suspect, die seer jelours is, over den name van Sultan ende een vlagge, welcke de grooten paep van Mecca den Coningh van Bantam gediffereert heeft, 't schynt dat genegen sy dese eertytelen van den Bantammer te eyschen.

'T is oock seer bedenckelyck, (dat) die van Palimbangh nae *Toulanbauangh* ¹ tenderen ende soo nae Lampon meenen af te sacken, 't welck gesustineert wert, expres door last des Mattarams te geschieden, omme Bantam van syn spyseamer gefrusteert hebbende, te beter tot syn devotie te doen condescenderen. Wy sullen dese saecke ondertusschen soo wat aensien ende ons voorts na tytsgelegenheyt ende loop van saecken ten beste dienste van Comps. standt alhier reguleren. — Desen jaere syn hier van Bantam gebracht 1632 picols poeyer suyckeren ende 55½ picols peper, die tot goeden pryse aen nemen, dat de Engelsen ende Deenen aldaer residerende gantsch niet gevalt, enz.

Met den Mattaram staen noch in d'oude termen, d'apparentien verthoonen haer meer tot vrede als oorloge ende wort groote hope ge-

1. Toelang Bawang, district op Sumatra, in de Lampongs, grenzende ten Noorden en Westen aan Palembang.

geven, dat eerlange onse gevangenen, die den 3° November passato noch 43 in 't getal waren, gelargeert souden worden, desen jaere is 't volck van d'Oost weynich in de Batavise velden vernomen, soo hebben wy mede te water geen hostileyit bewesen. Eenelyck den Tommagon Seragulagul (anno 1628 veltoverste des Mattarams leger omtrent Batavia) in disgratie van den Souchounangh gevallen, synde gebannen nae Batavia omme sich doot te vechten, nevens omtrent duysent man tot syn opsicht ende bewaeringh, met laste niet nae huys mochten keeren voor alleer gemelten Tommagon omgecomen was. Twee ofte drie dagen nadat vernomen hadden, den vyandt in't landt was, syn eenige officieren ende burgeren te paerde 10 à 12 sterk uytgereden, die op 't vlacke velt omtrent den Moortkuyl den vyandt bejegenden, welcke hun in 't bosch retireerden, behalve eenigen den wech afgesneden, daervan twee of drie dootgeschoten worden Cort daeraen vernamen secckerlyck dat Seragulagul gesneuveld was uyt den Mattaram wort 't selve van onse gevangenen geconfermeert, ende (de Javanen) retireerden daechs nae dese rencontre van daer gecomen waren, voerende 't doode lichaem met haer, tot by oosten de rivier van Crauwen, alsoo den Mattaram verboden hadde, 't lyck in 't lant van Jacatra niet begraven soude. 'T quam seer wel desen man soo haest aen syn eynde raecte ende moet nootsaekelyck een schrick selfs by den Mattaram causeren.

Den Tommagon Danopaya, Gouverneur van de stadt Mattaram, heeft syn ampt moeten quiteren, doch is in state gebleven ende met een redelycke macht aen d'oostzyde van Java geweest, brengende vandaer groot getal menschen ende schynt den Souchounangh menichte van volck omtrent sich versamelt, wat voor heeft leert den tyt. Eenem *Key Nebey Direndaka* ¹ bekleet Danopayas plaetse, daermede nu tot vervolch van vrede syn corresponderende Seripada ² anders Warga van Tegal brought ons een brief van Gouverneur Direndaka, de copie wert UEd. hiernevens gesonden in desen brief beginnen hare meeningh, soo vrede met den Mattaram begeeren aen te gaen eenigsints te verklaren, namentlyck dat: vyanden moesten wesen van

1. Kiai Ngabehi Dirantoko.

2. Sripada.

des Mattarams vyanden ende hem tegen deselve assisteren, item soo die conditie voor ons ende onse nasaeten accorderen, souden in corten alle de Nederlanders gelargeert worden. Maer Seripada doet op den inhoude des brieffs dese nader uytleggingh, 't welck is, dat wy den Souchounangh ende sy ons, souden gehouden wesen te assisteren, tegen de sulcke, die beyde onse vyanden syn, ende den Souchounangh jegens onse vrunden, ende wy in contrarie tegen des Souchounangs geallieerde oorloge opnemende, ter wedersyden gehouden sullen wesen stil te sitten, sonder de sulcke vrunden ofte geallieerden te mogen tegen den Mattaram ende hy tegens ons t'assisteren. Hieruyt sy licht te bemercken, het op Bantam gemunt heeft, edoch 't is een seer trouweloos en hoop ende staet ons op hare actien in tyde van vrede off onderhandeligh met meerder sorchvuldicheyt te letten, als by openbaren oorloge, wy hopen met Godes hulpe ons geen voordeel afsien ende wyders by alle gelegentheyt bevoirderen sullen, den vrede ende de verlossingh van d'ellendige gevangenen.

Desen jaere syn ons uyt des Mattarams lant toegevoert over de 1800 lasten rys, ten principale van Japara gecomen, alles met kennisse van den Mattaram

De trafficque ende neeringe in Batavia aceresseert meer ende meer, den toeloop van vreemde natien ende correspondentie met d'Indise coningen sal UEd. ons verbael aenwysen.

T'sedert primo January tot ultimo November deses jaers syn door Indiaense coopluyden hier aengebracht ende gevent, omtrent 680 lasten peper, te weten:

Van de Sumatrased westeust	picols	7282.81	catty.
Van Andrigiry	"	1518.46	"
Van Palimbangh	"	1221.53	"
Van Jamby	"	1263.43	"
Van Benjarmassingh	"	1393.53	"
Van Maccassar	"	615.76	"
Van d'Oost, Bantam, Succedana en Boelangh	"	160.14	"

Somma picols 13455.66 catty.

Soo syn hier mede in geseiden tyt toegevoert uyt diverse quar-tieren, doch als vooren 't meerder gedeelte uyt des Mattarams lant, over de 2600 lasten rys

Peper is by de drie hier verschenen joncken *uytgevoert vyffduysent* picols, de rest mede by de Comp. aengeslagen, tegen 10 realen 't picol, dat merkelycke posten syn ende onse cassa kael maeckt, te meer desen jaere veel javaense sorteringh cleeden te cort syn gecomen ende den coopman tot styvingh van onse contante, nae wensch niet hebben connen gerieven, welck gebreck ontstaet door d'Inlantsche oorlogen op de custe van Coromandel, omtrent Paliacatte ende verder om de suyt; dat oock de Batavise proffytten smaldeelt, ten aensien den tol des rys synde 5% afgeschafft hebben ende de incomende peper mede vry is, enz.

De bevoorderingh van *de suyckerplantagie* in de Batavise velden is UEd. a°. passato gecommuniceert, pr. desen comen UEd. toe 22½ picols van die witte poeyer, groote partye staet hier geteelt te worden hebbende de coopman Yan Congh en Comp. hare plantagie onlangs dapper vergroot ende veel velts besteecken.

D'*Indigo teelt* loopt desert, den autheur Symon Janssen, met Maseyckx weduwe getrouwt vint sich nu in andere saecken g'occupeert, echter omme dit apparent werck te voorderen syn uyt de Guseratse quartieren Indigo planters ende maeekers geëyscht, die van daer verwachten om 't werck met beter fundament, by der hant te nemen, 't succces staet UEd. nae desen te vernemen, enz.

XXXVI. De Gouverneur-Generaal Antonio van Diemen
en Rade van Indie aan de Bewindhebbers der
Gen. O. I. Comp. (Heeren XVII).

Batavia, 18 december 1639.

Onse jonghste.

In wat termen met Bantam bleven is UEd. per de jongste ver-
trocken schepen in 't breede geadviseert,
Ondertusschen d'onderhandeligh continuerende ende by Bantam vry
ernstiger als voor dato behertigt werdende, is eyntelyck de vrede
sonder van cenige condition te spreecken op den voet van a°. 1628

geaccordeert ende besloten, daerop den 11^{en} meert passato derwaerts gecommiteert hebben per 't jacht Grol onsen Sabandaer ofte licentmeester Sebalt Wonderaer ende den coopman Pieter Soury, nevens onse missive, een parsiaens paert etc. tot vereeringh aen den Bantamsen Coningh ende de grooten

Den 22 d^o. syn voors. gecommiteerdens geretourneert met vereeringh van een gouden cris ende brieven van confirmatie des ouden ende jongen Coninghs over den vrede, synde d'onse geheel eerlyck ende beleefdelyck ontvangen, 't getroffen accoord drie achtereenvolgende dagen met de gonge off coperen becken slagh geproclameert Weynich dagen nadat d'onse afscheyt bequamen en hier aengelandt waren, verschenen de gezanten van den ouden ende jongen Pangoran tot Batavia, omme insgelycx d'afleundinge des meergemelten vrede t'assisteren

Ingevolge (verzoek der Bantamsche gezanten) hebben den 29 Mey derwaerts gesonden den oppercoopman Cornelis van Sanen, een ondercoopman en twee assistenten, die residentie namen in een chinees steenen huys den ondercoopman is naderhandt elders geëmployeert ende van Sanen nae Ternate gedestineert in voegen tot Bantam blyven houden, den assistent Jan Claessen van Matenes, nevens een jongen ende twee slaven, die 'tgene tot Bantam te verichten sy, wel waarnemen sullen

De vrede wert aen wedersyden redelycker wyse wel gemaincte-neert

Het territorium van Bantam, geeft alsnoch weynich ofte geen peper, de geruchten gaen wel dat veel aenplanten, maer volgt weynich, de Chinesen maecken meest staet van de *suiker plantagie* ende is ons 't sedert ultimo January passato, tot November incluyt, van daer te coop gebraght 584 picols met cleene partye Bantamspeper

Met den Mattaram staen in vorige termen sonder verandering, onse gevangenen synde 43 sterck blyven noch al gedetineert, met groot verlangen op haer verlossing wachtende, daertoe by ons alle redelycke middelen werden aengewendt, echter tot noch toe vruchteloos uytgevallen

Ondertusschen wert geen hostileyt bewesen noch onraedt in de Batavise velden vernomen, den toevoer uyt syn landt door Chinesen

ende Javanen soo opulent, als oyt voor desen geweest is, rys Godloff in sulcken opulentie dat niet meer bergen connen ende syn voornemens met de comste van de Arracanse ende Cambodjase subsidie, den prys des rys te dalen tot 30, 32 ende 33 realen 't last, alsoo den toevoer niet verswelgen connen.

In Japara wort de plantagie van witte suyckeren mede by der handt genomen, synde hier onlangs 249 picols aengebracht, die vooreerst tegen 7 ende 8 realen 't picol betaelt; doch wel op 5 realen te brengen sal syn, ten ware d'Engelsen, die aldaer noch residentie hebben ons prevenieerden, daerop letten sullen.

Desen somer heeft den Souchounangh syn leger te water en te lande nae Balimboangh afgesonden, sich geheel meester des oostcants Java gemaect ende invasie op Baly selver gedaen, ten dien eynde versoeckt de Coningh van Baly onse assistentie van 3 a 4 schepen omme den voorderen indrangh te stutten, dat vooreerst noch soo aensien sullen, omme ons niet te openbaren. De Comp. is aen Baly weynich gelegen, eenelyck dat die van de Mattaram hun by derselver incorporatie verstercken, grooter maecken ende 't Moorsdom (bittere vyanden van onsen staet) meer ende meer accresseert. Ondertusschen vertrouwen die van Baly, vermits d'inaccessible toegangen, den vyandt wel afweeren sullen. Onse versochte assistentie te water, soude eenelyck dienen omme den toevoer ende provisie af te snyden, 't selve compt ons ongelegen ende is vooralsnoch niet geraten.

Tot nu toe vernemen niet des Souchounanghs macht terugge is gekeert, wat tegen den aenstaenden somer voornemen ende Serapada aenbrengen sal, leert den tyt. Die groote meester blyft ons suspect, te meer d'onderhandelingh met den Portugees (daer weynich soulaes van te verwachten heeft) noch al continueert, den vrede met Bantam gevalt hem oock niet wel, syn ondersaten hebben daer weynich frequentatie. Ondertusschen wenschten by d'een of d'ander middel onse gevangenen condon verlossen, meerder toevoer ende vryheyt te lande off te water, als present syn gauderende, connen by den besten vrede niet genieten.

Batavia is in progressive termen
extraordinarie droogh met groote hitte vermengt, is t'ooster mousson geweest, dat veel sieckte ende sterfte veroorsaeckt heeft, princi-

palyck onder d'Europeanen, oock groote verachteringh in 't suycker
rietsplantagie (dat hier seer gevoordert wort) gecauseert. Soo is
oock de groote Chinesen coopman Yancon subit overleden, nalatende
een desolaten boedel, om deselve te redderen hebben curateuren
gesteld etc.

XXXVII. De Gouverneur-Generaal Antonio van Diemen
en Rade van Indie aan de Bewindhebbers der
Gen. O. I. Comp. (Heeren XVII).

Batavia, 30 November 1640.

Met t'Engelsche schip etc.

Ons advys ende bedenckingh op 't senden van getrouwde in *UEd.*
dienst herwaerts hebben meermalen ende noch jonghst, a°. *passato*
breet geschreven, persisteren by 't selve als streckende tot groot
ongerieff ende sware lasten van de Comp^e. T' ongerieff is, dat ge-
trouwde in alle gelegentheden, daer residentie hebben, behoudens
respect, niet connen worden geëmployeert, de lasten syn, dat tot
hun onderhoud van soldaet tot oppercoopman incluys, maentlycx con-
tant werden afbetaelt.

T' stabilieren van Nederlantse colonien, herwaerts over, oordeelen
pregnant ende tot versekeringh van den staedt geheel noodigh; maer
ten aensien van 't ligchaem selver, synde de Comp^e, waerdoor de
presente staet gemainteneert wort, bestaende uyt coopluysden, die
hare capitalen risiqueren, omme 't meeste voordeel te trecken, is
de saecke disputabel ende comen in consideratie dese twee punten:
d'onkosten van de gerequireerde guarnisoenen, daarmede Comp^e om-
meslagh in India wel te versekeren sy, gepresupponceert de jaerlyxe
reeresite ons niet ontsaende, tegen de vermindering van de voor-
deelen, welke de Comp^e soude comen te missen, door de inruymingh
des handels aen de particuliere; want *UEd.* mogen sich wel verse-

keren, niemandt na India sal tenderen als op hope van meer voordeel dan in Nederlant te behalen, ende den cleethandel van Coromandel ende Guseratte in 't geheel of ten deele te cedeeren is vooralsnoch ongeraden. Buyten dese is te beduchten, d'Indiaense negotianten de Nederlanderen (die costelyck equiperen) t' voordeel sullen afsien. De sake met den Portugees is geheel anders gelegen ende aen hun den inlantsen handel van gantsch India gelicentieert, blyvende eenelyck weynige coopmanschappen ten principale tot retour voor Portugael dienstich, aen den Coningh gereserveert, treckende voorders syn ryckdommen uyt de tolln, niet alleen van syne subjecten, maer alle Indiaense natien, die langhs d'Indise custe, de golpho van Parsia, de Roode Zee ende circumstantien handelen, twelek hem voor desen extraordinarie schatten, boven de lasten van de Indise guarnisoenen, ingebracht heeft.

'T ware niet vreempt dese voordeelen metter tyt op de Comp^e. devolveerden, onderentusschen doen ons debvoir Batavia ende des Comp^s residentien, met Indiaense volkeren ende Chinesen te besetten, daer by tyde van noodt wel eenige adsistentie van te trecken sy, maer mogen niet vertrouwt ende moeten met nederlantse garnisoenen tot hun debvoir gehouden worden. Sulcx besluyten, (dat) een wel gereguleerde nederlantse colonie de versekerste voor den staet herwaerts over te syn.

In voortyden omme deselve te vesten syn veel debvoiren aengewendt, groote accomodaticn tot nadeel van de Comp^e aen getrouwen selfs in dienst van de Comp. gedaen, op hope van middelen becomen hebbende, haer als burgers neder souden slaen, daer niet anders op gevolght is, als de sack gevult hadden, hun nae 't patria te begeven, tselve, soo weder in die follie vervielen, staet ons t'erwaeren ende ingevolge ongeraden; maer gelyck voor desen hebben gesustincert, sal UEd. tot bevoorderingh van dese saecke (die met UEd. geheel dienstigh oordeelen,) eerlycke huysgesinnen dienen t'animeren, herwaerts met capitalen te comen, want van slechte geringe persoonen staet niet stabils te verhopn, ende gelyck wel considereren, vermogende persoonen uyt Nederlandt, nimmer sullen resolveren herwaerts te comen, soo sal aen eerlycke luyden herwaerts tenderende dienen geconsenteert voor anderen (daervan vertrouwt worden) groote capitaelen, in twee ofte drie sluyten herwaerts te

“mogen brengen ¹, mits de lakenen, 't loot, oliphants tanden ende barnsteen voor de Comp. reserveren ende dat hun in India hebben te reguleren nae 't reglement op den particulieren handel, alhier in practyq. Wy verstaen (dat) de nederlantse natie in 't stuck des handels, deselve vrydommen behooren te gaudeeren, welke alhier aen d'inlantse traffiquanten toestaen ende goede conquesten doen; (zy) hebben ons in february ende maert van *Cillebaer*, *Bencoele*, *Palimbangh*, *Jamby*, *Benjarmassingh* etc. omtrent 500 lasten peper, dat is 10000 picol toegebraght ende die tot 10 Realen betaelt. Nae *Macassar*, *Borneo*, *Cambodja*, *Siam*, *Patany*, *Jhoor*, *Pera*, *Quéda*, *Tannassery*, *Araccan*, *Bengala* om provisie ende slaven, *Atchin*, *Jamby*, *Palimbangh*, *Westcust van Sumatra*, *Timor*, *de Moluccos*, *Amboina* ende *Banda*, can haer te varen en te handelen, onder goet reglement gelyck (aen) de natien deser landen, toegestaen worden. Hiertegen connen eenige swarigheden gemoveert worden, edoch van geen estime, als de principale regeerders van Indien, de sake voor de Comp^e recht meenen. Veel wyder te weyden ende vooreerst omme colonie in Tayouan te stabilieren is ongeraeden, 't sal noch syn tyt moeten hebben, d'onse connen met den Chinees correspondentie houden ende in dien handel tot Batavia sonder risico groot participant worden, als maer capitael voorhanden is, coopende van de Chinesen, dat uyt China brengen, daer niet minder als na drie maenden 25 ende 30 p^r. cento oploopt, soo syn hier treffelycke voordeelen te doen, met gelden op bodemerye te geven. Reysen van 3, 4 ende 6 maenden geven 30, 40, 60 ende 70 p^r. cento advance, daer weynich verlies op valt. Die genegen syn residentie in Banda te nemen ende sooveel middelen medebrengen, dat hare te coopen landen ende slaven buyten last van interest besitten, syn in 5 à 6 jaren schadtryck.

Tot een perck met slaven (wordt) vereyscht duysent 2-3 ende oock vierduysent realen nae syn groote. Sr. Put can daer met gevoelen van oordeelen. Middelen sullen geen gebreken voor vigelante persoonen, goede conquesten voor haer ende hunne meesters te doen. Off nu door dese licentie permanente colonie volgen sal

1. Wij hebben gezien, dat het opperbestuur in Nederland, juist geen kapitaal in handen der vrijlieden verlangde. De regering in Indië begreep daarentegen teregt, dat zonder kapitaal geen volkplantingen mogelijk waren.

heeft syn bedencken, 'twelck nochtans UEd. oogmerk sy, edoch alle beginselen hebben haer swaericheyt. 'T is doorgaens sulcx dat de Nederlantsche vrouwen, meer als de mannen nae Nederlandt haecken, ende daeruyt te vreesen, niet stabils sal geformeert worden, weynich of geen vrouwen syn door Portugesen nae India gevoert, maer verhouwelyckt met vrouwen van 't landt, daer door verloop van tyt gereguleerde generatie van voortgecomen sy, gelyck aen de gevangenen van St. Cruz de Gale beooght hebben. In contrarie bevinden weynich vruchts uyt het trouwen van Nederlanders met inlantsche vrouwen, 'tis seker den Portugees deser landen natie beter als wy gouvernereu connen, verhoopen den tyt ons wyser maecken sal ende van de Batavise inboorlingen, die in redelyck getal aencomen, de gewenschte vruchten sullen trecken etc. . . .

De stadt Batavia is bemuyrt, resteert de borstweer, die mede by der handt genomen wert. . . .

Op hope van UE. met dese vertreckende schepen noch de bemachting van *Malacca* g'adviseert te hebben, is van die materie ende t' passerende aldaer tot nu geen mentie gemaectt ende alsoo deselve plaetse buyten expectatie uythout, echter door Godes genade eerlange in ons gewelt te comen staet. . . .

De sekerste rapporten syn, dat van 9 deser geroerde maent November niet langer dan een maent geprovideert syn ende stellen d'onse buyten twyfel, geen ontset van buyten becomende (daer naer vermogen op gepast wort) die stad in gemelten tyt in onse handen staet te vallen, dat de groote Godt geve, alsoo 't welvaren van Comp^s staet daeraen gedependeert ende d'importantste conqueste sal wesen, die oyt in India becomen hebben; daeromme oock d'uytterste middelen aenwenden, om deselve saecke te seconderen, met volck, vivres, ammunitie van oorloge, etc. . . .

Wy syn voornemens die plaetse te besetten ende de negotie van de Maleytse ende Sumatrane zuytcuste aldaer te stabilieren. Wat voordeel, respect ende versekering, die plaets des Comp^s staet aen desen candt sal veroorsaecken, verhoppen UE. met d'effecten ende niet door de penne te demonstreren. . . .

De Gouverneur Generael Antonio van Diemen, wiens tweeden verplichten tyt a°. aenstaende, den 21 July, gaet expireren, vertrouwt

UEd. op syne iterative gedane versoecken van te mogen worden vervangen, ende naer 't vaderlant te keeren, sullen hebben gelet, etc.

.

XXXVIII. De Gouverneur-Generael Antonio van Diemen
en Rade van Indie aan de Bewindhebbers
der Gen. O. I. Comp. (Heeren XVII).

Batavia, 31 January 1641.

Naedat de retourschepen enz.

Per onse voorige brieven is UEd. successive gecundight de gestaltenisse van ons leger en de belegerden in Malaca.
D'onse nu door de gevangene Portugesen den soberen standt der belegerden seeckerlyck verstaende, schreven ons aen, geresolveert hadden in 't corte met off buyten secours dat van Batavia ende Tayouan dagelycx tegemoet sagen, de stadt stormenderhand aen te grypen.

T^o succes van dese Resolutie becomen (wy) den 24^{en} deser per tjacht de Cleene Son, synde den 17^{en} d^o. van Malacca herwaerts verdrocken ende wiert ons seer aengenaem door de volgende personen als hoofden van 't leger, namentlyck den Ed. Minne Willemsz Kaertekoe, commandeur en veltoverste, Henrick Sivertsen Spanhems, commissaris, Anthony Hurt ende Nicolaes Jansen Houtcooper, opper coopluyden ende secrete raeden, Johannes Lamotius, sergeant mayor, capiteyn Laurens Forgenburgh ende schipper Pieter Baeck,¹ gecommuniceert de heerlycke victorie ende overwinningh der vermaerde wel gefortificeerde stadt ende casteel Malacca; den Grooten Capiteyn zy eeuwigh gepresen voor Syne aen ons bewesen genade ende weldaden. De particulariteyten van dit exploit sullen cort aenvoeren, ons voorder tot de bygaende papieren gedragende. Den 9^{en} wiert in 't leger vast-ende-bededagh gehouden; op 11^e volgende geen schepen van Tayouan noch Batavia paraisserende ende alle prepa-

1. Pieter van den Broecke was op 1°. December 1640 als opperkoopman, voor Malakka aan brandende koortse (typhus?), die daar zeer heerschte, overleden.

ratien tot stormen gereedt wesende, wierd vastgesteld de stadt des Zondaghs 's nachts met de presente macht aen te grypen hebbende bevoorens de stadt onder goede ende bevoorderlycke conditie opgeëyscht, maer sonder gehoor te geven afgewesen; de brugge werd des nachts over de rivier geleyt, ende voor 't aenbrecken van den dagh, marcheerde de macht, bestaende uyt ses hondert vyftigh coppen siecken en gesonde, in drie troupen verdeelt ende geleyt als per missive van den sergeant mayor, in goede ordre nae de stadt op 't bolwerck Sant Domingo, daer bresse geschoten was. Treffelyck isser gevochten, maer d'onse den vyandt met hantgranaten van 't bolwerck dryvende, wierde sulex vervolght dat tot geen defentie conden comen, incorporerende drie poineten, alles ter nederhouwende, dat in den wegh vonden, 't Curas hielt langh tegen, maer die in de stadt de couragie ontvallende versochten onder de witte vlagge lyfsгенade, de stadt ende alles daerinne synde aen ons overgevende

Omtrent vierhondert man, meer synde als staet gemaackt hadden, is er binnen gevonden, ende rapporteren geduyrende de belegeringh, synde 5 maenden ende 12 dagen gestorven, geschoten ende weghgelopen syn, ruym 7000 zielen, hebben honden, katten, ratten ende beestenhuyden genuttigt 't sedert dese belegeringh syn van onser syde van sieckte ende voor den vyandt omtrent off weynich minder als duysent menschen gesneuveld, dat groote schaarsheyt veroorsaeckt ende deswegen andermael niet connen naerlaten UE. ten dienste van de Comp. te versoecken ons tegen a°. 1642 met ses duysent mannen te seconderen. Dese victorie stelt des Comp^s. standt herwaerts over, in groot respect ende verseeckeringh. Treffelycke negotie sal daeromtrent gevoordert worden, alle omliggende princen sullen ons adoreren. Atchin onsen vrunt blyven ende apparent den thol van de geheele Sumatrase Westeust schencken; de Mattaram *moet* onsen vrunt worden, den rys in Batavia vercoopen ende desselfs nootwendigheden uyt onse handen halen. Theeft hier onder de gevangene Portugesen groote verslagenheyt gecauseert, seggen rondt uyt nu Malacca verlooren is, geen India meer hebben, ende t'is seecker, Godt de voorste, byaldien UEd. resolveren 't geëyschte volck te senden, den Portugees in corte geheel India sullen doen ruymen, Engelse ende Denen moeten dan verdroogen, ende

sal UEd. meester van dese rycke traffycke blyven.

XXXIX. De Gouverneur-Generaal Antonio van Diemen
en Rade van Indie aan de Bewindhebbers
der Gener. Oost-Ind. Comp. (Heeren XVII).

Batavia, 12 december 1641.

Nae 't vertreck van 't fluytschip Heemstede etc.

Soo gerucht wordt is 't landt van Martapura den Mattaram opgedragen, dit gaet seker dat gesanten uyt Banjar tot Japara met redelycke suite ende vereeringe van een Nederlandtsen jongen verschenen ende op te reysen geadmitteert syn, hun verrichten can ons niet verborgten blyven ende wordt UEd. nae desen geadviseert.

Wy sien UEd. in missive, dato 11 September,¹ met repetitie desadvoyeren ons voornemen (gefondeert op hoogdringende noot) wegen 't muntten van silveren en koperen gelden.

Dese UEd. aangetogen missive van 11 September 1640 hebben met groote opmerkinge ende niet minder verwonderinge gelezen, vermits allen 't halve in deselve over onse advysen, doen ende directie seer misnoeght schynt te wesen. Syn wy in onse vorige missiven soo circumspect niet, als de Hoogheyte van UEd. achtbaerheyt, die ons te gebieden hebben, meriteert, gedenckt 't selve eenelyck uyt sucht tot comp's besten, maer niet tot vilipendie van UE. ten-deert. UEd. kennen den instelder des brieffs ende weet van soo trotsen humeur niet gedreven wordt.

Wy hebben geseyt, gelyck by desen confirmeren *dat ons de saken*

1. De uitg. missive der III. XVII van 11 Sept. 1640, waarop hier wordt gezinspeeld en waarin achtereenvolgens al de deelen van Indie, waar de Comp. gezag of handel had, besproken worden, is doorgaans in een toon van afkeuring en ontevredenheid gesteld, zonder dat er echter bepaalde grieven tegen van Diemen in worden geformuleerd; van Diemen antwoordde dan ook niet ten onregte: de zaken van Indie moet gij ons toevertrouwen; want er gaat te veel tijd mede verloren, indien telkens over alles advies uit het moederland moet gevraagd worden.

van India moeten vertrouwt worden ende daerover geen ordre mogen inwachten, soo de comp. dienst doen sullen, UEd. is den *waeromme*, namentlyck dat de tyt sulcx niet lydt, bekent; de volckeren dezer landen ende 't doen derselver syn oock soo variabel, dat by gevolgch ons cygen resolutien ende advysen schynen te contradiceeren, daeruyt dan te gemoet wort gevoert, (dat wy) ons schryven soude resumeren etc.; echter vertrouwen, byaldien UEd. de saken soo bloodt voorquamen als d'aenwesende uwe dienaren in India, deselve sien ende tasten, ander gevoelen ende contentement soudt hebben. Onse desseynen op Ceylon, eysch van volck ende schepen, schijnen UEd. te hoogh te loopen omme niet in oncosten te consumeren ende dat (UEd.) twyffelt *dominateurs* van India (gelyck (wy) UEd. toeseggen) te worden. Wy weten wel dat Batacalao ende Trinquenemala van cleene importantie voor de comp^{ie} syn, dese syn oock en passant, door d'armade tot Goa's besettingh gebruyckt, vermeerstert, d'eerste oncosten ten respecte van Ceylon is d'equipage van d'armee onder 't commando van d'Heer Lucas, Sal^e. derwaerts uytgeseth, die voorwaer niet vruchteloos sy geweest, onaengezien dito vloot door de handt des Heeren met siecte besocht is geworden

"T is seker, soo den oorloge nae behooren was gedirigeert ende aangeleyt, de portugies dat eylandt soude hebben geruymt, 't welck nu ander aensien heeft

Comen ons dese reproches van alle kanten toe, als God de sake soo merckelyck gelieft te segenen, wat hebben (wy) te verwachten, byaldien het tegendeel ('t welck de Almachtige genadelyck verhoede) ons quaeme te treffen. Nu! Wy sullen dit, als comende van onse meerder ende die te gehoorsamen hebben, patientelyck tot onderrichtinge opnemen ende daerover in geen voorder contentie treden.

Soo hebben mede wel geremarqueert, onsen eysch van volck ende schepen; maer vooral 't fourneren van acht cloecke oorloghsschepen UE. mishaght ende d'Indise Commencie (soo gelieft te seggen) te lastigh valt, mitsgaders de winsten t'eynden 't jaar in oncosten veranderen, dat buyten den Chinceesen ende Japansen handel seer sober stact, soodanigh (dat) de Indise overwinsten tussehen de 3 ende 4 tonnen gouts, de generale ongelden niet vermogen te balanceren! Niet tot laste, maer soulagement van d'Indise commercie souden de 8 gevoorderde oorloghschepen hebben gedient ende noch dienen,

soo den oorloch tegen Portugael continueren. Gedurende ons gou-
verno waren in Portugael geen Indise retouren gebraght noch Por-
tugaels India van Portugael gesecondeert, byaldien met d'aengetogen
schepen waren gesterckt geweest, de redenen syn voorderen perti-
nent overgeschreven. Soo a°. passato van aensienelycke schepen
versien geworden waren, off dat Godt gewilt hadde, die bequamen
met corter reyse te begenadigen ende Sierra Leonis niet aengedaen
hadden, den vicerey Juan da Silva Tello met syn twee caracquen
ende 2 pataches was ons niet ontstaen, den handel moet met schepen
gevoordert worden, meer comt er te cort als te langh, gelyck UEd.
ampel ende breedt geremonstreert is. *Die mayen wil dient eerst te
sayen.* 'T retour onder de vlagge van den E. Coeckebacker wert
geseyt 8 à 10 tonnen meer als UE. selver calculeerden gerendeert
heeft. Een goede equipagie met contanten ende coopmanschappen
is daeruyt vervallen, eenige tonnen gouts afgeleyt ende de partici-
panten hebben treffelycke repartitie genoten, hoe UE. nu seggen,
(dat) de winsten in oncosten veranderen en dat buyten den Japansen
handel 3 à 4 tonnen te cort comen, connen (wy) niet wel begripen.
Onse advysen doceren 't contrarie ende wort bewesen (dat) buyten
denselven (Japansen) handel t'een jaer door 't ander, ruym 3 ende
4 tonnen boven alle Indise oncosten hebben geadvanceert, a°. passato
is met seven hondert duysent guldens achterstal in Japan, over heel
India noch 100,000 gulden te boven geleyt, gelyck uyt onse missive
van ult°. January dezes jaers sult hebben gesien ende staen de win-
sten van tyt tot tyt merckelyck te vergrooten.

De reële effecten van ontrent 95 tonnen, gelyck UEd. doenmaels
remonstreerden in India te wesen, getuygen dat de respective comp-
toiren soo sober niet versien bleven, als UE. wel schynen te gevoe-
len, immers aensienlycker als p°. January 1636 op 't vertreck van
den heere Gouverneur Gen. Henrick Brouwer, als wanneer te mon-
teren quamen ter somme van / 5000855: 9:15

Ende onaengesien, 't sedert den jare 1636 tot
1640 aen UE. ruym 58½ tonnen gouts meer heb-
ben geretourneert als in coopmanschappen, con-
tanten ende eenige vivres, mitsgaders de getrocken
penningen becomen, bleven ons als goede effecten
op ult°. January passato over, de waerde van . n 8318496: 6: 8

p^r Nota dat de cargasoenen in vyff jaren op 43 schepen costy geretourneert, in India incoops met d'ongelden volgens facturen, te bedragen comen. / 13150455: 3: 7

Van UE. in gelycken tyt p^r 82 schepen, jachten ende fluyten ontfangen ende aen de Comp. goetgedaen / 6863462:13:—

p^r Wissel getrocken n 419206:17½:—

n 7282669:10: 8

blyft als geseyt, meer geretourneert als ont-
vangen. / 5867785:12:15

Buyten den Japanschen handel vertrouwen (wy) voor thien tonnen in geld ende coopmanschappen jaerlyx UE. souden connen bestellen een retour van 1600000 gulden incoops in India; maer retouren sonder geld uyt Nederlandt moet uyt d'overwinsten van Japan comen, daertoe noch al goede hope hebben maer hoe de sake wenden ende drayen, soo connen echter niet wyser worden, off tot den presenten uwen omslach vereyschen veel schepen ende volck. Sonder dat sustent, wert dit groot werck licht in duygen vallen. UE. gelieven oock niet te dencken, (dat wy) ons met d'indiaense princen tot schade ende schande van de generale Comp. sullen engageren. Die negotiatie betrachten (wy) tot voordeel ende verder niet. De Portugees heeft, omme den Visiapourder, Atchinder, Jhoorrit, Mattaram etc. tot syn devotie te crygen, andere oncosten gedaen. UEd. gelieven te vertrouwen, ons met d'oorlogen van d'Indiaense princen niet vermengen; maer (ons) omtrent dese sooveel doenelyck neutrael houden sullen, gelyck tot heden gebleken is, buyten dat soude aen geen fastidie manequeren; want de Mattaram wil met onse hulpe Bantam wel vermeerderen; Bantam, Palembang, Baly etc. versoeckt hulpe tegen den Mattaram; hier dan van scheydende seggen tot besluit, (dat UE.) te vertrouwen hebt, (dat wy) UEd. te geven ordre in de hooghste achting nemen ende nae uysterste vermogen ten dienste van 't gemeenebeste betrachten sullen

Per de fluyte Heemstede is UEd. de veroveringhe van de maghtige stadt ende casteel Malacca gecundight etc.

Wy senden UEd. onder N^o M de afteekeningh van dese gecommeerde stadt etc.

Onse brieven ende ordren derwaerts etc.

UEd. sullen daerby grondigh worden g'informeert van wat importance dese conqueste sy ende wat remarquable proffytten voor de Generaale Comp^e door derselver besith in corte te erlangen syn, die van tyt tot tyt door goede directie te vermeerderen staen. Sulex oordeelen t'aenhouden van Malacca, daerop UEd. ordre ende advys verwachten, geheel noodigh te syn, alsoo den handel van de Maleyse cust, bysuyden als by noorden Malacca, d'overcuste van Sumatra, Borneo's noordsyde etc. aldaer, sonder Batavia's progres te stuiten, met groote voordeelen can gestabilieert ende metter tyt tols gerechtigheyt gevordert worden, van de Bengaelse, Coromandelse ende meer andere vaertuyghen op den thinhandel tenderende; vooral is deze conqueste t'estimeren, byaldien met Portugael in vrede comen, ten aensien van de prejuditien in Comp^e handel, die ons, als Malacca vredigh possideerden, soudén bevoororderen, daer nu weynigh voor te duchten en des oock den vrede met hun te geruster aen te gaen sy, alsoo verstaen (dat) de Portugesen, welcke Malacca frequenteren ende dat vaerwater nae Patany, Siam, Cambodja tot Macao paisibel passeren, in Malacca moeten betalen de gerechtigheden, welcke de Coningh van Spaengien aldaer geheven heeft, ende sullen in die gelegentheyt tusschen ons ende den Portugees goede reglementen op den handel dienen geraemt, opdat den anderen niet vereloecken ende bederven, noch gepreviligieerde quartieren bevaren, *want der Portugesen handel hier te lande is van geheel ander nature, als die van de Compagnie ende ware niet vreempt den handel in Malacca aen particuliere geheel open stelden, mits voor de Comp^e reserveerden den peper, diamanten, besar, gout, amber, peerlen ende gedeelte des thins.* Wij seggen eenelyck in Malacca, daertoe dan noodigh waren treffelycke particuliere persoonen, off derselver factors uyt Nederlant, omme den Portugees de proffytten niet alleen te cedeeren, synde seker (dat) de Comp^e t'alles *niet can* waarnemen, ende by accoordt van vrede, den Portugees, noch d'inwooneren van Bengala, Coromandel etc., den cleethandel in Malacca met fatsoen (niet can) verbieden, maer (wy) sullen onse guarnisoenen ende oncosten uyt d'incomsten der tollén moeten vinden, die vry meer in der tyt sullen opbrengen, gelyck t'incomen van Malacca in florissanten standt synde, ons daer doceren. *In Batavia conde den handel op den ouden voet*

gecontinueert worden, ende omme de Javaense consumtie te voorde-
ren, moeten die van Java, Sumatra's westcust, en die van Borneo's
suydzyde, nae Malacca te varen niet toegelaten worden, gelyck
reeds beginnen te practiseren. T'is voor dese luyden oock accom-
modabler haren handel in Batavia te exerceren als tot Malacca, con-
nen hier, drie, vier ende meer voyagien doen, daer ter contrarie
derwaerts maer eens in 't mouson varen etc. de tyt
ende loop van saecken sal ons wyser maecken, omme 't nutste voor
de Comp^s in die occurrentien te prefereren, reede gevoelen (wy)
wat gerieff ende voordeel de veroveringh van Malacca ons aenbrenght.
Alle lyftoghten syn hier seer opulent ende den toevoer uyt des
Mattarams landt soo overvloedigh, dat de ryst, die 40 realen 't last
van 3 m. fl betaelt sy, becomen tot 25 à 30 realen etc.

'T ontsagh ende respect, dat (wy) by dese conqueste becomen,
is niet alleen groot, maer baert voor Comp^s volck ende middelen
vaste en goede verseeckertheyt.

Batavia's standt verbetert nog dagelycx, den Almogenden sy daer-
voor geprezen, den toevoer van alle quartieren is seer opulent, ge-
lyck sulcx in 't generael journaal op syn plaets wort aangewezen,
te water nochte lande wert geen 't minste onheyl vernomen, sulcx
omme te mogen seggen in vrede met den Mattaram syn, niet anders
gebreceekt als de relaxatie van gevangenen ter wedersyde, waertoe
desen grooten meester noch niet wel resolveren can, maeckt van de
sync geen estime ende voor d'onse soude wel groote saecken willen
pretenderen, sulx die ellendige menschen noch voor een wyle moeten
patienteren, verhopē 't nu niet langh sal duyren, ondertusschen
versuymen niet alle convenable middelen tot hun verlossingh aen te
wenden, gelyck d'overcomende pampieren doceren; Malacca's ver-
overingh doet vele Indise princen omsien, ende op hoede wesen;
dat den Mattaram nae Batavia aspireert is buyten twyffel, maar
immer soo seker daarvan meester te worden, al overlangh gedeses-
pereert heeft. Sabadangh (sic) (Soemadang) ende Oecker heeft (hy)
weder doen bevolckeren ende omtrent Crawingh veel rys doen plan-
ten, daarvan den Bantammer vreemde bedenkingh heeft, ende is
gestadigh in 't velt op de wacht, wy hebben de gelegentheynt mede
doen visiteren ende bevonden als in ons journael onder dato 2 July
is aengetogen, alles sal in roock verdwynen; doch laten daeromme

niet, wel op hoede te wesen. 'T is sulcx door Godes genade geen openbaar geweld te vreesen sy ende voor heymelycke verradersche aenslagen blyven, als geseyt (is), op hoede, d'een noch d'ander vertrouwen (wy) niet meer als de versekeringh van onse stadt gedooght, d'interne vyanden syn mede van geen consideratie alsoo de puncten ende redoubten allerwegen wel versien ende gesloten houden, soo is van Batavia's oostzyde door 't sluyten van 't canaal door 't rondeel Rotterdam beter als voor desen versekert ende God de voorste gheen swarigheyt te duchten, mits dat immer en beter wacht in desen vredigen tyt als wel by openbaren oorlogh doen onderhouden. De Jacatrasc velden, landerijen ende bosschen werden nu zeer paisibel gefrequentert, de suycker plantagie neemt meer toe, met 't eyndigen deses jaers comt de hooge suyckerprys te cesseren ende blyven de Chinesen geinsinueert voortaan niet meer als 5 realen den picol sullen betalen, tot welken prijs ende minder, groote partye van Bantam herwaerts gebraght wordt, die UEd. nevens de Bataviase ende Japaras gestort in de Snoeck toecomen

XL. De Gouverneur-Generaal Antonio van Diemen en Rade van Indie aan de Bewindhebbers der Gener. O. I. Comp. (Heeren XVII).

Batavia, 23 December 1642.

Onse jongste generale missive etc.

Belangende 't doen der Engelschen tot Bantam is na den cours, bevoorderen haren handel naer vermogen, op Maccassar, Benjarmasingh, Japara ende Jamby; frequenteren in dit snyderquartier egeene andere plaetsen de president (der Engelschen) Aron Backer (daer al redelycke correspondentie mede gehouden hebben), (keert) naer Engelandt; Cartwrich ofte Pinson, één van beyde sal desselfs plaetse tot Bantam becleeden. Dese vrunden syn seer jalours van Comp^s welstant, trachten by alle middelen soo best connen, ons doen omtrent de mooren suspect te maceken en ons vyanden te verwecken. Tot dien eynde ende tenselven tyde als den Palimbanghsen Coningh in den Mattaram was, hebben (de Engel-

schen) mede besendingh derwaerts gedaen en desen grooten meester, die niemant goet doet, maer alle omliggende coningen tracht te beheerschen en tributarissen te maken, doen besoecken en door Ralf Catwritch, hooft van de legatie met een yseren canon, cruyt en loot beschoncken; soo gerucht wort, hebben t'eylant Banca onder den Palimbanger sorterende, in eygendom versocht maer niet geobtineert; edoch de presente gelegentheyt der Engelschen niet gedisponeert is, (om) grooten omslach te embrasseren ende hare negotie tot Japara weynich beschiet, gelyck daer oock niet veel anders als ryst en plancken tot retour valt, soo vertrouwen (dat) dese hare besendingh andere insichten heeft gehad; gelyck sy dan om den goeden man omtrent desen trouwloosen Mattaram te wesen, en ons te destitueren van alle middelen, welke tot verlossingh der ellendige gevangene Nederlanders (doenmaels noch 42 zielen sterck) aangeleyt ende gepractiseert werden, hadde gemelte Cartwrits aengenomen p^r hun schip de Reformatie over Suratte nae Mecca te brengen des Mattarams legaet, synde een Arabis priester met 18 gequalificeerde Javanen ende omtrent 6000 realen in spetie, omme aen 't graff van Mahometh te offeren, over welk transport voor langen tyt met Serapada van Tegal in onderhandelingh waren geweest, op hoope onsen geveynsden vrunts gunste te capteren ende de Nederlanderen te verlossen

Als (wy) nu kundschap bequamen, desen priester met syn geselschap p^r voors. Reformatie naer Bantam tendeerde, overleyden (wy) onser vyandts gesanten ende syne middelen eenlyck tot relaxatie van d'onsen, uyt desen tirans handen te becomen, (dien (wy) soo veel jaren te vergeefs daerover geadoreert ende goede conditien aangepresenteert hadden) met minne off tegen danck uyt meergemelt Engels schip de Reformatie te lichten. Daerop onder 't commando van den E. Salomon Sweers de schepen Amboyna, Arnemuyden ende fluyten Broccoort als Zeehaen bywesten Onrust hebben doen cruyssen, den gemelten Arabisen priester Hadgy ende twee Javaense paepen met 5740 realen in spetie becomen ende den 11 July passado in Batavia gebracht, de resterende wesende 15 Javanen syn alle door hun desperaet amocquen in 't Engels schip van ons en d'Engelschen doot geslagen, insgelycx oock in dese furie soowel eenige Engelschen als van d'onsen gequetst geworden, mitsgaders wederzyds een doot ge-

bleven

D'Engelse syn over dese attentaten seer gestoort geweest, gelyck hare missive ende principalyck den eersten gedat. Bantam 18 July o. s. medebrengh, hebben haer beleeft gerepliceert ende ons doen met redenen becleedt, sulcx hun overtuylght vindende met ons verstaen, dewyle dese saecke niet tot diseere van d'Engelse natie, maer tot becomingh onser gevangenen was aengeleyt, gefondeert waren, presenteerden wijders hun als middelaers omtrent ons en den Mataram te laten gebruycken ende eyschten vergoedingh van de schade by particuliere ende aen 't schip de Reformatie in dese rescontre geleden, dat naderhant begrooten op 610 $\frac{1}{4}$ Realen in spetie ende (door ons) onder quitantie betaelt is, etc.

Hiermede blijft dese questie geassopieert ende syn vrunden als vooren die vrunden (de Engelschen) syn algeheel over dese saecke niet buyten peryckel, alsoo dese boose mooren geen redenen verstaen ende niet willen considereren, d'Engelse overheert waren, maer seggen aengenomen en beloofd hadden dese gesanten ende des Mattarams gelt in Mecca te brengen, oock dat de Nederlanders niet vreesden, pretendeerende daeromme restitutie van de contanten ende gevangenen, sulcx wel in den put mochten vallen die voor ons bereyt hebben.

In 't minste hadden niet getwyffelt off d'onsen souden voorlange tegen desen priester ende de realen gelargeert syn geworden, d'apparentien waren in den beginne groot, ende schynen nu wat te steeken maer dit is by ons vastgesteld, bevoorrens dese gevangenen en realen largeren, (dat sy) ons volck in Batavia sullen brengen, dat oock soo volgen moet off daer sal niet gedaen worden.

Wy hebben den Mattaram voor desen meer geflatteert omme dese ellendige menschen van hunne banden te verlossen, als 't respect van de comp. ende haren staet convenieert, 't welck van tyt tot tyt vermercken. Dese tiran (heeft) ontrent die van Bantam, maer vooral (by) die van Palmbangh ende Jamby soodanigh ontsag gebaart, dat Comps. middelen ende volck aldaer niet buyten peryckel syn van op des Mattarams begeeren in syn gewelt gestelt te worden, maer meenen onlangs in 't bejegenen van des Mattarams armade, comende uyt Palembangh (hebbende den Coningh in syn ryck ge-

convoeyert) wel vernomen is, (dat) den Mattaram soodanig respect by ons niet heeft als hun geimagineert hadden.

'T syn geweest 80 vaertuygen, die onse vloote van seven schepen, onder den E. Jeremias van Vlieth bescheyden, omtrent Palembang bejegenden, daer sy soo gegroet syn, datter nae hun eygen seggen 400 menschen syn gesneuveld ende ten ware de nacht haer niet gefavoriseerd hadde, souden alle anderen deselve rescontre gevonden hebben. Soo is oock gemelte van Vlieth met dese armade voor Palembangh geweest, ende den Coningh die sich al vry vreemt hadde aangesteld, tot reden gebraght en bondigh contract met hem gemaect, dat meer uyt ontsagh als liefde nacomen. Soo heeft oock in Jamby gedaen, die sich almede tot den Mattaram neyght, versoeckende passen voor syne gecommiteerden om na den Mattaram te gaen, dat ontseyt is. Ondertusschen continueert de vaert van de Javanen op Batavia en in 't velt vernemen geen onraet, wy verhoopen alles tot respect ende versekeringh van UEd. staet sal uytvallen ende onse gevangenen noch te becomen. Ondertusschen schynt de Mattaram door d'een of d'ander (dat wy op d'Engelssen houden) geïnforméert is, Antonio Paulo, hooft van de gevangene Nederlanderen by den Mattaram, ons soo nu en dan, de gelegentheyte van daer overgeschreven heeft, die den selven onder pretext dat met toverye omgingh voor den cayman of crocodil heeft doen werpen en dese ongeluckige, dusdanigh noch syn eynde becomen (heeft).¹

Met Bantam continueert de vrede ende is ons van daer veel peper toegecomen

Per de jongste schepen hebben UEd. toegesonden een exemplaar van het sommier ofte cort begryp der placeaten, keuren ende ordonnancien by ons als onse voorsacten geëmaneert, byéén vergadert ende in ordre gevoeght door den raetpensionaris Joan Mactsuycker, etc.²

1. Zie over dit feit en over de legende welke daaruit is ontstaan: Corte beschryvinghe van 't eylandt Java door Ryckloff van Goens, medegedeeld door den Hr. P. A. Leupen in Tijds. voor taal-, land- en volkenk. Deel IV, bl. 302 volg. Delft, 1856.

2. Zoo als bekend is, zijn deze statuten, keuren en ordonnancien van Batavia, op last van den Gouverneur-Generaal Ant. van Diemen en de Raden van India bijeengebraght, eerst onlangs van eene inleiding voorzien, door wijlen den Heer S. Keyzer, in druk uitgegeven in het tijdschrift van het Koninklijk Instituut voor de taal-, land- en volkenkunde van Neerl. Indie, getiteld: Bijdragen tot de taal-, land- en volkenkunde van N.-I. Nieuwe volgrees, zesde deel, 6e stuk. 1863.

XLI. De Gouverneur-Generaal Antonio van Diemen
en Rade van Indie, aan de Bewindhebbers der
Gen. O. I. Comp. (Heeren XVII.)

Batavia, 13 January 1643.

Ons jongste schryven, enz.

Voor weynigh dagen verschynt hier uyt de stadt Mattaram, een bode met brieven van des Sultan off Souchounanghs stadhouder, Nebey Dirandaka ¹ aen den alhier gevangen moorsen priester Hagy ² hem hoope gevende tot een corte verlossingh, dat de Sultan geresolveert had de Nederlanderen nae de groote moorse heylige dagen ('twelek wesen sal in 't begin van April aenstaende) herwaerts te schieken, tot syn verlossingh ende omme van vrede te tracteren ³, Godt geve

1. Ngabehi Dirantoko.

2. Hadji, zie voorgaanden brief van 23 december 1642.

3. Eene vertaling van dezen brief van Ngabehi Dirantoko aan den Hadji, bevindt zich nog onder de, uit Indie in 1643 overgekomen, papieren. Die vertaling luidt:

Translaet van de Missive (in 't Maleys) van Kiey Neby Direndaka
uyt den Mattaram aen Kiey Hagie.

Veel goeden dach van uwen soon Kiey Neby Direndaka aen mynen vader Kiey Hagie, dien Godt wil bewaren en een lauck leven verleenen.

Verders den brief, die aen my gesonden hebt, denzelven heeft uwe soon seer wel ontfangen, d'oorsaek dat uwe soon op denzelven brief niet weder geantwoord off dat uw soon geen besendingh heen en weder gedaen heeft is, omdat uw soon tot geen pitsjaringh heeft connen geraecken ofte oock geen belastinge van den sultan en hebben connen becomen, uwe soon was seer genegen geweest omme besendingh heen ende weder te laten geschieden; maer het soude gegaen hebben gelyck voor desen met Serepada geschiet is, alsoo uw soon noch niet affgepitsjaert heeft met synnen broeder capiteyn Moor, maer alsnu heeft uw soon gehoor geeregen ende oock van den sultan last becomen. Myn vader hoopt en vertrouwt, dat naer de groote heylige dagen van dese tyt, uwen soon besendinge (sal) doen aen synen broeder den capiteyn Moor ende sullen oock met haer brengen Hollanders, sullen oock last hebben van uwen soon om met mijn broeder den capiteyn Moor van 't landt Batavia vrede te maecken, alsmede te maecken, dat myn vader naer Mocka (Mekka?) sal vertrecken. Myn vader heeft nieuws versocht off onderrichting van wegens Antonis doot ¹. Desen Antony heeft hem onderwonden met feyn ende tovery om te gaen tegens den staet van den Sultan, waerover na de javausche rechten ende pitsjaringh van uwen soon, niet alleen Anthony, maer veel andere grooten omme die oorsake gelyck als Siragulaguc, Kiey

1. Antoni is de coopman Antonio Paulo, in Japara onder de witte vlagge genomen, n°. 1631. (aant. van den gelijktijdigen vertaler).

d'ellendige menschen eenmaal van hare banden mogen ontslagen
 werden enz.

Geschreven in UEd. Casteel Batavia, desen 13^{en} January, anno 1643.

Antonio van Diemen, enz. . . .

XLII. De Gouverneur-Generaal Antonio van Diemen
 en Rade van Indie aan de Bewindhebbers der
 Gen. O. I. Comp. (Heeren XVII).

Batavia, 22 december 1643.

Met de schepen, enz.

Uyt onse jonghste missiven van 12 ende 23 december 1642, sul-
 len UEd. in 't lange ende breede bericht syn, aengaende onse con-
 sideratien op den vrede met den Portugees hier te lande, mitsgaders
 dat volgens UEd. ende de bevelen van hare Ho. Mo. cort na d'aen-
 compste des schips Salmander, gemelten Trêfves hier ter stede is
 gepubliceert. Item nae Choromandel ende elders ordre afgesonden,
 om dit thienjarigh bestant d'onsen te cundigen ende den Portugesen
 ontrent derselver district gelegen, sulcx te insinueren ende notificee-
 ren, oock dat uyt onsen rade gecommiteert hadden, d'Heere Pieter

Giewaraga, Radin Wangsedita, Amiabey Wierawangala met de doot gestraft syn ¹.
 In 't eerst syn 't te weten gecomen van Anthony, dat eenen rinek hadde met een
 roodt steentjen, dat hy aen my gegeven heeft, omme hetzelfde van synentwege te
 presenteren aen den Sultan, 't welck uwen soon aen den Sultan heeft geleverd en
 den Sultan is ondertusschen sieck geworden, daer men het werck van Anthony nyt te
 weeten gecomen is, ende seggen alle de medecynmeesters in den Mattaram, dat het
 claerlycken blyekt, dat het Antony gedaen heeft ende hebben oock syn huys opgegra-
 ven, hebben bevonden dat hy begraven hadt veel diverse dingen, te weten gebeente,
 haer ende oock pampier daer in Hollants opgeschreven was, 't welck veel menschen
 kennelyck was, wanneer datse het huys van Anthony opgroeven ende voor de deur
 van syn huys hebben se mede veel andere dingen gevonden, twelck almeede van An-
 thony's werck is geweest. Ende nu vader, seght aen myn broeder den Captⁿ. moor,
 dat niet naer sal laten naer het verloop van den jegenwoordighe aenstaende heylighe
 dagen, ofte uwen soon sal besendinghe doen naer Battavia en uwen soon en sal syn
 pitsiuringh in 't minste niet verbreeken.

1. Soerjo-dilogo of Soera-ngalogo? Wangsedita=Wongso-dipo en Wiera wangala
 is vermoedelyk Wiro manggolo, dat volgens den heer Winter beteekent; Hoofd der
 strijders.

Boreel, zal^r over Malacca nae onse fortresse Cruz de Gale op Ceylon ende Goa, met procuratie, ordre en instructie voors. bestant den geral Mascarenhas in Colombo, als d'Heere vice-rey tot Goa mede te notificeren ende 't selve te doen publiceren, wanneer het different wegen Gales onderhoorige landen soude vergeleken ende ons daervan inruymingh, volgens het 12^e. art. des tractaets gedaen wesen (soude). Uyt welke actie onse promptitude ende sinceriteyt tot onderhoudinge ende observatie van 't gecontracteerde tusschen de Crone Portugael ende hare Ho. Mo. daer genoegh sy gebleken, maer particulierlyck uyt missive van den 13^{en} January deses jaers, sullen UEd. wel hebben connen begrypen d'onbestendigheyt van desen vrede hier te lande, uyt de omstandigheden daerby gededuceert.

Uyt het vervolg blyckt niet te vergeefs geopineert hebben, desen trefves van geen durée stont te wesen, te meer met dien superben hoop (hoewel onmachtigh) geen land op te seylen is, want als onsen commissaris Pieter Boreel op Ceylon aenlanghde ende volgens commissie Don Philippo Mascarenhas geral in Colombo den thienjarigen Trefves in conformité van d'ordre onser souverainen hadden doen insinueeren, mitsgaders uyt crachte van 't geroerde 12e artyckel des tractaets versocht ontruymingh der platte lande onder Cruz de Gale behorende, is tselve door voors. geral wel fier en opgeblazen gerefuseert wes(halve) voors. Boreel oock den vrede aldaer ongepubliceert liet, vertreckende nae Goa om sich aen den vice-rey t'adresseren, menende by denselven ander discretie als omtrent Mascarenhas te vinden, blyvende ondertusschen op Ceylon alle actien van hostiliteyt geschoort.

Primo April arriveerde Zijn Ed. by de vloote van defentie voor Goa. Den 5^{en} daeraen, synde Paesdagh, wierd magnificq ende heerlyck ontfangen, mitsgaders gedurende syn aanwesen princelyck getraceert; maer over de saeck in questie is met den vice-rey immer soo weynich als met Mascarenhas connen overeencomen; noch de minste satisfactie geobtineert, synde meer aengetogen vice-rey ende synen raed tot egene redenen te brengen geweest, onaengesien wat onwederspreckelyke argumenten tot betuygingh van ons goed recht bygebracht syn ende bovendien tot accomodatie van saecken, buyten onse commissie gepresenteert heeft, de voors. landen onder het district van Gale sorterende, in tweeën gedeelt, d'eene helft by haer

ende d'ander helft door ons beseten soude worden; namentlyck by provisie ende tot in Europa onse respective souverainen het geschil soudén dirimeren, maer dese luyden reden noch verstant gebruyckende, syn niet min absurd als hartneckigh by hun ongefundeerde sustenu blyven persisteren; haer wyders niet schamende, staende te houden (ten proposte onse commissaris sustineerde, de Coningh Radja Singa van Candia, wegens het derde artykel des meergeciteerden tractaets van bestant, mede des begerende, onder den trefves begrepen soude moeten werden) geseyde artykel van geen ongelovige coningen off potentaten te verstaen ware; maer alleen van gelovige christenen, hoedanige in dese landen gene syn, merckt d'impertinente onbeschaemtheyt van desen orgueileusen machtelosen hoop!

In voegen voors. onse Commissaris nae verscheyden byééncomsten ende schriftelycke conferentien met d' Heere vice-rey voornoemt, ende desselfs gedeputeerden over d'een en d'andere pointen gehouden, (alvorens wettelyck geprotesteert hebbende, niet schuldigh te willen wesen aen de schaden, onlusten ende bloetstortingen daeruyt te volgen,) den 27^{en} der voors. maend April na eenige hevige contestatien over ende weder gevallen, met de bloedvlagge en datelycke acten van hostiliteyt, met de gantsche vloote, bestaende uyt elff seylen van voor Goa opgebroeken is.

In deser voege syn met den Portugees de novo in oorloge geraeeckt ende heeft d' Heer Commissaris (Boreel) die saecke niet anders connen beleyden, enz.

Belangende Batavia, wy connen daervan den Alvermogende sy gepresen ende geve tot de continuatie zynen heyligen segen, niet als gewenschte tydingh geven. Branden als andere merkelycke disaisters heeft de burgerye desen jaere niet gevoelt. Volgens UEd. wensch staen de huysen metter tyd van steen opgetrocken te werden, daertoe door de dagelycxse timmeragie sich groote apparentien verthonen, gelyck UEd. uyt d'overcomende vrunden tot verwonderingh verneemt, daertoe veel helpt de Jacatrase velden ende zee soo veylich gefrequenteeft worden, sulcx dat 't jaty, dat is eycken hout, calck ende steen tot contentement ende civile prys becomen. Zedert Batavia's sonderingh syn de bosseken, velden ende zee soo vreedsamig noyt buyten eenigh ongeval gebruyekt, sulcx de landeryen ontrent dese stad seer getrocken worden, ende yeder tracht

syne thuynen (byna geabandonneert) weder te hanthaven, schoon te maken ende te beneficiëren, 't welk sonder eenige accommodatie off Comp^s assistentie wacker voortgaet, hartelyck wenschende eenige liefhebbers, voor desen in India geweest, als d' heer Carpentier ende anderen, oculaire inspectie van zaecken mochten nemen, vertrouwen 't haer Ed. niet min aengenaem soude wesen, als eertyds 't verhoopte progres van saken vervordert hebben. De coopman Bingham heeft grooten omslagh ende vele velden met suyckerriet besteken, dat nu nae alle apparentie wel te succederen staet, ingevolge veel witte suyckeren tot 5½ realen 't picol leveren sal.

De Mattaram hout sich geheel stil, syn loopers worden nieuwers te water noch te lande vernomen, vertrouwen geheel van iets op Batavia te voorderen despereert, soo doen (wy) weder geen hostiliteit aen desselfs onderzaten, die de zee frequenteren, mits dat van paspoorten voorsien syn, daer hun wel by bevinden. In voegen allen die naer Malacca of de thinqartieren etc. tenderen, hun in Batavia versien, daer alsnoch cleene erkentnisse voor doen, gelyck mede in Malacca, welcke stad sonder aenleggen niet toestaen te passeren, dat veel leven causeert ende mettertyt t'incomen verbeteren sal. Ondertusschen blyven de Nederlanders by den Mattaram gedetineert ende de Moorsen priester met 5 m. realen in ons gewelt, dat soo aengesien moet worden, dewyle met solliciteren meer verachten als voorderen. D'Alvermogende wil hun met patientie wapenen! De toevoer uyt Java ende alle omliggende quartieren is seer overvloedigh etc.

UEd. doen wel, soo weynigh getrouwde herwaerts send, dewyle van tyd tot tyd vermercken, deselve tot laste van de Comp. gedyn ende tot continuatie (als meenen wat geprosperereert te hebben) niet te bewegen syn; maer al weder naer huys haecken ende daernae soude men wel weder herwaerts willen, sulcx dat 't over ende weer gaen geen eynde neemt enz.

't Is seecker India veel arme menschen voeden can, die genegen syn de handen uyt de mouw te steecken; duysende boeren syn op Formosa noodigh, Malacca ende derselver heerlycke thuynen leggen desert, by gebreeck van burgerye, Banda can veel menschen de cost geven, ende syn verwondert, dewyle Nederlant met sooveel ellendige arme lieden, uit Duytslant verdreven, vereropt is ende sooveel om

de cost doen moeten, menighte derselver niet herwaerts trachten te comen; immers hebben levendig exempel van de Chinesen, die jaerlycx met duysenden uit China comen, hun vracht en cost versorgen moeten, daervoor dickwils hun lyff verpanden, ende bovendien 1½ reael hoofdgelt maendlycx opbrengen, echter hier neder geslagen synde, in 3, 4 ofte 5 jaren redelycke middelen versamelen; maer syn yverich ende arbeytsaem, hun geen werck ontsiende ende als de gemene man, uyt Nederland te comen, tselve niet betracht, is hier emmer soo weynich als elders voor haer te doen en vergaen door luyheyt in armoede, alsoo geen staet moeten maken meer subsidie van de Comp. te genieten, als de Chinesen, off worden in ledigh gaen gevoed. Dit dan soo synde, moeten sober gestelde luyden, omme ledigh te gaen, na India niet comen, want sullen haer seer g'abuseert vinden enz.

XLIII. De Gouverneur-Generaal Antonio van Diemen
en Rade van Indie aan de Bewindhebbers
der Gen. O. I. Comp. (Heeren XVII.).

Batavia, 23 December 1644.

Edele Erntfeste, enz.

Onse jonghste generale missiven aen UEd. syn geweest, dato 22 december 1643 enz.

Batavia continueert (geprezen zy den Allerhooghsten) in florissanten stant, dagelyx in neeringen ende toeloop van menschen avancerende. Brant off andere onheylen syn desen jare egeene, veel minder vyanden omtrent onse poorten vernomen, eenlyck hebben de kinderpoxkens en andere contagiouse siekten desen somer dapper gegrasseert enz. De Jacatraseden velden worden seer veyl gebruyckt, besacyt, beplant ende de thuyne syn in groote reputatie, daer d'inhabitanten profyt ende gerief uyt trecken, goet Jaty hout wort uyt de bosschen gehaelt, waerdoor den burger syn timmeragie voordert, goede, hechte, durable huysen in kalk ende steen soo aen de west als d'oost syde, dagelyx aenbouwende, sulcx dat het vreucht te sien is; de nieuwe kerk is met een muur hoogh

seven ende dick $1\frac{1}{2}$ voeten omsloten, den predickstoel staat in posture, een schoon werck, men is besich met het kerkelyck gestoelte ende 't wulfsel van plancken tegen het dack te slaen, enz.

De borstweringh van Batavia's muyren is rontomme gedaen met weynich costen ende eygen volck, sullen de stadt met een redelycke aerde wal binnen de buytenmuyren omleggen

'T Hospitael is noch niet volgens project voltoyt, maer wel een goet woonhuys aen de suyt-oostsyde van 't hospitaelspleyn . . .

De noortlyckste zee-redoubt, een treffelyck fort, de reede bevrydende is ten principalen voltrocken ende met canon g'armeert, een groot schoon versiende werck.

Tot accommodatie van den rector en Batavise studenten hebben doen optrecken een school, staende op de tygersgracht, zulex tot den voortgangh van dat nootwendich werck niet resteert als den zegen des Heeren ende UE. ons daermede de helpende hant toebieden, mits sendende bequame personen tot correctors.

Met die van den Mattaram staen in vorige termen ende is elcene apparentie tot de relaxatie onser ellendige gevangenen, soo blyven oock de moorse priesters in ons geweld, dat soo moet aangesien worden ende met patientie afgewacht, het getal van d'onse in Juny passato bestont uyt 40 personen
men rucht dat de sone van Serapada herwaerts comt, omme over de verlossing der gevangenen te tracteren, dat achten voor een praetjen off bedriegery, gelyck van die geesten wel gewoon syn te vernemen.

Buyten dit, wort van de Oost geen teecken en noch gerucht van oorloge vernomen. De Javanen varen over ende weder seer gerust ende de toevoer is extraordinary meer als oyt gesien, den rys op 23 ende 25 realen 't last

Niet alleen uyt des Mattarams landt comt ons alles in overvloed maer uyt Bima, Macassar, Borneo, Jamby, Palmbangh ende alle omleggende plaetsen, soo is oock op 17 deser, van Siam hier aengelant een joncke van 300 lasten met rys, olye, suycker, visch, enz. gecargeert; peper comt mede (onaengesien de schaerse gewassen) redelyck toevloeyen. Ondertusschen syn hier ten aensien van den toeloop der vreemde natien, maer vooral Javanen (wiens conversatie ons met reden suspect is) dapper op hoede, synde present 't casteel

ende stadt noch met redelyck garnisoen beseth. Openbaer geweld hebben door Godes gratie niet te duchten, voor hun valsche practyquen moeten wacht houden, gelyck dan in 't begin der maent augusti voorleden een gansch schandelyck verract ende voorgenomen moorderye, door die van Bantam met de Batavische Javanen gepitchiaert, (doch) God loff, het tydelyck gewaer syn geworden ende d'autheurs (synde de principalen van dit schelmstuk Jan Cleyn, hooft van de Javanen alhier,) allen met den doot gestraft syn. Hun execrabal desseynde ende eynde, blyckt by hun confessien ende wort in 't Batavia's verbael wyt en breet beschreven, daer UEd. alles verneemt, mitsgaders dat de Coningh van Bantam aenleyder van de saecke zy ende alles met kennisse des Mattarams geschiet zy, sulcx dat dese priesters malcanderen wel verstaen ende vertrouwen Jamby en de Palembang daer oock niet onwetende van syn. Bantam speelt den ignoranten ende wy houden ons als off niet beter wisten, continueerende noch den vrede; doch met groote omsichtigheyt.

Wyders moeten UEd. noch communiceren een gepasseerde saecke, die wenschen verswegen mocht worden, maer noch liever dat noyt geschiet ware, namentlyck de gepleeghe Godverdriete sonde des gewesene raets (van Indie) J.... S....., mitsgaders desselfs miserablen uytgange, daarvan niet larger syn, onse resolutien ende dach-register, als d'overcomende vrunden kunnen UEd. des nodich synde, breeder informeren ¹, God Almachtich beware ons in toecomende voor diergelycke confraters ende weere syn straffende hand, die de Republicque voor soodanige regenten toecomen soude, meer ende meer van ons verre aff, enz.

1. Het hier beloofde lid van de Hooge regering, de extra-ord. raad van Indie J.... S...., werd door daartoe gecommiteerde regters, wegens het peccatum contra naturam veroordeeld tot verworping aan een pnaal en verbranding van zijn lijk tot asche, met 4 medepligtigen. Dit vonnis werd op 9 Julij 1644 door de Hooge regering bekrachtigd en op den 11^{en} Julij daarnaanvolg. ten uitvoer gelegd. De geëxecuteerde had een oppereoopman tot broeder en den secretaris der Hooge regering tot zwager, hetgeen echter niet belette, dat het vonnis werd voltrokken.

XLIV. De Gouverneur-Generaal Antonio van Diemen
en Rade van Indie aan de Bewindhebbers der
Gen. O. I. Comp. (Heeren XVII.)

Batavia, 20 January 1645.

De vyf retourschepen enz.

Uyt brieven en pampieren met de vyf vooruyt vertrocken retour-
schepen. sullen UE. sien het succes onser uytsettingh, onder den
E. François Caron nae Ceylon, mitsgaders hoe den 10 Aug. onder
het beleyt van den E. Joan Maetsuycker nae Goas bhaer affge-
sonden hadden een machtige scheepsarmada, omme eynde des oor-
logs te maecken, 't sy by minnelyck verdrach off cracht van wape-
nen Onse vlote, als geseyt den 28 September
passato (i. e. 1644) op 10 vadem voor Goa ten ancker gecomen
synde, wierd den vice Rey datelyck gesignificeert, aldaer gecomen
waren, met brieven ende commissie om met hem in gespreck te
treden, wegen de differenten tusschen beyden gerezen, daerop ette-
lycke malen schryven over en weder, gaende tot 13 october voors.
Maetsuycker met groote magnificentie aen lant gehaelt wierde, . .
. van dato 13 Oct. tot 10 Nov. is over de saecke in
questie gebesoigneert ende daer (wat devoiren ende ernstige sollici-
tation d'onse gedaen hebben) geen corter expeditie t'erlangen ge-
weest, gelyck UEd. alles by 't gehouden dagregister sal blycken.

Op wat conditien nae verscheyden conferentien, contestation ende
protestation metten anderen verdragen syn, vernemen UEd. uyt
nevengsaende capitulation

Synde eyntelyck overeengecomen als d'articulen boven aengeroert
dieteren, ende de voornaemste dat yeder sal blyven in 't besith van
syne forteressen, gelyck die op 't teecken des contracts bevonden
worden beseten te syn, item dat de scheydingh der landen met
derselver possessie ende jurisdictie puyr ende geheel sal blyven tot
d'uytspraecke onser ende hare respective souvereinen in Europa,
midts dat ondertusschen de vruchten sullen worden verdeelt en ge-
noten, die van haer syde by den Portugees, die van onse syde by
UE. onder titul van deposito, tot dat daerover decisie van de ge-
melte souvereynen gedaen sy, welcke verdeylingh op gelycke wyse

oock plaets sal hebben in 't administreren van de justitie ¹. Voors. titul van deposito (seyt de Ed. Johan Maetsuycker) schynt yets te syn; maer is wel ingesien inderdaed niet als een bloote naem ende enkele imaginatie, gelyk selven bekennen, eenlyk geïnventeert, opdat niet souden schynen afstant van hare landen te doen . . .

Wy connen ons niet imagineren, dat men in Europa de saecke soude anders begrypen, als dat de landen ende forteresse Negombo onder rechtvaardigen titul vercregen syn, den Portugees heeft ons geforceert oorloge te voeren, mits geen ruymingh wilde doen van de landen onder Gale sorterende, Saffragan ende andere coninghen van Candia's landen onder ons verhypothequeert, sy hebben getracht ons te frustreren van onse landen omtrent Gale, daer geweldelyck hun crygsvolek hielden, wy hebben ons moeten deffenderen, syn zy ongeluckich geweest, ende wy victorieus, hebben 't niemant als hun eygen onverstant te wyten . . . 't syn luyden die veel seggen cunnen, hebbende groote experientie ende weten seer accurat van Ceylon te discoureren, den onkundigen veel wys maeckende, sulk in Europa de saecke al vry wat schyn sullen geven; maer UEd. moeten staen op haere rechtvaardige conquesten, die sy ons selver gesuppéditeert hebben.

Op 't versoeck des vice-reys heeft den E. Maetsuycker tot uyt-rustingh van hare schepen nae Portugal, die niet boven twee sullen syn, laten volgen, (mits betalende) twee groote seylen, mitsgaders twee groote touwen, dat voor groote courtoisie extimeren, gelyck het inderdaet sy, etc.

XLIV. De President, Cornelis van der Lyn en de Raden
van Indie aan de Bewindhebbers der Gener.
O. I. Comp. (Heeren XVII.)

Batavia, 9 July 1645.

De schepen enz.
Zedert heeft God Almachtigh gelieft de Heere Gouvern^r Generael

1. Het voornaamste punt van geschil betrof het bezit van het fort Negombo en omliggende landen en de verdeeling der landen tusschen Colombo en Gale, allen op Ceylon gelegen.

Antonio van Diemen met een uytterende sieckte te besoecken, die van tyd tot tyd toenemende hem eyndelyck op 19 April voorleden uyt dit leven heeft wegh genomen, daer de gen. Comp. een verstandigh, ervaren ende vigelant dienaer aen te verliesen comt, die om veel te wenschen ware geweest UwEd. saken herwaerts over noch eenige jaren hadden mogen gouverneren

Dit onverwacht incident hebben (wy) soo important geoordeelt, dat noodigh geacht hebben UwEd. binnen tyts per een expres advys schip daer cundtschap van te doen, opdat UwEd. gelegentheyt mogen hebben tydigh ordre op 't generale Gouvernement te stellen, die met verlangen te gemoet sullen sien, hetsy dan hare Ed. goetvinden, een der aenwesende raden de successie te defereren, ofte wel daertoe iemand uyt het vaderland te schicken; waervan, opdat de electie t'eenemael ende ongepraëjudiceert tot UwEd. goedvinden mochte blyven, de plaetsen vacant sullen houden, tot dat UwEd. dispositie daervan sullen becomen, gelyck UwEd. uyt de copie resolutie hiernevens gelieven te sien, (die wy) weynigh dagen vóór het overlyden van zijn gedachte Ed. metten ander gearresteert hebben, gevende de twee extraordinaire raden mede continuele sessie ende concluderend advys, op welcken voet dan de saken syn waernemende ende verhopan met de hulpe ende bystant Godes, met alle naerstigheyt, vigilantie, trouwe ende goede eenigheyt ons soodanig te evertueren, dat UwEd. staet door 't afsterven van hoog gemelte Heere Gouvern^r Generael soo weynich verachteringh ende alteratie lyden sal, als doenlyck werd, daer uw Ed. haer vryelyck op gelieven te rusten. 'T is buyten twyffel dat een grooten voorganger aen Zyn Ed^t verloren hebben, die door lange oeffeningen soodanigen experientie ende ervarentheit van Comp^r saken ende gelegentheden had becomen, dat als spelende het groote werck te dirigeren wist; maer verhopan hetgene ons daervan deficieert met onverdroten arbeyd ende diligentie te suppleren Belangende de successie van 't generale gouvernement ende wat qualiteiten daertoe gerequireert worden, sal onnoodigh wesen, wy ons vermeten UwEd. onderricht te doen; maer willen die sake UwEd. prudent oordeel t'eenemael bevolen laten, eenelyck seggen, voor sooveel de gelegentheyt hier te lande insien, onses bedunckens, beter wesen sal tot die charge des doenelyck synde, iemant uyt Nederland geschiet werde, als dat een van de

presente personen daertoe werde gepromoveert ende dat om verscheyden hooghwichlige consideratien, hier onnodigh aen te halen. Welck gevoelen oock overeenkomt met het laetste particulier schryven van Zyn Ed. loffelycker memorie daer ons toe gedragen, sonder dat onder correctie van UEd. wyser oordeel, hier jegens seer gelden kan, dat men sal seggen, weynige in 't vaderland gevonden sullen worden, die soodanige kennisse van Comp^s staet ende commercie herwaerts over connen hebben, als die door lange jaren continuatie in dese quartieren tyd ende gelegentheyth hebben gehad, om grondige ervarentheyth van saken te krygen, alsoo oordelen sulcx juyst op 't hooghste niet gerequireert; maer genoegh sy, daertoe een verstandigh, consideraet, conscientieus en gereckelyk persoon werde uytfgevonden, die slegts matige kennisse van Comp^s gelegenthyt hebbe ende tot saken daer selfs de meeste wetenschap niet van heeft, anderen die ervaringh hebben te gebruycken weet enz.

(Na dezen officieelen brief, waarin alles, buitenkant's, zoo als de Japanners zeggen, zoo fraai en belangeloos wordt voorgesteld en het Opperbestuur in Nederland van de Hooge Regering in Indie de verzekering van een goed bestuur ontvangt, is het niet onnoodig en niet onaardig ook de officieuse brieven te kennen, welke de drie onderteekenaars der generale missive naar Nederland, elk in stilte, afzonden. Die brieven volgen nu hier, de eerste is van van der Lyn, de tweede en derde zijn van Joan Maetsuycker en Simon van Alphen.)

XLVa. De President Cornelis van der Lyn aan de
Bewindhebbers der Gen. O. I. Comp. (Heeren
XVII.)

Edele Erentfeste enz.

By de nevensgaende Gener. missive worden UEd. bedeelt wat in Comp^s affairen in India sedert 't vertreck van de seven retourschepen, onder 't commando van den E. Paulus Croock op 24 Dec. en 21 January passato van Batavia's reede vertrocken, is gepasseert, daertoe wy om in desen cort te syn t'ennemale gedragen, van welcken tyt af de H^r Gouverneur Generael Antonio van Diemen met een

verswackende sieckte soodanich van Godt de Heere is besocht, dat eyntelyck den 19 April passato deser werelt is overleden, hebbende bevorens den 12 ditto, seer swack synde, by resolutie vastgesteld, dat ick naer Zyn Ed^t overlyden 't generale gouverno van India onder den naem van president sonde aenvaerden ende beedeeden, dat tegen UEd. ordre en den inhoude van den generalen artyckelbrief stryt, die dicteren datter naer de doot van den Gouverneur Generael uyt de bequaemste personen weder een nieuwe Generael sal worden gesteld om confusie voor te comen ende dat de staet van de Comp. met goede ordre en respect, sonder de minste krenckinge ofte verachteringh wel en naer behoren soude worden gedirigeert, gelyck oock ten hoochste noodig is ende nu mede wel vereyste ¹, dat tot myn leetwesen en 's Comp^s nadeel niet hebbe connen te wege brengen, alsoo de presente heeren Johan Maetsuycker, Salomon Sweers ende Symon van Alphen haer aen voors. resolutie soo vast binden, dat my in 't contrary overstemmen ende ten dienste van de Comp. soodanich niet en assisteren als wel wenste en UEd. affaires vereyschen, synde als een keten aen den anderen gehecht, gelyck UEd. uyt d'overcomende personen tot leetwesen wel sullen verstaen, daerby comt noch, dat mevrouw Generaelse alle prerogativen als by 't leven van d' Hr Generael sal blyven gauderen ² tot dat naer Europa sal gelieven te vertrecken ofte dat by UEd. naerder ordre op 't gouvernement sal wesen gestelt, als UEd. by de nevensg. copie resolutie gelieven te sien. Ongehoorde dingen! 'T is seecker die regeersuchtige vrouwe den heer Generael sal³ genoechsaem tot voors. resolutie heeft geper-suadeert. Ick hebbe oock te facielder toegestaen, omdat UEd. ordre op 't generael gouverno ontwyffelyck tegemoet sach, dewyle de Hr Generael zyn demissie tegen a°. 1645 soo ernstich hadde versocht,

1. Van der Lyn vergeet hierbij te vermelden, dat deze resolutie van 12 April genomen werd door den vollen raad van Indie, met eenparige stemmen en zonder iemands tegenspreken, ook niet van zijne zijde. Het is duidelijk dat van der Lyn liever terstond Gouv.-Gen. zou geweest zijn.

2. „Ook hiertoe was op den 14 April door den raad van Indie „eendrachtigh ver-
 „staen ende geresolveert en (den G.-G. van Diemen) geantwoord geen andere meyninge
 „ofte intentie te hebben, als dat haer gedachte Ed. (i. e. de weduwe van Diemen)
 „in aller maniere sal blyven in 't volle besit van voorn. luyts (des Gouv.-Gen.) mits-
 „gaders alle prerogativen, die (sy) tegenwoordig by syn Ed. (i. e. van Diemen's) leven
 „gauerende is, totdat naer Europa sal gelieven te vertrecken, enz. „ Ook hiertegen
 had van der Lijn zich niet doen hooren.

daerop niet anders is gevolcht, als versoeck van langer continuatie, dat de doot (God beter 't) heeft verhindert

Ick hadde voor 't vertreck van de laetste retourschepen, myn intentie op 't becleeden van tgenerael gouverno aen den hr. generael zal verclaert ende dat (ik) van mening was een keer naer Nederlandt te doen, soo tot bevordering van myn particulier (belang) als om met UEd. mondelingh te confereren ende dan tot des Comp^s. meerder gerustheyt UEd. andermael te dienen; dat Zyn Ed. niet wel beviel ende daerom in syn tweeden particulieren brief anders als voor desen in myn regardt heeft geschreven, met byvoeging van d'attestatie van de questie met d'Heer Sweers, dat een onverdraechliel persoon is, enz.²

De redenen, waerom mij na den doot van den generael volgens voorn. resolutie niet als president hebbe doen authoriseren is ten principale dese, alsoo verstont dat gemelte Heeren rede besloten hadden de generale directie niet dan by de Hr. Maetsuycker te doen becleeden, die in 't stuck van den coophandel nochte boeckhouden (daerin des Comp^s. welstant ten principale bestaet) weynich ofte geen kennisse heeft, soodat ick dan echter tselve meeste soude hebben moeten waarnemen ofte anders met syn Ed. dickwils overhoop leggen, derhalve hebbe ten dienste van de Comp. beter gedacht om sulcx voor te comen ende in eenicheyt te syn, de saecke op den tegenwoordigen voet metten anderen te dirigeren, mits dat ick als outste raedt de preseance ende propositie behoude, gelyck geschiet ende verhoep alles ten meeste diensten van de Gener. Comp. met discretie en sachtsinnighyt soo te bestieren, dat UEd. een goet genoeghen ende volcomen contentement sullen hebben, enz.

In't casteel Batavia, 12 July 1645.

Cornelis van der Lyn.

1. De twisten tusschen van der Lyn en Sweers waren zoo hoog geklommen, dat van der Lyn ciudelijk op 25 Jaanury 1645, toen hij nog Directeur Genrl. was, den raad van Indie Sweers met rotangslagen afranselde. Sweers was ook ver van onbespelijk.

XLVb. De Raden van Indie, Joan Maetsuycker en Simon
van Alphen aan de Bewindhebbers der Gener.
O. I. Comp. (Heeren XVII.)

Batavia, 12 July 1645.

Edele Erentfeste enz.

Uyt de generale missive by de aenwesende raden van India gesamen-
derhandt geschreven, verstaen UwEd. het beclaeghlyck overly-
den van den heere Gouverneur Generael, saliger geheuenisse, om
UwEd. waervan contschap te doen, goetgevonden is binnentyts het
fluytschip de Post af te senden met advisen, opdat UwEd. van de
gelegentheynt harer saecken herwaerts over verwitticht synde, tyde-
lyc ordre op 't generael gouverno mochten stellen; dese dient voorna-
mentlyc tot geleyde van nevensgaende copiebrief by syn gem. Ed.
salr per het schip de Willem over Engellant particulier aen UwEd.
geschreven en in de voors. onse generale geciteert, die syn Ed. ons
op syn dootbedde gecommuniceert heeft ende nodich hebben geacht
UwEd. by dese gelegenheynt met bygaende stucken mede toe te schic-
ken, opdat byaldien de originele, dat niet verhoppen, niet terechte
mochte comen UwEd. niet gefrustreert mochten blyven van Syn Edts.
laeste advis, nopende de beedelinghe van 't generael gouvernement,
een sake van grooten importance. In de voors. onse generale brief
hebben UwEd. cortelyc gedient van ons gevoelen omtrent dat point,
accorderende met syn Edts. aengeroerde jongste advis, dat nodich sal
wesen UwEd. daertoe een aensienlyck, consciencieus ende verstan-
digh persoon uyt Nederlandt senden, want die hier te lande daer de
apparentste toe soude wesen, is de heer Cornelis van der Lyn ende
die heeft by syn Edts. leven menichmael ronduyt verclaert daer geen
capaciteyt toe te hebben, hetwelck hoewel vastelyc geloven van
hem soodanich niet gemeent sy, soo en laten wy echter niet na de
waerheynt daarvan langs hoe meer te ondervinden, gelyck syn Edts.
salr. oock genoech bekend is geweest, niet in 't jongste gelyck uyt
voors. particuliere brief schynt te blycken; maer al over langh. De
reden nu waerom Syn Edts. echter den E. van der Lyn doorgaens
tot syn successeur geprojecteert heeft sou licht te raden syn, Syn
Edts. heeft van jaer tot jaer gelyc UwEd. kennelyc is om syn ver-
lossingh geschreven ende sich gelaten of tot vertreck genegen was

maer die hem hier wat nader bygewoont hebben, weten wel hetselve hem noyt ernst sy geweest; maer eenlyc voorgegeven of UwEd. misschien mochten hebben goetgevonden hem op te doen comen, sulcx niet onversocht mochte schynen te geschieden, ende dit is oock de reden geweest, waerom den Ed. van der Lyn altyt tot successeur heeft voorgesteld, opdat Uw Ed. haer op desselfs bequaemheden gerust houdende tot dien eynde niemant uyt het vaderlant souden senden, 't wele niet geern soude hebben gesien, alsoo geen vertrecken in 't sin had; maer als het jongste jaar, vermits sich van tyt tot tyt swacker ende swacker gevoelde, syn vertree eenmaal vast hadde gestelt (hoewel vele, daeronder de weduwe selfs haer noch al in beelden, byaldien weder tot gesontheyt ware gecomen, het vaderlant alweder uyt syn sin soude hebben gestelt) soo heeft, gelyck geseyt, Comp^s. gelegentheyt de directie rakende nader beginnen te overleggen ende syn vorich schryven geretracteert, niet sooseer om 't gepasseerde jegens den heere Sweers,¹ waarvan de stucken oversond ende de copien hier andermael nevensgaen, hoewel die ende diergelycke acten meer by hem gepleeght oock haer bedeneken hebben; maer omdat altyt wel geweten heeft de gerequireerde hoedanigheden tot dat hooge ampt by den persoon niet en waren, gelyc sulcx op syn dootbedde wel te kennen heeft gegeven, als wanneer siende dat syn eynde genakende was, over het Generael Gouvernement seer beducht is geweest ende eyndelyc met ons apart, sonder den E. van der Lyn daer eens van gesproken te hebben, vastgesteld heeft hetgene naderhant diesaengende collegialiter is geresolveert, waarvan geen andere reden can werden gegeven, als dat denselven tot het generael werck niet bequaem heeft gekent, wat consideratien nu daerop heeft gehad ende wat qualiteyten in gem. Heere van der Lyn tot het hooghste ampt nodich gedesidereert werden, soude odieus wesen in desen te particulariseren; maer achten onse conscientie ende den eet, waer met aen UwEd. verplicht syn, genouch gedaen te hebben, dat ons gevoelen dus met generale termen te kennen hebben gegeven; verclarende daerin geen ander ooghwit te hebben, als de dienst van de generale Comp., die geoordeelt hebben sulcx schuldich te wesen,

1. Zie noot 2 op bladz. 271.

waervoor oock versoecken UwEd. dit ons particulier advys gelieven aen te nemen

Niet sonder reden doleren UwEd^h. over den groten handel der particulieren, nadien deselve niet alleen tusschen dit ende 't vaderlant; maer ooc op ende van alle plaetsen van India sodanich in swangh gaet, selfs onder de meesten, dat qualyck bedencken connen met wat middelen uyt te roeyen sal wesen; echter sullen gelyck in de Generale missive belooft, daer alle crachten toe inspannen, hoe wel niet twyfelen of hetselve sal by velen weynich gunste baren. enz.

Dewyl present geen meer als twee ordinaris raden op Batavia syn, namentlyc de H^{rn} van der Lyn ende Maetsuycker ende Hr. Gouverneur Generael salr. ons op syn dootbedde, daer syn huysvrouw present was, om verscheyde redenen gerecommandeert heeft den Hr. Caron in Tayouan te laten, daer beter dienst doen can dan hier, daer een vreemdeling is ende by resolutie verstaen is, dat de doemaels presente raden, extra-ordinaris tot versterckigh van den raet ende UwEd. nader ordre mede een concluderende stem souden hebben, gelyck in de persoon van d'Hr. van Alphen effect sorteert, soo versoect syn E. mits desen gansch gedienslich, UwEd. hetselve sodanich gelieven te doen continueren ende qualiteyt en gagie van ordinaris raet daerby te voegen, te weten byaldien UwE. resolveert iemant tot Gouverneur-Generael uyt het vaderlant te senden; want andersints geen ander gissingh maken, dan 't aenstaende jaer als wanneer ons verbant expireert, met UwEd. permissie beyde nae 't vaderlant te retourneren ende also present niet anders hebbende, willen desen hiermede eyndigen, enz.

In 't casteel Batavia 1645, 12 July.

UwEd. verplichte dienaren:

Joan Maetsuyker.

Simon van Alphen.

XLVc. De Raden van Indie, Joan Maetsuycker en Simon van Alphen aan de Bewindhebbers der Gen. O. I. Comp. (Heeren XVII).

Edele Erntfeste, achtbare, voorsienige, seer discrete Heeren.

Met 't fluytschip de Post 13 July voorleden, om UwEd. het overlyden van den Gouverneur-Generael, salr. geheuchenisse, te verwittigen afgesonden, hebben UwEd. een particulier briefken geschreven, wegen ons gevoelen nopende het generael gouvernement, oordelende beter te sullen wesen tot dien eynde een honorabel persoon uyt het vaderlant werde gesonden, als dat alhier een der presente Raden van India daertoe werde gepromoveert en willen gantsch verhoplen, God Almachtich, aengeroerde fluyt spoedich en behouden in 't vaderlant sal hebben gebracht en ons schryven UwEd. daarmede wel ter hant sal syn gecomen, echter senden tot te meerder versekeringh hiernevens de copie, den inhouden als noch confirmerende, met geytereerde protestatie daer niet anders met voor te hebben, als der dienst van de Generale Comp. welcs welvaren te bevorderen met eede verplicht syn ende willen niet twyflen of ons schryven sal by UwEd. ooc daervoor gehouden worden, alhoewel (gelyc ons naderhant bekent geworden is) de heer Cornelis van der Lyn in syn particulieren brief aen UwEd. per voorn. Post geschreven, UwEd. getracht heeft wys te maken, wy hem sinisterlyck gesocht souden hebben van de successie des Gouvernements te priveren en dat ten gevalle, soo seght, van den Gouvernr. Generael salr. ¹ wien die danckbaerheyt schuldigh waren, over dat ons voorleden jaer sonder advis van Rade gepromoveert soude hebben, d'eene tot ordinaris en d'ander tot extraordinaris Raet van Indie, hetwelek onwaerachtich is en met syn eygen hantteykeningh gedodet wort, staende wel uytdruckelyck in de resolutie dienaengaende genomen, onder dato 27 July voorl. jaer (waervan 't extract hier nevens gaet) gespecificeert, sulx eenstemmich geresolveert ende gearresteert sy, sodat ons verwonderen hoe syn E. sich niet geschaemt heeft, UwEd. die onwaerheyt aen

1. Hieruit blijkt, dat de leden der Hooge regering, middelen bezaten om te weten te komen, wat één hunner in een „particulieren“ brief aan de Bewindhebbers schreef. Uit zulk één trek leert men den toestand van onderling wantrouwen en bespieding te Batavia, kennen.

te schryven en doet daarmede niet alleen ons, maer ooc voornamentlyck de loffelyke geheuchnisse van den Gouverneur Generael salr. injurie ende ongelyc, ons, dat wy in soo een gewichtige sake eer en eet aen een syde stellende ter contemplatie van Syn hooghedachte Edt. anders geresolveert souden hebben, als behoorden en den Gouverneur Generael, dat uyt een opgenomen haet, gelyc seght, sich soo verre soude hebben laten vervoeren, dat op syn dootbedde liggende en sich bereydende voor den Rechterstoel Gods te verschy-
nen, alwaer rekenschap van syn rentmeesterschap soude geven, hem met sinistre practiquen, ten ondiensste van de Comp. getracht soude hebben, de successie des Gouvernements te ontsetten, hetwelc een groote godloosheyt soude syn geweest ende van syn Edt. loflyker memorie niet gepresumeert, laten staen geseght of geschreven behoort te worden en doet Syn Ed. daarmede wel blyken met een oudanekbaren geest begaeft te wesen, want so iemant in India, so heeft hy groote weldaden van den Gouverneur Generael salr. genoten, die hem van clein opgequeect en tot syn jegenwoordige gelegentheyte gevordert heeft, sullende hem ooc geern tot syn successeur hebben gehad, gelyc syn successive brieven aen UwEd. geschreven daer de gethuygen van syn, ten ware hem naderhant van tyt tot tyt grote redenen ter contrarie voorgekomen waren, die hem hadden gmoveert syn vorige advisen te retracteren en nu UEd. te gemoet te voeren beter te sullen syn, een gequalificeert persoon tot syn vervanger uyt het vaderlant wierd gesonden, gelyc verhoppen geschieden sal. Dat de Ed. van der Lyn wyders voorgeeft, hy den Gouverneur saliger eenige malen over syn leven ende fauten vermaent en berispt soude hebben ende daarmede desselfs ongunst op syn hals gehaelt, is immer soo onwaerachtich als het vorige en sullen, die de gelegentheyte hebben gehad hem omtrent den Gouvern^r. Generael wat nader by te wonen, wel connen gethuygen noyt de couragie heeft gehad, sulcx te denken, laten staen te doen, synde niet dan een pure calumnie om daarmede het jonghste advis van den Gouverneur Generael salr. buyten credit te stellen, als voortgecomen uyt een gepassioneert en wangunstich gemoet.

Hoeverre nu UEd. gemeld schryven van Syn Ed. salr. nevens ons advis dienaengaende, in achtingh genomen ende wat over het generael gouvernement goetgevonden ende gearresteert sullen hebben,

sullen mette naeste schepen verlangen te verstaen ende ondertusschen niet nalaten na vermoghen te betrachten UwEd. affairen hier te lande wel mogen gaen, gelyc, Gode sy lof! tot noch toe met 't afsterven van den Gouvernr. Generael salr. dat weten, ten principale geen verachteringh hebben geleden. In 't eerste hebben ettelycke malen wat sribbelingh gehad, ontstaen omdat de Ed. van der Lyn alles, selfs de gewichtichste saken socht alleen te doen en na syn fantasie te dirigeren, sonder ons te kennen, daer ons tegen hebben gestelt ende te wege gebracht, hem naderhant wat beter heeft gecompoorteert, verhopende hem voorts wel in devoir te houden, te meer nu de Ed. Carel Reyniersz tot onse adsistentie hebben gecregen. Echter connen uyt het jegenwoordige wel afmeten hoe onverdraechelyc soude wesen, byaldien tot de supreme qualiteyt geadvanceert wierd, sullende de raden van India, niet meer by hem geacht wesen als jongens, die het werk mede tot haer verantwoordinge hebben lopende.

De Gouvernr. Generael salr. had ons op syn dootbedde, gerecommandeert syn overlyden UwEd. op 't spoedichste met een expreschip te verwittigen en had de fluyt de Post, dieselve maent oock wel gereet connen wesen, byaldien de E. van der Lyn desselfs vertrek van tyt tot tyt niet uytgesteld en getracht had UwEd. van die nodige advisen te frustreren, gelyc ooc voorseker geschiet soude syn ten ware wy sulcx vermerckende, eyndelyc hem als met geweld, daertoe gedwongen hadden, sodat niet voor 13 July, weynich dagen min als drie maenden, na des Generaels overlyden van dese rede vertrocken is, waervan in onse vorige versuymt hebben onse onschult te doen ende nu geschiet en also buyten dit ende generale missive present niet anders hebben om dese te prolongeren, willen hiermede eyndigen en Uwe Ed. enz.

In 't casteel Batavia, 17 december 1645.

UwEd. trouschuldige dienaren,
Joan Maetsuycker,
Simon van Alphen.

XLVI. De President en Rade van Indie aan de Be-
windhebbers der Gener. O. I. Comp. (Hee-
ren XVII).

Batavia, 17 Decemmer 1645.

Door, enz.

In des Mattarams lant is desen jare grote sterfte geweest, dat nu cesseert, egene teekenen noch gerucht van oorloge worden vernomen, maer hout hem, die moedige vorst, nu gansch stil; de Javanen varen over ende weder seer gerust met redelycken toevoer van alderhande lyfftochten ende rys, immer sooveel den burger nodigh heeft, daerom God de voorste, hier niet verlegen sullen vallen, also van Bima ende andere plaetsen goede quantiteyt wort aengebracht

Tot de relaxatie van onse ellendige gevangenen (die op den 2 September nogh 33 personen in 't leven waren) is weynich apparen- tie, daertegen blyven de moorse priesters nogh in ons geweld, God geve haer eenmael gewenste verlossinge. Acht synder, die daer vrouwen en kinderen hebben. Met den Coningh van Bantam hebben bestant van vrede voor den tyt van thien jaren gemaect, daervan het contract ten wederzyden met ondertekeninge is bevestight, die- terende, dat alle fugitiven, soowel onderdanen, lyffeygenen als debi- teurs, wedyrsyts sullen worden gerestitueert ende dat malekanderen in alle swarigheden, die een van beyde plaetsen mochten overcomen, als oprechte vrunden alle mogelycke hulpe ende bystant sullen doen. Dit contract is tot Bantam in 't bywesen van onse gecommitteerde cooplyuden, Direk Snoek ende Huybrecht van den Broeck, welke tot dese vredehandelinghe zyn gebruickt, ende ingevolge tot Batavia in presentie van hare gecommitteerden met de behoorlycke solemni- teyten geproclameert, gelyck in Batavia's daghregister ende onse resolutien onder 2 en 4 Sept. passato breder is te sien. God geve oprechtelyck mach werden onderhouden, onderwylen sullen altyt wel op hoede syn ende die natie niet meer vertrouwen als haer boos naturel meriteert, na cunnen vernemen, hebben dese vrede eenelyck uyt vrese van den Mattaram aengegaen, alsoo daervan dapper ge- dreycht wierden ende doenmaels grote sterfte in Bantam was, dat nu geesceert is. Tot nog toe comortereren haer wel ende vernemen de minste invasie niet enz.

XLVII. Contract van vrede tussehen het rijk van Bantam en de Ver. Nederl. geoctr. Oost-Ind. Comp.

Resolutie van President en Raden van Indie, Saterdag den 2^{en} Septemb^r A°. 1645.

Resumerende by forme van discours 't substantiele rapport van onse gecommitteerden, Dirck Snoeck ende Huybrecht van den Broeck, beyde op gisteren naer goet verricht van saecken met drie Javaense gesanten de retour van Bantam verschenen, medebrengende wegen beyde de Sultans riposterende brieven, nevens 3600 gantangh rys ende 20 buffels tot een geschene, dat buyten ordinaris van alle vorige donatien excessyff ende soo 't schynt ten principale streekende is tot danckbaren recompens van 't gedonateerde, als sonderlingh tot corroboratoir teeken van 't thienjarigh bestant aldaer in uyterlycken forma, twee dagen langh gantsch statigh met plausibel advoy der ingesetenen geproclameert waren, daerom de Javaense gedeputeerden, mits solemneele inhalingh der voors. brieven, op stanty in rade van India gecompareert, voorstellende by propositie dat alhier door mandaet der regerende overheyte de bevestingh des geseyde vrede van gelycke in 't publyck moght voortgane nemen, ingevolge seecker verthoonde acte, vervattende in haer selve eenige confederatoire poincten, alle ter ordre van de respective sultans in de Maleytsche tale ontworpen, door onse signature als vast en bondigh moght werden becraghtight. Bleeff dienaengaende gestatueert, dat men de geaccordeerde vrede by commissie van 't corpus des E. achtbaren raet van justitie, den haljuw en captⁿ deser stede, als beyde de hoofden der Maleytsche ende Chinesche ingesetenen, omme de minste dissidentie te geven in 't bywesen van dito gesanten, mede twee dagen achter den anderen op het reputatioust te paert met trommelen en trompetten door de stadt voor al de werelt aen de oost-ende westsyde notificeren sal, reserverende soolangh de subscriptie van 't vredich contract tot ons op gevolgde translaet den pertinenten inhoud van hun insinatoire meningh kenbaer werde, synde den E. Simon van Alphen gedefereert, 't gerequireerde concept ter proclamatoire acte jegens prefixen tyt in te stellen

(was get.) Cornelis van der Lyn, Joan Maetsuycker,
Simon van Alphen.

Resolutie van President en Raden van Indie, Maandag
13 Sept. A°. 1645.

'T confederatoir intendith van die van Bantam naer uytterlycke schyn genoechsaem ten goede colligerende uyt de becomen translaten des Sultans missive ende de gerescribeerde poineten van vrede, die wy bevinden naer examinatie raisonabel en buyten prejuditie van onsen staet ingestelt, sullen deselve by goetkeuringh ter presentie van hare gedeputeerdens, met subscriptie ende Comp^a zegel achtervolgens versoece bekrachtigen en de daerop 't geconcepiceert edict van thienjarige alliance, conform resolutie den 2 deser gantsch statelyc laten effect sorteren, mits dat de schriftelycke poineten van accoort door de respective sultans ongeteekent herwaerts gesonden, mede sullen worden gesigneert, daervan de gesanten, qualitate qua, assentiantie (?) (suffisante?) toeseegginge doen. Godt geve maer het aengevange bestant van die diffidente natie!

De beraemde poineten ter bevestingh der getroffen unie dicteren articulatum:

1. Soo gedurende de gecontracteerde vrede gebeuren mogt, dat ymant der onderdanen van Bantam naer Batavia ofte wel der onderhorige subjecten van de stadt Batavia naer Bantam fugitijf quame te worden, sal van alle de weghgelopene prompte restitutie geschieden.

2. Dat onder voors. restitutie ooc begrepen sullen syn, alle fugitijve debiteurs, tsy Javanen ofte Chinesen, die schuldigh op Bantam synde, hun naer Batavia en vice versa debet op Batavia staende hun naer Bantam, onder wat pretext het sy, sullen comen vervoegen.

3. Dat men malcanderen in alle swaricheden, die een van beyde landen mochte overcomen, als oprechte vrunden behoorlycke bystandt ende hulpe bewysen sal.

Nemende het gemaect bestant syn aenvaneq op den 5^{den} dagh van de maent Radjap ¹, des jaers Nebve Mahometh, daerjegens by ons sal werden gecomputeert, van primo September des jaers onses Heeren Heylants ende Saligmaeckers, Jesu Christy, A°. 1645.

Den instel van 't vredigh Edict luyt als volght:

D' Heeren Raden van India, allen dengenem, die desen sullen sien ofte lesen, saluyt! doen te weten: alsoo jongst in onsen rade

1. VIIe maand, ook Kapitoe en Redjaboen genaamd.

op considerable ende politycque insichten tot continuative onderhoudingh van vrede tusschen die van Bantam ende onsen staet, derwaerts over gecommiteerden gesonden hebben, omme volgens propositie van den ouden ende jongen Sultan op nieuws een thienjarigen bestandt te treffen, ende alsnu tot teecken van gevolghde ratificatie eenige Javaense gedeputeerden expres uyt Bantam, integendeel hier in loco verschenen syn, om de proclamatie van 't geseyde bontgenootschap even als daer, in 't bywesen van onse gecommiteerden is geschiet, op geconditioneerde articulen te sien effect sorteren, tenderende ten principale tot opposityve tegenstandt van onsen algemeynen vyandt den Mattaram ende syn staetsuchtige adherenten, soo ist: dat wy alle ende een yder sonder onderscheyt van natie p^r desen insinueren onse nieuw gemaeete alliance ende confederatoir concept buyten gevolghe ende hanthaveningh van de vyantlycke attentaten tegen onse geconfedereerdens punctueelyck te achtervolgen, op peene dat alle verbreeckers als contramineurs ende violateurs van 't gemaeete bestandt aen den lyve, ten exempel van alle de werelt, buyten conniventie capitallyc gestraft sullen werden, alsoo wy sulcs ten dienste van de republycq sodanigh bevinden te behooren.

(was get.) Cornelis van der Lyn, Joan Maetsuycker,
Simon van Alphen.

XLVIII. De Gouverneur-Generaal ¹ Cornelis van der
Lyn en Rade van Indie aan de Bewindhebbers
der Gen. O. I. Comp. (Heeren XVII).

Batavia, 15 January 1647.

De seven retourschepen, enz.
Met den nieuwen Sousounangh Mattaram ² syn (Gode zy loff)

1. Cornelis van der Lyn was inmiddels, na aanschrijving van het opperbestuur in Nederland, sedert 10 Maart 1646 als Gouverneur Generaal van Neerlands-Indie opgetreden.

2. In de brieven uit Indie van 1646, welke, naar het mij voorkomt, niet meer volledig in het Rijks-Archief aanwezig zijn, treft men 'hoogenaamd geen berigten aan omtrent Mataram, noch ook omtrent den dood van Soesoehoenan Hagoeng Senopati. Van elders is het echter bekend, dat Hagoeng of op het einde van 1645 of in

bevredicht ende de gevangenen aen wedersyden gerestitueert, onder soodanige conditien als met desselffs gesanten hier in Batavia is beslooten ende in 't resolutie boecq, onder dato 24 Sept. passato, staat geregistreert ¹ waardoor den toevoer van rys en andere maintementos accresseert ende goeden aftrecq in de cleden geeft, tot groot soulaes van onse burgers ende om die trouwloose natie niet te veel acces in de stadt te geven ende voor haar quade practyquen bevryt te blyven, soo hebben buyten aen de noortsyde van de stadt, in 't incomen van de riviere een nieuwe gracht ofte haven gemaect om de prauwen daerin te doen leggen ende de Javaanse passar ofte maret te houden, daertoe de plaetse rede geprepareert ende voltoyt is dat ons ende d'ingesetenen groote gerustheyt sal bybrengen ende Javaentgen wel soo omsichtich maecken, dat niet licht iets sal durven attenteren, daervoor oecq wel op hoede sullen syn, ende de vruntschap sooveel mogelycq trachten te onderhouden.

Die van Bantam syn hierover seer bevreest ende t'onvreden, echter houden haer stil ende verlaten hun op de thienjarighe vrede, anno passato met ons beslooten, dien oecq onderhouden ende den Pangoran daervan eerstdaeghs met een besendinghe verseeckeren sullen, om alle misvertrouwen te weren ende goede vrunden te blyven, soodan nu de oude langh gewenschte tyt van vrede aen desen cant beleven, die God geve, altyt met progres mach continueeren, amen.

Met dese vrede sal Batavia seer toenemen, dat alrede in den toevoer van rys ende de veyligheyt der velden gewaer worden, sulcx de landen omtrent dese stadt seer getrocken worden ende yder een tracht syn verlatene thuynen weder te hanthavenen, noch veele landen daerby schoon te maecken ende te beneficeren, dat goeden voortgangcq neemt ende een lust om sien is, enz.

Batavia, 15 January 1647.

Cornelis van der Lyn, Caron, Carel Reiniersz, Ant. Caen, B. von Dutechum.

den aanvang van het jaar 1646 is overleden, (zie o. a. Corte Beschrijving van 't eylant Java, door Rycklof van Goens, II.) en opgevolgd door zijn tweeden zoon, die, volgens Hageman en anderen, gedurende zijn leven den naam van Mangkoe-Rat droeg en na zijn dood Tagal-Aroem of Tagal-Wangi werd genoemd.

1. Den inhoud dier resolutie vindt men terug in n^o. XLVIIIc.

XLVIIIa. Missive van Gouverneur-Generaal en Rade van Indie aan Toemenggoeng Wiro-Goeno, eersten raad van den Soesochoenan van Mattaram.¹

De raden van India senden desen brieff aen haren broeder Keay Tommagon Wieragoena, eersten raet van den Sousounangh Mattaram, groot van verstant en beminder van de vrede, die toewenschen een lanq ende gesont leven op der aerde.

Heer Broeder, met Anga Gieuwa Serrapada ende Pattrasara hebben wel ontvangen uwe Ex^{cies} aengenamen brieff, nevens 200 Gantangs ryst ende 20 capoenen, waeruyt UwEx^{cies} gesontheyt ende dat den wegh tot den vrede tusschen ons en den nieuwen Sousounangh Mattaram soect te bewercken, met groote blydschap hebben verstaen, dat ons oecq oorsaecke gegeven heeft om met voors. gesanten daerover wytlopijck te spreekken ende den vrede selver te comen versoecken, 't welcq sy mede dienstich oordeelen, om eenmael als vrunden te leven tot welstant van des Sousounanghs landen ende de ingesetenen van dien, waertoe wy met oprechter herten gants genegen syn, ende om sulcx in effecte te bethoonen, senden nu onsen ontfanger Sebalt Wonderaer met twee schepen naer Samarangh nevens de priesters Queay Hadje en Surack Saksi ende de 5743 $\frac{3}{4}$ realen van 8ten om tegen onse gevangenen, die noch in den Mattaram syn te verlossen ende de gemelte priesters met het gelt, dan aen Uwe Ex^{cies} gecommitteerden over te leveren, oecq wyders een onverbreeckelycke vrede metten anderen te maecten ende voortaan metten Sousounangh Mattaram als oprechte vrunden te leven. Wy versoecken dan vruntlycq, dat Uwe Exc. nae syn groot vermogen by den Sousounangh Mattaram dese goede saecke ten effecte gelieff te brengen,

1. Blijkens resolutie van G.-G. en Raden, dd. 14 Julij 1646, had Wiro-Goeno een brief en gesanten, namens den nieuw opgetreden Soesochoenan aan de Hooge regering te Batavia gezonden, met de verklaring dat de Soesochoenan opregte genegenheid had tot vrede, indien G.-G. en Raden ook van hunne zijde daartoe aanbiedingen deden. De Hooge Regering besloot daarop, Sebald Wonderaar, 's Comp^s. ontvauger te Batavia naar Samarang af te vaardigen met den Hadji, de priesters en de 5000 realen, welke in 1643 uit het Engelsche schip de Reformatie waren gelijgt (zie n°. XL) en sedert te Batavia waren aangehouden, ten einde die tegen de in Mataram gevangen Nederlanders in te wisselen. Behalve eene instructie kreeg S. Wonderaar ook bovencst. missive aan Wiro Goeno mede.

wanneer oecq bereyt syn voor den Sousounangh Mattaram ende Uw Ed. te bestellen, soodanige cleden ende rariteyten als van tyt tot tyt sult gelieven te ontbieden, waervan dan monsters sullen verwachten om deselve op Coromandel ofte andere plaetsen te ontbieden, enz. . . .

Wy versoecken dat Uwe Ex^{ie} onsen ontfangen spoedich gelieff te depecheren, alsoo de schepen tegen onsen vyant, den Castiliaen naer Manilha moeten gebruycken, enz.

Tot teeken van ons oprecht herte ende een broederlycke affectie, senden Uwe Ex^{ie} tot een groete, twee stuex syde chinees, etc. . .

God beware uwen persoon in langh en gesont leven. Int Casteel Batavia, XIX July 1646; onderstont: de Raden van India, ende was onderteeckent: Cornelis van der Lyn, Carel Reiniersz. ende Simon van Alphen.

XLVIIIb. De Gouverneur-Generael, Cornelis van der Lyn aan den Soesochoenan van Mataram ¹
dd. 25 Oct. 1646.

Groot machtichsten Heer ende Conineq.

By 't leven van Uwe May^{te} heer vader, hebben lange jaren den vrede versocht; maer door 't belet van quade menschen noyt geen gehoor becomen, tot dat met desselfs doot ende uwe May^t. gelukkige successie, Godt belieft heeft Uwe May^t. te bewegen ons gedaene versoecq toe te staen ende den vrede in te willigen, ingevolge door den Tommagon Wieragoena de gevangene Nederlanders aen onsen ontfangen Sebalt Wonderaer voor Samarangh hebt doen overleveren, welcke hier hebben ontfangen ende waervoor ten hoochsten dancqbaer blijven, naderhant syn de gesanten Abdulatyff, Intche Coederat en

1. Blijkens resol. van G.-G. en Raden, dd. 24 Sept. 1646, verschenen op dien dag, gezanten van den Soesochoenan in de vergadering der Hooge Regering, waarin zij schriftelijk zes punten overleverden, waarop de vrede tusschen den Soesochoenan en de Hooge Regering te Batavia zou kunnen gesloten worden. De vier eersten dier punten nam de Hooge Regering onvoorwaardelijk aan, de twee laatsten echter „onder reserve en limitatie.” Men vindt den uitslag dier onderhandeling en den inhoud van het daaruit voortgevoelde contract van vrede, in de twee hierboven afgedrukte brieven van den Gouvern. Generael, de eerste aan den Soesochoenan zelven, de tweede aan zijn eersten raad, Wiro-Goeno geschreven. Uit den daaropvolgenden brief, dd. 4 feb. 1647, blijkt ten slotte, dat het contract van vrede ook van de zijde des Soesochoenan's is aangenomen en bekrachtigd.

Martasara met een brieff van den Tommagon Wieragoena uyt Uwe May^{ts} naem hier aengecomen en hebben ons de ses poincten van vredehandelinghe schriftelycken overgelevert, die naer lecture ten principalen hebben toegestaan ende waerop den vrede met het lossen van Canonschoten solemnellycq is besloten, oocq alle May^{ts} gevangene onderdanen datelycq losgelaten ende aen gemelte gesanten overgelevert, gelycq Uwe Majt uyt deselve tot volcomen contentement (soo verhopen) mondelinge sal verstaen. Godt geve den vrede tot welstant van Uwe Majest. landt eenwich ende onverbreeckelycq mach duren, tot spyt van alle onser beyder vyanden ende welvaren der onderdanen.

Omme Uwe May^t. onsent wegen te begroeten ende in syne Coninclycke successie gelucq te wenschen, mitsgaders syne ratificatie van de vrede te becomen, senden by desen onse gesanten, den Capt. Jan Harmansz., Thomas Haverlant en den capiteyn van de Maleyers Intche Amat, nevens een present van: twee schone persiaense paerden, yder met een geel laeckenscleet verciert. Den schonen taefel diamant rincq, synde in handen van Keay Tommagon Wieragoena, twee schone gesneden en wel geschilderde schutsels, 34 stuex schoone muscusballen in een sandelhouten doosjen, een casse met rooswater.

'T welcq uwe May^t in danq gelieft aen te nemen, meer aensiende onse goede genegentheyt, als de waerde van 't present, waarmede ons bevelen in de goede gunste van Uwe Majest., wien Godt een lanq leven, gelucq ende voorspoet op der aerde wil gunnen.

In 't casteel Batavia desen 25^{en} October A°. 1646.

(was get.) Cornelis van der Lyn.

XLVIIIc. Brieff van den Gouverneur Generael, Cornelis van der Lyn aen synen broeder Keay Tommagon Wieragoena, eerste raet van den Sousounangh Mattaram, groot van verstant ende beminder van den vrede, die toewenschen een langh ende gesont leven op der aerde.

Heer Broeder, met onsen ontfanger Sebalt Wonderaer en uwe Ex^{ties} gesanten, Abdulatyff, Intche Coederat ende Martasara, nevens

onse Nederlandtse gevangen en ende het present van 2000 gantangs rys, syn ons met groote vreuchde ende aengenaemheyt wel geworden twee uwer Ext^{ies} brieven, daeruyt met groote blytschap hebben verstaen, dat de priesters Keay Hadje ende Sourack Sacka met de 5743½ realen tot des Sousounangs, ende uwe Ext^{ies} contentement aen uwe Ext^{ie} in Samarangh waren overhandicht, ende dat uwe Ext^{ie} by den Sousounangh Mattaram onsentwege sooveel hadde bereyt, dat onse gevangene Nederlanders aen onsen ontfangen heeft doen overleveren ende toegestaan met ons in vrede te comen, onder conditie van de ses poincten van vredehandeling ons door gemelte gesanten schriftelycq overgelevert, die naer lecture ten principale hebben toegestaan ende waerop de vrede met het lossen van canonschoten solemneel is beslooten, oecq alle des Sultans Mattarams gevangene onderdanen datelycq losgelaten en aen gemelte gesanten overgelevert, gelycq uwe Ext^{ie} uit deselve tot volcomen contentement (soo verhoopen) mondelinge sal verstaen. Wy bedancken uwe Ext^{ie} ten alderhooghsten voor de extraordinaire moeyten en arbeyt, die uwe Ext^{ie} tot bevordering van dit groote werq heeft gepresteert, daervoor ten hooghsten danqbaer blyven ende van tyt tot tyt met effecten sullen trachten te recompenseren, met bede tot den grooten Godt, dat den vrede tot welstant van des Sousounangs lant ende grootmaeckinghe van uwe Ext^{ies} name, eeuwich ende onverbreeckelycq mach duren, tot spyt van alle onser vyanden ende welvaren der landen onderdaenen.

De voorgedragen poincten syn dese :

Ten eersten, dat men den Sousounangh Mattaram sal laten weten wat elden ende rariteyten alle jaren uyt andere landen op Batavia aengebracht worden, ende daerbenevens een besendinge aen den Sousounang te doen.

Ten tweeden, ingevalle de Maj^t. enige personen tsy priesters ofte van wat qualiteyt datse mochten wesen, naer verre landen wilde versenden, dat wy gehouden sullen syn, die met onse schepen over te voeren.

Ten derden, dat men alle Mattaramse Javanen, die op Batavia gevangen sitten, sal moeten largeren.

Ten vierden, dat men alle personen, die om schult off om eenige andere oorsaecke, geen uytgesondert, wechlopende, aen wedersyden naer gedanen eysch sullen restitueren.

Dese artyckelen staen wy volcomen toe ende sullen soo achtervolcht worden.

Ten vyffden, byaldien den Sousounangh Mattaram tegens ymant van syne vyanden mosten oorlogen, dat men hem bystant soude moeten presteren, Syn May^t soude van gelycken doen.

Dit staen mede toe onder conditie, dat wy Syn May^t sullen assisteren tegen diegene, daermede wy niet in vrede syn, gelycq Syn Maj^t aen ons oock anders niet gehouden sal wesen te doen.

Ten sesten en laetsten, dat wy alle cooplyuden onder Syn May^t sorterende op alle plaetsen vry ende liber met hunne coopmanschappen souden laten varen, van gelycken de Maleyers, die naer des Mattarams lant tenderen, dit staen wy oocq toe, onder conditie, dat niet naer d'eylanden van Amboina, Banda noch Ternata mogen varen, alsmede niet naer, noch voorby Malacca, als met onse expresse passen, om van onse vyanden, die van Benjarmassingh ende Cottawaringen (dat mede Javanen syn) te onderscheyden ende by rescontre van onse jachten niet beschadicht off genomen te worden.

In deser vougen is den vrede met de gemelte gesanten beslooten, waerop oocq hebben geresolveert onse gecommiteerde capiteyns Jan Harmansz, Thomas Haverlandt en Intche Amat aen den Sousounangh Mattaram te senden, soo om de May^t onsentwegen te begroeten, in syn coninclycke successie gelucq te wenschen, onse presenten aen de May^t over te leveren, als wyders de ratificatien van den getroffen vrede te becomen. Wy versoecken dan vrundelyck, dat Uwe Ex^{tie} haer in alles behulpich gelieve te wesen ende bewercken dat hare commissie tot contentement van den nieuwen Sousounangh mogen verrichten, dat ons lief sal wesen om te hooren ende verobligeert maecken, om alles met behoorlycque danecbaerheyt te verschuldigen, enz.

In 't casteel Batavia, desen 25 October A°. 1646.

(was get.) Cornelis van der Lyn.

XLVIII*d*. Memorie voor den Oppercoopman Jan Harmanz ende den Coopman Thomas Haverlandt, gaende met 't jacht de Kievit ende de chaloup Banda in Ambassade aen den Sousounangh Mattaram, nevens onsen Capⁿ van de Malleyers, Intche-Amat.

Vermits naer gedaene besendinghe aen den Tommagon Wieragoena, eerste raet van den Sousounangh Mattaram, de saecke sooverre is gebracht, dat onse Nederlantse gevangenen syn verlost ende daerop door hem, uyt den naem van den Mattaram gesanten herwaerts gesonden syn, om onder ses voorgestelde pointen met ons in vrede te comen, welcke naer examinatie ten principale hebben toegestaen ende ingevolge op den 24^{en} September passato met gesejde gesanten den vrede daerop hier is beslooten, gelycq ul. bekend sy, ende dewyle deselve nu gereet syn om weder te vertrecken onder gedane toeseegginge, wy van hier een besendinghe aen den Mattaram souden doen, ende jaerlycx daerin continueren, als by de geaccordeerde pointen blyet, die in de missive aen den Tommagon Wieragoena geïnserieert staen ende ul. tot naerichtinge in copie medegeven, soo hebben in rade van India goetgevonden ul. met 't jacht de Kievith ende chaloupe Banda in comp. van des Mattarams gesanten over Japara aen denselven te committeren; ghylieden sult dan daarmede op morgen, naedat de monsteringe gedaen is, onder seyl gaen ende uwe reyse op 'tspoedigste naer Japara bevorderen ende daergecomen synde u nevens den gesant Aboulatiff ¹ (die daer Sabandaer is) aen de Gouverneurs adresseeren ende naer begroetinge met een matige vereeringe versoecken, dat u met den eersten voor den Mattaram gelieven te convoyeren om u last te volvoeren, daertoe verstaen reeds volcq ende paerden gereet hout.

T' eynde van ul. bootschap street nergens anders toe, als om den nieuwen Sousounangh onsentwegen te begroeten, in zyn coninghl. successie geluq te wenschen, onse presenten over te leveren ende wyders syne ratificatie van den getroffen vrede te becomen, daeraen niet dubiteren, alsoo haer den vrede schynt ernst te wesen, die dan versoecken sult, door syn geheele lant moet gepubliceert worden,

1. Abdoel-atif, vermoedelyk een Arabier, was een der gezanten van den Soesoeboean, aan de Hooge Regering te Batavia.

waarmede weder soo spoedich herwaerts sult trachten te keeren, als doenlycq is, daertoe wy den Tommagon Wieragoena versoecken syne nodige behulpmiddelen te contribuieren, aen wien ul. haer in alle voorvallende saecken addresseren moet, alsoo de Gouverno van 't rycq meest op hem rust ende veel te weeg brengen can.

Voor den Mattaram comende sult ghylieden Syne May^t onse missive nevens de medegaende schenckagien, bestaende in twee paerden, twee schoone schutsels, 34 p^{cs} muscusballen, een casse rooswater ende een vaetjen wyntint, nevens den diamant rinq in handen van Keay Wieragoena berustende, met behoorlycque eerbiedinghe van onsentwege presenteren ende uwe voorsz. commissie met alle beleeftheyt, naer die lants costuyme, mondelinge voordragen ende Syn Majesteyt wyders aendienien, hoe wy op 't hooghste verheught syn, nu eenmael naer langh verloop van tyt metten anderen in vrede gecomen syn, dat dien volgende niet hebben willen naerlaten, Syne May^t te doen begroeten, ende met twee schoone paerden, de beste van onse stal te bedencken, wel wetende hy een liefhebber van vreemde paerden is ende dat Syne May^t voortaan met 't gene van hier soude mogen begeren naer vermogen sullen gerieven, in somma gebruyct sooveel complimentos ende sausen van de hoven als in sulcke saecken vereyscht worden ende ul. weten die natie mede gedient syn, hout u oock altyt zedigh ende reputatieus, mitsgaders 't medegaende volcq onder goet gesagh ende discipline, ten eynde uwe commissie met eer ende respect volbrengen meught. De medegaende schenckagien aen den Tommagon Wieragoena ende den Tommagon Mattaram sal ul. met goet fatsoen overleveren ende hare gunste sooveel soecken te capteren als doenlycq is, aen andere groote meesters in 't hof van den Mattaram synde, sal ul. mede daer 't te passe comt, wel eenige geringe vereeringe mogen doen, om te meer vrunden te maecken uyt de goederen die ul. tot dien eynde medegeven, waervan Sr Jan Harmensz. de administratie nevens de preseeance van dese legatie bevolen blyft, om daervan goede reecqueuinge te houden, ende ons schriftelycq rapport te doen, enz. . . .

Soo der van stactsaecken ende 't beoorlogen van Bantam gesproocken wort, sal ul. de May^t aengaende Europa naer vermogen ende met de waerheyt dienen, doch wegen Bantam sal ul. niet anders repliceren als dat daarmede voor 10 jaren in vrede getreden syn,

sonder yets meer te seggen, maer op de Javaense maniere excuse-
ren, dat ghy op saecken, welcke alleen tusschen grooten affgehandelt
moeten worden, niet en souden derven onderwinden t'antwoorden,
maer die aen ons bevolen laten blyven.

In de stadt Mattaram syn noch thien Nederlanders, die besneden
ende daer getrouwt syn, soo deselve by dese gelegentheyte van de
Mayest. hare demissie condon obtineren, sal ul. haer uyt onsen name
pardon toeseggen ende mede herwaerts brengen; maer daerom tot
nadeel van de vrede instantie te doen, begeeren (wy) niet, ende
hebben dan liever dat daer soo lange blyven tot selfs gelegentheyte
sien herwaerts te comen, wanneer haer dan oecq van pardon ver-
seecken ende des begeerende daarvan acte verleenen meught, soo
synder nogh verscheyden Mardyckers ende onse burgers slaven in
den Mattaram gevangen, die mede op 't gevouchlyckst procureren
en herwaerts brengen sult, enz.

Naer 't seggen van den gesant Abdulatiff leyt in Japara groote
partye houtwaren, toebehoorende den Keay Wieragoena, dat gaern
aen ons soude vercoopen, ul. cunt het besichtigen ende daarvan mon-
sters mede brengen nevens den uystersten prys. Wegen residentie in
Japara te nemen ofte met onse passerende schepen daer te comen
handelen, sal ul. versoecken (dat) wy in dien gevalle vry ende liber
negotieren ende naer ons believen weder vertrecken mogen, sonder
van yemant daarin geimpedieert te worden, enz.
. waarmede afbreeckende wenschen ul.
den seggen des Heeren en een corte behouden wedercompst, amen.
In 't casteel Batavia, adi 25 October a°. 1646- (was get.) Cornelis
van der Lyn, Carel Reiniersz. en Simon van Alphen.

XLVIIIe. Brieff van den Gouverneur-Generael Cornelis
van der Lyn, aen den Sousounangh Matta-
ram, die Godt lange jaren in vrede ende
gesontheyt wil laten leven.

Grootmachtighsten Heer ende Coning!

Met onsen capiteyn Radja ende cap. Intche Amat, als uwe May

expresse gesanten, Angapraya ende Soeta hebben Uwe May^{ts} twee aangename brieven ende bygesondene vereeringen, als swarte lasca-ryns, wel ontfangen, daervoor ten hoogste danckbaer blyven ende hebben uyt deselve als der gesanten mondelinge rapport, met groote blytschap verstaen, dat uwe May^t. den vrede hier in Batavia met syne gesanten Abdulatyff ende Intche Coederat beslooten, *geratificeert* ende daerop onse gesondene vereering aenvaert heeft ende principalyck, dat Uwe May^t. gesont ende van vast voornemen bleeff tot den eynde syns levens daerin te continueeren, 't welcq wy van onse syde met een opreght hart mede beloven te doen, dat kenne den Grooten Godt, dien wy daarom altyt sullen bidden ende geen quade menschen geloven, welke den vrede mochten soecken te verhinderen maar soo der eenige misverstanden quamen te ontstaen, sullen wy deselve Uwe May^t. by missive bekend maecken, desgelycks, wy van Uwe May^{ts} syde mede versoecken, opdat alles onder ons beyden oprecht ende sonder eenige verwyderinge magh affgepitchaert worden, gelyck onder groote Heeren gebruyckelyk is, ende wy hier aen Uwe May^{ts} gesanten ons hart dienaengaende geopenbaert hebben, opdat de landen en onderdanen in welvaren mogen toenemen ende wy met malcanderen altyt in onverbreecklycke vrede blyven, in spyt van allen, die het benyden, enz. enz.

Tot een groete ende eygen gebruyck, senden (wy) Uwe May^t. een schoon vierroer, dat in dancke gelieft aen te nemen, waarmede wy Uwe May^t in Godes bewaringe bevelen.

In 't casteel Batavia, Ady 4 february 1647.

(was get.) Cornelis van der Lyn.

XLIX. STAAT, opgenomen en bijeengebragt uit de boeken der Ge-
1640—1702, waaruit hier medegedeel

<i>De quantiteit van schepen uit de respective Cameren gesonden na Indien, als blyckt by de resol. van de vergadering van de Seven- tiente, in de jaren hier aengege- ven, genomen.</i>			<i>De quantiteit van 't roek, met de tegenstaende schepen naar India versonden, als blyckt by de resol. van de vergadering van de Seventiene.</i>			<i>De quantiteit van constanten, by de resp. Cameren na Indien geson- den, als blyckt by de punten van beschryvinge en resol. by de verg. van de Seventiene genomen.</i>			<i>Equipage, gedaen hier te lande blykende by de generale staten van de Comp. en staet te noteren dat ieder jaer aldaer een jaer later wert aengewesen, als hier gestelt wort.</i>			<i>Maenhuynen by de Camere van Amsterdam betelt, als by de grootboecken konitie blycken. 2)</i>			<i>Voor inkomend convoygelt by de Camer van Amsterdam betaeld van de geslechten uit Indien over- gekomen, als blyckt by de groot- boecken van gemelte Camer. 3)</i>			<i>Wisselen uit Indien getrocken en by de Camer Amsterdam betaelt, volgens resolutie van de verga- dering van Seventiene.</i>			<i>Relie effecten in Indien bevonden, in de jaren hiervoren gestelt, bly- kende by de brieven en balancen een jaer later overgekomen.</i>		
Schopen.			Koppen.																				
A°. 1640	17	3560	/ 800000	/ 5212135	/ 795591	/ 92452	/ 2442	/ 948817															
" 1641	21	4000	1200000	5330642	638229	66469	13260	836002															
" 1642	14	4500	1600000	6012150	1001884	129128	317237	782096															
" 1643	20	4250	1000000	4734825	835492	53284	180500	1001492															
" 1644	19	3500	1000000	3824419	861512	50725	305292	929574															
" 1645	18	3600	1000000	3771561	894866	67000	199368	1020709															
" 1646	14	3650	600000	3716177	845466	66978	238585	1099237															
" 1647	13	2900	400000	3319188	920992	65054	169344	1084099															
" 1648	14	3225	800000	3451222	993095	61856	279417	1018474															
" 1649	13	3600	400000	3309146	938407	93610	177135	1266369															
" 1650	14	3000	400000	5859688	829250	60358	152321	1267225															

1. De overige gedeelten van dezen belangrijken staat, zullen wij in de volgende deelen, naarm
2. Omtrent deze kolom, geeft de advok. van Dam, deze toelichting: de maenhuynen, die circa bedragen de helft van 't geheel en die van de andere Cameren, d'ander helft.
3. De convoygelden by de Camer van Amsterdam van d'inkomende goederen betaelt, valle

P. I. Comp., door den advokaat der Comp. P. van Dam, over de jaren
de jaren 1640—1650 ¹, aantoonende:

<i>Retouren uit India, inkoop en hier te lande behouden gearriveerd, blykende by de liquidatien ter vergadering van Seventien daarvan gemaect.</i>	<i>Overschotten in India, als blyckt by de missiven en balansen een jaer later hier te lande overgekomen.</i>	<i>Effecten, hier te lande, bestaende alleen in overkochte koopmanschappen, als by de generale staten is te sien.</i>	<i>Peningen à deposito, waarmede de Comp. hier te lande belast is, als by de generale staten blyckt.</i>	<i>Generalen staat</i> hier te lande, waerby gesien wort wat de Comp. in ieder jaer te boven of ten agteren komt.	<i>Afgiften of uytdeylingen,</i> hier te lande gedaen, volgens resolutie van do vergaderingh van de Seventiena.
..... f1198530	f5412842	f11592461	f2680155 te quaet.	15% in nagelen à f4. 25% in gelt.	
585480 304941	6333711	9279318	371996 te quaet.	als boven.	
..... 740543	7194009	9405198	47749 te quaet.	50 in gelde.	
3227882 748446	5563972	9468195	1601768 te quaet.	15% in nag. à St. 50.	
4951793 562815	5586200	8588964	341153 te boven.	25% in nag. à St. 50. 20% in gelde.	
..... 1170826	4583474	8081306	1289989 te quaet.	geen.	
2628853 1189765	5191116	8162894	770939 te quaet.	22½ 25 } in gelde.	
1968015 op de balance niet uytgedr.	6105180	8323388	591567 te boven.	geen.	
2149508 649748	4483215	8028898	499586 te quaet.	25 in gelde.	
2230067 1324176	5659306	8493022	1106919 te quaet.	30 idem.	
955865 856154	9220384	10207645	496927 te boven.	20 idem.	

an de tijdvakken daarin te behandelen, opnemen.

e Camer van Amsterdam, jaerlycx syn betaelt, als werdende staat gemaekt, dat deselve circum

en aensien van d'andere Cameren, deselve consideration. — (P. v. D.)